

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

SOPHUS BUGGE GUSTAF CEDERSCHIÖLD FINNUR JÓNSSON
KRISTIAN KÅLUND NILS LINDER
ADOLF NOREEN GUSTAV STORM LUDV. F. A. WIMMER

GENOM

AXEL KOCK.

ADERTONDE BANDET.

NY FÖLJD.
FJORTONDE BANDET.

C. W. K. GLEERUP.
LUND.

OTTO HARRASSOWITZ.
LEIPZIG.

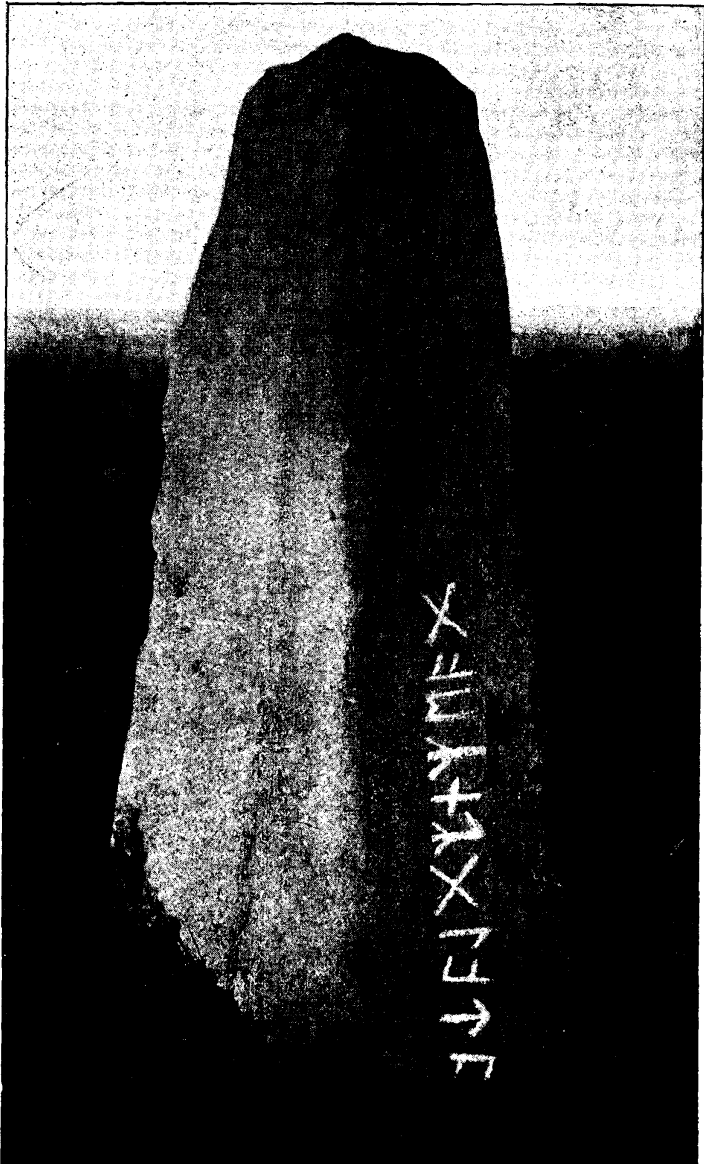
LUND 1902.

Innehåll.

Sophus Bugge, Flistad-Indskriften	1
Olof Östergren, Några fall av kasusväxling i fornsvängskan . .	17
Otto von Friesen, Om <i>gubbe</i> och <i>gumma</i> . Några anmärkningar	53
Otto von Friesen, Om några fornvestnordiska vers	62
I. Till det s. k. Haraldskvæði af Þorbjörn Hornklofi (s. 62). II. Till Hávamál str. 1 (s. 72).	
H. K. Fridriksson, Nokkrar athugasemdir um nokkur forn kvæði	75
Amund B. Larsen, Anmälan av "Hjalmar Falk og Alf Torp: Dansk-norskens syntax i historisk fremstilling"	83
Ernst A. Kock, Anmälan av "Gustaf Neckel: Über die altger- manischen relativsätze"	92
I. Larsson, Anmälan av "Katalog over de oldnorsk-islandske hånd- skrifter i Det store kongelige bibliotek og i universitetsbiblio- teket . . . samt den arnamagnæanske samlings tilvækst 1894 —99, udgivet af Kommissionen for det arnamagnæanske legat"	93
Axel Kock, Ytterligare om ordet <i>kväll</i>	94
S. B., Rettelse	96
<hr style="width: 10%; margin: auto;"/>	
R. C. Boer, Die sage von Sigurðr slefa	97
Theodor Hjelmqvist, Ett par anmärkningar till den danska bearbetningen af Manuel's Satir om den sjuka mässan (utg. af S. Birket Smith)	119
Theodor Hjelmqvist, Ännu några anmärkningar om <i>Jöns</i> och <i>gös</i> . Ett tillägg till Arkiv 16: 177 ff.	128
Erik Brate, Ardre-stenarne (H. Pipping: Om runinskrifterna på de nyfunna Ardre-stenarna)	132
Axel Kock, Bidrag till fornnordisk ljudlära	142
I. Konsonant-balans i fornsvenskan (s. 142). II. Åkir- keby-inskriften och fornspråkets olika <i>n</i> -ljud (s. 150). III. Till frågan om behandlingen av ljudförbindelserna <i>rn</i> , <i>rt</i> i fornnord. språk (s. 157). IV. Växling av <i>th</i> och <i>t</i> , <i>gh</i> och <i>g</i> i fornsvenskan (s. 162). V. Till frågan om den s. k. parasitvokalen i fornsvenskan (s. 168).	
Jón Jónsson, Um Sviakonungatal í Hervarar-sögu	172
Elis Wadstein, Bidrag till tolkning och belysning av skalde- ock edda-dikter	179
VIII. Till Völundarkviða (s. 179).	
Andreas Heusler, Anmälan av "Snorri Sturluson: Edda, udgiven af Finnur Jónsson"	182
Kr. Kålund, Anmälan av "V. Gödel: Katalog öfver Kongl. Bib- liotekets fornisländska och fornnorska handskrifter"	187

L. Larsson, Anmälan av "Landnámabók I—III Hauksbók, Sturlubók, Melabók m. m. udgiven af Det kongelige nordiske oldskrift-selskab"	193
<hr/>	
Björn M. Ólsen, Strøbemærkninger til norske og islandske skjaldedigte	195
Clara Holst, Middelnedertyske omlydsforhold belyst ved danske laaneord	210
Axel Kock, Kritiska anmärkningar om behandlingen av ljudförbindelsen <i>aiw</i> i fornnordiska språk	226
O. S. Jensen, Bibliografi for 1900	257
Henrik Bertelsen, Anmälan av "Die Gautrekssaga. Von Wilhelm Ranisch"	286
Adolf Noreen, Ett beriktigande	289
Axel Kock, Svar	290
S. Birket Smith, <i>bayer</i> — <i>bayor</i>	293
Vilhelm Gödel, Genmäle	293
Kr. Kålund, Til dr. Gödels "Genmäle"	296
Theodor Hjelmqvist, Nekrolog öfver Sven Söderberg	298
<hr/>	
Finnur Jónsson, Versene i Halfredssaga	305
Theodor Hjelmqvist, Rättelser och förklaringar till Skogekär Bergbos dikter	331
Elof Hellquist, Om naturmytiska element i Hymiskviða	353
Herman Hirt, Anmälan av "Walde Al.: Die germanischen Auslautgesetze. Eine sprachwissenschaftliche Untersuchung mit vornehmlicher Berücksichtigung der Zeitfolge der Auslautsveränderungen"	369
Nat. Beckman, Anmälan av "Karl Mortensen: Studier over ældre dansk versbygning, som bidrag til den danske litteraturshistorie før Arrebo. I"	376
R. C. Boer, Anmälan av "Paul Herrmann: Erläuterungen zu den ersten neun Büchern der dänischen Geschichte des Saxo Grammaticus. Erster Teil. Überetzung"	384
Rättelser	385

Flistad-Stenen.

Flistad-Indskriften.

Kollega G. A. Bohlin i Lidköping, hvem vi skylder vor Kundskab om Fyrunga-Stenen, har siden Fundet af den med utrættelig Iver fortsat sine Efterforskninger og har derunder fundet flere gamle Indskrifter frem. Blandt hans Fund er en nys fremkommen Sten med en Indskrift, som har flere af de ældre Runer.

Hr Bohlin skrev om dette Fund till Professor Adolf Noreen i Upsala, og denne underrettede mig straks derom i et Brev, som jeg modtog ¹⁴/₁₀ 1900.

Hr Bohlin har meddelt nærmere Oplysninger om Fundet af Stenen og tillige den til hosstaaende Tegning benyttede fotografiske Gjengivelse samt Papiraftryk og Tegning af Indskriften.

For den elskværdige Imødekommenhed, som i denne Sag saaledes er mig vist af DHrr. Bohlin og Noreen, bringer jeg dem ogsaa her min hjertelige Tak.

Jeg meddeler i det følgende Hr. Bohlins Oplysninger: "Den runsten, som bär bilagda inskrift, togs upp ur marken hösten 1897, men blef först i September 1900 anmäld för fornminnesföreningen. Den hittades på Lilla Backgårdens ägor å den tomtplats, där Flistads kyrkoby förr i tiden låg, i Flistads socken, Södra Vadsbo härad, Skaraborgs län, Vestergötland.

Stenen befanns stående upprätt i marken med lilländen uppåt, och så djupt, att öfre (smalaste) änden täcktes af ett omkring två fot djupt jordlager, förmodligen en senare påfyllning. Antagligen har stenen utgjort del af någon grundval till en byggnad. Därom kunde dock ej klart besked er-

hållas. Runorna varsnades ej förr än våren 1898, då sonen till markens ägare fick se de märkvärdiga strecken. Stenen var redan lagd på fordonet för att forslas bort, men blef genom denna lyckliga tillfällighet räddad.

Stenen är ett gneisblock. Dess längd är 1,10 m., dess bredd i nedre änden 56 cm. och i öfre änden 27 cm. Dess tjocklek är omkring 20 cm. Markens ägare, bonden Rickard Andersson, uttalade farhågor, att stenen, som varit mycket svår att få upp, vid arbetet blifvit afbruten nedtill, så att ett stycke ännu kunde finnas i marken. Af denna anledning ägnade jag särskild uppmärksamhet åt nedre kantens utseende. Såvidt jag kan förstå, är denna ände lika afnött och afrundad i kanterna som andra delar af stenen, hvarför min mening är, att hela stenen blifvit upptagen.

Runorna äro djupa och tydliga, hvarför jag hoppas, att fotografien är riktig. Men då jag före fotograferingen uppdrog runorna med krita, äro de å bilden befintliga tecknen naturligtvis närmast att anse som min uppfattning af inskriften." At Fotografien Gjengivelse er rigtig, bestyrkes af Papiraftrykket.

Indskriften danner en ret Rad, som ikke er omgiven af Rammelinjer. Den skal læses ovenfra nedad og fra højre til venstre. Paa samme Maade er flere Indskrifter med den længere Rækkes Runer anbragte, f. Eks. Indskrifterne paa Krogsta-Stenen i Upland og paa Einang-Stenen i Valdres. Men dette strider mod den i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer sædvanlige Anbringelse. Se Wimmer Runenschrift S. 160.

Flistad-Indskriften bestaar af følgende 11 Tegn:

↓ ↓ ↓ J X Y † Y M † X
11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

Tegn 1 og 7 fra højre læser jeg snarest ikke som Lydtegn eller Bogstavtegn, men som Tegn, der skal fremhæve et følgende Navn, altsaa som et Slags Skilletegn. Andre

læser Tegnet som *g*. Herom skal jeg tale nærmere i det følgende. Tegn 3 har Bohlin snarest læst som \mathfrak{M} ; men han bemærker, at det mulig kunde være \mathfrak{M} . Jeg læser Runen som *m*. Den er bleven utydelig, saa at Korset oventil i *m* ikke klart skjelnes, derved at en Sprække i Stenen gaar igjennem den övre Del af Tegnene 2—5. Denne Sprække har ogsaa gjort Tegn 5 lidt utydeligt. Men dette Tegn er dog sikkert \dagger uden nogen skraa Kvist höiere oppe.

Jeg gjengiver Tegn 2 \dagger ved \mathfrak{a} (d. e. nasalt *a*). Tegn 2—4 adskiller jeg som Indskriftens første Ord. Jeg læser dette som \mathfrak{amr} . Heri finder jeg et Mandsnavn i Nominativ.

Dette Navn antager jeg for det samme som det sagnhistoriske Navn *Amr* i Hyndl. 18, hvor Vokalen i Haandskriftet er betegnet som lang. Da den i Hyndl. nævnte *Amr* siges at have været i Slægt med *Dagr*, *þóra*, *Gyrðr*, *Álfr*, der alle bærer Navne, som virkelig har været baarne af Mennesker, saa maa vi tro, att *Amr* ogsaa engang har været brugt som et virkeligt menneskeligt Navn. Og da Hyndluljóð henviser til en Tid, som ligger paa Grænsen af den historiske og den förhistoriske, om end Digtet falder noget efter denne Tid, saa støtter ogsaa denne Omstændighed Sammenstillingen af \mathfrak{amr} paa Flistad-Stenen med *Amr* i Hyndluljóð ¹⁾. *Amr* forekommer ogsaa som Jættenavn; se Snorra Edda ed.

¹⁾ I Braavalla-Kvædet Vers 4 (Olriks Udgave) forekommer ligeledes Mandsnavnet *Amr*. Men de her nævnte Personer *Ambar* et *Elli* (som Saxo skriver Navnene), af hvilke den anden kaldes i Sogubrot *Ella*, er de samme som de i Sogubrot S. 388 nævnte northumbriske Konger Brödrene *Ama* ok *Ella* og som Britanniens Konge hos Saxo *Hama* (p. 448) eller *Hamo* (p. 458) og hans Søn *Hella*. I Braavalla-Kvædet er altsaa *Amr* vistnok Gjengivelse af et engelsk Navn. Men i sin Form synes det at være paavirket af det søgte nordiske Navn og derved at afgive Vidnesbyrd om dette.

Et Mandsnavn *Amr* eller **Amr* kan ikke slutes af det af O. Nielsen anførte danske Stedsnavn *Amstrup*, saalænge man ikke kjender dette i Oldformen.

Oldnord. *Amr* hörer neppe sammen med de oldtyske Navne *Amo* (*Ammo*) m., *Ama* f., *Aming* (*Amming*).

AM. I 550, Finnur Jónssons Udg. S. 197 b. Ligesaa forekommer *Ama* som Navn paa en Jættekvinde.

Navnet *Ámr* er vistnok opstaaet af det oldnorske Adjektiv *ámr*¹⁾. Mange Adjektiver i ubestemt Form bruges i de germanske Sprog uden Tilföielse af nogen Afledningsendelse som Navne.

Dette Adjektiv synes at betyde 'fæl', 'slem', men ogsaa 'vældig', 'fast' eller lignende. Adjektivet *ámr* er vel beslægtet med det oldn. Verbum *ama* 'uleilige, forulæmpe', i nyere norske Bygdemaal 'anstrænge, drive', og med oldind. *amiti* 'forulæmper'.

ámr er opstaaet af ældre **Āmar*. Ogsaa i nogle andre af de seneste Indskrifter med den længere Rækkes Runer er Stammens udlydende korte *-a-* faldt ud efter en Konsonant foran Nominativmærket *-r*. Saaledes: *hāþuwulafa* Istaby. *hærafamalausr* Björketorp. *hāþuwolafR* og *hariwolafR*, men *hørafamalasæR* Stentofta. *rhoaltr* (eller *ruoaltr*?) Vatn. *aiþuprowr*, usikkert, Myklebostad B (Norg. Indskr. I 335—337). Paa Upsala-Øksen har jeg læst *isarn* som Navn, opstaaet af **Īsarnar*. Usikkert er det, om der paa Roes-Stenen fra Gotland skal læses *udr* eller *dur*. Endelig kan her mærkes, at Tveito-Stenen fra Tinn har $\uparrow * | \uparrow \downarrow$ *taitr*.

Der findes neppe noget sikkert Eksempel for Slutningen af 7:de Aarhundred paa, at *a* er trængt ud i denne Lydstilling. Jfr. dog Norg. Indskr. I 63, 69.

Tegn 5—6 læser jeg *atr*. Jeg forstaar dette Ord som en Præposition med Betydning 'efter'. Denne Form kan jeg ikke andensteds paavise, thi i den langt senere Indskrift med den kortere Rækkes Runer Lilj. Run-Urk. 1398, hvor Liljegren har *atr*, skal efter andre Afskrifter læses *etr*.

¹⁾ I Vers: *ám hræ* hos Arnórr, Fms. VI 55. *ámir þóðkoflar* Bisk. ss. I 411 — Sturl. Vigf. I 89. *eimyrju lætr áma upp hrjóta* Bergbúa p. S. 125 Vigf. *ámra fjalla* Ísl. ss. I 320 (Vigf. Corp. II 54). *ámt* Mork. S. 114 L. 10 (*ört* Fms. VI 409; *ott* Flat. III 391). *í ámu blóði* i Orkn. Vigf. 31 (*aumu* Flat.).

Det er paafaldende at finde paa Flistad-Stenen for 'efter' Formen Δ_{TR} uden f ved Siden af Runeformer, som er eienommelige for den længere Række. Af de svenske Indskrifter, i hvilke for 'efter' findes en af følgende Former uden f : etr , itr , $atir$, $itir$, $autir$, $utir$, yti ¹⁾, synes ingen mig at være ældre end anden Halvdel af 11te Aarhundred. Og endog paa den Tid er ingen af disse Former sædvanlig.

Formen Δ_{TR} synes at være opstaaet af $aftr$. Denne Lydforandring synes at være indtraadt, hvor Ordet stod svagt betonet foran et deraf styret Ord, som begyndte med en Konsonant, f. Eks. $aftr$ *fapur*.

Hvis Δ i Δ_{TR} har været udtalt som a , maa denne Form vel gjennem $aftr$ være opstaaet af en ældre Form $*aftar$. Det ligger nær at finde et Spor af den sidstnævnte Form i Gursten-Stenens $afatar$ (Runverser Nr. 164), hvad enten tredje a her har været hørt som en fuld Vokal eller som en vokalistisk Halvlyd.

Dog er denne Opfatning neppe sikker, thi i det historiske nordiske Sprog er der intet sikkert Spor af en Præposition $*aftr$ med Betydning 'efter'; jfr. Norg. Indskr. I 13.

Det synes muligt, at Δ_{TR} paa Flistad-Stenen har været udtalt med ω , ligesom det i svenske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer oftere forekommende $aftr$, $aftr$, Istaby-Stenens Δ_{fatr} , og at det er opstaaet af $*aftr$, $*after$ (som synes at have været skrevet paa Tune-Stenen B), hvilken Form igjen ved Indflydelse fra Komparativer paa $-ir$ er opstaaet af $after$, som findes paa Tune-Stenen A.

I Δ_{TR} paa Flistad-Stenen, Δ_{fatr} Istaby synes vi altsaa at have den samme Synkope af anden Stavelses i foran r som i $barutr$ Björketorp = oldn. *brytr* (af $*briutir$).

Om oldisl. *ept* 'efter' henviser jeg til Norg. Indskr. I 12 f., 106.

¹⁾ Jfr. Noreen Altschwed. Gramm. § 288. I Lilj. 1251 læser Djurklou ikke *etr*, men *ftir*.

Hvis ikke alene anden *a* men ogsaa tredje *a* i Gursten-Stenens *afatar* er Betegnelse for en sekundært udviklet vokalisk Halvlyd, kan denne Skrivemaade ikke bevise, at Ordet er opstaaet af en ældre Form **aftar*.

At der i Nordisk har været brugt en Form *aft* med Betydning 'efter', vil være godtgjort, hvis det er rigtigt, hvad jeg (Rök-Stenen og Fonnaas-Spænden S. 6, Norg. Indskr. I 13) med Noreen og mange andre Forskere har antaget, at oldnord. *at* i Betydning 'efter' (forbundet med Akkus. og til dels med Dat.) er opstaaet af **aft* og er et andet Ord end *at* med Dativ 'ved, hos, hen til', som er identisk med ags. *æt*, oldsaks. *at*, lat. *ad*. *at* i Betydning 'efter' har jeg formodet allerede paa Fyrunga-Stenen (Arkiv XIII 326, 345; XV 147). Men min Kollega Professor A. Torp minder mig om, at græsk *ἐπι* med Dativ ikke alene betyder 'til' (*ἐπι γαλή κάππεσε*), 'ved' (i Nærheden af), men tillige 'efter', 'umiddelbart efter' ligesom oldn. *at* i Forbindelsen *hverr at þðrum* og lign. Jfr. ogsaa de forskjellige Anvendelser af tysk *nach*, oht. *nâh*. Det er vel derfor forsigtigst at holde *at* 'efter' (som allerede forekommer paa Fyrunga-Stenen) for samme Ord som *at* 'hen til, hos'.

Hvis dette er rigtigt, er *atr* paa Flistad-Stenen vistnok af ganske anden Oprindelse end *at*. At forbinde Flistad-Stenens *atr* etymologisk med oldnord. *at* = lat. *ad* og at forklare Forholdet mellem *atr* og *at* (= lat. *ad*) i Lighed med Forholdet mellem oldn. *meðr*, i svenske Runeindskrifter *mir*, og oldn. *með*, vilde efter mit Skjøn være mindre rimeligt.

Efter *atr* paa Flistad-Stenen formoder jeg, at for 'efter' Formerne *ættR* og *æftR* i flere Aarhundreder har i Sverige været brugte ved Siden af hinanden, uden at vi nu sikkert kan bestemme, hvorledes de to Formers Omraader har været afgrænsede lige overfor hinanden.

Sidste Ord i Flistad-Indskriften læser jeg *lætā*. Dette antager jeg for at have været udtalt **lānda*. Jeg finder heri

Akkusativ af et Mandsnavn, som i historisk nordisk Form vilde hede i Nomin. **Lande*. Dette Mandsnavn forekommer sandsynlig paa Törvikstenen A i Hardanger skrevet *lada* ¹⁾, se Norg. Indskr. I 280—282. Et tilsvarende navn *Lando*, *Lanto* forekommer i Tyskland i 8de og 9de Aarhundred. At *n* ikke er skrevet foran *t*, har mange Sidestykker, af hvilke jeg nævner *asmut* paa Sölvesborg-Stenen.

Formen *lata* fortjener Opmærksomhed derved, at den ender paa *-a* (nasalt *a*), medens *-an*-Stammerne i det ældste nordiske Runesprog i Akkusativ Ental, ligesaavel som i Dativ og Genetiv, maa have havt Endelsen *-an*. I historisk Nordisk har *-an*-Stammerne i Akkusativ Ental Endelsen *-a* med unasaleret *a*. Kun efter Vokal ved Hiatus er *-a* bevaret i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, saaledes som jeg i min Afhandling om Rök-Stenen og Fonnaas-Spænden S. 40 har bemærket: *hrua* paa Kirkebö-Stenen fra Færøerne, d. e. *Hróa*; *aa* = oldisl. *áa* af *ái* 'Oldefader' ved Siden af *afa* = oldisl. *afa* paa Frerslev-Stenen i Sjælland; Infin. *knua* 'knuge' og *fluq* sandsynlig = oldisl. *flóa*, af Subst. *flói*, ved Siden af *kuta* = oldisl. *Gota* paa Rök-Stenen. Noreen, Altschwed. Gramm. §. 128, 1 har formodet, at Stavelsen *-a* i disse Ord har havt stærk Bitone, og at Nasalen derfor her har holdt sig længere.

I Akkusativ af en Hunkjónsstamme paa *-n-* er *-n* efter *u* endnu bevaret i en Indskrift med den kortere Rækkes Runer. Nemlig paa Skee-Stenen fra Bohus-Len, hvis Indskrift jeg henfører til 2den Halvdel af 8de Aarhundred (c. 775—800). I denne læser jeg *unir f*ai*pi ft inun* († gjengives her ved *A*), og jeg forstaa *inun* som Akkus. af et Kvinde-navn; jfr. Norg. Indskr. I 377. Modsætningen mellem *lata* paa Flistad-Stenen og *inun* paa Skee-Stenen er vel saaledes at forklare, at *inun* havde kort første Stavelse. Dette stemmer overens med hvad Kock fortræffelig har udviklet (Arkiv

¹⁾ At forstaa *lada* her som første Sætningsled er mindre rimligt.

XVII 161—191). Nasaliteten har længere holdt sig i Former som urnord. **etan* med kort første Stavelse end i Former som urnord. **geldan* med lang første Stavelse ¹⁾).

Kock antager følgende Betoning af tostavelser Ords anden Stavelse, hvor den urnordiske Form har haft *-n* i Udlyden: i *stanta* paa Rök-Stenen svag levis; i *kuta* = oldisl. *Gota* paa Rök-Stenen, *afa* paa Frerslev-Stenen stærk levis; i *hrua* = oldisl. *Hróa*, *aa* = oldisl. *úa* semifortis (stærk Bitone) eller mulig fortis.

Först i 8de Aarhundred synes man i casus obliqui i Ental af tostavelser Stammer paa *-n* med lang første Stavelse at have begyndt at udelade *n* i Skrift, thi Ødemotland-Indskriften, som jeg har sat til 675—700, har endnu *uhn*, hvilket jeg har tolket som Dativ *ūhan*.

Flistad-Indskriften læser jeg:

× *amr at̄r* × *lata*

og jeg oversætter den

'Aam efter Lande'.

Verbum og Objekt maa tænkes til. Meningen er: 'Aam (ridsede disse Runer, eller: reiste denne Sten) efter Lande'. En lignende elliptisk Udtryksmaade har jeg troet ogsaa undertiden ellers at finde i nordiske Indskrifter med den længere Rækkes Runer; jfr. Norg. Runeindskr. I 133. Den forekommer ofte i græske og romerske Mindeindskrifter ²⁾).

¹⁾ Dog maa mærkes Formerne *arageu* Stentofta og Björketorp, *ronu* Björketorp, *ginoronor* Stentofta, i hvilke *n* allerede synes at være svundet i Udlyden.

²⁾ Jeg tror at burde nævne en afvigende Tolkning af Flistad-Indskriften, som jeg har overveiet, men som jeg ikke holder for den rette. Fra Formens Side kunde det være muligt, at *at̄r* var = oldn. *ætt*, af Grundform **aihti-z*. I norrön Digtning kan *ætt* betegne 'Ætling' eller 'Søn'. Man kunde derfor spørge, om ikke

× *amr at̄r* × *lata*

kunde opfattes paa følgende Maade: 'Aam, Landes Søn (eller: Ætling) (hviler under denne Sten)'.

Jeg har i det foregaaende læst det Skraakors, som danner Tegn 1 og Tegn 7, ikke som Tegnet for Runen *g*, men som Skilletegn eller rettere som et Tegn, der fremhæver de to Navne.

Professor Noreen læser derimod Indskriften:

g̃amratr gl̃aða.

Han mener, at Mandsnavnet **g̃amr** er samme Ord som Fugle-navnet *gam(m)r*, og han minder om, at mange Fugle-navne er blevne brugte som Mandsnavne, f. Eks. *Orn*, *Haukr* o. s. v.

I **gl̃aða** ser Noreen en ældre Form af oldisl. *landa*, Akkus. af *lande* 'en fra samme Land', ligesom *gl̃ikr* er ældre Form af *likr*. Betydningen viser, bemærker han, at oldisl. *lande* maa forudsætte en ældre Form **glande* = oldnederfrankisk *gelando*, gotisk **galanda*. Noreen lader det uafgjort, om **gl̃aða** paa Flistad-Stenen er Appellativ eller Mandsnavn.

Jeg holder Læsningen

× **amratr** × **laða**

af følgende Grunde for sandsynligere end Noreens, uagtet jeg ikke tør betegne denne som utilstadelig.

Allerede Skraakorsets Form synes mig at tale imod at læse det som *g*. Jeg véd aldrig at have seet Runen for *g* saa bred i Forhold til Höiden som navnlig Tegn 1 paa Flistad-Stenen. Dette Tegn gjorde paa mig umiddelbart ved første Syn af Indskriften Indtryk af ikke at være Rune; dette Indtryk fik jeg, inden jeg endnu havde tænkt paa nogen Tolkning af Indskriften.

At et Navn **Gam(m)r* ikke er paavist, medens et sagn-historisk Navn *Amr* er paavist, er ikke nogen stærk Indven-

Men denne Tolkning holder jeg ikke for tilstedelig, fordi den nævnte Anvendelse af *att* er en afledet Brug, som kun tilhører den norrøne Kunst-poesi, men som jeg ikke tør antage i en prosaisk svensk Indskrift fra 8de Aarhundred.

Jeg vilde heller ikke ansé det for rigtigt, om Nogen vilde læse **amr** og forstaa dette (eller **atr**) som Tilnavn til **amr** og derefter forstaa **laða** enten som Gen. "Landes (Søn hviler under denne Sten)" eller som Dativ "for Lande (ridsede Runer)".

ding imod Læsningen af Tegn 1 som g; men denne Kjendsgjærning taler dog mere for min Læsning.

En Ordform *glāḍa* synes mig her i Indskriften betænkelig.

At forstaa *gambatrglāḍa* som 'Gam (ridsede disse Runer) efter sin Landsmand' maa jeg bestemt afvise. Thi for det første véd jeg aldrig at have seet den Mand, til hvis Minde en Sten reises, betegnet som Mindereiserens Landsmand; en saadan Betegnelse vilde ikke være rimelig, uden naar Mindestenen reistes i fremmed Land.

For det andet finder det forholdsvis sjældnen Sted, at den Afdödes Navn i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer mangler ved Udtryk som 'efter sin Fader' 'efter sin Husbond' o. s. v. ¹⁾. Endnu er ikke fundet noget Eksempel herpaa i de med de ældre Runer skrevne Indskrifter. En Indskrift 'Gam efter Landsmand' vilde derfor i to Henseender paa én Gang være uden Sidestykke, og Antagelsen af et saadant Indhold af Indskriften synes mig derfor utilstedelig.

Hvis man vil læse *glāḍa*, maa man forstaa dette som Navn. Men ogsaa et saadant Navn synes mig her betænkeligt. Thi for det første kan et Navn **Galanda*, **Gelando*, saavidt jeg véd, ingensteds paavises i den germanske Verden. For det andet er det ikke godtgjort, at det oldtyske Navn *Lando*, urnord. *Lada* er opstaaet af **Gelando*, **Galanda*. Jeg tror tværtimod, at dette Navn er Kortform af et med *land-* sammensat Navn (som oldtysk *Landulf*, *Landfrid* o. s. v.). For det tredje er Törvik-Indskriften A, hvori et urnord. Navn **Landa* efter al Sandsynlighed er bevaret i Formen *lada*, meget ældre end Flistad-Indskriften. Det er da usandsynligt, at denne meget yngre Indskrift skulde have bevaret en oprindeligere Navneform end hin meget ældre Indskrift.

¹⁾ Se mine Bemærkninger i Tidsskr. f. Philol. VIII (1868, 1869) S. 195.

Men nu er Spørgsmaalet: kan man i en Indskrift, der er saa gammel som Flistad-Indskriften (fra c. 750), antage et korsformet Interpunktionstegn? En saadan Antagelse synes mig paa Grund af følgende Forhold tilstedelig. Paa Sparlösa-Stenen i Vestergötland (Stephens III 487), som jeg selv har seet, har den ældste Indskrift to Skraakors, meget mindre, end Runerne, det ene over det andet, som Skilletegn. Denne Indskrift holder jeg for at være ikke yngre end Aar 900. Den viser ellers intet Spor af Kristendom.

Paa Myklebostad-Stenen A fra Romsdalen (Norg. Indskr. S. 325 f.), som har Indskrift med de ældre Runer, forekommer et Skraakors, som oventil og nedentil er lukket ved en horizontal Streg og som ikke rækker helt op til Runernes Top eller ned til deres Basis. Dette korsformede Tegn har O. Rygh og jeg antaget for et Skilletegn ¹⁾.

I Flistad-Indskriften findes Skraakorset i Indskriftens Begyndelse foran første Navn og siden umiddelbart foran andet Navn.

Mange Indskrifter med kortere Rækkes Runer, der ikke har et Kors som Skilletegn, begynder med et Kors eller begynder og slutter med et Kors. Saaledes er et Skraakors anbragt foran Kälvesten-Indskriften (Stephens 1173), der har Runer af samme Type som Rök-Stenens og vistnok er fra første Halvdel af 10de Aarhundred. Docent Otto von Friesen gjør mig opmærksom paa, at Gefle-Stenen (Bautil 1101, Lilj. 1049, Wiberg Nr. 3), som er reist af en kristen Mand, har et Skraakors ved Begyndelsen og Slutningen af første Sætning, der tydelig er betragtet som Indskriftens vigtigste Sætning. Selv om Skraakorset er af kristelig Oprindelse, kan det jo meget vel være kommet i Brug i nordiske Indskrifter, før Norden blev kristnet.

¹⁾ Skraakorset paa Möjebro-Stenen, der er noget lavere end de andre Tegn, har Wimmer (Runenschrift s. 165 f.) og jeg opfattet som Skilletegn, medens Andre opfatter det som Tegn for g.

Særlig Opmærksomhed fortjener det, at Flistad-Stenen, hvis Indskrift gaar fra høire mod venstre, for Runen *ár* har Formen †, som altsaa svarer til en Form † ved Skrift, som gaar fra venstre mod høire. Denne Form af *ár*-Runen findes ikke i nogen Indskrift, som helt igjennem viser de Eiendommeligheder, der tilhører den længere Rækkes Skrift.

Formen * for *ár*-Runen, der vel tidligst viser sig paa Skåäng-Stenen, findes i forskjellige forholdsvis sene Indskrifter med den længere Rækkes Runer. Saaledes i Sverige paa Stenene fra Fyrunga i Vestergötland, fra Björketorp, Gommor og Stentofta i Blekinge og endnu i Overgangs-Indskriften fra Sølvesborg i Blekinge. I Norge i Overgangs-Indskriften fra Vatn samt i den vel omtrent samtidige Indskrift fra Tveito ¹⁾.

I Danmark optræder tidligst i Indskrifter, som sandsynlig er noget yngre end 800, † som Tegn for *a*-Runen og skiftende med Formen *, hvoraf hin Form her er opstaaet. Disse Indskrifter er skrevne med den kortere Rækkes Runer, men har endnu Former for *h* og tildels for *m* med to Stave. Se Wimmer Runenschrift S. 199 f.

Men naar det i Wimmers Runenschrift S. 398 a heder, at † er opstaaet af * mellem 800—900, saa gjælder dette efter Wimmers egen Fremstilling kun Forholdet i Danmark. Thi Råfsal-Indskriften fra Bohus-Len (Wimmer Runenschrift 230) har 3 Gange † for *a*, og denne Indskrift sætter Wimmer selv (Runenschrift S. 304) til c. 750 (775).

Med Hensyn til Brugen af † for *a* maa altsaa Flistad-Indskriften nærmest sammenstilles med Råfsal-Indskriften, som har † for *h* og (hvis der skal læses *hariwulfs*, ikke *haripulfs*) † for *w*.

Ogsaa en anden Skrift-Eiendommelighed møder os tidligst paa Flistad-Stenen. Dens Indskrift har nemlig, som Ind-

¹⁾ Jfr. Norg. Indskr. I 360 f., Rök-Stenen og Fonnaas-Spænden S. 102 f.

skrifter med den kortere Rækkes Runer sædvanlig, *óss*-Runen som Tegn for nasalt *a*: amr og lætá ; derimod *ár*-Runen som Tegn for en ikke nasal Vokal: atr . Den eneste Indskrift med den længere Rækkes Runer (foruden Flistad-Indskriften), hvori vi finder den samme uoprindelige Forskjel mellem Brugen af *ár*-Runen og *óss*-Runen, er Rök-Stenens Indskrift med den længere Rækkes Runer. Om denne Indskrift har jeg (Rök-Stenen og Fonnaas-Spænden S. 76) udtalt, at den er Efterligning af en Skriftform, som forekom i Indskrifter fra omkring 700. Men Rökstenens Indskrift med den længere Rækkes Runer har en oprindeligere Form af *ár*-Runen end Flistad-Indskriften.

Flistad-Indskriften har to Gange en Rune hvis Kviste er vendte saaledes, at den kan betegnes som Venderune; nemlig Tegn 2 og Tegn 8, hvor *óss*-Runen har Kvistene til højre, uagtet Indskriften gaar fra højre mod venstre.

Af andet Navns 4 Runer er de 3, nemlig 1, t og sidste a Stupruner. I Forbindelse hermed maa det nævnes, at Tegn 6, som er Indskriftens eneste Binderune (for tr), har Kvisten for t udgaaende fra Runens nedre Spids, saaledes at Indskriften maa siges ogsaa her at have Stuprune for t. Naar Runeristeren vilde forbinde t med Runen Ψ r i en Binderune, maatte han her anvende Stuprune for t. Med Hensyn til disse Venderuner og Stupruner paa Flistad-Stenen maa det fremhæves, at Venderuner og Stupruner særlig ofte forekommer i Sverige og Norge i sene Indskrifter med den længere Rækkes Runer og i de ældste Indskrifter med den kortere Rækkes Runer. Se saaledes de Eksempler paa Venderuner, som jeg har anført i Norges Indskr. I 188—191 og I 377 f.; flere skal jeg anføre i min Behandling af Gimsö-Indskriften. Paa Fyrunga-Stenen findes to Stupruner. Jfr. ogsaa Norg. Indskr. I 258, 287, 380.

Den Formodning ligger nær, at Brugen af Venderuner og Stupruner er bleven almindeligere ved Indflydelse fra Ind-

skrifter, som gik omkring Randen af de runde Brakteater. Se f. Eks. Aagedal-Brakteaten, Norg. Indskr. I 188 ff.

Paa Flistad-Stenen har *óss*-Runen som Tegn 2 første Kvist gaaende ud fra den rette Stav lidt nedenfor Toppen. Derimod gaar ved Tegn 9 og Tegn 11 første Kvist paa *óss*-Runen ud fra den rette Stavs Endespids. Runen har usædvanlig stort Mellemrum mellem Kvistene.

Flistad-Stenens Indskrift har ikke den gamle *d*-Rune 𐌆 , men som Tegn for Lyden *d* Runen \uparrow (sat paa Hovedet). I denne Henseende staar Flistad-Indskriften paa samme Trin i Skriftens Udvikling som Vatn-Stenen og Sölvesborg-Stenen, der begge ved Siden af *t*-Runen som Tegn for Lyden *d* har en Rune af den længere Rækkes Skrift (𐌆 paa Vatn-Stenen, 𐌆 paa Sölvesborg-Stenen). I Binderunen for *tæ* (Tegn 6) har Flistad-Stenen for *t* Runeformen \uparrow med én Kvist (sat paa Hovedet med Kvisten mod höire). Formen af *t*-Runen med kun én Krist forekommer ellers aldrig i nogen Indskrift med den længere Rækkes Runer. At Flistad-Indskriften har denne forenkledede Form ved Siden af den oprindeligere, kan sammenlignes med, at Flistad-Indskriften har 𐌆 istedenfor den oprindeligere Form 𐌆 . At den forenkledede Form af *t* netop forekommer i *atæ*, kan have sin Grund deri, at Runen her danner den ene Del af en Binderune. Thi i Binderuner indtræder forenkledede Former af flere Runer tidligere, end hvor Runerne er skrevne selvstændig; jfr. Törvik-Indskriften B (Norg. Indskr. I 285—295).

Professor Noreen formoder, at Runeristeren paa Flistad-Stenen med Bevidsthed har skjelnet mellem \uparrow (sat paa Hovedet) som Tegn for *d* og \uparrow (sat paa Hovedet) som Tegn for *t*. Men herfor finder jeg ikke Støtte i nogen anden Indskrift.

Det fortjener at mærkes, at Flistad-Indskriften, uagtet den i andre grafiske Henseender er saa lidet oprindelig, dog har Formen 𐌆 for *æ* med Kvistene opad. Denne Form finder vi ogsaa i den sene Indskrift paa Roes-Stenen paa Got-

land. Vi ser saaledes, at Runeformerne Υ og λ har været længe samtidig i Brug. Man kan nu ikke længere med Wimmer Runenschrift S. 205 og S. 390 b sige, at alene Formen λ brugtes fra c. 700 af. Dermed, at Flistad-Stenen har den gamle Form for α , stemmer det godt overens, at den ogsaa har den gamle Form for m med to Stave. Denne Form af m -Runen findes ogsaa i den omtrent samtidige Sölvesborg-Indskrift.

Flistad-Indskriften kan betegnes som en Overgangs-Indskrift, der har nogle Eiendommeligheder som tilhører den længere Rækkes Runeskrift, andre ved hvilke den slutter sig til de med den kortere Rækkes Runer skrevne Indskrifter.

Den ældre Skrifs Eiendommelighed fremtræder deri, at Indskriften gaar ovenfra nedad, og i Formerne af m og α ; den yngre Skrifs Eiendommelighed i Formen af λ , i Brugen af \acute{o} ss-Runen for nasalt a , i Brugen af t -Runen for Lyden d , og deri, at t -Runen i en Binderune kun har én Kvist.

Ogsaa i sproglig Henseende staar Flistad-Indskriften paa Grænsen mellem den förhistoriske og den historiske Tids Indskrifter. Den har $\alpha m \alpha$, ikke, som de ældste Indskrifter, $-a \alpha$. Den har $\lambda \alpha \alpha$, d. e. *Landa*, medens de ældste Indskrifter maa have havt Endelsen $-an$ og de fra historisk Tid har $-a$. Indskriftens elliptiske Udtryksmaade tilhører ikke Mindeindskrifterne fra historisk Tid. Ordformen $\alpha t \alpha$ har derimod ellers kun Analogi i sene Indskrifter med den kortere Rækkes Runer.

Intet af de to Navne, jeg har læst paa Flistad-Stenen, har, saavidt jeg véd, i den historiske Tid været brugt i Norden, men jeg har søgt, at vise, at der i Norden för den historiske Tid ellers er Spor til dem begge.

Efter alle Flistad-Indskriftens Eiendommeligheder i grafisk og sproglig Henseende sætter jeg den til Tiden ved 750—775. Fra omtrent samme Tid synes Sölvesborg-Indskriften i Blekinge og Råfsal-Indskriften i Bohus-Len at være. Til

en lidt senere Tid (c. 775—800) er jeg tilbøielig at sætte Skee-Stenen fra Bohus-Len.

Det er vigtigt, at der i den nyeste Tid er kommet frem ikke faa Indskrifter fra Slutningen af den Tid, da man i Norden brugte den længere Rækkes Runer. Derved er vore Forestillinger om Overgangen fra förhistorisk nordisk Runeskrift og Sprog til historisk nordisk Runeskrift og Sprog blevne klarere. Det synes tydeligt, at Sprogforandringens Hurtighed har været störst i anden Halvdel af 8de Aarhundred eller noget forud for den Tid, fra hvilken engelske og irske Aarbøger fortæller om de förste nordiske Vikingeskibes Ankomst. Sprogudviklingen synes at tyde paa, at Nordboernes Liv allerede lidt för denne Tid i stort Omfang er blevet rykket op fra de gennem Aarhundreder tilvante Forhold og er blevet fört ind paa nye Baner.

Om Flistad-Stenens Omgivelser giver Hr. Bohlin följende Oplysninger: "I trakten finnas flera fornlämningar. Ett par hundra steg därifrån alldeles invid kyrkan ligger en ansenlig ättehög. Några kilometer i nordost finnes en mycket ståtlig stensättning, kallad "Rannstena", i skeppsform af 24 kolossala stenblock."

Omkring den Tomt, hvor Flistad Kirke blev reist, synes der altsaa i hedensk Tid at have været Begravelsesplads. Mulig er Kirken her, som andensteds, reist, hvor der tidligere havde været et hedensk Offersted.

Endelig bemærker Herr Bohlin: "Liljegren talar i sina Run-Urkunder under N:o 1336 om en runsten, som skall finnas i Flistad socken i kyrkobyn i en mur. Men då dess innehåll angifves som utplånadt, och då det säges, att blott otydliga slingor finnas kvar, är det ju klart, att han ej åsyftar den nu anträffade stenen. Jag kom ej i tillfälle att se den sten, som han omnämner, enär jag ej ens kom att tänka på den vid mina besök."

Kristiania, December 1900.

Sophus Bugge.

Några fall av kasusväxling i fornsvänskan.

I Sv. Landsm. XIII. 11. s. 8 säger Kock, att "i reformationsperiodens språk *a*-ljudet i gen. sg. fem. av best. artikeln övergått till *e*¹). Fsv. *syndinna(r)* > ä. nsv. *syndenne* (ock *syndene*)." Orsaken anser han vara, att *syndinna* på grund av det långa *n*-judet hade biaksänt ("väl snarast levis") på *i* ock levissimus på ultima. Ack. sg. *syndina* däremot har enkelt *n*, saknar alltså biaksänt på *i*, vilken *i* stället faller på ultima ock konsärverar dennas vokal. Förkortningen av *n* i formen *syndene* antar han vara senare än försvagningen.

I Fsv. Ljudl. s. 290 har emällertid Kock åtta år tidigare för att förklara växlingen av *i* ock *e* i former som *handinna* ock *handenna* antagit, att artikelns vokal alltid saknade levis, ock samma antagande behöves även för att förklara förkortningen av *n*-judet i formen *handene*. Härav torde man få det intrycket, att Kock ej lyckats bevisa något angående dessa formers aksäntuering. I Sv. Landsm. a. st. antar han visserligen, att formen *handene* med enkelt *n* är senare än försvagningen *a* > *e*, men detta är föga troligt. Formerna med enkelt *n* träffas nämligen redan i ä. fsv. (Jfr Noreen: Aschw. Gr. § 303. 4), under det försvagningen antages ha inträtt först i y. fsv. Dessutom borde Kock i sitt resonnemang även medtagit de plurala jenitiverna, vilka ju i avseende på försvagningen väl borde förhålla sig som de singulara. Men nu förhåller det sig så, att dessa pluralformer med *e* i ändelsen uppträda anmärkningsvärt senare än motsvarande singulara, ock i allmänhet synas vara mindre vanliga än dessa.

Jag skall i det följande söka visa, att jenitiver av typen 'syndene' *kunnat* uppstå oberoende av försvagningen

¹) varmed han menar detsamma, som Noreen nämner 'den reducerade vokalen'.

a > e. Inflytande från danskan, som Söderwall: Hufvudep. s. 56 synes anta, är i flere av de fall jag kommer att vidröra, ock särskilt som sjenerel förklaringsgrund, oantagligt, då dylika former förekomma i handskrifter, som äljes ej visa spår av danismer. Förmodligen har även Söderwall själv numera överjivit denna tanke.

I 'Barlaam och Josaphat' (utj. av SFSS i Prosadikter från medeltiden; handskriften är ej senare än 1442 ock skriven av översättaren) förekommer 8 gånger dylika jenitiver med *-e* för det vanliga *-a*. I en mängd fall, där man enligt Kock kunde vänta sig försvagning, finner man i Barlaam icke spår därav. Så ha superlativer av typen *rikaste* i fem., neutr. ock plur. uteslutande *-a*; *hänna*, *thinna*, *sinna* ha inga biformer med *-e*; ej håller i sammansättningar har jag påträffat *-e* för väntat *-a*; räkneorden 'hundra' ock 'tusen' förekomma blott i formerna *hundratha*, *tusanda*; ock slutligen visa subst. på *-are* i plur. jenomgående *-a*. Ett undantag är den artikulerade formen *thiänarene* s. 50, men för min del anser jag det icke osannolikt, att den är analogibildning efter bestämda formen i singularis. Artikulerade oblika singularformer med *-e*- (äller *-i*-) träffas flere gånger (t. eks. s. 44, 55, 56, 66, o. s. v.), ock dessa torde lätteligen kunna förklaras, utan att man behöver anta, att försvagning redan inträtt. Först tänker jag då på den analogiinflytelse från nominativen, som jort sig jällande i övriga svaga maskulina, vare sig de haft artikulerad form äller icke (Jfr. Jessen: Tidskr. f. Phil. V. 213 f.; Kock: Sv. Akc. I. 173—175, där han synes anta utjämning för alla svaga mask., samt Fsv. Ljudl. 361, not, där han i fråga om de på *-are* anser, att bruket av *e* i singularis bör "åtminstone till god del" förklaras av ordens aksäntuering). Men även en annan analogiinflytelse torde här jort sig jällande. Det är att obsärrera, att *e*-vokalen förekommer tidigast i artikulerade former. Alla de av Kock, Fsv. Lj. s. 361 anförda eksemplen visa

bestämd form, ock i Barlaam har jag blott träffat ett exempel med *-e* i obestämd form, nämligen ack. sg. *hofmestare* s. 13. När man nu böjde t. eks. *diäfwulin*, *diäfwul(s)ins*, *diäf(we)lenom*, *diäfwulin*, låg det nära till hands att även böja *swikarin*, *swikarins*, *swikarenom*, *swikarin*; det vill säga, att man fann det naturligt, att bestämd böjning bildades jenom ändelserna *-in*, *-ins* o. s. v. i *swikarin* likaväl som i *diäfwulin*. Härigenom uppnåddes större enkelhet i substantivens bestämda böjning.

Substantiven på *-are* synas dessutom mer än andra svaga maskulina hava associerats med de starka substantiven, vilket möjligen kan ställas i samband med, att de ursprungligen varit *ia*-stammar. Så förekommer enligt Gislason, Tidskr. f. Phil. VI. 253, former som *mútaris* i jen. sg. obest. form i isl. ock i Dalalagen träffas ju den fsv. formen *soknaris*. I denna lag förekomma för öfrigt (Brate: Dalalagens böjningsl. § 17: 18) åtsjilliga bestämda former med *i* äller *e* för *a*, nämligen ack. sg. *domarin*, jen. sg. *domarins*, *dömarins*, dat. sg. *domarinum*, *klockarenom*, under det inga dylika obestämda former träffas. I Västmannalagen finnas jenitiverna *cloccarins*, *rætarins*, *dræparins*, ock av motsvarande obestämda former blott ack. ock dat. *domare* (Se Siljestrands Ordb. i Västmannalagen I. s. 137). Det är för övrigt möjligt, att denna associering jällt alla trestaviga svaga mask., särsjilt i bestämd form, samt *nd*-stammar, ty ord på *-inge* ha ju ofta biformer på *-inger*, ock i Biärköarätten t. eks. förekomma, enligt Zetterberg: Biärk. Ljud- o. Böjningsl. s. 80, redan ack. sg. *foghotin*, *eghandin*, men inga motsvarande obestämda former. Varför de tvåstaviga hålla sig mer fjärran från associering med starka substantiv, kan bero därpå, att denna grupp till omtånget var ofantligt mycket större än de trestavigas, ock detta särsjilt innan de på *-are* blivit så vanliga, som de sedan jenom främmande inflytande blevo.

Alla artikulerade former av substantiver skrivas i Barlaam så gott som undantagslöst med enkelt *n*, jen. sg. fem. *vnderstandilsena*, dat. sg. fem. *werdhlene*, jen. pl. *apostlana*, likaväl som ack. sg. fem. *skriftena*, ack. pl. *diäflana*. Detta kan tyda på, att ingen sjilnad i längd förefans mällan de förra formernas *n*-jud ock de senares.

Efter dessa inledande anmärkningar torde jag kunna gå att framställa den förklaring, jag tänkt mig, på förekomsten av jenitiver som *werdhlene* i denna handskrift.

I sju av de åtta exempel jag funnit föregås jenitiven omedelbart av en preposisjon, som styr dativ. Så finna vi dativliknande form efter *af* s. 9 'aff ysäldene kär', s. 98 'aff solinne hita'; efter *i* s. 25 'j werdhlene vphoff', s. 32 'j siälene vndirstandilsom'; efter *fran* s. 93 'fran werdhlene stiim oc bang'; efter *mot* s. 97 'moot solene starkasta hita' samt efter *for* s. 69 'for människione helso'. Vad angår det återstående eksemplet s. 40 'fyr ~ elementa aff huilkom människione likame är sammansatter', så står *aff* där, som synes, sjilt från *människione* blott av ett ord, ehuru visserligen icke syntaktiskt sammanhörande därmed.

Jag tror nu, att det är preposisjonen, som framkallat den dativliknande jenitiven, äller med andra ord, att *dativen* här, *under påvärkan av den dativ fordrande preposisjonen, inträngt på jenitivens funksjonsområde*. Möjligheten härav är betingad av, att vid denna tid redan tjänslan för kasusformernas sjilda uppjifter i hög grad försvagats (Jfr. t. eks. Söderwall: Hufvudep. s. 38, 68, samme förf:s Stud. öfver konungastyr. s. 44 f., Schwarz: Oblika kasus o. prep. i fsv. s. 10, 37 m. fl. ställen). Ett exempel, som starkt stöder mitt antagande, är följande, som återfinnes s. 77: 'thykkis mik at thu far mykit vilder aff *idhrom kannedoms sannind*', där *idhrom*, ehuru hörande till jenitiven *kannedoms*, fått dativens form. *Idhrom* kan redan på grund av sammanhanget ej järna föras till *sannind*, ock för övrigt är förekomsten av

ett maskulint subst. *sanninder* i fsv. tämligen tvivelaktig. Schlyter upptar ordet i sin Ordbok från Södermannalagen, men tillägger "om ej d. o. är felskrifvet för *sannind*." På övriga ställen i Barlaam är det, som vanligt, femininum.

Detta exempel är icke enastående. Geete siterar i Speculum Virginum, Inl. s. XXIII 'j *allom* mogans asyn' Spec. Virg. 559, ock 'j *thänna thuem* sillabarum ~ mörkre' ib. 577, varjämte jag ib. s. 8 träffat 'mz *enom* brudhasangx andhelighe skodhan'. Geetes förklaring av fenomenet förstår jag icke. Han nämner det attraksjon ock jämnställer det med '(för Kristus) är ey nakot affwiruald at wara *jämlikom* [i st. f. *-liker*] fadhrenom' Spec. Virg. 541, äller 'aff *lönlis* gudhz tillate' Bil. 447 ¹⁾. Jag kan icke inse vad som skulle värkat attraherande på *allom* ock *thuem*. Geetes försök att förklara översättarens "underliga böjelse för attraksjon" såsom ett försök "att på modersmålet inympa den latinska grammatikens egendomligheter", torde ej håller vara riktigt. För det första förefaller mig en dylik böjelse psykolagiskt orimlig. Jag inser icke, hur någon skulle kunna falla på den tanken att från ett annat språk upptaga någonting så oväsentligt, ock detta utan något som helst praktiskt behov för språket; ock för det andra kan företeelsen på ett naturligt sätt förklaras ur förhållanden i fsv. själv. Dess frekvens vid denna tid sammanhänger väl med det fsv. kasussystemets utveckling ock upplösning. Dessutom uppdyka ju dylika attraksjoner oupphörligt på de mest sjilda tider ock i sjilda språk (Jfr. Meringer u. Mayer: Versprechen und Verlesen samt för svänkskan R. G:son Berg: Ark. XVII. 95 f.).

Ännu ett par fullt analåga exempel har jag påträffat. I Karl Magnus (utj. i Prosadikter fr. medelt.) s. 275 läses 'i hafwin orät oc wi haffwom rät at astanda mz *warom* gudz

¹⁾ I det följande äro en mängd exempel hämtade ur Söderwalls Ordbok, ock jag har därför ansett lämpligast att jenomgående använda hans siteringsätt.

laghom'; i MP 1.68 'holdh mädh *äuärdelikom* dödz mörkir ok yseld' samt i ett diplåm från 1402, SDNS 1.153: 'ath iak ~ taladh (för taladhe) til lasse bonde om *minom* brodersgeeld', där Söderwall föreslår att ändra *minom* till antingen *mino* eller *mins*. Intetdera är behövt, om man blott betraktar *brodersgeeld* som oavsiktlig sammanskrivning, vilket ju även Söderwall vid sitt andra ändringsförslag måste jöra. Kand. G. Danell har jag att tacka för ett alldeles liknande exempel från Holofernes och Judith (omkr. 1580), där det s. 19 heter 'om i (israeliter) wore vthi *idhrom* gudz ogunst'.

I många fall blir det ganska svårt att avjöra, vart en dylik dativform rätteligen hänför sig. Vi taga följande exempel ur SJ 79 (1438) 'mädh *warom* stadz borghamästara'. Här synes det mig för betydelsen naturligast att fatta *warom* som attribut till *stadz*, men det kunde även hänföras till *borghamästara*, vilket blir nödvändigt, om man, som Söderwall tyckes jöra, fattar *stadz borghamästara* som sammansättning. Detta sista är visserligen möjligt, men åtminstone rätt osäkert. I allmänhet drager Söderwall icke i betänkande att uppföra ord såsom sammansättningar, även om de aldrig påträffas sammanskrivna i handskrifterna. Om man jämför fornsvänskan med nusvänskan, visar den förra som bekant en mycket större benägenhet för särskrivning. Huruvida detta i viss mån hade sin motsvarighet i uttalet ock den dåtida uppfattningen, så att ifrågavarande ord icke uppfattades som sammansättningar, är en fråga, som ännu står öppen, ock som nog vore förtjänt av en grundlig utredning. Till dess får man i många fall nöja sig med att konstatera sin oförmåga att avjöra, vilken uppfattning är den rätta.

Att Söderwall gått för långt i antagande av sammansättningar, torde vara säkert. Visserligen förekommer i handskrifterna särskrivning i en mängd fall, där ifrågavarande ord dock otvetydigt äro att fatta som sammansättning, men även motsatsen äger rum, t. eks. då i MP 1.34 läses 'for

thins kötzhugnat', där *thins* visar, att *kötzhugnat* ej är att fatta som kompositum. Särskilt har det förvånat mig, att Söderwall ofta uppför som komposita sammanställningar, som blott träffats en eller par gånger i litteraturen ock då särskrivna, ock stundom även då de på grund av betydelsen synas bära karaktär av att vara tillfälliga. För min del tror jag icke, att bruket av sammansättning i fornsvänskan var lika vanligt som nu, utan att detta bruk småningom gripit allt mer omkring sig, i sammanhang med att den bestämmingslösa jenitiven som attribut alltmer försvunnit. Eksempel som 'en guds ängel', d. v. s. med en obestämd jenitiv insjuten mällan huvudordet ock ett attribut, äro i nusvänskan ytterligt sällsynta. För närvarande kan jag ej ärinra mig andra exempel än just med ordet *guds*, vilket kan ha bibehållit sig därför, att det på sätt och vis är likställt med egennamn; vid sådana förekomma ännu konstruksjoner som 'detta Stiernhielms stordåd'. I andra fall ha vi nu sammansättning t. eks. 'en hedersgumma', äller fattas jenitiven som adjektiv, t. eks. 'en femtonmila skog', 'en medelålders man'; ofta har den obestämda jenitiven jivit vika för den bestämda. I folkmålen är obestämd jen. sg. utom nomina propria överallt mer äller mindre sällsynt (Se Lundell: De sv. folkmålen frändskaper s. 35); i Ångermanland ärsättes, enligt Sidenbladh: Allmogemålet i norra Ångerm. § 58, både bestämd ock obestämd jenitiv av sammansättningar.

I fsv. är konstruksjonen 'en guds ängel' betydligt vanligare, vilket inses redan därav, att den där icke är inskränkt allenast till ställningen efter pronomina ord (så torde det i regel förhålla sig i nusvänskan), utan även kan förekomma i fraser som 'thz stadhfästa gudz hws' MB 1.485, samt av plurala jenitiver såsom i 'epte allom himna ok thungla gangh' Bil. 478, ja till ock med då dessa ha attribut som 'i försto gopra gerninga vpbyrning' KL 185.

På samma sätt var konstruksjonen med en bestämd jenitiv, på detta sätt insjuten, mycket vanligare i fsv. än den nu är. I nusv. förekommer den efter pronominella ord som *en, den* (med följande relativsats), *denna, mången, någon, ingen, all, min* (kanske blott i förbindelse med 'järtans', som möjligen snarare fattas som adjektiv: 'min järtans vän'), *sådan, dylik, varje, en viss*, ock då rätt ofta i förbindelse med arkaiska jenitiver t. eks. 'en mörksens äller jusens ängel', 'ett härrans väder'. Själva konstruksjonen har för närvarande ofta en arkaisk, nästan alltid en högtidlig, skriftspråklig karaktär. Många av de fraser, där den användes, kunna även betraktas som stelnade såsom 'en ärans man', 'all livets ve', 'i dessa ångrens stunder', 'alla dagens timmar', 'inte ett kronans öre'. I fsv. är det mycket vanligt att finna exempel som 'aff olofflighom kötzsins lusta' Spec. Virg. 78, 'thz värdoghasta korsins trä' Bo 197, 'the tve änktionna päninga' Bir 3.228, 'aff thenna thrim siwnda manadhins höghtidhom' MB 1.498, 'fore forscriffne rykesins herrar' SO 156, 'mot lofficom rikesins ok biscopanna stadhgom' Bir 3.457, 'fäm människiona licamliko sin' MP 1.193, 'hardhastan korsins dödh' Prosadikter 61, 'aldir förra syndana thunge' ib. 84, 'j rådhelike strupans ok alz halsins böld' Bil 830, 'i allom yrta blomstra trænna fruktanna stenanna älla malmanna kyniom' Bir 4 (Dikt). 227, 'huat almogans trangh ok bulder' Lg 3.576. Utdöd i nusvänskan är väl även konstruksjonen i exempel som: 'swa dana sinna brödhra affgangh' Bir 4.41, 'i stackogastha oc lettastha thenna heems bätringh' Lg 3.72, 'j sanne thera reghlo gömo' VKR 1, 'en thins blodz drupi' Bo 119, 'alla annars mans brusth' Gers Frest 31, samt det väl även i fsv. sällsynta 'wil jak tik giffua andeligx lifwernis nakra wpbörian oc stakkottan lärdom' Su 256. Utdöendet av den behandlade konstruksjonen torde i viss mån böra förklaras därav, att ofta missförstånd uppstod, emedan man ej visste, om adjektivet hänförde sig till jenitiven äller dess huvudord. I fsv. var faran för

missförstånd till en början ej mycket stor, men när adjektiven började förlora sina kasusändelser, ökades den i betydlig grad. I viss mån sammanhänger förhållandet även med jenitivens allmänna tillbakagång, i det den tränges tillbaka av preposijonskasus. Ett synnerligen inträssant exempel, som belyser detta utträngande, ock som även är av vikt därför att det visar, vilken lifskraft den diskuterade konstruktionen hade i fsv., är följande, som träffas i ST 168: 'j sinom senasta *aff werldinna vthgang*', där jenom kontaminasjon preposijonen *aff* kommer att på visst sätt styra jenitiv, aller, om man så vill, jenitiven inträtt i dativens funksjon.

Frågan om sammansättning aller icke-sammansättning är emällertid mycket svår att med bestämdhet avjöra, ock man får ej glömma, att en sammanställning, som på ett ställe uppfattats som sammansättning, på ett annat mycket väl kan ha utjort två för tanken sjilda ord.

Analåga med exemplet 'mädh warom stadz borghamstara' äro 'at hon (arken) sculde eygh syndirlösa *aff nokrom bölgheio stötom*' Bir 4(Dikt).218, motsvarande latinets 'procellarum ~ impulsibus', 'j sinom *liëffs thima*' MP 1.6, 'wan ~ licama liknadhan *sinom klarhetz likama*' ib. 1.15. Företeelsen är ganska vanlig.

Ett exempel, som står nära de åvan avhandlade av typen 'aff idhrom kannedoms sannind', är följande, som träffas i en handling från 1508, BtFH 1.165. Där heter det: 'dömdes en reth skifft millan anna oleffdotter och heminx enewaldzson yleierffui *mz nestom frendom närwara*'. *Närwara* måste nog fattas som det fem. subst. *närwara* (Jfr 'i menighe häredzbone *närwara*' BSH 4.111 från 1486), ock *nestom frendom*, som fungerar som jenitiv därtill, har fått dativens form på grund av den föregående prepositionen *mz*. Man kunde visserligen tänka sig, att *närwara* vore ett indeklinabelt adjektiv av typen *urbota*, men då ett dylikt adjektiv ej är påträffat i fsv., vore det både järft ock onödigt att på grund

av detta exempel anta dess tillvaro. Fullt analågt och väl omöjligt att på annat sätt förklara är exemplet 'frie och quit for hwario manne amaning eller tiltalning' SJ 317 (1464). På samma sätt torde ackusativen kunna sägas fungera som genitiv i 'röghia pylatum ~ for menlösan mandrap' Bil 301, vilket Söderwall översätter med 'dråp å osjyldig männisja'. Han antar tvekan, att adjektivets maskulina form beror på inflytelse från första sammansättningsleden i *mandrap*. Stället torde emellertid bättre förklaras så, att *mandrap* blott är en oavsiktlig sammanskrivning, ock att ack. *menlösan man* på grund av inflytande från *for* inträtt i genitivens funksjon ¹⁾.

Med dessa nu berörda fenomen bör man sammanställa det, så vitt jag vet, hittills outredda förhållandet vid *for*—*skull*, vilket som bekant ofta står med ackusativ i stället för genitiv. Detta inträffar redan i lagspråket, blir under 1400-talet allt vanligare ock har fortlevat åtminstone intill slutet av 1700-talet. Så träffas i 'Lapparnes lefwarne' av Sam. Rheen, skriven 1671 (utj. av K. B. Wiklund i Sv. Landsm. XVII. 1), t. eks. 'för sin tiuckheet skull' s. 8, 'för biörn och jårfwen Skull' s. 16, 'för Myggarne skull' s. 17, 'för owäder och mycken snöö skull' s. 17; vidare Gyllenius (1650) i Valda Stycken, utj. av Noreen-Meyer, s. 126: 'för regn wådher skull', Olof Rudbeck, Atland (1679): 'för lust skull', V. St.

¹⁾ Se här ännu några analåga exempel: I Spec. Virg. 65 läses 'aff *them stykkiom* ällir ärandhe nyttelikheth, hwilkin', där *them stykkiom* för betydelsen måste vara attribut till *nyttelikheth*; i Hist. Troj. 'forfärande for en råddan klärkzs ordom' s. 55, 'for *allan* härens asyn' s. 262, 'sörgde aff *slykan* höffdingas död', s. 205, varvid märkes, att språket i denna handskrift mer än vanligt favoriserar ackusativen, vilken många gånger till ock med står för nominativ; till typen 'aff idhrom kånnedoms sannind' höra utom dessa även: 'aff *forgiroghom* hogx bräska' Spec. Virg. 140, 'hiälp os i *tässom* wärldhenna grymmom wadhom', Marie Örtagård 64 (latinets har 'in *huius* mundi seuis periculis'), 'aff *sinom* enda sons uphögilse ällir framgangh' Mecht. Upp. 133, 'wthi *allo* folkens åsyn 'Oeconomia christ. 49, 'effter *wårom* konungz stränge Mandat' Messenius: Disa s. 31.

(Not vid korrekturläsningen.)

s. 157; Relationes curiosæ (1682) 'för sin särdeles figur eller läglighet skull' V. St. s. 165; Sofia E. Brenner 'Äktenskap förkastas af lärda': 'för sin lärdom skull', (Malmström: Sv. Vitterh. Hist. 1.132). O. v. Dalin skriver 1755 i Vetenskapsakademiens handlingar I. 108 'endast för rimet skull'; ib. II: 65 (1778) 'för artighet skull'. Även senare exempel finnas; kand. R. G:son Berg har ur sina nysvenska samlingar meddelat mig sporadiska, ej alltför sällsynta fall (från Polyfem, C. J. L. Almqvist m. fl.) ända fram på 1850-talet. Ännu i nusvenskan träffas ju ackusativ (ällor, om man så vill, grundform) i fraser som 'för ro skull', 'för nöje skull', 'för skam skull' (Jfr Rydqvist: Sv. Spr. Lagar V. 201). Danskan ock norskan ha i huvudsak att visa ett liknande förhållande (Se Falk-Torp: Dansk-norskens Syntax § 34, där dock saken endast i förbigående beröres).

Redan i 'Kasusformerna' s. 16 f. (utkommen 1865) påpekar Söderwall, att vid *for*—*skuld* ofta förekommer "en form som liknar nominativen". Sedermera har Rydqvist (nyss a. st. s. 200 f.), ehuru med någon tvekan, antagit att ackusativen kunde växla med jenitiven vid *for*—*skuld* liksom vid *til* ock *mellum*; ock i sin Ordbok har slutligen Söderwall yttrat under artikeln *skuld* 8) — "vanl. föregånget af prep. *for* samt antingen ett pronominaladj. el. en gen. (el. ack.)".

Orsaken till att vid denna sirkumposisjon, vid vilken jenitiven naturligtvis är det ursprungliga, i det den stått som attribut till substantivet *skuld*, ackusativen (och, som jag nedan skall visa, även någon gång dativen) inträngt, tror jag vara flerfaldig. Jämförelsevis ringa betydelse torde den omständigheten haft, att *skuld* började med *s*, varvid jenitivens *s* kunde gå förlorat i satssammanhanget (Jfr Noreen Aschw. Gr. § 322.2 ock där siterade arbeten). Innan jag går vidare, blir jag emällertid tvungen att dröja något vid frågan om tendensen att jöra jenitiven lik övriga kasus i fsv.

Som bekant inträffar det redan i ä. fsv. "någon gång", att ändelsen *-a(r)* i jen. sg. av starka fem. subst. fullkomligt bortkastas, ock i y. fsv. blir detta vanligare (Jfr Söderwall: Kasusf. s. 11 f., Hufvudep. 17, 59). Kock har i Tidskr. f. Fil. N. R. VIII. 302 förklarad orsaken härtill vara den, att "när nom. ock ack. sg. hette i bestämd form *bok-in* ock i obestämd form *bok*, så bildade man av gen. sg. best. form *bok-innar* den obestämda *bok*, hvarvid naturligtvis även den omständigheten att nom., dat., ack. sg. redan hette *bok* spelade en roll". Häri instämmer jag fullkomligt, blott med framhållande av, att även väkslingen mällan jen. ock ack. (ock dat.) efter preposisjonerna *til*, *mällum* (*innan*) värkat kraftigt bidragande till uppkomsten ock utbredningen av dessa jenitivformer, vilka tidigast förekomma just efter dessa prepositioner (Jfr. Rydqv. a. arb. II. 603 not, K. T. Melin: Subst. böjn. i äldre Västg.-lagen s. 3 f.). Jenitivus sing. på *-a* kan ofta icke sijnas från jen. pl., ock i skrifter, där slut-*r* är bortfallet, stundom ej håller från ack. pl. Säkra exempel på dessa jenitivformer äro redan därför svåra att hitta, ock därtill kommer den åvan berörda svårigheten att sijnla mällan kompositum ock sammanställning. Förekomsten av jenitiver på *-a* i komposita bevisar icke, att denna jenitivform är fullt levande, ej håller fraser med *til*, ty dessa måste i y. fsv. betraktas som stelnade.

I Bu. förekomma följande säkra exempel på *-a* i jen. sg. av starka fem. (Jfr Landtmansson: Cod. Bur.): 'hans *sorgha* sak' Bu 18 (men KL 406 'til hans *sorga* lisa' från första början av 1400-talet), '*miskunna* mopor' Bu 21; 'fäghrinda fulder', ib. 101 fattas av Söderwall som sammanställning, kansje med orätt. Utan ändelse äro (se Landtm. a. arb. s. 16): 'priia skäl passa *högtip*' Bu 10, 'romska *borgh gömara*' ib. 102, 'fra försto bygning romara *borg*' ib. 395. I Konungastyrelsen träffas 'hwar är sina *wilda* win' samt 'firi *tarua* skyld', enligt Landtmansson: Unders. ö. språket i

skrift. Um styrilsi etc., s. 30 not 3. I MB 1 har jag jenomgått sirka 30 sidor utan att träffa någon säker *a*-form, däremot s. 32 'wili är frwa sinna *gerning*'. Dock träffas MB 1.168 'enna *alna* rwm' samt ib. 1.389 'ma spörrias, hwath skilde at *höghtiidha* bläst, oc sampnadha bläst, oc *färdha* bläst', vilka kansje icke med Söderwall böra fattas som komposita, då komposisjonsformen av 'höghtidh' äljes är 'höghtidhis'. I Cod. B. förekommer 'lottakande gudhlikx *frögd* oc glädhe' ib. 534; handskriften är visserligen från början av 1500-talet, men skriven av en nunna, ock är därför mer konsärvativ i fråga om gamla former än Cod. A., som är skriven av en munk. Av Bil. har jag jenomgått en 50 sidor utan att träffa mer än en säker *a*-form 'epter ens daghs oc *natta* sighling' Bil. 268; av 'drotning' förekommer jen. på *-s* i 'wäldugher kiämener blamanna *drotningx*' ib. 225. Slutligen har jag eksärperat de 100 första sidorna av MP 1 utan att där finna någon fullt säker *a*-form. Möjligen föreligger dock sådan i 'vars herra *tilqwämda* thime' MP 1.4 ock 'lätin är squallers modhir ok *dygda* stiuffmodhir' ib. 1.65. Ändelselös jenitiv träffas i: 'mykin är gudz miscund ok hans *nadh* milhet til them som' 1.19, 'j minne *siäl* astundan' 1.34, 'han bär gudz *tiänist* ook' 1.82; jen. med *-s* träffas av *värild*: '*värilz* lusteliken ting' 1.91, 'rensandhe astundilsen aff *verlz* fikt' 1.61, 'til *värlz* goz affing' 1.72 (där man dock möjligen kan ha sammansättning); vidare 'hans valdz ok *högfärdz* vingha' 1.71 samt av subst. på *-het* nio gånger. Några former på *-ar* av dessa sistnämnda förekomma, enligt Rydqvist a. arb. II. 98, icke, ock ej håller *a*-former torde vara påvisade.

I de fall där jenitiven sålunda blev ändelselös, blev den lika med övriga kasus i singularis. På vokal slutande starka fem. kunna redan tidigt jenom *r*-förlust ock kontraksjon ha alla kasus lika i sing., ock för *in*-stammarna var detta regel i äldre fornsvänskan, ehuru rätt tidigt *-s* då ock då inträder i jenitivus, — antagligen jenom invärkan från neutrala *ia*-

stammar, vilket lätt kunde gå för sig, då i fsv. en mängd abstrakta ord vacklade mällan feminint ock neutralt jenus. Av svaga fem. ha de på vokal alla kasus lika, sedan slut-*r* bortfallit. Så förekommer i Bu. blott former som 'wara *fru* biläte', 'ii hans *husfru* ham', ock naturligtvis i Bil. 'engin *crisno tro falsare*'. *Frua*, *fruo* är väl analågisk nybildning. Övriga svaga fem. visa rätt tidigt *-u* i nom. sg. (Söderwall, Hufvudep. s. 60, Zetterberg, a. arb. s. 76, Siljestrand, a. arb. I. 157) ock likaså redan i lagarna *-u* i jen. pl. (Kasusf. s. 15), varvid således kan inträffa, att alla kasus utom dat. pl. bli lika. Till de av Söderwall anförda eksemplerna kunna läggas 'aff sola gang oc *stiärno*' MB 1.45 (2 ggr), — vilket jag icke kan förmå mig att fatta som sammansättning, oaktat Kock Ark VI. 55 fattar liknande sammansättningar så —; samt 'i thera *kono* offre' MB 1.480. När vid slutet av 1400-talet *-r* åter börjar uppträda i nom. ock ack. pl. av dessa, finner man det även ej sällan i jen. pl. (Kasusf. s. 15 f.). Så t. eks. 'äpther trestadhga som är *jomffruv*, *änkior* oc hyonelax stadhga' Lg 3.479 (beroende på anakolut), ock stundom redan tidigare, t. eks. 'heluitis *pinor* reddogha' MP 1.61, 'wi aghum warä wäriände aldrä *änkior* oc faperlösä barnä' SD 5.476 (1345, nyare avskr.). På samma sätt även 'mz margha *frvr* skara' Fr (Cod. B) 2362, 'han är giffware allas *dygdher*' Lg 3.276, 'mz manga högelica *jomfruwor* skara' RK 2.189, 'oss til straffan oc rättelse wara *syndher*' MB 2.301.

I allmänhet kan märkas, att jenitiv utan tydligt jenitivmärke rätt ofta synes förekomma vid värbalsubstantiv, ock det är kansje ej omöjligt, att den formen av jenitiven som liknade akkusativen valts just därför, att man i dem ännu hade en tjänsla av värbets fordringar. Stundom kan man rent av tveka, om man skall uppfatta dessa former som jenitiver. Särskilt vid exempel som 'giffware allas *dygdher*', äller de av Söderwall anförda 'til fulkomilse alla fornäfnde *stökke*',

Magn. Er. Test., 'thu skalt warä en beskermare älländä jomfrur, enkiör och faderlösä barn' Va 20, 'gömäre hans siäl' Bir 3.376, 'förökelse thera afkömd ok affödho' ib. 3.421, där jenitiven (?) kommer efter värbalsubstantivet, synes det mig möjligt att även funksjonelt fatta den ifrågavarande formen som ackusativ (äller dativ). Man kan även jämföra en del av de nedan anförda eksemplerna. Som bekant förekommer det ju i en mängd språk, att ett nomen, som står särskilt nära det värb varav det bildats, styr detta värbs kasus i stället för jenitiv, ock detta är icke inskränkt blott till sådana fall som det plautinska 'quid tibi hanc curatiost rem?', där *rem* kanske snarast beror av hela frasen ock är framkallad av dess likhet med ett enkelt värb, utan förekommer t. eks. i indiska språk på ett sådant sätt, att man måste säga, att nominet styr ackusativ (Jfr. Delbrück: Vergl. Syntax I. 386 f., samt Paul: Prinz.³ § 203). Redan i ett sådant exempel som det av Paul anförda 'auctorem esse aliquid' torde ackusativen höra något närmare till substantivet, än *rem* i det nyss anförda exemplet. Synnerligen goda paralleller till de fsv. exemplerna lämna forn- och medelhögtyskan. Hos Otfred förekommer ackusativ av pärsonen vid 'ist wuntar', 'was firiwizzi', 'ist niot' ock några andra dylika, där dock ackusativen snarare hör till hela uttrycket (Jfr. Erdmann: 'Unters. ü. die Syntax der Spr. Otfreds II. 127). Viktigare är, att substantiverade infinitiver stundom i medelhögtyskan, ock än oftare i fornhögtyskan, styra värbets kasus, särskilt ackusativ, t. eks. 'durch behalten den lîp' (J. Grimm: Deutsche Gr. IV. 716, 756); ock i sin grammatik IV. 755 säger Grimm: "da wo nomina ihre angestammte verbalkraft besonders rege erhalten haben, mögen sie auch noch den acc. regieren". Han anför därpå några exempel, som han emellertid betecknar som icke absolut säkra, emedan de ifrågavarande orden kunde vara jenitiver, som förlorat sin ändelse, därför att en annan jenitiv går före. Jag måste ärtjånna,

att jag icke förstår, att något dylikt kunde vara orsak till ändelseförlust, när såsom i dessa exempel den ena jenitiven beror av den andra, men även *om* så skulle vara fallet, så kvarstår ändå det faktum, att det just är efter värbala substantiv detta tycks sje, varför man icke kan förneka, att dessa haft ett visst inflytande på den följande formen. Sådana exempel äro: 'zerrer gotes *rok*', 'dû schirmerinne gotes *hantgetât*', 'dû süenærinne *Cristen, Juden, Heiden*', 'dû wendærinne der werlte *val*', m. fl. dylika samt slutligen 'durch wer *min lant*', som även Grimm tyckes anse säkert. Jfr fsv. 'til värn stadhen Carmon' MB 2.316.

Även i *r*-stammarna finnes en tendens att utplåna sjilnaden mällan jen. sg. ock övriga kasus, i det att t. eks. *modher* synnerligen ofta tjänstgör som jenitiv (Eks. Bu 14; Bil 239, 268, 269, 270, 275, 351, 712; MB 1.148, 197; MP 1.31, 43; Lg 91, 989; Lg 3.8; ST 289; GO 1101; Bir 1.87; märk Bil 349 'clemens talde for hanum fadhurs færdh ok *modher* ok sinna brodhra'). På samma sätt 'j *fostermoder hwse*' Bil 540, 'mz *fostermoder* farum' ib. samt '*syster man*' SJ 340 (1467), 'minna *systerdotter* ~ incigle' SDNS 1.886 (1407).

Denna tendens att låta jenitiven av fem. i obest. form bli lik andra kasus är en tid ganska stark ock fördröjer ock motvärkar införandet av *-s* som allmän jenitivändelse för substantiven. Liknande är förhållandet i danskan (se Falk-Torp, a. arb. § 39). I medelnorskan synes jenitivens särskilda böjning ha upplösts lika hastigt som de övriga kasusformernas, ock *s*-tendensen har där ej varit så stark som i svänskan och danskan. Bruket av jenitiv har också i de norska dialekterna försvunnit till den grad, att ej en gång egennamnen där kunna stå i jenitiv. (Så enligt Amund Larsen Ark. XIII. 244 f.). Tendensen utsträcker i svänskan icke så sällan till neutra, någon gång till maskulina ock till artikulerade pluralformer. Då endast få exempel

härpå anförts av Söderwall (jfr dock Kasusf. s. 15, s. 16 not 6 samt Hufvudep. s. 59 not), må det tillåtas mig att något dröja vid denna företeelse. I allmänhet undviker jag att uppta de exempel, som redan Söderwall anført.

Svaga neutra ha ju redan i ä. fsv. alla kasus i sing. lika. Bland övriga neutra finna vi *s*-förlust t. eks. vid ord på *-else*, vilket väl bör ställas i samband med, att dessa ord ofta vackla mällan feminint ock neutralt jenus, ock som neutra utan sjilnad i betydelse kunna vara antingen sing. eller plur. Så träffas: 'til thessins *bekännilse* större wisso ok bewisning' SDNS 1.30 (1401). 'han bär ~ i sik ~ mins *korsfestilse* beläte' Su 192; i många fall är man oviss om jenus ock numerus, så 'idhkelik bön wtsläkke kötlik *rörilse* hita' Ber 183. Vidare ord på *-e*: så (enligt Siljestrands a. arb. I. 89) i Västmannalagen Ind. Kp. VII 'vm hæsta köp oc annars *fælæpi*', på samma sätt handskriften C. Kp. VII rubr.; 'i prätiugunda are sancti iacobi *biscopsdöme*' Bu 197, 'här lyktas höfwisks *lifwerne* skipan' Ber 276, 'j mins *minne* sköt' Bir 4.43, 'til hulkins laghu ok *häfdeskipte* mere wisso' SDNS 1.228 (1403, nyare avskr.), 'aa tolfte aareno assweri *konunxdöme*' MB 2.184, 'thzta är ägadelena effraym söners *släkte* oc theris *magxsläkte*' ib. 2.45, 'samtalan ~ aff ~ blyghlikhetz-sins *ämpne* fulkommilse j christi limmom' Spec. Virg. 9, 'gaff konung karl them ena halfft *sith konungx rike*' ST 245, som dock kansje hällre bör förklaras jenom invärkan av sådana fraser som 'gaff han them halfft sit rike', där 'halfft' är adjektiv. Andra exempel äro: 'med samþykku allz rikeses *raþ*' SD 5.476 (1345, nyare avskr.), 'til hwilkens *breff* witesbyrdh oc stadhfästilse' BSH 1.193 (1387), 'til hwars *breff* stadfestilse' SDNS 2.55 (1408) — i bägge dessa exempel ändrar Söderwall onödigtvis ock oriktigt till *breffs* —, 'thil thessens *breff* mero visso ok högre bewaran' SDNS 2.2 (1408), 'for vars härra *breff* dygp skyld' Bu 190 (att särsjilt *breff* tycks förekomma utan jenitiv-s, beror väl på dess karaktär

av lånord), 'til ~ *hwlskap* til plictilse' SD 5.210 (örs. fr. sl. av 1400-talet), 'the scolu spekias widh akallan *nampn* ihesu christi' Bil 426, 'kom bradhlikit liudh aff himnomin swa som änxlixx mykins *vädhär* ällä ande (vilket icke med Söderwall behöver ändras till *vädhärs ällä anda*) KL 133, 'thera hofwodh ~ stötis aff *vädhar* stormom' Bir 3.116 (trol. icke sammansättning), 'the som wilia haffua aff nakors högx *trä* fruct the warda ~' Lg 3.13, 'vndir thäs *trä* rotom' Lg 91, 'är mantzins wäxter olikaster widh *trä* wäxt, thy at röter äre träem for mwn' MB 1.83, som icke kan fattas som sammansättning, ock där Cod. B., som har 'widh *trea*', visar, att *trä* här kanske hälst bör fattas som pluralis; i vilket fall som hälst är den emällertid lika med nominativen. Vidare har jag träffat 'i *lamb* liknilse'. (som ej behöver anses som kompositum) Lg 3.394, 'aff them stadhenom iericho hwilkin jak liknade stadhenom tässins *closter*' Bir 4.81, 'til hans ärofulla modhers *closter* fulkompnilse j watzstenom' ib. 4.93. Om *closter* jäller för övrigt samma anmärkning som om *breff*. Slutligen 'grep til halz frambre stamnin *annat skipit*' Bil 251, ett exempel, som kanske bäst ses i samband med utvecklingen av efterstäld jenitiv, vilken ju så småningom i allmänhet viker för preposisjonsuttryck, men stundom för nominativliknande form. En plural jenitiv, som liknar nominativen, träffas även BSH 1.166 (1376) 'til alla thessa fornempda *stykke* fulbyrdh ok vitnilsse'.

Vid maskulina blir jen. sg. jenom dissimilasjon lik övriga kasus i ord, som sluta på *-st* (detta jäller naturligtvis även neutra, men de torde vara sällsynta) — jfr. Noreen: Aschw. Gr. § 322.1 ock vad där siteras —; likaså i svaga maskulina jenom utjämning. Äljes äro exempel sällsynta. I Västmannalagen anträffas, enligt Siljestrand a. arb. I. 40, 'halfs *öre wært*', 'til *by* hwars', 'pæs *by*', 'annars *by*', samt Cod. C. likaledes 'til *by* hwars'; från Biärköarätten anför Zetterberg, a. arb. 52, 71, 'sins eghins *garþ*' ock det något

osäkra 'örtugh wæri'; vidare 'födhu löst ok alz *hugnat*' Bil 268, 'insighli ~ *knut mathiosson drosät* ~ SD 1.670 (1285, gml. avskr.), 'in til *pädher birke stenhus gaffwel*' SJ 126, 'sighersbläster *konunger aff himerike* (clangor victoriæ regis) är mz them' MB 1.415 (jfr åvan 'frambre stamnin annat skipit'), 'huilkens första *deel materia oc tilämnilse* är ~' Su 8, 'ffor fämpta aarit oc tiwghu sins *aller*' Bir 4.35. Pluralform träffas i 'eptar vj *men skattninge*' BtFH 1.138 (1507), 'at the wildu ey sina *owini* liff skadha läta ok ey thera goz hafua' Bil 235, 'skal thet staa til beggias wara *wini* säghn' SDNS 1.17 (1401), 'äpther förscrefna *recesser* lydelse' BtRK 320, 'for theris föräldra oc thera äpterkommande *wänner oc frändher* siäla nytto oc gagn sculdh' SJ 179 (1449).

Av bestämda pluralformer har jag träffat: 'inne i *iomfrunnar* clostre' KL 338, 'innan muramestarins oc *mälamännena* nerwara' SJ 134 (1444). 'wtan bäggia *conuentonar* witu' Bir 5.24, 'j *städherna* mwran oc bewarningh' MB 2.279, 'sanhetena vt letandis aff *läre fädherna* diktan' ib. 2.285, 'kärlech til gudz lagh oc hälga *fädherna* testament' ib. 2.225, 'huar äru nw *frändhrena* stadugha loffuan' Su 249, 'tha thu hafdhe skodhat *stiärnonnar* skipilse' Gr 262, 'städerne sendebudh' RK 2.3240, 'epther *slotz bökerne* lydhelsä' FM 610 (1513). Här kan även anföras Su 266 'siw thäs hälga *kyrkian* sacramenta'.

Av annan art, om man så vill 'gruppjenitiver', äro: 'wtan *watn oc brödz* fasto' Bir 4.62 ock 'atir kom iak heem til *fadhir mins* hws' Bir 1.26. När man för övrigt började finna det överflödigt att uttrycka jenitiven med särskild form både av substantivet ock dess adjektivattribut t. eks. 'ens syndoghx mans', var det naturligt, att man till en början stundom lät subst. ensamt behålla jenitivändelsen (så att man fick 'en syndogh mans'), stundom åter lät adjektiven behålla den (så att man fick 'ens syndoghx man'). Härvid torde ofta det ord, som stod närmast före huvudordet, äller, vid efter-

ställd jenitiv, närmast efter detsamma, fått uppbära jenitivmärket. Exempel kunna framtagas ur det föregående. Utvecklingen har som bekant senare lett därhän, att konstruktionen 'en syndogh mans' har segrat. Orsakerna härtill utredas bäst i sammanhang med en undersökning av adjektivens böjningshistoria. En inträssaigt gruppenjenitiv förekommer även SO 104, där det heter 'i *twa aff radzsins nerwaran'* (Skräddarnes skrå 1501).

Slutligen må anmärkas, att ofta främmande, särskilt hebreiska, pärson- och ort-namn sakna jenitivändelse. Detta händer även med en del inhemska ortnamn på vokal, vilket numer i vissa användningar rent av blivit regel (Jfr Kock, Sv. Landsm. XV. 5. s. 37 ff.). Även konsonantiskt slutande inhemska ortnamn kunna sakna ändelse i jenitiv. Så 'i *risaberg* clostir ok conuent' SDNS 2.228 (1409), 'huilkith gotz *risabergh* closter hawer ~ i wäriom hawidh' SDNS 2.117 (1409) — jfr. '*risabergx* klostre' SDNS 1.435 (1405) —, 'i *gangneff* sokn' DD 1.92 (1440), 'i *torssang* sokn' ib. 1.266 (1435), 'j *leghsandh* sokn' ib. 1.105 (1450), 'i *jedher* sokn' SDNS 1.303 (1403 gml. avskr.), 'til *wändel* sokn' BSH 5.482 (1511). Exempel på det första träffas ymnigt i MB, så: 'aff eensamins *set* släkt' MB 1.2, 'bygdhe ~ *babel* torn' ib. 1.4, 'i *chanaan* landom' ib. 1.264, '*moab* risar oc *kämpa*' ib. 1.318, '*ruben* affkömdh' ib. 2.38; vidare 'for *adam* synd' Bu 21, '*äpla* män *israel* släkt' ib. 196, '*habraam* husfru fic sit första barn' ib. 4, 'styra *ierusalem* kirkiu' ib. 194, 'aff *ysacar* släcth' Bil 244. I flere fall torde uppfattningen av dessa sammanställningar närmast sig den av apposisjon; någon skarp gräns mellan apposisjons- och jenitiv-förhållande kan aldrig upprätthållas. Latinska fem. pärsonnamn på *-a* ha kanske vanligast den latinska jenitivändelsen *-e*, ofta *-a*, (t. eks. Lg 3.665, 708, Lg 663, Bu 510, FH 6.25, SO 117), stundom *-o*, d. v. s. böjas som *önstammar* (så ST 198).

Vid jen. jeneris kunde det ord som utmärker måttet, ock det som uttrycker ämnet, sättas i samma kasus (Se Schwarz: Oblika kasus o. prep. i fsv. s. 125 f.). Då jenitiven här är det äldre uttryckssättet, som vid de yngre lagarnas tid uttränges av det andra, torde man kunna sätta detta i förbindelse med uppkomsten av ändelselös jenitiv ock antaga, att i fraser som 'eet markland iordh' *iordh* till en början uppfattades som jenitiv. Liksom Falk-Torp a. arb. s. 49 f. tror jag alltså, att utvecklingen i nordiska språk sjett utan inflytande från tyskan, men i motsats mot dem tror jag, att den tillgått på väsentligen likartat sätt. Spridda tydliga jenitiver bibehålla sig som arkaismer ända intill slutet av 1400-talet. Så har jag antecknat: 'fyra thyni sädh, et spannesädh mina, oc fyrrer las *ängx*' DD 3.12 (1378, nyare avskr.; *s*-formen av det fem. *äng* kan bero på avskrivaren, men möjligt är ju även, att formen är från 1378), 'hundredhe markr silvers' KS 34, 'thry ilätä miöls' (tria canistra farinæ) MB 1 (Cod. B).549. Cod. A har här den nyare konstruksjonen 'thry ilätis kar mz miöl', 'fäm lewa brödz' MB 1.90, 'aff fäm lewom brödhz' ib. ib., 'nittan vaghir guldz' Bir 3.432, 'hundredha mark silffs' Karl Magnus 287, 'VII $\frac{1}{2}$ löduger mark silffs' FH 3.99 (1447), 'hundreda mark sölffs' RK 1.1219, 'trätighi wiku sioos' Sju vise mästore (Cod. B) 215, där formen utan jenitivmärke sedermera utvecklats till ett kompositum *weckusjö* (Se Kock: Fsv. Ljudl. 455 not.). Ännu 1511 träffas jenitiv av denna art, men av ett latinskt ord, som står som attribut till ett svänskt, nämligen 'j [1] karp siliginis' BtFH 1.359. Dylika språkblandningar synas rätt ofta vid denna konstruksjon förekomma i diplåmen, ock då därvid naturligtvis jenitiv användes, torde detta bruk haft en viss betydelse för kvardröjandet av de motsvarande svänska formerna. Numera är som bekant jenitiven här fullkomligt tillbakaträngd, liksom överhuvud varje efterstald jenitiv. Sammanställningar i nusvänskan, som peka tillbaka på äldre jenitiv-

förhållande, äro även sådana som 'annandag jul', 'tredjedag jul', 'annandag påsk' o. s. v., likaså troligen 'fyra skålpund svänsk vikt', 'tre kronor svänska pänningar' ock dylika. Vid det sista torde det emällertid numer vara åtminstone lika vanligt att begangna omskrivning med *i*. Uttrycket 'i morgon dag' torde likaledes återgå på äldre jenitiv; man kan jämföra 'morgon daghs', vilket träffas Bil 234. Kanske är förhållandet detsamma även med uttryck som 'på denna sidan bärjet', 'på andra sidan floden'. Man kan jämföra 'annan vägh ens hafs sund' Bu 523, där emällertid *ens* kan vara attraherat av *hafs*, samt islänskan, som i dylika fall regelmässigt använder jenitiv (Jfr Lund: Oldn. Ordföjningsl. § 61).

Av det föregående torde, oaktat ekskursionerna, tillräckligt tydligt framgå, att i y. fsv. utbildats en rätt allmän sed att ställa tvänne substantiv bredvid varandra i attributsförhållande, utan att någotderas form antyde detta. Sådant inträffade naturligtvis ofta även vid *for*—*skull*¹⁾. Till en början fattades väl i exempel som 'firi frändzsami skuld' SD 5.606 (1346), 'for rikesins ärindi skuld' ib., 'frändzsami' ock 'ärindi' som jenitiver, men så småningom ock i sammanhang med att *skull* fick en mer allmän ock bleknad betydelse, fästes uppmärksamheten mer vid substantivets sammanhang med den omedelbart föregående prepositionen än med det efterföljande *skull*, ock man började uppfatta dem som ackusativer. Så var vägen banad även för sådana exempel med tydlig ackusativ som: 'for nokon sötan aller godhan smak skuld' Ansg. 243, 'for thin kärlek skuld' Mechtilds Uppenb. 74, 'for then kärlikin sculd iak haffwer til thin' Sju vise mäst. (Cod B) 211, 'for idhan kärlek skuld' Bir 1.14, 'fore thz första skuld oc ey fore thz andra' MB 1.506, 'ffor ärfd boot älla nokon rät sculd' BSH 1.182 (1381), 'for mit hardha modh ok sin skuld' VKR X, 'for thzta iär-

¹⁾ Då i Söderwalls Ordbok rätt många exempel härför meddelas, anser jag det onödigt att uppta utrymme med dem jag samlat.

teknit sculd' Bil 917, 'fore ostyrokt folk skuld' Bir 5.110, 'för thz starka hopet skul som ~' MB 2.300, 'för mith namn skuld' Su 51, 'för sin mandom skuldh' Di 244, 'för thetta swaare meenföre skuld' FM 291 (1506), 'for thän krankdomin skuld' KL. 56, 'for ena människa skull som ~' Hist. Trojana 201. Vid exempel som 'for wener oc frändher skuld' LfK 164, 'för hans hälga böner skuld' Lg 3.169, 'for idhra böne skuld' Bir 1.14, vilka äro ganska vanliga, är formen sådan, att den möjligen kan fattas som jenitiv.

Att vid uppkomsten av ack. vid *for-skuld* ordet *for* spelat unjefär samma roll som *i* i exemplet 'j werdhlene vphoff' visar sig bland annat därav, att även dativformen någon gång insmyger sig i dylika fraser. Detta är ju just vad man väntar sig, då ju *for* styr såväl dativ som ackusativ. Så ha vi i Bil 390 'for tronne skuld', MB 1.37 'fore enne skipilse skuld', vilka kunna vara dativer, samt Lg 3.615 'för *människiom* skuld'. *Människiom* kan Söderwall ej förklara, varför han (med frågetecken) föreslår att ändra det till *människionna*. I 'Ansgarii hälga lifwerne' (utj. av Schröder 1828), som är skriven, men ej översatt, av samme man, som skrivit 'Barlaam och Josaphat, men synes ha något yngre språk (Klemming Inl. t. Bonav. betr. s. XXVI ff), förekomma rätt ofta dativliknande former vid *for-skuld*, t. eks. 'for the hardo pinone skuld' Ansg. 179, 'for sine klarhet skuld' ib. 181, 'for sine gudhlikhet sculd' ib. 185, (ej) 'for nokre ömko sculdh äller barmhärtoghet uthan for nokre kyndoghet sculd' 187, 'for thässe sakene skuld' 191 ock 221, 'for the sakene skuldh' 213, 'for thenna sakinne skuld' 237, 'for thinne dygdh skuld' 257, 'fore sinne mildhet skuldh' 243. Emällertid förekommer här, vid sidan av fall som 'fore solene hita' 205, 'var i kirkione ärandom' 243, -e i jenitivändelser även i andra fall; man skulle dock kunna tänka sig, att denna skrift representerar ett stadium (tids- äller rums-), då analogiinflytelsen från dativen, som i Barlaam var i sin bejynnelse, gripit mer om-

kring sig. Jag skall för övrigt längre fram vidröra en annan sak, som talar för möjligheten av en sådan analogiinflytelse.

Ett exempel som tydligt visar, vilket inflytande *for* kunnat ha på valet av form, är det ävan avhandlade 'röghia pylatum ~ for menlösan mandrap'. Liknande är förhållandet vid följande exempel: 'fore *mich* och minna föräldra siäla gaang skol' SDNS 1.72 (1401). Ett analågt exempel med *til* har jag träffat BSH 3.78 (1454): 'altiid wara til *for:de myn nadige herre* oc suerigis rikis besta oc bestand'.

I svånskan finnes ingen sammanställning (möjligén då *af—wåghna*), som så fullständigt jenomlöpt utvecklingen till sirkumposisjon som *för—skull*. Vårkliga sirkumposisjoner äro väl 'för (en stund) sedan', 'sedan (flere år) tillbaka', men där har sista ledet aldrig varit substantiv. Av delvis annan art, ehuru på sätt och vis sirkumposisjoner, äro uttryck som 'av (utrymmes-) sjål', 'från (förenings-) håll', 'i (belysnings-) väg', 'på (hårrskaps-) vis', där de respektive sammansatta substantiven ej torde förekomma lösryckta som subjekt åller dylikt. Några förbindelser finnas dock, som mer åller mindre varit på väg att övergå till sirkumposisjoner, ock vid dylika förekomma åven ackusativ- åller dativ-liknande former. Detta intråffar åven vid sådana, där det substantiv, som svarar mot *skull*, icke börjar på *s*, vilket talar för, att *s*-bortfallet icke spelat någon viktig roll vid uppkomsten av ackusativ vid *for—skull*. Dessutom borde väl spår av samma försvinnande träffas i islånskan vid *fyrir—sakir* (åller det där ovanligare *fyrir—skuld*), om man tänker sig, att detta bortfall varit den starkast värkande orsaken. I isl. förefinnes ingen tendens att jöra jenitiven lik övriga kasus, ock detta är åven orsaken till, att *fyrir—sakir* där blott styr jenitiv.

Vid *a(f)—wåghna* har jag funnit följande dativliknande former: 'a ware frw drotningone wåghna' BSH 2.67 (1399), 'a ware frw drotningene wåghna' ib. 2.69 (1399), 'a eenne prouento wågna' SDNS 1.78 (1401), 'aff domkirkionne oc hen-

nes forstendare weghna' SJ 131 (1444), 'a kirkionne wegna' ib. 197 (1450), 'a sinne kirkio vägna' SD 3.132 (örs.). Former som *kunna* fattas som ackusativer äro: 'aff closter wegna' FH 4.46 (1456), 'på våra syskon ock skifftes bröder wägna' ib. 1.45 (1477 nyare avskr.), 'pa suerigis krona weghna' ib. 1.120 (1493 gml. avskr.), 'wppo cristin wägne' BtFH 1.229 (1509), 'pa idert herrisdöme wegna' FM 680 (1517).

Andra exempel äro: 'wardh ther gripen til marsken handa' RK 2.4411, vilket icke behöver med Söderwall ändras till *marskens*, — det *kan* för övrigt ha rönt inflytande från frasen 'marsken til handa', på samma sätt som en del åvan anförda exempel af typen 'til thennä ärende mera visso' i någon mån kunna bero på assosiasjon med de vanliga uttrycken av typen 'thesse sämio oc gifft til storre stadfestilse' —; vidare: 'thz wi hafwom aff naturan saka' Al 5747; jfr även några av de åvan anförda exemplen.

En felskrifning, som i sin mån belyser den kraft, jag förutsätter hos preposisjonerna att omedelbart efter sig framkalla den form, de vanligen följas av, träffas SD 2.24 'äpther dandhe *mannom withna* (för *manna withnom*) ok trofasthe', som motsvarar latinets 'secundum fidedignorum testimonia'.

Någon, om ock ringa, betydelse för nedsjunkandet av *for—skuld* till sirkumposisjon torde den omständigheten haft, att det vid översättningar ofta användes för att återje en enkel preposisjon i latinets, t. eks. *pro*, *propter*.

Delvis under inflytande från fraser med *for—skuld* ha väl följande sammanställningar bildats, som emellertid äro väsentligen lån från latinets: 'til större ärande spöriaskolandhe' Spec. Virg. 23, 'for clostirsins skam oc wanfrägdh stillas oc läghraskolandis' Bir 4.60, där 'stillas och läghraskolandis' är att anse som elliptisk sammansättning med passiv betydelse. Någon invärkan från *for—skull* antar jag därför, att partisipet i detta fall mycket sällan står framför substantivet.

Akusativens vid *a hender* i exempel som 'han segilde a hender danmark' RK 1.3048 'reed ~ wt a hender landa merke' ib. 1.3188 torde väsentligen böra förklaras genom den åvan påvisade seden att ställa tvänne substantiv utan jenitivmärke bredvid varandra i jenitivförhållande, ehuru naturligtvis även den omständigheten varit av vikt, att former av ordet *hand* så ofta använts i överförd betydelse ock i stelnade fraser, att den ursprungliga betydelsen bleknat ock *a hender* slutligen uppfattats som en preposisjon (jfr delvis Schwarz: Obl. kas. s. 47). Emällertid kan här även assosiering med en gammal preposisjon *hender*, *handær*, som sammanhänger med lat. *contra*, got. *hindar* (Noreen, Urg. Lautl. s. 138) ha medvärvat.

För att nu äntligen återgå till den först behandlade frågan, så förekommer även i andra skrifter än 'Barlaam och Josaphat' rätt ofta dativliknande jenitiver, men jag har hittills icke lyckats träffa någon annan skrift, som använder dem endast efter dativiska prepositioner. Hos Birgitta träffas t. eks. 'astundade enkte aff wärldinne rikedomom' Bir 4.52, 'äpther minne siäls budhi' ib. 4.46, 'j minne modhers clostre' ib. 4.60, 'mz minne siäl otalike glädhi' ib. 1.28 rad 17 vid sidan av 'mz minna siäl ok aldra minna limma osighilike glädhi' samma sida r. 18, 'mz otalike glädhi minne siäl ok ~' r. 8 samt 'mz swa store siälinne ok likamens glädhi' r. 14; vidare 'synda moth minne hälgho kirkio tro ok skipan' Bir 1.195, 'mz andre släkt sönom' MB 1.387, 'mz solinne liwse' Bil 107, 'j wärldhenne herres asyn' MB 2.349. På de första 100 sidorna i MP 1 förekomma dativliknande jenitivformer efter preposisjon 26 gånger, däremot i andra ställningar blott 16 gånger (varvid jag icke medräknat 4 exempel, som kunna förklaras på annat sätt, varom se straks nedan). Härav ses i varje fall, att *e*-formerna lättast intränga efter prepositioner, ock för min del anser jag det möjligt, att sedan dativformerna på det sätt, jag sökt visa, inträngt på jenitivens om-

råde, de sedan vunnit allt större terräng ock så småningom börjat användas även i fall, där de från början ej kunnat brukas.

För övrigt finnes det även andra omständigheter, som underlätta en dylik övergång från dativ till jenitiv, nämligen beröringspunkter mällan deras respektive funksjoner. På grund av dessa uppstå nämligen en mängd fraser, där det är omöjligt att avjöra, vilkendera man har framför sig (i de fall då jenitiven ock dativen till formen äro lika). Av största vikt härvidlag är väkslingen mällan dat. och jen. vid preposisjonerna *til, mällum, innan, utan* ock (*i*)*bland*. Stor betydelse ha även åtsjilliga värbala konstruksjoner, där meningen antingen alls icke äller högst oväsentligt förändras, allt efter som man använder jen. äller dativ. Jag har sammanfört en del exempel på dylika fraser. Så vid verbet *vara*: 'hon war apostlomin mästirska' Bir 4(Dikt)²⁶⁷ — märk, att latinet har 'magistra apostolorum' —, 'hon war ~ martyribus styrkirska' ib. ib., 'i hafin varit idra piänisto manna oc vnderdana forrapare' Bir 4(Avt.)¹⁸⁴, 'skolo wara war ok warra hielpara open fäste ok sloth' BtRK 53 (1388 orig.), 'guz ängel ~ var hænna dagheleken drosate ok gupleken gömare' Bu 5, 'Migdonia var hænna goþ vina' ib 186, 'thzta är ~ en hogswalirska oc tröstirska allom människiom' Lg 3.608, 'som skulu wara abbatissonne hielpara' Bir 4.94. Andra dylika fraser äro: 'vardher allas vara dödh; *blanzaftor* at första sin, ther näst badhe thin ok min' Fl 1282, 'mento han ther mz hafua giort smäleik oc nidhrilse sinne konungxlike crono' Barl. o. Jos. 28, 'sighia daghleka mässon varo fru' Bu 11 — om ej *varo* här är skrivfel, föranlett av *o* i *mässon*, skulle det kunna vara dat. neutr. (jfr Söderwall: Hufvudep. 62), men är kansje snarare svag böjning. Då det emällertid i bägge fallen vore eget att träffa formen så tidigt, är skrivfel antagligast. Vidare: 'giorpe brulöp sinna dottor' Bu 182, 'lät iulianus hænna tungo af skära' ib. 506 (jfr 'lät skära sik har som

carmanne' ib. 521), 'hallir iak henne hendhir at hon skuli ey' MP 1.7, 'oc enge människio foresäthin the abbatissonne ällir confessoris budhi' Bir 4.95, 'christus skikkar här nunnona oc bröðhranna scriptamals tima' ib. 4.27, 'skällikhetin sätir hwarre enne dygdh skipilse' Bo 140, 'afskära thera hælgha tungor, wtbryta thera öghon oc afhugga thom händer oc fötter' Barl. 58, 'at altidh giffuis hwarie enne (o: syster) söpe j sinom disk' Bir 5.31, 'huldo nästan alt änlitit hænna' Bo 215, 'gudh satte hona til äfftir syn ey ens qvinnom wtan iämwäl mannom' MB 2.145, 'hæra pädhare ~ canoke ok syslomanne domkirkione i västraaros' SD NS 1.29 (1401), 'giærna vare iak nu fräls af lyþno pässe syslo' Bu 141, 'guz ängil ~ bödh them wal sins martirij älla *owinum* bradhan dödh' Bil 238 (kanske beroende på anakolut, se dock följande exempel), 'han hafðhe näpliko *lifweno* waal' Al 2542, mz wrangwisa menniskiors genstridilse clostreno' PM -LX (i flere fall synes dativen stå i närmare beroende av substantivet än av värbet äller frasen i sin helhet, detta särsjilt vid värbala substantiv, jfr åvan); 'tha skal swensens fadher gipta salugha mö oc sörgghia henna klädhnadh' MB 1.335 kan jämföras med 'sörgghia konungom kost' MB 1.266; 'sände han alt qwinfolket ~ ju til wärn stadhen carmon' MB 2.316, 'stat manlika til wärn cristna thro' Bil 619, 'thet är alt til meere wisso oc ~ stadhfeste the reghlonne som' VKR 46, 'kunugen spurpe hans namn ok äple' Bu 500, 'giorðhis här stort witne ware tro' KL 9, 'giffwandis sik til tiänist spetelsko folke widh en spetal' Lg 3.396, 'at han matthe hænne joimfrudom spilla' Lg 547, 'redha vars herra vægh' MP 1.22, 'jak skal siunga warom herra loff' ib. 1.9, 'en prästir hördhe enom siukom man scriptamal' KL 26 (jfr nekadho sik munkane hawa hört hans scriptamal' ib. 28). Slutligen några fall, där värbet styr dativ ock därför kan framkalla dativliknande form hos en jenitiv, som ej sammanhör med värbet: 'syndena hindra ok fortaka böenne frukt' MP 1.70, 'fölgiande scripthene radhe' MP 1.67. Ett synnerligen

inträssaigt exempel härpå, som är alldeles analågt med ett sådant som 'aff idhrom kannedoms sannind' ock i avseende på denna sak lika beviskraftigt som detta för sin, träffas i SO 118, där det heter: 'jngen embetz broder steyde (för 'stedye') eller vntlocka *sinom emb[e]tz broders tienista folk*'.

Ja, dylika konstruksjoner kunna till ock med leda därhän, att på dativformen bildas en ny jenitiv. På detta sätt tror jag man får betrakta uppkomsten av formen *capitenarommens* i exemplet: 'alle oc hwar en sollanär oc tyänare skwla *lydha capitenarommens bwd*' PM 26; d. v. s. jag tror, att den omständigheten, att *lydha* styr dativ, är den psykolå-giska grunden till uppkomsten av kontaminasjonsformen. Att såsom Kock: Tidskr. f. Fil. N. R. VIII. 301 ff (jfr även Noreen: Ark. VIII. 150) säga, att *capitenarommens* är en jen. bildad på dativen, är icke att jiva en uttömmande förklaringsgrund till uppkomsten av formen. Med den förklaring jag tänker mig stämmer gott, att av övriga av Kock: Tidskr. f. Fil. a. st. samt Ark. XVI, 274, not ur litteraturen framdragna fall av jen., bildad på dat., två förekomma vid liknande konstruksjoner, d. v. s. så att frasen jer unjefär samma mening, även om man tänker sig dativen i jenitivens ställe. Så Börk: Darius s. 46 'Har Fäderslandetz Trång ey warit honoms Smärta', samt Messenius: Disa s. 7 'Oxen *betyder* hunger och stoor twångh Och Tiuren medh Swerdh *mångoms vndergång*. Det tredje, *alloms* hos Peder Swart: 'Äreminne öfver konung Gustaf I', (1560) s. 69, står omedelbart efter preposisjonen *vthi*: 'vthi alloms och hwar och ens embete'. Härmed kan jämföras, att i de norska dialekter, som bevarat dativen, ock där jenitiven användes endast vid *for* — *skyld*, jenitiven i regeln bildas av dativ, t. eks. i solørsk dialekt 'for ongoms skull' (Jfr Amund Larsen: Ark. XIII. 247).

Funksjonslikheten mallan jenitiv ock dativ visar sig synnerligen tydligt t. eks. i dalmålet, där enligt Noreen: Inl t. dalmålet s. 5 dels dativen ärsatt den utdöda gamla jenitiven, så att

'kararnas hästar' motsvaras av 'ester kallum', dels en ny jenitiv bildats på dativen, så att man får 'ester kallumes äller kallumås'. Syntaktiska orsaker till en dylik utveckling är det väl omöjligt att i fråga om en dialekt, där man saknar tjännedom om äldre språkstadier, kunna utreda, men det är klart, att kontamineringsmöjligheterna här varit större än i riksspråket, då dativen i detta mål i allmänhet är väl bevarad. Likheten mellan dativ- och jenitiv-funksjon framträder likaledes tydligt, då i Jämtland ock Härjedalen 'prästens hus' återjes med 'huse o presta' (jfr Jessen: Norsk Hist. Tidskr. III. s. 16) samt då i dalbymålet 'hästens tjuder' heter 'tjur at hästn' (se Noreen: Dalbymålet § 173), d. v. s. då i stället för jenitiv begångnas omskrivning med en preposisjon, som är en av de vanligaste vid omskrivning av dativ. På samma sätt ärsättes egendomsjenitiven i norska dialekter, enligt Aasen: Norsk Gr. § 317, ofta av preposisjon ock då förnämligast 'til' äller 'aat', även 'fyri'.

Synnerligen inträssa angta äro en del eksempl, som Amund Larsen a. st. s. 246 ff. framdrar ur medelnorskan, på dativer, som hänföra sig till substantiver. Några av dessa dativer stå efter *af væghna*, *af halfuo* ock kunna bero på att dessa fattats som verkliga prepositioner; i ett par föregås dativen av *med*: 'medh godhom monnom radhæ', 'med sognebondom i Sandeheredh radh', andra visa väl samma uppfattning av jenitivförhållandet, som i vissa dialekter åstadkommit omskrivningen med *åt*, *till*; för en del äro sitaten ej tillräckligt utförliga, för att man skall kunna se det syntaktiska sammanhanget ¹⁾).

¹⁾ Hos Messenius träffas ännu ett par fall av jenitiv bildad på dativ, nämligen 'folk ~ medh *hwilkoms* gunst wij låte oss nöya' Blanckamäreta s. 208, ock 'som för *swenskoms* siäl bära särgh' Christmannus s. 219. Dessutom har jag i Hist. Troj. funnit 'fij aff *jomfrumens* asyn' s. 236 samt 'j *folkenas* närwaro' s. 60, där dock *folkenas* möjligen kan vara pluralform. I alla dessa exempel föregås kompromissformerna av dativprepositioner. Omvänt träffas en dativ bildad på jenitiven Hist. Troj. 140: 'j mällon *ögnomen*'.

Dativformer fungerande som jenitiver ock väkslande med dem finner man rätt ofta i Jung. Marie Örtagård. Så t. eks. träffas s. 122 'war hon *apost-*

Slutligen förekommer ännu ett sätt att omskriva jenitiven, även detta av inträse för jenitivens ock dativens förhållande till varandra; jag menar omskrivningen förmedelst dativ (även akkusativ äller nominativ) + possessivpronomen. Detta sätt var i danskan mycket vanligt vid medeltidens slut. I dialekterna i det nordan- ock västan-fjällska Norge är för närvarande omskrivningen med *sin* det allmänna sättet att återje den obrukliga jenitiven (Så enligt Falk-Torp a. arb. §§ 37—39; Aasen, Norsk Gr. § 317 anm. uttrycker sig icke fullt så sjenerelt). Redan detta talar starkt för, att man icke bör skriva denna sak på tyskans inflytande såsom Falk-Torp a. st. jöra. Argumentet (s. 46), att denna omskrivning förefinnes just i de trakter, där det tyska inflytandet varit starkast, räcker icke långt, ty först måste, jenom anförande av säkra analogier äller på annat sätt, bevisas, att ett språk kan utöva ett så starkt inflytande på ett annat språks talade dialekter, särsjilt deras syntaks, ock dessutom jöras antagligt, att utvecklingen icke på något sätt kan förklaras av förefintliga förhållanden inom det ifrågavarande målet själf¹⁾. Mot tyskt inflytande i förevarande fall talar dessutom den omständigheten, att i medellågtyskan *sin* till en början blott användes till förtydligande av en jenitiv av relativpronomet (Jfr Lübben: Mittelniederd. Gr. § 77) ock först senare som omskrivning av jenitiv i allmänhet. Vidare återfinnes uttrycks-

lanna mäterinna ock *martiribus* hogswalirska, s. 72 'O iomffrw maria ~ *försto föräldromen glädhi*', s. 136 'bönhör *alla mannas* böner til tik mildelika *ropandhom*', s. 140 'thu äst *kyrkionnas*, thz är *crístnom mannom* myth lyws', s. 152 'Thu äst modher faghre *älskelikhetz*, ock *kännilsennas* ock *hälogho hoppe*'. Till substantiv hänföra sig även dativerna i 'löste sina lofuan *sancto marcho*' Bil 256 ock 'som stodh aa högre sidhona *altareno*' Mecht. Upp. 127. Jag tvekar ej håller att anse 'oppa *korseno* altare' ib. 332, 'mz *korseno* tekne' ib. 347 för dativer, som på grund av preposisjonerna trängt in i jenitivens ställe, ehuru utjivaren anser dem för felskrivningar.

Not vid korrekturläsningen.

¹⁾ Detta är även Jespersens mening. Jfr haas kritik av Einenkels Streifzüge durch die me. Syntax i Progress in lang. §§ 142—143.

sättet även i engelskan ock till ock med i magyarskan m. fl. språk (se Jespersen: Progr. in lang. § 248), varvid det blir naturligtast att anta, att tendensen till en sådan utveckling är så att säga allmänt mänsklig. Falk-Torp säga helt enkelt, att denna användning av reflexivet "strider mod ordets natur i nordisk", a. arb. s. 137. Detta påstående motiveras icke ock torde även bli rätt svårt att försvara. Omskrivningen stöder sig naturligtvis på användningen av *sin* med syftning på annat än satsens subjekt. I fsv. är denna användning vanlig. Schlyter siterar i sin Ordbok från MEL 'pa varu VII bo ~ ok hvart sit bo aflat af pæmma' etc. = "dessa sju gårdar voro förvärfvade en af hvar af dessa sju biskoparna". I Söderwalls Ordbok finnas åtsjilliga exempel under artikeln *sin*, ock de kunna mångfaldigas. Så har jag antecknat: 'han ~ awitape þem for *sina* synde' KL 184, 'aff enom frälssisman ~ huilkom ~ konung magnus friihet oc frälsse gifuit hafthe vppa *segh* oc hans afkommanda' SDNS 2.139 (1409) — märk väkslingen 'segh ~ hans' —, 'läggia alt thera silff ~ i säkkiana, hwars thera silff i *sin* säk' MB 1.242, 'stik thit swärdh i *sina* sliidh' MP 2.11, 'thok hon han wm *sin* halss' Sju vise mäst. (Cod B) 179. I isländskan ock reformasjonstidens danska råder samma förhållande (se Fritznér: Ordbog² III. 246, Lund: Oldn. Ordf. § 200, Falk-Torp a. arb. §§ 82, 83 samt sid. 135), ock åtminstone i svänskt talspråk ock dialekter likaså. För övrigt är det psykolågiskt sett rent av otroligt, att den omnämnda regeln någonsin skulle kunna undantagslöst tillämpas i otvunget talspråk. Även i svänskt skriftspråk påträffas ej sällan dylika som fel stämplade exempel, ock i förbindelsen 'var *sin*' fortlever den ännu helt ärtjäänd i sådana fraser som 'han gav dem var *sin* hälft av äppet'.

För min del anser jag det troligt, att den diskuterade omskrivningen i danskan ock norskan utbildat sig självständigt, därvid delvis i anknytning till exempel liknande det

svänska 'näktado jomfruene hennes blygeliga ländher' MB 2.160. I detta kan nämligen icke avjöras, huruvida *jomfruene* närmast hör samman med värbet, äller *jomfruene hennes* verkliga utjör ett exempel på den ifrågavarande omskrivningen. Denna förklaring hade jag redan nedskrivit, innan jag tog del av Jespersens behandling av samma fenomen i engelskan i Progress §§ 248—255¹). Delvis med ledning av hans undersökning har jag sedan i fsv. funnit några andra förhållanden, som kunnat leda till en sådan utveckling, som också verkligt ett par gånger synes föreligga färdig. Så anför Söderwall i sin Ordbok, artiklarna *han* och *sin*: 'hustrv geze, ängolica syster, henna morghin gawor' SDNS 1.39 (1401), 'the willo forraadha konungen sith liff' MB 2.197, 'kräffs aff os then himmelske fadhren sins sons dyrasta blodh' LfK 114. Det första exemplet kan fattas som en vanlig anakolut, med upprepning av substantivet jenom pronomen. En sådan upprepning är i vissa fsv. skrifter mycket vanlig, t. eks. i Cod. B av MB 1.

Andra exempel, som kunnat bilda utgångspunkter för denna omskrivning, äro sådana som 'spurdhe en dagh clementem hans äth ok ädhle' Bil 349, 'spordhe han at diäwlin sit ärande' KL 3. Vidare ett slags fraser med 'dömas', där väl den som dömmes ursprungligen varit dativ, men sedan kommit att uppfattas som nominativ: 'dömdes henrick andersson aff salos sin jordh ffri och igen wtaff tesse effter:ne' BtFH 1.229 (1509), 'dömdes anders oleffsson rackoyla sin säck ~ innan iii wikur' BtFH 1.216 (1507), 'dömdes magnus wesijako sin jordh frij' BtFH 1.22 (1467 nyare avskr.), 'dömdes rapala by deres swedie landh frij' ib. 1.8 (1474 nyare avskr.), 'dömdes hanns sine engh frij' ib. 1.5 (1467 nyare avskr.).

¹) Samma förklaring antas av Erdmann-Mensing för denna företeelse i högtyskan, där den är tämligen sen. Se 'Grundzüge d. deut. Syntax', s. 221.

En annan tvetydighet, som dock näppeligen haft någon betydelse i svänskan, förekommer, då man förblandar possessivet *sins* med best. art. i jen. sg. mask. äller neutr. Denna förblandning har väl faktiskt sjejt, då i Dalalagen skrives *fearsins* för *fear sins* (Brate: Dal. böjngsl. § 5), äller i Biärk-öarätten *lif sins* två gånger för *lifsins* samt en gång *lik sins* för *liksins* (Zetterberg, Bjärk. ljud- o. böjngsl. s. 65); möjligen även då i Bir. 1.69 'änkte atirblifwir j honom vtan *swalghsins* strvpe' motsvaras av det latinska 'guttur gulæ suæ'. Möjligen kan också i eksemplet 'honom burdhe akta fadhir sins gärninga' Bo 28, 'fadhir sins' fattas på bägge sätten. Man kan jämföra 'pe bissop his broper' i B-täksten av Layamon, som enligt Jespersen Progr. § 252 blott torde vara en annan skrivning för 'bissopis' äller 'bissopes'.

I danskan kunde vid den pronominella omskrivningen av jenitiven det styrda ordet sättas antingen i "nævneform eller i genitiv", ock "nævneformen brugtes . . . navnlig efter præpositioner" (Falk-Torp a. arb. s. 45). Även i danskan ha vi således exempel på, att prepositioner framkallat den form de styrt, där man kunde vänta jenitiv. Se sådana exempel som de av Falk-Torp anförda 'paa alle de andre theris wegne', 'sætter edhre fødher pa the konnynger there hals'. På tal om adjektivens ock artiklarnas övergång från böjlighet till oböjlighet i medelengelskan säger Jespersen, Progr. § 219, att det ser ut, som om den oböjda jenitivformen brukades huvudsakligen efter prepositioner. Även detta vill jag till en del förklara jenom den så att säga missriktade kraft, jag sökt påvisa hos prepositioner.

Inträssant är att se, vilket fast rotat böjningselement det efterhängda 'sin' i norska dialekter blivit. Såsom kand. B. Hesselman påpekat för mig, finner man det hos Amalie Skram i 'Afkom' (där språket visar invärkan från västanfjällsk dialekt) använt ej blott i fraser som 'det står i Vorherre sine hender' s. 457, utan även vid familjebeteckningar

som 'uf, disse Myre sine' s. 114, 'hos Munthe sine' s. 106, vilka nu torde få anses vara ganska vitt sjilda från jenitiven.

Jenom attraksjon har dativen övertagit jenitivens funksjon, då det heter 'taki aff huariom *thom* sit ingiäld, som ~ Bir 2.92, i stället för det vanliga 'huariom *thera*'. Dylika fall äro dock ganska sällsynta. Jag har endast träffat tre eksempl till, så med *them*: 'kom tha hwargom *them* til skadä' Iv. 3181, med *idrom*: 'ä mz hwilkom *idrom* som torss mz mik pröffwa' Di 100, med 'warom': 'a mote enom hwariom *warom*' Karl Magnus 282. Attraksjonen har naturligtvis underlättats dels därjenom, att jenitiverna *wara*, *idhra* redan börjat ärsättas av possessiva pronomen — jfr andra attraksjoner som 'for bäggiä varrä syäl äller annars *vars*' SD 5.563 (1346), 'for annadh *warth* som längxt lifwer' SD 4.129 (örs. fr. 1440), 'om thens *wor* huffuod som' Di 100, 'änksins *idhars* lif' KL 174, 'jak helsade ider gerna wid hwars *iders* napn' Di 143 —; dels därjenom, att efterställd jenitiv i allmänhet ock sarsjilt partitiv jenitiv börjat alltmer försvinna. Därjämte har väl även analogien med uttryck som 'allom *them*' bidragit i fråga om de två första eksempl. En väg för possessivet att intränga i jenitivens ställe visar följande exempel: 'epther begghas *wara* wena segn' SDNS 1.60 (1401), där *wara* likaväl kan fattas som attribut till *wena*; på samma sätt 'om bäggias *wara* tro' Barl. 62.

Som man märkt, har jag i det föregående stundom även anfört exempel med *henne*, *minne* etc. fungerande som jenitiver. Det är också min tro, att även dylika kunnat utvecklas oberoende av försvagningen $a > e$. I Bu har jag träffat två fullt säkra exempel på dativliknande jenitiver, bägge sg. fem. av pärs. pron. för 3 pärs. I det ena 'fa ~ mact mäp *hänne* hiarta' Bu 10 kan *hänne* vara påvärvat av *mäp*; i det andra 'huart femta aar hiöldo þe *hänne* höghtip a första dagh februarii' Bu 9 kan likheten mällan jenitivens ock dativens funksjon ha invärkat. I eksemplet 'som hänna

bonde scipape *hänne* malsmän' Bu 516 torde man ej kunna bestämt avjöra, om *hänne* är jenitiv eller dativ. Jämför t. eks. 'iak satte thik oc skipadhe konungxins gömara' Bir 3.462 ock 'som them var forman skipadher' MB 1.420. Slutligen förekommer i Bu *hänne* två gånger efter *til*, nämligen 'gat ~ gudhlikan älskogha til *hänne* hafwat' Bu 10 samt 'inganga tel *hänne*' Bu 506. Ej håller där kan man avjöra vilken kasus som åsyftas.

De fall af kasusväksling, som jag åvan sammanfört under synpunkten av preposisjoners ock dativfordrande värbala frasers invärkan på jenitivens form, äro helt säkert blott få i förhållande till alla de kasusväkslingar, som substantiv, adjektiv ock pronomen jenomlupit på sin väg från det fsv. böjningssystemet ock till det nu rådande. Kanske får jag en annan gång tillfälle att jupare intränga i detta ämne i sammanhang med en undersökning av orsakerna till ock gången av det fsv. kasussystemets upplösning.

Upsala d. 14.6. 1900.

Olof Östergren.

Om *gubbe* och *gumma*.

Några anmärkningar.

I min afhandling Om de germanska mediageminatorna s. 41 ff. har jag framställt en förklaring af det intressanta och på senare tider mycket omskrifna *gubbe* 'gammal man', hvilken betydligt afviker från de på denna tid mera allmänt kända ¹⁾. Den knapphet i och anordning af framställningen, som här betingades af arbetet i sin helhet, har gjort min förklaring af *gubbe* 'gammal man' i flere och kanske väsentliga punkter oklar. Då sedan dess ännu tvenne forskare behandlat ordet, nämligen Kock i Sv. Lm. XV, 8 och Brate i denna tidskrifts band XVI, 162, och jag själf gjort några iakttagelser, som kanske kunna vara af värde, när det gäller att bilda sig en mening i frågan, har jag begagnat mig af ett vänligt löfte af Arkivets redaktör att öppna sin tidskrift för dessa rader.

Först ett par ord om *gumma*, hvars förklaring ofta försökts i samband med *gubbe*'s. Kock vidhåller å anf. st. sin förut framställda mening, att nsv. *gumma* y. fsv. *gumma* helt enkelt är det regelbundet bildade femininet till fsv. *gumi*, *gumme* 'gammal man'. Brate känner sig icke tillfredsställd med denna förklaring; han härleder i stället ordet ur fsv. *gōþ mōþir*, en pendant till *gōþer bōnde*, "förmodligen hedersnamnen för makarne i det fornsvenska bondehemmet". Om man sinnrikt kombinerar fornsvenska ljudlagar och liberalt begagnar sig af petitesseer i den fsv. grammatiken, fins kanske en möjlighet att af *gōþ mōþir* få ett 1484 färdigbildadt *gumma*, men då har man icke räknat med det faktum, att i alla språkets dialekter stodo de välbekanta *gōþ* och *mōþir* lifs lefvande och oundvikligt associerade och bevittnade med korslagda armar denna ljudlagarnes hexbrygd, ur hvilken *gumma* skall ha framgått. Brate berör icke med ett ord

¹⁾ Jfr dock Noreen Sv. Etym. s. 33.

Kocks ofvan framställda förklaring *gumma* < **guma*, utan synes inbegripa denna såväl som alla andra meningar, som på senare tider äro om *gubbe* och *gumma* publicerade, under sin stränga i inledningen uttalade dom: de äro samtligen förfehlade. Kocks enkla och osökta förklaring torde desto mer fordra afseende, som *guma* '(gammal) kvinna' faktiskt träffas i ett nordiskt fornspråk. Det fins nämligen redan i fvn. I Snorres Edda (Arnamagn. uppl.) anföres nämligen under *tröllkvenna heiti* ett *guma*; för detta *guma* — som de bästa handskrifterna ha — läses visserligen i en pappershandskrift *gima* och i en annan *ginna*, men att *guma* är den riktiga formen framgår med all önskvärd tydlighet af de Sn. E. II aftryckta handskrifterna: där träffas *guma* s. 554 och 615, på hvardera stället 1 g., samt s. 471 med skrifningen *gvma*. Formen *guma* är altså otvifvelaktig, och då ordet å alla de anförda ställena är ett appellativum med betydelsen 'trollkvinna', synes icke någon annan förklaring än: *gumi* '(gammal) man' möjlig. Jfr *karl*: *kerling*, *trollkärving*. Den färgning af betydelsen, som träffas i fsv. *hedherligh gumma*, är ingalunda oförenlig med antikens uppfattning af trollkvinnor och völvor.

Jag öfvergår till *gubbe*.

Det är en icke ovanlig, men kanske mindre beaktad företeelse inom betydelsehistorien, att ord, som beteckna levande varelser af viss egenskap, ålder, kön, tillstånd m. m., vid närmare granskning visa sig ursprungligen beteckna ett föremål hvilket som helst af en viss form, en viss yttre gestalt. Denna yttre form, gestalt har vid den ursprungliga betydelsesfärens utvidgande eller specialiserande — hur man vill uppfatta det, — d. v. här säga namngifvandet af den levande varelsen, känts eller fattats såsom karakteristisk för varelser af den förevarande egenskapen, åldern, könet eller tillståndet.

I och för sig är varelsers benämning efter sin yttre form en helt vanlig företeelse inom semologien. Och lika

vanlig som den är, lika naturlig är den. I mitt ofvan citerade arbete har jag bland andra exempel härför anført följande:

nsv. *kut* 'knöl, puckel' : *kut* 'säl';

nno. dial. *tapp* 'kort, tjock pinne, tråkloss' : *tapp* 'liten satt ox';

fht. *dremil*, mht. *dremel* 'Balken, Riegel' : nht. dial. *dremml* 'derber, grosser Mensch';

nno. dial. *lurk* 'tyk Stav' : *lurk* 'tung, grov, svær Person';

fvn. *bagge* 'pække, bylte'; att detta är den ursprungliga betydelsen styrkes af me. *bagge* 'Sack, Beutel' (hvaraf *baggen* 'Schwellen'), nht. dial. *bakæ*, *pokke* 'Backen' (< **baggan*-) : nno. dial. *bagge* 'tyk og plump figur, mest om Dyr', nsv. *-bagge* i *skal-b.*, *tor(d)-b.* 'insekter (coleoptera) af en gennemgående rundad, satt och klumpig kroppsbyggnad'.

Om ordet inom ett språkområde förlorat sin ursprungliga formkaraktiserande betydelse och denna altså icke längre kan upplysa språkkänslan om den primära, sinliga åskådning, som gifvit anledning till betydelsesfärens utvidgning, kan man icke längre fasthålla denna bild; betydelsen blir vag och skematisk, därför lätt förskjutbar, och kan slutligen komma att uttrycka helt andra egenskaper än dem, som ursprungligen afsågos: den yttre gestaltens. På detta sätt kunna inre, själiska egenskaper, ålder, kön, tillstånd o. s. v. komma att uttryckas. Jag skall anföra några exempel:

nno. dial., som ännu ega *lurk* i sin gamla bet. 'tyk Stav' kvar, kunna tack vare denna omständighet ännu fasthålla den primärt öfverflyttade 'tung, grov, svær Person'; i fsv. och nsv. åter, där det kontrollerande *lurk(er)* 'tyk Stav' dött ut, har det öfverflyttade *lurk(er)* förlorat sin primära formuttryckande betydelse och förskjutits till att afse 'en oduglig människa, stackare';

nsv. *bagge* bet. 'hane bland får'; urspr. betydde ju *bagge* i öfverflyttad mening 'tyk og plump figur', och i själfva verket

är ju gumsen gröfre och klumpigare bygd än tackorna; jfr ofvan;

fvn. o. s. v. *stútr* 'Stud, Tyr' : nisl. *stútr* 'a stumpy thing';

fvn. *drengr* 'tyk Stok', nno. dial. *dreng* 'en Stok eller Støtte', att denna betydelse är den ursprungliga bevisa fvn. *drangr* 'Steen, som rager høit op af Jorden', *drange* 'Bjergspids l. Tange som stikker ud i Søen' + fsl. *dragü* 'Stång, Bom' Tamm Etym. Ordb. s. 103 f. : fvn. *drengr* 'reslig, fylig man; ung man', fsv. *drænger* 'man, tapper och duglig man; ung man; tjänare' Tamm anf. st.;

fht. *knabo*, mht., nht. *knabe*, ags. *cnafa* m. fl. 'Knabe, Jüngling; Diener' : nht. dial. *knabe* 'Stift, Bolze', nsv. dial. **knave* 'skötknape'; jfr fvn. *knefill*, fht. *knēbil* 'Stock';

ostfr. *stubbe* 'alter, abgelebter Greis', nsv. dial. *stubbe* 'gammal gubbe' : nsv. *stubbe* 'stamända af ett träd'. —

Det är mot bakgrunden af ofvan utvecklade semasiologiska företeelse, som jag sökt i Mediagem. s. 41 ff. att förklara nno. dial. *gubbe* 'Karl, Mand, mægtig el. mægtigt udseende Mand; en bred Figur som ikke er uden Værdighed'; nsv. *gubbe* 'gammal uthlefwat man', som ordet glosseras i Index suet. secundus och Lex. lincop.¹⁾ och hvilket uppenbarligen också är grundbetydelsen i det älsta kända belägget i svenskan från 1568: *sterhusgubben*; detta ord förekommer s. 132 i de i Ant. Tskt. f. Sver. XVI: 1 publicerade Vadstena klosters räkenskaper. På det nämnda stället anföres en summa penningar, som utbetalts till *sterhusgubben*, tydligen en gammal man, som hjälpte till i köket med vedhuggning, vattenbärning o. d. Jag framhåller med afsigt den i ä. nsv. mötande betydelsen, emedan den långt ifrån eger något af den glans, som Brate velat finna hos *gubbe* i dess egenskap

¹⁾ Ännu ett belägg har jag funnit från medlet af 1600-talet nämligen i Een lijten Book som kallas Bondepractica Stockholm 1662 s. G 3 r. och v. (Jag känner boken från H. Rosmans aftryck Sthm 1901).

af "hedersnamnet på husbonden i det fornsvenska bondehemmet".

Å anförda stället har jag uppvisat, att i germanska språk finnes en stam **gubban*, belagd i bl. a. följande ord (en del först här anförda):

nl. (Estland) *gubbe* f. 'kleiner Heuhaufen'; *Roggengubbe* 'rågskyl'; ä. ne. *gub* 'a lump' c:a 1550; 'a projection on a wheel'; some good *gubbe* of money' i Century Dict.

ne. *gob* 'a little mass or collection; a dab; a lump' ibid.;

ne. dial. *gob*, *gub* sb. 'a mass or lump; a stone of any fruit containing a kernel; a bunch, group' Engl. Dial. Dict.;

nht. dial. *guppe* f. 'Hutkuppe, -kopf'; *guppel* 'Wölbung; gewölbte Stirne kleiner Kinder; Buckel; (gewölbter) Rücken; Höcker'; *guppel* adj. 'kuppenförmig, rundlich erhaben';

nsv. -*gubbe* i *jordgubbe*, *blötgubbe* 'moget hjortron (Brate anf. st. s. 171), *snorgubbe* 'snorkluns' ¹⁾;

nsv. dial. *gubbe* 'sädesskyl', hvaraf *gubba* 'sätta säden i skylar'; jfr nlt. *gubbe* ofvan! Jfr

nno. dial. *gobb* f.(!) 'Ryg, særlig Skulderpartiet' och

nda. dial. *gubær* (= högda. **gubber* l. d.) 'skuldra' Jensen

Vendelbomaal s. 153⁴.

Brate vill emellertid härleda *gubbe* ur ett fsv. *göper bönde* i sammanställningar som *goper bonde Holmgøter*. Man kan här som vid förklaringen *gumma* < *göþ möper*, om man

¹⁾ Att som Brate gör härleda detta *gubbe* ur lt. *-*kopp* = ht. *kopf* i *mohnkopf* etc. stöter på öfverstigligena språkliga hinder:

1. Ett lågt. *kopp* är okänt; åtminstone har jag icke lyckats träffa det;

2. Brate har icke visat, hvarför lt. -*k*- skall öfvergå till -*g*-, lika litet som hvarför -*pp*- skall bli -*bb*-; han försöker icke ens att göra detta, hvilket kunde synas påkalladt, då han har att kämpa mot meningar, som man åtminstone sökt motivera.

3. Hvarifrån kommer -*e* i *gubbe*?

4. Hvarför skulle namnen på *jordgubbe*, *snorgubbe*, *blötgubbe* importeras? Alla tre varorna ha funnits i landet långt före det lågtyska inflytandets tid. Och dessutom tillhöra de dialekterna, blott delvis högspråket.

är mycket liberal, medge, att en svag möjlighet finnes, att *goþer bonde* under ovanligt ostörda och gynsamma omständigheter kunnat utveckla sig till *gubbe*, och att denna process varit färdig c:a 1500. Men så vidt jag kan förstå, är detta att sträcka liberaliteten för långt. Ty i hvarje fall måste, då *goþer* i den urblekta betydelse, det i höflichetsfrasen *goþer bonde* har, var obetonadt (jfr *gutár, godág, (öd)mjuka tjännare*), *bonde* ha egt åtminstone biton och då har ej *o* kunnat bli *e*. Men det var utan tvifvel hufvudsakligen i fristående ställning, som *goþer bonde* förekom åtminstone i lefvande språket. Sådana långsläpiga artighetsformer som *goþer bonde Holmgøter* tillhörde minnesvårdarne och kanslistilen. Brate har ej heller gjort något försök att uppvisa, att nno. dial. *gubbe* 'bred Figur, mächtig Mand' kan förklaras på samma sätt som det svenska ordet. Vidare är det, om *gubbe* ur *goþer bonde* 'husbonde' är färdigbildadt c:a 1500, ytterst egendomligt att — såsom jag ofvan s. 55 framhållit — finna en så stark betydelse-förskjutning redan 1568, som den vi finna i *sterhusgubben* och f. ö. alltid i ä. nsv.: 'gammal (uthlefwat) man'. Slutligen bör det anmärkas, att *gubbe* ingenstädes i nsv. är speciellt fästadt vid husfadern. Det användes i en smula ironisk eller smeksam stil af gesäller om sin mästare, af hustrun om sin man. I allvarsam normalstil användes *gubbe* aldrig i annan betydelse än 'gammal man'.

Jag vänder mig så till förklaringen af de i nsv. dial. mötande sidoförmerna till *gubbe* näml. *gúbbis* och *gúbbas* (båda med acc. 1).

Kock Sv. Lm. X, 3, 6 ff. anser *gúbbis* hafva uppstått ur *god + bise* 'gubbe'; från *gubbis* har så *bb* öfverförts till *gum(m)e* 'gammal man', hvaraf *gubbe*.

I Sv. Lm. XV: 8 s. 10 ff. förklarar han *gúbbas* < *god + bas*; andra leden *bas* är nsv. *bas* 'arbetsförman', nno. *bas* 'formand, forstander; en som udmärker sig fremfor andre'

etc. Äfven detta ord — *gúbbas* — har enligt Kock medverkat till ombildningen af *gumme* > *gubbe*.

I Mediagem. har jag häremot invändt, att *goþer* i *goþ(er) bisi* bör ha varit relativt oaccentueradt, emedan *goþer* här stod i en urblekt betydelse i en höflighetsfras; jfr *kära brór, söta ní, go hérrar, s(ö)ta får* o. s. v. Men om betoningen varit *gubbis(e)* så borde detta ljudlagsenligt vid accentens tillbakadragande bli *gúbbis* (med acc. 2). Kock invänder Sv. Lm. XV: 8 s. 12 mot denna min anmärkning, att det äldre uttalet varit *go¹d bise*, icke *god bise*, som jag sökt göra sannolikt. Han söker styrka detta med exempel som *go¹rå* (af *god råd*), *all¹ting* (af *all ting*) samt särskildt *go¹ffar* namn på åskan (Tor), äfven 'morbror', *go¹mmor* 'mormor', jfr da. *bestemor* 'mormor', *bestefar* 'morfar, farfar'. I alla dessa exempel har dock enstafvighetsaccenten, så vidt jag kan se, ett eget skäl. Liksom Kock är jag öfvertygad om, att vi i *goffar* och *gommor* ha att söka juxtapositioner med *god* som första led. Men i motsats till *god bise*, där *god* saknade motsatsbetoning, emedan *bise* och *god bise* aktualiserade samma föreställning ('gubbe'), åt hvilken adj. *god* endast gaf en mer oväsentlig färgning, har *gōþ mōþir* (> *gómmor* 'mormor') betecknat ett annat och motsatt begrepp till det enkla *mōþir*, så ock *gōþ(er)fapir* ett motsatt begrepp till *fapir*. Därför har adjektivet i båda fallen varit betonadt och gifvit upphof till enstafvighetsaccenten i *góffar gómmor*. Altså nsv. *sta får, söta får* : nda., nno. *béste far, béste mor* = **god(h) bise* : *góþer fapir* 'farfar, morfar', *gōþ mōþir* 'mormor' (> *góffar, gómmor*).

Men jag har ännu ett skäl för mitt antagande, att *gúbbis gúbbas* äro utbildningar af *gubbe* med ett par utländska slangändelser *-is* och *-as*. Det är det, att båda orden stundom uppträda utan bestämd artikel i fall, då vår språk-känsla kräfver sådan. Kock anför från Norrland ett "*måntro gubbas blev ond?*", där ett *gubbe* ovilkorligen måste haft artikel. Liknande fall känner jag flere: "*nu ä gubbas borte*"

Smål., "gubbis hugger ve"; "dä ä gúbbas som ha gjort dä", "dän där stackars kráblas" Ydre enl. uppgift af kand. R. Norrby.

Ord på *-is*, *-as*, *-us* med acc. 1 äro icke sällsynta och vidt spridda i våra dialekter. Man synes dock hittills mindre ha observerat och tillvaratagit dem, därför att de göra ett främmande intryck och uppenbarligen icke tillhöra dialekternas äldsta språkgods. Jag skall anföra några fall:

ord på *-is*: *hárris* 'en hirrig (oredig) person' V. E. Öman Bergslagsspråk för 50 år sedan i Nerikes Allehanda för år 1896 ¹⁾; *knárris* 'knarrig karl' Öman; *nábbis* 'nabb, utskjutande tagg, spets' Öman, *kláddis* 'suddig person' Södm.; *kómpis* 'kompaniskap' Ångml. o. flerst. t. ex. Halland; *tjókk-ris* 'tjock menniska' Tjust;

ord på *-as*: *lúvas* 'lufver'; *lúrvas* 'lurfvig menniska', *kráblas*, *sjé'tas* 'krabbsaltare' Ydre (kand. R. Norrby);

ord på *-us*: *skággimúntus* 'en som är starkt skággig kring munnen' Öman; *döfnickus* 'döf person' Öman; *spertus* 'öfverdrifvet rörlig och liflig person' (spiritus) Öman; jfr ock *Qvistmuntus* 'namn på person med en kvist i mun' Djurklou Sagor och Äfventyr s. 72; *blásus* 'lätting' : *blása* 'slå dank', *drusilajjus* 'tölp', *fíffikus*, *fúntus* 'den främste i hopen', *krákus* 'krasslig person' : *krakuger*, *marrus* 'gnatig person' : *marriger* 'gnatig', *mjékus* 'slapp, slö karl'; *máikus* 'loj karl', *prállus* 'storpratare', *rallus* 'dagdrifvare' : *ralla* 'slå dank', *slattrus* 'slarf', *taggus* 'kaktus'; *spiritus* 'guldbagge', *tottrus* 'en som stammar' : *tottra* 'stamma' Vendell Nyland.

Det är inom denna miljö som *gúbbis* och *gúbbas* uppstått af *gubbe*. Nordfelt Studier i modern språkvetenskap utgifna af Nyfilologiska Sällskapet i Stockholm I s. 135 ger ytterligare stöd åt Tegnér's i Forhandlingar paa det andet nord. Filologmøde i Kria 1883 uttalade förmodan, att orden

¹⁾ Denna källa är mig bekant genom vänligt meddelande af kand. R. G:son Berg.

på *-is* förskrifva sig från latinets. Han anför i detta sammanhang äfven ord på *-as* och *-us*. Orden på *-is* och *-us* förekomma ju i riklig mängd i latinets. Man kan tänka sig nybildningarna på *-us* och *-is* dels gjorda efter direkt i dialekterna från skrift- och högspråket inkomna ord som *spiritus* och *dosis*, dels kan bildningsprincipen ha införts af feriefirande djäknar från de gamla skolorna och gymnasierna: alla erinra sig historien om djäknens, som af sin käre fader blef tillrådd att "sätta hästibus för kärribus och fara in till Skaribus att lära något mer latinibus". Hvad åter orden på *-as* beträffar, torde denna ändelse kanske förskrifva sig från almanackans många namn på *-as* såsom *Esaias*, *Jeremias*, *Andreas*, *Lukas* o. s. v. Det sistnämnda har ju också i icke få trakter blifvit appellativum med en vag och obestämd, något nedsättande betydelse ungefär = *lúvas* ofvan.

Upsala i maj 1900 och april 1901.

Otto von Friesen.

Om några fornvestnordiska vers.

I. Till det s. k. Haraldskvæði af Þorbjörn Hornklofi¹⁾.

1. *Strof 2, första hälften,*

lydde i cod. B af Fagrskinna (= AM 51 fol. och 302 4:to, som äro afskrifter af den vid Københavns brand 1728 förstörda handskriften), hvilken hskt var c:a 100 år äldre än den vid samma tillfälle förolyckade cod. A, hvaraf afskrifterna AM 52 fol. och 301 4:to äro tagna (se Munch och Unger's upplaga Chria 1847 inledn. s. XIII):

*Vig²⁾ þóttisk valkyria
verar ne váro þekkir
suámo enni framsóttu
er fuglsróð kunni.*

Enligt cod. A skall samma víshelming ha lydt

*Vitr þóttisk valkyria
værar ne váru
þekkir þen nox hinni framleitu
er fuglsróð kunni.*

Jfr Munch och Ungers text s. 3 med Fortale s. XV. Med deras uppgifter stämmer Afsk. Om den tredje hittills oförstådda raden säga utgifvarne: "Ásgeir Jónsson (som gjort afskriften) har, som det tydeligt kan sees, ei forstaaet texten men kun efterlignet dens skriftræk"³⁾.

Det är uppenbarligen först sedan de låtit hoppet att kunna finna handskriftens ursprungliga text fara, som Munch och Unger i Oldnorsk Læsebog Chria 1847 ge följande form åt vår halfvers:

¹⁾ För efterföljande uppsats har jag haft att tillgå en seminariebiblioteket i Upsala tillhörig afskrift af AM. 52 fol. med varianter ur AM. 301 4:to, 51 fol. och 302, 4:to (hädanefter cit. Afsk.). I ett par detaljer synes denna afskrift oriktig. Olikhet i uppgifter mellan afskriften och Munch-Ungers upplaga af Fagrskinna har jag å hvarje ställe angifvit.

²⁾ Denna läsning anger icke den tillgängliga afskriften.

³⁾ "De dunkle Kvad vare for Afskriveren en Tågeregion" (Gislason Njála II, 110).

*Víg þóttisk valkyria,
værar ne váru
þekk er þó en frátleita
er fugls rödd kunni.*

Dem ha sedan Wisén Carmina Norroena s. 11 och Sueti Über die auf den König Haraldr Hárfagri bezüglichen Gedichtfragmente in der norw. Königschronik Fagrskinna Leipzig 1884 s. 1 i allt väsentligt följt.

Cod. B's ofvan anförda läsart ger den ursprungliga meningen klarare, äfven om texten icke heller här är oförderfvad:

*verar né varo þekkir
suamo enni framsotto.*

Sammanhanget vill uppenbarligen säga, att män icke "intresserade" den krigiska valkyrian. Cod. A's läsart *værar* är förklarlig i en norsk handskrift (se Munch-Unger Fagrskinna s. XIII, som påpeka, att såväl cod. A som B äro skrifna af norrmän), då i fno. *ē* ofta > *æ* mellan *v* och *r*. Däremot är det betydligt svårare att förstå, huru ett ursprungligt *væ'rar* kunnat bli *verar*.

I öfverensstämmelse härmed har också Finnur Jónsson i Carmina Norroena, rettet Tekst, København 1893 läst

*Vitr þóttisk valkyrja;
verar né vðro
þekkir enni frátleitu,
es fogls rödd kunni.*

Här får dock icke vare sig B's *suamo* eller A's *feñ non* och *fen non* någon förklaring. Den förste, som mig veterligen gjort något försök till en sådan, är B. Gröndal (i en af Sueti anf. arbete s. V omtalad otryckt afhandling Harald hárfagers Skalde, bidrag til kundskaben om Nordens gamle digtekunst s. 131), som enligt Sueti s. 23 föreslår att läsa:

*Vitr þóttisk valkyrja
en verar óro
þekkir finnu enni frátleitu
es fugls rödd kunni.*

Gröndal har dock genom den onödiga och oriktiga ändringen af *verar né váro* till *en verar óro* visat sig icke rätt uppfatta stället. Bättre då Vigfússon som Corp. Poet. Bor. I, 256 läser:

*Vitr þóttisk Valkyrja, verar ne váro
þekkir Finnonni frátleito es fogls rödd kunni*

hvilket han öfversätter: "She seemed a wise Walkyrie that despised wedlock, a keen Finnish maid that knew the tongue of birds". Det är i ögonen fallande, att Gröndal och Vigfússon tagit ett stort steg framåt med denna emendation. Det är nämligen klart, att vi på stället ha att söka ett ord, som syftar på valkyrian, och som för alliterationens skull börjar på *f*. Cod. A:s läsart *fen nonn hinni* visar sig alltså här vara att föredraga.

Dock torde de med *finna* 'finnish maid' knappast ha träffat det rätta. Jag känner från intet håll, att valkyriorna i allmänhet eller någon af valkyriorna skulle ha finska anor eller förbindelser. Dessutom begås härmed ett våld på handskrifterna, som alla ha efter första bokstafven ett *e*.

Bokstäfverna *fen nonn hinni* vill jag läsa samman till *feimo (e)nni*. Jag tänker mig, att den handskrift, som ligger till grund för textförvanskningen haft ett *feimnonni*, där afskrifvaren läst de efter *e* följande fyra staplarne som *nn* i st. *f. im*, men uppfattat de efter *o* följande staplarne som dat. sg. *f. af* best. art., som han så för tydlighetens skull utskrifvit *hinni*¹⁾. Mera svårfattligt är, hur B fått den tydligen oriktiga läsarten *suamo enni*. Men det är tydligen af betydelse, att de af mig förmodade tecknen *mo* böra återfinnas oförvanskade.

Ordet *feimo* ger i textsammanhanget den väntade betydelsen: *feima* förekommer bland *kvenna heiti* Sn. E. I s. 558 samt som namn på en af Karls och Snór's döttrar i Rigsm.

¹⁾ Dylika läsfel äro som bekant mycket vanliga och träffas t. ex. i detta kväde str. 8, där två af pappershandskrifterna ha *á sumum* i st. *f. á sinnum* samt str. 2 *hornum* för *horni uin*.

25; hennes systrar heta *Snót, Brúðr, Svanni, Svarri* etc. Sn. E. I, 536 lemnas en mera detaljerad beskrifning på beskaffenheten af den kvinna, som betecknas med *feima*. Där heter det: *feima er sú köllut er ufröm er, svá sem ungar meyjar éða þær konur er údiarfar eru*. Jfr nisl. *feiminn* 'blyg', *feima* 'blyghet' etc. Haldorsen. Fvn. *feima* motsvaras af ffris. *fémne* van Helten P. B. B. XIV, 245 och ags. *fæ'mne*. Om fvn. *feima* se närmare Gislason Njála II, 109.

Genom valet af *feima* har skalden alltså vunnit en illustrering och markering af *verar né vöro þekkir*.

Vår visuhelming får alltså följande utseende:

*Vitr þóttesk valkyria —
verar né vöro þekker
feimo enne framleito —
es fugls rödd kunne*

Vitr har enligt den af mig begagnade afskriften alla hskterna, och detta tyckes bättre passa till meningen än *víg*, som Fagrsk. uppger som variant. Jag uppfattar nämligen *verar* t. o. m. *framleito* som en parentes. Det är intet våld på handskriftens läsart att föra *þekkir* till andra versraden. Sannolikt har — såsom vanligt är — prototyperna (*A* och *B* själfva) i likhet med en afskrift af *A* (*AM* 301 4:to) stroferna i oafbruten följd som prosa. Detta framgår däraf, att pappershandskr. ha från hvarandra afvikande strof- och versindelning i t. ex. v. 18/19.

Metern blir då i raden *verar* etc.

∪ × ∩ ∪ ∪ | ∩ ×

Att ändra *A*-handskrifternas enhälliga *framleito*, som är skrivet utan förkortning, till *frámleito* 'skarpögd', anser jag icke tillåtligt, isynnerhet som man då icke vinner någon förklaring af *B*'s *framsóttu*. Denna läsart synes mig visa, att *framleito* för de gamle haft liknande innebörd med *sø'kia fram* 'djärft tränga fram (i strid)'. Liksom *sø'kia fram* vid sin sida hade substantivet *framsókn*, så förmodar jag vid sidan af *leita fram* ett *framleit* (jfr *leit* f. nom. actionis till *leita*

= *sökia*). Af detta (*fram*)leit bildades ett adj. *framleitr* 'stridsdjärf' på samma sätt som till *nött* : *einnæ'ttr*, till *vön* : *órvæ'nn*, till *lund* : *framlyndr* o. s. v. För öfrigt är ju det föreslagna *fránleitr* 'skarpögd' bildadt till samma *leit* med en i literär tid icke bevarad betydelse 'syn', hvaraf ock *leita* (*að*) = got. *wlaitōn*.

Meningen blir alltså: Vis syntes valkyrian, som kände foglamål; — ej fann den stridsdjärfva ungmön behag i män.

Det är mig ett nöje att i detta sammanhang nämna, att äfven prof. Noreen tänkt sig läsningen *feimo*.

2. Str. 2, andra hälften

lyder i handskriften AM 52 fol., tillhörande typen A:

*kvaddi hin kverkhvita
oc hin gløghvarma
hymis hous røyti
er sat a hormum biarga.*

Viktigare afvikelser i läsarter hos öfriga hskter äro följande: Hskterna af typen B ha för *gløghvarma gløggarma*. Hskten AM. 301 4:to af A-typen har *røyta* för *røyti*. Samma hskt har för *hormum b. bormum biargha* och hskterna af typen B *horne vinbiargha*. Jag vill här endast sysselsätta mig med sista versen af denna svåra halfstrof.

Af texten är uppenbarligen innebörden den, att valkyrian tilltalar en korp eller en flock af korpar. Hvad hon säger, följer i nästa strof. Sista versen har af nästan alla, som sysslat med detta skaldestycke, återgifvits med

er sat á horni biarga

Så Munch-Unger i Fagrskinna och Oldnord. Læsebog, Wisén Carmina Norrœna, Sueti anf. arb., F. Jónsson Rættet Text. Den ende som tagit tillbörlig hänsyn till handskrifterna, hvilka antingen (B) ha *horni vinbiarga* eller ock (A) en text, som utan allt tvifvel återgår härfpå, är G. Vigfússon, hvilken läser

es sat á horni Vinbiarga

och öfversätter med "as he sat on a peak of Wincrag" och i noterna C. P. B 529 förklarar *Vinbiorg* vara 'some place'.

Jag förmodar att skalden med dessa ord ger en mer allmänfattlig och poetisk upplysning om den scen, dit han ville förlägga dialogen mellan valkyrian och korpen.

Det är en vanlig företeelse i handskrifterna, att den i i talspråket bortfallna mellersta konsonanten i en konsonantgrupp jämväl af dem utelämnas. Om här antages, att ett *d* är utfallet mellan *n* och *b*, erhålles en form *vindbiarga*. Bortfallet var desto lättare, som afskrifvarne här, liksom på så många andra ställen i detta skaldestycke, synas ha alldeles förlorat känslan af ordets ursprungliga innebörd. Ett alldeles likartadt bortfall möter i Cod. Reg. af poet. Eddan, där i Vql. kv. 9 handskriften har *vin þurri* för *vindþurri*, se Bugge *Norrøn Fornkv.* s. 167.

Hvilken är då betydelsen af *vindbiarga*? Tanken föres ösökt på molnen. Det är intet förvånande, att en skald med þorbiorns omedelbara och realistiska naturåskådning, tack vare hvilken han i vårt kväde ger oss måhända flere träffande och sant poetiska bilder än kanske någon af de gamle skalderna, i de sig vid horisonten upptornande molnen sett ett i luften sväfvande berglandskap. Bilden är ju äfven för den mindre fantasirike slående. Men det finnes också direkta bevis för, att de gamle sett och tänkt sig molnen på detta sätt. Det är utan tvifvel riktigt, när Viktor Rydberg och Noreen (*Ups.-stud.* s. 200 not.) i ett par af de första raderna af *Helgakv. Hund. I*

*hnigu heilog völn
af himinfiollum*

se en omskrifning för det från molnen nedströmmande regnet. Man bör alltså, synes mig, afgjort föredraga Egilssons första tolkning 'montes coelestes', om han härunder förstår molnen, framför hans alternativa 'montes præalti, celsissimi'. Forskarne förfara f. ö. olika: de flesta läsa *Himinfioll* och be-

trakta ordet som egennamn. Så t. ex. Gering, som ej anför ordet i sitt glossar och i Die Edda s. 160 öfversätter "vom Himmelsberg". Hildebrand och Bugge läsa *himin-*. I Helgedigt. s. 80 öfversätter Bugge: "hellige Vande strømmet fra Himmelfjælde". Med sistnämnda ord förstår Bugge tydligen molnen, utan att han dock uttryckligen sagt det, ty han tolkar "hellige Vande" med "Regnskyl der strømmer i Tordenveir". — Heimdall residerade enl. de gamle i *Himinbiorg*. Grimmism. 13 lemnar en högst allmän beskrifning på detta residens. Noggrannare upplysningar ger oss Sn. E. I, 78: *þar er enn sá staðr er H. heitir. Sá stendr við brúarsporð þar er Bifrost kemr til himins.* Det måste med Hellquist Ark. VII, 171 f., Noreen Fornord. relig., mytologi och teologi s. 7 och E. H. Meyer Mythologi s. 228 (jfr äfven Golther Germ. Mythol. s. 360) anses otvifvelaktigt, att *Heimdallr*, *Heimdallr* är regnbågens gud. *H.* betyder 'den strålande bågen'; jfr Kögel IF IV, 313. Då det nu säges om Heimdallr, att han tronar i Himinbiorg, är det synnerligen nära till hands att med Noreen å det anförda stället förklara *himinbiorg* som *molnen*. Kanske har man i regnskyarne jämväl att se hans nio mödrar, som vanligen identifieras med hafsvågor, men hvars namn synas lika väl kunna tydas som regnskyar. Ett par andra talande skäl för att de gamle betraktat molnen som i luften sväfvande berg ger Th. Hjelmqvist Naturskildringarna i den norröna diktningen (A. T. f. S. 12: 1) s. 111 f. Han påpekar bland annat, att Konungsskuggsiá s. 35 kallar ett upptornadt moln för *skýfjall*. Andra fall hos Meyer Germ. Myt. s. 88.

För att nu återgå till *vindbiarga* är *vind-* en närmare bestämning, som äfven eljes möter i molnkenningar: i Alvism. 19 heter regnmoln *vindflot*; jfr. *lopt-drífa* 'nimbus aëreus' Eg.

vindbiorg anser jag alltså vara de för vinden drifvande bergen = molnen.

Många forskare ha framhållit det omissskänneliga samband, hvori valkyriorna i de gamles föreställning stå med molnen. Mogk Myt.² s. 270 säger: "Ihren seelischen Ursprung zeigen diese Schlachtenjungfrauen auch darin, dass sie als Wolkenwesen erscheinen". E. H. Meyer Myth. 175: "Wie aus den Wolkenfrauen einerseits die Schicksalsfrauen, die Nornen, so andererseits die Valkyrjur". Om valkyriorna säger den poetiska Eddan, att de *riða lopt ok lög* och i H. K.v. Hund. II, 5 låter skalden valkyrian *skæ'va skjjum efrí*.

Raden *er sat á horni vindbiarga* för jag till valkyrian. Hon tilltalar korpen, där hon sitter på en udde af vindbergen, — och skalden lyssnar. Korparne tilltalas af kämpen i Bjarnar saga hitdólakappa. När Björns baneman þorðr med sitt följe aflägsnar sig från stridsplatsen, möter dem en flock korpar, till hvilka þorðr kväder en visa:

*Hvert stefnið ér hrafnar
hart með flokk enn svarta;*

Bj. S. Hitd. udg. af det nord. Literatursamf. Kbhn. 1847 s. 67.

3. Strof 19.

Valkyrian har i föregående strof tillsport korpen om skaldernas ställning vid kung Haralds hof. Korpen svarar i samma strofs andra helming¹⁾: "Man kan se på deras utrustning och de smycken de bära, att de känna konungen". I str. 19 följer så en närmare beskrifning på deras utrustning. Strofen lyder efter cod. A:

<i>Oc skioldum rada þeir raudum</i>		<i>gyltum annfetlum</i>
<i>oc vel fagr vandaðom</i>		<i>oc grofnom hiolmom</i>
<i>sverþum silfr vofðum</i>		<i>ringum handbærum</i>
<i>serkiuum ringofnum</i>		<i>er þeim Haraldr valdi</i>

De två första raderna lyda i cod. B, som ju är ungefär 100 år äldre än A:

*felldum rada þeir raudum
vaðom rondum*

¹⁾ Wisén Carm. Norr. och F. Jónsson låta denna helming börja str. 19

Den ena af A-afskrifterna (AM 52 fol.) har *Osskioldum*. F. ö. ha B-afskrifterna *oc grönnum hialmum* (för *oc grofnom hialmom*)

Samtliga utgifvare ha vid restitutionen af de två första radernas tydligen förderfvade text förfarit eklektiskt, i det de för första raden antaga B:s läsning

Feldum ráta þeir rauðum

men för den andra bibehålla A:s med liten förändring
ok vel fagrrenduðum

Redan ur metrisk synpunkt bjuder denna vers emot. Wisén, som läser *vel fagrrenduðum* betraktar den s. 186 som en D4 d. v. s. $\times \text{ } \perp \text{ } | \text{ } \perp \text{ } \times \text{ } \times$. Emellertid är denna invändning icke afgörande, då verser med liknande meter finnas (jfr Wisén Ark. III, 223). Betänkligare synes mig vara att med Wisén anse *vel* sakna ictus. Men slutligen, och detta anser jag afgörande, är ett adj. *fagrrendaðr* icke eljest anträffadt. Öfverhufvudtaget finnes icke i fisl. eller fno. ett *rendaðr* 'försedd med kant eller rand'. Detta heter eljest regelbundet i gammalt språk *-renðr: mórenðr, blárenðr*. Först i nno. dial. möter *renda* (ad) 'rande'. Därjämte finnes i fvn. *ronðótr*, nno. *randutt, rendutt* i samma betydelse. Det nno. *rendað* är uppenbarligen en kompromissform mellan *randað* (se Ross under *randa*) och *-renðr*. Så har *rendutt* uppkommit ur äldre *ronðótr*.

Af allt att döma har som ofta eljest — och äfven i föregående rad — B-handskriften det som kommer den ursprungliga läsarten närmast: *vaðum rondum*. Man behöfver endast utbyta *v-* i *vaðum* mot *f*, för att på samma gång få alliteration och en af yttre och inre skäl fullt tillfredsställande läsning.

fáðum rondum betyder 'målade sköldar', sköldar försedda kanske med sådana bilder, om hvilka -vi från gammal tid ha de bekanta "skölddraporna".

¹⁾ Wisén har emellertid af metriska skäl ändrat första raden till *ok á feldum rauðum*, hvilket han låter styras af verbet *sér* i föregående halfstrof.

Förändringen af *váðum* till *fáðum* kan visserligen icke motiveras med skriffer i handskrifter. Men man måste äfven, då det gäller de gamla kvädenas textkritik, räkna med *minnes-* och *hör-fel*, förskrifvande sig från den långa tid, då dessa dikter gingo från man till man, från slägte till slägte genom muntlig tradition. Man behöfver endast kasta en blick på ett par olika uppteckningar af våra folkvisor för att inse detta. Ett belysande exempel ur gammal tid är den bekanta varianten i Upsala-Eddan till Hávam. 1.

Skatnar allir
áðr ne gangim fram — — —

för

Gáttir allar
áðr gangi fram — — — —

Äfven ur inre synpunkt erhålla vi en mening, som i hög grad ger intrycket af ursprunglighet. Cod. A. har *Oc skioldum ráða þeir rauðum* tydligen på grund af reminiscens af, att i versens början talats om sköldar, och det skulle vara i hög grad påfallande, om i en så fullständig och målande skildring af de kungliga skaldernas utrustning en så vigtig och framträdande del af den samma som skölden skulle ha utelemnats.

Málaháttsstrofen lyder

<i>Feldum ráða þeir rauðum</i> <i>(ok) fáðum røndum,</i> <i>sverðum silfrvofðum,</i> <i>serkium hringofnum,</i>	<i>gyltum andfetlum</i> <i>oc grofnum hiolmum,</i> <i>hringum handbærum,</i> <i>er þeim Haraldr valði.</i>
--	---

Jag har här i vers 2 insatt ett *ok*, som saknas i B, emedan vi så få en i versmåttet fullt otadlig och vanlig typ: A med upptakt, som vi för öfrigt finna i vers 6 af samma visa i ett fullständigt korresponderande sammanhang. Dock lägger jag härpå ingen vikt, då rent fyrstafviga typer ju äfven eljest träffas i detta versmål.

Alliterationen blir densamma som i raderna 5—6.

II. Till Hávamál str. 1.

Denna lyder i cod. regius (Wimmer och Jónssons fototyp. upplaga s. 5):

<p><i>Gattir allar aþr gangi fram vm scoðaz scyli vm scygnaz scyli</i></p>	<p> <i>þviat ouist er at vita hvar ovinir sitia afeiti fyr</i></p>
---	---

Strofen förekommer också i Gylfaginning af Sn. E., där den kvädes af Gylfe vid inträdet i Valhall. Handskrifterna förete här flere märkliga afvikelser. Så ha de två första visuorden i cod. ups. formen.

*Skatnar allir
 aþr ne gangin fram,*

hvilket tydligtvis är oursprungligt. Vidare har ups. *fletivm* för *fleti* och *fyrir* för *fyr*. För tolkningen är det oväsentligt, att v. 3 utelämnas af alla handskrifter af Sn. E.

Jag skall söka påvisa, att den allt sedan Snorres tid¹⁾ gängse uppfattningen af denna visas innebörd sannolikt icke är den, som visans författare en gång afsett.

De fleste komentatorer och öfversättare torde också ha haft en känsla af de svårigheter, hvartill den gällande uppfattningen af situationen leder. Visserligen tolka de alla *gattir* med 'dörrar' — vare sig betraktade som ut- eller som ingångar —, *sitia fyr(ir)* med 'förut befinna sig'²⁾ samt *fleti* såsom dat. sg. af *flet* n.; men nästan alla afvika de mer eller mindre från hvarandra och ha icke lyckats ena sig om en något så när enhetlig tolkning. Jag skall tillåta mig att anföra några karakteristiska exempel.

¹⁾ Som jag redan nämt, låter Snorre Gylfe kväda denna visa, då han kommer in i Valhall. En man, som stod i salens dörr, för honom in. Gylfe får då i den stora salen se talrika skaror af folk, som sysselsatte sig på olika sätt: med lekar, dryckeslag eller strid. Gylfe ser sig försigtigt om i salen, i det han erinrar sig den gamla visdomsregeln, som Snorre låter honom uppläsa. Det framgår tydligt af situationen, att Snorre fattar vår visa som en regel att följa, då man träder öfver främmande tröskel.

²⁾ Så dock icke B. M. Ólsen Ark. IX, 224.

Den äldsta Edda-öfversättning, jag haft att tillgå — den arnamagnæanska af 1828 — ger i del III, s. 68:

ostia tota
antequam penetrentur (procedat advena)
circumspiciendum est
et accurate perlustrandum,
nam scitu incertum est,
ubinam inimici sedeant
in ædibus præsentés.

Den totaluppfattning, som här kommer till synes, torde vara den allmänna.

Karl Simrock Die Edda übersetzt 1855, har:

Der Ausgänge halber, bevor du eingehst,
Stelle dich sicher;
Denn ungewiss ist, wo Widersacher
Im Hause halten,

Jfr i detta sammanhang Gering Die Edda s. 87:

Nach allen Ausgängen, ehe du eintrittst,
sieh dich sorgsam um,
erkunde dich klug;
denn nimmer kann man genau es wissen,
ob ein Feind nicht sitzt in der Flur.

Müllenhoff Deutsche Alterthumsk. V, 1, 255 säger: ”v. 1 begint mit einer Warnung für den Gast beim Eintreten noch unter der Thür sich umzuschauen.”

Enligt den utmärkte tolkaren af fvn. poesi B. M. Ólsens mening Ark. IX, 224 ”spejder han (= gästen) forsigtig i alle kroge ved døråbningen, om der ikke muligvis skulde stå en skjult fjende i baghold.”

Utom det att det är svårt att få en enhetlig och sannolik bild af den situation, skalden tänkt sig, om vi bibehålla den gängse tolkningen af *gáttir*, *sítia fyr(ir)* och *fleti*, kränker den mening, som så erhålles, på det betänkligaste den kända satsen, att i forntiden gästen i främmande gård var helig: icke ens en dödsfiende kunde antastas af sin värd. Det är ju också uppenbart, hvilken kränkning af husfriden och värd-folket den supponerade situationen innebure. Det fvn. *gátt* är

identiskt med got. *-gähts* f. i *framgähts* = *προκοπή* 'Fortschritt' och *innagähts* 'Eingang, Eintritt'. *-gähts* är ett nomen actionis till *gaggan* 'gå': alltså 'gående > gång > väg'. Det fvn. *gått* f. 'Døraabning' Fr.² måste uppenbarligen, för att ha uppnått sin betydelse, ha passerat den mera allmänna af 'gång, passage, väg'. Denna betydelse skimrar — om ock i en annan riktning starkt specialiserad — igenom i nno. dial. *gaat(a)*, som betecknar gänga, den fals, hvari en skjutdörr eller skjutlucka rör sig, går. Därjämte har det betydelsen af en smal passage på en fjällsida. Likartadt är nsv. *gått(e)* n. 'trångt mellanrum mellan två hus' Rz. Jag menar alltså, att *gått* här har den äldre i fvn. litteratur visserligen icke belagda, men med nödvändighet postulerade betydelsen 'passage, väg'. *sitia fyrir* betyder här som eljest 'ligga i försåt', jfr Olsen Ark. IX, 224.

Ordet *fleti* slutligen härledes icke af *flet* n. 'Jordgulvet i Fortidens Huse' Fr.², 'rooms, house, bed' Cl.-Vigf., utan af fvn.. *flotr* m., en *u*-stam, som träffas säkert i fno.¹) och troligen äfven i fisl. med ungefär samma betydelse som *völlr* 'slätt, fält'. Se Fr.² s. v. Att ordet varit känt äfven i fisl., bevisas af nisl. *flotur* (pl. *fletir*) m. 'Flade, Plan, Grund, Felt'; se por-kelsson Supplement III.

Öfversättningen blir alltså:

På alla vägar,
förrän fram du går,
bör du se dig kring
och speja,
ty du kan aldrig veta,
om icke fiender
ligga i försåt frampå fältet

Vår strof säger i annan form det samma ungefär som Hávamal 38:

*Vöpnom sínom
skala mátr velle á
fete ganga framar,*

¹) Rygh Norske Gaardn. Indl. s. 50.

*Því at óvíst er at vita,
nær verðr á vegom úte
geirs um þorf guma*

Om den behandlede visan af gammalt varit inledningsstrof till Hávamál, passar den därtill lika väl med den föreslagna tolkningen som med den gamla. Hávamál har i så fall börjat med en varning till den resande att akta sig för försåt ute på färdvägar. Därefter följer i strof 2 en maning till värdfolket att väl fågna gästen, som kommer från färdens faror.

Upsala i mars 1900

Otto von Friesen.

Nokkrar athugasemdir um nokkur forn kvæði.

Í Ark. för nordisk Filologi, Ny Följd XI. 6, 1897, bls. 219—230, er ritgjörð eptir dr. Jón Þorkelsson, fyrverandi rektor, sem hann nefnir: "Bemærkninger til adskillige Oldtidsdigte", og er fyrsti hluti þeirra athugasemdir um ýmsa staði í Háttatali Snorra Sturlusonar; en af því að jeg get eigi sjeð, að hann hafi farið þar rjettari leið, eða að skýringar hans sjeu nær sanni en hinar eldri skýringar eptir þá Sveinbjörn Egilsson, Th. Möbius og Konráð Gíslason, vil jeg fara nokkrum orðum um þær af þeim, sem jeg tel mjög vafasamar; en jeg hleypi fram hjá mjer flestum þeim stöðum, sem skilja má á tvo vega, þannig að hvortveggja skilningurinn sýnist geta verið rjettur.

1. 13 v., 5—8: "Rjóðvendils gat randa
rækinjörðr at sækja
(hæf ferð var sú harða)
heim".

Þennan hluta vísunnar hafa hinir eldri þýðendur Háttatals, bæði Sv. Egilsson og Konráð Gíslason, tekið þannig saman: "*rækinjörðr randa rjóðvendils gat at sækja heim*", og

ætlað, að þar væri átt við ferð Hákonar konungs til Inga konungs Bárðarsonar í Níðarósi, sem þá var aðaladsetur Noregs konunga, og sagt er frá í Fornmannasögum IX, bls. 233—237. Í stað "rjóðrvendils" vill J. þ. taka upp "rjóðrvendils", sem stendur í handriti því, sem nefnt er Uppsala-edda, og segir, að *vendill* þýði *sverð*. En hvar finna megi þá merking þessa orðs eða hver rök hann hefur til síns máls, getur hann eigi um. Orðið virðist vera leitt (*diminutiv*) af *vöndr*, en það orð út af fyrir sig merkir alls eigi *sverð*, og er einungis haft sem síðari hluti í sverðakenningum, t. a. m.: "*benvöndr, hjaltvöndr, hjálms vöndr, þremja vöndr*" o. s. frv., og eptir því getur "*vendill*" eigi heldur þýtt *sverð*. Það kemur þar að auki hvergi fyrir sjerstakt, svo að mjer sje kunnugt, nema í nafninu á Jótlandsskaga og ef vera skyldi hjer, og svo í *Snarvendill* og *Dragvendill* (= Dragvandill), en bæði þessi síðustu orð eru eiginleg nöfn (sbr. sögu Egils Skallagrímssonar, kap. 61). Af þessum sverðaheitum verður eigi ráðið, að "*vendill*" út af fyrir sig þýði *sverð*; ef "*vendill*" væri sjerstakt orð og heiti einhvers nafngreinds sverðs, þá mætti segja, að það væri haft sem almennt sverðsheiti, eins og t. a. m. *gramr, laufi*, og ýms önnur; en úr því að orðið er eigi til í fornritum vorum, þá er eigi hægt að sjá, við hvað skilningur J. þ. styðst hjer. Og ef svo væri, hver er þá "rjóðrvendils" og hver "rækinjörðr randa"? J. þ. skýrir það eigi; en svo virðist þó, sem hann ætli, að "rjóðrvendils" sje Snorri, en "rækinjörðr randa" Hákon konungur. En það er eigi líklegt, að Snorri hefði farið að skjóta hjer inn slíkri lauslegri athugasemd um sjálfan sig, þar sem hann hefur alls eigi nefnt sig á nafn áður, en talar aptur á móti um komu sína til Hákonar konungs og viðtökurnar af hans hendi í 27.—29. vísu.

17. v. 5—6: "*fljótt válkat skilr fylkir | fríðlæ*". Það verð jeg að ætla að sje rjett skilið af Svb. Eg. og K. G., því að það tók talsverðan tíma að eyða Ribbungum, og

Hákoni konungi veitti það full-örðugt, og það virðist eigi rjett að segja, að Hákon konungur hafi á snöggum bragði eytt þeim; en hitt er rjett, að Ribbungar hafi eigi vandlega hugsað í byrjuninni, hversu færir þeir voru um að verjast Hákon konungi; að "válka" þýðir eigi "að hafa e-ð lengi með höndum", heldur að "fara lausum og ljettum höndum um e-ð".

23. v., 5—6. Jeg játa það, að jeg kann eigi vel við skýringu K. G. á "en rétta"; en enda þótt lesið sje "it rétta" og það tekið saman við "öl", verður það mjög óviðfelldið, að það sje = öl, sem fram sje rjett eða borið fram. Miklu edlilegra virðist, að láta "it rétta öl" tákna "gott öl", sem er, eins og það öl á að vera, sem hirðmönnnum er borið. "rétta öl" = öl, sem fram er borið, verður naumast rímað saman við hvort heldur forna norrænu eða nýja íslenzku, og mun það veita örðugt að finna dæmi í forntungunni, sem styrki þann skilning orðsins.

25. v. 7. "strúgr" eða "strjúgr"¹⁾ þýðir alls eigi *Forstemthed*, heldur "hroki, dram", sem sjá má af þórdar sögu hreðu bls. 10: "en með því at Skeggi vill engan kaupmann til sín taka, at siti á aðra hönd hánnum í vetr, þá fæði hann strúy sinn á aðra hönd sér, meðan hánnum líkar"; enda bendir frummerking þessa orðs (*beinastrúgur* eða *-strjúgur* = soðin beina stappa) á hið sama.

29. v., 3—4. "seimgildir" fæ jeg eigi sjeð að geti merkt "vellvönuðr". Eptir því ætti sögnin *gilda* að vera sömu merkingar og "gelda, vana" (t. a. m. hross eða eitthvert karlkyns dýr). En í fyrsta lagi veit jeg eigi til, að sögnin *gilda* sje nokkru sinni höfð fyrir "gelda", og jeg veit enga þá merking í "gilda", sem merkingin "vana" geti komizt að, eða neinu orði samstofna því. Þessi sögn er lítið höfð í fornu máli,

¹⁾ Svo heitir nú bær í Húnaþingi (sbr. torfskurð frá strugi, Dipl. Isl. III 457, árið 1391), en mun vera styttr úr Strúgsstaðir og *strúgr* verið víðurnefni manns þess, sem bæinn byggði fyrstur.

en nú merkir hún: 'að vera jafnmikils verður' og e-ð annað, hafa það eða það verð. Hún virdist vera leidd beint af "gíldr" (eins og "gíldna"), og ætti þá frummerkingin að vera: auka, og þá þýddi "seimgíldir": sá sem eykur fjármagn sitt, og væri þá þýding þess hin sama og í "vellstærir" (Fms. III, 99), "Ránar síks stæri-askr" (Rekstefja, 22. v., 1—3); "jarðargný-girðis-geisla græðendr" (Njála, 72. kap.), "auðkýfingr", o. fl.; "gíldir" kemur auk þess fyrir í öðru sambandi, þar sem þessi hin sama merking er ljós, t. a. m. "gíldir flotna" (getur þó eigi þýtt: sá sem vanar menn); "gíldir hjaldrs" (eigi = sá sem dregur úr orustunni); "óðar gíldir" (eigi sá, sem rýrir kvæðið, heldur sá sem eykur kvæðið, skáld); sbr. "Nú mun kvæðið aukask", Arnórr jarlaskáld (Fms. VI, bls. 91⁵); "óðr vex skálds", Eiríksdrápa (Fms. I, 165⁶); "Aukum Yggs feng" og "stef skal stæra" hjá Snorra (Háttatal 31. og 81. v.), o. s. frv. Það mætti og ætla, að *gíldir* væri leitt af *gjalda*, og þá væri merking þess: sá sem geldur eða greiðir (fje). Sbr. "ey sér gjöf til gíldis" í Hávamálum 145 (Bugge).

Sama verður ofan á um sögnina "gílda" í 56. v., 3—4; en auk þess, sem þegar er talið, er það auðvitað, að græðgi úlfa minnkar eigi við það, að þeir fá nóg mannahræ að jeta; þvert á móti eykst hún; þeir verða æ því grádugri og jeta því meira, sem meira er af hræjum fyrir þeim að rífa í sundur og svelgja í sig.

34. v., 3—4. "Veggr" fæ jeg eigi sjed að geti þýtt "segl; það væri mjög óeðlilegt að kalla segl blátt áfram "vegg skipsins". Það er líka með öllu óþarft að leita þá merking upp í "bjartveggjuðustu reggi", því að það mundi eigi hafa þótt neitt sjerlegt skraut á skipum á 13. öldinni, þótt seglin væru hvít. "veggr skips" getur naumast merkt annað en hlið skipsins eða þá skýliborð upp af borðstokkunum, sem Arnórr jarlaskáld nefnir *verða* (? Fms. VI, 23. bls.), enda er auðsjed, að "veggr" í setningunni "veðr blæss vegg" (Fms. VII, 66. bls.) merkir hlið skipsins, og táknar, að hvass stormur leiki

um borð skipsins; og jeg get ekkert órækt dæmi fundið þess, að seglsmerkingin felist í orðinu "veggr", og heldur engin ástæða til að ætla það. Öll þau dæmi, sem jeg get fundið í fornum skáldskap, hafa orðið 'veggr' í vanalegri merkingu. Að kenna skjöld sem skýliborð á skipi við segl og "viggjar veggr" þá = segl skipsins væri sannarlega undarleg og óeðlileg kenning; en það er eðlilegt, að borðin á skipi Hákonar konungs hafi verið fagurlega lituð, og það má enginn láta villa sig á því, að skjöldur er nefndur bæði "veggr Hildar" (Óðins o. s. frv.) og "segl Hildar" (Óðins o. s. frv.). Það er eigi af því, að "veggr" sje sömu merkingar og segl, og það sje sama kenningin, heldur eru það tvær kenningar, ólíkt hugsaðar.

49. v., 7—8. Að *morðaukinn* sje = *drepinn* er næsta óviðfelldið og óeðlilegt, og sje það rjett, að "hringr" í fyrra hluta vísunnar þýði "sverð", þá virðist það einkar vel eiga við, að konungur gefi Hildi (Hjaðninga sprundi) "morðaukinn mæki". Jeg get eigi betur sjeð, en að skýring K. G. og Svb. E. sje miklu viðkunnanlegri, hvort sem *mund* er þol., eins og K. G. vill, eða (piggj.) = *at mund*, eins og Svb. Egilsson vill.

56. v., 3—4: *gildi*; sjá það, sem jeg hef sagt við 29. v.

60. v., 7—8: Að lesa "frör" fyrir "frár" sje jeg að minnsta kosti eigi til nokkurra bóta; sama er að segja um *frör* í 75. v., 3—4.

81. v., 1—2: "frama græðir" getur naumast táknad hjer annað en *sá, sem aflar sjer heidurs*. Kvæði þetta er eintómt lof um Hákon konung og Skúla jarl, hversu mikil afreksverk þeir hafi unnið, og hvíllks heidurs og frama þeir hafi aflað sjer með þessum afreksverkum, enda gefa næstu vísurnar fyrir framan og aptan þessa (80. og 82. v.) alls ekkert tilefni til að ætla, að "frami" taki til annara en konungs og Skúla. Það verður að minnsta kosti æði-langsótt og óþarflega langsótt. 80. v. ber það ljóslega með sjer, hvað Snorri eigi við með "frama græðir"; sbr. "frama skatnar gram" í 44. v.

97. v., 5—8. Hvort lesið er "*gjöfláta*" eða "*gjöflata*" stendur mjer á sama, þótt eigi sje hið sama. Munurinn er sá, að ef lesið er "*gjöfláta*", þá er í því fólgið eins konar lof um kvæðið, eða að fáir muni hafa kveðið slíkt lofkvæði um nokkurn konung, og má þá bera þar saman við: "*Hvar viti áðr orta | með æðra hætti | mæð of mennglötud, | maðr und himins skautum*" (95. v.) og: "*þat mun æ lifa . . . bragninga lof*" (96. vís.). En ef lesið er "*gjöflata*", þá verður hugsunin sú, að enginn mundi hafa farið að yrkja annað eins kvæði um nízkan konung, og kvæðið sje því eins konar sönnun fyrir rausn konungs. Og þá er að eins spurningin um það, hvort sje viðkunnanlegra, og verð jeg fyrir mitt leyti að játa, að mjer finnst *gjöfláta* eiga betur við á þessum stað.

Áður en jeg skilst við Háttatal, vil jeg gjöra eina athugasemd við síðara hluta 16. vísunnar. Hann er prentaður í Sn.-Ed. I, 1848, þannig:

"Vápnrjóðr stíkar víða,
vellbrjótr! á lög spjótum,
þryngr at sverða söngvi,
sóknharðr þrómu jarðar".

Orðugleikinn, að geta fengið rjettan skilning á vísuhelmingi þessum, er einkum fólgin í því, hvernig taka eigi orðin saman, og honum valda þá einkum orðin: "*á lög spjótum*". Sv. Eg. leggur þau út í Sn.-Ed. I. með: "*justis hastis*", og Lex. poët. 533 a með: "*hasta justæ longitudinis*"; og með því að hann enga athugasemd hefur gjört um það í Sn.-Ed. III., virðist svo, sem hann hafi alls eigi breytt skoðun sinni síðar í því efni. En þessi útlekking hans er lítt skiljanleg eða jafnvel óskiljanleg; því að hvað ætti "*lögspjót*" að tákna, og við hvað á fyrirsetningin (præpositio) á? Hún getur alls eigi átt við *lögspjótum*, eða haft neina þýðingu á þessum stað. K. G. hefur eigi heldur fellt sig við skýringu eða útlekkingu Sv. Eg., og getur því til,

að lesa eigi "lögskjótum" fyrir "lögspjótum". Sv. Eg. hefur auk þess ætlað, að *vellbrjótr* væri ávarpsorð, en K. G., að það væri undirstöðu-orðið (subject) í *þryngr*. Nú er spurningin: Er nokkur þörf á getgátu K. G. eða breytingu hans? Jeg ætla, að það sje eigi rjett, að breyta orðum handritanna, nema brýnustu nauðsyn beri til; enda erum vjer mjög sjaldan nær hinu upphaflega, þrátt fyrir allar getgátur. Getgátur verða aldrei annað en getgátur, og alls engin sönnun fyrir því, að með þeim sjeu fundin hin upphaflegu orð skáldsins; enda hefur opt sú reyndin orðið á, að þær hafa verið gjörðar að ástæðulausu; en þeir eru sumir nú á dögum, sem eru með alls konar getgátur í fornkvæðunum, eins og þá væri allt fundið, og úr því leyst, hversu fornskáldin hafi kveðið upphaflega, ef öllu því er breytt, sem þeir skilja eigi. Jeg ætla rjettast, að breyta engu í þessum víshelmingi, og með öllu óparft. Jeg tek hann þannig saman: "*Vápnrjóðr stíkar víða þrómu jarðar spjótum. Vellbrjótr þryngr at sverðasöngvi*", og þannig virðist Sv. Eg. hafa viljað taka víshelming þennan saman í útgáfu sinni, Reykjavík 1848. Það lítur svo út, sem K. G. hafi hvorki getað fellt sig við: "*stíkar þrómu jarðar spjótum*", nje: "*þryngr at sverða söngvi á lög*". Í "*stíkar þrómu jarðar spjótum*" virðist felast hugsunin: að láta vopnað lið fara með ströndum fram, og er auðsjeð, að í þeim er sama hugsunin og í vísu Þjóðólfs Arnórssonar:

"Geirs oddum lætr greddir
grunn hvert stíka sunnar
hird þá, er hann skal varða
hrægamms ara sævar". Sn. Ed. (1848) I, 488.

Steinn Herdísarson kveður svo:

"Öll biðr Egða stillir
eggðjarfr frama söggi
sund fyr sínu landi
sóknörr stíka dörrum. Fagrsk. 1847, bls. 148.

Orðið "lög" í víshelmingi þeim, sem hjer er umræðufni, tel jeg vafalaust þiggj. eint. af "lög" fyrir "legi". Þessa

mynd þiggj. hefur og Snorri sjálfur í 78. vísu Háttatalis: "*lingarmr skýtr lög*", enda koma optar fyrir samkynja myndir af þiggj. eint. í þeim orðum, þar sem meginhlutinn hefur upphaflega endað á *u*, og því fá það hljóðvarp í gjör. eint., sem *u* veldur, en *e* ætti að vera í þiggj. eint., og virðist því svo, sem slíkar myndir hafi stundum verið hafðar í daglegu tali, og skal jeg nú telja nokkur dæmi þess:

"Höggvum hjaltvönd skyggðum".

Egils saga Skallagrímssonar.

"Vörðu hauðr, þá er háðu,
hlýrar tveir með dýrum
foldarvörð, og fyrða,
fleinglygg, Aðalsteini."

Íslendingadrápa Hauks Valdísarsonar.

"of hvítum þröm rítar."

Háttatal Snorra, 54. vísa.

Samkvæmt því, sem jeg þegar hef sagt, get jeg eigi betur sjeð, en að "lög" sje hjer þiggj. eint., og að minnsta kosti víðfelldnast að taka það svo, og vísan rjett skilin á þann hátt, sem jeg hef gjört.

Um leiðrjettingarnar í hinum öðrum kvæðum, sem "Bemærkningerne" ná til, skal jeg eigi fjölyrða að þessu sinni, enda þótt jeg telji þær margar mjög vafasamar; þó skal jeg nefna eina.

Breytingin í 22. vísu, 7—8 í Eiríksdrápu, "*himni*" ("*Óttu leið, en uppi þótti | elvís grand í himni standa*") í "*himin*", er sjálfsgagt gjörð í gáleysi; því að ef breyta á "*himni*" í "*himin*", þá verður einnig að breyta "*uppi*" í "*upp*"; því að enginn segir: "*loginn stóð uppi í himin*"; og þá yrði það vísu-ord einnig einu atkvæði of stutt; en vjer getum enn þann dag í dag svo að orði kveðið: "*loginn (= elvís grand) stóð uppi í loptinu*" = náði upp í loptið, og er það bæði rjett hugsað og rjett orðað, en það ætla jeg málleysu, að segja: *loginn stóð uppi í himin*.

Reykjavík í janúarmánudi 1900. H. K. Friðriksson.

Hjalmar Falk og Alf Torp: Dansk-norskens syntax i historisk fremstilling. Kristiania 1900.

I 1898 udkom Torp og Falk's "Dansk-norskens lydhistorie"; tidlig i det netop utløbne år havde de samme to forfattere "Dansk-norskens syntax" fra hånden. Medens prof. Torp havde utført det meste arbejde ved det førstnævnte, er prof. Falk hovedmanden ved det syntaktiske værk, hvilket i omfang og måske også i arbejdets vanskelighed overgår det første. I tilfald var det i syntaksen endnu mere end i lydhistorien påkrævet at have et udførligt grundlæggende arbejde, for detaljerne rigtig kunde blive gjenstand for specialstudier; thi som bogens fortale viser, har både vort folkesprog og dansk-norsken hidtil kun av få og ufuldstændig været behandlet i syntaktisk henseende. Som man kunde vente af de bekjendte forfattere, giver de ikke alene et godt grundlag, men ofte også et på én gang nyt og endeligt resultat, navnlig med hensyn til den historiske syntaks. Ti som titelen siger, er det en historisk fremstilling vi her har. Stoffet er væsentlig ordnet efter de formelle hensyn, og formernes funktion er fulgt fra fællesgermansk gennem oldnorsk og ældre danske sprogtrin til nutiden. Navnlig er tidligere århundreders dansk udførlig behandlet, med lange eksempelrækker, som vil være meget kjærkomne for de mange der nødvendig vil indlade sig på at granske denne tids kildekrifter. Rigtignok medfører denne rikdom mangan gang, at den nuværende sprogbrug næsten drukner i de ældre eksemplers mængde, idet meddelelsen om hvordan denne er, ofte kan være temmelig kort og lidet uthævet. I regelen vidner utredelsen av betydningsforholdet mellem beslægtede udtryk om skarp og udstrakt iagttagelse og fremsættes i korte og klare ord.

Men som følge av bogens plan, at den skal være historisk, føler man dog ofte ønske om, at en eller anden ting ved nutidens sprogtilstande havde været mere fuldstændig behandlet, navnlig da vedkommende vort folkesprog, hvilket jo ikke direkte er bogens gjenstand, men kun et middel til belysning av gjenstanden. Også talesproget synes undertiden at være kommet noget til kort i fremstillingen, sammenlignet med normalprosaen. Nærværende anmelder vil derfor tage sig den opgave at gjøre nogle tilføielser av sådan art; endel avvigende meninger vil derved også følge med.

§§ 4—5 og 7—10 fremstiller bruken av *det* og *der* i upersonlige sætninger og uttryk som ligner det. Reglerne for denne har følgende bakgrund i talesproget og bygdemålene: Landet er, likesom i mange andre henseender tvedelt; skillet synes at ligge i nærheten av Skiensfjorden. I det østlige av landet forekommer aldeles ikke noget adverbialt *der* eller *her* ubetonet i begyndelsen av nogen sætning; der anvendes således kun *det* både som gramm. subj. i egtl. upersonlige sætninger og som subjektsantyder, hvor der senere følger logisk subjekt. Denne østlandske sprogsik forsøkes indført i skrift-

sproget av mange i den kreds av reformvenner som følger Nordahl Rolfsens "læsebog for folkeskolen" og Nansens "Fram over Polhavet" i henseende til sprog og retskrivning. Den vestlige gren av sproget bruker derimod ofte både *her* og *der* ubetonet i spidsen av sætningen, og noget ubetonet *det* kommer der da ikke i denne. Sætninger som "det ligger afbarkede tømmerstokker paa kryds og paa tværs" (Rolfsens læsebog) er saaledes der en avskyelighet. Helt op til överst i Sætersdalen siges der: "*her er kalt idag*"; "*her rigner*" og lignende. I byer og kystdistrikter i de to sydligste amter er *det*, navnlig som upersonligt subjekt, meget indskrænket i sin anvendelse, og det mere av *her* end av *der*; valget mellem disse to sker naturligvis i regelen så, at man bruker *her* om begivenheter og tilstande på det sted hvor man er, men ogsaa ofte hvor der tales i al almindelighet, f. eks.: "hvormange eksemplarer er her solgt av din bog?" Når *her* hos Ibsen forekommer i sætninger, hvor stedsbetegnelsen er temmelig likegyldig, giver det saaledes repliken en vestlig eller snarést sydvestlig lokal tone.

S. 23 l. 17 f. n. nævnes ekspl. på at præpositioner forvandles til adverbier. Disse er dog formentlig alle væstl. ubetonede. S. 29 (§ 22,2). Blandt ekspl. på efterstillet advb. præposition er *da-gen efter* for læseren let vildledende, ialfald helt forskjelligt fra de dermed sideordnede, idet *efter* er avgjort sterkere betonet end *da-gen* og dets funktion attributiv til dette ord.

§ 40,2. Ved obj. gen. anføres (s. 48 nederst), at pronominer ikke mere kan stå i obj. gen., idet forholdet i forb. som *hendes tilbeder*, *min forfølger* opfattes som possessivt. Det kan nok være, at handlingsbegrebet er trådt tilbake mot för, og især ved nom. agentis, men ikke alene ved gen. av pronominer. I det hele synes dog generalisationen noget forhastet. *Hans pågribelse*, *fængsling*, *nedværdigelse*, *min fødsel*, er næsten eller fuldstændig like gode eksempler på obj. genitiv som *Islands bebyggelse*, *verdens skabelse*. Likesom man kan sige *underrettens dom* og *morderen Nordlunds dom*, kan man i bægge betydninger sige *hans dom*. Dette såvelsom *hendes ros*, *hans agtelse* er like dobbelttydigt som *ást konu* og *timor hostium*, og saalænge det er tilfældet, er navnet objektsgenitiv rigtigt, selv om aktionsbegrebet er fordunklet.

§ 40,2. Artens genitiv. I stedetfor denne, siges der (s. 49), brukes nu enten attribution eller præpositionelt uttryk. "Sedvanlig bruges apposition" (skal være attribution): "*mergå fjár* = en mængde gods", "*púsund vetra* = tusen aar" etc. Av denne sammenstilling såvelsom av det senere: "Ligesaa ved intetkjön av mængdesadjektiver: *mart barna* = mange börn; *fátt manna* = få mænd", slutter jeg, at det er det styrende substantiv som betragtes som attributet; hverken *her* eller *pag.* 97 sees noget der strider mot denne opfattelse. I mot-sætning hertil vil jeg peke på, at hvor vi nu, formelt set, har to substantiver til at avløse artens genitiv, der er det den forrige genitiv som har eftertrykket; men hvor det styrende substantiv er erstattet

av hosföiet adjektiv, er dette det stærkere betonede — naturligvis ikke ubetinget, men når forbindelsen i sin helhet har lidet eftertryk; "han har i en række år været ordfører i herredsstyret" har større tryk på *år* end på *række*, men indsættes det enstyrdige *mange år*, så får *mange* det. Jeg må herav slutte, at sprogfølelsen i det første tilfælde endnu opfatter genitivens repræsentant som konstrueret, som kvalitetsbestemmelse, og i det andet tilfælde *mange*; de har "bestemmel-sesbetoning" (Svahn). Dermed undgår man også den betænkelige antagelse: "Paa halvveien er stanset udtryk som: meget uld, lidet frugt, med adjektivet i intetkjön trods substantivets fælleskjön". Jeg har også med skolebörn gjort den erfaring, at følelsen av at det sidste led, "artsbetegnelsen", er konstrueret av mængdesangi-velsen, er overmåde let vakt.

Hvad grunden er til, at forf. sammesteds forklarer "attribu-tionen's" oprindelse i nordisk som væsensforskjellig fra den i tysk, siger de intet om, og den ligger ingenlunde klart for dagen.

§ 40,7 (s. 51,14 ff.). Det er anmelderen ganske ubekjendt, hvilke fakta eller hvilke overveielser der foranlediger, at forbindelserne *Kristiania universitet*, *Kjöbenhavns universitet*, *Molde lærde skole* henføres under definitiv genitiv.

§ 42 (s. 52). Sammen med *udenlands*, *udenbys*, *inden borde* hører måske ogsaa *oven vande*, som tidligere (side 30) nævnes bl. bevarede dativer; *ofan* styrer jo ellers sjelden gen. og aldrig dat. Hvad er *höit*, *lavt vande*? *rört(e) vande*?

§ 50 (s. 59). Det kan ingenlunde ansees for et korrekt ud-sagn, at målsangivelser i vort folkesprog likesom i oldnorsk altid står i flertal, skjönt det nok slår ind med ekspl. *alner*. Måske be-lyses hele fænomenet i nogen grad av forholdet med etpar herhen-hørende ord i dele av Sætersdalen og Vesttelemarken. Medens andre ords ubest. flertalsform lydhistorisk henviser på oldn. *-ar*, *-ir*, har der *dag*, *fjörång* (fjerdning) og *ali* (alen) flertalsformer, der må komme av *-a* og *-i*, altsaa er almindeliggjort akkusativ, hvilken ved hunkjönsordet *ali* er lånt fra hankjönsordene; målets akkus. ved talord kan således antages, måske i et større geografisk om-råde, at have været bevaret forskjellig fra nom. pl., sålænge indtil apokope indtrådte (*mil* står i pl. tildels uböiet i de nævnte bygdemål, og *fjörång* i nogle av dem), og derved sammenslutning påfulgte med intetkjönsordene til én analogi.

§ 52 (s. 61,22) siges, at den foranstillede artikel *den* "altid er forblevet fremmed for islandsk". Dette står i meget stærk (måske tilsigtet?) motsigelse til P. Passy "De nordica lingua" § 93: "Vo-cabulum *hinn*, quatenus articulus definitus erat, obsoleuit, demon-strativusque *sā* semper in eius locum ita subit: *sā göði maður* (ille) bonus homo". Dersom talen var om det nyislandske litera-tursprog, vilde det være let at skille trætten; der trænges intet grundigt studium af det for at opdage, at bægge har uret, når de bruger de negative uttryk. Men bægge parter sigter naturligvis

dybere. Det vilde forekomme anmelderen interessant at erfare, hvem der da har ret, og det må dog kunne bringes på det rene.

§ 64,¹ (s. 89,¹¹). Både i rigsmålet og i dialekterne, formentlig alle, findes der komparativer, som anvendes om den højeste grad ved sammenligning mellem to. Det er de adjektiviske komparativer der er dannede av stedsadverbier, såsom: *den ydre dør, den øvre skuffe, den søndre gård*.

§ 69, c (s. 107). Ubøiet adjektivisk prædikatsord (og objektsprædikatsord) ved subj. av flertal utbreder sig tilsyneladende stærkt i nutiden. Denne udbredelse har væsentlig sin oprindelse fra Bergens by og sådanne steder på vestlandet, som henter normen for sit talesprog derfra; Bergenske forfattere i Bergen, f. eks. i tidsskr. "Naturen", gjennomfører, som det synes, i flertal den ubøiede form i prædik. bruk. Denne egenskap ved det bergenske må vistnok være påvirkning fra tysk, idet de fleste bygdemål der, endog temmelig nær byen, ikke alene passer på prædikative entals- og flertalsformer, men ogsaa i regelen gjør forskjell på deres han- og hunkjønnsformer i bægge tal. De nordenfjeldske distrikter, hvor de fleste arter af utlydende *e* apokoperes, støtter naturligvis Bergen i dets tendens; men netop fordi bortfaldet av *-e* her er et større fænomen, som man under skolegangen må lære at kjende som provincialisme, optræder disse egne med mindre selvtillid i den hen-seende.

§ 74 (side 116,²⁰ ff.) De sydøstlige dialektens *dår, dør* som 2 pers. pl. pron. i avhengighetsform stammer visselig ikke fra *ykk*, men fra middelnorsk *þydder*¹) o: *þyðr* av *yðr*. Anmelderen kan ikke dele den opfattelse, at vulgærformen *dere* er en uorganisk utvidelse af dette (*dår* eller) *dö(r)*; der findes ikke tilstrækkelig berøring med *hende* til netop at efterligne det. Det er utvilsomt en subtraktionsdannelse av *Deres* som höflichedsform til enkelt person; når det ogsaa brukes som 2. pers. pl., låner det denne funktion fra *I, eder, eders*, som havde bægge. Når man går ud fra *Deres* ~ *hendes*, så er der grund til at lave *dere* ~ *hende*.

Det er utvilsomt, at bygdemålenes (og tildels dagligtalens) 2 p. pl. nom. *de* eller *di* har store fortrin for *dere*. Men så falder det igjen sammen med 3 pers. pl. nom. (skrevet) *de*, (uttalt) *di*. Ved dette pronomer vilde man således altid blive belemret med den vanskelighet, at utsagnet blev dobbelttydigt. Byernes talesprog har således to konkurrerende nom.-former, der bægge lider av store svagheter; vort folkesprog har to konkurrerende dat.-akk.-former, der har den feil, at de er like stærke (dualis- og pluralis-former), medens de oblikve kasus av dual. har megen utsigt til at beseire alle nominativer. Det er således lange utsigter med at komme i orden i hullet efter *I, eder, eders*.

¹) F. eks. i dipl. fra Oslo 1424. Nærbeslægtede dokumenter skriver ogsaa *medder* = *medr*.

§ 75 b (s. 117 nederst). "Denne brug af "den" (tilbagevisende om en bestemt person) "er fremmed for vort folkesprog". Det er ofte en meget tvilsom sag at tale i negative uttryk om hvad der findes i vort folkesprog. Likeså lidet som dansk-norsken skyr at anvende *denne* ved sådan tilbagevisning, likeså lidet skyes det, ialfald i visse østnorske bygdemål, at anvende *den* dertil; i solørsk kunde *den* aldeles korrekt anbringes i alle de § 75 b anførte eksp. fra ældre tid, undtagen "förend *den*" hvor *den* måtte være ubetonet, samt, naturligvis, ved genitiverne, eftersom ordet i dialekten ikke har nogen genitiv.

§ 76 c (s. 119 nederst og fölg.). "Medens dette *þat*" (neml. som foreløbigt objekt, når bisætning eller inf. følger) "i oldnorsk udhæver, anvendes i ældre dansk "det" ofte rent pleonastisk". Formentlig var dette pleonastiske *det* alligevel betonet. Selv i sådanne østnorske dialekter, hvor konjunktionen *at* ikke findes (det skulde da være i specielle fra dansk-norsken lånte fraser), men erstattes af *det*, er dette den betonedede form av ordet, det "påpegende pronomen".

§ 77 (s. 120 f.). smlgn. § 17 (s. 23 f.). Vaklingen mellem navneform og gjenstandsform av 3 pers. pron. er i talesproget meget større, end det kan sees av fremstillingen. I østlandsk dagligtale forekommer den i en parentes svagt antydede bruk av *dem* til subjekt yderst almindelig; omvendt findes ikke formerne *ham* og *dem* i de fleste av byerne i Kristiansands stift, likesom heller ikke i bygdemålene deromkring; for hunkjön kan derimod særskilt cas. obl. findes, især vulgært.

Forekomsten av forbindelser som "Vi sprogmands", "I bönders" i norsk er mig ubekjendt.

§ 78,^s (side 123,^{s-4}). "Genitiv" (av *selv*) "er erstattet af "egen" (ogsaa i folkesproget)". I dele av Trondhjems stift (f. eks. Selbu) er adj. *egen* lidet brukt (måske findes det i hunkjön); ellers brukes *sjöls min* etc.

§ 81,^t (s. 125 f.) Når dansk-norsken alene bruker *nogen* som flertalsform, ialfald i dagligtale, skyldes det vistnok den utstrakte bruk i østnorske bygdemål av flertalsformen *nån, non, nåa*, der formodl. historisk er at betragte som et sent ntr. plur. på *-un, -on, -cn*. Også i disse dialekter findes som i dansk en herfra differentieret flertalsform, der mere er et ubestemt talord; men den er langt mere begrænset i sin anvendelse end der (= aliquot). Jeg kan påvise den for næsten hele Hamars og dele av Trondhjems stift; men det er sandsynligt, at nogenlunde tilsvarende forhold findes andensteds i landet.

§ 83 (s. 133 ff.). Det synes ikke anmelderen heldigt, især i denne bog, der væsentlig følger formlærens kategorier, at *hans, hendes* og *deres* regnes for eiendomspronominer, men *sin* derimod ikke, så at det må finde sig i at omtales i en parentes der hvor disses böining diskuteres (s. 139,^t).

Det forekommer anmelderen betænkeligt at antage, at et syntaktisk fænomen, der har så stor geografisk udbredelse i vort folkesprog som *sin* til betegnelse av genitivsforhold, skal være av tydsk oprindelse (s. 137,¹³ f. n. og § 38, s. 45 f.).

§ 86 (s. 140,¹⁸). Også de östnorske bygdemål har former der svarer til oldn. *hvenær*, dansk *hvornår*, nemlig *hönner*, *hörner*.

§ 87 (s. 143,⁶). "Relativet "der" synes aldrig at ha været rigtig folkeligt i selvstændig brug". Det må det dog have været i jydsk, hvor nutidens dialekter slet ikke kjender *som* i egenskab av relativt pronomen (Marius Kristensen, privat), og hvorfra *der* i én eller anden form jævnlig möter én i dialektprøver.

§ 91 (s. 153, 3 ff.). Anvendelsen av præsens med futurisk betydning er især almindelig ved inkoative verber, og disses præsens anvendes jævnlig også hvor man kunde vente futurum av det durative verbum; derfor *blir* = *vil være*, *får* = *vil have*.

§ 92 (s. 154,³ f.). Imperfektum "er væsentlig blit den fortællende eller beskrivende form, fortid uden relation til nutiden". Anm. savner her såvelsom s. 159 f. et udtryk for det forhold mellem imperfektum og perfektum, at det første taler om et bestemt punkt av fortiden og hörer til, hvor der findes en tidsbestemmelse for handlingen, uttalt eller i sammenhængen; perfektum derimod er, hvad handlingen angår, ubestemt i fortiden; hvis der tilsyneladende står en tidsbestemmelse, er den enten anset som for vid til at være nogen sådan eller ogsaa er det en korthet i talen, der føles som en skjödeslöshet.

§ 95 (s. 162). Som det på en måde ligger i teksten, bruges *ville* ikke til at danne futurum i folkesproget og lidet i vort talesprog.

§ 96 (s. 162 l. 6 f. n.) og § 132 (s. 206 l. 2 f. n.). Forklaringen med *komme til at* kan måske for læsere bli misvisende, da ordet i Norge ofte anvendes om den rene fremtidighed; men konteksten forklarer det jo. — Den her omtalte vending *verð* med inf. bruges nu omtr. alene i en del af det trondhjemske; ellers *får*, *fær*.

§ 97 (s. 167,¹⁹ f.). Også i norsk folkesprog er *verta* for en stor del, især i det sydlige, uttrængt av *bli*, men her fornemmelig i præsens, langt mindre i impf.; foranledningen til skiftet må derfor her være en anden end den der gives for dansk.

§ 136 (s. 211,² f.). Forklaringen av bygdemålsformerne *skulda*, *vilda*, *mätta* som sammendragninger av *skulde ha* etc., kan måske enkelte steder være rigtig, men er i det hele taget temmelig tvilsom. Fra perf. partic., der som nydannelse i regelen fik form efter den talrigste böiningsklasse, *a*-verberne, kunde *a* let indføres i impf. I de trönderske dialekter, hvilke ofte har impf. på *a* av modale verber, er sammentrækning med *ha* mangededs ikke vel tænkelig, nemlig hvor inf. *ha* heder *há*.

I det påfølgende avsnit av paragrafen kunde jeg have ønsket det uttrykkelig udtalt, at da *skulle* er det verbum hvormed vi mest

danner "conditionalis", og dette verbum praktisk taget omtr. ikke har tider sammensatte med *have*, så dannes "det hypotetiske pluskvamperfektum" altid av impf. av *skulle* (eller *ville*) + perf. inf. av hovedverbet; også ved de andre modale hjælpverber er dannelser av den art talrigst, både i dansk-norsk og i de fleste bygdemål. Eiendommelig isoleret er derfor *ha silt* (havde skullet = skulde have) i Sætersdalen og Telemarken.

§ 142, c (s. 230 l. 1 ff.). "Med hensyn til ordstillingen staaer den med "ti (for)" indledede sætning midt imellem hoved- og bisætninger, idet verbet har samme plads som i de sidste (ti han er syg — fordi han er syg) —". Da *ti* er ubetonet og ingen ubetonede konjunktioner volder inversion, er der her ingen anden likhet med bisætninger, end den der også er med hovedsætninger.

§ 154 (s. 252 l. 19 f. n.). Såvidt anmelderen kjender de norske bygdemåls sætningsbygning, findes der i disse ingen hensigtssætninger med *forat* eller nogen anden særegen sætningsform til at udtrykke det samme. De vendinger, jeg mest har hørt anvendt i bygdemål istedenfor hensigtssætninger, for så vidt de er i sætningsform, er *så (at)* med *skulle* eller *kunne* og *for det (at)* med de samme hjælpeverber.

§ 155 (s. 253 l. 21 f. n.). Det ser ut til at forf. kun anerkjender følgesætning hørende til *den* ved *i den grad at*. For anm. synes følgesætning likeså nødvendig i *han er ikke den mand, at, i den tilstand, at* o. fl.; også *den tid, at* kan have følgesætning. Forf. må formodentlig regne dem for substantiviske attributer; men de hører jo til et adjektivisk ord.

§ 157 (s. 259, s). Når årsagskonjunktionen *da* lidet brukes i talesproget, så er det fordi den aldeles ikke forekommer i de østnorske bygdemål, men vel i de vestlige; skillet ligger ikke langt fra Skiensfjordens forlængelseslinje.

§ 161, 1 (265, 21 f. n.). *Enda* eller *endå* er i folkesproget langt mere utbredt som adv. (= alligevel) end som konj. Når byfolk bruker det i betydn. *endeskjønt*, tager det sig for en stor del av landsfolket ut som når man anvender *alligevel* til konjunktion.

§ 171, e (s. 288, 16 f. n.). Fra Telemarken og Valdres og fra Vestlandet viser trykte sprogprøver den samme inversion som den der i oldn. forekommer tilsyneladende umotiveret "ved skildring af en rask udvikling af begivenhederne". Ved efterspørgsel har jeg erfaret, at den ikke forekommer i samtale, men kun i fortælling, og særlig hos professionelle fortællere; men da disse på få undtagelser nær er folk som er overmåde lidet literært påvirkede, betviler jeg ikke, at sagen forholder sig rigtig, og at manéren, med den givne begrænsning, er folkelig overlevering. Landsmåls- og dialektforfatteren Per Sivle anvender denne inversion også ved begyndelsen av nyt avsnit, hvilket efter de mig tilgjengelige eksempler fra andre ikke synes riktig.

§ 187 (s. 307 l. 17). Foranledningen til at de østnorske bygdemål i mange tilfælde (eksemplet *tak burt det* er ikke rigtig godt) kan sætte også et ubetonet pronominalt objekt efter adverbiet, er den, at verberne danner en mængde uægte sammensætninger med adv. og præpositioner, sammenholdt ved tastavelsestonelag. Når en præposition i sådanne tilfælde styrer et ubetonet pronomen, står den naturligvis mellem verbet og styrelsen (*du veit' om det*). Dels overførelse herfra og dels aksentgruppens enhet volder, at den omtalte ordstilling griber om sig til adv. og adverbiale præpositioner, men gennemført er den ingenlunde.

§ 189 c (s. 314 l. 17 f. n.). "Det er mig meget om at gjøre". I vestlig norsk uttales *om* med eftertryk, i østnorsk, som i bygdemålene der, utcn. Ti i de østlandske bygdemål mangler ingenlunde tilføjelse av infinitiven *gjøre*, heller ikke er der alm. gåt over til personlig uttryksmåte, hvilken ialfald har en anden betydning.

§ 189 d (s. 315, l. 15 f. n.). Som man kan skjønne av Ivar Aasens forsigtige bemærkninger om *derutav*, *derimot* og lignende, er det ikke stort bevænt med forekomsten av disse sammensætninger i vore bygdemål. De er til skriftlig bruk og til gjengivelse av det skrevne. Men der findes alligevel folkelige sammensætninger med *der* i overført betydning, navnlig *dermed* — men ikke i skriftsprogets anvendelse derav.

§ 190 (s. 317 l. 10). "Foran hovedsætninger kan aldrig de bisætninger staa, som indeholder en følge af denne, sætninger med "saa at" og "uden at". Man bør aldrig sige "aldrig", ikke engang om sætninger med *så at*. Med *uten at* går det lettere, f. eks. *uten at der kommer klage fra motparten, vil det ikke løbe av*.

§ 193 (s. 322 l. 11 f. n.). Det er rimeligvis noget forhastet, når der siges, at præpositioner, der styrer substantiviske bisætninger, er betonedede. Idetmindste efter min uttale kan betoningen forsvinde ved ganske små forandringer i det antørte eksempel: *jeg ser ikke noget galt i, at du skriver til ham; tænker på, at du burde; gik ut fra, at du vilde*.

§ 194 (s. 324, 15). Forklaringen "ud af = væk fra" er så letlivet, at sprogmand ikke gjerne burde give nogen av den slags.

§ 194 (s. 326, l. 12 f. n.). "Oldn. *fyri(r)*, *fyr* har i dansk spaltet sig i *fore*, *for*, *för*". Pf. har formodl. gode grunde for at henføre den danske præp. *för* til oldn. *fyrir*, ikke til *fyrr*, hvilket ialfald adv. *för* nedstammer fra. Men præp. *fyrir* er idetmindste spaltet i to i dansk, og parallelt dermed er der også i norsk folkesprog i "de fleste, måske alle bygdemål", siger Ross, to former, én betonet, tastavelses, mest av temporal og lokal betydning, og én ubetonet på én stavelse. Den første gjør det i folkesproget fuldstændig overflødig at anvende *fyrr* som præposition; det er derfor ikke eksempler på egtl. norsk sprogbruk, når ikke alene byfødte målstrævere, men også landsmålsforfattere der er født og opdragne i fjeldbygden, skriver sådant som *fyrr 1350*, *fyrr Englandsferdi*;

det er kun et usedvanlig kort og derfor håndgribeligt eksempel på den sandhet, at når man griber pennen, så kommer det sprog frem, hvori man har lært at læse.

S. 328, l. 19. Det er adskillig overdrevet, når det her anføres, at præp. *i* kun "i enkelte forbindelser" brukes alene, hvor det svarer til oldn. *i* med akkus. Ved enkelte verber kan man regne denne sprogbruk for endnu levende: *tage noget i hånden, i munden, tage nogen i sit hus; sætte noget i skapet, i bokhylden, i vinduet*; allerede bare disse kan utstyres med så forskjellige objekter, med eiendomspronamina, med likefrem og mere overført betydning, at de åbner utsigt til adskillige muligheter.

§ 199,2 (s. 346, l. 2 ff.). Jeg kan ikke anse det for korrekt at sige, at forskjellen mellem betonedede og ubetonedede præpositioner i østnorsk er forsvunden. Det er de betonedede præpositioner der likesom adverbierne sammen med verbet (selv om det er en enstavelsesform) danner aksentgrupper med tostavelsestonelag (*slø til bror sin*), medens de ubetonedede enten ingen forbindelse danner (*ta(k)' i bordet; ta(k)' i det*) eller de danner med enstavelsesverber grupper med enstavelsestonelag (*sjå'ppå, også sjå' på*). Når en præposition er tveformet (f. eks. på Oplandet *til*), så er det altid den lydsterkere form, som brukes i grupper med tostavelsestonelag.

Syntaktiske skrifter er ikke bekjendte for at være let og behagelig læsning; heller ikke det foreliggende værk står høit i den henseende. Det fordrer ofte stor iver og udholdenhet at få klaret ut, hvad meningen er, navnlig fordi der sættes henvisende ord så langt efter det de henviser på, at man vanskelig kan have nogen klar ordring om dette. Så omsorgsløst med hensyn til læserens interesser, at det rettest må regnes for en inkurie, er navnlig s. 307 l. 6—1 f. n.; der står nemlig: 1) hovedregel og punktum. 2) "Undtagelse findes ved —" og punktum. 3) "Desuden altid hvor —" efter hovedregelen.

Dernæst vanskeliggjörres ikke sjelden forståelsen derved, at ting er behandlet i sådan korthet, at læserens forkundskaber ikke strækker til. Jeg har foran gjort opmærksom på etpar tilfælde hvor jeg er kommen til kort med mine, og dette finder jeg sagtens nok beklageligt for min egen del, men jeg synes heller ikke at forf. er rene for skyld. Av slike hemmelighedsfulde utsagn skal jeg endnu nævne s. 62 l. 16 f. n. "udtryk som: henimod de tredive", idet sådanne utryk der omtales som substantiver med foranstillet bestemt artikel *den*.

Jeg finder også adskillige syntaktiske unöiagtigheter i forf.'s eget sprog. S. 53 l. 10 f. n.: "blandt ordene udlydende paa *ä*" er meget usedvanligt; *ord udlydende på* pleier man at sige, *ordene på* likeså; men både bestemt substantivform og appositionelt (parti-

tivt) particip efter det brukes ikke. Det minder om uttrykk som eksemplet *daghen j hwilkæn* side 61,10.

Vendingen *berøre sig med*, som er et yndlingsuttrykk i bogen, beror på den tydske reciproke bruk av refl. pron., som omtales s. 138, l. 14 f. n. fra danske digtere, og det indsees ikke, at det bliver noget bedre derved, at her ikke bægge substantiver gjøres til subjekt. Tydsk er vel også, ialfald ingen slags rigtig norsk, et eksempel s. 290, l. 16: "til denne kreds sluttede sig ogsaa presten". Jeg finder heller ikke noget i § 83 om "det adjektiviske reflexiv", som berettiger til at bruke *dets* i sådanne sætninger som s. 290,11: "at verbet ikke skal adskilles fra dets bestemmelser" og side 303,1: "prædikatsordet forholder sig med hensyn til dets stilling til det enkle verbum —"; også disse må således regnes for ubevidste, såvelsom usedvanlige. Mundtlig tør man vel tillade sig at sige, som der står s. 277 l. 16—15 f. n.: "istedenfor at sige — kan det hede", men i tryk tager det sig ikke godt ut.

Trykfeil er på ingen måde sjeldne, især i de oldnorske citater, f. eks. s. 112: *hátt bláss Heimdallr* og side 166 *vor jord um skopud* og *leit á bekkina ek sá*. De fleste er dog uskadelige.

Noget forvirret kan man jo blive ved s. 186 l. 20 "perfektum" for pluskvamperfektum og side 320,13 f. n. "mellemsætningen efter — en eftersætning" istedenfor inde i. Og når det s. 128, l. 6 fortælles, at *annarr* kan have svag böining i oldnorsk, så kan jo let en begynder tænke sig, att dette er én av den nyeste tids sproghistoriske opdagelser, tiltrods for at det strider mod ord- og grammatik.

Efter det som her er sagt, hvortil meget i lignende retning kunde tilføies, synes bogen, og navnlig dens senere dele, at være bleven til med vel stort hastværk. Den fortjente at være omhyggeligere utført. Ti for den der har ævne til at veie og prøve dens uttalelser, er det en lærerig bog. Anmelderen kan i det hele om dette værk slutte sig til Marius Kristensens dom om dets forgjænger i Ark. ny række XIII s. 93.

Arendal, 7:de januar 1901.

Amund B. Larsen.

Gustaf Neckel, Über die altgermanischen relativsätze. Berlin, Mayer & Müller, 1900. 96 s. 8:o. Mk. 2,60.

Förf. utgår från de enklaste förknippningar af anaforiskt pronomen, nomen och verb, framhåller parallellismen mellan nominala uttryck och relativsätze (got. *sa ubiltójis* och *sa ubil tawida* o. s. v.) samt söker att steg för steg följa de olika relativa förbindelsernas uppkomst. Arbetet är, åtmistone i denna del, väsentligen af språkfiloso-

fisk och spekulativ art. Att utvecklingen varit just den, som förf. tänkt sig, synes visserligen i många fall tvifvelaktigt, men framställningen är i alla händelser af intresse. En särskild afdelning ägnas åt pronominets rektion och kongruens, där förf. emellertid kunnat utan svårighet göra det använda språkliga materialet fullständigare. Den å s. 40 (för öfrigt icke fullt korrekt) anförda satsen *þæt hit is wuldres béam se ðe ælnuhtig god on þrôwode*, Heil. kreuz 98, bör, innan den förklaras för felaktig, jämföras ej blott med det af förf. på s. 43 anförda stället ur Mariusaga *nu berr maðrinn þá líking guðs, þá er hann var til skapaðr*, vid hvilket han visserligen yttrar, att en sådan akkusativ i st. f. genitiv vore omöjlig i hvarje annan dialekt, utan också med *hæ cwædan . . ðæt se án wære soð God se þe Martinus hyrde*, Blickling Homilies 223: 1, o. s. v. Jfr E. A. Kock *The English Relative Pronouns*, Lund 1897, särskildt kap. I. Efter en kort redogörelse för accentuering och pauser i relativa fogningar, med bevisställen hämtade ur poesien, öfvergår förf. till en omfattande behandling af de relativa partiklarna, där det nordiska *er*, ess fått lejonparten (öfver 20 sidor). På vissa frågor, särskildt om uppfattningen af den västgermanska partikeln *thar*, *þær* i relativsätser, hoppas jag att vid ett senare tillfälle få något närmare ingå. En sammanfattning af de resultat, till hvilka förf. ansett sig hafva kommit, hade varit önskvärd.

Lund den 16 nov. 1900.

Ernst A. Kock.

Katalog over de oldnorsk-islandske håndskrifter i Det store kongelige bibliotek og i universitetsbiblioteket (udenfor den arnamagnæanske samling) samt den arnamagnæanske samlings tilvækst 1894—99, udgivet af Kommissionen for det arnamagnæanske legat. København, Gyldendalske boghandel. Trykt hos J. Jørgensen & Co. (M. A. Hannover) 1900. LXV + 517 sidor i oktav. Pris 10 kronor.

Det var en obestriddigt lycklig tanke av den Arnamagnæanska kommissionen, att, sedan katalogen öfver den arnam. samlingens egna handskrifter blivit avslutad, låta samma förmän vederfå de fornnorsk-isländska handskrifterna i Københavns övriga offentliga bibliotek. Resultatet av kommissionens beslut föreligger i ovan nämnda ståtliga band, i vilket Dr: Kälund har behandlat icke mindre än 1345 handskriftsnummer äfter fullkomligt samma plan, som han följt vid den arnamagn. katalogen¹⁾.

Nästan alla de hds., som äro upptagna i denna bok, tillhöra Det store kongelige bibliotek. Blott 116 tillhöra universitetsbiblio-

¹⁾ Se Arkiv för nordisk filologi VII s. 94—96 ock IX s. 309—10.

teket utom de 15 nummer, varmed den arnamagn. samlingen ökats, sedan katalogen över den utgavs.

Det är nästan uteslutande pappershds., denna katalog omfattar; av alla 1435 äro blott 78 på pergamänt, under det av den arnamagn. samlingens 2287 nummer icke färre än 582 äro skinnböcker. Som naturligt är, äga blott få av dessa hds. någon högre ålder; äldre än 1500 äro blott 56 ock endast 11 äro äldre än 1300. Men det bör rättvisligen framhållas, att somliga äro så mycket dyrbarare, t. eks. i gamla kgl. samlingen n:r 1157 folio, hds. av Grágás, 1812 4:to ock framför allt 2365 4:to, Sæmunds Edda.

Katalogen avslutas med allehanda förträffliga rejister, s. 461—513. Särskilt värde ock inträse har förordet, i vilket Dr Kålund jer en översikt över de ofta underliga vägar, på vilka Islands ock Norges gamla hds. letat sig fram till de samlingar, där de nu förvaras, äller — förgåtts.

Sedan i dessa dagar även Gödels katalog över de fornisländska ock fornorska hds. på kongl. biblioteket i Stockholm blivit avslutad, äga vi således nu nya ock pålitliga kataloger över alla mera betydande samlingar av dylika hds. i Skandinavien. Vad man ytterligare i den vägen kunde önska, vore nu en katalog över de isl. ock norska hds., som tagit vägen utom Skandinavien.

Växjö i april 1901.

L. Larsson.

Ytterligare om ordet *kväll*.

I Ark. nf. III, 175 ff. (jmf. även Ark. nf. VII, 326 noten 1; XI, 217) har jag sökt visa, att det svenska *kväll*, fsv. *qväld* n. *qvälder* m., isl. *kveld* (fnorska *kveldr* m.) uppstått ur ett urnord. **kwaıld-*, urgerm. **kwaıld-*, liksom (såsom bekant) isl. *eldr* (yngre fsv. *eller*) utvecklats ur ett urnord. **aıld-*, urgerm. **aıld-* (en form, som förekom jämte **aıld-*). I det fht. *chwiltiwërch* "abendarbeit" såg jag avljudsstadiet *i*, och jag sammanställde *kväll* med ags. (*ä*)*cwīman* "schwinden". Såsom stöd härför anförde jag följande. 1) Det namn, som på isl. heter *Kveldulfr*, finnes på fsv. flera gånger under formen *qualdotf(sson)*, *quallulf(sson)*; då dessa komposita naturligtvis äro identiska, har ett äldre **Kwaıldulfr* med fortis på andra kompositionsleden övergått till *Kwaldulfr*, liksom *ai* även annars ljudlagsenligt blir *ä*, *a* i relativt oakcentuerad stavelse (Kock: Åkc. II, 341, Alt- u. neuschw. acc. s. 209). Härmed harmonierar alldeles förträffligt, att norska bygdemål använda *kvæld*, men *igje²rkvæld* "i går kväll" (< **i gū²rkwaıld*, Ross Ordb. s. 962). — 2) Den gamla diftongen *ei* finnes alljämt kvar i det norska *keiild* i Norra Gud-

brandsdalen och i det svenska *kveissvål* "kvällsvard" i Gamla-Karleby-målet i Finland. (*Kveissval*, i *kveiss* även i Pedersöre-Purmo-målet).

Häremot har Lidén opponerat sig i Vermischtes zur wortkunde und grammatik s. 12 ff. och BB. XXI, 104 ff., 117. Lidén menar, att uttalet *kvæld* i norra Gudbrandsdalen skulle vara sekundärt och bero på det följande muljerade *l*-ljudet. Diftongen *ei* i Gamla-Karleby-målets *kveissvål* tror han vara "einzeldialektisch", eftersom simplex heter *kvæld*; han förklarar dock ej diftongen i *kveissvål*, ty såsom en förklaring kan det ej räknas, att han menar den stå i "irgendwelcher beziehung" till förlusten av *l* [i *kvæld*].

Själv nödgas *L.* skilja fsv. namnet *qualdolf(sson)* från isl. *Kveldulfr* och likaledes skilja nyno. *igjærkvæld* från nyno. *kvæld*; han antar nämligen, att *qualdolf(sson)* och *igjærkvæld* skulle hava ett annat avljudsstadium (urgerm. **qaldaz-*) än *Kveldulfr* och *kvæld* (urgerm. **qeldaz-*). Att på detta sätt utan bindande skäl se olika avljudsstadier i ord, som för den omedelbara språkkänslan te sig såsom identiska, strider enligt min uppfattning mot grundprincipen för allt etymologiserande, och jag tror mig numera kunna genom hänvisning till formen för ordet *kväll* i ett par skånska bygdemål å daga lägga, att ordets urnord. form icke blott kan, utan måste hava varit **kwæld*.

Under de senare åren hava de allra flesta skånska bygdemål blivit systematiskt undersökta, en undersökning, som organiserats av personer i Lund. Målen i Östra och Västra Göinge härad hava därvid granskats av biblioteksaman. A. Malm och docenten Martin Nilsson. Jag har att tacka dessa herrar för de följande faktiska uppgifterna om dessa mål.

I Östra Göinge härad motsvaras isl. *ei*, nysv. riksspråkets *ē* ljudlagsenligt av *åi*, t. ex. *ståin* "sten", *båin* "ben". Nu heter "kväll" i detta mål *kwäll* (eller, med förlust av *w*, *käll*). Det kan ej betvivlas att, liksom *ståin* motsvaras av ett isl. *steinn*, urnord. *stainax*, även *kwäll* förutsätter ett isl. **kvæld*, urnord. **kwæld*. Detta är så mycket säkrare, som "eld" i målet heter *åill*, och alla (helt visst även Lidén) se på grund av Löfflers undersökning om ordet *eld* i Sv. landsm. I nr 7 i detta *åill* ett bevis för ett isl. **eildir*, urnord. **aild-*, **ailid-*.

Men ej nog härmed. I Västra Göinge representeras isl. *ei*, nysv. rspråkets *ē* av diftongen *äu*, t. ex. *stäu* "sten", *bäu* "ben". I denna bygd heter därför ordet "kväll" *kwäll*; även denna form måste hava utgått från ett urnord. **kwæld*.

I motsats till ordet för "kväll" heter däremot t. ex. "snäll" (jmf. isl. *snialdr*) både i Östra och Västra Göinge *snäll* utan diftong.

För den här diskuterade frågan är det naturligtvis likgiltigt, huruvida diftongerna *åi*, *äu* i Göingemålen omedelbart utvecklats ur den samnord. diftongen *æi*, eller det samnord. *æi* först blivit

ē (jmf. sv. *bēn* etc.), som senare övergått till diftongerna *äi*, *äu*. Jag skall dock från Östra Göinge anföra ett ord, som torde visa, att förloppet varit det senare. Här heter "källa" *tjåille*. Fsv. *kælda*, isl. *kelda* (< urnord. **kaldjö*) motsvaras av da. *kilde* och i de flästa skånska mål av *tjilla* (*tjille*). Alltså har äldre *æ* i detta ord i danskan blivit *e*, *i*, hvilken utveckling säkerligen framkallats av det omedelbart föregående palatala *j*-ljudet, måhända i förening med det efterföljande (palatala) *l*-ljudet: *kjælda* > *kjelda* > *kjilla*. I Östra-Göinge-målet har i **kjelda* rotvokalen förlängts framför *ld*, en förlängning, hvilken som bekant är vanlig i nordiska språk; alltså **kjelda* obl. kasus **kjeldu*, som sedan ljudlagsenligt blev *tjåille*.

Då Lidén i BB. XXI, 105 såsom stöd för sin uppfattning antar, att det i de svenska dialekterna på Ormsö och Nuckö förekommande *kwild*, *koild* "kväll" skulle innehålla samma avljudsstadium som det fht. *chwilti-wërch*, så är detta icke riktigt. *Kwild* brukas i Nuckömålet, *koild* i Ormsömålet. Men nu har Hultman i Svensk språk- och folklifsforskning s. 288 f. visat, att ljudförbindelsen *wä* ljudlagsenligt i Nuckömålet övergår till *wi* (t. ex. fsv. *hwætia* > *hwiti* "hwässa"), under det att *wä* i Ormsömålet ljudlagsenligt blir *oi* (*âi*) (t. ex. fsv. *hwætia* > *hoiti* "hwässa"). Alltså äro, såsom även Hultman nämner, både Nuckömålets *kwild* och Ormsömålets *koild* helt enkelt ljudlagsenligt utvecklade ur fsv. *kwæld*.

Alla formerna för ordet "kväll" i nordiska språk ha alltså utvecklats ur urnord. **kwæld*.

Jag vågar tro, att efter denna utredning Lidén skall finna sitt uttalande BB. XXI, 117 mindre välbetänkt: "Das von K[ock] angesetzte **kwæld* entbehrt somit jedes anhalts. Und dieses selbst ist eine unform".

Lund.

Axel Kock.

Rettelse. Ordene "*aa* = oldisl. *aa* af *âi* 'Oldefader' ved Siden af *afa* = oldisl. *afa* paa Frerslev-Stenen i Sjælland" (Side 7 Linje 19—20) udgaar. Ligesaa S. 8 L. 9 "*aa* = oldisl. *âa*". Thi Stenen har efter Wimmer Runemindesmærker II, 321—326 ikke *aa*, men *han*. S. B.

Die sage von Sigurðr slefa.

In der holländischen zeitschrift "De Gids" von Mai 1898 glaube ich bewiesen zu haben, dass die dänische Marsk-Stig-dichtung sich unter dem einflusse der holländischen sage von Geraert van Velsen entwickelt hat. Mehrere lieder von Marsk Stig zeigen mit einem holländischen liede, welches die ermordung des grafen Floris V besingt, ähnlichkeiten, welche sich nur aus einer gemeinsamen quelle erklären lassen, und zwar ist diese quelle, wie Bugge für die dänische dichtung nachgewiesen hat ¹⁾, eine überlieferung von könig Ermanarich gewesen, welche im 14:en jahrhundert in Norddeutschland verbreitet war und in der þiðreks saga sowie im anhang zum Heldenbuch schriftlich fixiert wurde. Doch lässt sich die sage von Marsk Stig nur teilweise mit der von Ermanarich vergleichen; bloss das motiv, dass ein fürst das weib seines vasallen entehrt, ist ihr entlehnt. Dagegen ist die ermordung des fürsten in der dänischen überlieferung eine geschichtliche tatsache, welche sogar der Ermanarichsage in diesem zusammenhange von haus aus fremd zu sein scheint. Um zu erklären, wie die verbindung der beiden motive zu stande kam, reichen diese beiden überlieferungen nicht aus. In die holländische historische sage von der ermordung des grafen Floris war das motiv der entehrten gemahlin schon aufgenommen, bevor die verbindung dieser sage mit der von Ermanarich zu stande kam; gerade diese übereinstimmung in den motiven war es, welche die verbindung beider bewirkte. Die auf diese weise aus Ermanarich- und Floris-elementen erwachsene sage muss in den ersten jahrzehnten des vierzehnten jahrhunderts nach Dänemark gelangt sein, wo sie dann die entwicklung der sage von Marsk Stig in hohem grade

¹⁾ Bidrag til den Nordiske Balladedigtninges Historie, in Det philologisk-historiske Samfundts Mindeskrift. Kbh. 1879.

beeinflusste. Einen anknüpfungspunkt bot hier das beiden überlieferungen gemeinsame motiv des fürstenmordes. Der ermordete könig der Ermanarich-Floris-überlieferung wurde mit dem ermordeten könige Erik Glipping identifiziert, und es entstand die auffassung der ermordung Erik Glippings als eines racheaktes für die der gemahlin des Marsk Stig zugefügte schmach. Daher die übereinstimmungen zwischen der Marsk-Stig-dichtung und der sage von Ermanarich; daher auch die überaus auffallenden übereinstimmungen im einzelnen zwischen der Marsk-Stig-dichtung und den historischen berichten von Floris' ermordung, welche der zeitgenosse Melis Stoke in seiner Rijkroniek mitteilt. Sie liefern eben den beweis, dass die beeinflussung nicht von Dänemark sondern von Holland ausgegangen ist. Ich kann auf die früher ausführlich von mir besprochene frage an dieser stelle nicht im einzelnen eingehen, sondern muss den leser für die beweisführung auf die oben angeführte abhandlung verweisen. Hier will ich nur den spuren der nämlichen überlieferung auf norwegisch-isländischem gebiete einige schritte folgen und zugleich durch ein beispiel zeigen, wie nahe sich die spätklassische literatur und die unter ausländischem einflusse stehende romantische balladendichtung berühren. Unverkennbar ist nämlich der einfluss der schon von der holländisch-niederdeutschen sage berührten Marsk-Stig-dichtung auf eine überlieferungsform der erzählung von Sigurðr slefa, dem bruder des Haraldr gráfeldr, der von þorkell klyppr getötet wurde aus rache für die entehrung seines weibes. Also bis in die Konunga sögur erstreckt sich der einfluss der volkstümlichen dichtung des späteren mittelalters.

Die älteste altnordische quelle, welche die ermordung des Sigurðr slefa berichtet, ist *Agrip* ¹⁾. Dort wird das folgende erzählt (ausg. von Dahlerup 20, 7—21):

¹⁾ Schon eine lateinische quelle des *Agrip*, die *Historia Norwegiæ*, kennt die geschichte. Dort heisst es:

Svá er sagt, at norsar gerþo faur at Haraldi konungi ok þeim brauþrom [oc Sigurþi über der z.] á þingi einu oc uildo taka af lifi, en þeir comosc undan. En þeir drópo síþan Sigurþ slefo á Alreca stopom; var þar flocc foringi Vemundr uþlobriótr, drap (hann) Sigurþ, maðr sá er hét Þorkel claypr, er Sigurþr hafþi tekitt kono hans nauþga; lagþi hann Sigurð gegnom meþ sverþi, oc hefndi hans þegar hirþmaþr hans sá er hét Erlingr gamle.

Diese erzählung zeigt auf den ersten blick eine nicht geringe ähnlichkeit mit den sagen von Marsk Stig und von Floris V. Hier wie dort ist das motiv der schändung mit dem des fürstenmordes verbunden. Doch ist der nachweis, dass ein direkter zusammenhang nicht existiert, leicht zu führen. Dazu genügt schon eine einfache chronologische argumentation. Eine überlieferung von ereignissen, welche in den jahren 1286 und 1296 i Dänemark und i Holland stattfanden, kann nicht die quelle einer erzählung im Ágrip sein, welche ca. 100 jahre früher niedergeschrieben wurde. Umgekehrt weisen die beziehungen der dänischen zu der niederdeutschen und der holländischen überlieferung auf die unmöglichkeit einer entwicklung der dänischen sage unter dem einflusse einer norwegischen lokalsage von Sigurðr slefa, ganz davon abgesehen, dass die erzählung im Ágrip wie ein trockener bericht aussieht, von dem es sich schwer glaublich machen liesse, dass er auf einer bis in das vierzehnte jahrhundert fortlebenden volkstümlichen tradition beruhe. Wenn also ein zusammenhang existiert, so ist derselbe nur in der weise denkbar, dass die sehr verbreitete vorstellung von einem vassallen, der an seinem fürsten die ehre seines weibes rächt, in ihrer primitivsten form sowol an die person des Sigurðr

"Sed Sigwardus [Siwardus] a plebeis Worsorum [vrsorum] principante [principate] Wemundo volubriot [volubiut] in concilio [consilio] cum multis occisus est, Gunrodum [Gunrodus] vero in villula Alrecestadum [Alretstadum] (juxta quam nunc sita est Bergonia civitas opinatissima [oppmatissima]) quidam Thorkellus [torkellus] clyppr cognominatus, cujus uxorem invitam stupraverat, gladio perfossum vita privavit, quem unus de stipendiariis [stipendariis] suis nomine Erlingus senex viriliter vindicavit (G. Storm: Monumenta historica Norvegiæ s. 108).

slefa als an die Floris V — von dem sie später auf Erik Glipping übertragen wurde — geknüpft wurde. Diese ansicht bestätigt auch die vergleihung der überlieferungen, sofern sie nicht sogar zu der annahme führt, dass jeder zusammenhang fehlt. Ausser den beiden hauptmotiven zeigt die erzählung des Ágrip weder mit der sage von Floris V noch mit der von Marsk Stig einen gemeinsamen zug. Freilich erzählt Ágrip nur wenige einzelheiten; was aber erzählt wird, ist für die geschichte von Sigurðr slefa charakteristisch. Namentlich weicht die darstellung des Ágrip von der holländischen und der dänischen überlieferung darin ab, dass Sigurðr slefa zweimal angegriffen wird, und zwar das erste mal zusammen mit seinem bruder, könig Harald, der das zweite mal nicht dabei ist. Ob Claypr (d. i. Klyppr) schon beim ersten angriff beteiligt war, geht aus der stelle nicht mit völliger sicherheit hervor; doch ist diese auffassung die natürlichste, wie denn auch spätere autoren die stelle so verstanden haben. Ein unserer erzählung eigentümlicher zug ist auch die auf die ermordung des fürsten unmittelbar folgende rache; Þorkell klyppr wird von einen manne aus Sigurðs gefolge getötet.

Die erzählung von Sigurðr slefa macht durchaus den eindruck einer in ihren grundzügen historischen überlieferung. Der angriff der Vorsar auf die beiden könige ist nur ein glied in der endlosen kette der streitigkeiten zwischen fürsten und bauern, welche die norwegische königsgeschichte jenes zeitalters erfüllen. Nur die rache für die schändung scheint ein erdichteter zug zu sein; allein bei der ausserordentlich grossen mannigfaltigkeit verwandter motive auch innerhalb der altnordischen literatur ist die absolute notwendigkeit, aussernorwegische sagenformen zur vergleihung heranzuziehen nicht einleuchtend. Das motiv der eifersucht kehrt in zahlreichen isländischen liebesromanen wieder; dass ein liebesverhältniss auch nach der verheiratung der geliebten frau fortgesetzt wird,

ist kein seltener fall, und die ermordung des liebhabers bildet den abschluss mehr als éiner liebesgeschichte. Wenn nun der liebhaber anstatt eines bauern ein fürst ist, so ist damit eine sagenform gegeben, welche von der geschichte des Sigurðr slefa nicht weit absteht. Tatsächlich ist der unterschied, der darin besteht, dass Sigurðr slefa ein fürst war, während in anderen sogur stets ein bauer als nebenbuhler auftritt, kein grosser. Denn einmal ist Sigurðr slefa nicht der könig selbst, sondern des königs bruder. Ferner ist der abstand zwischen dem norwegischen bauer und seinem könige — wie die zahllosen angriffe, die ewigen tronstreitigkeiten, in denen jeder sich seine partei wählt, und der vertrauliche ton zeigen — nicht so gross, wie zb. später zwischen den dänischen königen und seinen vasallen; das verhältniss ist vielmehr ein durchaus persönliches. Damit hängt nun wieder zusammen, dass die ermordung des Sigurðr slefa weder als ein gottloser frevel noch als ein heroischer tyrannenmord sondern als ein einfacher racheakt aufgefasst wird; den mörder trifft freilich die rache der freunde des königs, aber von dem erschütternden eindruck, den der dänische königsmord auf die zeitgenossen machte, finden wir keine spur. So kurz die geschichte ist, so führt doch ihre nüchterne darstellung auf diese auffassung, um so mehr als auch Snorris ausführlicherer bericht dieselbe leidenschaftslose auffassung zeigt. Somit liesse sich die geschichte des Sigurðr slefa in gewisser beziehung als eine variation der wohlbekannten form der isländischen liebesnovellen verstehen, und dass in der sagaliteratur *nur hier* ein fürst der liebhaber ist, liesse sich aus dem umstande erklären, dass es auf Island, wo die liebesromanen ihren schauplatz haben, eben keine fürsten gab. Eine abweichung findet sich aber, insofern der könig sich der frau *wider ihren willen* bemächtigt, während in den isländischen liebesromanen der liebhaber von der frau wieder geliebt wird. Aber gerade dieser zug, der gewaltakt, kehrt in einem ähn-

lichen zusammenhänge auf norwegischem gebiete häufig wieder in den zahlreichen erzählungen von berserkern, welche die frauen, töchter oder schwestern der bauern mit gewalt entführten, um sie nach einiger zeit in traurigem zustande "ihren besitzern" zurückzuführen.

Diese motive genügen wol um die entstehung der erzählung von Sigurðr slefa zu erklären. Doch führt uns die erwähnung der berserker auf das gebiet der geschichte und nötigt uns, auch die möglichkeit einer historischen erklärungs zu erwägen. Zwar ist es nicht recht wahrscheinlich, dass gerade in einem fall wie dem vorliegenden, auf einem gebiete, wo die volksphantasie immer am regsten tätig ist, die überlieferung recht haben sollte. Aber andererseits muss zugegeben werden, dass die streitigkeiten zwischen norwegischen fürsten und bauern, wie die zwischen den bauern untereinander, in den meisten fällen ganz privater art waren, wobei es sich um besitztümer, um ämter und würden, warum nicht auch wohl um weiber handelte; es ist also keineswegs unmöglich, dass die geschichte einen kern von wahrheit enthält, oder dass eine bis zu einem gewissen grade wahre geschichte auf Sigurðr slefa übertragen worden ist. Freilich ständen wir im letzteren falle auf der grenze zwischen geschichte und dichtung.

Die nächste quelle, welche die geschichte von Sigurðr slefa mitteilt, fügt der erzählung wenig neues hinzu. Es ist *Fagrskinna*, wo dieselbe folgendermassen lautet (s. 31, 2 ff):

"Svá er sagt, at Sigurðr slefu, bróður Haralds konungs, drap Klyppr hersir bróður sunr Þorleifs hins spaka, sunr Þórðar Hordakára sunar, ok var þat til saka, at Sigurðr hafði tekit konu Klypps nauðga. Klyppr lagði Sigurðr í gegnum með sverði, en hans hefndi hirdmaðr hans, sá er hét Sigurðr" ("enn gamli" fügt eine hs. hinzu).

Der verfasser der *Fagrskinna* hat die erzählung bedeutend gekürzt. Neu ist nur die genealogie des Klyppr und die mitteilung, dass er ein hersir war — wodurch der ab-

stand zwischen ihm und dem fürsten noch geringer wird. Ferner fällt auf, dass von Sigurðs feind nur der beiname dem verfasser bekannt gewesen zu sein scheint; er wird dreimal Klyppr genannt; der name Þorkell begegnet nicht. Wenn der rächer Sigurðr heisst, so ist dies ein auf verwechslung mit dem namen des königs beruhender schreibfehler, wie sich aus den worten *enn gamli* ergibt, welche die hs. B richtig (vgl. *Erlingr gamle* im Ágrip) hinzufügt.

An die Fagrskinna schliesst sich die *Heimskringla* an. Snorri hat die erzählung zu einem kleinen romane ausgearbeitet. Er teilt sie wie folgt mit (ausg. von F. Jónsson s. 249—50):

”Sigurðr konungr slefa kom til bús Klypps hersis; hann var sonr Þórðar Hórða-Kárasonar; hann var ríkr maðr ok kynstórr. Klyppr var þá eigi heima, en Alof, kona hans, tók, vel við konungi, ok var þar veizla góð ok drykkjur miklar. Alof, kona Klypps hersis, var Ásbjarnar, dóttir, systir Járnkeggja norðan af Yrjum; Hreiðarr var bróðir Ásbjarnar, faðir Styrkárs, föður Eindriða, föður Einars Þambarskelfis. Konungr gekk um nóttina til hvílu Alofar ok lá þar at óvilja hennar. Síðan fór konungr i brot. Eptir um haustit fóru þeir Haraldr konungr ok Sigurðr, bróðir hans, upp á Vörs och stefndu þar þing við böendr. En á þinginu veittu böendr þeim atfór ok vildu drepa þá, en þeir kómusk undan ok fóru i brot síðan; fór Haraldr konungr i Harðangr, en Sigurðr konungr fór á Álreksstaði. En er þat spyrr Klyppr hersir, þá heimtask þeir saman frændr ok veita atferð konungi; var höfðingi fyrir ferdinni Vémundr Völubríótr; er er þeir koma á bæinn, þá ganga þeir at konungi. Klyppr lagði konung með sverði i gognum ok varð þat bani hans, en þegar í stað drap Erlingr gamli Klyppr.”

Neu ist hier im grunde nur der name und die genealogie der frau. Die genealogie des Klyppr stimmt mit der der Fagrskinna überein, und wie diese nennt auch Snorri nur seinen beinamen. Doch hat Snorri auch Ágrip gekannt. Dieser quelle verdankt er den namen des führers Vémundr Völubríótr und die mitteilung, dass Sigurðr zu Álreksstaðir ermordet wurde. Der rächer heisst richtig, im anschluss an Ágrip, Erlingr-gamli; der wortlaut: *Klyppr lagði konung með sverði i gognum* stimmt zu beiden quellen, am genauesten zu Fagrskinna.

Über die schändung weiss Snorri zu berichten, dass sie in Klypps wohnung stattfand, und dass Klyppr damals nicht zu hause war. Dadurch wird die erzählung hübscher, aber es lässt sich nicht behaupten, dass diese einzelheiten auf eine dritte von den beiden früher genannten unabhängige quelle weisen. Sie liessen sich ohne grossen aufwand von scharfsinn aus den gegebenen tatsachen schliessen. Wenn Sigurðr die frau zum beischlafe nötigte, so musste er sie wol überrascht haben, was am leichtesten in ihrer wohnung geschehen konnte, und dass er dazu einen zeitpunkt wählte, da ihr gatte nicht zu hause war, ist wieder ein auf der hand liegender wahrscheinlichkeitsschluss. Auch die ermordung des königs ist nur etwas in die länge gezogen, ohne dass etwas neues mitgeteilt wäre. Dass *beide* angriffe auf den fürsten als mit der rache in zusammenhang stehend gedacht werden, wurde schon oben angedeutet (s. 100).

Snorris darstellung beruht demnach auf Ágrip, Fagrskinna, seinen genealogischen kenntnissen und eigenen schlussfolgerungen. Durch die völlig spontane erweiterung des gegebenen stoffes entstand aber ohne alle absicht eine grössere ähnlichkeit mit der sage von Floris-Erik als bisher vorhanden gewesen war, eine ähnlichkeit, welche der grund zu neuen combinationen werden konnte.

Die lange *Óláfs saga Tryggvasonar* welche die erzählung gleichfalls enthält, fusst ganz auf Snorris darstellung, ist aber weniger genau. Der rächer des königs wird nicht genannt. Der text der *Flateyjarbók* (I, 69) lässt den könig in Hardangr getötet werden, ein fehler, der nicht auf abweichender tradition beruht, sondern dadurch entstanden ist, dass die beiden sätze, in welchen berichtet wird, dass Haraldr nach dem angriffe in Vǫrs nach Hardangr, Sigurðr aber nach Álreksstaðir fuhr, zu éinem zusammengefloßen sind. Dabei wurde aus *Álreksstaðir* ein *Æirekr konungr*, den die tradition gar nicht kennt. Die stelle lautet: "þeir kuómuzt undan med

flóttu. fóru þeir Æirekr konungr norðr i Hardangr ok settuzst þar. En er Klyppr hessir spurde" u. s. w. Der nahe verwandte text der Fornmanna sögur (I, 63 f.) stimmt auch hier mit Snorri überein.

In rhetorischen phrasen wird die geschichte mitgeteilt in der *Þórðar saga hreðu* s. 5—6. Die wichtigeren abweichungen weisen nicht auf eine selbständige quelle, sondern sie zeigen nur das bestreben, den Þórðr hreða, den die saga einen bruder des Klyppr nennt, zu einer hauptperson zu machen. Nur éine einzelheit scheint auf verwantschaft mit einer weiter unten besprochenen quelle zu deuten, vgl. s. 116. Für unsere untersuchung ist diese stilistisch und sagenhistorisch niedrig stehende überlieferung von geringem werte.

Eine selbständige bearbeitung der sage von Sigurðr slefa bietet die *Flateyjarbók* I, 19 f. im *þaatr frá Sigurði konungi slefu syni Gunhíldar* (nach der Flat. auch Fms. III, 83 ff). Hier hat sie folgende gestalt:

"Þat (sat hs.) er sagt, þá er Gunnhíldar synir réðu Noregi, sat Sigurðr konungr slefva á Haurdalandi. hann var fjáreydzslumadr mikill. Hann var lidmannligr madr at sjá, marglyndr ok quensamr ok helldr óhlutvandr um þat efni. Þorkell klyppr hét madr hersir ríkr á Haurdalandi. Hann var son Þórðar Haurdakaara sunar. Hann var garmenni mikit ok enn mesti ágætismadr. Ólof hét kona hans, væn ok kurteis. Þat er sagt einn tíma, at Sigurðr konungr slefva sendi honum ord at hann kæmi aa sinn fund; ok hann gerdi svá. Síþan mællti konungr: "Svá er med vexti, at ferd liggir fyrir haundum vestr til Englandz, er ek vil senda þik aa fund Adalraads konungs ok heimta skatt at honum ok eru slíkir menn bezst til fallnir ríkra manna erendi at bera." Þorkell svarar: "hafi þér eigi ádr sent ydra menn slíkra erenda ok hafa þeir eigi tuívegis farit?" "Satt er þat," segir konungr, "enn ecki hygg ek líka framkuæmd þína ok þeirra er lítid kemr til." Þorkell svarar: "þat mun ydr skylt þickia, at ek fari, ok mun ek eigi undan teliazst, þó hinir fær(i) stophallt, er fyrr[?] kómu aa þ[á leid.]" Síþan fór Þorkell ok kom vestr til Englandz med góðu foruneyti ok kom á fund Adalraads konungs ok kvaddi hann. Konungr tók vel maali hans ok frétti hverr sá madr var, er fyrir þeim var. Þorkell sagdi til sín. Konungr mællti: "Spurt hefir ek til þess, at þú hefir þér aflath góds orðróms, ok ver velkominn hér med oss." Síþan var Þorkell med konungi um vetrinn ok (eitt)hvert sinn mællti hann til konungs: "Svá er haattad,

herra! um ferd mína, at Sigurðr konungr slefva sendir mik eptir skauttum til ydvar ok væntir ek af ydr góðra órlausna." Konungr mælti: "Komit hafa men til vór fyrr eftir slíkum erendum, ok virdiz mér ákall þetta Sigurðar konungs meirr kenna ranglætis enn rettvísi, þvíat ek veit eigi vónir í a(t) mik reki nockura skylldu til honum fé ath giallda; var þeim ok hordu golldit, er med slíkum erendum fóru fyrr. Er ok audsætt, at konungr var samr um ydra ferd, hversu sem tækizst. Enn þó (þu hs.) mun mér sýnazst at gera til þín, Þorkell! jafnt sem aadr ok hafa af þér þauck ok vinaattu ok greida þér fee nockut. Enn vinfeingi sona Gunnhilldar vil ek ecki kaupa." Um vórit bjó Þorkell ferd sína vestan um haf med mikit fé, ok skildu þeir konungr med hinni mestu blíðu ok bundu sitt vinfeingi ádr med fastmælum.

Enn er Þorkell var farinn ór Noregi þá sendi Sigurðr konungr slefa sína menn til búá Þorkels ok lét flytja þaðan í burt Olofu, konu hans, ok heim til sín, ok lagði hana í reckju hjá sér. Hon mælti þá: "herra!" sagði hon, "rangt geri þér ok úmakliga við þann mann, er ydr vel trúir, ok mun hér nockut mikit illt eptir koma. Enn þér munut nú raada verða, þó svá sé verr." Konungr mælti: "Bú nú við slíkt fyst sem þér er bodit um; kenn mér engann sann." Síþan laa Ólof hjá konungi hverja nátt. Ollum monnum þótti þessi tiltekja konungs bæði ill ok úráðlig, ok sogðu hann sialfann giallda mundu. Enn um vórit, er fréttiz heimkvóma Þorkels, þá sendi konungr Ólofu heim. Enn er Þorkell klyppr frétti þetta allt saman, þá brá honum mjok vid ok fór þó heim á sinn búgárd ok var allfámálugr ok helldr stírd. Enn er hann kom heim, var Ólof þar fyrir ok geck þegar aa mót Þorkeli med fagnadi ok mælti: "Vel kominn, Þorkell bóndi! ok gack til herbergis ok hvíl þik, ok muntu frétt hafa mínar tiltekjur, þó ei sé góðar. Vil ek gjarna allt þat bæta, er ek hefir med þik brotid, ok síþan med sætt ok samhuga hjá þér hvíla." Þá svarar Þorkell ok kvad vísu:

"Hygg ek eigi bed byggva
bjórrannz hjá þér nanna
— ek em af angri miklu
ófrýnn — né svá dýnu,

ok dauds-vallar daada
dreck eigi mér þeckia,
aadr í bragnings blódi
bengjódi nef rjóðum."

Hon svarar þá: "Bæði er nú, at mikit er af gert, enda ætlaz þú nú mikit fyrir; ok er þat illa, at svá mikit illt skal af mér hljóta." Síþan var þings kvatt, ok kom þar Sigurðr konungr ok mikit fjolmenne. Sá madr hét Augmundr ok var Haurðakára son, er í faur var med konunginum; han stóð hjá honum ok hafði mikit spjót í hendi. Síþan geck Þorkell at stólinum ok mælti: "Herra! nú er at sjá fjárhlut þann, er ek hefir flutt af Englandi, ok lítid nú á, konungr! hversu þetta er af hondum greitt." Konungr leit aa ok sá marga góða gripi ok mælti: "Hví mun þetta eigi skauruliga leyst ok vel greitt?" Þorkell svarar: "Leyst er þá sumt vand-

kvædit." Hann var svá búinn, at hann hafði mottul yfir sér með tyglum búinn mjök í skart. Síþan brá hann auxi undan skickjunni ok hjó til konungs ok veitti honum bana. Enn er Þorkell sneri frá verkinu, þá hleypr Ögmundur Kaara sonr at honum ok lagði í gegnum hann spjóti þij er hann hellt aa. Enn (er add. hs.) frændr Þorkels kunnu þúi svá illa, at þeir gerdu til Ögmundar ok brendu hann inni, þviat þeim þótti mikil maalaefna muur vera með þeim konungi ok Þorkeli."

Darauf werden die weiteren geschicke der Álof und ihrer tochter Guðrún mitgeteilt, vgl. unten s. 117.

Dass diese erzählung unter dem einflusse der sage steht, welche in Dänemark von Erik Glipping, in Norddeutschland von Ermanarich, in Holland von Floris V erzählt wurde, ist leicht ersichtlich. Dass der fürst den vasallen auf reisen sendet in der absicht, die gelegenheit zu benutzen, um sein schändliches vorhaben auszuführen; dass der vasall bei seiner rückkehr sein weib betrübt zu hause findet und in einer unterredung mit ihr den entschluss fasst sich an dem könige zu rächen, sind feste züge jener tradition, welche der ursprünglichen geschichte von Sigurðr slefa fremd sind. Dass die frau sich dem begehren des fürsten nicht willfährig zeigt, ist allerdings schon in der ursprünglichen fassung angedeutet, doch weisen auch hier, sowie in der erzählung von Klypps rache an Sigurðr, die einzelheiten auf fremden einfluss, wie unten näher ausgeführt werden wird.

Welche der in südlicheren ländern bekannten sagenformen ist es, die unsere erzählung beeinflusst hat? Zunächst denkt man an die þiðreks saga, welche — obgleich der am meisten verbreiteten ansicht nach nicht isländisch ¹⁾ — doch landschaftlich und chronologisch von dem pátrr nicht so weit absteht, dass nicht eine literarische beeinflussung angenommen werden könnte; wurde doch die þiðreks saga auch auf Island früh beliebt. Aber gerade die überlieferung der þs. steht unserer erzählung am fernsten. Abgesehen davon, dass die þs. von der

¹⁾ Vgl. jedoch dagegen Finnur Jónsson im 2:den bande seiner literaturgeschichte,

ermordung des fürsten nichts weiss, also nur für einen teil der überlieferung verglichen werden kann, zeigt sie auch zu der geschichte von Sigurðr slefa den übrigen überlieferungen gegenüber keinen einzigen speciell übereinstimmenden zug. Auch im wortlaut existiert nicht die geringste ähnlichkeit. Ganz anders verhält sich der pátrr der holländischen und namentlich der dänischen tradition gegenüber. Ich lasse hier eine vergleichung der überlieferungen folgen.

König Erminrekr sendet Sifka aus um zu richten, *ok er þetta (l. þessi) fær en vegligsta*. Marsk Stig wird von könig Erik auf einen kriegszug ausgesandt. Ebenso Sibiche von Ementrich im 'Heldenbuch'. Wohin Geraert van Velsen gesandt wurde, ist nicht überliefert. Klyppr wird von Sigurðr slefa ausgesandt, um von einem fremden fürsten tribut einzufordern. Das stimmt allerdings nicht vollständig zu der reise des Marsk Stig, aber seine fahrt ist doch eine gefahrvolle wie jene.

Besonders nahe berührt sich die geschichte in Flat. mit den liedern B und C von Marsk Stig, etwas weniger mit A. Als der könig die frau zum beilager nötigen will, macht sie ihm vorwürfe (so Ger. v. Velsen, Marsk Stig A B). Der könig aber antwortet: "Bú nú vid slíkt fyst sem þér er bodit um; kenn mér engann sann". Zu den letzten worten vergleiche man Marsk Stig B 15, 1. 2:

Hør du, stalt fruw Mette-lille,
du lad farre denn quide.

Der wortlaut der stelle des pátrr ist eine directe übersetzung der zweiten zeile.

Darauf folgt die mitteilung: *Sípan laa Ólof hjá konungi hverja nátt*; vgl. Marsk Stig A 28, 3—4:

hand red til hinder buod *aarlig och sylde*
han lagde hynder hoss hans sydde.

Nach einer bemerkung über das urteil der welt, berichtet dann der pátrr: "Enn um vorit, er fréttiz heimkvóma

þorkels, þá sendi konungr Ólofu heim". In Marsk Stig A folgt auf die citierte stelle unmittelbar (str. 29) die nachricht, dass Marsk Stig heimkehrte ¹⁾).

Sehr merkwürdig ist die in skaldischer form gedichtete strophe ²⁾), welche der hauptsache nach dasselbe aussagt und zu ihrer quelle eine balladenstrophe hat, welche in mehreren redactionen von Marsk Stig (A 35. 36; B 20. 21; C 6; D 8; E 8. 9) erhalten ist. Die verse lauten nach B:

Rett aldrið skali i søffnen soffue
for indenn minn huden arm:
førennd y haffuer weyett konning her Erick
och skild mig ved denn harmb.
Rett aldrið skali i søffnenn soffue
allt hoss minn huide siide:
førennd y haffuer slaget konng Erick ihiell
och skild mig wid denn quide.

Im gegensatze zu der ballade, welche der frau die verse in den mund legt, wird die strophe im þáttir in der ersten person von Klyppr gesprochen. Dass beide auffassungen neben einander vorkommen, habe ich a. a. o. s. 282 anm. 3 gezeigt; das holländische lied lässt Geraert van Velsen die entsprechenden verse sagen. Doch finden sich daneben auch in diesem liede spuren der auffassung, nach welcher die aufforderung zur rache von der frau ausgeht. Umgekehrt habe ich an derselben stelle darauf aufmerksam gemacht, dass Vedels text (Marsk Stig L 37. 38) die verse dem Marsk Stig in den mund legt. Unsere

¹⁾ In diesem zusammenhange ist zu bemerken, dass der þáttir von allen in betracht kommenden überlieferungen darin abweicht, dass der könig die frau zu sich führen lässt. Die Marsk-Stig-lieder und die Þidreks saga sind darüber einig, und auch das lied von Geraert van Velsen und die kurze erzählung des Heldenbuches sind wol so zu verstehen, dass der fürst die frau in ihrer wohnung überrascht, und dasselbe erzählt Snorri — die einzige ältere quelle, die die geschichte ausführlich mitteilt — von Sigurðr slefa. Der verfasser des þáttir wird kaum eine abweichende alte tradition gekannt haben; er muss aus den umstände, dass der könig längere zeit hindurch die frau als seine geliebte behandelt, geschlossen haben, dass er sie in seiner gewalt hatte, was er sich nur durch die annahme erklären konnte, dass sie von dem könige oder auf seinen befehl entführt worden war.

²⁾ Z. 5—6 der strophe sind mir unverständlich.

erzählung beweist, dass dies keine willkürliche erfindung Vedels ist, sondern dass Vedel ein lied kannte, welches, wie das lied von Geraert van Velsen, den gatten selbst das vorhaben aussprechen liess, den ehebrecherischen fürsten zu töten. Damit ist nicht gesagt, dass dem verfasser des *páttr* nicht auch die andere auffassung bekannt gewesen sein kann; aber dem isländischen sagaschreiber musste diese vorstellung mehr zusagen. Klyppr handelt im sagastil, indem er eine strophe spricht, bevor er auszieht, die rache auszuführen. Obgleich die strophe fast wörtlich aus einer balladenstrophe übersetzt ist, trägt sie doch durchaus keinen balladenartigen charakter; sie zeigt, wie die kunst im *dróttkvætt* zu dichten und kenningar zu gebrauchen, den isländischen dichtern und schreibern zur zweiten natur geworden war, obgleich ein neuer poetischer stil auch auf Island schon seinen einzug gehalten hatte. — Die ballade, welche unser verfasser benutzte, war, wie schon bemerkt, mit B und C nahe verwandt; vielleicht bewahrt C — und auch AD, welche hierin mit C übereinstimmen — noch eine spur der durch Vedel und den *páttr* vertretenen auffassung der strophe darin, dass z. 1 dort im gegensatze zu B lautet:

Jeg (i B) skall aldriig søffuen soffue
 hos *ethers* (minn B) huide siide,

obgleich es (wie gesagt in übereinstimmung mit B) z. 3 heisst:

før i fannger weyt koningh Eriick,

und auch der weisse arm des gemahls, den A 36, D 8 erwähnen, ist, trotz der bemerkung A 32, 1: *hanns hender var mægett huide*, kaum der arm des ritters; vgl. übrigens dazu B 20, 2, wo die frau sagt: "*for indenn minn huiden arm.*"

Der *páttr* berichtet, dass die begegnung zwischen Sigurðr slefa und seinem feinde auf dem *þing* stattfand. Derselbe zug findet sich Marsk Stig C 7, 3. 4; 8 (vgl. A 37—40):

saa red hand tiill landtz-ting,
 koning Eriick emodtt.
 Thett waar herre Marsti,
 hand giick att landtz-ting fram:
 hanum helsside bode riider och suennde
 oc manngen erlliig mandt.

Es verdient beachtung, dass auch die ursprüngliche fassung der sage von Sigurðr slefa einen angriff auf dem ping erwähnt. Dort aber werden die beiden könige angegriffen und beide entkommen; erst später wird nur Sigurðr getötet. Es ergiebt sich somit, dass die überlieferung im páttr durch den einfluss der Marsk-Stig-ballade nicht bloss zusätze erfahren hat, sondern auch umgestaltet worden ist; aus den beiden angriffen auf den könig wird éin angriff¹⁾, und zwar erliegt dieser, in übereinstimmung mit dem von verfassner benutzten liede, auf der ping-versammlung seinem feinde. Freilich ist kein lied überliefert, welches diese form der sage zeigt, aber die einstige existenz eines solchen wird durch eine vergleihung der lieder B und C bewiesen. Es ist nämlich nicht schwer zu sehen, dass in C zwei stropfen (12. 13) aus einem anderen zusammenhange hineingeraten sind und die stelle zweier mit B 29. 30 korrespondierender stropfen einnehmen, während zwei mit B 31. 32 korrespondierende stropfen ausgefallen sind, dass also die katastrophe in C ursprünglich mit B übereinstimmte, wo der könig abweichend von C sofort von seinem feinde getötet wird (vgl. unten)².

¹⁾ Andere änderungen, welche auf den einfluss der ballade zurückzuführen sind, sind diese, dass Sigurðs bruder Haraldr gar nicht erwähnt wird, und dass Klyppr *allein*, ohne begleiter, den könig angreift (so B, über dessen verhältniss zu C die folgende anmerkung zu vergleichen ist).

² B und C weichen darin untereinander ab, dass in B die begegnung nicht auf der pingversammlung sondern in dem palaste des königs stattfindet. Im übrigen stehen die beiden redactionen einander sehr nahe. Die unterredung der gegner wird ganz in derselben weise erzählt, bis zu der stelle, wo der könig zu Marsk Stig sagt:

(B 29): "Der ligger ett slott i Sielland,
 ded heder Wardinngborrig:
 i taarnet skaldu sidde,
 och slycke skaldu dinn sorrigh".

Auf der pingversamling zeigt Klyppr dem künige die schätze, welche er aus England mitgebracht hat. Dazu vergleiche man Marsk Stig B 27. 28 (ähnlich C 9. 10):

”Velkommen, her Marstii,
 och vell af ledingen hiemb!
 huor haffuer dig lid i landenn udt
 altt med min gode mend?”
 ”Jeg haffuer werett i ledinng i aar
 och wundet baade priis (och e)hre:
 ilde giorde i, konng Erick,
 i woldtog min hierttens-kierre.”

Das motiv ist im pátrr benutzt, aber wiederum zeigt sich der unterschied zwischen dem — sei es auch dem untergang sich zuneigenden — sagastil und dem balladenstil in dem fehlen jeder lyrik in der prosaerzählung. Die leidenschaft ist durch ironie ersetzt. Klyppr macht dem künige keine vorwürfe wie Marsk Stig; er zeigt ihm die geschenke des Adalráðr und bringt ihn dazu, dass er die kostbarkeiten lobt. *”Leyst er þá sumt vandkvæðið”*, sagt darauf porkell, und in demselben augenblicke löst er auch das zweite *vandkvæði*, indem er den künig tötet. So langweilig der pátrr und über-

Die erwähnung des schlosses, wo der künig Marsk Stig einzuschliessen droht, rief bei einem träger der überlieferung die erinnerung wach an die schlösser, welche in anderen liedern, in denen die ermordung nicht unmittelbar auf die unterredung folgt (A 45), der künig Marsk Stig verspricht, und so wird denn C 12. 13 mitgeteilt, dass Erik dem Marsti acht schlösser geben will, die dieser anzunehmen verweigert. Darauf folgt in B die ermordung des künigs (31—32). In C sind diese stropfen ausgelassen, was wol damit zusammenhängt, dass nach der redaction, welche den künig burgen versprechen lässt, die ermordung nicht unmittelbar nach der unterredung der gegner, sondern später erfolgt. Darauf folgt in B C die nachricht, dass Marsti das land verliess und sich ein schloss auf Hjelm erbaute. Das hat in B einen guten sinn, in C aber nicht. Denn auch in A, wo Marsti den künig verlässt ohne ihn angegriffen zu haben, flüchtet er sich erst nach Hjelm, *nachdem* er den künig getötet hat. Und so in allen redactionen, welche den bau des schlosses auf Hjelm erwähnen; stets geschieht das *nach* dem künigsmorde. Es ist also in C ein bericht von der ermordung ausgefallen, und da C keine andere beegnung als die auf dem pinge kennt, muss diese redaction ursprünglich auch die ermordung auf dem pinge gekannt haben.

haupt die meisten sögur und þættir des ausgehenden vierzehnten Jahrhunderts sein mögen, so ist doch in diesem zuge etwas, das an die klassische zeit gemahnt. Übrigens ist hier noch ein zweiter einfluss, den ich unten bespreche, unverkennbar.

Auf die unterredung der gegner folgt, wie schon gesagt, die ermordung des königs, wie in B. Zu bemerken ist noch, dass die waffe des mörders im þáttr ein beil ist, im gegensatz zu allen früheren fassungen der sage und zu den Marsk-Stig-liedern, in denen der könig mit einem schwerte getötet wird. Auch in dieser abweichung haben wir einen isländischen zug zu erblicken.

Die quelle des þáttr ist also, neben einer dem verfasser mündlich oder schriftlich zu gebote stehenden überlieferung der episode von Sigurðr slefa, ein dänisches lied von Marsk Stig gewesen, welches den fassungen B und C sehr nahe, aber auch A nicht fern stand. Da die lieder A B C, wie überhaupt die bekannten lieder von Marsk Stig, sämtlich unter dem einflusse der holländischen tradition von Floris V stehen, ist es nicht auffällig, dass eine stelle des þáttr mit dem wortlaut eines zeilenpaares in dem liede von Geraert van Velsen vollständig übereinstimmt. Im anfang des þáttr heisst es: *"þat er sagt einn tíma, at Sigurðr konungr slefua sendi honum ord at hann kæmi aa sinn fund"*. In den liedern von Marsk Stig, welche etwas entsprechendes enthalten (A L), wird dieser satz durch eine längere erzählung vertreten. Im liede von Geraert van Velsen hingegen heisst es str. 5, 3. 4:

Graef Floris schreef Gheraert van Velsen een brief,
en dat hi bi hem comen soude.

Die möglichkeit dass hier zufall in spiele ist, muss zugegeben werden. Aber bei dem nachgewiesenen verhältnisse der quellen ist es nicht unwahrscheinlich, dass das lied, welches der verfasser des þáttr als quelle benutzte, denselben wortlaut hatte. In B fehlt eine entsprechende strophe, ob-

gleich sie dort wol am platze wäre; möglicherweise ist sie ausgefallen; in C ist der anfang des liedes verloren.

Nach Snorris darstellung kommt Sigurðr slefa in Klypps wohnung, während dieser — augenscheinlich zufällig — abwesend ist. Er benutzt dann die ihm durch den zufall gebotene gelegenheit. Die lieder von Marsk Stig und die ihnen verwandten überlieferungen erzählen, dass der fürst den vassallen absichtlich auf eine reise sendet, um vor der ausführung seines planes sich seiner zu entledigen. Es wurde schon bemerkt, dass der pátrr der Þiðreks saga gegenüber mit den liedern von Marsk Stig darin übereinstimmt, dass der vasall auf eine gefährliche reise geschickt wird. Damit hört aber die übereinstimmung in diesem punkte auf; der verfasser des pátrr hat das motiv auf eigene weise ausgearbeitet. Dass Klyppr ein feldherr oder ein admiral des Sigurðr slefa gewesen sein sollte, kam ihm doch gar zu unglaublich vor, und er wusste wol auch bei allem aufwand von phantasie über einen kriegszug nichts mitzuteilen. Allerdings gehört auch die vorstellung, dass Sigurðr slefa von König Aðalráðr tribut fordert, zu den unmöglichkeiten, aber dieses motiv ist ein in altnordischen romanen häufig verwandtes, so dass für die einzelheiten unser verfasser nur eine bekannte saga auszuschreiben brauchte. Die saga, welche er ausschrieb, war die Friðþjófs saga, wie eine übersicht des inhaltes lehrt. Die reise wird als ausserordentlich gefährlich betrachtet; schon manche haben ihre vermessenheit mit dem leben gebüsst. In der Friðþjófs saga wird das nicht ausdrücklich gesagt, aber die gefährlichkeit ist die voraussetzung der reise. Klyppr kommt zu Aðalráðr und wird gut aufgenommen, wie Friðþjófr bei Angantýr; nach einiger zeit macht er den zweck seiner reise bekannt und bekommt darauf den bescheid, Aðalráðr wolle dem könige Sigurðr slefa keinen tribut zahlen, er sei aber dazu bereit dem Klyppr persönlich geschenke zu geben, welche er natürlich — wie Angantýr

in der Fridþjófs saga ausdrücklich bemerkt — tribut zu nennen die freiheit hat. *Um vǫrit* nimmt Þorkell wie Fridþjófr von dem fremden fürsten einen herzlichen abschied und reist heim.

Die einzelheiten sind vollständig dieselben, und auch darin ist übereinstimmung vorhanden, dass Klyppr wie Fridþjófr nach dem westen gesandt wird (England — die Orkaden). Doch begegnet das motiv der skattheimting auch sonst und wird in ähnlicher weise ausgeführt ¹⁾. Es wäre somit ein gewisser zweifel, ob die Fridþjófs saga die einzig mögliche quelle der episode ist, berechtigt, wenn nicht noch ein bloss für jene saga typischer zug hinzukäme. Während Fridþjófs abwesenheit haben die könige daheim ihm die treue gebrochen und seinen hof verbrannt. Während Þorkells abwesenheit hat Sigurðr slefa ihm die treue gebrochen und sein weib entehrt. Diese übereinstimmung ist zwar zufällig, aber sie ist doch dem verfasser des pátrr aufgefallen, und sie ist wol auch zunächst für ihn die veranlassung gewesen, motive aus der Fridþjófs saga aufzunehmen. Daher steht denn auch die erzählung von Þorkells heimkehr unter dem einflusse derselben saga. Bei der vergleichung mit den gedichten von Marsk Stig stiessen wir auf *den* unterschied, dass Marsk Stig dem könige auf die frage, wie die reise ergangen sei, heftige vorwürfe machte, während Klyppr nur die erworbenen schätze zeigt und dann ohne ein wort hinzuzufügen den könig tötet. Dieser zug scheint mir mutatis mutandis aus der Fridþjófs saga entlehnt zu sein. Hier heisst es (Fas. II, 86): "Fridþjófr gekk fyrir Helga konung ok mælti: "nú muntu vilja hafa skattin"; hann reidir þá upp

¹⁾ So z. b. in der Finnboga saga s. 38 ff.; doch sind mehrere einzelheiten durchaus verschieden; der fremde fürst ist kaiser in Byzanz; nicht er selbst, sondern einer seiner dienstmänner ist es, von dem eine summe geld gefordert wird, u. s. w.

sjódinn, sem silfrit var í, ok rekr á nasir honum, svá at ór honum stukku tveir tennr, en hann fellr í hásetinu í úvit".

Den ausgang der erzählung konnte und wollte unser verfasser nicht ändern, aber die art und weise wie Klyppr sich des ihm gegebenen auftrages entledigt, stimmt so genau mit der Friðþjófs saga überein, dass meines erachtens die abhängigkeit des pátrr von dieser saga dadurch bewiesen wird.

Es wurde s. 111 gezeigt, dass in zusammenhang mit der entlehnung von zügen aus liedern von Marsk Stig änderungen in der überlieferung der sage von Sigurðr slefa vorgenommen worden sind. Dies erschwert die beurteilung solcher abweichungen von früheren darstellungen der sage, welche nicht mit den neuen combinationen zusammenzuhängen scheinen. Beruhen diese auf absichtlicher änderung oder auf mangelhafter überlieferung; m. a. w. kannte der verfasser des pátrr Snorris darstellung, oder war die sage ihm nur aus mündlicher überlieferung — welche freilich in Snorris darstellung ihre quelle haben konnte — bekannt? Die genealogie der Álof erwähnt der pátrr nicht, was allerdings nicht beweist, dass sie dem verfasser unbekannt war. Ein entschiedener fehler scheint die nachricht zu sein, dass der könig von Ogmundr Hørdakárason gerächt wurde. Ogmundr Hørdakárason ist eine historische persönlichkeit, welche u. a. auch Flat. I, 287 genannt wird; er war Þorkels vaterbruder und wird schwerlich in diesem streite auf seiten des königs gestanden haben. Doch ist der fehler nicht auf den pátrr beschränkt. Die schon genannte Þórðar saga hreðu nennt den rächer des königs Hróaldr Ogmundarson Hørdakárasonar, eine offenbare variation des im pátrr enthaltenen berichtes. Welche darstellung die relativ ursprüngliche ist, lässt sich schwer entscheiden; ein sohn des Ogmundr würde derselben generation wie Þorkell angehört haben, was freilich wenig beweist. Vielleicht ist doch die darstellung der Þórðar saga hreðu in diesem punkte ursprünglicher. Sie erzählt, dass einer von

Þorkels begleiten ihn sofort rächt; dieser tötet nämlich Hróaldr Ögmundarson und unmittelbar darauf einen mann, der Ögmundr Valþjófsson hiess. Wenn wir annehmen dürfen, dass dieser Ögmundr Valþjófsson in der unmittelbaren quelle des þáttr — oder sogar in der vorlage der überlieferten handschrift des þáttr — genannt wurde, so ist es nicht unmöglich, dass der verfasser oder der schreiber des betreffenden abschnittes der Flateyjarbók ihn mit Ögmundr Hørdakárason zusammengeworfen und zum rächer des fürsten gemacht hat, wobei denn Hróaldr eliminiert worden wäre. Der unmittelbaren rache an Hróaldr und Ögmundr Valþjófsson entspricht im þáttr der bericht, dass Þorkels verwandte — später — den Ögmundr Hørdakárason in seiner wohnung verbrennen. Anstatt des allgemeinen ausdruckes *frændr Þorkels* nennt die Þórðar saga Þorkels bruder Þórðr hreða, den einzigen, welcher im gegensatze zu Þorkels oheim oder neffen sein verwandter genannt werden konnte. Aus dem angeführten scheint hervorzugehen dass, obgleich die sehr subjective ausführung sehr verschieden ist, die quelle der Þórðar saga hreðu doch identisch oder wenigstens nahe verwandt mit der quelle des þáttr ist; es scheint eine, wol auf Snorris werk beruhende, sehr verderbte mündliche tradition gewesen zu sein.

Der þáttr berichtet weiter die geschichte der Álof. Sie fuhr nach Island mit Þoðvarr Þorsteinsson und vermählte sich dort mit ihm. Später reiste sie nach Norwegen zurück, aber ihre tochter Guðrún wurde dem Einarr Eyjólfsson — dem bruder des bekannten häuptlings Guðmundr enn ríki — zur ehe gegeben. Diese mitteilung beruht auf einer auch sonst bekannten tradition; eine handschrift der Biskupa ættir (AM 162 fol.), deren original nach dem herausgeber der Íslendinga sögur aus dem dreizehnten jahrhundert stammt, berichtet (Ísl. s. I, 361); "Móðir Guðrúnar [Ljótisdóttur] var Helga Einarsdóttir Eyjólfssonar, Valgerðarsonar. Móðir Helgo var Guðrún Klypsdóttir Þórðarsonar Hørdakárasonar.

Der abschnitt der Flateyjarbók, der unseren pátrr enthält, wurde 1387 von dem priester Magnús Þórhallsson geschrieben. Da nicht anzunehmen ist, dass Magnús Þórhallsson der verfasser des pátrr ist, muss derselbe etwas älter sein. Um 1380 muss also ein lied (oder mehrere lieder) von Marsk Stig, dessen inhalt der überlieferten redactionen B C sehr und der fassung A ziemlich nahe stand, einem isländischen autor bekannt gewesen sein. Dieser möglichkeit widersprechen die chronologischen data in keiner weise. Im j. 1286 wurde Erik Glipping ermordet, im j. 1296 graf Floris V. Die verbindung der sage von Floris mit der Ermanarich-sage kam kaum später als im anfang des vierzehnten jahrhunderts zu stande, und die so entstandene sagenform hat kaum viele jahre gebraucht um nach Dänemark zu gelangen. Um die mitte des 14. jahrhunderts wird die Marsk-Stig-dichtung in voller blüte gestanden haben, und es ist gar nich auffällig, dass eines oder mehrere dieser lieder um 1380 — wol durch norwegische vermittlung — einem isländischen literaten bekannt waren.

Für die datierung der Friðþjófs saga ist der pátrr kaum von bedeutung. Dass die saga älter als der pátrr ist, daran wird von vornherein kaum jemand zweifeln; im besten falle ist der pátrr ein zeugniss für die beliebtheit der saga gegen den schluss des vierzehnten jahrhunderts. Beachtung verdient der umstand, dass der schauplatz der beiden erzählungen nahezu derselbe ist. Die Friðþjófs saga spielt in Sygnafylki, die erzählung von Þorkell Klyppr in Hordaland. Die Vørsar, welche nach A'grip den könig auf dem pinge angreifen, wohnen sogar unmittelbar an der grenze von Sygnafylki. Bei dem überwiegend literarischen charakter des pátrr darf man jedoch auf diese geographische nähe nicht zu viel gewicht legen, denn diese hätte nur für die bewohner der gegend, nicht aber für einen isländischen literaten ein grund zur combination der beiden sagen sein können. Immerhin muss die

möglichkeit zugegeben werden, dass die combination zuerst im kopfe eines Norwegers, der Snorri kannte, zu stande gekommen ist, und dass der isländische verfasser seinen stoff aus Firdafylki bezogen hat. Daraus wäre denn auch die nichtbenutzung der erzählung Snorris zu erklären. Die Marsk-Stig-ballade hätte dann der verfasser — der wol auch der dichter der strophe ist — in Norwegen kennen gelernt, und zwar schon in verbindung mit der saga von Sigurðr slefa. Die bearbeitung des stoffes als ein zusammenhängendes ganzes wäre auch in diesem fall als sein werk anzusehen.

Leeuwarden 1899. (Amsterdam 1901.)

R. C. Boer.

Ett par anmärkningar till den danska bearbetningen af Manuel's Satir om den sjuka mässan (utg. af S. Birket Smith).¹⁾

1.

S. 26, r. 12 o. ff. säger Hans Fiskere till "Her Cantor", som föreslagit, att den sjuka mässan skulle föras till "Sancta Anna vdi Obenraa":

"Saadan naade skulle i oc faa,
nær i faa kommit til Obenraa,
som Clemmed foruerffde sig i Rom,
ath han en skalck til bage kom;
huo som end nu til Pauen gaar,
saadant Afflad han der faar."

På detta ställe, som enligt Birket Smith (inledningen s. XXXIII) saknar motsvarighet i de tyska upplagorna af satiren, omtalas alltså en viss *Clemmed* [biform til Clemens], som for till Rom och kom tillbaka som en skälm. Hvem denne Clemmed var, har man förgäfvets sökt utranssaka. "Jeg maa beklage", säger Birket Smith (inledningen s. XLIII), "at det ikke er lykkedes mig at faa Rede paa, hvem den "Clemmed"

¹⁾ Omtryck af äldsta uppl. (af år 1533).

er, som omtales S. 26 . . Han synes närmest at maatte opfattes som en dansk Mand, og der hentydes til Historier om ham, som aabenbart var vel bekendte, i det mindste i Bearbejderens Kreds (i not: At jeg, foruden paa mange andre, ogsaa har tænkt paa Skipper Clement, behøver næppe at siges. Men der vides intet om denne, som kunde gøre det rimeligt, at Satiren har sigtet til ham).” Därefter meddelar utgifvaren, att Rektor Heise fäst hans uppmärksamhet på en präst, "Hr. Clemens", som fängslades i Haderslev år 1527. "Men", tillfogar han (s. XLIV), "hvor vidt det virkelige er denne Mand, der sigtes til i vor Satire, ser jeg mig ikke i Stand til at oplyse".

Man tyckes ej ha observerat, att det ifrågavarande stället om *Clemmed* utgör ett ordspråklikt talesätt, som äfven påträffas i den äldre svenska litteraturen.

Det heter hos Grubb i hans arbete "Prænomina Sveogoticha" s. B 8 b (1675): "Clement . . blifwer hoos oss i gemen kallat Klämet. Här om går en gamal saga i gemen, huru en man aff detta nampnet, skall fordom allenast för sällskap skull hafwa rest til Rohm; fördenskull hafwa dhe gamle (seandes något onödigt dârligen skeep allenast wänner til willia) til förwiltelse dher om sagt: dhet ähr lika som Klämet fohr til Rohm".

Enligt Grubb är alltså: "dhet ähr lika som Klämet fohr til Rohm" = det är onödigt.¹⁾

Jag vill nu tillse, hvilken betydelse ifrågavarande uttryck har i den danska dikten.

Där heter det ironiskt, att den nåd, som "Cantorn" och hans vänner kunde få i Aabenraa, vore af samma art som den Clemmed hade förvärfvat sig i Rom. Men de andliga gåfvor, af hvilka denne där kommit i åtnjutande, hade varit af så tvifvelaktig beskaffenhet, att han, långt ifrån

¹⁾ Om Grubbs förklaring af detta uttrycks ursprung får jag yttra mig längre fram.

att ha erhållit någon verklig syndaförlåtelsens nåd genom sin Romafärd, i stället kom tillbaka som en skälm. Samma tvifvelaktiga nåd skulle mässans vänner erhålla för sin skyddsling. Att föra henne till Aabenraa vore följaktligen en lönlös möda. Men då hvarje lönlös möda i själfva verket är onödig, låter det sätt, hvarpå jämförelsen brukas i satiren, mycket väl förlika sig med den af Grubb omnämnda användningen af motsvarande svenska uttryck. — I det följande meddelar författaren — han har nu kommit in på en annan tankegång — att mässans färd till Aabenraa vore onödig helt enkelt af den anledningen, att "de Holste bønder" nedrifvit det kapell, där den undergörande "Sancta Anna" stått.

Af sammanhanget i Satiren får man ej ett fullt visst svar på följande fråga: var den omtalade Clemmed enligt satirbearbetarens mening en skälm, innan han kom till Rom, så att han följaktligen trots vistelsen där icke var bättre, då han for, än då han kom dit, eller blef han en skälm först under sitt uppehåll i påfvestaden? I förra fallet skulle jämförelsen med Clemmed här som hos Grubb blott åsyfta, att något sker i onödan, så att den därpå nedlagda mödan visar sig hafva varit alldeles obehöflig (såsom icke ländande till något resultat); i senare fallet har författaren velat säga, att den sträfvan, som påminte om Romafararen Clemmed, var ej blott gagnlös och obehöflig utan rent af skadlig.

Att det senare af de två omnämnda alternativen är det riktiga, göres sannolikt af ett annat, mycket känt ordspråk, som också talar för, att den form och användning, som talesättet om Clémmed har i satiren, äro ursprungligare än de af Grubb angifna. Åsyftade ordspråk förekommer i flere något olika former, som jag nu vill anföra.

1) "Das alt sprichwort. Gang geen Rom frummer man, kum herwider nequam". Dyl Ulenspiegel, 34 hist. (äldsta bevarade högtyska uppl. af 1515¹).

¹) Äldre upplagor anses ha funnits, men ha gått förlorade. Den högtyska versionen utgår från ett äldre nedertyskt original, som ej finnes kvar.

I den svenska öfversättningen:

"En frommer Man drogh til Rom / duplex nequam igen kom"
Sid. E 5 a (1661). Här alltså i imperfektum; jfr 4 (se nedan).

- 2) "Gha to Rome fromer man,
Kum eyn nequam wedder van dan."

Den nedertyska bearbetningen af Sebastian Brants Narrenschiff (= Dat nye schip van Narragonien, utg. af Carl Schröder) v. 4453 f. (1519; troligen äfven i den äldsta uppl., som utkom 1497). — Saknas i det högtyska originalet; se Zarnckes uppl. s. 408.

Från Narrskeppet ha dessa verser inkommit i den s. k. "Jüngere Glosse zum Reinke de Vos":

"Gha hen na Rome ein fraem man,
Und kum ein nequam wedder van dan."
Brandes' uppl. s. 93 (jfr s. 269).

I den svenska öfversättningen:

"Gå bort till Rom en fromer man,
Och kom igen en stoor Nequam." S. 240 (1621).

I den danska öfversättningen:

"En gammel Tale vel lenge siden
Haffuer ieg hørt der ieg vaar liden
En frommer Mand gick til Rom,
Oc vaar en skalck der han igen kom." S. CXX a
(1555). (Här alltså ej imperativus, utan imperfektum som i 4; se nedan).

- 3) "Wander in Italien fromm mann,
komm wieder heim zu uns nequam."
Törning, Tilökning till Grubb 56 (1677).

- 4) "Es ging gen Rom ein Bidermann
vnd kam herwider ein Nequam."
Wander, Deutsches Sprichwörter-lexicon 3: 1713.

Jfr det danska:

"Frommer mand hengik til Rom,
Arrjg træring¹⁾ igenkom."

P. Syv, Aldmindelige Danske Ordsproge 1: 347 (1682).

- 5) "Wenn nach Rom wandert ein frommer Mann,
so kommt gewiss wieder ein Nequam."
Wander, Anf. arb. 3: 1717.

Nu anförda verser höra till en hel grupp mot det romerska sedefördärfvet riktade ordspråk. Jag anför exempelvis: "Von Rom kommt niemand besser wieder." Wander, Anf. arb. 3: 1717,

¹⁾ Tolkas af P. Syv (Anf. arb. 2: s. Z 2 b) med vitilitigator (= lastare).

— "Je neher Rom, je erger Schalck." Därs. 1714. — "Wer einmal gen Rom gehet, der suchet den schalck; wer zum andernmal hyngchet, der findet yhn; wer zum drittenmal hyngchet, der bringet den schalck mit yhm heym." Därs. 1717.

För min del vågar jag tro, att de förut anförda uttrycken om *Clemmed* äro en variant till ordspråken om den som kommer tillbaka från Rom såsom en *nequam*. Detta ord motsvaras i Satiren af *skalck*, liksom i den latinska versionen af det senast anförda ordspråket *schalck* ersättes af *nequam*¹⁾. Jfr äfven att i den danska öfversättningen af Reincke (se ofvan) *nequam* utbyttis mot *skalck*.

Hvarifrån har då namnet Clemmed (Clemens) inkommit? På denna fråga torde man svärligen kunna gifva något fullt säkert svar.

Om, såsom ofvan anförda parallelställena göra troligt, den form, som uttrycket har i Satiren, är äldre än den hos Grubb, måste man naturligtvis betrakta den af Grubb anförda "gamla sagan" om talesättets uppkomst såsom ett af de så vanliga påhitten, hvarigenom man sökt förklara ett talesätts upprinnelse. Själfva förklaringen är ju för resten i och för sig ganska osannolik: den som följer med som sällskap till Rom gör ju icke någonting, som är så i ögonen fallande onödigt, att hans namn skulle lämpligen kunna användas i en jämförelse för att beteckna att något sker "onödigt dårligen", "allenast wänner til willia"²⁾.

Det är ju möjligt, att ifrågavarande ordspråk af en eller annan anledning blifvit fäst vid någon, som verkligen hette *Clemens*. Emellertid torde man i så fall svärligen kunna få rätt på honom.

¹⁾ "Qui semel it Romam, vult istic quærere nequam; qui bis it, hunc reperit, qui ter secum huncque reportat." Wander, som ofvan 1718.

²⁾ Orden "dårligen", "allenast wänner til willia" hafva säkert tillkommit på grund af Grubbs åsikt om talesättets ursprung. De angifva icke något, som var karakteristiskt för ordspråkets ursprungliga innebörd.

Gissningsvis vågar jag framställa följande förmodan om anledningen till detta namns upptagande i stället för det allmänna "Frommer Mann, Biedermann".

Jag antager, att de tyska ordspråken

"Gha to Rome fromer man,
Kum ein nequam wedder van dan" o. s. v.

haft vid sin sida en latinsk variant (sannolikt — att döma af det i de förstnämnda förekommande latinska *nequam* — äldre än dessa), där *fromer* (o. s. v.) motsvarats af adj. *clemens* ("mild, god"). "Han vandrade till Rom (l. gå till Rom) en god och from man, han kom därifrån (l. imperativus: kom därifrån) en arg skalk." Detta *clemens* kan sedermera ha uppfattats såsom personnamnet. Som jag ofvan anmärkt, är detta blott en gissning. Mot dess riktighet talar särskildt, att *clemens* = mild, god och *nequam* = usling, "arg skalk" ej äro tillräckligt motsatta. Såsom motsats till *clemens* skulle man väntat ett ord af betydelsen "grälsjuk, argsint".

Af de citerade orden hos Grubb synes det framgå, att Grubb känt uttrycket i fråga såsom användt om den som gjorde sig en onödig möda (icke, såsom ursprungligen var fallet, om den, som företog något, ej blott gagnlöst, utan skadligt). Denna användning kan ha utvecklats under inflytande af sådana (sannolikt gamla) ordspråk som: "Ugelspegel var og til Rom og taled med Paven, men kom dend samme tilbage." P. Syv, Anf. arb. 1: 347 (1682). — "Ein Esel bleibt ein Esel und käm er nach Rom." (cit. efter Schrader, Der Bilderschmuck der deutschen Sprache 70). — "Suggan for til Rom, ett svin tillbaka kom." Mont-Louis' Franska grammatika 272 (1739) ¹.

¹) Jfr: "Om soa går te Rom å tebakens igen, så ä ho so likeväl". J. Henriksson, Plägseder och skrock 103 (1889; från Dalsland). Jfr äfven: "Sändt ett Swijn till Bijn, när thet kommer heem igen, så är thet ändå ett Swijn". P. Brahe, Oeconomia C 3 a (1585).

2.

S. 30, r. 1 o. ff. säger "Cappellanen" till "Her Jon skrick":

"Her Jon, griber self i lucten [d. v. s. luften] op
oc tager hannem [Vår Herre; syftar på sakramentet] ned met all
sin krop,

fordi ath i ere en mechtig bayer,
i komme saa sielden i Lunde koer."

Utgifvaren anmärker (s. 46) om sista ordet i tredje versraden: "bayer: Dette Ord, der staar saa underligt i Texten og slet ikke passer i Rimet, maa vel snarest betragtes som en Trykfejl. Det er imidlertid vanskeligt nok at erstatte det med et mere passende Ord, thi "broer" kan ikke bruges. Jeg vil dog heller ikke undlade at gøre opmærksom paa, at den Mand, som i Schweizer-Udgaverne svarer til den danske Udgaves Jon Skrick, nemlig Dr. Johan Eck, virkelig med en vis Ret kunde kaldes en Bayrer, eftersom han var Professor ved Universitetet i Ingolstadt. Men i S. [= den schweiziska upplagan] forekommer dog intet enkelt Udtryk, som kunde give den danske Bearbejder Anledning til at bruge hin Betegnelse. Det hedder nemlig der blot (ligesom i H. [= den högtyska uppl.]: jr sind gross Hansen."

För min del instämmer jag till fullo i Birket Smiths uttalande, att *bayer*, som det står i texten, är underligt ¹⁾ och snarast torde bero på ett tryckfel.

Som utgifvaren själf framhåller, finnes det i de tyska upplagorna af "Satiren om mässan" intet särskildt uttryck, som kunde stödja hans med tvekan framkastade, fyndiga hypotes, att *bayer* skulle innebära en anspelning på Eck såsom professor vid ett bajerskt universitet. På grund häraf tors jag ej tro, att en sådan anspelning här föreligger, och jag tror det så mycket mindre, som ifrågavarande nationalitetsbeteckning skulle varit omotiverad, äfven om kapellanen riktat sina ord till en verklig bajrare. Sammanhanget kräfver

¹⁾ I C. J. Brandts uppl. (i Ældre Danske Digtere) s. 32 ändras en *mechtig bayer* till *mægtig og stor*.

ju här, ej en nationalitetsbeteckning, utan ett ord af betydelsen "kaxe, matador" (= *Gross-Hans*), en betydelse, som svårigen torde hafva tillkommit folknamnet *bayer*.

Jag tror, att det tryckfel, som förefinnes i här behandlade ord, kan rättas genom en mycket lätt emendation.

Om man förändrar *bayer* till *bayor*, d. v. s. utbyter *e* mot *o*, erhåller man både rim till *koer* och en tillfredsställande motsvarighet till de tyska upplagornas "jr sind gross Hansen".

Bayor är regelbundet den äldre nordiska formen i st. f. *bojar*, benämningen på den ryska magnaten.

I den yngsta fornsvenskan påträffas enligt Söderwall *bayor* och *baior* (bl. a. citat från Rim-Krönikan 3: 3420 (1496) och historiska urkunder från åren 1507 och 1513).

Från äldre nysvenska kan jag anföra: *bayor* (pl. -*er*) t. ex. Gustaf I:s registratur 4: 196 (1527), Handlingar till upplysning af Finlands häfder 1: 254 (1545), Därs. 3: 342 (1555), Gustaf II Adolf i den Oxenstiernska brevväxlingen 1: 79 (1614); *baior* (*baijor*; pl. -*er*) Gustaf I:s registratur 15: 409 (1543), Waaranen, Handlingar upplysande Finlands Historia 2: 408 (1608), Därs. 3: 2 (1609), 4: 2 (1611), Girs, Gustaf I:s historia 221, 224 (c. 1630); *bajor* Svenska Riksrådets Protokoll 4: 120 (1634) *baioor* (pl. -*er*) Handlingar till upplysning af Finlands häfder 4: 131 (1556).

Äfven i äldre dansk litteratur påträffas motsvarande form. Åtminstone förekommer den regelbundet (i st. f. *boyar*) i Riksrådet Axel Gyldenstiernes Dagbog (från åren 1602—1603), som offentliggjorts af L. Engelstoft i Historisk Kalender 1: 73 ff (Kjøbenhavn 1814). Utgifvaren anmärker (s. 103): "Dagbogens Författer skriver beständig Bayor og den tydske Relation Bayar".

Såsom påpekats i Söderwalls ordbok, har *a* i *Bayor* (*Baijor*) direkt motsvarighet i det ryska ord, som ligger till grund för den nordiska efterbildningen. Söderwall anför de ryska formerna *bajarin*, pl. nom. *bajare*, gen. och ack. *bajar*.

Det tyska *bayar* (se ofvan) återgifver ännu närmare den ryska förebilden. Andra stafvelsens vokal i de nordiska formerna möter äfven i litauiskan, där *bojar* heter *bajoras* (enl. Miklosich, Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen 17). Litauiskan kan väl svårligen ha förmedlat lånet. Finnas former med *o* äfven i ryskan? Den ofvan anförda stafningen med *-oo* har sitt intresse såsom tydande på, att ordet uttalats med slutet *o*-ljud. Accentueringen har säkert varit densamma som i *bojar*.

På alla de ställen, till hvilka jag nu hänvisat, betecknar *bayor* den ryska magnaten eller höfdingen. På grund häraf skulle man ju kunna invända emot den emendation jag föreslagit, att den för *bayor* förutsätter en betydelse "Gross-Hans, kaxe, matador, storman", som eljest ej uppvisats.

På denna invändning kan svaras, att det ej bör väcka förvåning, om en författare tillåter sig att i rim använda ett ord i en ny betydelse, förutsatt att denna betydelse på ett otvunget sätt ansluter sig till ordets förutbefintliga mening. Motstycken till här ifrågasatta betydelseöfvergång påträffas ej sällan. Jfr t. ex. att det engelska *grandee*, som ursprungligen betecknar en "grand" af Spanien, äfven användes i den allmänna betydelsen "högförnäm man" ¹⁾. Jfr äfven att det franska *Grand-seigneur* (och någon gång det spanska *hidalgo*) ²⁾ i svenskan brukas om en person, som uppträder på ett ståtligt, pretentiöst sätt.

Det må slutligen anföras såsom en parallel till här ifrågasatta betydelseutveckling af det nordiska *bayor* (rysk magnat > storman > kaxe) ³⁾, att det finska *pajari* (se Lönnrot)

¹⁾ Enligt The Century Dictionary: "Any man of elevated rank or station".

²⁾ Se ett ex. hos Mari Mihi, Dagsländor (andra samlingen) 89 (1900).

³⁾ Om, såsom Rietz (se hans ordbok 334 f.) tyckes mena, de i sv. dial. förekommande *knes* = högdragen sälle, styfsint människa (äfven någon gång anträffadt i litteraturen) och *knase* = duktig, styf, stark karl; rik, dråplig karl stamma från ryskans *knjas* adelsman ("knäs, knes"), hade man ju en utmärkt parallel till ofvan angifna betydelseutveckling.

ej blott betyder "bojar", utan också "förnäm, rik och bål, öfvermodig man."

Troligen har det ryska ordet haft samma öfverförda betydelse. I så fall skulle denna omedelbart eller genom förmedling af finskan kunna ha lånats till de nordiska språken. Dock förefaller det väl så sannolikt, att den danske bearbetaren af Satiren om den sjuka mässan själf bildat den här ponerade nya betydelsen (*bayor* = storman, kaxe).

Lund i Juni 1900.

Theodor Hjelmqvist.

Ännu några anmärkningar om *Jöns* och *gös*.

Ett tillägg till Arkiv 16: 177 ff.

1.

Då jag i Arkiv 16: 191 uttalade den förmodan, att *Jöns* (*Jösse*), *Dummer-Jöns*, redan tidigt användts i svenskan för att beteckna den dumme, kunde jag ej hänvisa till något äldre exempel på ifrågavarande användning än det bekanta stället i Kellgrens från år 1792 stammande dikt "Ljusets fiender":

"Hans [den sömnsjuka mannens] namn var DummerJöns; Jöns
dummer,

Till kropp och själ, båd dag och natt,
Försänkt uti en ständig slummer."

Kellgrens Samlade skrifter (4 uppl.) 2: 117 ¹).

På det anförda stället begagnas *Dummer Jöns* (*Jöns dummer*) såsom ett skämtsamt bildadt proprium.

Jag kan nu först tillägga, att uttrycket brukas rent appellativt af Kellgren redan i det år 1780 offentliggjorda poemet "Konsten att göra lycka". Där heter det:

¹) Den tyska dikt "Die Feinde der Aufklärung", hvaraf, som bekant, "Ljusets fiender" utgör en bearbetning, har ingen motsvarighet till de af Kellgren använda namnformerna *Dummer Jöns* och *Jöns dummer*.

”Nej, kära gosse, blif en spån,
En dummer Jöns, ett nöt, ett fån,
Så går dig all ting väl i händer.“

Cit. uppl. af Kellgren 2: 126.

Vidare kan jag med exempel styrka, att *Jöns* redan på 1600-talet begagnats om den, som genom kritiklöst skvaller visade sig sakna omdöme. Det heter nämligen hos Buller-næsius, Twenne Personers Christeliga samtaal Om Lögnen 317 (1619): ”[Kristus] effterfrågade icke hwadh the affwundzfulle Phariseer och Skrifftlärdede sadhe om honom, ey heller achtadhe gemeena¹ folcksens doom . . . Alt så skole och wij ey effterfråga the affwundzsiuka och onskifulle menniskior som Phariseers stalbrödher äre, hwadh the säia, ey heller giffwas widh hwadh Joens¹) hopen, thet är, en hoop medh gastar²) och glopar bladra, som säia effter sägn, och liuga effter lögn, (som man säia pläger).”

Här motsvarar *hwadh Joens hopen . . . bladra* påtagligen orden *gemeene folcksens doom* i det föregående. Följaktligen begagnas *Joens* här såsom ett typiskt plebejnamn för att beteckna gemene man, den simpla hopen, som saknar själfständigt omdöme.

Användningen af *Jöns* såsom typiskt plebejnamn kan ha bidragit till uppkomsten af uttrycket *Dummer-Jöns* och af *Jöns* = dumbom. Till väsentlig grad bero nog dessa på inverkan från främmande språks motsvarande uttryck. Jfr det af mig i min föreg. uppsats anförda lågtyska *Dumme Jens*, vidare tyskans *Dummerjan* (se Wackernagel, Kleinere Schrif-

¹) Stafningen *Joens* (för *Jöns*) förekommer äfven annars t. ex. ”Joens olson“. Gustaf I:s registratur 13: 80 (1540); ”Joens schrieuer“. Därs. 81. Hos A. Hülphers, Dagbok öfver en Resa igenom de, under Stora Kopparbergs Höfdingedöme lydande Lähn och Dalarne år 1757, s. 117 (1762) anføres namnformen *Joens* från en troligen i förra hälften af 1600-talet affattad grafskrift i Leksands kyrka öfver prosten E. Terserus († 1617). — Jfr ”Jöens Pärån Suijnehufvud“, Sveriges Rikes Ridderskaps och Adels Riksdags-Protokoll 1: 44 (1627).

²) Här sannolikt användt såsom en förklenande personbeteckning, åsyftande en som skriker och bullrar. Dalin (1850) anför betydelsen ”bullerbas“ för *gast*. Jfr ”skrika som en gast“, som väl gifvit anledning till betydelsen.

ten 3: 142), franskans *Jean bête* (se Fritzner i Arkiv 3: 327), *Jean le sot* (Dens., Därs.) o. s. v.

Det från Bullernæsius anförda uttrycket styrker min förmodan (se Arkiv 16: 190), att *Jöns* = dumbom och *Dummer-Jöns* så tidigt funnits i svenskan, att de kunnat spela en roll vid uppkomsten af den stående förbindelsen "en dummer gös": emedan (dummer) *Jöns* (l. Jösse) och *gös* i ljudligt afseende stodo hvarandra nära, har det förras betydelse bidragit därtill att *gös* = tölp¹⁾ speciellt kom att användas om "den dumme". Jfr emellertid R. Saxén i Finsk tidskrift 48: 261 (1900).

Redan från 1500-talet har man exempel på *Jöns* såsom ingående i en stående förbindelse af appellativ karaktär. Jag syftar på uttrycket *Jöns mutare*, begagnadt såsom en skämtsamt personifikation i betydelsen "mutor". Exempel: "Thet (ett citeradt lagbud) är en warnagle för falskheet, för ty Jöns mutare kan mykit göra och åstadh komma, at en orett span, tunna . . merkes med stadzens märcke". Björling, Vår äldsta lagkommentar (förf. af O. Petri?) 14 (c. 1540). "Aff thet Folk, som til . . krigzbruuk till land eller wattn dugeligst äre och vtnämpde bliffue, aff them tage the [d. v. s. fogdarna] mutor och skäncker, latendes så bliffue hemme . . Szå wele wij . . warne tich och andre wåre Fougter i thenn Landzänden, Szå och the gode menn aff Frälset som länen haffue, att the icke late Jens Mutere j thenn motten vtsticke them ögerne." Gustaf den förste i Registraturet 16: 775 (1544). "Oss ffructher at Jönss Mutare gör mykit til saken" [d. v. s. därtill att fogdarna låta muta sig]. Gustaf I i Handlingar till upplysning af Finlands häfder 1: 300 (1546).

Uttrycket är en svensk motsvarighet till det synonyma tyska *Hans Schenke*²⁾, som måhända varit förebilden till den svenska förbindelsen.

¹⁾ Denna bet. tyckes ordet ännu ha i de af mig uti föregående uppsats anförda språkproven från Kolmodin och Serenius.

²⁾ Förekommer i Die jüngere Glosse zum Reinke de Vos (Brandes' uppl.), s. 89, 190 såsom citat ur J. v. Morsheims Spiegel des regiments (1534) och s.

2.

I min föregående uppsats påvisade jag, hurusom den förklenande personbeteckningen *gös* så tidigt som 1768 associerats med det likalydande fisknamnet.¹⁾

Nu kan jag tillägga, att redan Schultze i sin handskrifna ordbok s. 1589 (c. 1755) tyckes uttala sig för de båda ordens etymologiska samhörighet, så till vida som han sammanför dem till *en* artikel. *Gös* är enligt honom ej blott namnet på "ett slags välsmakande fisk", utan begagnas också för att beteckna "en gemen karl, bängel. Homo nefarius. . Angl. A base fellow". De anförda engelska orden tolkas hos Serenius (se Arkiv 16: 180) med *gös*, något som tyder på att denne lexikograf varit Schultzes källa.

3.

Gös ("jös") i betyd. "dummerjös" är från början af 1860-talet antecknad från Västergötland. Se P. A. Säve i Antiquarisk tidskrift för Sverige 2: 168. Säve identifierar ordet med ett gotländskt (för mig obekant) *jös*.

226 (1589). I den svenska översättningen af Reincke Fosz (1621) två gånger återgifvet med *Hans Skänck* (Hans Skänker) — se s. 233, 585 — och en gång motsvaradt af *Hans Rödh*, eg. penningen (se s. 486). Detta sista uppkommet under inverkan af *Hans med den röda munnen* (urspr. = *Johannes Chrysostomus*, se Nyrop i Dania 4: 250 ff.). — Särskildt märkes ordspråket. "Hans Schenck hat gnad zu Hofe", se Egenolph, Sprichwörter 34 a (1560). På svenska: "Hans Skenck haffuer Gunst til Hoffua". E. B. Schroderus, Rättegångs Ordning af G. am Waldt 60 (1619).

¹⁾ Sedan jag skref min förra uppsats, har jag funnit, att fisknamnet ingår i jämförelsen: "Stinnögdr som en Hjelmäregös : storögdr." Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria 6: 64. Fastän detta uttryck onekligen tyder därpå, att gösen kunnat i folkuppfattningen gälla såsom dum, kan det dock ej anses bevisa, att *gös* = *Lucioperca* möter oss i "en dummer *gös*". Exempler från 1700-talet på användn. af *gös* såsom förklenande personbeteckning synas mig fortfarande tala däremot.

Lund i Juni 1900.

Theodor Hjelmqvist.

Ardre-stenarne ¹⁾.

H. Pipping, Om runinskrifterna på de nyfunna Ardre-stenarna. Uppsala 1901, utjörande Skrifter utgifna af K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala VII.3.

De i denna skrift beskrivna, avbildade ock tålkade runinskrifterna befinna sig på runstenar, av Pipping anjivna som sju till antalet, vilka, såmliga i flera bitar, påträffades sammaren 1900 vid reparatsjon av Ardre tjrka nära Gottlands östra kust.

I sin avhandling redojør Pipping för runstenarnes fyndförhållanden, numrerar dem I—VII äfter den åsikt om deras tidsföljd, vilken hans undersökning jer vid handen, beskriver ock tålkar var sten för sig, värkställer därpå den undersökning av runstenarnes kronologi, vars resultat antesiperats i årdningsföljden ock inflickar i denna bevisföring en i ock för sig intressant undersökning om forna dialäktgränser på Gottland, beroende på ett oliktidigt inträdande i olika trakter av de båda judövergångarne $ia > ie$ ock $R > r$. I bihang redojøres för en ny metod för kopiering av runinskrifter, den samma som användes vid stereotypering, för några andra gottländska runinskrifter ock för några på Gottland funna fornsaker av säkert främmande ursprung, vilken senare redojørelse lämnats av dos. O. Almgren som stöd för Pippings förmodan, att judövergångarne, liksom de främmande fornsakerna visa sig hava jort, utbrett sig längs de stora stråkvägarne för samfärdseln. I avhandlingens slut finnas 10 autotypier av Ardre-stenarne, två träsnitt av Stånga-stenen ock en karta, utvisande de antagna dialektgränserna i forngutniskan.

Pipping behandlar de sju sammanhängande större stycken, som kunna sammansättas av de funna bitarne, som inbördes

¹⁾ Innehållet av denna uppsats är föredraget vid svenska fornminnesföreningens sammanträde d. 22 april 1901.

självständiga utan att tänka sig möjligheten, att några av dem vore samhöriga, en tanke, som dåck ligger nära, då V ock VI jenom fårm ock utstyrsel uppenbarligen visa sig som ett par ock I ock II även äro kongruenta på den kant, som på båda är i behåll. Hänsyn till detta förhållande ock jorda iakttagelser ock mätningar samt överbägende av inskrifternas innehåll ledde mig till den övertygelsen, att V, I, VI, II utjort väggarne av en tjista, ock att deras inskrifter vore sammanhängande i nu anjiven årdning, vilken åsikt, visade sig grundad vid den undersökning med hänsyn därtill, som amanuåsen vid statens hist. museum, dr. B. Salin hade godheten underkasta Ardre-stenarne. I ock II äro gavelstenar, vilkas långa fot utjort tjistans fäste i jorden. V och VI hava en fals på baksidan, som varit stödd mot kanten av I ock II; hålet i högra övre hörnet jenom V har antagligen varit jenomgång för en stång tvärs över tjistan innanför gavelstenarne för att hålla V ock VI i lodrät ställning, då deras kårta fot icke gav något stöd i jorden. Ett dylikt hål har ock funnits i vänstra hörnet ock naturligtvis även på motsvarande ställen av VI. En dylik tjista har omöjliggen kunnat rymma ett obränt lik. För stenarnes samhörighet talar ock, att på tre av dem, V, I, VI, röd färj, mönja, anträffats dels i de rännen, som bilda runstavarne, dels på båttentälten till ornamånten, ett påtagligt bevis, att runristningar varit förtydligade med färj.

Det är jivet, att insikten om denna samhörighet mellan V, I, VI, II, skall medföra, att åtsjilligt måste bedömmas på annat sätt än med Pippings uppfattning, att stenarne äro inbördes självständiga, ock det är vidare klart, att utsikterna därijenom bliva betydligt större att suplera, vad som fattas, ock jiva en sammanhängande tålkning. Då denna tålkning hämtar viktiga stöd av jämförelsen med de andra Ardre-stenarne, vill jag i kärthet anföra även de övriga inskrifterna. Därvid begagnar jag Pippings numrering, ehuru jag icke

anser den kronologi riktig, för vilken den skall vara ett uttryck.

Ardre-stenarne utjöra tvänne grupper, av mig uppkallade efter de fäder, som nämnas i vardera gruppens inskrifter: Siba-gruppen IV och VII och Liknat-gruppen III samt de av mig som samhöriga antagna V, I, VI, II.

Siba-gruppens älsta inskrift är uppenbarligen IV, som längs kanten innehåller: **siba : raisti : stain : eftir : ropiaup : kunu : sina : totur : ropkais : i : ankum : to : unk**, och på tvärbalken: **fran . ofurmakum .**, vilket av Pipping översättes: '*Siba reste sten efter sin hustru Ropiaup, dotter till Rop-gaik i Anga. Hon dog ung från sina minderåriga barn*'. Anga är en socken nårr om Ardre. Slutet synes mig utjöra ett par värser: *dō ung från ofurmagum*. Denna sten måste vara äldre än VII, som innehåller, längs kanten: **siba : lit × kearua × stain × hebtir × totur × sina**, och på tvärbalken: **auk × ropiaupar**, vilket av Pipping översättes: '*Siba lät göra sten efter sin och Ropiaups dotter*'. Namnet Siba transkriberar Pipping *Siba*, då denna färm förekommer på en gravsten med majuskler i Visby, men lemnar ingen förklaring av den egendomliga färm hos ett dylikt mansnamn, utan hänvisar blott till andra forngutniska mansnamn på -a.

Liknat-gruppens älsta runsten är III, som har inskrift på båda sidor:

a) + utar + ak + kairuatr + ak + aiuatr + þar + setu + stain + ebtir + liknat + faþur + sen +

b) + rapialbr + ak + kairaiu[r] + þairkiarþu + merki + kuþ + ybtir + man + saaran + likraibr + risti + runar, vilka inskrifter av Pipping översättas: a) '*Ottar och Gairuatr och Aiuatr satte sten efter sin fader Liknatr*', b) '*Rapialbr och Gairniautr gjorde goda minnestecken (ett godt minnesmärke) efter den modige mannen. Likraibr ristade runorna*'.

Pipping låter sina lyckliga rättelser **kairniau[r]** och **snaran** inflyta redan i translitteratsjonen, vilket måste ojlås;

translitteratsjonen bör återjiva inskriften med all möjlig trohet. Senare delen av namnet *raþialbr* anser Pipping besläktad med isl. *þialfi* ock Gutasagans *þieluar*; möjlighet synes däck även förefinnas, att senare leden kan vara *-*hialmbr*, jfr. *uihielbr* L. 955, i *skulobri* L. 414, i *skulibri* L. 415, i *lukobri* L. 518, i vilka fall ett *m* efter *l* lemnats obe-tecknat. Att *liknat* skall fonetiskt transskriberas *Liknat*, uppvisar Pipping s. 18 jenom intyg från diplåm ock en gravsten med latinska fårmen *Licnatus* samt från gårdsnamnet *Liknatte* i Stenkyrka.

Inskriften b) synes mig innehålla ett par värser i forn-yrdeslag: *þair giarðu merki gōð yptir man snaran.*

Pipping säger sig ej med full trygghet kunna antaga, att den *Liknat*, äfter vilken sönerna rest III, är den samme, vars söner rest V över sin moder, enär modern i så fall bort nämnas bland dem, som rest III. För att pröva halten av denna farhåga, har jag jenomgått de 100 första inskrifterna i Liljegrens Runurkunder. Av 43 runstenar, som voro resta av barn äfter en fader, angåvo blått 6 inskrifter uttryckligen, att barnen reste stenen äfter sin fader, modern över sin make, 4 innehöllo, att barnen reste stenen äfter sin fader, moderns man, av vilken formulering det icke med säkerhet framgår, att modern varit vid liv, om detta dock är sannolikast; däremot uppgåvo 33 inskrifter, att stenen var rest av barn äfter fadern, utan att modern nämndes. Då det icke kann antagas, att modern varit död i alla dessa 33 fall, måste man sluta, att barnen åftast reste sten äfter sin fader utan att nämna sin moder, fast hon levde; saknaden av moderns namn i III utjör alltså intet undantag utan en tillämpning av regeln.

Inskriften på tjistans väggar börjar med V: *synia : lik-natur* [: litu : ki] *arua : merki : kut : ebtir : ailikni : kunu : kopa : mopur :*, vilket av Pipping orätt översattes: "*Liknats söner läto göra ett godt minnesmärke efter hustru Ailikn, sin goda*

moder”; slutet bör vara: . . *Ailikn, en kvinna god, moder* (till de barn, vilkas namn i jenitiv funnits ock finnas på I; dessa jen. bero alltså grammatiskt av *moþur*). Av I finnes blott högra hälften med inskriften: — *s : auk : kairuataR : auk : liknuiaR* . . Jen. *kairuataR* hör till nom. *kairuatr*, en av Liknats söner i III; -s kann antagas vara jen. av III *utar*, ock jen. av III *aiuatr* torde hava funnits på den förlorade vänstra hälften. Men [*:aiuataR : auk : utar*]s äro blott 18 mynder, om jag under denna allmänna beteckning får sammanfatta runor ock sjiljetecken, ock detta antal räcker på högra sidan uppifrån till *liknuiaR* . . Något mera måste alltså hava funnits, ock jag förmodar ett *:paira* som sammanfattning av jenitiverna, varijenom myndernas antal blir 24. Rummet för de tre mynder, som sedan återstå för att motsvara den högra sidans 27 — det intjilade andra *a* i *kairuataR* kann äj medräknas — kann vara fyllt jenom att runorna till vänster varit glesare ristade.

Inskriften på VI läses av Pipping på följande sätt: *kupa* — (plats för c. 17 runor) — *n : heni : auk : kieruantum : merki : m* (plats för c. 8 runor) . *ua : aR : men : sin :*, varav *kupa*- uppfattas som början av ett namn ock det övriga översättes: ” — *åt henne och åt dem som göra* (det) *ett minnesmärke* — — — *som män mände se.*” De felande 8 runorna utfyller Pipping förslagsvis *m[etst : kier]ua*, det förra en superlativ motsvarande isl. *mæzt*, det senare, vars natur äj anjives, lär vara inf. 'jöra', beroende av ett förmodat 'läto' i första luckan. Då 'henne ock dem som jorde (vården)' före-kämma i dativus, synes det mycket sannolikt, att inskriften innehåller en bön för dem, vilken just här står på sin rätta plats, sedan V ock I redojordt för av ock åt vilken vården är rest. Jag antager därför, att -*n* är återstod av 3 pl. pres. konj. [*naþi)n* 'nåde', vilket värb med förtjärke brukas i gottländska inskrifter, ock att detta föregåtts av subjäkten: *kupa[uk : kups : moþiaR* . . Mynderna : *kupa[uk : kups : moþiaR : naþi)n*

äro 23 till antalet; på motsvarande sträcka av V, där Pippings suplering kan anses som fullt säker, 24. Av u i a[uk] finnes staven utan tjännestreck till vänster, men det betänkliga är, att sjiljetecken saknas framför a[uk], då sådant på V, I, VI, II finnes överallt mellan ord utom i det mystiska uiuemer II, som ock Pipping nödgas fatta som två ord. kup a[uk] har det jemensamt med den tålkning, som nedan skall föreslås för uiuemer II, att ett trycksvagt ord ansluter sig till ett föregående tryckstarkt.

Den förjupning före ua, som Pipping s. 29 not 5 säger sig tvungen att uppfatta som del av ett sjiljetecken, sitter för högt därför, ock kann blått vara yttersta spetsen av övre knäet på ꝛ, ett s som i sin, i vilket fall staven kann vara spårlöst bårta. Denna uppfattning jer ordet [s]ua. Pipping suplerar med rätta en superlativ som atribut till merki, men denna har sannolikt varit m[est] 'störst till betydighet', då detta adj. annars åfta förekämmer brukat om merki, t. eks. L. 378 (se Runverser s. 80), 391, 483, 449. Att dömma äfter högra hörnet av V hava på högra hörnet av VI funnits 10 mynder från ock med m till ock med s i [s]ua, alltså ytterligare 5 mynder. Jag förmodar: merki : m[est] : þaun : s]ua : ar : men : sin : 'den mest betydande minnesvård, som män mände se'. Uttrycket [s]ua : ar, isl. *svā er*, är en variant av *svā at*, vilket i forn-språket brukas i samma betydelse som ett relativpron., ock jenom det framför ställda determinativet þaun vinnes samma konstruktion, som redan föreligger i Rökstenens ualraubar . tuar þar suap . . 'de två valrov, som . .' Jfr Bugge, Rökst. I s. 30. Ett liknande bruk av so finnes i Gotl. L., varom Schlyters glossar säger: "Cum dicitur *firi þy so et* 13: 2 v. *so otiosa ac forte delenda est*". Slutet av VI synes mig vara i metrisk fårm: merki mest þaun svā ar men sin.

På II saknas mer än första hälften av inskriften. Pipping läser: -r : i : karþum : ar : uar : uiuemer : h —, vilket han översätter: "— i Garda, som var en berömd tempelpräst

—, tålkningen av **uiuemer** däck framställd med tvekan. Garda är en socken en mil från Ardre söderut. Det kann synas förmätet att vilja återställa en inskrift, varav så mycket fattas; hållpunkter finnas däck, som synas berättiga till försöket.

I IV angav **siba** sin hustru som datter till **Ropgair** i **Anga**; det ligger då nära, att II anjivit **Ailikn** som datter till någon i Garda, av vars namn det börjande -R utgör jentivändelse. Då **Liknvi** är datter till **Liknat**, **Ro(d)tiaud** till **Rodgair**, synes man kunna sluta, att **Ailikn** varit datter till en fader, vars namn börjat på **Ai-**, ock som hetat t. eks. **Aibiarn** äller kannsje **Aivat** liksom hennes son. Ett dylikt namn skulle ock jiva den aliteratsjon, som synes erforderlig, se nedan. Jfr G. Storm, *Vore Forfædres Tro paa Sjølevandring og deres Opkaldessystem*, Arkiv f. nord. fil. 9 s. 199 f.

Man kann således tänka sig II suplerad med: [: **han** : **uar** : **ainika** : **totir** : **aibiarna**]R : i : **karþum**, 'hon var enda datter till **Aibjörn** i Garda'; ordet **ainika** har jag måst tillägga för att nå nödigt antal mynder 29—30, jfr *Säve* 87 **ainika** : **sun**.

Inskriften på II har slutat med **ar** : **uar** : **uiuemer** : ×, ty vad **Pipping** fattar som **h-**, är i själva värdet ett sjiljetecken i färm av ett snett kårs; blått nedre högra armen är fullständigt bårta, ock det ansenliga sjiljetecknet, tre punkter jämte detta sneda kårs, markerar kraftigt hela inskriftens slut. Denna sats innehåller sannolikt något ärofullt om fadern till **Ailikn**, ock jag uppfattar **mer** som prep. 'med' liksom **mir** på **Rökstenen** m. fl. ställen, se *Bugge, Rökstenen* II s. 13, men ställd efter sitt subst. som understundom i poesi, samt **uiuē** som en av detta **mer** styrd dat. sg. av namnet på en hövding, på vars sjötåg fadern till **Ailikn** varit följaktig. Någon sådan hövding finnes emellertid icke i hittills offentligjorda runinskrifter, men sammaren 1900 undersökte jag en runsten vid **S. Betby**, **Ö. Hanninge sn**, **Sotholms**

hd, Söderml., vars inskrift innehåller ett liknande namn nämligen — [l]e[t : ri]sa : stin : eftir : ierunt : sun : sia : a_R . ua_R uestþr : meþ : uifi : suni . hakuna_R. Då de båda namnen äljest så mycket likna varandra ock förekåmma i samma sammanhang, torde sjiljaktigheten i beteckningen av det medjudande *v*-judet, *u* : *f*, icke vara själ nog att sjilja dem åt. I runinskrifter förekåmmer understundom utbyte av runorna *u* ock *f*; sålunda står *f* för väntat *u* i *fa_R* L. 1272, *va_R*, *fi_a* × *fa_p*um L. 118, *hwita vādum*, *finfipir* L. 1970. *Finnviðr*, ock omvänt någon gång *u* för väntat *f*, t. eks. *uluþin* DI. 108. *Ulf(h)eðinn*, *arua* Säve 152. I Gotl. L. förekåmmer i böjningsändelser ock trycksvaga slutstavelser *i* för fsv. *i*, *e* ock 'med' heter *miþ*, ehuru dåck också *meþ* flera gånger förekåmmer (Söderberg, Forngutn. ljudlära s. 25, 14). I gotländska runinskrifter kan *e* förekåmma i båda fallen t. eks. *yfir* : *aupwele* Säve 11, *nikulas* : *i* : *rinke* Säve 52, *meþ* Säve 50. För övrigt är andra leden av en sammansättning icke utan vidare likställd med böjningsändelser, ock då jag fattar *uiue* som en sammansättning, får bruket av *e* med min tålkning samma berättigande som hos Pipping, vilken, visserligen med stor tvekan, föreslår att uppfatta *uiuemæ_R* som *vī-vē mēRR* 'en berömd tämpelpräst'.

Sjillnaden *uiue* : *uifi* förklarar jag så, att namnet som de flästa namn varit en sammansättning urn., **wīha-weha_R*, vars senare led med tiden kåmmit att uppfattas som en ändelse, vilket medfört ordets behandling som enkelt i *uifi*. Teckningen *uiue* är alltså en mera etymologisk beteckning. Nom. sg. skulle sålunda varit **Vīwēr*, **Vīfir*. Att ordet skulle vara en fortsättning av det urnord. *wiwa_R* Tune, är högst osannolikt. Uti isl. namn, sammansatta med *-vēr*, är *f* för *v* mycket vanligt, enligt meddelande av aman. E. H. Lind.

Att i II prep. *mæ_R* följer efter *uiue* tyder på metrisk färm. Liksom även IV, III, VI slutat med ett par värser,

förmodar jag ock här metrisk fårm åsyftad: *Aivatar i Gardumar var Vive mer.*

Är sammanställningen av uiue II med uifi S. Betby riktig, leder tillägget **sun**: **hakunar**, som måste åsyfta att framhålla hövdingen som son av en fräjdad fader, till att söka detta namn i andra runinskrifter. Man kan knappt undandraga sig sammanställningen med runstenen i Bro tjuryka, Bro hd, Uppl. B. 267, L. 312, DI, 1, som **kinluk hulmkis** × **tutir** × **sustir** × **sukrupar** × **auk** × **paina** × **kaus rest eftir** × **asur** × **bunta** . **sin sun** × **hakunar iarls** × **sar** × **unr** × **uikika** × **uaurpr** × **mip** × **kaeti** × 'efter Assur sin make, son till Hakon jarl, som var vikingaväktare (förmodligen något befäl) med Gaut (Göt)'. Här är också en Hakons son nämnd, som drager på vikingatåg, ock även detta tåg jick sannolikt västerut, enär Liljegren Runlära s. 110 säkerligen med rätta identifierat denna inskrifts **kaeti** med det **kuti**, som finnes L. 925, Gåsinge kyrka, Sdml., vilken hövding säges hava dragit västerut. Här få vi emellertid veta, att Hakon varit jarl. Då L. 1241, Komstad, Ljunga sn, Västra hd, Smål. nämner **stalara**: **Hakunar Jarls**, måste antagas, att denne Hakon jarl är densamme. Det är frestande att antaga, om ock omöjligt att styrka, att det är samme Hakon jarl, vilken som konung nämnes i inskriften vid Hofgården, Adelsö L. 333, vilken konung uppenbarligen är vår historias Håkan röde, som antagligen rejerat 1067—1080, se Bugge, Runverser s. 77. Desänniet närmast före Håkans tronbestigning skulle Bro-stenen mycket väl kunna tillhöra, ock Ardre-stenarnes karaktär tyder väl på unjefär samma tid.

Dessa stenar äro emellertid avjort kristna, ock jenom min tydning av VI hava ock avjorda tecken till kristendom vunnits för Ardre-stenarne. Pipping anser dessa för hedniska ock åberopar (s. 46) avbildningarne av Odin på Sleipner, av drakar ock bilder av blodiga strider, ock sluter, att även den yngsta ej härstammar från en senare tid än 1000-talets mitt,

men vill förlägga III till 1000-talets första sjede. Blodiga strider förekommo ock under kristen tid, liksom avbildning av drakar, ock visa intet. Då det nu av ovanstående, som jag håppas, framgår, att Ardre-stenarne äro kristna, synes det mig finnas själ att undra, om den åttafotade springaren verkligen är Sleipner ock icke någon naiv framställning av en springande häst äller ett ornamentalt hugskått. Jag skulle vilja anse rytturen som Ailikns man eller fader ock övriga bilder som framställningar av huvudpersonens bragder, kannsje mannens på I, faderns på II, såvida de icke återjiva sener ur någon fornsaga, liksom på den samtidigt funna bildstenen, som ock har en rytture på en åttafotad häst, smeden Völunds historia synes framställd. Att Ardre-stenarne tillhöra mitten av 1000-talet synes ock mig sannolikt.

En vägg i en tjista av samma beskaffenhet som den av Ardre-stenarne V, I, VI, II bildade har säkerligen den sten från Sanda, nära Gottlands västkust på samma bredd som Ardre, utjort, varav teckning finnes hos Stephens, *Old Northern Runic Mon.* II s. 778. Utom att färmen alldeles överensstämmer med dessa Ardre-stenar, talar ock inskriften därför, som utjöres av tre jenom 'ock' samårdnade namn, vilka måste hava varit en del av en längre inskrift.

Stockholm den 23 april 1901.

Erik Brate.

Bidrag till fornnordisk ljudlära.

I. Konsonant-balans i fornsvenskan.

I Ark. nf. XIII, 161 ff. hade jag tillfälle ådagalägga, under hvilket förhållande den yngre *a*-brytningen på samnordisk tid genomfördes; blott onasalerat *a* (nom. sg. *eta* > *iata* "krubba", infin. *gelda* > *gialda*), men däremot icke nasalerat *a* (infin. **eṭa*, *eta*) värkade brytning. I sammanhang därmed påvisades, att kortstaviga ord av typen infin. **eṭa* (< **etan*) med stark levis på ultima längre bibehöllo nasaliteten i ultima än långstaviga ord av typen infin. *gelda* (< **geldā* < **geldan*) med svag levis på ultima. Denna växling *eṭa* (med nasalerat *a*) : *gelda* (med onasalerat *a*) har framkallats av den samnordiska akcentueringen, liksom fallet är med den fornnordiska vokalbalansen: fsv. *spīni* : *tīme* (< *tīni*), oblik kasus *gātu* "gata" : *gāto* (< *gātu*) "gåta", och dialektiskt *tāla* : *brinnæ* (< *brinna*); se Kock: Fsv. ljudlära II, 340 ff., Alt- und neuschwed. accentuierung (i QF. LXXXVII) s. 91 ff.

I harmoni med namnet *vokalbalans* föreslår jag därför för den för brytningsförhållandena avgörande samnordiska växlingen *eṭa* (med nasalerat *a*) : *gelda* (med onasalerat *a*) namnet *nasalitet-balans*.

Men liksom den samnordiska akcentueringen, hvilken ännu väsentligen fortlevde i fornsvenskan, framkallat vokalbalansen och nasalitetsbalansen, så har den, efter hvad jag nedan skall söka ådagalägga, givit upphovet även åt en *konsonant-balans*. En dylik har åtminstone dialektiskt funnits i fornsvenskan.

Det är vid bevarandet resp. förlusten av slutljudande samnordiskt *-r*, som den samnordiska (och fornsvenska) akcentueringen delvis spelat en roll.

Redan i Tidskrift for filologi ny række III (1878), s. 251 anmärkte jag, att ett ur *s* utvecklat *r* förlorats till följe

av ordens relativa akcentlöshet i fsv. *vir* : nysv. *vi*, fsv. *ir* : nysv. *I*, fsv. *hwar* : nysv. *ho*, fsv. *ur* : *u*, fsv. *æ*r : *æ*').

I Sv. landsm. XI nr 8 s. 18 ff. ådagalade jag bland annat, att i Upplandslagens språk samnord. -*r* ljudlagsenligt förlo- rats i levissimus-stavelse (gen. sg. *kirkiunnæ* < *kirkiunnar*; pron. *wi*[*r*] etc.), men däremot kvarstår i fortis- (semifortis-) och levis-stavelser (t. ex. gen. sg. *friþær* < *friþar*), ävensom att nysvenska riksspråket, hvad bruket av samnord. -*r* be- träffar, väsentligen är en utveckling av den ståndpunkt, som Upplandslagen representerar.

Ottelin har i sin avhandling "Studier öfver Codex bu- reanus I" s. 158 ff. uttalat sig om bruket av -*r* i denna ur- kund. Med allt skäl opponerar han sig emot Noreens påstå- ende, att i denna skrift *r* skulle hava bortfallit överallt utom intervokaliskt och slutljudande efter kort *u*, *o*. Det är vä- sentligen till min uppfattning av behandlingen av -*r* i forn- svenskan, som Ottelin ansluter sig, då han visar, att i nämnda urkund efter vokalslut ljudande -*r* ("vare sig i stafvelsens eller ordets slut") kvarstår efter vokal med fortis och semifortis (t. ex. pl. *frur* "fruar"), men kan förloras i "svagtonig" sta- velse. Ottelin meddelar en noggrann statistik, men det har icke lyckats honom att påvisa någon regel, enligt hvilken kvarståendet och förlusten av slutljudande -*r* i infortisstavelser reglerats; han säger själv: "någon regel för behandlingen af *r* i ordets slut har jag ej funnit".

¹⁾ Ehuru jag även vid utgivandet av Svensk akcent II (1885) var böjd att antaga, att det blott var det ur äldre *s* utvecklade *r*-(d. v. s. *r*-)ljudet, som i relativt oakcentuerad stavelse förlorades, framhöll jag (på grund av vissa betänkligheter mot denna uppfattning, hvilka det här är obehöfligt att nämna) icke detta — hvilket var ett fel —, utan inskränkte mig (s. 427 ff.) till att visa, dels att -*r* kvarstår i ord av typen fsv. *siter* "sitter", emedan det var vokaliskt, dels att -*r* i svenskan förlorats i levissimusstavelse t. ex. i fsv. nom. pl. m. *hwitaste* (< *hwitastir*), i fsv. *vir* : *vi*, *ivi*(*r*) etc. I Vestmanna- lagens ljudlära (1887) s. 83 ff. visade Brate, att det blott är det samnord. -*r* (icke det samnord. -*r*), som förloras i fsv., men han misstog sig, när han menade, att akcentueringen intet skulle hava att skaffa med förlusten eller bibehål- landet av slutljudande *r*-ljud.

Med begagnande av de av Ottelin meddelade statistiska uppgifterna skall jag emellertid söka ådagalägga, att en bestämd tendens till en dylik regel finnes. Det är egentligen vid behandlingen av *-R* i presens sing. av verb av typen *kalla*, som denna tendens framträder, men den kan även annars i någon mån spåras.

De nämnda presensformerna bibehålla merendels *-R* i en stavelse, som omedelbart efterföljer en *kort* rotstavelse, men förlora annars merendels *-R* (d. v. s. att *-R* förloras i stavelser, som omedelbart efterfölja en *lång* rotstavelse, samt i stavelser, som skiljas från ordets [första] rotstavelse genom någon mellanliggande stavelse).

Till den förra ordgruppen höra med kvarstående *-R*: *suarar* 52 ggr, *talar* 13 ggr, *louar* 3 ggr, *tapar* 2 ggr, *iavar*¹⁾, *plæghar*; dessutom *skriuar* 17 ggr. Då presens sg. pass. av verbet *skriwa* i Codex bur. alltid heter *skriwas* (ej *skriſs*, Ottelin s. 164), talar all sannolikhet för att *skriwa* i denna urkund böjts såsom *kalla* och (liksom det isl. *skriſa* : pret. *skrifapa*) haft kort rotstavelse. Men då fsv. även haft ett starkt böjt *skriwa* : pret. *skrēf* (i Cod. bur. pret. *skref* : *skriwu*), och då i vår urkund isl. *-r* efter konsonant motsvaras av *-ar* (nom. sg. isl. *dagr* = *daghar* etc. i Cod. bur.), så finnes den möjligheten, att *skriuar* i Cod. bur. etymologiskt skulle motsvara ett isl. **skrēfr*.

Till den förra ordgruppen höra med förlorat *-R*: *suara* 5 ggr, *tala* 4 ggr, *uara*.

Alltså hava kortstaviga ord bibehållit *-R* 89 ggr (om *skriuar* frånräknas, 72 ggr), men förlorat det icke mera än 10 ggr.

Till den andra ordgruppen höra med förlorat *-R*: *akta* 2 ggr, *helsa*, *hepra* 3 ggr, *huxa* 2 ggr, *neka*, *ofra* 5 ggr, *prædica* 3 ggr, *þaka* (d. v. s. *þakka* "tackar") 5 ggr, *dara*, *griæna*

¹⁾ När efter en form ej anföres, huru ofta den möter, finnes den blott en gång.

(skrivfel för *grænia*), *hungra*, *kalla* 5 ggr, *casta* 2 ggr, *luka* (d. v. s. *lukka* "lockar"), *lusna*, *nípra*, *orka*, *prøua* (jmf. beträffande kvantiteten isl. *prófa*), *rensa*, *sighla*, *tekna* 4 ggr, *þiæna* 3 ggr, *vndra* 2 ggr, *visa* 3 ggr, *vitia*, *vitna* 2 ggr, *trøsta*, *andvarpa* 2 ggr.

Ord med kvarstående *-r*, hvilka tillhöra denna grupp: *kallar* 14 ggr, *heþrar*, *nekar*, *ofrar*, *prøuar* 3 ggr, *bannar*, *bipar* "bidar", *byrriar*, *danzar*, *darar*, *eghnar*, *falnar* 2 ggr, *frestar*, *helsar*, *iættar*, *liktar*, *menar* 3 ggr, *sigharar* (< *sighrar* "besegrar"), *somnar*, *vacnar*, *vitnar* 3 ggr, *ærupar*, *var-kunnar*, *hærbæriar*.

Den andra ordgruppens verb hava således förlorat *-r* 57 ggr och bibehållit det 44 ggr.

Av dessa siffror framgår, att man i Cod. bureanus' språk hade en utpräglad tendens att bibehålla *-r* i stavelser med stark levis (t. ex. *suarar*), men att låta det förloras i stavelser med svag levis eller levissimus (t. ex. *tekno[r]*, *and-varpa[r]*).

Härmed harmonierar mycket väl behandlingen av *-r* i pres. sg. av verb av typen *gløma*. Alla dylika verb hava lång rotstavelse. Man väntar därför, att presensformer sådana som *gløme[r]* i Cod. bur. oftare skola förlora än bibehålla *-r*. Detta är också fallet. Dylika verb sakna *-r* 48 ggr och, om 7 "osäkra" fall medräknas, t. o. m. 55 ggr: *døpe*, *løse*, *hete* 12 ggr, *føpe*, *løse* 2 ggr etc. etc., och *-r* kvarstår blott 23 ggr: *følgher*, *heter* 8 ggr, *møter*, *ræner* etc. etc.

Under det att således en tydlig konsonantbalans spåras i Cod. bureanus' verbalböjning, har dess värkningar inom nominalböjningen upphävts genom analogi-inflytande och andra faktorer. I Tidskrift f. fil. N. R. IX, 161 ff. och Sv. landsm. XI nr 8 s. 30 ff. har jag sökt visa, att det fsv. slutljudande *r*-ljudet, som i allmänhet hade ett svagt uttal, i åtskilliga urkunder på analogisk väg förlorades i sådana former, som vid sin sida hade närstående och för övrigt likalydande former

utan *-r*. Denna princip tillsammans med konsonantbalansen förklarar behandlingen av *-r* i Cod. bureanus' nominalböjning.

När nom. pl. av mask. *a-*, *i-* och *an-*stammar alltid eller nästan alltid saknar *-r* (*arma[r]*, *vini[r]*, *iupa[r]*), beror det på inflytande från ack. pl. (*arma*, *vini*, *iupa*). Härvid är dock att beakta, att de långstaviga orden oberoende av analogipåverkan borde förlora *-r*, samt att särskilt bland *a-*stammarna dessa ord äro synnerligen talrika.

I nom. och ack. pl. av fem. *i-* och *ön-*stammar råder vacklan, t. ex. *bøner* och *bøne*, *flugur* och *flughu*. Slutljudande *-r* finnes här oftare än i de mask. substantiven, emedan såväl ack.- som nominativ-formen i det något äldre språket hade *-r*.

När adjektiven i nom. pl. mask. samt nom. ack. pl. fem. nästan alltid sakna *-r* (*blinde*, *goþa*), förklaras det dels därav, att de långstaviga ordens former segrat, dels därav, att man hade en massa adjektiviskt böjde trestaviga ord av typerna nom. pl. *liuflikir*, *naþoghir*, *hwitastir*, *kallapir* med levissimus på ultiima, hvadan alltså i dem *-r* ljudlagsenligt måste förloras. Härtill kom inflytande från ack. pl. mask. på *-a* (*goþa*). Jmf. Kock i Sv. landsm. XI nr 8 s. 27.

Frånvaron av *-r* i gen. sg. av subst. (*sorgha[r]*) beror ock delvis på att de långstaviga ordens form blivit den segrande, men även andra omständigheter hava härvid spelat en viktig roll. Bland ord, som i gen. sg. hade gen. på *-ar*, funnos ganska många och talrika grupper av tvåstaviga ord, hvilka alltså i gen. sg. blevo trestaviga. Jag erinrar t. ex. om den isl. böjningen av maskulina substantiv sådana som de på *-skapr* (*fiándskapr*, gen. *fiándskapar* etc.), *-naþr* (*búnaþr*, gen. *búnaþar* etc.), *-mundr* (*Sigmundr*, gen. *Sigmundar* etc.), *-freþr* (*Hallfreþr*, gen. *Hallfreþar* etc.), av feminina substantiv på *-an* : *-un* (*skipan* : *skipun*, gen. *skipanar* etc.), *-ing* (*dróttning*, gen. *dróttningar* etc.), *-ung* (*bráþung*, gen. *bráþungar* etc.). Alla dylika genitiver med levis eller semifortis på penultima och med levissimus på ultiima för-

lorade ljudlagsenligt *-r*, och gen. sg. av dessa typer bidrog till att på analogisk väg avlägsna *-r* i gen. sg. *sorgha[r]* etc. Härtill kom, att språket sedan gammalt egde en ofantlig massa genitiver på *-a*, nämligen gen. sg. av mask. (och neutrala) *n*-stammar (*anda*) och gen. pl. av samtliga substantiv (*dagha*, *tifa*, *orþa* etc. etc.). Då nu gen. sg. på *-ar* användes av ett jämförelsevis färre antal ord, och då i åtskilliga bland dessa den äldre ändelsen *-ar* höll på att på analogisk väg utbytas mot *-s*, så är det lätt begripligt, att även den överväldigande massan av gamla genitiver på *-a* (ehuru de flästa bland dessa voro plurala gen.) bidrog till att avlägsna *-r* i ändelsen *-ar*. Jmf. även Sv. landsm. anf. st. s. 32.

Beträffande gen. sg. f. på *-a* av adjektiv hänvisar jag till min framställning ib. s. 22 f.

Det är sannolikt, att den ovan ådagalagda konsonantbalansen vid behandlingen av *-r* framdeles skall kunna påvisas även i någon eller några andra fornsvenska skrifter. Emellertid förtjenar det framhållas, att Cod. bur. även beträffande vokalbalansen visat sig vara av särskilt intresse. I motsats till förhållandet i den normala fornsvenskan tillämpas nämligen här den fullständiga vokalbalansen för *i* : *e*, så att användningen av dessa ljud regleras enligt balanslagen icke blott i öppen, utan ock i *sluten* stavelse, t. ex. part. *dræpin*: *væxen* (Kock: Fsv. ljudl. II, 245 ff.). Att denna urkund, i motsats till flertalet fsv. urkunder, låtit *-r* oftast förloras i ord av typen pres. *tekna[r]* med svag levis och låtit *i* övergå till *e* i ord av typen *væxin* > *væxen* med svag levis, tyder kanske på att den svaga levis var svagare i den dialekt, som Cod. bur. representerar, än fallet var i de flästa bygder. Då nu som bekant Cod. bur. representerar den forntida östgöta-dialekten, bör väl härmed även sättas i samband, att ändelsevokalen *a* i vissa trakter av det forna och nuvarande Östergötland försvagats till *æ* (*ä*).

Från senare perioder finnas andra arter av konsonantbalans. I Ark. nf. XII, 265 ff. har av mig framhållits, att i vissa äldre nysv. skrifter det kortstaviga *hufwudh*, *hoffwudh* bibehållit det äldre slutljudande *-ð*, som däremot i långstaviga ord sådana som *skilnadh* > *skilnat* övergått till *-t*. Am. B. Larsen har i Oversigt over de trondhjemske dialekters slægtskabsforhold s. 78 anmärkt, att i målen i Orkedalen, Børgsen, Melhus och Singsås slutljudande *-m* kvarstår i ursprungligen kortstaviga ord sådana *mågôm* (< dat. pl. *magom*), men har förlorats i långstaviga ord sådana som *bakkå* (< dat. pl. *bakkom*), och att detta sammanhänger med ordens akcentuering.

Den här ådagalagda fornsvenska konsonant-balansen, som spelat en roll vid behandlingen av slutljudande *-R*, är av intresse även för bedömandet av belans-lagarna i allmänhet.

Jag har, såsom nämnt, förklarat vokalbalansen genom olika akcentuering.

Nu har emellertid enskilt (av en man, för hvilkens åsikt om språkliga spörsmål jag i allmänhet har den allra största aktning) mot denna min uppfattning den invändningen blivit framställd, att vokalbalansen skulle hava framkallats (icke, eller åtminstone icke väsentligen av olika akcentuering, utan) av olika kvantitets-förhållanden hos ändelse-vokalerna. I t. ex. *spīni* skulle ultimas *i*-ljud hava varit kvantitativt längre än ultimas *i*-ljud i *tīmi*; därför skulle *spīni* hava bevarat *-i*, men *tīmi* hava låtit det övergå till *-e* (*tīme*).

Denna mening vederlägges genom den fsv. konsonant-balansen.

Det är självklart, att de olika arterna av *balans*, d. v. s. vokal-balansen (*spīni* : *tīme* etc.), nasalitets-balansen (samnord. *eta* isl. *eta*: samnord. *gelda* isl. *gjalda*) och konsonantbalansen (fsv. *suarar* : *tekna[r]*) måste förklaras på *samma* sätt. Man kan således icke antaga, att *en* faktor framkallat vokalbalansen, men en *annan* faktor framkallat konsonantbalansen, eller att

en faktor givit upphov åt konsonantbalansen, men en *annan* faktor givit upphov åt nasalitetsbalansen. Det måste naturligtvis vara *en och samma* faktor, som föranlett samtliga de för de nordiska språken så betydelsefulla balans-lagarna. Om man därför kan visa, att t. ex. konsonantbalansen måste hava framkallats av akcentueringen (icke genom ändelsevokalernas kvantitets-förhållanden), så måste detsamma gälla beträffande vokal-balansen och nasalitetsbalansen.

Upprepade gånger har jag framhållit (jmf. särskilt Alt-und neuschw. accentuierung § 195—202, 246), att ändelsevokalerna i *spīnī : tīmī (tīmē)*, *gātū : gātū (gātō)* etc., i *ētā : geldā (gialdā)* etc. voro olika, icke blott hvad den expiratoriska akcentueringen, utan även hvad kvantiteten vidkom. Men att det var ändelsevokalernas olikartade expiratoriska akcentuering, som framkallade balanslagarna — detta framgår av den fsv. konsonant-balansen.

Här har man ju växlingen *swärär* : (*teknär* >) *teknä*. Antag nu, att ultimavokalerna i *swärär* och *teknär* blott i kvantitativt avseende (men icke hvad expirationstrycket beträffar) voro olika, så att ultima-vokalen i *swärär* var längre än ultima-vokalen i *teknär*, men hade samma kvantum av expiratoriskt tryck som denna. Då man nu vet, att det expiratoriska trycket avtager mot stavelsernas slut, så att t. ex. *r*-ljudet i *här* omedelbart efter långt *a*-ljud har svagare expirationstryck än *r*-ljudet i *bär* omedelbart efter kort *a*-ljud — så måste också *r*-ljudet i *swärär* hava haft svagare expirationstryck än *r*-ljudet i *teknär* (eftersom ultimas *a*-ljud i *swärär* ju var längre, men icke skulle ha varit starkare akcentuerat än ultimas *a*-ljud i *teknär*). Men om så hade varit, så borde *swärär* hava övergått till *swärä* med förlust av *-r*, under det att *teknär* tvärtom borde hava bibehållit *r*-ljudet. Nu har emellertid faktiskt utvecklingen varit den motsatta: det är *swärär*, som bibehållit *r*-ljudet, och det är *teknär*, som förlorat det (*tekna*).

Detta visar således, att det icke är kvantitets-olikheten hos ultima av *swärär* : *teknä_R*, som framkallat konsonantbalansen.

Antar man åter, att *swärär* : *teknär* hade på ultima icke blott olika kvantitet, utan också olika akcentuering, så är saken klar. *Swärär* (med stark levis) hade på ultima en starkare exspiratorisk akcent än *teknär* (med svag levis); *swärär* bibehöll därför *R*-ljudet, hvilket däremot förlorades i *teknä_R*. Denna akcentuering lever ju alltjämt kvar i ålderdomliga svenska och norska bygdemål.

Men om det är akcentueringen, som framkallat konsonantbalansen, så måste det (såsom vi ovan sett) också vara akcentueringen, som framkallat vokalbalansen och nasalitetsbalansen.

II. Åkirkeby-inskriften och fornspråkets olika *n*-ljud.

Den av sandsten förfärdigade och med åtskilliga skulpterade bilder smyckade dopfunten i Åkirkeby på Bornholm har som bekant ett särskilt intresse därför, att på den tillika är inristad en av våra längsta runinskrifter. Inskriften är avfattad på forngutniska, och funten är av gottländsk sandsten. Wimmer har på ett synnerligen förtjänstfullt sätt tolkat inskriften i det 1887 utgivna praktvärbet "Døbefonten i Åkirkeby kirke". Enligt hans åsikt förskriva sig runristningen och funten från omkring år 1280. Något senare har Hans Hildebrand i Vitterhets Akademiens Månadsblad VI, 179 ff. egnat en liten uppsats åt denna fråga; hans resultat är, att arbetet är från början av 1200-talet.

I denna min uppsats skall jag söka i en detalj komplettera Wimmers värdefulla utredning av runinskriften.

Ristaren av Åkirkeby-inskriften har till sitt förfogande egt ett ganska rikt utvecklat runalfabet, som i stor utsträckning använder punkterade runor. Så skiljes icke blott mellan de två *r*-typerna (som återgiva fornspråkets olika *r*-ljud: *r*

och det ur tonande *s* utvecklade *x*), mellan *s* och *z*, mellan *u* och punkterat *u* (representant för *y*-ljudet), mellan *i* och punkterat *i* (representant för *e*-ljudet), mellan *t* och punkterat *t* (representant för *d*-ljudet), mellan *k* och punkterat *k* (representant för *g*-ljudet), mellan *b* och punkterat *b* (representant för *p*-ljudet), utan det användes även ett särskilt tecken (en *k*-runa med en punkt, där kännestreckets utgång från huvudstaven) för att beteckna *ng* (t. ex. i **ku^ongar**) och dessutom, — hvilket här särskilt intresserar oss — två olika tecken för *n*-ljud och en enstaka gång även en punkterad *l*-runa.

Icke mindre än femton gånger förekommer *n*-runan med en punkt, där kännestreckets skär huvudstaven (†), under det att *n*-runan är opunkterad åtta gånger (‡). Wimmer s. 41—42 anser, att man med den punkterade *n*-runan icke åsyftat något annat uttal än med den opunkterade, och han tänker sig, att det varit runristarens avsikt att överallt förse *n* med punkt. Icke håller Brate tror, att med den punkterade *n*-runan skulle betecknas något annat ljud än det som återgives med motsvarande opunkterade runa (Svenska fornminnesföreningens tidskr. VII, 66).

Emellertid vore det tydligen mycket påfallande, om runristaren skulle hava glömt att tillfoga punkten i *n*-runan ej mindre än åtta gånger, och en annan förklaring av de olika *n*-tecknen är därför tydligen mycket önskelig.

Vid den tid, då Wimmer och Brate uttalade sig i frågan, kunde knappast någon lösning av spörsmålet givas, ty det hade då ännu icke blifvit påvisat, att fornspråket använde kvalitativt olika *n*-ljud.

Numera veta vi emellertid, att det nordiska fornspråket hade dels ett supradentalt, dels ett icke supradentalt *n*-ljud, liksom det hade dels ett supradentalt, dels ett icke supradentalt *l*-ljud. Beträffande *l*-ljuden hänvisar jag till Kock i Sv. landsm. II nr 12, Fsv. ljudlära II, 464 ff., Ark. nf. V, 254

ff.; beträffande *n*-ljuden till P. Åström i Sv. landsm. VI, nr 6 s. 109 ff., XIII nr 2 s. 62—64 och särskilt till Kock i Ark. anf. st.¹⁾

För *l*- och *n*-ljudens kvalitet i fornspråket gäller följande regel: "De voro såsom *lån*ga icke supradentala. Såsom *hort*a voro de icke supradentala 1) i framljud 2) i omedelbar förbindelse med dental, utom när de efterföljdes av ett s. k. dentalt ljud, med hvilket de sammanstött först genom samnordisk synkope 3) efter vokal med infortis; annars voro kort *l* och kort *n* supradentala". Jmf. Kock Ark. nf. V, 268. Man hade alltså icke supradentalt *n* i t. ex. pron. *hann*, *nef* "näsa", *binda*, *ofan*, men däremot supradentalt *n* i t. ex. pron. *hón*, *barn*, pret. *vanþa* (emedan det uppstått ur urnord. **waniðō*).

Härmed harmonierar Åkirkebyinskriftens användning av de olika *n*-tecknen fullständigt (med undantag av blott *ett* ord). Den använder nämligen punkterat *n* (här återgivet med *n*) med valör av icke supradentalt *n*-ljud, opunkterat *n* (här återgivet med *n*) med valör av supradentalt *n*-ljud.

I överensstämmelse härmed finner man *n* i följande ord.

N-ljudet är såsom långt icke supradentalt i pron. *hæn* (V²⁾, IX och X, = isl. *hann*), i nom. sing. *drotin* (V, isl. *dróttinn*), i ultima av ack. sg. mask. *bundin* (X, isl. *bundinn*). Såsom stående i framljud är *n*-ljudet icke supradentalt i pret. *nehldu* (XI, isl. *negldu* "fastnaglade"); om *kunuxa* i fältet V se s. 154. I omedelbar förbindelse med dental är *n*-ljudet icke supradentalt i part. pass. *bundin* (X, isl. *bundinn*), dat.

¹⁾ I Beitr. XXIII, 502 (jmf. ock Beitr. XX, 122) har jag sökt visa, att det långa *n*-ljudet i fornspråket (t. ex. i part. pass. *brostinn*) var præpalatalt. Om så är, hade man i fornspråket tre olika kvaliteter av *n*-ljudet, i det att det långa *n*-ljudet var præpalatalt, det korta *n*-ljudet dels dentalt, dels supradentalt. Här i denna uppsats intresserar oss dock blott skillnaden mellan det supradentala och det icke supradentala *n*-ljudet.

²⁾ Med romerska siffror angivas de bildfält på dopfunten, till hvilka i fråga varande ord hör.

sg. **drotni** (IV, VII, isl. *drótni*); i detta senare ord stod för övrigt *n*-ljudet på urnordisk tid efter en vokal med infortis (**druhtanē*). Hit hör ock låneordet *santi* (av *sankti*) "helige", hvilket skrives **santi**, **santa** (båda formerna vid fältet I). Efter infortis-vokal är *n*-ljudet icke supradentalt i **siþan** (X, isl. *siþan* "sedan"), **þiþan** (X, isl. *þáþan*, i Gottlandslagen *þeþan* "dädan"), ack. sg. **drotin** (IX, isl. *dróttin*).

Däremot har inskriften opunkterat *n* (**n**) i pron. **han** (I, III, isl. *hón* "hon"); i Gottlandslagen användes som bekant alltid formen **han** "hon"), **kununga** (IV, VI, isl. *konungar*), **barn** (I, III, isl. *barn* "barn"), ack. sg. mask. **uarn** (IX, isl. *várn* "vår"). Det korta *n*-ljudet var i dessa ord supradentalt.

Såsom härav framgår, fattar jag det till tredje fältet hörande **han** såsom "hon" (icke såsom ack. av "han"); detta i överensstämmelse med Löffler i Vitterhets Akademiens Månadsblad VI, 13 noten. Sammanhanget är följande. Inskriften börjar: "I. Detta är den helige Gabriel och (som) sade till den heliga Maria, att hon skulle föda barn. II. Detta är Elisabeth och Maria och (som) hälsa på hvarandra". Därefter följer, hörande till tredje fältet, följande: "**hiar : huillis : maria sum : han : barn : fydi : skapera : himiz : ok : iorþar : sum os leysti**". Enligt Wimmer s. 46 betyder **han : barn : fydi** : egentligen "födde ham som barn", och han översätter "Her hviles (hviler) Marie, som barnfödde (födde) häm, himlens og jordens skaber, som forløste os" (s. 61).

Men då motsvarigheten till isl. *hann* annars alltid (tre gånger) i inskriften skrives med punkterat **n** (**han**), under det att motsvarigheten till isl. *hón* annars (i fältet I) återgives med opunkterat **n** (**han**), så bör man, så vitt jag ser, även här fatta **han** i betydelsen "hon". Detta giver även en mycket god mening.

Som bekant är det i isländskan ganska vanligt, att pronomenet *hann*, *hón* tillfogas omedelbart efter den relativa partikeln *er*. Så heter det t. ex. i Grágás I, 36: "Sa maþr

er hann ("som") skal fasta. hann skal hafa etit mat sinn . . ."; i Messusk. "nú um þann mann, *er hann* ("som") vaknar vel við, er hringt er . . ."; se Fritzner I² s. 344 spalt 2, där flera andra exempel anföras, och Falk och Torp: Dansk-norskens syntax s. 141 f., 278; jmf. även Lund: Ordföjningslära s. 256. Från Falk och Torp hämtar jag ett exempel med *er hon*: "en sú kona, *er hon* ("som") vill ill vera". Jag erinrar även om att man med betydelsen "som" i runinskrifter finner sådana uttryck som *ir þan* (Hässlö Södermanland L. 904 = Runverser nr 79), *ar han* (i *uar ar han sun kisa* Kärna Östergötland; L. 1144; jmf. Bugge i Runverser s. 188).

I full överensstämmelse härmed fattar jag *sum han* i vår inskrift i betydelsen "som" (relativ-pronomen) och översätter: "Här hvilar Maria, som födde barnet, himmelens och jordens skapare, som återlöste oss". Ehuru, såsom nämnt, även Löffler fattar *han* på detta ställe såsom "hon", anser jag dock, att han ej tolkat uttrycket rätt, då han översätter "hvarest hon födde ett barn".

Av det redan anförda framgår, att ordet "konung" skrives dels med supradentalt *n* (*n*): *kunuzar* (IV, VI), dels med dentalt *n* (*n*): *kunuzā* (V). Detta förklarar jag sålunda. I Fsv. ljudl. I, 50 anm. 2, Akc. II, 318 ff., Alt- u. neuschw. acc. 226 har jag visat, att ordet *konung* i fornspråket fakultativt haft fortis på andra stavelsen, en akcentuering, som alltjämt lever kvar i *konúngslig* i svenska riksspråket. Att denna akcentuering var urnordisk, framgår av det lappska låneordet *konökis* enligt K. B. Wiklund: Die nordischen lehnwörter in den russisch-lappischen dialekten s. 160. När *kunungr* hade fortis på första stavelsen, hade det naturligtvis supradentalt *n*-ljud enligt den vanliga regeln (alltså *kunuzar*). Då däremot fortis föll på andra stavelsen, fördes det intervokaliska *n*-ljudet till andra vokalen, så att man uttalade *ku-nungar*; jmf. det nysv. uttalet *i-nälles* (av *in alles*), *gu-tår* (av

gutt år "gott år"). Härigenom blev *n*-ljudet i stavelsen *nung* i *kunungar* väsentligen likställigt med *n* i framljud (i *nef* "näsa" etc.), och det är därför naturligt, att man vid akcentueringen *kunúngar* använde icke supradentalt *n* (*ku^unu^ga*). Om man för övrigt ville antaga, att *n*-ljudet vid akcentueringen *kunúngar* hörde till samma stavelse som föregående vokal (*kun-úngar*), så skulle i alla fall *n*-ljudet vara icke supradentalt, ty i så fall skulle det stå i en infortis-stavelse.

Blott *en* gång användes i inskriften opunkterat i stället för punkterat *n*, nämligen i partikeln *sipaⁿ* (VII), som dock i fältet X riktigt skrives *sipaⁿ*. Runristaren har av förbi-seende glömt punkten på detta enda ställe; tjugotvå gånger använder han däremot fullt korrekt de olika *n*-typerna *n* och *n*.

Inskriften på Åkirkeby-funten synes mig på ett slående sätt bekräfta riktigheten av de senaste årens undersökning om bruket av supradentala ljud i fornspråket. Särskilt i vissa punkter är den härvid av intresse.

I Ark. nf. V, 268 ansåg jag mig blott såsom troligt kunna antaga, att fornspråket hade icke supradentalt kort *l* och *n* efter vokal med infortis. Att emellertid så verkligt var fallet, ådagalägges av ristningarna *piapaⁿ*, *sipaⁿ* och *ack. drotiⁿ* med punkterat *n* (runan för icke supradentalt *n*-ljud).

Vidare lär oss inskriften genom *barn*, *uarn*, att *n*-ljudet i fgotniskan på 1200-talet var supradentalt omedelbart efter *r*. Detta harmonierar med det alltjämt på Fårön använda uttalet; här är nämligen (se Noreen i Sv. landsm. I, 310—13) *n* och även *l*, *s*, *t*, *d* supradentala omedelbart efter *r*, *t*. ex. i *hårn* "horn", *kärli^{ng}* "kärring", *får^s* "fors", *burt* "bort", *hard* "hård" (så ock *t* efter *rs*, *t*. ex. *försti* "förste"). Men då *n* var supradentalt i förbindelsen *rn*, så voro redan i 1200-talets gutniska troligen även *l*, *s*, *t* supradentala i ord sådana som *karl*, **fors*, *fyrsti*, *bort*. Förhållandet var sannolikt detsamma i övriga dialekter av det nordiska fornspråket

och även i det samnordiska språket. På likartat sätt hade säkerligen redan i det samnordiska fornspråket *n*, *s*, *t*, *d* blivit supradentala ljud omedelbart efter supradentalt *l*, t. ex. i *ϕln*, gen. *stóls* (till *stóll*), *fúllt* neutr. (till *fúll*), (fg. *kerldi* "mankön").

I motsats till förhållandet i här avhandlade ord kvarstod i de flästa väst- och östnordiska dialekterna under medeltiden ljudförbindelsen *rð* (i *borþ*, *örþ* etc.) oförändrad. Dock har *dialektiskt* *rð* övergått till *rd* med supradentalt *d*, hvar efter även *r* kunnat förloras, liksom fallet är i en mängd moderna svenska mål. Detta framgår av sådana sporadiskt mötande skrivningar i fsv. som t. ex. *Haluadson*, *Halwadson* (jämte *Halwarder*, *Halwardson*) i ett diplom från Hälsingland (år 1406), SD ns. I, 595. Åtskilliga andra exempel har jag anfört i Ark. nf. II, 33 noten mom. VI och Tff. NR. IX, 152; jmf. även Fsv. ljudl. II, 454 ff., 462.

Genom en dialektisk utveckling *rð* > supradentalt *d* > supradentalt *l* i semifortisstavelserna förklaras ock *piufwala bot* (< **piufwarþa bot*; Kock i Ark. nf. V, 264 noten).

I Sv. landsm. I, 312 förmodar Noreen, att supradentaliteten hos *n*, *l*, *s*, *t* efter *r* i ord sådana som *hårn* "horn", *fårs* "fors" etc. i Fårömålet är ung, emedan på mellersta Gottland *t* och stundom även *n* äro alveolara efter *r*; målet på mellersta Gottland skulle alltså enligt honom i detta avseende intaga en äldre ståndpunkt än Fårömålet. Att detta icke är riktigt, utan att tvärtom Fårömålet i denna punkt representerar det äldre stadiet, framgår till fullo av *barn*, *uarn* på Åkirkeby-funten med supradentalt *n*. Då sandsten finnes blott i sydvästra delen av Gottland, förskriver sig (såsom Brate i Svenska fornminnesfören.s tidskrift VII, 66 och Hans Hildebrand i Vitterhets Akademiens Månadsblad VI, 179 ff. framhållit) Åkirkeby-funten säkerligen från denna trakt.

I den moderna Gottlands-dialekten liksom i bygdemålen i mellersta Sverige har fornspråkets supradentala *n*-ljud över-

gått till dentalt *n* utom i ställning omedelbart efter supradental konsonant.

Under det att Åkirkeby-inskriften i allmänhet använder blott ett slag av *l*-tecken (såväl för supradentalt som för icke supradentalt *l*-ljud), förekommer en enstaka gång en punkterad *l*-runa, nämligen i ordet *skuldi* till första fältet (= isl. *skuldi* skulle). Efter det antörda är det klart, att runristaren med detta punkterade *l* velat uttrycka det icke supradentala *l*-ljudet; jmf. got. *skulda*, som visar, att redan på urnordisk tid *l*-ljudet efterföljdes av dental och således självt var icke supradentalt.

Med detta sporadiska bruk av punkterad *l*-runa är att jämföra, att punkterat *p* någon gång förekommer i forngutn. runurkunder med valör av *ð*. Så framhåller Wimmer anf. arb. s. 68 f., att en ljuskrona från Hväte (jmf. Säve i Annaler for nord. oldk. 1852 s. 215 ff., Gutn. urkunder nr 104) brukar punkterat *p* i dat. *gupi* och i partikeln *sipan*, men opunkterat *p* i *pisa*, *pai*, til *parfa*, ävensom att den fgutn. runkalendern två gånger i ordet *epa* "eller" (samt i namnen *agapa*, *mapaus*) har punkterat *p*, under det att *ð*-ljudet alltid annars i runkalendern uttryckes med opunkterat *p*.

III. Till frågan om behandlingen av ljudförbindelserna *rn, rt* i fornnord. språk.

Redan t. ex. Gíslason anmärker i sin Oldnordisk form-lære s. 48, att isländskan använder blott *annat*, *annan* (av äldre **annart*, **annarn*), men jämte *okkat*, *okkan* även *okkart*, *okkarn*, jämte *ykkat*, *ykkan* även *ykkart*, *ykkarn* och jämte *ypvat*, *ypvan* även *ypvart*, *ypvarn*.

Ehuru man naturligtvis har insett, att akcentueringen spelat en roll vid förlusten av *r* i dessa ord, har hittills ingen tillfredsställande förklaring blivit given av *annat*, *annan* i motsats till *okka(r)t okka(r)n* etc.

Noreens försök Aisl. gramm.² § 240 att förklara saken är icke lyckligt. Han menar, att *r* ljudlagsenligt skulle förloras i "schwachtonger silbe", d. v. s. i stavelser med svag levis, och tillägger: "die *r*-formen [i *okka(r)n*, *okka(r)t*, *nokko(r)n* etc.] beruhen auf analogischer neuerung oder wie in *kofa(r)n* schosshund auf starkem nebenton". Då "starker nebenton" i hans terminologi betyder semifortis, menar han alltså, att *okkart*, *okkarn* etc. måhända varit formellt sammansatta ord med semifortis. Det finnes emellertid intet skäl till detta antagande för *okkarn*, *okkart*, *yþvarn*, *yþvart*, *ykkarn*, *ykkart* (om *nokkorn* se s. 159 f.). De pronomina orden *okka(r)t*, *okka(r)n* etc. äro simplicia, och man förstår alldeles icke, hvarför de snarare än *annart* **annarn* skulle hava semifortis. Lika obegripligt är det, hvarför analogi-påvärkan från *okkarr* etc. skulle fakultativt vidmakthålla *r*-ljudet i *okka(r)t*, *okka(r)n* etc., under det att *r*-ljudet i *annarr* etc. ej förmådde utöva samma inflytande på **annarn*, *annart*. — I sin Aschw. gramm. § 289, 2 fasthåller Noreen väsentligen sin uppfattning om *annan*, *ipan* etc., d. v. s. att *rn* skulle i "schwachtongem auslaut" hava blivit till *nn*, senare *n*; men han anser (§ 320, 2) det osäkert, huruvida *annat*, *okkat* etc. ljudlagsenligt förlorat *r*, eller om de icke snarare äro analogibildningar till *annan*, **okkan*. Icke håller till denna uppfattning (att *annat*, *okkat* etc. skulle vara analogi-bildningar) kan jag ansluta mig.

Jag förklarar nämligen förhållandet på följande sätt.

En granskning av Larssons Ordförrådet visar, att de *älsta* isländska handskrifterna uteslutande använda *r*-lösa former av *annan*, *annat*, men alltid *r* i de andra (två) orden, som där förekomma. Så har stockholmska Homilieboken *yþvarn* fyra ggr; handskriften AM. 645 *yþvarn* tre ggr, under det att *yþvart* möter i Hom. 6 ggr, *vþvart* därstädes en gång, och *yþvart* en gång i AM. 645. *Necquerr* har alltid i ack. sg. m. *necquern*, *nœcquern*, *nacquarn* eller *nacqern*; dess nom.

ack. sg. neutr. heter (jämte *necquat*, *nacquat*, hvilket som bekant uppstått ur *hvat* och således aldrig havt något *r* framför *t*) *necquert* (Hom. bis), *necqert* (AM. 645 en gång), men aldrig **necquet* eller något dylikt. Man är naturligtvis berättigad förmoda, att den älsta isländskan i överensstämmelse härmed brukat uteslutande *okkarn*, *okkart* och *yþvarn*, *yþvart*.

Nu använder det svenska ordet *annan* alltjämt dialektiskt akc. 1 jämte akc. 2, och att dess akc. 1 är gammal, framgår därav, att *annan* i fsv. dialektiskt blivit *annæn* i skrifter, som annars icke låta ändelsevokalen *a* övergå till *æ*, och det bekräftas därav, att det fsv. ordet i ä. nysv. förekommer under formen *annen*, i nysv. under formen *ann* (Kock i Ark. nf. I, 74, Alt- u. neuschw. acc. s. 52, 80, Sv. Akad:s ordb. art. *annan* sp. 1580). De pronominella *okkarr*, *yþvarr* hava däremot i fornspråket utan tvivel normalt havt akc. 2 liksom den stora massan av två- och flerstaviga ord; då man i nysv. använder poss. *eder* med akc. 1 jämte akc. 2, är detta helt visst en relativt sen utveckling, föranledd därav, att ordet ofta användes relativt oakcentuerat (Kock: Alt- u. neuschw. acc. s. 55).

Regeln har för den älsta isländskan varit: "slutljudande *rn*, *rt* övergå till *n*, *t* i stavelser med levissimus, men kvarstå i stavelser med levis och semifortis".

**Annarn annart* (på Rökstenen *anart*) med akc. 1 hade levissimus på ultima; därför utvecklades de till *annan*, *annat*. Orden *okkarn okkart*, *yþvarn yþvart*, *ykkarn ykkart* med akc. 2 hade levis på ultima; därför kvarstodo de oförändrade. Troligen var *necquerr* redan vid denna tid ett formellt enkelt ord med akc. 2 liksom nysv. *någon*, nynorska *nogen*, och bevarandet av *rn*, *rt* i *necquern*, *necquert* med levis på ultima harmonierar fullständigt med ljudförbindelsernas kvarstående i *okkarn*, *okkart* etc. Men då pronomenet *necquern* som bekant ursprungligen är ett kompositum (juxtaposition, < **ne wait ek hvarjæ*), så kan det måhända ännu vid denna tid hava

havt semifortis på senare kompositionsleden; i så fall förklarar detta, att *necquern*, *necquert* förblevo oförändrade.

Först efter de älsta handskrifternas tid anträffas *okka(r)n*, *okka(r)t*, *yþva(r)n*, *yþva(r)t*, *ykka(r)n*, *ykka(r)t*, *nokko(r)n* utan *r*. I satssammanhanget äro dessa pronomina ofta relativt oakcentuerade, och de få då i nysvenskan som bekant levissimus på ultima (*ēder får* etc.); förhållandet var detsamma i forn-språket. I denna ställning förlorades *r* ljudlagsenligt, och man fick *okkan*, *okkat* etc., under det att *okkarn*, *okkart* etc. representera fortis-formerna med levis på ultima. I fall *okkarr*, *yþvarr*, *ykkarr* i vestnord. språk på ett något senare stadium fakultativt antagit akc. 1, hvilket är fallet med det svenska *eder*, så kan utvecklingen *okkarn* > *okkan* etc. ha inträtt, även när orden hade fortis med akc. 1 och levissimus på ultima. Detta kan ock vara fallet med *nokkorn* > *nokkon*, i fall nämligen ordet fakultativt i västnord. språk använde akc. 1; jmf. att *nagen* "någon" i Burträskmålet i Norrland enligt J. V. Lindgren har akc. 1.

Vid sidan av isl. *kofarn* "knähund" finnes i fornnorskan *cofanracka* (*kofanracka*) och *cofan* (Äldre Frost. XI: 24), men nynorska bygdemål bruka *kovern* med *-rn*. Fsv. använder *køværne* (*kywerne*, *kijffwerne*), nysv. bygdemål *kjövern* och *kövan*, det senare i Ångermanland och Vesterbotten akcentuerat *kövån* med fortis på ultima. I forndanskan finnes *køværne*, men (redan i Skånelagen) *køwæn rakki* (vissa senare hskrifter *køwirn rakka*).

I Ark. nf. V, 149 har jag visat, att *rn* i fsv. övergått till *n* i antekonsonantisk ställning, t. ex. *Arnbiorn* > *Anbiorn*, men däremot *Arnulwer* etc. På enahanda sätt förklarar jag, att i fnorskan, fdanskan (och helt visst även i fsvenskan, ehuru ordet där tillfälligtvis ej uppvisats) *kofarnrakki* (**køværnrakki*) blivit *kofanrakki* (*køwænrakki*); jmf. särskilt fda. *køværne* men *køwænrakki*. Genom påvärkan av *kofanrakki* har sedan stundom även *kofa(r)n* förlorat *r*.

Under det att Rökinskriften ännu använder *anart* (d. v. s. *annart*), har den fsv. literaturen uteslutande *annan*, *annat*. Otvivelaktigt har fornsvenskan en gång i överensstämmelse med de älsta isl. handskrifterna brukat uteslutande *annan*, *annat*, men uteslutande *okkarn*, *okkart* etc.

I den fsv. literaturen anträffas emellertid växelformer med och utan *r* i *okka(r)t* etc., överensstämmande med förhållandet i de något yngre isl. handskrifterna.

Så brukar UL. *okart rap*, textkodex till VML. däremot *occat rap*, men hskr. C *ocart*, hskr. D *occart*. Neutrum av *ipar* heter alltid *ipart*, nysv. *edert*, ack. sg. m. däremot *ipan* KL., *idhan* BSH. I (1386), MB. I, VKR., *edhan* MB. II. Ack. sg. av *nokor* har kvar *r* i *nakuarn* i ÖGL. och *nakwarn* HSH. 16: 4 (1369), *nokorn* (jämte *nokron*) i KS., men saknar i regeln detta ljud (*nokon*, *nokan*, *nakan*). Se beträffande dessa former Rydqvist II, 486 f., Söderwalls ordbok och Landtmansson: Språket i skriften Um styrlisi konunga ok höfdinga s. 80.

Växlingen *okkart* : *occat* etc. är väsentligen att förklara liksom motsvarande växling i de något yngre isl. handskrifterna; *okkart* är alltså fortis-formen, *occat* infortis-formen. Till genomförande av *ipan* utan *r* har den omständigheten bidragit, att *ipar* i fsv. fakultativt antog ack. 1 (jmf. ovan s. 159). Även de talrika ack.-formerna av typen *göpan*, *suran* etc. etc. ävensom *ingin*, *mykin* etc. hava medvärkat till genomförandet av ack.-formerna *ipan*, *nokan* (*nakan*, *nokon*), och även neutr. *nokat*, *nakat*, *nokot* (som aldrig havt något *r*) har bidragit till stadgandet av formen *nokan* etc. Då vi alltså i nysv. hava *edert* med *r*, representerar denna form, hvad *r* beträffar, fortis-formen, men även påvärkan från *eder*, *edra* etc. har bidragit till *r*-ljudets kvarstående.

När *var* "vår", *hvar* "hvarje" i ack. sg. m. hava *varn* och *van*, *hwarn* och *hwan*, så äro *varn*, *hwarn* (som Noreen: Aschw.

gramm. § 289, 2 anmärkt) naturligtvis fortisformerna, *van*, *hwan* infortis-formerna.

Ganska ofta förekomma i fsv. urkunder namn med *-biorn* till senare kompositionsled under formen *-bion*, t. ex. *Fastbion* (Uppland SD. III), *Kætibion* (Uppland SD. ns. III), *Kættilbyonsson* (SD. IV) (exempel hos Lundgren: Personnamn), och i runinskrifter möta ofta likartade former: *abiun* etc.; exempel hos Bugge: Runverser s. 36, Kock i Ark. nf. V, 148. Förnamn användes i fornspråket som bekant ofta relativt oakcentuerade och således med levissimus på senare kompositionsleden (Kock i Ark. nf. V, 144; VIII, 260 ff., IX, 189 ff., 314 f.); i dylik ställning övergick *Fastbiorn* till *Fastbion* etc. (jmf. delvis Ark. nf. V, 148 f.). Dessutom är det sannolikt, att åtskilliga dylika namn hade akc. 1 (jmf. Kock: Alt- u. neuschw. acc. s. 56, 143, 160), och att vid denna akcentuering semifortis på ultima tidigt dialektiskt reducerats till levissimus (jmf. ib. 160). Även vid denna akcentuering uppstod ljudlagsenligt *-bion*. Emellertid bör det nämnas, att skrivningen *-bion* i st. f. *-biorn* i fsv. handskrifter måhända stundom angiver icke ett uttal med dentalt, utan med supradentalt *n*, i hvilket fall *rn* i semifortis-stavelsen sammansmält till en supradental; jmf. om supradentaler i dylik ställning Kock i Tskr. f. fil. nr. IX, 152 not 1, Ark. nf. II, 33 not nr VI, nf. V, 264 noten, 268.

IV. Växling av *th* och *t*, *gh* och *g* i fornsvenskan.

Det är i fornsvenska handskrifter ganska vanligt, att ord, som sluta på *t*-ljud t. ex. *nat*, *ypit* skrivas (icke med slutljudande *-t*, utan) med *-th*, t. ex. *nath*, *ypith*. Detta förhållande har för längesedan anmärkts.

Däremot har det, så vitt jag vet, icke blivit iakttaget, att i någon handskrift slutljudande *-th* och *-t* växla enligt någon bestämd norm eller enligt någon tendens till norm.

Detta senare är dock fallet i den fornsvenska handskriften från omkring 1430 till Själens Tröst. För frågans undersökning har jag genomgått de tjugo sidorna s. 286—305 (inklusive). Där tillämpas följande regel: slutljudande *t* skrives i stavelser, som hava (eller kunna hava) fortis eller semifortis ofta (men ej alltid) med *th*; däremot skrives slutljudande *t* i stavelser med infortis alltid med *t* (icke med *th*).

Då *-th* (ofta) brukas i stavelser med fortis, är detta, praktiskt sett, väsentligen liktydigt med att det företrädesvis är enstaviga ord, som erhålla denna stavning.

Jag anför orden med *-th*: *thith* "dit" 286, 26; 299, 2; *nath* 287, 10, *aath* (pret. "ät") 287, 17, *vth* 288, 25; 291, 1; 296, 13; 297, 8; 297, 10; *vth j* "uti" 287, 12 (*vthi* 299, 17); *vth aff* 295, 22; *booth* 289, 10; *he(e)th* "hette" 289, 32; 294, 28; 301, 2; 301, 6; 300, 8; *with* "vett" 290, 8; *sith* 290, 8; *loth* "lät" 290, 13; 290, 16; 294, 29; 297, 2; 297, 28; 298, 17; 298, 18; 298, 19; 299, 1; 299, 11; 300, 18; 300, 19; 300, 23; 300, 30; 301, 21; 302, 3; 302, 15 bis, 305, 19; *e(e)th* (artikeln) 291, 8; 294, 30 bis; 295, 14; 295, 18; 295, 19; 296, 11; 296, 13; 298, 15; 298, 28; 300, 18; 302, 2; 304, 14; *seeth* "sett" 291, 17; 300, 19; *hith* "hit" 292, 18; 292, 20; 296, 29; 301, 8; *goth* 292, 25; *leeth* (av *ledha*) 292, 31; *j moth* 297, 13; *amoth* 293, 24; *moth* 300, 9; 300, 20; 303, 28; 305, 11; *weth* "vet" 297, 20; *spyuth* 296, 11; *fløth* 296, 12; 299, 29; *brøth* 298, 3; 298, 10; *træth* "trädet" 298, 20; *soth* 299, 23; *ath* "att" 296, 13; 300, 6; 301, 8; 304, 3; *døth* 304, 17 — *skalth* "skall" (2. sg.) 286, 27; *førth* 298, 22; *storth* 296, 14; 299, 19; *klarth* 300, 15; *giorth* 296, 20; 296, 23; 297, 16; 297, 18 — *klarheth* 289, 23.

Såsom nämnt skrivs enstaviga ord stundom med blott slutljudande *-t* (ej *-th*), t. ex. *got* (neutr. av *godher*) 286, 14; *sat* "satt" 287, 13, *Hwat* 288, 9; konjunktionen *at* 287, 10 etc. (ofta), *konst* 292, 3; *alt* 293, 5 etc. etc.

I stavelser med infortis möter uteslutande *-t* (ej *-th*). Bland en stor mängd exempel anför jag blott följande: *skapat* 286, 3; *klostrit* 286, 18; *forgangit* 286, 18; *wordhit* 286, 18; *belætit*, *hofwdhit*, *warit*, *hwilkit*, *korssit*, *likit*, *ærat*, *mønstrit*, *ændat*, *folkit*, *mykyt*, *komit*, *bedrifwit*, *ærandit*, *nokot*, *brutit*, *lidhit*, *skapat*, *liknat*, *ærlikit* etc. etc.

I Västmannalagens ljudlära s. 56 har Brate förmodat, att den i sistnämnda urkund blott sällan anträffade stavningen med *-th* i så väl en- som flerstaviga ord (*ræth*, *giældith* etc.) användes för att utmärka den aspiration, hvarmed särskilt slutljudande tenuis alltjämt uttalas i nysvenskan. Jag har i Tidskr. f. filologi nr. VIII, 292 ff. visat, att den Palmsköldska handskriften av den fsv. ordspråkssamlingen ofta tillfogar ett *h* efter de slutljudande explosivorna *p*, *k*, *g* (t. ex. *hoph*, *fikh*, *sprangh*), och att detta *h* utmärker den efter slutljudande explosivor använda aspirationen.

När Själens Tröst ofta använder slutljudande *h* i *thith* "dit", *heth* "hette" etc., men däremot aldrig i stavelser med infortis (blott *klostrit*, *skapat* etc., ej **klostrith*, **skapath* etc.), så beror det naturligtvis därpå, att den dialekt, som vår handskrift representerar, använde aspirationen efter *t*-ljud blott i stavelser med fortis och semifortis (*klarheth*), men däremot icke efter *t*-ljud i stavelser med infortis, eller ock därpå, att aspirationen var starkare efter *t*-ljud i fortis- och semifortis-stavelser än efter *t*-ljud i infortisstavelser. Detta senare förhållande kan man alltjämt iakttaga i nysvenskan; *hatt*, *allt* etc. hava starkare aspiration efter det slutljudande *t*-ljudet än t. ex. *klostret*, *skapat*.

När ett ord med slutljudande *-t* i satsammanshanget dels får, dels saknar fortis (såsom räkneordet och obestämda artikeln *eeth*, prep. *moth*, partikeln *ath*), hava av lätt insedda skäl växelformer med och utan *h* ej konsekvent använts enligt satsakcentueringens regler — en konsekvens, som hade varit något oerhört för en medeltida och väl även för en

modern skrivare. Stavningen *vthfingo* 287, 24; *vthwælia* 298, 18; *vthi* 299, 17 (även *vth aff* 295, 22) beror naturligtvis på avslutning till simplex *vth*.

Såsom exemplen med *-th* visa, användes denna stavning absolut taget (och väl även relativt) oftare i ord med vokal framför *t*-ljudet (t. ex. *booth*) än med konsonant framför *t*-ljudet (t. ex. *storth*). Detta torde bero därpå, att aspirationen efter slutljudande *t* framträdde skarpare i ord av förra slaget än i ord av senare slaget, och förhållandet är väl alltjämt det samma i nysvenskan.

I midljud skrives med undantag av de tre fallen *sithia* 287, 19; 305, 19; *flæthio* 291, 18 icke *th* i st. f. väntat *t*.

I detta sammanhang torde jag böra yttra något även om bruket av *t*- och *th*- i början av ord i den granskade delen av handskriften.

Ord som i fornspråket såsom framljud hade *þ*-, skrivas i allmänhet med *th*- (*tholde* etc.), och ord som i fornspråket i framljud använde *t*-, skrivas i regeln med *t*- (*taka* etc.). I den gamla ljudförbindelsen *þw*- skrivades emellertid oftast *tw*-: *twa* "tvätta" 293, 2; 299, 17; subst. *twæt* 291, 26 (men *thwætta* 293, 1), *til twingadhe* 286, 14. Detta visar, att i den dialekt, som handskriften representerar, begynnande *þ*- åtminstone i ljudförbindelsen *þw*- övergått till *t*-.

Emellertid finnes den egenheten, att fornspråkets ord med begynnande *tr*- i regeln skrivades med *thr*-: subst. *thro* 302, 17; *throne* 297, 28; 300, 30; adjektivet *thro* 287, 28; verbet *thro* 291, 12; *throkín* 287, 30; 289, 28; 289, 29; 291, 19; *throskap* 289, 30; 290, 21; 303, 10; *throlíkin* 286, 28; *thræ* 298, 2; 298, 9; 298, 15; 299, 3; *thræt* "trädet" 299, 9; 299, 29; *thrésins* 299, 27. Undantag göra blott *træth* 298, 20; *tröskap* 286, 29. Ord med begynnande *þr*- i fornspråket stavades med *thr*-: *thry* "tre" 290, 14; 290, 15; 300, 2; 302, 4; *thri*-

dhi 304, 31; *thridhia* 286, 11; 302, 12; *thrykkir* 291, 10; *nidhir thrykkioms* 301, 11.

Då som bekant fornspråkets *þ*- i framljud i senare fornsvenskan övergått till *t*- (t. ex. *þridhi* > *tridhi*, *þak* > *tak*), och då denna utveckling börjat under senare delen av 1300-talet, så kan man icke antaga, att *th*- i *thro* etc. i Sjärens Tröst skulle beteckna ljudet *þ*. I så fall skulle nämligen ungefär samtidigt ljudförbindelsen *tr*- i vissa bygder hava blivit *þr*-, men tvärtom ljudförbindelsen *þr*- i andra och de flesta bygder hava blivit till *tr*-. Man har därför all anledning förmoda, att *th*- i *thro* etc. har samma ljudvärde som i *loth* "lät" etc. Alltså har i den dialekt, som Sjärens Tröst representerar, en tydlig aspiration funnits efter *t*-ljudet i ord, som börja med ljudförbindelsen *tr*- (*thr*-): *thro* etc.¹⁾

Sjärens Tröst är av intresse även beträffande bruket av *g* och *gh* i slutljud. Man finner nämligen — åtminstone i vissa delar — *g* (icke *gh*) i pret. *gig* "gick" t. ex. 287, 10; 287, 15; 289, 15; *gig bort* 296, 3; *ofwir gig* 292, 5 och i imperat. *gag* "gack", t. ex. 287, 25; 293, 8; 294, 3. Då *ryg* "rygg" 291, 3 och *hug* "högg" 290, 14 skrivas med *g*, och *g*-tecknet i dessa ord representerar *g*-ljud, så har *g*-tecknet i *gig*, *gag* helt visst samma valör. I ord på *-ni[n]g*, där den palatala nasalen förlorats framför *g*-ljudet, kvarstår detta senare ljud och skrives med *g* (ej med *gh*), t. ex. *godhgerniga* 287, 27; *godhgernigom* 287, 21; *wördhnig* 288, 14; *pæniga* 293, 2, *gernigom* 293, 22; även *ilgernigis men* 295, 2. Där emot skrives frikativan på normalt sätt med *gh*, t. ex. *feloghe* 295, 4; *sæghia* 287, 31; *plæghadhe* 288, 5; *saghdhe* 288, 9 etc.

I andra fsv. handskrifter finnes formen *gigh* "gick" med frikativa. Som bekant har utvecklingen av fsv. *gik* till *gigh* inträtt i relativt oakcentuerad ställning, alltså i sammanställ-

¹⁾ Stavningen *trohin* (för *troin*) antyder, att ett *h* utvecklats även mellan *o* och *i*; jmf. *trohen* (f. *troen*), *troha* (f. *troa*) i Gers. Ars.

ningar sådana som *gĭk bört* etc., liksom *nokon* etc. blivit *no-ghon* i relativt oakcentuerad ställning; jmf. Kock i Tskr. f. fil. nr. III, 249, Fsv. ljudl. I, 69 ff. På sist anf. st. (s. 95) har jag framhållit, att utvecklingen från *k* till *gh* kan tänkas hava varit antingen $k > g > gh$ eller $k > ch > gh$, och jag sökte där visa, att utvecklingen "åtminstone dialektiskt" varit den senare. Detta anser jag alltjämt vara riktigt; särskilt framgår det av Vadstena Klosterregler.

Själens Tröst gör det emellertid troligt, att i vissa trakter utvecklingen varit $k > g > gh^1$).

Man kan fråga sig, huruvida det slutljudande *g*-ljudet i *gig*, *gay* i Själens Tröst var långt (jmf. stavningen *ryg* "rygg") eller kort (jmf. stavningen *wördnig* etc.). I TFF. nr. IX, 159 f. har jag visat, att långt *k*-ljud i semifortisstavelen övergått till långt *g*-ljud i *argh bikkia* "arg hynda" > nysv. *árgbigga* "arg kvinna"²). Det vore därför tänkbart, att *gikk bört* etc. med långt *k*-ljud omedelbart blivit *gigg bört* etc. med långt *g*-ljud. Detta skulle dock förutsätta, att vid uttalet *gikk bört* semifortis (ej infortis) hvilade på *gikk*. Men då ljudförsvagningen i *gikk* (> *gig*, *gigh*) är ganska sen, är det väl ej sannolikt, att semifortis vid denna tid låg på *gikk* i uttryck sådana som *gikk bort*, utan troligen hade *gikk* i dylika uttryck liksom i våra dagar infortis. Detta förutsätter, att *k*-ljudet i *gikk bört* förkortades: *gik bört*. Detta *gik bört* (med kort *k*-ljud) har alltså övergått till *gig bört* med kort *g*-ljud. Längre har utvecklingen av det ursprungligen långa *k*-ljudet åtminstone i regeln icke fortskridit i Själens Tröst. Men pret. *togh* "tog"

¹) I Aschw. gramm. § 267 är Noreen böjd för det antagandet, att utvecklingen alltid skulle hava varit $k > g > gh$, dock utan att därför anföra skäl.

²) Enligt Lidén och Noreen (se den senares Aschw. grammatik § 102, 2) skulle nysv. *árgbigga* till senare sammansättningsled hava ett fsv. **bæggia* (nysv. dial. *bägga* "tacka"). Denna etymologi är tydligen oantaglig. Tackan (honfåret) är ju typen för fromhet och beskedlighet. En "arg tacka" vore därför "ett zoologiskt monstrum", såsom jag hört en filolog med tanke på Lidéns etymologi uttrycka sig.

(jämte *tok*), *fortogh* 315, 10 i denna urkund visa, att det ursprungligen korta *k*-ljudet redan fortskridit vidare till *gh*-ljud i infortisstavelser. I vissa andra skrifter har emellertid av *gig* blivit *gigh* (liksom av *fik* > **fig* > *figh*) med frikativa.

Alltså har i vissa bygder utvecklingen i infortis-stavelse varit *k* > *ch* > *gh*, i vissa andra *k* > *g* > *gh*.

V. Till frågan om den s. k. parasitvokalen i fornsvenskan.

I Fsv. ljudl. II, 295 (jmf. även I, 205) har jag fäst uppmärksamheten på att adjektivet "fager" i vissa fsv. skrifter, nämligen Suso samt Gregorius och Själens Kloster, använder *o* i former sådana som *faghor*, *faghort* i st. f. de snarast väntade *fagher*, *faghert*, men det har ej där lyckats mig att på tillfredsställande sätt förklara detta förhållande.

Dylika former anträffas även i vissa andra skrifter. Så läser man t. ex. i Historia Trojana (handskrift från 1529) nom. sg. m. *fagor* 1, 9; 8, 12, nom. sg. f. *fagor* 9, 26; 33, 29, ack. pl. neutr. *fagor* 8, 8, ntr. sg. *fagordt* 60, 14. Några andra exempel ur skilda skrifter må anföras¹⁾: nom. sg. f. *faghor* LfK. 1 gång, Leg. III 1 g., ntr. sg. *faghort* LfK. bis, dat. sg. m. *faghorom* i Cod. bur. 1 g. I sistnämnda urkund finnes även en gång dat. pl. *faghurum*, en gång *høghoro* "högra", men de två senaste exemplen äro ej fullt likställiga med de föregående, eftersom ultima-vokalen (*u*, *o*) kan i dem hava framkallat eller kan hava bidragit att framkalla "parasitvokalen" *u*, *o*.

Emellertid förekommer *-or-* (*-ur-*) för väntat *-er-* även i ett par andra ord.

I konung Magnus Erikssons och drottning Blankas testamente av år 1346 finnes på normalt sätt *-er* t. ex. i *konunger*, *pligtugher* etc. Däremot möter *lægherstapæ* "gravplats" under formerna *læghurstap* 562, 20; 562, 34 och *læghurstap* 563,

¹⁾ När en form anføres utan specialcitatt, är den oftast hämtad ur Söderwalls Ordbok.

15. Dessutom förekommer *læghurstad(h)* i SD. ns. I (år 1405) och II (år 1409).

Det är tvivelaktigt, huruvida det i fsv. icke sällsynta *læghurdagher*, *læghordagher* (sidoförm till *læghardagher*, *lægherdagher*) fått *-ur-*, *-or-* delvis på samma sätt som *faghor*. Åtminstone delvis har *-ur-*, *-or-* i *læghurdagher*, *læghordagher* annat upphov; även i fnorskan förekommer *laugurdagr*.

I alla händelser föreligger en utveckling av ljudförbindelsen *-ghr* till *-ghor* (*-ghur*) i *faghor*, *faghort*, *læghurstaper*.

Jag förklarar detta på följande sätt.

I Fsv. ljudl. II, 477 har jag visat, att ljudet *gg* var labialiserat i fsv., och att denna dess labialitet framkallade utvecklingen $\rho > u$ i fsv. *hogga > hugga* etc. Det ligger då nära att förmoda, att motsvarande frikativa ljud (ɣ) t. ex. i *fagher* åtminstone i vissa bygder var labialiserat. Det är vidare känt, att *r* i fsv. (åtminstone i vissa trakter) var ett labialiserat ljud. Samvärkan av det labialiserade *gh* och det efterföljande labialiserade *r* har vållat, att i vissa bygder den s. k. parasitvokalen blivit det starkt labiala *o* eller *u* i *faghor*, *læghurstap*.

Det är också lätt begripligt, hvarför denna utveckling kunnat påvisas i blott helt få ord. I de allra flästa fall var *-r* böjningsändelse i isl. Då nu t. ex. Magnus Erikssons testamente använder *plictugher* med *-er* (ej **plictughur* med *-ur*), så beror det naturligtvis på inflytande från den överväldigande massan av ord med nom.-ändelsen *-r* (*-er*: *goþer*, *riker* etc. etc.), i hvilka konsonanten ɣ ej omedelbart föregick böjningsändelsen. Blott i de jämförelsevis fåtaliga ord (*faghor*, *læghurstaper* etc.), där *-r* ej utgjorde böjningsändelse, och där det omedelbart föregicks av ljudet ɣ , erhöll man *-or-*, *-ur-*.

Riktigheten av denna nu gjorda förklaring bekräftas av följande omständigheter.

Det fsv. *foghl* skrives i Cod. bur. *fugul* 157, 1. Ordet "sovel" skrives *Sugul* (*lefs Sugul*) i ÖGL. Kr. 11 i en handskrift från 1550—1600, och i åtskilliga handskrifter till SML. anträffas KB. 4: 3 *lefs sugul*. I detta ord har tydligen på grund av labialiseringen av *gh* och *l* (kanske delvis även under påverkan av rotstavelsens *u*-ljud) den s. k. parasitvokalen blivit *u*. Jmf. även *sigholdo* "seglade" i Cod. bur.

Vår tids grammatici synas ej hava beaktat en av Schlyter i förordet till Magnus Erikssons Stadslag s. XXIV meddelad iakttagelse beträffande "parasitvokalen". Han upplyser emellertid, att i handskriften B 44 från slutet av 1400-talet å Kgl. biblioteket finnes "*uor* ofta i st. f. ändelsen *uer*, t. ex. *hafuor*, *ofuor*, *siælfuor*, *thiufuor* etc". Härav kan man draga den slutsatsen, att i den dialekt, som i fråga varande handskrift representerar, mellan den labiala konsonanten *v* och den labialiserade konsonanten *r* "parasitvokalen" *o* utvecklats.

I textkodex till Helsingelagen uttryckes *-r* med föregående "parasitvokal" vanligen med *-er* (*fæller*, *ligger* etc.). Undantag göra ord, i hvilka denna ändelse omedelbart föregås av *v*-ljud. I dylika finner man åtminstone ofta skrivningen *-wr*: *halwr* 8, 6, *siælw* 8, 7; 10, 2 etc., *giwr* 12, 2 etc., *lewr brøz* 10, 1, *hawr* 10, 2, *riwr*, *piufwr* etc. etc. Efter som i denna handskrift *w* ofta brukas med valör av *vu* (t. ex. i *howzman* 15, 2, *halw* 29, 15 etc.), så representerar t. ex. *halwr* stavningen *halvur*, och i handskriftens dialekt har "parasitvokalen" mellan *v* och *r* utgjorts av *u*. Mera sällan finner man i denna lag *-ur* (= isl. *-r*) efter andra konsonanter än *v*; dock t. ex. *takur* 28, 12, *akur tiund* 8, 17. Även den ändelse, som motsvarar isl. *-ir*, uttryckes i HL. efter *v*-ljud stundom på samma sätt som den ändelse, som motsvarar isl. *-r*, t. ex. *ærw* 30, 12 (pres. sg. av *ærwa*), *ærfwr*, *arfwr* 30, 11 (samma form), *lifwr* 10, 3 (pres. sg. av *liwa*); det synes således, som om ultima-vokalen i *liwir* etc. övergått till *u* eller åtminstone fått en starkt labial klang.

Liksom utvecklingen *faghr* > *faghor* har en parallel i utvecklingen *fughl* > *fugul*, så har man till övergången *halfr* > *halwr* en parallel i det av *sufl* utvecklade, i Bir. I mötande *swfwl*.

Jämte *lawerbær* "lagerbär" (och *laurbær*) använder LB. en gång *laghurbær* och en gång *lagurbær olia*. Vid sidan av *laghir træ* finnes i Gregorius Till. 361, 10 *laghurtræ*. Den äldre danskan brukar i dylika ord dels formen *law-*, dels formen *laver* (*laur-krantz* och *laverkrands* etc.). I det fsv. låneordet *lawer(bær)* representerar utan tvivel *w*-tecknet halv-vokalen *w*. Om *lawer-* utvecklades först till **lawur-* och detta senare till *laghur-*, så har "parasitvokalen" *u* utvecklats mellan halv-vokalen *w* och det labialiserade *r*. Om åter *lawer-* genom mellanformen *lagher-* övergått till *laghur-*, så har "parasitvokalen" *u* uppstått mellan det labialiserade ljudet *gh* och det labialiserade *r*.

Härav framgår således, att dialektiskt i fornsvenskan "parasitvokalerna" *o*, *u* utvecklats mellan *ʒ* och *r* (*faghor*, *læghurstaper*) och mellan *v* och *r* (*hafuor*, *hawr*, d. v. s. *havur*) samt "parasitvokalen" *u* mellan *ʒ* och *l* (*fugul*) och mellan *v* och *l* (*swfwl*). "Parasitvokalen" torde oftast angiva den vokalklang, med hvilken de stavelsebildande *r*, *l* uttalades, men kan även i vissa trakter hava övergått till ett självständigt vokalljud.

Lund.

Axel Kock.

Um Sviakonungatal i Hervarar-sögu.

Í Ark. XII. (N. F. VIII) 217—222 hefir H. Schück fært líkur til þess, að Sviakonungatal í niðurlagi Hervarar-sögu stafi frá ritum Ara fróða (Íslendingabók hinn eldri¹), og að frásögnin um Inga konung Steinkelsson sé runnin frá Íslendingi, er dvalið hafi í Svíaríki um það leyti, sem þeir Ingi og Blót-Sveinn deildu um ríkið. Það er og sennileg tilgáta, að Markús Skeggjason, skáld og lögsögumaður, er orti kvæði um Inga konung (sjá Skáldatal), hafi getað sagt Ara ýmislegt um hann og aðra Sviakonunga, því að Markús var fróður maður, og sagði Ara um ævi hinna fyrstu lögsögumanna á Íslandi. En það er ekki rétt, að Markús sé hinn eini Íslendingur, er vér vitum með vissu að verið hafi í Svíaríki á dögum Inga konungs (eldra), enda er alt óljóst um utanfarir Markúsar, því að þótt Jón Sigurdsson hafi ætlað (Dipl. Isl. I. 64—68), að hann hafi verið í Noregi (ásamt Gizuri biskupi Ísleifssyni) árið 1083, þá hefir Björn M. Ólsen (Runerne i den oldislandske literatur, 129—140. bls.) fært ýms gild rök gegn þeirri skoðun, og talið það sennilegt, að vottorð Gizurar biskups, Markúsar og fleiri manna um rétt Íslendinga í Noregi væri gefið á Íslandi nálægt 1100. Að vísu má ætla, að Markús hafi kynst við Danakonunga og Sviakonunga, eða jafnvel heimsótt þá, með því að hann hefir (sam-

¹) Snorri segir í formála Heimskringlu um Ara og Íslendingabók hans: "Hann tók þar ok við mörg önnur dæmi, bæði konunga ævi í Noregi ok Danmörk og svá í Englandi . . .", og má sjá það á Íslendingabók þeirri, er vér höfum nú, að Ari hefir miðað ríkisár konunga í Noregi við samtíða viðburði á Íslandi (sbr. B. M. Ólsen í Tím. Bmf. X. 221) og upphaf landnáma við dráp Játmundar Englakonungs, en Danakonunga er lítt getið (í Íslb. yngri), nema ("Ívars Ragnarssonar loðbrókar" í sambandi við dráp Játmundar, og) Sveins Haraldssonar (tjúguskeggs) í sambandi við Ólaf Eiríksson *Sviakonung* og fall Ólafs Tryggvasonar. Síðar er getið um lát Philippus *Sviakonungs* í sambandi við dauða Gizurar biskups, og er því als eigi ólíklegt, að Ari hafi skrifað eitthvað meira um Sviakonunga, þótt það sé ekki tekið fram í Hkr., eins og hann hlýtur eftir orðum Snorra að hafa minst meira á Danakonunga, en vér sjáum nú merki til.

kvæmt Skáldatali) ort um Knút helga (1080—1086), Eirík góða (1095—1103) og Inga Steinkelsson (1080—1111?), og þótt "Hrynhenda" hans um Eirík góða sé ort eftir að Eiríkr var látinn, mun samt mega telja hana vott um kunnleika milli þeirra, hvort sem þeir kunnleikar stafa heldur frá ríkisárum Eiríks, (og gæti þá Knútsdrápa verið ort Knúti til virðingar um þær mundir, er "kunnigt gjörðist um helgi hans um alla Danmörk" Fms. XI. 297, sbr. Sn. E. I. 448), eða frá dögum Knúts bróður hans, þá er Eiríkr var "jarl yfir Sjálandum" (Fms. XI. 227). Af kvæði Markúsar um Inga konung mun nú ekkert vera til, og því ekki hægt um það að segja, hve nær það er ort, en þótt gjört sé ráð fyrir, að Markús hafi heimsótt Knút helga og Inga í sömu ferðinni, einhvern tíma á árunum 1080—86, þá væri hann samt ekki eini *Íslendingurinn*, sem dvalið hefði í Svíaríki um öndverða daga Inga konungs, því að vér vitum af sögn Ara fróða, að *Gizurr* biskup *Ísleifsson* hefir verið á Gautlandi skömmu eftir lát föður síns (veturinn 1080—81: B. M. Ólsen í Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1893, 575 n.), og mátti honum vera vel kunnugt um upphaf ríkis Inga konungs, er virðist hafa dvalið á Gautlandi (vestra) um sömu mundir (sbr. bréf Gregorius páfa VII, er O. Montelius getur um í "Sveriges historia" I. 374). Þeir *Gizurr* biskup *Ísleifsson* og *Markús Skeggjason* hafa verið samverkamenn og eflaust góðir vinir, og má hugsa sér, að kunnleiki sá, er *Gizurr* hafði fengið á ríki og skörungsskap Inga konungs, hafi orðið tilefni til þess, að *Markús* orti um hann kvæði, en það er líka hugsanlegt, að þeir *Gizurr* og *Markús* hafi orðið samferða til Gautlands um 1080, og hafi *Markús* þá heimsótt Inga konung og fært honum kvæði. Gat hann þá í sömu ferð komið til Knúts helga, er hann kom til ríkis 1080, og kynst við Eirík bróður hans. En hvort sem *Gizurr* biskup hefir einn flutt söguna um víðureign þeirra Inga og Blót-Sveins út til Íslands, eða þeir *Markús* báðir, þá eru allar líkur til, að hún stafi frá góðum heimildum, eins og Schüek

segir, og sé í alla staði áreiðanleg¹⁾. Þetta hlýtur að styðja skilríki konungatalsins í Herv. í heild sinni, með því að meg-inatríði þess virðist mega rekja til svo gamals og áreiðanlegs sagnaritara sem Ara fróða²⁾ (Sbr. Tím. Bmf. X. 70—137, XI. 1—85). En eins og Schüek tekur að nokkru leyti fram, er nú eigi hægt að vita, nema höfundur Herv. og seinni ritarar hennar hafi bætt ýmsu við "konunga ævi" Ara fróða eða fært hana úr lagi, og eflaust er frásögn Herv. aflöguð í meðferðinni³⁾, þar sem fyrst stendur: "Randvér, er síðan fell á Englandi", en skömmu síðar: "Randvér konungur varð bráðdauður" (og mun fyrri greinin eiga við Ragnar loðbrók, sonarson Randvés). En með því að líkindi eru til, að Ari fróði hafi ritað um Ynglinga (sbr. S. Bugge í Aarb. f. n. Oldk. 1873), má ætla, að hann hafi einnig getið þess í ritum sínum, hvernig "Uppsaveldi hvarf úr ætt Ynglinga", og hvaðan hinir seinni Sviakonungar (og Danakonungar) áttu ætt sína að rekja⁴⁾, hvort sem hann hefir getið um ættleiðslu Dana-

¹⁾ Í þessari frásögn er "lendr maðr" nokkur, er lézt með Blót-Sveini, nefndur *Þjófr*, en nú hefir S. Bugge (Ark. VI. 225—36.) og fleiri (A. Olrik: Kilderne til Saksens Oldh. 79.) haldið því fram, að slík nöfn væri komin frá Englum (dregin af *-þeow*) og hafi að eins tíðkast í Noregi og á Íslandi, en ekki í Danmörku né Sviaríki. En með því að sagan um fall Blót-Sveins er svo skilrík, sem hér hefir verið bent á, þá verður að hafa það fyrir satt, að nafnið *Þjófr* hafi tíðkast í Sviþjóð um miðja 11. öld (sbr. "*þufr*" og "*Þorborn*" — fyrir Þorbiörn — á upplenskum rúnasteini, Sv. hist. I 357, E. Brate: Runverser (Nr 53) 142. bls.), enda má sjá vott til fleiri nafna af sama stofni í Sviaríki (sbr. *Fridthuvir* Dipl. Sv. I. 733.).

²⁾ Þess má sjá mörg óræk merki, að Ari hefir alstaðar farið eftir hinum beztu heimildum, sem kostur var á, og hversu sannfróður hann hafi verið um forn tíðindi, má meðal annars marka á því, að heimfærsla víðurnefnisins "Vendilkráka" er réttari hjá honum (Íslb. 12.) en í Yngl. (31. k., sbr. Bugge: Bidrag til den ældste Skaldedigtn. Hist. 141 bls.)

³⁾ "Kúrland ok Saxland ok Eistland" á sjálfsagt að vera: "Kúrland ok Sámland ok Eistland" (sem oft eru nefnd saman, sbr. Sax. VI. 280. VIII. 403, 411. IX. 453. XI, 573—74. Fms. XI. 414), því að "(vestra) Saxland" kemur rétt á eftir (sbr. SRD. II 156. 427).

⁴⁾ Sbr. Yngl. 44. og 45. k. (Hkr. 35—36. bls.) við það sem stendur í Herv.: "Ívarr enn víðfaðmi kom með her sinn í Sviaveldi, sem segir í konungasögum" o. s. frv.

konunga frá Angantý, sem styrkist af því, að nafnið Angantýr kemur áreiðanlega fram í konungsætt Dana ("Ungendus" e. "Ongendus" um 700 hjá Alkvin, "Angandeo" 811 hjá Einhard).

Eftirtektaer verð er missögnin í Herv. um faðerni Haralds hilditannar (og Randvés, föður Sigurðar hrings, sbr. Tím. Bmf. X. 95—96. nm.), sem er bæði frábrugðin Saxa, Hyndluljóðum og Skjöldungasögu (Sögubroti¹), og virðist gjöra Harald hilditönn að sama manni og Harald gamla Valdarsson (Hv. N. b. III; Fas.² II. 10), og þar með sú sögn, að "Valdarr konungr" hafi verið settur yfir alt Danaveldi og Randvér tekið það eftir hann og fengið "Ásu, dóttur Haralds konungs ens granrauða norðan ór Noregi", sem Snorri telur í Yngl. 53 seinni konu Guðröðar veidikonungs (göfugláta).

Sé þetta runnið frá ritum Ara fróða, þá sést hér vottur til fornra munnmæla (ósvikinnar arfsagnar) um það tvent:

1. að konungar frá Skáni hafi náð völdum yfir allri Danmörku, og orðið ættfeður Dana- og Sviakonunga.

2. að bæði maður Álfhildar og maður Ásu Haraldsdóttur granrauða hafi orðið konungar yfir Danaríki.

Fyrra atríðið kemur að nokkru leyti heim við frásögn Saxa, sem lætur höfðingja frá Skáni (Borgar, Ála frækna "Sigurð hring" og niðja þeirra) ná völdum í Danmörku. Síðara atríðið minnir á Guðröð veidikonung (o: Godefridus † 810), mann Álfhildar (úr Álfheimum) og Ásu, sem virðist

¹ Herv. nefnir móður þeirra Álfhildi, en telur hana þó dóttur Ívars víðfaðma, eins og Hyndluljóð og Sögubrot, sem kalla hana Auði djúpúðgu. Saxi kallar föður Haralds hilditannar Hálfðan (Borgarsson), en móður hans Gyriði Álfsdóttur og Álfhildar, dóttur Sigurðar Gautakonungs, en systur Vémundar og Eysteins (VII. 335), og er það athugavert, að þótt Saxi telji ætt Haralds öðruvísi en Íslendingar, þá koma flest þessi nöfn einnig fyrir hjá ættmönnum Haralds eftir frásögn Íslendinga (*Sigurðr hringr* Gautakonungur, maður *Álfhildar*, *Eysteinn illráði* Sviakonungur, sem Herv. telur son Haralds hilditannar, og *Vemundr orðlokarr* (sbr. viðurnefnið "Orðhíloghe" SRD. I. 153), sem talinn er einn af nánustu niðjum Haralds hilditannar í Ldn. V. 1. og Njálu 25. k.).

hafa átt ríki bæði í Danmörku og Noregi (Vestfold), er gleymst hafi fyrir ríki Sigurðar hrings (manns Álfhildar úr Álfheimum) og ættmanna hans (sbr. Ark. X. 139 n.). Við það má og bera saman konungaröðina í Ann. Lund. (sbr. SRD. I. 227), þar sem Ása er látin koma næst eftir Ólaf Ingjaldsson, en Haraldr hilditönn næst eftir hana, og Sax. VI. 290, þar sem yngri systir Ingjalds Danakonungs er nefnd Ása, því að þetta virðist vísa til óglöggra munnmæla hjá Dönnum um Ásu drotningu (illráðu) Ingjaldsdóttur, sem slengt hafi verið saman við Ásu (stórráðu) Haraldsdóttur. Nú nefnir Yngl. (eftir Skjöldungasögu) mann Ásu Ingjaldsdóttur (illráða Uppsalakonungs) Guðröð konung á Skáni, en mann Ásu Haraldsdóttur Guðröð konung á Vestfold, og ræður hvortveggja bana manni sínum. Það var því engin furða, þótt munnmælin blönduðu þeim nöfnum saman, eigi sízt ef "Guðröðr veidikonungur" hefði verið sömu ættar og Guðröðr konungur á Skáni, eða kominn frá konungum Austur-Dana, sem nokkrar líkur eru til (sbr. A. Noreen í Uppsalastudier 224—25, H. Schück i Sv. hist. Tidskr. 1895 39—88, E. H. Lind í Sv. h. T. 1896 237—254), og mætti geta til, að Eysteinn ríki eða illi ("illráði" Ól. s. h. 147. k.) Upplendingakonungur, sem kallaður er Guðröðarson (Hv. N. b. I, Fas.² II. 7.) og talinn faðir Ásu konu Hálfðanar hvítbeins (Yngl. 49.), hefði verið sonur Guðröðar konungs á Skáni (Haraldssonar ens gamla) og Ásu illráðu, og þegid völd sín af Ívari vídfaðma, frænda sínum. Frá honum gátu svo verið komnir konungar í Noregi, eins og segir í Yngl., og hefði þeir þá átt kyn sitt að rekja bæði til Ynglinga og Skjöldunga, Sviakonunga og Danakonunga¹⁾ (sbr. A. Kock í Sv. hist. Tidskr. 1895: 157—170.).

¹⁾ Þessi tilgáta styrkist heldur af nöfnum þeim, er gengu í ætt Eysteins "illa" Upplendingakonungs, og sýnast sum vera frá Ynglingum, svo sem Eysteinn, Önundur (Hák. g. B. 13. k.), Ólafr (og Ingjaldr? sbr. Yngl. 49—54. og Fas.² II 49—51. 70. 298. bls.), en sum frá Skjöldungum, svo sem Hálfðan, Guðröðr, Haraldr, Rögnvaldr, Fróði (og Helgi?). Líku máli er að gegna um ættnöfn norræna konunga á Írlandi og í Sudreyjum (niðja Guðröðar sonar Hálf-

Þar sem sagt er í Herv., að *Eysteinn* "illráði" Sviakonungur (o: Eysteinn beli) hafi verið sonur Haralds hilditannar, þá gæti það bent til þess, að *Eysteinn* "illi" eða "illráði" Upplendingakonungur, sem slengt er saman við Eystein bela (Bugge: Bidrag til den ældste Skaldedigtningens Historie, 87. bls.) hafi verið af ætt Danakonunga (Skjöldunga), enda er eigi ólíklegt, að þeir nafnar hafi báðir verið þeirrar ættar (sbr. "Eysteinn konungr í Danmörk" Ldn. V. 1., Hálf-s. 14. k. (Fas.² II. 38), "Eysteinn konungr þrándarson" Hálf-d. s. Eyst. 1. k. (Fas.² III. 401.) og "Þrándr hinn gamli", sonur Haralds hilditannar (Nj. 25. k., Ldn. V. 1.).

Ættfærsla Eysteins "illráða" getur þannig stafað frá Ara fróða, eigi síður en hitt, þótt Schüek þyki hún tortryggileg. Það er kunnugt, hversu hætt fornum munnmælum er við, að blanda samnöfnum saman (sbr. G. Storm í Ark. XV. 123. n. Bugge: BSH. 92; Steenstrup: Norm. III. 212), og var eigi við að búast, að Ari fróði gæti sneitt hjá slíkum skerjum, þótt hann vildi herma alt sem réttast.

Svo virðist, sem þess síðar verði einna fyrst vart hér á Nordurlöndum í ætt Danakonunga (Skjöldunga), að nota erfðanöfn (ættnöfn), eða láta börn sín heita eftir fyrrum frændum sínum (sbr. G. Storm í Ark. IX. 199—222). Hvað sem segja má um endurtekningu Fróða-nafnsins (og Fridleifs-nafnsins, sem því er nátengt), þá þarf ekki annað en að líta á Skjöldungatal eftir daga Hróars og Hrólf's kraka ("Hróðgar" og "Hróðuulf" í Beov.) og Ynglingatal eftir daga Óttars og Adils ("Ohthere" og "Eadgils" í Beov.) til að sjá mismuninn. Í Ynglingatali koma alt af fram ný nöfn (Eysteinn, Yngvarr, Önundur, Sigurðr (Hist. Norv.), Ingjaldr, Ólafr), en í Skjöldungatali eru sömu nöfnin endurtekin (Hrærekr, Fróði, Hálf-dan, Helgi,

danar hvítbeins). Þar skiftast á: Ólafr, Ívarr, Guðröðr, Sigtryggr, Haraldr, Rögnvaldr, en einnig má þar finna Eysteins-nafnið ("Oistin" † 877). Sbr. nöfn Ívarssona í Dýflinni og Haraldssona hárfagra.

Haraldr, Guðröðr¹⁾) og sama kemur (síðar) fram hjá Upplendingakonungum (niðjum Eysteins illa og Hálfðanar hvítbeins í Noregi). Í Sviakonungatali fara sömu nöfn að koma fram hvað eftir annað eftir daga Bjarnar járn síðu (Eiríkr, Björn, Önundur, Ólafur, Eymundur) og vér höfum áreiðanlega vitneskju um það, að erfðanöfn eða ættnöfn hafa tíðkast 9.—10. öld í konungaættum Dana, Norðmanna og Svía (auk fleiri ætta).

Það er því ekki ólíklegt, að sú venja, sem var algeng á söguöldinni, að láta sömu ættnöfn ganga óbreytt frá forfedrum til niðja, hverja kynslóð eftir aðra, hafi fyrst fest rætur hjá konungum (Austur-)Dana, og síðan breiðst þaðan út til annara konunga-ætta á Norðurlöndum. Þetta hefir víst komist á fyr en áreiðanlegar sögur hefjast, og hefir það ásamt öðru aukid sagnaruglinginn²⁾, að svo margir frændur hafa borið sama nafn, og verður eðlilega bággt að greina slíka samnafna sundur, er þeim bregður fyrir sem daufum skuggum í hálfbirtu fornaldarinnar. En ættnöfn og ýmislegt fleira bendir til þess, að frásögn Yngl. og Herv. um tengdir Uppsalakonunga (Skilfinga, Ynglinga) við konunga á Skáni (ætt Valdars³⁾), og dreifingu þeirrar ættar um Danaveldi og til

1) "Guðröðr konungur á Skáni" (Yngl. 43.) er að visu hinn fyrsti og eini með því nafni í Skjöldungasögu, en nafnið finst síðar hjá Danakonungum eftir útlendum árbókum. Eitt danskt konungatal (Ser. II. Run., SRD. I. 32) nefnir "Guthrid" konung fyrir daga Haralds hilditannar, en Guðröð þann, er lézt 810 ("Godefridus"), kalla sagnamenn Dana "Götríc" (Gautrek 0: Gautakonung), og heimfærir Saxi til hans söguna um "Ref rygska", sem talinn er meðal skálda Eysteins bela. Eftir Gautrekssögu giftir Gautrekr Refi (Helgu,) dóttur sína (og Álfhildar), en Ldn. V 1 lætur "Eystein konung í Danmörk" gefa öðru skáldi dóttur sína (sbr. Bugge: B. S. H. 88. bls.).

2) Þessi glundroði sagna er einkum mikill um það leyti, sem útlend rit fara fyrst að geta manna og viðburða á Norðurlöndum, og kveður svo ramt að slíku í sögu sögn Dana, að Sveinn Ákason telur sér ekki annað fært, en að hlaupa yfir ýmsa fræga konunga, frá eftirmanni Ingjalds (Ólafi, sem verður hjá honum víðlendur herkonungur, líkur Ívari víðfaðma,) til Sigurðar Ragnarssonar loðbrókar, sem hann lætur vera ættföður Knýtlinga, eins og Íslendingar. (Saxi getur að visu Ólafs en veit ekkert um athafnir hans).

3) Í ágripi Arngríms Jónssonar af Skjöldungasögu (sbr. Olrik í AnO. 1894) er Valdarr kallaður "Waldemari nepos", og í Gkv. II. 19 er hann talinn

(súðausturluta) Noregs og jafnvel Svíþjóðar með völdum yfir þeim löndum hafi við sönn rök að styðjast í aðalefninu, þótt hún sé í ýmsum greinum ófullkomin og óglögg.

Stafafelli 3. d. apr. 1901.

Jón Jónsson.

Bidrag till tolkning ock belysning av skalde- ock edda-dikter.

VIII.

Till Völundarkviða.

Strof 17.

Här skildras den fängslade Völonds vrede, när han fick se de klenoder, som tagits från honom, på följande sätt:

*Tenn hónom tøygiask,
er hónom er téþ suerþ
ok hann Bopvildar*

*baug um þekker;
ámon ero augo
orme þeim enom frána.*

Den första värseraden: *Tenn hónom tøygiask* har ännu icke blivit tillfredsställande förklarad.

Lüning fattar i sitt Edda-glossar *tøygiask* här såsom betydande "lockas" ock tolkar stället på följande sätt: "die zähne werden ihm hervorgelockt, er fletscht vor begierde die zähne".

Bugge företager i sin Edda-utgåva s. 166 en omflytning av värserna, så att stället får följande lydelse: *Ámon ero augo orme þeim enom frána, tenn hónom tøygiask, er hónom er téþ suerþ ok hann Bopvildar baug um þekker*. Detta motiveras på följande sätt: "Ved de to Prikker over ámon (hvilket Ord, ligesom ogsaa *Tenn*, begynder en Linje i R)

með "Jarizleifi" (og "Jarizskári"), og virðist þannig settur í samband við eitt Gardakonunga, enda minna sum nöfn í þeirri eitt (Rurik = Hrórekr, Oleg = Helgi, Volodar = Valdarr?) á Skjöldunga, en önnur á Ynglinga (Igor = Yngvarr).

har Skriveren mulig tilsigtet den samme Omstilling, som jeg har foretaget. Først ved denne vinde vi den rette Opfatning af *tenn hanom teygiaz*; *hanom* henviser nu til *ormi*, og Billedet fortsættes: Ormen rækker sine Gifttænder ud for at bide". Sedermera har emellertid Bugge själv funnit (se Wimmers ock Jónssons fototypiska edition av Cod. regius, s. 132), att de nämnda punkterna öfver *ámon* icke höra till skriften, utan äro de endast "et par lysere, ganske tilfældige plætter." Ock den av Bugge lemnade tolkningen synes ej i ock för sig vara så slående riktig, att den ensam skulle kunna motivera en omflytning av värsraderna.

Gering utgår i sitt glossar från betydelsen "ziehen, dehnen" hos *tøygia* ock översätter (med hänvisning till nyno. *tøygjask* "strække sig, blive længere") *tenn hónom tøygjask* med "seine zähne werden lang", hvilket han söker utlägga med "(sie) zeigen sich in ihrer ganzen länge".

Vigfusson sammanställer i sin ordbok *tenn hónom tøygjask* med isl. *tiá tanna* ock översätter i Corpus poeticum I. 171 stället med "He will open his lips and smile", i det han anser handskriftens *teygiaz* stå "less correct for *tegask*". Att Vplond skulle le i den ifrågavande situationen är emellertid — bortsett från den svårighet formen *teygiaz* bereder Vigfusson — raka motsatsen till vad man väntar.

Egilsson anser ävenledes att *teygiaz* står för *tegask*, men fattar uttrycket *tenn hónom teygiaz* såsom analogt med det danska *vide tænder* "dentes nudare . . præ ira" (även det svenska *visa tänderna* förekommer som bekant i liknande bemärkelse) ock får på detta sätt fram en här utmärkt passande betydelse.

Ehuru Egilsson, såsom var ock en numera inser, alldeles tagit fel, då han fattar *teygiaz* såsom en sidoförm till *tegask*, har han dock, på grund av sin riktiga känsla för vad sammanhanget fordrar, enligt min mening lyckats rätt gissa sig till betydelsen hos *tøygjask* på det här ifrågavarande stället. Detta *tøygjask* finner jag nämligen påtagligen vara den nor-

diska (förut ej uppvisade) motsvarigheten till de bekanta intressanta sammansättningarna fsax. *tōgian*, fht. *zougen*, got. *at-augjan* etc. "visa", med vilka det nordiska ordet ljud för ljud stämmer.

De här ifrågavarande värslraderna äro alltså att översätta på följande sätt: "(Tänderna visa sig på honom d. v. s.) Han visar tänderna, när man låter honom se svärdet, ock när han varseblir B:s ring; hans ögon likna (då) den glänsande ormen(s)".

Göteborg den 19 december 1900.

Elis Wadstein.

Snorri Sturluson Edda udgiven af Finnur Jónsson. København forlagt af Universitetsboghandler G. E. C. Gad 1900. XII og 237 S.

Die Abdrucke der Handschriften R, U, 748, 757, 1eß in der grossen Ausgabe der Snorra Edda sind, wie Finnur Jónsson S. I feststellt, sehr genau. Für die handschriftliche Ueberlieferung des Werkes kann man sich also nach wie vor vertrauensvoll an die editio Arnamagnæana wenden. Diese soll durch den vorliegenden Band nicht ersetzt werden. Vielmehr hat uns Finnur Jónssons unermüdlige Arbeitskraft eine Handausgabe bescheert, die einerseits dem Lernenden das wichtige Denkmal in zuverlässiger Gestalt übermitteln will, anderseits auch neben der grossen Ausgabe den selbständigen Wert behauptet, dass sie der Urform Snorris näher zu kommen trachtet. Nach den beiden Seiten hin hat sich F. J. ein schönes Verdienst erworben; dem Ref. ist es eine Freude, den Dank für die erwünschte Gabe abzustatten.

Die Grundlage für die Textgestaltung bilden F. J.'s Untersuchungen in den Aarbøger 1898 S. 283 ff. Dort hatte F. J. den Ansichten Müllenhoffs und Mogks eine Auffassung entgegengestellt, die sich mit der früheren Herausgeber und der von Bugge (Aarb. 1875) näher berührt, aber den Abstand zwischen Snorris Text und der Hss.-gruppe R geringer veranschlagt.

F. J. ist m. E. der Nachweis geglückt: U giebt nicht ein Abbild von dem unvollendet und ungeordnet hinterlassenen Werke Snorris; auch hinter U steht zunächst eine Form ähnlich der von RTW; das ausserhalb von U überlieferte hat nicht den blossen Wert einer Conjectur. Im besondern betrachte ich die beiden Hauptpunkte als gesichert: der Erzählstil, wie ihn U zumal in der Gylfaginning zeigt, entspricht nicht der klassischen Snorronischen Prosa, die wir aus der Heimskringla kennen, sondern nähert sich mehr oder weniger einem Excerpt; und: die ursprüngliche Anordnung der Skáldskaparmál liegt im wesentlichen in der Hs. R vor.

Dass U in mehreren bedeutenden Fällen allein das ältere bewahrt hat, ist auch F. J.'s Meinung. Es ergibt sich daher die Forderung: für eine Herstellung des Urtextes ist U nirgends zu entbehren. Und vermutlich müsste man dieser Hs. einen grössern Einfluss einräumen, als es F. J. getan hat. — Auch in dem Punkte, der für Müllenhoff am wichtigsten war, scheint mir die Deutsche Altertumskunde 5, 231 Recht zu behalten: Snorri selbst hat die eddische Liedersammlung nicht benützt; wo ausser Völuspá, Vafþrúðnismál, Grímnismál, Alvíssmál Gedichte der Sammlung ausgezogen werden, da stehen wir Bearbeitern gegenüber.

Die Varianten werden in dem Umfang mitgeteilt, dass die Lesart von R überall erkennbar wird. Der Text soll der von R sein, gereinigt nach den andern Hss., oder, was im Sinne des Her-

ausgebers gleichbedeutend ist: ein Text, der dem Originale so nahe wie möglich gebracht ist. Die Heranziehung von T ('Trektaarbók', die Utrechter Papirhs. von c. 1600) bestimmt in recht zahlreichen Fällen die Wahl der Lesart. Der zunächst anzusetzende Stammbaum der Hss. wird übrigens durch die Einzelvarianten auffallend oft durchkreuzt: T, im allgemeinen der nächste Verwandte von R, geht oft mit W, oft auch mit U zusammen (gegen R). Den vollen Einblick in diese Verhältnisse kann die Ausgabe, nach ihrem ganzen Plane, nicht gewähren.

Wir heben der Reihe nach die Stellen hervor, woran grössere Abweichungen der Hss. oder sonstige textkritische Fragen spielen.

Gylfaginning. Im Prologus scheiden die stillen Zusätze von W aus (AM. cap. 2. 4 ²/₂. 5-8). Sodann entfernt F. J. cap. 1, die Gefangengeschichte: der Zusatz ist RTW gemeinsam, U ist hier alleiniger Vertreter des ächten. Aber offenbar dürfte der Anfang des nächsten Cap. nicht nach W gegeben werden: 'Gylfi er maðr nefndr, hann var konungr', sondern nach RT: 'Gylfi konungr var', weil die Einführung Gylfis schon in c. 5 (F. J.) erfolgt und eine zweimalige unbegründet wäre. Die von Rask in seiner Ausgabe, von Mogk Beitr. 6, 515 f. angefochtenen Stücke, cap. 8 Ende bis 12 Ende sowie cap. 17, 18, behalten die Stelle, die sie in RTW, gr. T. auch in U, einnehmen: die Bedenken Müllenhoffs hatte F. J. l. c. p. 306 f. mit Recht zurückgewiesen. — Das vielbesprochene cap. 36, Freyr-Gerðr. Dass die Hs. U keine andere Sagenform darstellt als RTW, finde ich mit F. J. klar. Weniger sicher ist, dass RTW den unerweiterten Originaltext bieten; dann müsste U hier bedeutend stärker als sonstwo in der Gylfaginning gekürzt haben, merkwürdiger Weise gerade an einer Stelle, wo ein sonst nicht benütztes Eddalied in Frage kommt. Wahrscheinlicher ist, dass ein Text, dessen Ausdehnung zu dem U-Excerpte im gewöhnlichen Verhältniss stand, in RTW auf den doppelten Umfang gebracht wurde durch Heranziehung der Skirnisfór. Dabei entstand das Missverständniss: Freyr geht dadurch seines Schwertes verlustig, dass er es seinem Diener zum Geschenke macht! Das Original hatte wohl hinter der Angabe 'Freyr fekk Skirni í hendr sverð sitt' eine Nachricht, die ungefähr auf die Anspielung der Lokasenna 42 hinauslief. In der Skirnisfór fand man davon nichts vor, und so legte es sich der Bearbeiter in seiner eigenen Weise zurecht. Die Stellung des cap. zwischen den Valkyrjen und der Bewirtung in Valhöll bleibt recht störend, und es fällt auf, dass jede Anknüpfung an das vorausgehende (etwa: "zu den Asyniur rechnet man auch Gerðr; von ihr wird dies erzählt") unterblieb.

In den Skáldskaparmál tilgt F. J. die irreführende Abtrennung von 'Bragarædur' und 'Eptirmáli', beseitigt den antikisierenden Einschub, von welchem sich hier nur U freigehalten hat, und stellt gegen ed. AM. die überlieferte Folge her. Geht er soweit mit der Ausgabe von Sv. Egilsson zusammen, so behält er dagegen die An-

rede an die jungen Dichter bei. Gewiss lag die hier ausgesprochene Ermahnung in dem Snorronischen Gedankenkreise, und die Einrückung zwischen der allgemeinen Ankündigung des *mál skáldskapar* und dem Durchgehn der einzelnen Kategorien wäre nicht anzufechten. Dass der Rahmen mit Bragi und Ægir so rasch und unverhohlen durchbrochen wird, kann man wohl hinnehmen im Blick auf die zahlreichen weitem Orte, die diesen Rahmen verleugnen; die Skm. waren nie so folgerichtig als Dialog ausgeführt wie die entschieden sorgfältiger behandelte Gylfaginning. Wunderlich ist nur die unbeholfene Stilisierung des ersten Satzes 'En þetta er nú at segia . . .'; auch der Ausdruck 'þær er höfuðskáldin hafa sér líka látit' neben dem bald folgenden 'hvernig höfuðskáldin hafa látit sér sóma' befremdet.

Die Stellung der beiden langen Thorsgeschichten c. 17. 18 und die Reihenfolge in c. 29-44 (*maðr-gull-maðr*) hält der Herausgeber mit gutem Grunde aufrecht; lässt sich doch noch erkennen, dass auch U auf diese Ordnung zurückführt.

In dem von Müllenhoff getadelten c. 31 'gull eldr Ægis' hat F. J. l. c. p. 320 nur den Satz über Lokis Zank ('þá senti Loki þar . . .') beanstandet. Ebenso ablenkend scheinen mir doch die Sätze 'At þeir veizlu vanzk alt síalft' bis 'þá er á sæ kómu'; mit der gleich folgenden Erläuterung haben sie nichts zu tun. Auch die umständliche Nennung der Asen wirkt wie eine matte Wiederholung von Skm. c. 1, verschuldet durch die Prosaeinleitung der Lokasenna, und auf diese Quelle weist noch deutlicher der Satz über Thors Abwesenheit, der in dem eldr Ægis-Abschnitt ganz verloren dasteht. Man fragt sich auch, ob Snorri für dieses unepische Capitel, das weder eine Sage noch eine Anekdote erzählt, zweimal den Ausdruck *saga* gebraucht hätte ('Þessi saga er til þess . . . Nú er þessi saga til þess').

Bei der langen Nibelungenepisode entfernt sich F. J. von allen drei überlieferten Textformen (RT1eß-U-W), indem er die Erzählung nach Gunnars Tode ('fyrir því er gull kallat Niflungaskattr eða arfr') abbricht. Das weiter folgende ist wohl sicher eine Zutat, die den Zweck des ganzen, die gull kenningar, aus dem Ange liess. Dass dagegen c. 38 f. (AM. c. 40 f.) von Snorri redigiert seien, bleibt fraglich. Schon die Anknüpfung 'Hvat er fleira at segia frá gullinu?' hat kein Gegenstück und sieht nach einem Bearbeiter aus, der zu einer umständlicheren Fortsetzung ausholt. Der Satzbau ist einförmiger als in den andern Stücken, z. T. recht schwerfällig (vgl. den Satz 'En er Sigurðr steikði hiartat' S. 103 und besonders 'Því næst fóru þeir Sigurðr' S. 104). Man bemerke noch: die zweimalige Aussage, dass Gunnarr und Högni Niflungar und Giúkungar heißen (S. 104. 106); der Schlusssatz 'fyrir því er gull kallat Niflunga-skattr eða arfr' gehörte hinter 'Gunnarr ok Högni tóku þá Fáfnisarf ok Andvaranaut'; nach 'þá fálu þeir gullit Fáfnis-arf í Rín' erwartet man eine Bemerkung wie 'fyrir því er

gull kallat Rínar rauðmálmr'; auch dass bei Gunnars Tode die Rolle, die das Gold spielt, ganz vergessen wird, kommt in Betracht. Dazu tritt, dass mit der Schwertschmiedung Regins die deutlichen Anklänge an die Gedichtsammlung beginnen: der vorausgehende Teil weicht sachlich stärker ab und kann auch im Wortlaut recht wohl unabhängig von dem Liederbuch entstanden sein. — So möchte ich annehmen: die Geschichte von der Otterbusse, worin das Gold das beherrschende Motiv ist, war verhältnissmässig breiter erzählt; das folgende hat in gedrängener Kürze die Züge angeführt, die zur Erklärung von 'ból eða byggð Fáfnis, málmr Gnitahéidar, byrðr Grana, arfr Fáfnis, Niflunga-skattr eða arfr, (Rínar rauðmálmr)' dienen. U hat zuerst (AM. 2, 321) bloss diese Stichworte herausgeschrieben, dann im Nachtrag (AM. 2, 359 f.) den ausführlicheren Anfangsteil nachgeholt, das weitere aber schon nach den drei ersten Sätzen liegen lassen. Wogegen der Bearbeiter der Gruppe R mit Hilfe der Liedersammlung nach gleichmässigerer Breite strebte, dabei aber das Leitmotiv nicht mehr gebührend beherzigte und endlich ganz vergass, indem er die Sage bis zur letzten Zeile des Gedichtbuches weiterspann.

Von den zusammenhängenden Gedichtpartien in den Skm. macht F. J. wahrscheinlich, dass Snorri sie noch nicht aufgenommen hatte. Er verweist sie daher in den Anhang. Für die Gestalt des Grotticapitels giebt die Hs. 1eß Mass.

Den Schlussteil der Skm., besonders von c. 63 (AM. c. 65) an, betrachtet F. J. als stark bearbeitet in allen Hss. Er nimmt an (vgl. Aarb. 1898 S. 308. 322. Lit. hist. 2, 691), dass den Skáldskaparmál im ganzen die 'selbstverständliche Einteilung' in die drei Klassen zu Grunde liege: 1. eigentliche Umschreibungen, *kenningar*, 2. Einzelbenennungen, die nicht zugleich der alltäglichen Rede angehörten, (*ókend*) *heiti*, 3. synonyme Einzelbenennungen aus der alltäglichen Rede¹⁾, *fornöfn*. Ein Abweichen von diesem klaren Plane läge darin, dass sich in die *fornöfn* der Körperteile (c. 67 ff.) viele *kenningar* eingemengt haben, und darin, dass die Grenze zwischen *ókend heiti* und *fornöfn* wiederholentlich verwischt ist.

Allein, die obige Definition von 'fornöfn' steht im Widerspruch mit c. 65 und auch mit c. 1 S. 74²⁾.

Keyser Efterl. Skr. 1, 75 und Müllenhoff DAK. 5, 195 fassen, wie ich glaube, c. 65 richtiger auf. Die Synonyma, die hier gesammelt werden (*sonr, arfi, arfuni, barn, ióð* usw.), sollen als Bestandteile zweigliedriger Umschreibungen (*viðkenningar*) dienen; es sind Umschreibungen von der selben Art, wie sie Snorri schon unter den *kenningar* gebracht hat (z. B. *bróðir Vílis, sonr Bestlu, burr*

¹⁾ So nach Aarb. 1898 S. 308; nach Lit. hist. 2, 691: "endel fra daglig tale hændede synonyme, hvoraf dog flere har en mere poetisk farve og klang, og som man ikke uden videre kunde bruge i tale".

²⁾ Denn hier gilt 'Svá at nefna hvern hlut, sem heitir' für die *ókend heiti* (wie in c. 51); nach der obigen Dreiteilung wäre es die zutreffende Formel für die *fornöfn*.

Bors, faðir Magna, dólgr Belia). Auf die 'sannkenningar', die anscheinend die zweite Unterabteilung der fornöfn bilden, würde ebenfalls jene Definition nicht zutreffen (vgl. Háttatal zu Str. 4). Die kvinna-heiti in c. 66 sodann setzen durchaus die Gattung von c. 63 fort: *víf, brúðr, fióð, sprund, svanni* usw. sind wesensähnlich mit *gunnar, drengir, seggir, líónar* usw. Am Schluss von c. 66 handelt es sich wieder um Bausteine für zweigliedrige Ausdrücke, daher die nicht miszuverstehende Angabe: 'ok er þat víðrkenning'. In den capp. 67-72 kommen keine fornöfn mehr sondern ókend heiti neben kenningar.

Darnach kann man nicht sagen, dass eine Dreiteilung wie die oben gegebene oder überhaupt eine Dreiteilung den Stoff der Skáldskaparmál beherrsche. Mit der Wendung 'Enn eru þau heiti, er menn láta ganga fyrir nöfn manna' usw. (c. 65) wird eine Episode eingeschaltet, eine Abart, die im Grunde zu der Klasse 'kenning' gehört, und darauf nimmt die Sammlung der ókend heiti ihren Fortgang. — Trifft dies zu, so kann das in RTW c. 1 S. 74 aufgestellte Programm 'þrenn er grein skáldskapar-máls' usw. nichts anderes sein als ein missglückter Versuch, die Abart der fornöfn auch schon in den Grundplan hereinzuziehn. Und die im Sinne Snorris richtige Antwort auf die Frage 'Hvert máltak er haft til skáldskapar?' giebt Bragi in der Hs. U: 'Tvent, kent ok ókent'.

Die Tatsache, dass in der Schlusspartie der Skm. stilistisch ungleichartiges durcheinander geht, bleibt auch bei dieser Auffassung bestehen. Nur bezweifle ich, ob wir durch blosses Einklamern einzelner Absätze dem näher kommen, das Snorri hinterlassen hat. Die stofflichen Rubriken ordnen sich eben hier den stilistischen über. Dass dies jemals anders war, dass also z. B. die kenningar für die Körperteile einst ihre gesonderten Plätze hatten oder aber völlig fehlten, das bliebe eine lose Vermutung.

Die þulur lässt der Herausgeber im Anhang folgen. Zu dem Háttatal hat F. J. schon Lit. hist. 2, 695 die überzeugende Ansicht ausgesprochen, dass der Commentar von keinem andern als Snorri herrührt.

Bei einer Ausgabe von der Hand F. J.s versteht es sich von selbst, dass den Skaldenstrophen alle erdenkliche Sorgfalt zugewendet ist. Man sieht mit Ueberraschung, in wie vielen Fällen der poetische Text anders gestaltet wurde als bei Sv. Egilsson im 3. Bande der ed. AM. Z. T. giebt sich die veränderte Auffassung nur in der Interpunction zu erkennen; häufig aber sind andre Lesarten bevorzugt, und nicht selten greift eine Conjectur ein. Manche der Besserungsvorschläge gehn auf Konrad Gíslason zurück. Es ist kein Zweifel, dass die Skaldencitate jetzt in weit lesbarer und eleganterer Gestalt vorliegen; sie tragen dazu bei, die neue Ausgabe unentbehrlich zu machen.

Für mindestens entbehrlich dagegen halte ich die etymologischen Deutungen der Eigennamen im Register. Es läuft hier viel

mehr unsichres mit unter, als die Angaben 'betydn. uvis' ahnen lassen!') Das Fehlen einer Erklärung mag hie und da auffällig zurückhaltend wirken (so bei Fáfñir, Gefiun, Gimlé, Lungr, Nørfi, Vingnir, Þórr), weit öfter jedoch zöge man diese Zurückhaltung vor. Der Grundsatz, die nomina propria aus den nächst anknüpfenden appellativa der betreffenden Mundart zu erklären, unter Ausschluss der verwandten Sprachen, erweist sich durch diesen Versuch schwerlich als lebensfähig.

Die Interpunction zeigt, wenn ich recht sehe, in folgenden Strophen kleine Versehen: Skm. v. 108. 141. 206. 275. 299. 307. 308. 315. Str. 3 der Gylfaginning (S. 10) wäre ein sehr schlechter Lióðahátthelming; die Worte sind gewiss als formelhafter, halb-gnomischer Doppelpers zu fassen (*ok* gehört noch zur Prosa):

stattu framm, meðan (þú) fregn:
sitia skal sá's segir.

Gg. v. 28 (S. 25 f.) kann jedenfalls von Z. 12 an keine Versreihe mehr darstellen. Dagegen dürfte man das mannatal Skm. c. 64 in abgesetzten Zeilen drucken.

Berlin 22. Dezember 1900.

Andreas Heusler.

V. Gödel, Katalog öfver Kongl. Bibliotekets fornisländska och fornnorska handskrifter, Stockholm 1897-1900. 459 ss. Pris 8 kr.

Under ovenstående titel er som særtryk af Kongl. Bibliotekets "Handlingar" udkommet en udførlig og tidssvarende beskrivelse af samtlige norrøne håndskrifter i Sveriges rigsbibliotek; herved er et virkeligt savn indenfor den nordiske filologi afhjulpet, idet man på dette område hidtil kun har haft at støtte sig til Arfwidssons "Förteckning" (Stockh. 1848), som væsentlig er en forkortet gengivelse af arkivar Jón Sigurdssons, i AM. 927, 4:to foreliggende, beskrivelse, som er resultatet af en af ham og den senere islandske præst Ólafur Pálsson, på bekostning af den Arnamagnæanske stiftelse og det Kgl. nordiske oldskriftselskab, 1841 foretagen 3 måneders rejse til Stockholm og Upsala.

G.s katalog mangler enhver fortale eller oplysende indledning, men den slutter sig i plan og anlæg til samme forf.s 1892 udgivne Katalog öfver Upsala Univ. Bibl:s fornisl. och fornnorska handskrifter, for hvilken den Arnamagnæanske katalog er angiven som nærmere

¹⁾ Man nehme beispielsweise: Alpiófr 'den fuldkomne tyv', Atli (= Þórr) 'den hidsige', Baldr 'den stærke', Bilskirnir 'den, der undgår at give efter, svækkes', Fálhöfnir 'den, hvis hov er skjult af rigelig hårvækst', Glapsviðr 'den, der berøver klogskab', Hálfir = Alf 'den høje', Litir 'farve', Loki 'den, der tilfører undergangen', Mardöll 'den herligt lysende', Omi 'den, hvis tale klinger fjærnt', Sigi 'krigeren', Sváfñir 'den sovende'.

ste forbillede; i højere grad end Upsala-katalogen indeholder dog denne også nyere islandsk litteratur, hvad der af praktiske hensyn utvivlsomt er at foretrække. G. har med sit fortjænstfulde arbejde "Fornnorsk-isländsk litteratur i Sverige" I, 1897, hvis afslutning forhåbentlig fremtiden vil bringe, på bedste måde forberedt sig til den litterærhistoriske side af opgaven. Katalogen indeholder også helt igennem en omhyggelig redegørelse for håndskrifternes proveniens, ligeledes synes de bibliografiske oplysninger og selve håndskrifternes biblioteksmæssige beskrivelse upåklagelige; derimod har øjensynlig den sproglig-filologiske side af sagen og særlig ny-isländske forhold ligget G. fjærnere, hvorved adskillig usikkerhed i læsningen af de indførte citater er indløben, og i denne henseende havde det været ønskeligt, om forf. havde benyttet Jón Sigurdssons ovenfor omtalte håndskrevne beskrivelse, som i mange tilfælde vilde kunne have vejledet.

Katalogen tæller ifølge de vedføjede løbenumre 293 numre, indenfor hvilke pergament-håndskrifterne opføres med særlig nummerering. Af disse tæller biblioteket (lovhåndskrifter og fragmenter iberegne) 12 folianter, 36 kvarter, 10 oktaver, blandt hvilke findes membraner af stor betydning indenfor næsten alle afdelinger af sagalitteraturen. Af kongesagaerne kan således mindes om flere vigtige håndskrifter af Olavssagaerne, blandt Islændingesagaerne om *Heiðarvíga saga*, til sagnhistorien hører *Þiðreks saga*, endvidere må nævnes bispesagaer, helgensagaer, romantiske sagaer og som et af de vigtigste sprogmonumenter homiliebogen. Enkelte af disse skindbøger indvandrede allerede i middelalderen fra Norge; ved midten af 17. årh. førte Sveriges sejrvinger den danske stormand J. Seefeldts bibliotek til Sverige, og også den skånske krig bragte kuriøst nok norrøne håndskrifter til Sverige, nemlig gennem en i Norge interneret svensk krigsfange (Sparfwenfelt). For hele sidste halvdel af 17. årh. var det dog navnlig de i det svenske Antiquitets-kollegium arbejdende Islændere, som bevirkede håndskrift-forølgelsen, og særlig er det den af Jón Eggertsson på Island 1682 foretagne indsamling, som har givet den Stockholmske samling sit præg. Medens samlingens fleste skindbøger har betydning, gælder dette selvfølgelig i langt ringere grad om papirhåndskrifterne, og særlig må her fradrages den største del af de talrige af antikvitetskollegiets arbejdere udførte afskrifter.

De bemærkninger, som beskrivelsen af de enkelte håndskrifter kan give anledning til, skal jeg tillade mig i nummerorden at anføre. Det første i katalogen forekommende nummer er den bekendte "Bergsbók", som foruden nogle digte indeholder Olavssagaerne og ifølge katalogen tæller 209 blade. Jón Sigurdsson opgiver bladtallet til 210 og gengiver i afskrift et efter bl. 121 indskudt blad (beg. "Mörgum mönnum þickir fręði") indeholdende genealogier over Önund tréfóts og Audun skökuls slægt ¹⁾ — hvor er dette

¹⁾ sml. *Íslendinga sögur* I, Kbh. 1843, s. 158, 172.

blad nu? Håndskriftet antages fra middelalderen at have befundet sig i Norge, indtil det 1677 erhvervedes af Sparfwenfelt; det bliver da påfaldende blandt de som marginaler påskrevne personnavne, hvoraf JS. anfører adskillige, at træffe et par daniserede islandske navne fra senere tid (c. 1600?), således en Johann Gundersson Islender (vel identisk med en også forekommende Johann Guðnason) og en Grimert Sumundssönn. — Angående helgensaga-membranen 2, fol. havde det været ønskeligt at fremhæve (om det end kan findes i Ungers citerede udg. s. III, anm.), at vi i selve skindbogen har dennes anden skriver angivet, nemlig Ormr Loptsson; da denne i en marginal nævnes "erlegan mann ok velborinn", har vi vistnok her den bekendte Loptr Guttormssons søn af dette navn, som levede endnu år 1463. Således bliver det sandsynligt, at Jón Sigurdssons antagelse, som henfører dette håndskrift til 15. årh., er rigtigere end G.s, som sætter det til 14. årh.s 2. halvdel (Unger 14. årh.s slutning). Blandt de påskrevne personnavne bør måske mindes om Olaf tone, da Jón Eggertsson tilskriver ham håndskriftets istandbringelse (sml. nærv. anmelders Indledning til Katalog over de oldnorsk-islandske håndskrifter i det store Kgl. bibliotek m. v., s. XXXIV), og Biarne, da de to navne i forening henviser til gården Skarð på vestlandet, som synes at have været et sandt skatkammer for oldlitteratur. — Det vigtige håndskrift af Þiðreks saga perg. 4, fol. får med rette en udførlig og omhyggelig beskrivelse. G. henviser til hvad der foreligger til bestyrkelse af, at membranen har tilhørt den i begyndelsen af 14. årh. levende biskop Arne Sigurdsson i Bergen; hertil kan føjes, at spændernes metalbeslag på det middelalderlige bind bærer indgraveret i frakturstil henholdsvis *e* og *a*, hvad sandsynligvis hentyder til samme mand (episcopus Arnas). — Ved perg. 5, fol., som indeholder abbed Arngrims saga om biskop Gudmund den gode m. m., henviser G. til sine tidligere oplysninger, ifølge hvilke denne codex stammer fra Seefeldts bibliotek, hvori den tillige med 3 andre håndskrifter skulde være indlemmet som gave fra biskop Brynjólfur Sveinsson. Hertil kan nu føjes, at de 3 andre håndskrifter ikke, som man har befygget, senere er gået tabt ved bibliotekets overføring til Sverige, men at de straks efter modtagelsen af Seefeldt tilbagesendtes biskoppen, og at i hvert fald de to af disse utvivlsomt nu befinder sig i det store Kgl. bibliotek (se herom den før nævnte Indledning s. XXIII, XLIII). — Under beskrivelsen af perg. 8, fol. (Sverris saga pp.) anfører G. af senere påtegninger en del islandske personnavne, men tilføjer, at i øvrigt er om håndskriftets skæbne så godt som intet kendt. Det fortjæner derfor at bemærkes, at ifølge Jón Sigurdsson forekommer her betydelig flere, til dels ret interessante påtegninger (deriblandt et vers, og nogle, som viser, at bogen oftere er benyttet som lærebog ved undervisning i læsning og skrivning), hvoraf JS. drager den slutning, at membranen oprindeligt er fra Skarð (bl. 12 v. Bjarni Oddsson bóndi á Skarði — sml. perg. 2, fol.),

men senere er kommen til nordlandet (var 1644 i Geldingaholt i Skagafjord). Da den har tilhørt en Eggert Jónsson (G.s Einarr Jónsson?) og er bleven benyttet af en Jón Eggertsson, ligger det nær at formode, at bogen er bleven ført til Sverige af håndskriftsamleren Jón Eggertsson, uagtet den ikke findes opført på hans liste. — Perg. 9 I—II, fol. udgøres af de interessante fragmenter af Kringla og Jöfraskinna. Bladene af denne sidste sætter G. til 13. årh.s 2. halvdel; det er dog vistnok for tidlig, sml. de af prof. F. Jónsson i fortalen til hans fototypiske udgave af brudstykkerne (s. V) anførte vidnesbyrd fra forskellige indbyrdes uafhængige ansætteler, ifølge hvilke fragmenterne tilhører c. 1325. — Blandt de under perg. 12, fol. samlede fragmenter fra bogomslag og lign. findes et blad af 1. Samuels bog, som G. ansætter til 15. årh. Dette blad, så vel som de under perg. 36, 4:to anførte 2 blade af Stjórn samt et kvartblad af Jesu Sirachs bog (omslag fra pap. 24, 4:to — nu forsvundet?) henfører JS. til biskop Gissur Einarssons oversættelse fra c. 1540—45. — Med hensyn til perg. 5, 4:to (Jónsbók m. m.) kan henvises til hvad der i den oftere nævnte "Indledning" (s. XXIV—V) er anført til støtte for, at dette håndskrift er nr 2, 8:vo på Jón Eggertssons liste. Det er skrevet af præsten Gottskálk Jónsson. — Om perg. 11, 4:to angiver JS., at bl. 1 r. indeholder nogen ulæselig ældre skrift. — Om rima-håndskriftet perg. 22, 4:to oplyser JS., at her bl. 82 v. som marginal findes en fortegnelse over en række gårde i det nordvestligste Island, som tillige med flere andre vidnesbyrd godtgør, at håndskriftet har hørt hjemme i de såkaldte Vestfjorde. Blandt marginalerne skal ifølge samme findes 3 af de biskop Jón Arason tillagte vers. — Angående den i perg. 33, 4:to indeholdte originale retterbod for Færøerne kan bemærkes, at en nærmere undersøgelse vistnok vil godtgøre, at de bl. 75 forekommende huller er tilfældige beskadigelser, men at spor af seglremmen derimod ses bl. 72. — At man i perg. 2, 8:vo (Luthers catechismus) vistnok har Jón Eggertssons 13, 8:vo er anført i "Indledning" s. XXXVI. — Fragmenterne perg. 10, II—III, 8:vo henfører JS. til 16. årh. (G. 15. årh. og c. 1500).

Angående papirshandskrifterne fremhæves følgende. Når G. om 8, fol. bemærker, at dette værk (P. Resenii Islandiæ nova descriptio) ellers er ubekendt, må dette bero på en misforståelse, da det store Kgl. bibliotek i København indeholder 5 eksemplarer af værket, ligesom også de deri indeholdte loğréttatægninger er benyttede i nærv. anmelders Islandsbeskrivelse I, 129—30 (sml. Collingwood & Stefánsson, A Pilgrimage to the Saga-lands, Ulverston 1899, s. 14, 17). — Pap. 22, fol. udgøres af den såkaldte Húsafellsbók, en på grundlag af Peder Claussøns Heimskringla foretagen oversættelse til nysjandsk, om hvis overførelse til Sverige hidtil intet har ladet sig oplyse. Det fremgår dog af AM. 317, 4:to, som indeholder Arne Magnussons udførlige efterretninger om Húsafellsbogen, at det pågældende håndskrift i Kongl. biblioteket i

Stockholm må være erhvervet af Jón Eggertsson, og der er næppe nogen tvivl om, at man her har den "Snorre Sturluson", som J.E. med stort besvær søgte hos Thorstein Thordarson på vestlandet (sml. "Indledning" s. XXX—XXXI, hvor den til de der givne oplysninger knyttede formodning om, at man i A.M. 39, fol. kunde have rester af J.E.s forsvundne Heimskringla, således bortfalder). Uagtet Husafellsbogens mangel på virkelig betydning ser man af A. Magnussons optegnelser og udførlige beskrivelse, at der i sin tid er gået ry af den på Island, hvor den betragtedes som en stor kostbarhed. Ifølge A.M. skal den være skrevet af den senere præst til Húsafell Helgi Grímsson, medens han som ung tjænte præsten i Hitardal. I den følgende tid udlåntes bogen mod pant i jordegods, måtte ved dom restitueres ejeren, og endelig købte J.E. den af Thorstein Thordarson på Skard for den svimlende sum af 30 rixdl., hvorefter den kom til Sverige. Det vil af håndskriftets beskrivelse hos G. ses, at Thorstein Thordarson på forsatsbladet 1682 — altså formodentlig samtidig med at J.E. købte håndskriftet — har skrevet en attestations, som henviser til en efterfølgende dom, hvoraf dog nu intet spor ses. Denne dom er sandsynligvis den retskendelse, hvorved bogen efter det omtalte udlån vindiceredes for ejeren. — Pap. 32, fol. er indlagt i papirskonvolut; JS. angiver, at der her findes J. Eggertssons noter til Þiðreks saga, og afskriver herefter et stykke om forborgne dale og om drager. — Pap. 38, fol. indeholder en afhandling om Edda, der næppe (som anført efter G. Vigfusson) kan henføres til Jón Guðmundsson, men som utvivlsomt med J. Sigurdsson (som giver udførligt referat) må tilskrives Björn Jónsson, så vel som det følgende stykke, der af JS. opfattes som parafrase over Gylfaginning. — Pap. 76, fol., som bl. a. indeholder Grágás, har ved begyndelsen nogle korrigeringer og tillæg, som ifølge J. Sigurdsson for de 3 første siders vedkommende skal være udførte med Arne Magnussons hånd. — Pap. 16, 4:to skal ifg. JS. på bindets bageste inderside indeholde en Tíundareikningur af år 1671 fra Langadalsströnd ved Isafjord. — Pap. 19, 4:to formoder G. må stamme fra J. Eggertsson, til dels på grund af en "Arne Jons Son" underskrevet notits; så vidt vides kendes dog ingen søn af J.E. af dette navn. — Pap. 27, 4:to har ifølge J. Sigurdsson været indlagt i et membranomslag, hvorpå var skrevet en fortegnelse (máldagi) over Múnkaþverá klostres ejendomme c. 1500 (afskrevet for JS.). — hvor er denne nu? — Om pap. 28¹, 4:to kan det efter JS. anføres, at ifg. indledningsverserne skal forfatteren være den samme som ved foregående stykke, i forening med en vis Hallsson. — Angående pap. 30¹, 4:to og 88, fol. foreligger der hos G. modstridende opgivelser, idet de for den pågældende teksts vedkommende angives som gensidig afskrevne efter hinanden. — Pap. 33. 4:to skal efter JS. bl. 44 indeholde et digt af Rugman "Draumur í Kaupmannahöfn 1665". — Ang. pap. 65, 4:to (Jónsbók m. v.) formoder G., at den som nedskriver og samler angivne "Jennss

Söffrenssen Anno 1646" skal være en boghandler J. S. i Roskilde; det er dog udenfor al tvivl, at vi her har den bekendte Islandsfoged J. S., som — efter først at have beklædt en mere underordnet stilling på Island — selvstændig styrede dette land 1645—48. Se om ham Safn til sögu Islands II. — Til pap. 79, 4:to kan bemærkes, at titlen hentyder til forfatterens navn Jón Ólafsson (fra Grunnavík).

Sluttelig henstiller jeg til overvejelse nogle formentlige tryk- eller læsefejl, berigtigede dels efter Jón Sigurdssons beskrivelse, dels efter formodning, i nogle tilfælde også grundet på selvsyn, for konjekturenes vedkommende lejlighedsvis med tilføjede spørgsmålstegn; kursivering og særlige typer er ikke gengivne:

S. 3¹² farvnavt l. forvnavt?, 3¹⁴ giofir l. gíafir?, 20²⁵ nr 5 l. nr 4, 22²⁰ oullum l. aullum?, 23² longa l. langa?, 26²¹ surftuga l. þurftuga, 33¹⁰ mattaz l. mattar, diarlegir l. diarlega?, 34¹⁷ Auduin . . Son l. Gudrun . . dottir, 37²⁵ Þ ender forneden i runen for S, 39¹⁵ baðupz l. baðu þeir?, 40²¹⁻²² "sin naturlige son Eyv." l. Eyv. Kortsson (skr. Chor[s]son), 54¹² konungini l. konunginn, 54¹⁹ symiliger l. syniliger, 54²⁰ rædu l. rædur?, 60²² lannams l. lannama, 64⁵ reker l. rekur, 73⁶ abota l. obota, 73¹² audanis margfalldir l. faudaurs margfalldar, 73¹⁴ fridar fru l. ferdar firir, 73¹⁵ Reckium l. Reikium, 77⁴ Sigrjdr l. Sigrjide, 78² altid? (o: ártíð), 97¹⁵ Biarkeóyiar l. Biarkróyiar, 102⁵ næstast l. nættast?, 104²² vourrs?, 104²³ loyst l. leyst?, 108¹¹ i l. ok?, 112⁵ uerder l. uerda?, 114⁵ vtlendskia l. vtlendskra, 118²⁷ skrifde l. skrifade?, 119⁷⁰ fifdu l. spudu?, 130¹⁹ l. Magnússon (komma udgår!), 151⁵ perra l. þeira?, 151⁸ hnygt l. hnygr, 151¹¹ vppteikaz l. vppteiknaz?, 152⁵ Manó l. Mand?, 157²⁵ pravitum l. prautum?, 158³¹ mikum l. miklum?, 170⁴ Wilhiálma l. Wilhiálme?, 174²¹ Skamann l. Samann?, 174³⁰ Erdann l. Eidann?. 178¹³ Gliebardinn l. Hliebardinn, 178¹⁵ ping alp l. Fingalp? (o: Finngálkn), 178²¹ adskilianlegur l. adskilianlegar, 180³ nidurhæge l. nidurlæge, 182³² allmogum l. allmorgum?, 183⁶ ættu l. ættar?, 183¹⁵ syna o: syn a, 184⁵ gamall l. gamalt?, 194²⁴ vitzmannum l. vitzmunum?, 195²¹ kerlinga l. kerlingu, 201²² Weid- l. Mid-, 204¹⁷ Mauls- l. Vauls-, 206²⁵ Krøsur l. Krøfur?, 230⁴ tydiur l. tydin, 230⁵ Sampuktir l. Sampicktir?, 263¹³ mánadur l. mánadar?, 263¹⁹ aidur l. aadur?, 268⁵ Saganann l. Sagan?, 272¹ Kongs l. Konge?, 273⁶ naff l. naffn?, 273⁷ radingngu þeirar l. radningu þeira?, 276⁵ Bænar l. Bæiar?, 281²² Vppskrifadar l. Vppskrifadur (o: sagnakrans)?, 281²² Sæmur o: Sæm(und)ur, 282⁶ þeir l. þier?, 283²⁴ ættestafa l. ætternis stapa?, Þiera l. Nera, 286² Sa l. Su, 286⁵ seiaburd þanna, l. leirburd þenna?, 286²⁴ Þorla l. Sturla, 298¹⁹ Sonar l. Syni, Band l. Banda?, 298²¹ hinnu l. hinum, 298²⁵ þa l. su?, 303¹⁰ Fier- l. Sier-, 314²⁵ þrijde l. þrijde, 334¹ langr l. laug?, 335³ haarrefsingar . . mægðum l. haar refsingar . . mægða?, 356¹² hondinn l. hondina, 360¹² rad l. rada?, 360²⁸ þenn l. þann?, 361¹⁴ jssa l. Israels?, 361¹⁵ saklausra l. saklausrar, 364¹⁵ lyker l. lykur?, 369²¹ þrenne l. þrennur, 379²⁵ jókeli l. jókeli?, 382¹² Hallsson l. Hallssyni, 382²³ satt l. sætt?, 383² vt l. vel, 383⁵ Sogurar l. Sigurðs, 383¹⁷ narfa — herefter er sandsynligvis af skriveren glemt "stodum", 383²² sijdufu l. sijdustu, 386³ iandlands — muligvis forskrevet for "jardbanns", 388²⁷ sann l. sannur?, 388²⁸ Giæsku, r. græden l. Giæsku-r. grædari, 389²⁷ Ploutunar l. Plontunar. Gennemgående bør skrives Páll (med ll) og som tilnavn fótis (ikke fótar).

Kr. Kålund.

Landnámabók I—III Hauksbók, Sturlubók, Melabók m. m. ud-given af Det kongelige nordiske oldskrift-selskab. København. Thielcs bogtrykkeri. 1900. LX + 404 sidor i oktav. Pris 6 kr.

I Hauksbók mot slutet av Landnámabók (kap. 354) förekommer det bekanta stället "Nú er yfir farit um landnám þau er verit hafa á Íslandi eptir því sem fróðir menn hafa skrifat, fyrst Ari prestur hinn fróði Þorgilsson ok Kolskeggr hinn vitri. En þessa bók ritada ek Haukr Erlendsson eptir þeirri bók, sem ritat hafði herra Sturla logmaðr, hinn fróðasti maðr, ok eptir þeirri bók annarri, er ritat hafði Styrmir hinn fróði. Ok hafða ek þat ór hvárri, sem framarr greindi, en mikill þori var þat er þær sögðu eins báðar. Ok því er þat ekki at undra, þó þessi Landnámabók sé lengri en nokkur önnur."

För frågan, huru Landnámabók ursprungligen uppstått, kan väl dätta ställe icke anses fullt avjörande. Men så mycket klarare besked jer det om värkets senare utveckling. Av en äldre stomme ha Styrmir ock Sturla var för sig åstadkommit två olika redaktioner. Dessa båda har Haukr sedan arbetat samman på det sätt han själv anjer. Hauks redaktion känna vi dels av 14 ännu bevarade blad, skrivna med hans egen hand, dels av den avskrift AM. 105 folio, som Jón Erlendsson i Villingaholt tog av Hauks hds., då denna ännu var fullständig. Sturlas redaktion anser man föreligga tämligen oförändrad i AM. 107 folio (Sturlubók), även denna skriven av Jón Erlendsson. Styrmirs redaktion har gått förlorad, men av Hauks ovan anförda yttrande anser man sig kunna draga den slutsatsen, att vad Hauksbók av Landnámabók innehåller mer än Sturlubók, bör utjöra det som Styrmirs redaktion innehållit mer än Sturlas, bortsett från sådant, som man kan ha skäl att antaga Haukr själv hava tillagt.

Av ytterligare en redaktion av Landnáma, den s. k. Melabók, har man kvarlevor. Sitt namn har denna redaktion fått därav, att vissa släktrejster i den fortsatts fram till en släkt, som bodde på gården Melar i Melasveit vid Borgarfjörðr, ock till vilken också hörde lagmannen Snorri Markússon, vilken man har skäl att tro hava omkr. 1300 åstadkommit Melabók. Denna redaktion är tillkommen, något innan Haukr Erlendsson sammanarbetade Styrmirs ock Sturlas redaktioner. Av den ejäntliga Melabók har man blott 2 blad i AM. 445 b 4:to från 1400-talet samt vissa utdrag i AM. 106 folio från 1600-talet. Den senare hds. innehåller ejäntligen en sammanarbetning av Hauksbók ock Sturlubók, men har här ock var smärre stycken, som icke finnas i dessa, utan antagas vara hämtade från en hds. av Melabók.

I föreliggande upplaga av Landnámabók har Finnur Jónsson först avtryckt Hauks Landnámaredaktion, äfter de bevarade styckena av hans egen hds., så långt dessa räcka, ock för övrigt äfter AM. 105 folio. Däråfter följer ett avtryck av Sturlubók äfter AM. 107 folio.

Äfter dätta äro de bevarade kvarlevorna av Melabók tryckta ock några delar av Landnámabók rörande kristna landnámsmenn, som blivit upptagna i den längre Olof Tryggvasons-saga. Till slut lämnas hänvisningar till jenealogiska utdrag i sagorna.

Täksterna äro avtryckta bokstavtroget, med undantag av utdragen ur AM 106 folio, som äro normaliserade. I de delar, som äro avtryckta äfter skinnböcker, äro dessutom upplösta förkortningar återjivna med kursiv.

I förordet jöres reda för handskrifterna ock deras samt de olika redaktionernas inbördes förhållande, varpå följer en utförlig ock övertygande framställning av Landnámabóks uppkomst ock form, källor ock innehåll. Värket avslutas med utförliga rejister över ort- ock personnamn. Men borde där icke också ha varit en karta?

Det är en stor tillfredsställelse att ha fått en så fullständig upplaga av det härliga verk Landnámabók är.

Växjö i april 1901.

L. Larsson.

Strøbemærkninger til norske og islandske skjaldedigte.

I.

Hkr. Yngl. (FJ.s udg.) I, s. 84, v. 39. Þjóðólfr ór Hvini.
Ynglingatal.

FJ. har følgende tekst:

*"Ok niðkvísl
í Nóregi
þróttar þrós
of þróask hafði;*

*rét Áleifr
Ofsa forðum
viðri grund
ok Vestmari."*

Verset er behandlet af FJ. i hans udg. af Hkr. IV, s. 26. Han er i forlegenhed med ordene "*þróttar þrós*", eller snarere med det første af disse ord (*þróttar*), som han, der opfatter "*þrós*" som et Odinsnavn i genitiv, ikke kan få til at passe i denne sammenhæng. Odinsnavnet *þró* betyder efter hans mening 'den der giver fremgang', og er uden tvivl beslægtet med *þróask* og det afledede *þrótt*, 'styrke', 'udholdenhed'. Men ligesom flere af Odins navne (f. eks. *Báleygr*, *Hár*, *Hárbarðr*, *Herteitr*, *Saðr*, *Svipall*, *Samnetall*, *Yggr* o. s. v.) er dette navn sikkert oprindeligt et adjektiv, som fra at være et hyppig anvendt epitet til guden har emanciperet sig til at blive et af hans navne. Her synes det at stå i sin oprindelige adjektiviske betydning som epitet til *þróttar*, der som bekendt også er et af Odins navne, anvendt som sådant allerede i Þorbjörn hornklofi's *Glymdrápa* (Hkr. FJ. I, s. 108, v. 43). Adjektivet *þró* synes at være en sideform til *þrá* (jfr. *hár*, *hór*, *mjár*, *mjór*, *sljár*, *sljór*)¹⁾ og at betyde 'kraftig' 'udholdende'. Når det i *Grímnismál* v. 49 hedder, at Odin kaldtes *þró* *þingum at*, bör dette uden tvivl opfattes som en hentydning til gudens kraft og udholdenhed i at håndhæve retten på tinge.

¹⁾ Jfr. også Noreen, *Altnord. grammatik*, 2. udg. § 148.

Der bør altså skrives *Þróttar þrós*. Denne oprindelige brug af *þrótr* som epitet synes at tale for Ynglingatal's høje alder.

II.

Hkr. Yngl. (F. J:s udg.) I, s. 21, v. 2. Eyvindr skaldaspillir. Háleygjatal.

F. J. skriver verset således:

"*Þann "skjaldblaetr"
skattfæri gat
Asa niðr
við járnráðu,
þás þau meir
í Manheimum*

*skatna vinr
ok Skaði byggðu.
Sævar beims
ok sunu marga
öndurdís
við Óáni gat."*

I den første del af verset har "*skjaldblaetr*" hidtil trodset enhver fortolkning. Ikke destomindre er dette sikkert den rigtige læsemåde. Vel har Frisbogen *skaldblaetr*, men da den står ene overfor alle de andre håndskrifter, kan dens vidnesbyrd ikke tillægges nogen vægt (jfr. Hkr. F. J:s udg. fortalen s. XLII). Desuden er det let forklarligt, at det dunkle *skjaldblaetr* kunde forvanskes til *skaldblaetr*, som dog til nød kan forstås ("poetis colendus" E. Ó. Brím), hvorimod en forvanskning af *skaldblaetr* til *skjaldblaetr* vilde være uforklarlig.

Jeg tror, at vi i det kun på dette sted forekommende adjektiv *skjaldblaetr* har en hentydning til Germanernes gamle skjoldsang, "*barditus*", som Tacitus omtaler i Germania 3 k. og hvortil Hávamál (Bugge) v. 156 sigter:

"*Þat kann ek it ellipta,
ef ek skal til orrostu
leiða langvini,
undir randir ek gel,
enn þeir með ríki fara
heilir hildar til
heilir hildi frá;
koma þeir heilir hvaðan."*

Allerede Simrock har sammenlignet denne strofe med stedet hos Tacitus, og Rydberg har i sine Undersökningar i Germanisk mytologi I s. 122 udførlig påvist og belyst sam-

menhængen mellem bægge steder. Der kan ikke være den fjerneste tvivl om, at udtrykket *gala und randir* i Hávamál hentyder til den samme skik, som Tacitus omtaler i ordene: "affectatur præcipue asperitas soni et fractum murmur objectis ad os scutis, quo plenior et gravior vox repercussu intumescat", samt at Hávamál giver os nøglen til forståelsen af Tacitus, når denne siger: "futuræque pugnæ fortunam ipso cantu augurantur; terrent enim trepidantve prout sonuit acies", idet Hávamál oplyser, at det bebudede sejr, når krigerne under skjoldsangen mente at høre Valfaders røst blandet med deres egne stemmer. I øvrigt tror jeg ikke, at det af Tacitus overleverede latiniserede navn på skjoldsangen, *barditus*, bör afledes af *barði*, "skjold". Dette ord kan ikke en gang betragtes som sikkert, da det kun forekommer i SnE:s navneremser (SnE. I, 572), og er i hvert fald næppe gammelt og sikkert ikke fællesgermansk i denne betydning. Af Hávamál sammenlignet med Tacitus synes det med sikkerhed at fremgå, at skjoldsangen, Germanernes krigsråb, var rettet til krigsguden Odin, samt at indholdet var en påkaldelse af denne gud, ligesom Grækernes krigsråb bestod i en påkaldelse af krigsguden Enyalios (Ares) eller Paian (Apollo). Ligesom Grækernes krigssang fik navnet Paian, fordi den henvendtes til guden (*ὦ, ὦ παῖνον!* — se Preller, Griechische mythologie, 2. Aufl. s. 188, Schömann, Griech. altertümer, 3. Aufl., II. b. s. 262), således er det ikke usandsynligt, at *barditus* er afledet af et af Odins navne. Denne kaldes jo både for *Hár-Barðr* og *Lang-Barðr* formedelst sit grå, lange skæg, og jeg formoder, at man også har kaldt ham *Barðr*, "den skæggede", uden nærmere bestemmelse. Jeg tror altså, at *barditus* bör afledes af Odinsnavnet **Barðr*. For denne afledning taler også fortællingen om Tor i Fms. III s. 302—303, hvor det hedder, at guden, da den fjendtlige flåde nærmede sig, "*þeytti skeggraustina*". Mogk (Germanische mythologie i Pauls Grundriss der germ. philol. 2. udg. § 66) over-

sætter *barditus* ved "bartruf" og synes at aflede ordet af *barð*, "skæg". Denne derivation fjærner sig ikke meget fra den af mig antagne.

Hvis Sv. Egilsson har ret i, at *randóps vættir* i Þórðr Kolbeinsson's vers i Hitd. (Kh. 1847 s. 59) betegner Valkyrjerne, turde *randóp*, "skjoldrån", være at opfatte som betegnelse for skjoldsangen.

Den ældste betydning af verbet *blóta* og substantivet *blót* er vistnok — ikke "ofre", "ofring", men, således som det fremgår af gotisk — "tilbede", "påkalde" (en gud), "tilbedelse", "påkaldelse" (af en gud). *Skjaldblót*, "skjoldtilbedelse", "skjoldpåkaldelse", vilde da være en korrekt betegnelse for skjoldsangen, og et verbum **skjaldblóta* vilde betyde "at tilbede eller påkalde i skjoldsang". Af dette **skjaldblóta* er *skjaldblætr* i vort vers en regelret afledning (jfr *tækr*, *drægr* etc.), og det betyder, "den som tilbedes eller påkaldes i skjoldsang".

Man har været i forlegenhed med ordene *sævar beins* ("søknoklens", stenens) i den sidste del af verset, og F. J. ser sig nødt til at antage, at de "har udgjort en del af en omskrivning, hvis øvrige led fandtes i den tabte vershalvdel". Dette er dog, således som han også selv indrømmer, en mislig udvej. De synes ganske naturlig at kunne henføres til *øndurdís*. *Dís sævar beins* er en regelret omskrivning for jættekvinde, og som sådan betegnes jo *Skafi* i den første del af verset (ved *járnviðja*). Ved betegnelsen *øndurdís* alene, uden nogen nærmere bestemmelse, vilde *Eyvindr* have stillet *Skafi* på lige fod med de rigtige gudinder, hvilket rimeligvis er forekommet ham formasteligt. Han har derfor tilføjet bestemmelsesordet *sævar-beins*. Men samtidig har han ved det foran *dís* stillede *øndur* villet adskille denne jættekvinde fra alle andre. "Stenens skigudinde", d. v. s. den i stenen boende skigudinde, synes at være en særdeles passende betegnelse for *Skafi*.

III.

Hkr. Har. gráf. 1. k. F. J:s udg. I s. 228, 101. v.
Eyvindr skaldaspillir.

*"Skyldak, skerja foldar
skiðrennandi, síðan
þursa "tøs" frá þvísa
þinn góðan byr finna,
es, valjarðar, verðum,
veljandi, þér selja
lyngva mens, þats lengi,
látr, minn faðir átti."*

Denne tekst lægger F. J. til grund for sin tolkning af verset i sin udg. af Hkr. IV s. 64.

Alle fortolkere har været i forlegenhed med ordet *"tøs"* (var. lect. *"tøs"*, *"tys"* [Jöfrask.], *"kæs"* [Fsk.], *bæs* [Fms.]) i det første halvvers. Sv. Egilssons tolkning, at det er genitiv af intetkönsordet *tø* eller *tæ* i betydningen "hjælp", et ord, som ellers ikke kan påvises, er kun et nødanker. Det skulde i forbindelse med genitiven *þursa* være en betegnelse for "jættekvinde". Men da en jætte også kan modtage "hjælp" fra mandlige væsener, er denne omskrivning ikke tilstrækkelig betegnende. Alligevel har F. J. sluttet sig til denne opfattelse, idet han dog, i overensstemmelse med Jöfrask., skriver *tys*, genit. af *tý*, "hjælp", som heller ikke kan påvises.

For flere år siden hørte jeg den nu afdøde arkæolog Sigurður Vigfússon udtale den formodning, at dette *"tøs"* var det samme ord som d. *tøs*, og jeg tror, man må give ham ret deri. Ordet *tøs* er ikke blot almindeligt i dansk og svensk, men også — i formen *taus* — i norske dialekter (Aasen), samt i ældre og nyere islandsk og må derfor efter al sandsynlighed betragtes som fællesnordisk. Det forekommer allerede i Skikkjurímur III 33¹ (*"Fram var leidd en fimta taus"*) og senere hos Bjarni Jónsson skáldi (c. 1600) i følgende vísa:

*"Bjarni skáldi ber um haus (daus?)
bar sig að fastna Möngu."*

*Elskað hefur sú arma taus
aulann þann fyrir löngu”.*

På bægge steder er formen *taus* (med *au*) sikret ved enderim, hvilket stemmer med det nyere sprog. Fra min barndom husker jeg følgende i Hunavatnssyssel på Nordlandet digtede vísa:

*Beitta ljái blankar á.
Bregða náir tausum,
þegar knáir engjum á
allir slá i Hnausum.*

Ordet bruges endnu i folkesproget (navnlig i udråb som *ólukku tausín*), som oftest i en noget nedsættende betydning. Man har, sikkert med urette, sat det i forbindelse med de italienske ord *toso*, ”dreng”, *tosa*, ”pige”, som er af romansk oprindelse. Det nordiske ord måtte da være et låneord, hvilket ikke er sandsynligt. Læsemåderne ”*tøs*”, ”*tøs*” repræsenterer sikkert ordets norsk-islandske form *taus*, hvilket støttes ved Fagrskinnas læsemåde ”*kav*”. Om brugen af *ø* og *ó* for *au* se f. eks. Isl. håndskriften Nr. 645, 4:o utg. af L. Larsson, s. XLVIII og Wiséns udg. af den stockholmske Hom. s. VIII.

Kendingen *þursa taus-byrr* er en fuldstændig regelret omskrivning for ”sind” (”jættetøsens vind”). Kun er det en lille smule påfaldende, at skjalden bruger sammensætningen *taus-byrr* i stedet for *tausar byrr*. Men det vilde jo ikke være utænkeligt, at ordet *taus* i det gamle sprog har været et intetkönsord (ligesom f. eks. *man*, *sprund*, *víf*), som så senere i de nordiske sprog er gået over til det naturlige kön (jfr. d. *vi*, fælleskön, med isl. *vif*, t. *weib*, intetkön) samt at der bör skrives *tauss*. Det bör fremhæves, at *taus*, i følge ordets betydning i alle de nordiske sprog, synes at høre til de mere vulgære eller lave udtryk for begrebet ”kvinde”; men i denne henseende stemmer det godt med *þursa*, da *þurs* også er en temmelig lav betegnelse; ved forbindelsen af disse to ord får kendingen *þursa tau(s?) byrr* en ejen-

dommelig dæmpet hånlige farve, som stemmer godt med versets anledning og tone.

I det sidste halvvers antager F. J. følgende ordforbindelse: *es verðum selja þér, valjarðar veljandi, lyngva mens látr, þats minn faðir átti lengi*, men han kan ikke give nogen tilfredsstillende fortolkning af kendingen *valjarðar veljandi* "armens vælger", som er ufuldstændig med hensyn til bestemmelsesordet. Jeg vover at antage, at ordet *lyngvi* oprindeligt har haft betydningen "en (lyng-)orm eller snog", skönt jeg ellers ikke kan påvise det i denne betydning i den gamle litteratur. Det optræder der kun som egennavn, dels for søkonger, dels for den ø, hvor Fenrisulven blev lænket. Det sidste vedkommer os ikke her. Men *Lyngvi* synes at være fuldstændig analogt og ensbetydende med mandsnavnet *Ormr*. Når man ser hen til snogekendingerne *lyngáll*, *lyngfisker*, synes det ikke urimeligt, at man også har kunnet betegne snogen ved det af *lyng* afledede *lyngvi* (jfr. *góinn* af **gó*, *móinn* af *mór*). Hvis *lyngva* her er genit. sg. (eller plur.?) af *lyngvi* i denne betydning, bliver *lyngva látr* en regelret kending for "guld" (*in casu* "guldring"), og samtidig frigøres ordet *mens*, som da i forbindelse med *valjarðar* udgør den af sammenhængen krævede kending for "armring". "Armens *men*" synes at være en særdeles passende ringkending. Kendingen *valjarðar mens veljandi* indeholder åbenbart en hentydning til den begivenhed, der gav anledning til verset, og ulmer af bitter hån ligesom kendingen for kongens "sind" i første halvvers.

IV.

Þórsdrápa 1. vers.

Eilífr Goðrúnarson.

Dette vers er behandlet af F. J. i hans afhandling om Þórsdrápa i Oversigt over Det kgl. Vsk. Selskabs forhdl. 1900 s. 375—6. Jeg er i det hele enig med ham i konstruktionen af teksten. Det første halvvers lyder i hans udgave således:

"*Flugstalla rétt fellir
fjornets goða at hvetja
(drjúgr vas Loptr at ljúga)
logseims faðir heiman*".

Ligeledes kan jeg i hovedsagen slutte mig til hans opfattelse, når jeg undtager tolkningen af kendingen *fellir fjornets flugstalla goða*. Jeg er enig med ham i, at *flugstalla goð* er en jættekending, men jeg tror ikke, at *fjornet* ("livsnæt") kan fortolkes som ensbetydende med "liv" ("set under billedet af et knyttet næt, sammenholdt til et hele ved *pinull*"). Desuden passer *fellir* i betydningen "den der fælder, ødelægger, tilintetgør" ikke til dette billede af livet som næt.

Jeg tror, at *fjornet* betyder "det næt, hvori livet fanges", d. v. s. en for livet lagt snare, ligesom f. eks. *laxanet*, *þorskanet* osv. naturlig bruges om det næt, hvori laks, torsk osv. fanges.

I det nyislandske folkesprog bruges *fella net* om at knytte maskerne i kanten af nættet til den snor, som i det gamle sprog kaldtes *pinull* (nu enten *pinur* eller *teinn*), og samtidig knytte flodholterne til den øverste, og de vægte, som holder nættet nede, til den nederste kant af nættet. Ved denne operation bliver nættet først færdigt til brug. Denne betydning af *fella* er sikkert meget gammel. Også i Norge bruges *fella* i samme betydning (Aasen). Den slutter sig nær til den betydning, ordet har i talemåder som *fella stein í skörð*, *fella lok á e-t* osv. Ordet kan betyde "at sammenføje" eller "sammenfolde". Det bør fremhæves, at garnet, inden det undergår den nævnte operation, altid er noget længere end den snor, hvormed det kantes, samt at det knyttes således til kanten (snoren), at det ikke strammes ud, men tværtimod taber en del af sin længde og kommer til at pose lidt eller slå folder. Når nættet efter operationen ved tilknytning til snoren f. eks. har tabt $\frac{1}{3}$ -del af sin oprindelige længde, kaldes det "*að fella netið til þriðjunga*".

Jeg tror, at *fellir nets* betyder "den som kanter (egtl. "folder") — d. v. s. lægger den sidste hånd på — et næt". Kendingen *fellir fjornets flugstalla goða* betegner da billedlig Tor som "den der lægger den sidste hånd på det næt, hvori jætternes liv fanges", d. v. s. "den der lægger snarer for jætternes liv", en i høj grad betegnende omskrivning.

V.

Fms. V, 211 og XII, 111. ShI. V, 211. Flat. udg. II, 394.

Sighvats sidste vers.

Skjalden ligger dødssyg på øen Selja. Da åbenbarer hans uforglemmelige herre, kong Olaf den hellige, sig for ham i drømme og bebuder ham, at han på en bestemt dag vil komme og løse ham fra de jordiske lænker og tage ham med sig op til de saliges boliger. Da skjalden oplevede at se den af kongen fastsatte dag, digtede han, som længtes efter sin befrielse og genforening med sin elskede konge, det vers, som her skal behandles.

Den rigtige tekst synes at være:

*Seinn þykkir mér sunnan
sókndjarfr Haralds arfi;
langr¹⁾ es — at lýða þengil²⁾
líf³⁾ sorg — konungs morginn,
hvatki es heidis gatna⁴⁾
hyrtælanda⁵⁾ sælan —
ni hef'k vætt i dag dróttins —
dvelr. Biðk hans í Selju.*

Det islandske ordsprog: *Langur er kóngs morgun* (Guðmundur Jónsson, Safn af ísl. orðskviðum, Kh. 1830, s. 193) taler for at læse *langr es* i 3. verslinje og forbinde disse ord med *konungs morginn* i 4. verslinje⁶⁾. Den prosaiske ordfølge bliver altså:

¹⁾ Således Flat.; *laung* Fms.

²⁾ Således Fms.; *þeingils* Flat.

³⁾ Både Fms. og Flat. har *lífs*, hvilket formentlig bør læses *líf's* = *líf es*.

⁴⁾ Sv. Eg.'s konjektur; *gotna* Fms. *gøthua* Flat.

⁵⁾ Således Flat.; *hyrtælandi* Fms.

⁶⁾ Jfr. Sv. Eg. i Fms. XII, 111.

Seinn þykkir mér sóknjarfr Haralds arfi sunnan (langr es konungs morginn; líf es sorg at lýða þengil), hvatki es dvelr heidís gatna hyrtælanda sælan. Nú hef'k vætt í dag dróttins. Bið'k hans í Selju.

Interessant er *sunnan*. Skjalden venter sin forløser fra syd, naturligvis fordi han tænker sig, at de himmelske bo-liger må søges et steds mod syd. Hermed kan sammenlignes Eilífs vers i Sn. E. I. s. 446 (*Setbergs kveða sitja sunnr at Urðar brunni* osv.).

Tanken i ordsproget: "Kongens morgen trækker længe ud" er ganske simpelt: Kongen sover længe om morgenen — hvilket har til følge, at de, der søger ham til denne tid af dagen, må vente længe — et betegnende udtryk for skjaldens utålmodige længsel efter forløsning, hvis humoristiske tone på en ejendommelig måde fremhæves ved det indskudte, af dyb og alvorlig følelse prægede udbrud: *at lýða þengil líf es sorg.*

Det sidste halvvers, eller rettere kendingen deri, er behandlet af Konr. Gíslason i Nj. II s. 86. Han mener, at Flat.'s læsemåde "*göthua*", *o: götva*, måske er den rigtige, og forklarer den som gen. plur. af et med det almindelige *gata* ensbetydende og beslægtet ord *got*, f., som ellers ikke kan påvises. Denne tolkning er dog, som det synes, mere dristig end Sv. Egilssons fortræffelige gisning *gatna*, som er et slags kompromis mellem bægge de overleverede læsemåder. Efter at *gatna* var forvansket til det grafisk næsten identiske *gatua*, måtte forvanskningen uundgåelig gå videre på samme bane til det omlidte *gotua*.

VI.

Eyrb. 40. k. B. Hitd. 21. k.

Björn (Breiðvíkingakappi eller Hitdælakappi?).

I min afhandling om versene i Kormaks saga har jeg behandlet de i denne sagas vers forekommende gentagelser eller variationer over det samme æmne, og påpeget, at disse

åbenbart skyldes den mundtlige overlevering, som man aldrig bør undlade at tage hensyn til, når man behandler skjaldervers, som i kortere eller længere tid inden den skriftlige optegnelse har været genstand for mundtlig tradition. Lignende variationer forekommer imidlertid ikke blot i Kormaks saga, men også i andre sagaer. De har særlig krav på vor interesse, da de bidrager til at kaste et lys over den mundtlige overleverings love.

Det er et eksempel af denne art, som her skal behandles. Når man ser bort fra de af udgiverne i teksten indsatte rettelser, har det pågældende vers i de to sagaer følgende ordlyd:

Eyrb.

*Sá ek hvar rann í runni
runnr at Fenris brunni
ægiligr í augum
iðglíki mér "líkar"¹⁾;
láta þeygi þrjótar
þat barn víta Marnar²⁾
hesta hleypti rastar
hlunns sinn föður kunna*

BHitd.

*Leit ek hvar rann hjá runni
runnr dokkmara gunnar
ægiligr í augum
at glíki³⁾ mér víka;
kveða þreyndgir⁴⁾ þeygi
þat barn⁵⁾ víta maurnar
heiti⁶⁾ humra brautar
hlunns síns föður kunna.*

Sammenligner man de to tekster med hinanden, er det indlysende, at de må føres tilbage til en fælles grundtekst, som bægge sagaer til en vis grad har forvansket, samt at teksten i BHitd. står nærmest ved det oprindelige. Alle forsøg på at tolke dette vers, således som det foreligger i Eyrb., må siges at være fuldstændig mislykkede. Ser vi først på det første halvvers, har man søgt at bøde på Eyrb:s tekst ved et forandre "mér líkar" ("mér brikar") til *menbríkar*, men at *mér* er oprindeligt, støttes ved BHitd., og desuden giver *menbríkar* her ikke nogen passende mening. Man har henført det til *iðglíki* og oversat *iðglíki menbríkar* ved "ebenbild der frau" (Gering), men man venter ikke her at se drengens lighed med moderen, men derimod hans lighed med faderen fremhævet af skjalden, og man bør derfor beholde

¹⁾ *brikar* BC. ²⁾ *Mörnar* AB. ³⁾ *glíkr* R. ⁴⁾ *þreyndr* R. ⁵⁾ *baurn* R. ⁶⁾ *helli* R.

mér, som netop giver den forlangte mening. Men selv om man går ind på rettelsen *menbríkar*, bliver dog den utålelige "halvkending" *runnr* (2. versl.) tilbage. Trods Bugges bemærkninger¹⁾ fastholder jeg endnu, at sådanne halvkendinger ikke forekommer hos de ældre skjalde, og næppe for end henimod slutningen af 13. århundrede. Af de eksempler, som han anfører, er de fleste sene, og de øvrige enten forvanskede eller misforståede. Og ser vi endelig på tanken i første halvvers, således som det forklares med rettelsen *menbríkar*, så sigter den utvivlsomt til følgende fortælling i prosateksten: "*Þar var særðr til úlfis maðr þeirra norðanmanna, ok var hann borinn undir krisrunn einn, er stóð á eyrinni, ok hljóp blóð mikit ór sárinu, ok stóð blóðtjorn í runninum. Þar var sveinninn Kjartan, son Þuríðar frá Fróðá; hann hafði öxi litla í hendi; hann hljóp at runninum, ok laugaði öxina í blóðinu*". Når man betænker, at drengen Kjartan ved denne tid næppe kan have været ældre end 12 år, lyder denne fortælling ikke meget sandsynlig. Tillige er det påfaldende, at netop det mest dramatiske moment i fortællingen, øksens badning i blodpølen, slet ikke berøres i verset. Det hele bliver således temmelig mistænkeligt. Derimod er halvversets tekst i BHid. fuldstændig klar, når vi kun fra Eyrb. optager læsemåden *iðglíki* i stedet for det uforståelige '*at glíki*' ('*at glíkr*') i BHid. Jeg opstiller med Boer (udg. s. 100) følgende orden: *Leitk, hvar víka dökkmara runnr, ægiligr í augum, rann hjá gunnar runni, iðglíki mér*. Dette synes at være halvversets oprindelige tekst og Eyrb.-teksten, når bortses fra *iðglíki*, en forvanskning deraf. Men hvorledes er denne forvanskning opstået? Den stammer åbenbart fra den mundtlige overlevering. Et overleveringsmedium, som havde glemt den rigtige tekst efter *runnr* i 2. og efter *mér* i 4. verslinje, har — måske under påvirkning af en reminiscens fra et andet vers — til-digtet *at Fenris brunni* i stedet for *dökkmara gunnar* og

¹⁾ Årb. f. nord. oldk. og hist. 1889 s. 18 fgg.

líkar (*bríkar*?) i stedet for *víka*. Om denne omdigtning — at *Fenris brunnir* — har så sagnet om neddyppningen af øksen i blodpølen dannet sig.

Også i sidste halvvers synes teksten i BHitd. at burde foretrækkes. De to sidste fortolkere, Gering i sin udgave af Eyrb. og Boer i sin udg. af BHitd., holder sig dog bægge væsentlig til Eyrb:s tekst. Den første holder sig udelukkende til Eyrb. og forbinder: "*þrjótar Marnar vita láta þat barn þeygi kunna sinn föður, hleype rastar hesta hlunns*"¹⁾. Dertil er at bemærke: 1) at kendingen *hleypi rastar hesta hlunns* i sin egenskab af apposition til *föður* er overflødig og påfaldende; 2) at *hlunnr* i sig selv betyder en rullestok, hvorpå skibene trækkes enten ud i eller op fra vandet, så at tilføjelsen *rastar hesta* er aldeles örkesløs og i høj grad stødende; 3) at man nok kan bruge *hleypir* som hovedord i en mandkending, når bestemmelsesordet er et ord af betydningen "skib", særlig dog når skibet omskrives som "bølgens eller havets hest" — således vilde et *hleypir rastar hesta* være en normal kending — men derimod næppe, når bestemmelseordet betyder "en rullestok", og grunden er, at det falder naturligt at sige *hleypra hesti*, altså også *hleypra rastar hesti* eller lignende, hvorimod man næppe kan sige *hleypra hlunni*. Sv. Egilssons tolkning af Eyrb.-teksten i Lpoët. under *hleypi-hlunnr* synes også at være mislykket. Han forbinder: "*þrjótar mörnar vita láta þeygi þat barn rastar hesta hleypihlunns kunna sinn föður*", og forstår '*rastar hesta hleypi-hlunns*' som en mandkending. Men dels er adskillelsen af det sammenhørende *hleypi-hlunnr* ved et mellemliggende ord noget påfaldende, dels synes *hlunnr* ikke at forekomme som hovedord i en mandkending før end i Arngrims Guðmundardrápa fra det 14. århundredes midte. Således som halvverset foreligger

¹⁾ Den samme orden er forresten allerede opstillet i Vigfussons udg. af Eyrb. s. 134.

i Eyrb., synes det at være umuligt at finde nogen i alle hen-seender tilfredsstillende forklaring.

Boer konstruerer sin tekst dels ved hjælp af BHitd. dels, og navnlig, ved hjælp af Eyrb. I 5. verslinje følger han BHitd., dog med forandring af *kveða þreyndgir* (*þreyendr*) til *segja þrængvar*, men i 7. og 8. verslinje følger han helt igennem Eyrb., og opstiller følgende orden: "*Marnar vita þrængvar segja hlunns rastar hesta hleype þat barn þeygi kunna sinn fǫþor*"; *hlunns rastar hesta hleype* opfattes som mandkending og *hleype* som dativ, styret af *segja*. Men i kendingen *hlunns rastar hesta hleypir* er *hlunns* aldeles overflødigt og uforståeligt; at opfatte *hlunns rǫst* som "weg des balkens (d. h. des schiffes?), meer" kan ikke gå an, da rullestokken aldrig bruges undtagen på det tørre. Denne tolkning må altså ligeledes forkastes.

Jeg vender da tilbage til den i BHitd. foreliggende tekst. Jeg slutter mig fuldstændig til den i øvrigt allerede i udgaven fra 1847 foreslåede rettelse *segja* for *kveða*, som er nødvendig dels på grund af det manglende stavelserim, dels også fordi *kveða* gör verslinjen for kort. Lignende fejl, der består i, at et ord fortrænges af et andet ensbetydende, har jeg påvist i min afhandling om versene i Kormaks saga, Årb. 1888 s. 3. De er uforklarlige, når man alene holder sig til den skriftlige overlevering, men som hukommelsesfejl, opståede under den mundtlige tradition, er de ganske naturlige og lette at forklare. Ligeledes tror jeg, at Sv. Egilsson har truffet det rigtige, når han har rettet det uforståelige "*þreyndgir*" ("*þreyendr*") til *þrængvar*. At skrive *marnar* for *maurnar* er nødvendigt for stavelserimets skyld og kan i grunden ikke betragtes som nogen rettelse. Halvverset kommer nu, når vi i øvrigt går ud fra teksten i BHitd., til at lyde således:

*Segja þrængvar þeygi
þat barn vita "marnar"
heiti humra brautar
hlunns sins fǫður kunna.*

Hvis *Mørn* blot kunde fungere som hovedord i en kvindekending, vilde halvverset nu ordne sig som af sig selv på følgende måde:

Hlunns þrøngvar segja þeygi þat barn humra brautar vita "marnar" kunna heiti síns föður.

Men jeg tror ikke *Mørn* kan bruges på denne måde, og foreslår derfor at skrive *niarnar* for *marnar*. Som bekendt er *m* og *ni* næsten ikke at skille ad i håndskrifterne; *niarnar* er synkoperet genitiv af det i kvindekendinger almindelige gudindenavn *Njörun* (*Njörn*?) — jf. *Skoglar* (ældre *Skaglar*) af *Skogul*. I øvrigt holder jeg mig til den ovenfor opstillede orden; *humra braut* er havet, *humra brautar viti* guld, guldets *Njörun* kvinden. Ved den til *barn* föjede genitiv (*h. ∘ b. ∘ v. ∘ Njarnar*) fremhæves humoristisk den sikre afstamning på mødrene i modsætning til den usikre på fædrene side. Kendingen *hlunns þrøngvar*, de som (ved at trække deres skib ud i eller op fra vandet) udøver tryk på rullestokken, d. v. s. (sø-)mænd, er vel sjælden, men synes at være ganske naturlig og overensstemmende med den i SnE. I s. 332 givne regel: *mann skal kenna við verk sín*. Kendingen *þrøngvir hlunns* er en ligeså passende omskrivning for en sømand, som f. eks. *kumla brjótr* for en hyrde¹).

Den vidtgående forvanskning i Eyrb. stammer åbenbart fra den mundtlige overlevering. Et overleveringsmedium, som til dels havde glemt halvversets ordlyd, men tydelig erindrede meningen, har søgt at bøde på det manglende ved til-

¹) Korm. s. k. 7 (sagaens 22. vers, Möbius's udg. s. 15, jfr. 118 og 191 a). Jeg tror ikke Sv. Egilsson har ret, når han (og efter ham Möbius) på dette sted tager *kuml* i betydningen "tumulus sepulcralis" og oversætter *kumla brjótr* ved "effractor tumulorum"; en kending af denne betydning er altfor højtravende og passer slet ikke til Narfi, således som han skildres i sagaen; *kuml* har her sikkert samme betydning, som det endnu har i nyislandsk, nemlig: "en (til vinterforråd) opstabled og med græstørv overdækket hømasse", og *kumla brjótr* er en passende kending for en mand, der har den forretning at fodre kreaturene. Den samme mand kaldes jo også i samme vers for *frenju fœðvr*.

digtning. Rimeligvis har en utydelig erindring om kendingen *ðokkmarr vika* i første halvvers foresvævet ham, når han i stedet for det glemte *heiti humra brautar* indsatte sit *hesta hleypti rastar* i 7. verslinje.

Reykjavik d. 26 august 1901.

Björn M. Ólsen.

Middelnedertyske omyldsforhold belyst ved danske laaneord.

Forkortelser:

- A. M. 187 = Det arnam. Hdskr. No. 187 i oktav, v. Såby, 1886.
 Bibl. = Den æ. danske Bibelovs., v. Molbech, 1828.
 Brandt = Brandt, Gld. Læsebog, 1857.
 Br. Wb. = Versuch eines brem.-niedersächs. Wörterbuchs, 1767 ff.
 Cod. Esrom. = Cod. Esromensis, v. O. Nielsen, 1881.
 Dähn. = Dähnert, Plattd. Wb., 1781.
 Dueh. = Dueholms Dipl., v. Nielsen, 1872.
 Fr. = Fritznér, Ordb. over det gamle norske sprog, 1886 ff.
 Harp. = H. Harpestrængs Danske Lægebog, v. Molbech, 1826.
 Hell. Kv. = s. Brandt, Klosterlæsning, 1865.
 J. L. = Jydske Lov, v. Thorsen, 1853.
 Kalk. = Kalkar, Ordb. til det æ. danske Sprog, 1881 ff.
 Kbh. Dipl. = Kjöbenhavns Dipl., v. O. Nielsen, 1872 ff.
 Kemp. = Thomas a Kempis, v. Rönning, 1885.
 Lucid. = Lucidarius, v. Brandt, 1849.
 Mand. = Mandevilles reise, v. Lorentzen, 1882.
 Miøh. = Hr. Michaels 8 danske Riimværker, v. Molbech, 1886.
 MP. = Molbech og Petersen, Udvalg af danske diplomér og breve, 1858.
 P. Lolle = Östnord. och lat. Medeltidsordspråk, v. Kock—Petersens, 1889 ff.
 Post. = s. Brandt, Klosterlæsning, 1865.
 Ribe Old. = Ribe Oldemoder, v. O. Nielsen 1869.
 Rkr. = Den danske Rimkrönike, v. Molbech, 1825.
 Rom. Digt. = Romant. Digt. fra Middelalderen, I—III, v. Brandt, 1869 ff.
 Schamb. = Schambach, Göttingisch—Grubenh. Idiotikon, 1858.
 Sch.—L. = Schiller u. Lübben, Mittelniederd. Wb. 1875 ff.
 Suso = s. Brandt, Klosterlæsning, 1865.
 ht. = höitysk. mht. = middelhöitysk.
 nt. = nedertysk. mnt. = middelnedertysk.
 nl. = nederlansk. mnl. = middelnederlansk.

1.

Middelnedertysk er i det hele et lidet dyrket felt, og heller ikke dets lydforhold har ofte været gjenstand for undersøgelser. Interessen derfor har ikke været stor, dels fordi nt. overhovedet liden direkte indflydelse har havt paa det ht. skriftsprog (et forhold, der dog trængte til at undersøges nærmere), og dernæst ogsaa, fordi den mnt. litteratur i kunstnerisk værd stod saa langt tilbage for den mht., at den ikke i umiddelbar tiltrækningskraft kunde maale sig med denne.

Hvad nu særlig det vanskelige omlydsspørmaal angaar, saa har man ikke beskæftiget sig videre indgaaende dermed, og Grimm's,¹⁾ og efter ham Lübben's²⁾ afgjørende dom: "Mnt. har kun omlyd af a" har man længe slaaet sig til ro med. Man gik herved ud fra den mnt. orthografi, der i dette punkt er yderst vaklende, idet man forklarede den store usikkerhed i betegnelsen som ren vilkaarlighed eller ogsaa tillagde de forskellige tegn over vokalerne en udelukkende diakritisk betydning.³⁾ Omlyd af *o* og *u* skulde saa senere være indført fra ht. ved reformationstiden.⁴⁾

En anden opfatning begynder dog nu at gjøre sig gjældende, den nemlig, at den mnt. omlyd er af en ældre datum og optræder samtidig med den mht., altsaa uafhængig af denne.⁵⁾ Ingen har dog endnu, saavidt mig bekjendt, søgt at støtte denne antagelse ved andet direkte bevis end det, som er hentet⁴⁾ fra den usikre mnt. orthografi selv, nemlig en dér undertiden forekommende vekslen mellem *i* og *u*, *e* og *o*, hvor da *i* og *e* skulde betegne de omlydte vokaler.⁵⁾

Idet vi foreløbig lader denne antagelse staa hen, vil vi i det følgende undersøge sagen fra en anden side.

2.

Som bekjendt optræder allerede fra den tidligste middelalder en række mnt. laaneord i dansk og svensk litteratur, og

¹⁾ Gr. I^o 257. ²⁾ Mnd. Gr. p. 29. ³⁾ s. Lübben, Gr. p. 30—32. ⁴⁾ Lüb-
ben, p. 33., Nерger, Meckl. Gr., p. 39. ⁵⁾ Paul, Grundriss d. g. Phil., I^o 694.

efter en (forövrig i andet öiemed foretagen) gennemgaaelse af de mnt. laaneord i dansken mellem 1300 og 1500 vil vi her benytte dette materiale for saaledes muligens at kaste noget mere lys over omlydsspørsmålet.

Lydforholdene i de mnt. laaneord er lidet undersøgt, idet man mere har henvendt sin opmærksomhed paa laaneordenes forhold til det øvrige ordforraad, samt deres betydning for ord-dannelsen (saal. særlig F. Tamm i sine forskjellige arbejder). Dog vil, selv uden noget indgaaende studium, for enhver, der kaster et blik paa middelalderens danske og svenske litteratur, de mange omlydte former af mnt. ord være paaafaldende, som optræder fra de tidligste tider, d. v. s. paaafaldende, naar man tager omlydsspørsmålets usikre stilling i betragtning. For svenskens vedkommende har Schagerström¹⁾ allerede omtalt fænomenet, uden at dog hans forklaring deraf²⁾ (som vi senere skal komme tilbage til) synes fyldestgjørende.

3.

Vi gaar hermed over til undersøgelsen af de danske laaneord.

Vort materiale bestaar for den ældste tids vedkommende, foruden af lægebøgerne, væsentlig af diplomer. Thi blandt de gamle provinslove er det kun J. L., hvor man finder nogen merkbar mnt. indflydelse, og selv der er den høist ubetydelig. (Til og med er de former, vi nedenfor har opført derfra, *hörsum* og *fryghtær*, yderst tvilsomme og kan vel neppe regnes som mnt.). Lovsproget er jo i det hele omtrent frit for fremmede elementer, idet det, som allerede paavist af Jessen³⁾, repræsenterer en sprogform, langt ældre end de ældste bevarede haandskrifter. Vi kan altsaa ikke der søge nogen oplysning om mnt.

Hvad diplomerne angaar, maa de benyttes med forsigtighed i sproglig henseende, vaklende som orthografien er og

¹⁾ Om tyska lånord med *kt* i medeltidssvenskan, 1880. ²⁾ p. 16. ³⁾ T. f. Phil. og Pæd. V, 218.

udsat for forskellige indflydelser: skriverens dialekt paavirker ham uvilkaarlig paa den ene side, og hensynet til det juridiske "skriftsprog" drager ham i en anden retning.

Desuden (hvad der direkte vedkommer os her) er mange ord og udtryk direkte optaget fra det mnt. lovsprog og har tildels bevaret den orthografi, som der efterhaanden havde fæstnet sig. Skrivemaaden beviser derfor intet om udtalen, naar former som f. ex. *Lubek, lubisk, lodig, stucke* forekommer langt ned i tiden, efterat omlydte sideformer forlængst er optraadt.

Hertil kommer ogsaa (hvad der naturligvis gjælder ikke blot for den juridiske litteratur), at de tegn, hvormed man hjalp paa det lat. alfabet for at betegne nyere lydforandringer, som omlyd, nemlig prikker, streger eller over linjen tilföiede bogstaver, i og for sig ofte var utydelige og let kunde oversees af afskriveren, — hvoraf følger, at de tilfælde, hvor tegnene er udeladt, beviser mindre end de, hvor de er tilföiet, saa vi væsentlig lægger vegten paa de omlydte former.

En anden sag er det, at det i enkelte tilfælde kan fremgaa af undersölgelsen eller af sprogets senere udvikling, at der virkelig har foreligget to former (s. f. ex. nedenfor ved: *mögelig, bekymre, lykkæ* m. fl.). Disse dobbeltformer kan da forklares enten som tilhörende forskellige nt. dialekter eller ogsaa som repræsentanter for forskellige trin i den mnt. lydudvikling: den ikke omlydte form skulde da være den ældste. Hvilken af disse forklaringer er den rette, er det paa grund af det foreliggende materiales forholdsvise knaphed vanskeligt at afgjøre, ialfald saalænge de mnt. laaneord i isl. og sv. ikke er tilstrækkelig undersøgt, saa de kan benyttes til sammenligning.

Endelig vil vi kun tilföie, at vi for en fuldstændigheds skyld, foruden den ældre litteratur, ogsaa har medtaget hvad der er skrevet i sidste halvdel af 15. aarh., skjønt det kan-

ske vil vise sig overflødig, idet materialet allerede var righoldigt nok. Men dels er det vanskeligt at træffe en periode-inddeling midt i det 15. aarh., og paa den anden side vil det have sin interesse at se, hvorledes omlydspørsmålet stiller sig for de danske laaneords vedkommende ved skillet mellem 15. og 16. aarh. Paa det tidspunkt har man jo ment, at omlyden først indtraadte i mnt. — Iøvrigt har vi i vor samling (der overhovedet ikke gjør fordring paa at være fuldstændig) af denne yngre litteratur kun medtaget et udvalg af eksempler, da en mere udtømmende behandling her jo var mindre paakrævet, naar kun den ældre tid var nogenlunde fyldig repræsenteret.

4.

Størsteparten af de i dansken indførte mnt. ord føles for den umiddelbare sprogbevidsthed som rent danske, i modsætning til de senere optagne ht. ord, hvis fremmede præg ikke har tabt sig. Naar dansk og mnt. saaledes kunde blande sig sammen og de fremmede elementer saa let forene sig med de hjemlige til et helstøbt sprog, saa var det de store ligheder mellem de to sprogs bygning, som gjorde dette muligt, — ligheder saavel i konsonant-, som i vokal-systemet. Det er derfor ofte vanskeligt, paa grund af disse lighedspunkter, at bestemme ords oprindelse, da de i mange tilfælde lige godt kan henføres til begge sprog.

Ogsaa ved undersøgelsen af de mnt. ords omlyd kan det saaledes være tvilsomt, naar de samme ord allerede før foreligger i nordisk (hvor *i*-omlyden jo allerede tidlig havde udviklet sig), om omlyden er indført med ordet udenfra, eller overført paa den ikke omlydte fremmede form fra den nordiske. Vi vil derfor i den følgende oversigt udskille ialfald nogle af disse tvilsomme ord og heller behandle disse for sig, da de jo intet sikkert bevis yder for den mnt. omlyd, om end analogier kan have gjort sig gjældende.

5.

A. mnt. *o* i lang eller "tonelang"¹⁾ stavelse.

bedröuæs Harp. 140. P. Lolle 594.

dryuæls. Harp. 68. Mich. 27.

dröweligh, adj. Lucid. 13.

Sch. L. droven. Br. Wb. dröven.

behytthæ, v. Mich. 3.

Sch. L. behuden, behoden. Br. Wb. höden.

Enten af nt. opr. (med *tth* = *ð*), eller ogsaa *ht.*, svarende til *behüten*, i begge tilf. med forkortet vokal.

behöffue, v. Kbh. Dipl. I. 169, 1443. Mand. 34.

Sch. L. behoven. Br. Wb. behöven.

fortrödhen, adj. Bibl. 5. Ms. 21, 18.

Sch. L. vordroten. Br. Wb. verdrötig.

(*fortrydhe* v. (Mich. 147, Rom. Digt. II, 5) svarer ikke ganske til mnt. *vordreten*, men maa gaa tilbage paa en anden mnt. form, hvis da ordet ikke er omdannet paa dansk jordbund).

föghe, v. Post. 58. (70 föyghes).

föffuæ, subst. Rkr. 1876.

föwe, adj. Mand. 16.

föweligh Kemp. 16.

Sch. L. vogen, vugen, v. Br. Wb. fögen.

" " vuge, f. " " föge

" " voge, adj. " " föge (fege)

fölä, v. Suso 1

föllæ (= fölelse) Mand. 146, Rkr. 1466.

fölimse Kemp. 214.

Sch. L. volen, v. Br. Wb. fölen.

höftig, adj. Suso 112.

Sch. L. hovelik. Dähn. höftik.

I dansk med forkortet vokal.

¹⁾ s. Lübben, p. 8.

hönlich, adj. Post. 138.

Sch. L. honelik, adj.

En ikke omyldt form maa dog ogsaa have existeret, hvilket sees af det nuværende *haanlig*.

krönæs, v. Rom. Digt. III, 5.

Sch. L. kronen, v. Dähn. krönen. Den ikke omyldte form *krunæ* er dog ogsaa alm., s. Kalk.

kröwerske Kbh. Dipl. I, 165, 1443.

Sch. L. krogersche Br. Wb. kröger.

kön, adj. (= modig) Brandt 103, 11. Rkr. 66. Rom. D. I, 82.

Sch. L. kone. östfries. kôn.

Kan for betydningens skyld ikke forbindes med isl. *koenn* (= klog), men maa være af nt. opr.

lödheg MP. 23, 1392. Kbh. Dipl. I, 136, 1416.

Sch. L. lodich. Dähn. lödig.

Et af de mest alm. forekommende ord i diplomer, skrives i de allerfleste tilfælde uden omyld (s. ovenfor).

löwner Rom. Digt. I, 68. lygner Hell. Kv. 27.

löwenaktigh Bibl. 5 Ms. 19. 16.

Sch. L. logener. Dähn. lögner.

löffte MP. 131, 1401. Kemp. 112 lyfft Bibl. 3 Ms. 23, 38.

Sch. L. lovede, lofte. Dähn. loevntis, lövd = Verlöbniss.

Med forkortet vokal, svarende til den kortere mnt. form. Ang. vekslen *ö* : *y* slgn. bemærkningen nedenfor under omyld af mnt. *ö* og *ü*.

mögælig (= billig, rimelig) Kemp. 205, Post. 10.

Sch. L. mogelik. Br. Wb. mögelik.

Former uden omyld forekommer dog hyppig (f. ex. Mich. 12, Rkr. 2464, Rom. Digt. III, 83), og at en saadan maa have existeret sees ogsaa af det nuværende *mulig*, der maa gaa tilbage paa en saadan ikke omyldt form.

nōwæ, *nōghe*, subst. og v. MP. 71, 1397, Kbh. Dipl. II, 25, 1397. Kemp. 50, P. Lolle 653.

Sch. L. noge, f. nogen. v. Br. Wb. nøge (be)nøgen, v.

Ordet er almindeligt, især i diplomer, og skrives ligesaa ofte uden, som med omlyd, en direkte indflydelse af det mnt. kancellisprog, hvorfra det er hentet.

nōwæ, adv. (= neppe). Mand. 15, Rom. Digt. I, 179.
nōwælighe Bibl. 1 Ms. 33. 11.

Sch. L. nouwe, nau (neuwe).

offuerflödugheth. Mand. 73.

Sch. L. overvloedicheit. Br. Wb. aver-flödig, adj.

prōwæ, v. A. M. 187, 54 og pass. Mich. 15. Rom. Digt. I, 169.

Sch. L. proven. Br. Wb. pröven.

Fr. har *prófa* uden omlyd, et gammelt laaneord, optaget enten fra lat. eller ogsaa fra mnt. paa et tidligt trin.

rōwæ, v. Brandt 113, 6.

rōwere MP. 127, 1401.

Sch. L. roven, v. Br. W. röver (roven, v.)

Omlyden i det danske vb. skriver sig vel fra subst.

skröder Dueh. 4, 1442.

Sch. L. schroder, m. Br. Wb. schröder

Allerede Ribe Old. (62, 1291) og MP. 129, 1401 har dog *schrædæræ*, hvilken omlydte form maa skrive sig fra den anden mnt. form *schrader*.

skön, adj. Mand. 7. Rkr. 2128. Mich. 8.

skönligæ, adv. Mand. 37. Lucid. 48.

skönhedh, Mand. 28. Suso 56.

Sch. L. schön(e). Dähn. schön.

(*for*)*störæ*, v. (= forstyrre) Mand. 140.

Sch. L. vorstoren. Dähn. verstören.

sölæ, v. Post. 68.

Sch. L. solen Br. Wb. sölen.

täffue, v. (= opsætte) Kemp. 202.

(for)töffue (= lade vente) Rkr. 3500.

Sch. L. toven, tuven. Br. W. töven.

töffring MP. 58, 1396. Cod. Esrom. 198, 1400. Suso. 139.

Sch. L. togeren, v. Dähn. tögeren.

Det sidste ord er alm. i diplomer og er vel direkte overført fra det mnt. lovsprog, hvor det ofte forekommer. Det kan derfor ikke regnes for nord. (tiltrods for det isl. *tefja*) ligesaa lidt som det foregaaende *töffuæ*, idet jo ogsaa i begge ord vokalen stemmer bedre med mnt.

öffuæ, v. Mich. 114. Mand. 73. Suso 2.

öwelse Kemp. 67.

Sch. L. oven(en), v. Br. Wb. öven.

6.

B. mnt. langt og "tonelangt" *u*.

dywel Rom. Digt. II, 9.

Sch. L. duvel. Br. Wb. düvel.

forsömæ, v. MP. 58, 1396 (-symme 198, 1405).

forsymelse Kemp. 60.

Sch. L. vorsumen. Br. Wb. vorsümen.

Vekslen *ö : y* viser forkortning af vokalen, s. nedenfor om omlyd af mnt. *ö, ü*.

gryendes (horrendo) Suso 18.

gryselig (atrox) Suso 23.

Sch. L. gruwen, growen, v. Dähn. grülik, grulik.

Formen med *u* (som ogsaa er bevaret i det nuv. *grue* med sammensætninger) har dog vel været den almindeligste. Br. Wb. har *growwen*, *growelik*, og hos Reuter har jeg fundet formen *grusig*.

kryde, pl. (aromata) Suso 46.

krydluct, Suso 117.

Sch. L. krüt, n.

crytzæ, v. Hell. Kv. 16.

Sch. L. kruzen. Dähn. krüzen.

kysk, adj. Rom. Digt. II, 246.

kyskhed Mand. 73. kiöskhed Rom. Digt. II, 61.

Sch. L. kûsch, adj. nt. kûsch.

Merk den forkortede vokal.

Lybek MP. 339, 1407. Dueh. 25, 1426. Rkr. 3972.

lybisch, adj. MP. 139, 1401. Dueh. 25, 1426.

Disse ord er blandt dem, som mest veksler i lydbetegnelsen, en naturlig følge af deres oprindelse (s. ovfr. s. 213).

sky, v. Rom. Digt. I, 224.

sky, adj. Rom. Digt. III, 53.

Sch. L. schu(w)en, v., schu, adj.

I nt. mangler her omlyd (Schamb. *schûen*, v., *schu* adj.), saavidt man ser af ordbøgerne, men den kunde jo alligevel være indkommet fra en eller anden mnt. dialekt, hvis den da ikke har udviklet sig uafhængig i dansk. Forresten viser jo ogsaa det ht. *scheu*, at et *i*-suffix har været tilstede.

7.

C. mnt. *ö* og *ÿ*.

ö og *ÿ* falder i mnt. ofte sammen¹⁾, hvorfor de bedst behandles under ét. Denne sammenfatning er her saa meget mere praktisk, som de omlydte former af denne korte vokal, *ö* og *y*, i dansk i almindelighed bruges om hinanden ved de samme ord. (s. de nedenfor anførte exx., samt bemærkningerne ved *löfte*, *forsöma*, *kysk*). At denne vekslen er saa gjennemgaaende, tyder paa, at forskjellen i udtale mellem *ö* og *y* i kort stavelse ikke har været saa stor (slgn. ogsaa den nuværende danske udtale af *ÿ*, f. ex. i *lyst*, med et lukket *ö*²⁾), en lyd, der ikke synes ligge saa langt fra et aabent *y*).

bössæ Rkr. 1266.

Sch. L. busse, f. Schamb. bÿsse.

busse er ogsaa en hyppig form (s. Kalk.).

¹⁾ Lübben, Gr. p. 12 og 14. ²⁾ Jespersen, Fonetik, p. 457.

(*til*)*flokth* Kemp. 142. *tilflykth* 180.

Sch. L. vlucht, f. Br. Wb. flugt.

Den omlýdte form, der ogsaa var udbredt i svensk (s. Söderwall *flukt, flykt*), hvor den nu er den herskende, skyldes vel enten verbets indflydelse (Reuter: *flüchten*), eller ogsaa har der fra først af existeret en omlýdt form ved siden af den anden.

formynder MP. 11. 1387. Sch. L. vormundere, m.

fornimst Mand. 165 (indflydelse fra adj.?).

(v)*fornymstigh*, adj. Mand. 191.

Sch. L. vornumst—vornu(n)ftich. Br. W. vernimstig.

frycht Mich. 42, Kemp. 48, *frökte* (= timor), 106. (frygh-tær orth J. L. III, 35 er mulig en forvanskning¹).

fryktælsæ Bibl. 5 Ms. 2. 25.

fryctæ, v. Brandt 88, 19 (1406). *fröktede* Rom. Digt. III, 16.

frycteligh, adj. Rom. Digt. II, 23.

Sch. L. vruchten, vrochten, v. Dähn. fruchten.

Omlýden i subst. skyldes vel verbets indflydelse.

försthe, pl. (= fyrster) Kemp. 13.

förstinnæ MP. 11, 1387.

Sch. L. vorst. Dähn. först.

gönst MP. 13, 1387. *gynst* Suso 189 (adj.'s indff.?) (w)*gynstukth*, adj. Kemp. 53, 28.

Sch. L. gunst, gunstich. Reuter *gunst, günstig*.

krycke Mich. 75. *krökke* Rom. Digt. III, 174.

Sch. L. krucke, krocke. Dähn. krükke.

kröppæ (= krybbe) Post. 39.

Sch. L. krubbe, kribbe. Dähn. krübbe.

Formen uden omlýd er dog meget almindelig (s. de hos Kalk. anf. exx.), saa der kanske har existeret to former. Ogsaa Br. Wb. har *krubbe*. Slgn ogsaa sv. *krubba*.

¹) s. Lund, Det æ. d. skriftsprog's ordforraad, 1877, p. 40.

(be)*kymmerth*, part. Kemp. 125.

Sch. L. bekumieren, v. Dähn. bekümieren.

Da formerne med *u* (eller *o*) ogsaa er hyppige (s. Kalk.), og Br. Wb. heller ikke opviser den omlydte form, maa man vel ogsaa for mnt. antage to former.

(v)*lykkæ* Harp. 147. Mich. 16. löckæ Rom. Digt. II, 13.

löckes, v. Rom. Digt. III, 109.

lykkæligh, adj. Bibl. 1 Ms. 37, 14.

löckeligheth Kemp. 78.

Fr. lukka, lykka. Sch. L. lucke. (Nt. har kun den ht. form *Glück*).

Dette ord synes i isl. kun at forekomme i den senere litt. (s. Fritzner) og er sikkert indført fra mnt. Da imidlertid i norske dialekter begge former endnu findes ved siden af hinanden, med og uden omlyd (s. Aasens ordbog), kan man alligevel ikke af de omlydte formers forekomst i dansken slutte sig til noget for mnt.'s vedkommende. Dog er vel den ikke omlydte form den ældste.

lykter, pl. Bibl. 2 Ms. 25, 37. lökter Kemp. 150.

Sch. L. luchte, lochte, f. Dähn. lüchte.

rökte Kemp. 13, Mich. 62. rygte Bibl. Josv. 9. 9.

(be)röchtet, part. Kbh. Dipl. I, 179, 1443. beryktet. Suso. 97.

Sch. L. ruchte, rochte. Dähn. (rucht) rüchte.

Formen med *u(o)* er ogsaa hyppig (s. Kalk.), ligesom ogsaa *rucht* hos Dähn., ved siden af *rüchte*, tyder paa dobbeltformer i mnt.

skötte (= skytte), subst. Bibl. 1 Ms. 15, 9.

Sch. L. schutte, m. Dähn. schütte.

At forbinde ordet med isl. *skyti*, m. gaar ikke godt an for dobbeltkonsonantens skyld.

stympperæ P. Lolle 572.

Sch. L. stympere, m. Dähn. stümper.

styrte, v. Brandt 83, 27 (1397). Rom. Digt. I, 161.

Sch. L. storten v. Dähn. stöerten.

tycte, v. Post. 51.

tyktugheth Kemp. 28. tycten Post. 54.

tyctelig, adj. Rom. Digt. II, 4.

Sch. L. tucht, tuchten. Dähn. tügtik "züchtig".

Ordet har ogsaa i isl. omlyd i de former, hvori det der forekommer (s. Fritzner).

(for)thörne, v. Kbh. Dipl. II, 38, 1403. Suso 26, Mich. 69.

Sch. L. vortornen, v. Dähn. vertörnen..

8.

D. Nord. ord, paavirket af mnt.

betyde, v. Rom. Digt. II, 6.

Sch. L. beduden. Dähn. bedüden.

Ordet svarer til isl. *þýða*, med paavirkning fra mnt.

böghe, v. Post. 46. Suso 7.

böghligh, adj. Suso. 11.

tilbögelse Kemp. 7. (mnt. toboginge, f.)

isl. beygja. Sch. L. bogen. Br. Wb. bögen.

bör (upers.) MP. 69, 1397.

tilbörlig Kbh. Dipl. I, 196, 1458. (mnt. borlik, adj.)

isl. byrja, v. Sch. L. boren. Br. Wb. bören.

hörigh, adj. MP. 58, 1396. (mnt. horich, adj.)

behöring Kbh. Dipl. 60, 1433 (behoringe, f.)

hörsum, adj. J. L. fort., subst. Hell. kv. 32, 17 og Rkr.

3458.

Sch. L. hörsam, subst. og adj.

Ordene er dog vel alle at forbinde med det nord. *höre*, det er kun i afledningernes dannelse, at den mnt. indflydelse kan spores.

nytte, subst. Cod. Esrom. 195, 1396.

nytte, adj. Mich. 149.

nöttelæ Suso. 104.

nytelighet Suso 4. Bibl. 2 Ms. 36. 1.

isl. *nýta*, *nytja*, v., *nýtr*, adj., *nyt*, f. Sch. L. *nutten*, v. — *nut(te)*, m. — *nutte*, adj. Dähn. *nütten*, v. — *nütt*, subst. — Reuter *nütt*, adj.

Ordet maa regnes som nord., og den korte vokal, som findes overalt i dansk, træffes ogsaa i mange af de isl. forbindelser (s. Fritzner).

röwels Suso 130, ryffwilse Kemp. 185.

Ordet er vistnok nord. (s. Fr. *hryggja*, v. og Söderwall *ryghilse*) og har intet at gjøre med det mnt. *ruwe*, der derimod gjenfindes i det nuv. *ruelse*, som maa gaa tilbage paa en ikke omlydt form.

stykke, Brandt 81, 12 (1393), Kbh. Dipl. II, 27, 1397. Suso 3. Rkr. 590.

isl. *stykki*, n. Sch. L. *stucke*. Dähn. *stükk*.

Det isl. ord bruges ikke paa samme maade som det danske, i betydningen "punkt", i diplomer (s. Fritzner). Denne anvendelse skriver sig fra mnt., ligesom ogsaa den hyppige skrivemaade med u (s. Sch. L.), men formen er nordisk.

9.

Slutning.

Efter denne gennemgaaelse er det klart, at der i dansk ved slutningen af det 15. aarh. forefandtes en række mnt. ord, der ialfald undertiden kunde optræde med omlyd. Hvorfra skrev sig nu denne omlyd? At antage med Schagerström¹⁾, at den var af mht. oprindelse, derimod synes flere grunde at tale. For det første har omlyden ikke den mht. form, men den nt. (f. ex. dansk *föffuæ* — nt. *vögen*, mht. *vüegen*), hvor omlyden har udviklet sig forskjellig i nt. og ht. Dertil kommer, at de nord. nationers forbindelse med mht. talende folk paa den tid, vi behandler, var saa ubetydelig, at

¹⁾ Sv. *lånord* etc., p. 16.

en direkte mht. indflydelse, saa konsekvent gennemført, om end paa et begrænset felt, ikke godt var mulig.

Forklaringen maa derfor söges i selve mnt., og til en nærmere belysning af sagen vil vi saa först kaste et blik paa omlydsforholdene i de övrige dele af Nordtyskland, udenfor mnt.s gebet. I *gl. östfris.* findes saaledes omlyd af *o* og *u* udviklet¹⁾, medens i *mnl.* forholdet er noget uklart, da omlydte og ikke omlydte former der bruges iflæng²⁾. Denne vaklen beror dog sandsynligvis paa dialektiske forskjelligheder, at dömmе efter forholdene i de levende nl. dialekter. Disse deler sig nemlig i to hovedgrupper efter omlyden, som kun optræder i de östlige egne, — hvor nt. er herskende ved siden af frisisk.³⁾

Allerede det her anförte gjør det ikke usandsynligt, at omlyden var fuldt udviklet ogsaa i mnt., og vore laaneord taler heller ikke derimod. Tvertimod, de viser, at omlydens optræden i nt. endog maa gaa temmelig langt tilbage i tiden. At angive en nöiere tidsgrænse er dog her vanskeligt, paa grund af det sparsomme materiale fra den ældste tid. Men selv dette opviser omlydte former ialfald fra c. 1300 (*dröwæs, ulykkæ* hos Harp.), og noget för den tid maa fölgelig omlyden ogsaa have vist sig i mnt. En bestemt tidsangivelse er det dog, som sagt, vanskeligt at fremsætte, ialfald paa basis af de danske laaneord, og navnlig angaaende forholdet mellem den mht. og den mnt. omlyd (om den mnt. er samtidig med, eller endog, som nogle har paastaet, ældre end den mht.) er det umuligt ud fra vort materiale at udtale sig.

Der er altsaa al sandsynlighed for, at omlyden var fuldt udviklet i mnt., længe för den opnaaede at blive regelmæssig udtrykt i skrift. I den henseende stod nedertyskerne tilbage for sine sydligere naboer. Dette kan dog ikke vække forundring, naar hensyn tages til den store forskjel i litterær ud-

¹⁾ v. Helten, *Altostfr. Gr.*, p. 85—89. ²⁾ P. Gr. I², 822 og Franck, *Mnl. Gr.*, p. 84—86. ³⁾ Jellinghaus, *Die nl. Volksmundarten*, 1892, p. 53.

vikling mellem Nord- og Sydtyskland i middelalderen. At udtrykke konsekvent i skrift saa forholdsvis fine lydnuancer som omlyd faldt nedertyskerne besværligt, saa meget mere, som heller ikke deres lidet udviklede poesi lagde noget baand paa dem i den retning. Med rimene tog man det ikke saa nöie.

Exkurs.

Efterat vi saaledes ved vor undersøgelse er kommet til det samme resultat angaaende omlyden, som andre för os har naaet ad andre veie, og altsaa ser deres antagelse bekræftet, vil vi til slutning ogsaa beröre de omlydte vokalers udtale. Vi vil nemlig opstille den formodning, om ikke maaske en af grundene til den uklare betegnelse af den mnt. omlyd kunde söges i *ö-* og *y-*lydens udtale paa nt. jordbund. — Det almindelige tyske *ü* klinger for nordboerne stærkt *u-*agtigt, vel paa grund af den udprægede labialisation¹⁾ (Sievers "Rundung"). Dette *ü* er det mest udbredte i Nordtyskland, medens det i mellem- og sydtyske dialekter ofte mister sin runding og nærmer sig til *i* eller *e*²⁾. — Hvad *ö-*lyden angaar, saa finder man i Nordtyskland det aabne, stærkt rundede *ö* saavel i lang som i kort stavelse³⁾, medens i Syd- og Mellemtyskland (tildels dog ogsaa i Nordtyskland) lyden ofte gaar over til *e*⁴⁾. Nu kan maaske denne forskjel mellem nord- og sydtysk allerede have existeret paa mnt. tid, saa at (ialfald paa mange steder) i Nordtyskland dette stærkt rundede *ö* og *ü* ikke i den grad adskilte sig fra den ikke omlydte vokal, at man altid fandt en særegen betegnelse derfor nødvendig.

¹⁾ s. Sievers, *Phonetik*⁴, p. 98. ²⁾ Vietor, *Elem. d. Phon.*³, p. 144 anm.

³⁾ Sievers. p. 84 överst. ⁴⁾ Vietor, p. 139. anm. 1.

Kristiania, i mai 1901.

Clara Holst.

Kritiska anmärkningar om behandlingen av ljudförbindelsen *aiw* i fornnordiska språk.

I Ark. nf. XIII, 355 ff. har jag sökt utreda den mångomskrivna frågan, huru ljudförbindelsen *aiw* utvecklats i fornnordiska språk. Mitt resultat var i huvudsak följande (jmf. ib. s. 372).

Den vanliga uppfattningen, enligt hvilken *æ*-ljudet i isl. *snær*, *fræ* etc. uppkommit genom *i*-omljud ur äldre *ā* (< *aiw*), är icke riktig, eftersom de flesta hithörande orden (*mær*, *slær*, *snær* etc.) med visshet eller troligen äro *wa*-(icke *ia*- eller *i*-)stammar. Fastmer har *æ*-ljudet i dylika ord, oberoende av *i*-omljudet, utvecklats ur ljudförbindelsen *aiw*.

Denna ljudförbindelse kvarstod nämligen ännu oförändrad, då i långstaviga ord ändelsevokalerna *a* och *i* med levissimus förlorades (nom. sg. **snaiwar* > **snaiwr* "snö"). Framför konsonant och i slutljud övergick sedan den tautosyllabiska ljudförbindelsen *aiw* till *æiw* (**snaiwr* > **snæiwr*), under det att den heterosyllabiska ljudförbindelsen *ai-w* framför vokal tillsvidare kvarstod oförändrad (dat. **snai-wē*, nom. sg. **wai-wu*, motsvarande isl. *vǫ* "olycka").

Så väl diftongen *æi* som diftongen *ai* monoftongerades där-efter framför *w* (**snæiwr* > **snæwr*, **waiwu* > **wā(w)u* isl. *vǫ*¹⁾).

Sedan *æw* från nom. sg. **snæwr*, gen. sg. **snæws*, ack. sg. **snæw* på analogisk väg spritt sig till de tvåstaviga formerna (dat. **snæwe*, gen. sg. **snæwar*), och dessa alltså utbyts mot *snæwi*, *snæwar*, så övergick *æw* framför konsonant och i slutljud (genom vissa mellanstadier) ljudlagsenligt till *iō*, t. ex. nom. sg. **snæwr* > *snior*, ack. sg. **snæw* > *snio*. Den på så sätt uppkomna böjningen finnes alltjämt kvar i Kod. 1812 4:o i ordet "sjö", hvilket nämligen där böjes ack. *sió*: gen. *sæ'var*.

Den mindre vanliga sidoförmen med *ia* (isl. *sniár*, *miár* etc.) har ljudlagsenligt uppstått ur äldre *io* i kasus med *a* i ändelsen, t. ex. gen. sg. *sniowar* > *sniawar*, ack. sg. *miowan* > *miawan*; jmf. att brytningsdiftongen *io* i vissa fnorska dialekter och i fsv. blir *ia* framför följande *a*-ljud (*fiotrar* > *fiatrar* etc.).

¹⁾ I nom. sg. **waiwu* skulle fullt ljudlagsenligt *w*-ljudet förloras framför *u* före ljudutvecklingen *ai* > *ā* framför heterosyllabiskt *w*-ljud, men genom inflytande från gen. sg., nom. ack. pl. **waiwar*, gen. pl. **waiwa* kvarstod *w* tillsvidare även i nom. sg. **waiwu*, som därför blev **wāwu* > **wāu* > *vǫ*'. Dessutom inträdde utvecklingen *aiw* > *āw* ljudlagsenligt i gen. sg. och nom. ack. pl. **waiwar* > **wāwar* etc. Även från dylika kasus kunde *ā* införas i nom. sg.

Typen *ey* är ytterst svagt representerad och finnes blott i få ord i moderna bygdemål samt i det isl. ordet *ey* "alltid", sidoform till *ei*, *æ'* etc. Sedan ljudlagen "tautosyllabiskt *æiw* blir *æw*" upphört att värka, överfördes diftongen *æi* från t. ex. dat. pl. **ai[w]um*, **æium* (där den ljudlagsenligt uppstått) på nytt till nom. ack. sg. **æwr*, **æw*, som därigenom fingo formerna **æiwr*, **æiw*. Vid förlust av *w* i **æiw(r)* uppstod nu ljudlagsenligt *ey* genom *w*-omljud.

De i vissa bygdemålsformer *se*, *si* "sjö" etc. mötande vokalerna *e*, *i* förskriva sig från de mellanstadier (**seur*, *sior* etc.), som passerats vid utvecklingen från **sæwr* till *sior*.

Sedan denna uppsats (i april 1901) hade publicerats, har Otto von Friesen i "Skrifter utgifna af K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala VII. 2." offentliggjort en avhandling "Till de nordiska språkens historia", hvilken utförligt behandlar samma fråga. Då min uppsats kom honom till handa under tryckningen av hans avhandling, har han endast i en efterskrift tagit hänsyn till den. Här kritiserar han min uppfattning av frågan och söker styrka riktigheten av sin egen.

Under dessa förhållanden skall jag emellertid tillåta mig att framställa några kritiska anmärkningar till v. Friesens avhandling, eftersom spørsmålet om behandlingen av ljudförbindelsen *aiw* är av stor språkhistorisk vikt, och som, enligt min uppfattning, v. Friesens försök att lösa frågan är avgjort otillfredsställande.

Trots denna min mening vill jag mycket kraftigt framhålla, att v. Fr:s avhandling — liksom övriga skrifter av samme författare — är utarbetad med stor omsorg och vittnar om betydlig kombinationsförmåga, samt att den genom den flitiga och samvetsgranna samlingen av i fråga varande ords mångskiftande former är värkligen förtjänstfull.

Vidare är det mig en glädje konstatera, att v. Fr. angående vissa frågor kommit till samma resultat, som jag redan framställt i Ark. nf. XIII, 355 ff.

Liksom jag anser v. Fr., att *æ*-ljudet i flertalet hithörande ord (*snæ'r* etc.) icke bör uppfattas såsom *i*-omljud av *ā*, emedan orden icke äro *i*- eller *ia*-stammar.

I överensstämmelse med mig (och även med Hultman) hade han iakttagit, att Kod. 1812 4:o använder böjningen ack. sg. *sió* [nom. *siór*]: gen. *sæ'var*, och att denna böjning måste vara relativt ursprunglig. Detta hava alltså tre personer, oberoende av hvarandra, iakttagit.

Vidare antaga han (jmf. s. 39 under *skær*) och jag ungefär samma utveckling av diftongen *æu* till *iö*, så att vissa mellanstadier med *e*, *i* passerades, hvilka vokaler (*e*, *i*) därför återfinnas i vissa bygdemål.

Ytterligare ser han (s. 23, 24) liksom jag i fsv. *snā*, *stō* yngre utvecklingsformer ur *snīor*, *slīor*.

Slutligen överensstämmer v. Fr. däri med mig, att vi båda anse åtskilliga, av andra författare såsom hit hänförliga upptagna former alldeles icke hithörande, så t. ex. det till sin existens mycket problematiska fsv. "*haskaper*" "*familj*", det fno. *arofi*. Hit höra ock sådana av v. Fr. nämnda former som isl. *hreið*, *hreyr*, fno. *øyman*, fsv. *haraþ*, hvilka jag avsiktligt alldeles uteslutit ur diskussionen såsom uppenbarligen icke hithörande och därför utan betydelse för denna fråga.

Angående huvudfrågorna äro v. Fr. och jag däremot icke ense.

Enligt honom skulle någon utveckling av *aiw* till *āw* i fortisstavelse över huvud icke hava inträtt i nordiska språk; isl. *vø* "olycka" skulle alltså vara ett helt annat ord än det finska låneordet *vaiva* "labor molestus, ærumna, miseria". Vidare skulle ljudförbindelsen *aiw* framför konsonant och i slutljud ljudlagsenligt hava blivit till den isl. diftongen *ey*, gutniskt *oy*; så t. ex. i nygutn. *froy*. Överallt framför vokal skulle *aiw* däremot hava utvecklats till *æw* (t. ex. dat. sg. **snaiwē* > *snæ'vi*); sedan *æw* på analogisk väg införts till enstaviga former (såsom nom. **snøyr*, som därigenom blev **snæwr*), övergick det — menar han — till *iö* (t. ex. nom. sg. **snæwr* > *snīor*). Växelformerna med *iā* (t. ex. *snīár*: *snīór*) böra enligt v. Fr. icke förklaras genom någon ljudlag,

utan på analogisk väg; så skulle man efter nom. *mór* "mås" : pl. *mávar* hava till *sníór* nybildat former med *iā*. Ordet fsv. *siæl*, isl. *sál* uppfattar han såsom ett låneord.

Emot dessa v. Fr:s åsikter är synnerligen mycket att invända.

Ljudförbindelsen *aiw*'s historia har erbjudit så stora svårigheter framför allt därigenom, att vid sammanställning av tydliga samhöriga ord i skilda germ. språk (got. *snaiws* : isl. *sníór*, *sníár*, *snæ'r*; fht. *wéwo* [finska *vaiva*] : isl. *vó*, *vá*) förbindelsen *aiw* visar sig ha fått en så mångskiftande utveckling (*iō* : *iā* : *æ* : *ā*) i Norden.

v. Fr. söker nu förenkla saken genom att bestrida, att *aiw* över huvud någonsin övergick till *ā* i fortisstavelser. Han menar (s. 8), att det skulle vara Noreen, som först (i Aisl. grammatik¹ § 88, 3) framställt den nu allmänt antagna åsikten, att *aiw* (under vissa förhållanden i fortisstavelse) övergår till *āw*, och han talar ib. om "den noreenska lagen". v. Fr. synes alltså icke hava beaktat, att man redan länge, innan nämnda grammatik år 1884 utkom, hade insett, att *aiw* utvecklats till *aw*. Så yttrar t. ex. redan Holtzmann i Altdeutsche grammatik I (tryckt 1870) s. 85: "Es scheint, dass die gothischen áih, áir, áiv altnordisch â, âr, â werden", och han anför exemplen *sál* (: *saiwala*), *á æ* (: *aiv*), *vá* f. (fht. *wéwa*) m. fl.

Det är emellertid otvivelaktigt, att *aiw* värkligt i fortisstavelse (under vissa förhållanden) övergått till *āw*. Då över huvud blott ett litet antal ord har denna ljudförbindelse, och då efter övergången *aiw* > *āw* detta *ā* senare i vissa ord blivit *i*-omljudt (t. ex. **aiwi* > **āwi* > *æ'vi*), så är det lätt begripligt, att blott få otvivelaktiga exempel finnas, där *ā* (ur *aiw*) kvarstår. De äro dock fullt tillräckliga att visa ljudövergången; detta gäller särskilt om *vó*.

Som bekant kvarstår i allmänhet den germanska dif-

tongen *ai* i fornhögtyskan såsom diftongen *ei*. Härifrån har man dock ett viktigt, noga begränsat undantag: framför *h*, *r*, *w* har *ai*, *ei* i fornhögtyskan monoftongerats till \bar{e} , t. ex. fht. *zēha* "tå", *sēr* "smärta", *wēwo* "smärta". Alla (och även v. Fr.) antaga, att det germanska *ai* (som i nordiska språk i allmänhet kvarstår såsom diftongen *ei*) monoftongerats till \bar{a} framför *h*, *r*, t. ex. *tá tǫ* "tå", *sár* "sår". Den förmodan, att även germ. *aiw* i nordiska språk liksom i fornhögtyskan monoftongerats, ligger då ytterst nära, och synnerligen bindande skäl måste anföras, för att man icke skall draga denna konsekvens, d. v. s. att *aiw* i nordiska språk blivit till $\bar{a}w$.

Sedan gammalt har man, antagande just parallel-utvecklingen *aiw* > $\bar{a}w$, identifierat isl. *vǫ*, *vá* med fht. *wēwo*, ags. *wáwa*, och det har, så vitt jag ser, icke lyckats v. Fr. att rubba pålitligheten av denna gamla och, man kan väl säga, omedelbart klara etymologi. Isl. *vǫ*, *vá* f. översattes av Fritzner² "skade, ulykke, fare", av Oxfordordboken "woe, calamity, danger". Det ags. *wáwa* m. återgives av Sweet: The student's dictionary of anglo-saxon "woe, misery"; av Bosworth-Toller ävenledes med "woe, misery", under det att det motsvarande tyska ordet fht. *wēwo*, mht. *wēwe* av Schade översattes "wehe, schmerz, leid". Redan t. ex. Vilh. Thomsen har i Den got. sprogklassens indflydelse på den finske s. 50, 157 med dessa germ. ord — och således även med isl. *vǫ*, *vá* — identifierat det finska låneordet *vaiva* "möda", som han s. 157 översätter "labor molestus, molestia, ærumna, miseria".

Jag betvivlar, att v. Fr. skall kunna övertyga om att det isl. *vǫ*, *vá* i stället skulle vara identiskt med det ags. *wóh* n., som av Sweet översattes "error, wrong; wickedness", av Bosworth-Toller "wrong, perversity, injustice, error". Dock skall enligt v. Fr. *vǫ*, *vá* icke vara den ljudlagsenliga formen; denna skulle enligt honom hava hetat **ǫ*, men den skulle senare hava på analogisk väg ombildats till *vǫ*, *vá*. För att kunna framställa denna etymologi menar v. Fr., att det nor-

diska *vø*, *vá* skulle hava en annan betydelse-skiftning ("fare, ulykke, skade" och även "res mira") än det västgerm. *wáwa* ("smärta, elände, lidande"). Emellertid stämmer betydelsen, särskilt den centrala betydelsen, av isl. *vø*, *vá* förträffligt med betydelsen av ags. *wáwa* etc. De i denna fråga opartiska lexikograferna hava ett gott vitsord. Jag erinrar särskilt om att isl. *vø*, *vá* i Oxfordordboken översättes med samma ord "woe", hvarmed Sweet och Bosworth-Toller återgiva det ags. *wáwa*. Vidare användes det isl. *vø* upprepade gånger i den stående frasen *vá ok vespld*, t. ex. *Nv er hann i fullzælo oc fagnaðe en þv i va oc vesollð* Barlaam 36:4. Dessa ord yttras av Abraham till den rike mannen, som låg i helvetet, och om hvilken det omedelbart förut heter *var gravenn i helvíti oc brann þar i elldi oc vrsla*. Här är det, ej blott genom sammanställningen *va oc vesollð*, utan genom hela sammanhanget, klart, att *va* måste betyda just "elände", eng. "misery", och detta är så mycket säkrare, som motsvarande ställe i Vulgata heter "nunc autem hic consolatur, tu vero cruciatur" (Luc. 16: 25). Men eng. "misery" är just det ord, hvarmed både Sweet och Bosworth-Toller översätta ags. *wáwa*.

Frågan är då: är isl. *vø*, *vá* etymologiskt identiskt med det så gott som absolut synonyma ags. *wáwa*, fht. *wéwo* eller med ags. *wóh* med den vitt skilda betydelsen "error"? Svaret torde icke behöva givas¹⁾.

¹⁾ I sammanhang med sin etymologi av *vø*, *vá* drar v. Fr. även vissa andra slutsatser, såsom att växlingen isl. *váendr* : *óndr* skulle hava uppstått sålunda, att *óndr* erhållit *ó* från det konstruerade **ó* (hvarav sedan *vø*, *vá* skulle hava på analogisk väg bildats). Då etymologien visar sig ohållbar, falla därmed även konsekvenserna. Om växlingen *váendr* : *óndr* se Kock Ark. nf. I, 52.

I isl. förekommer en gång *ue*, nämligen i Stjórn 39: 21 ("Eua þyðiz upp i úart maal eymd edr ue"), hvars handskrift är från omkring 1350, och en gång *væ*, nämligen i Fagrskinna s. 131: 30 ("Vesöl erum vér ok væ er oss fyrir"), pappershandskrift från nyare tid av Ásgeir Jónsson. Ordet *ue* betyder nog "elendighet", men under dessa förhållanden har man varit tvek-

Men då alltså *aiw* måste hava övergått till *āw* i isl. *vǫ vá*, så är man berättigad att se samma ljudutveckling i följande ord, även om en möjlighet finnes att förklara deras *ā*-ljud även på annat sätt, nämligen i

got. *saiwala* : isl. *sál*. Man har alldeles ingen anledning betvivla, att isl. *sál*, fsv. *siæl* etc. är ett inhemskt ord. Fastän den svaga möjligheten finnes att i isl. *sál* se ett ags. låneord (*sáwol*), är det oberättigat att anlita denna nödfallsutväg.

isl. *már*, fsv. *māke* "måås". Man har varit tveksam om, huruvida *már* utgått från ett urgerm. **maiwa-* (Lidén i Ark. nf. IX, 38) eller från ett urgerm. **maiwa-* förgerm. **moik-* (Kluge Et. Wb.⁵, Uhlenbeck Btr. XX, 328, XXVI, 572). Den senare uppfattningen torde vara den riktiga. Den germ. formen **maiwa-* har haft sidoförmen **mai[ɣ]w-* enligt känd växling, och detta **maiw-* återfinnes i nederl. *meeuw* och ags. *mæw* eng. *mew* (Kluge a. st.). Då dessa västgerm. språk stå de nordiska språken närmre, än fallet är med fht., där formen *méh* finnes, talar sannolikheten snarast för att isl. *már* uppstått ur **maiwar* (icke ur **maihwār*), utan att frågan dock kan med visshet avgöras¹).

Sam om, huruvida ordet hetat *vé* eller *vé* eller bäggedera (Fritzner² upptar båda formerna såsom uppslagsord). Dessutom använder isl. interjektionen *vei* "ve" dels såsom egentlig interjektion t. ex. *vei oss*, dels substantiverad i uttryck sådana som "vei er mér", "nu er oss vei" (exempel hos Fritzner²). Det finnes ingen anledning att med v. Fr. s. 29 noten skilja detta isl. *vei* från den bekanta got. interjektionen *wai* "ve" och att uppfatta isl. *vei* såsom lån från mnt. *wé* med utbyte av *ē* mot *ei* genom ljudsubstitution.

Fastmer är isl. *vei* helt enkelt identiskt med got. *wai*, och det helt sent uppträdande *ue* "elendighet" är lån från mnt. *wé* "weh, schmerz, leid". Det en gång anträffade *væ* kan vara ett latinskt låneord (lat. *væ* "ve"), eller *vé* kan ha rönt inflytande från det latinska *væ*; jmf. uttrycket "væ er oss fyrir" med de anförda "vei er mér", "nu er oss vei". I harmoni med denna vokalisation har isländskan *véla* "jämra sig", *vélan* "jamren", *véla* "jämra sig", *vélan* "jamren" och *veilan* "jamren". Dessa ord hava avletts av eller fått sin vokalisation från *vé*, *vé*, *vei*; dock har säkerligen till stadgandet av formen *véla*, *vélan* det av mig i Ark. nf. XIII, 367 anförda förhållandet kraftigt bidragit.

¹) Redan i Ark. nf. XIII, 365 hade jag antytt, att sammanställningen av nyisl. *á ská* "skjévt" med lat. *scævus* är osäker, och jag anser v. Fr. hava

Det kan tilläggas, att fsv. *ā* "alltid" sidoförm till *ā*, *ē* (isl. *ei*, *ey* etc.) bäst förklaras genom utvecklingen *ai* > *ā* framför *w* i fortisstavelse (jmf. got. *aiws*), ehuru den möjligheten finnes, att **ai* "alltid" i relativt oakcentuerad ställning i satsen övergått till *ā* (Kock i Ark. nf. XIII, 368). Isl. *ávalt* "alltid" < **aiwalt* (Kock ib. X, 258 ff.) är däremot för denna fråga ej upplysande, eftersom det hade eller åtminstone ofta hade fortis på senare sammanställningsleden.

Ovanstående, och särskilt anmärkningarna om isl. *vǫ*, torde hava ådagalagt, att den gamla åsikten, att *aiw* i nordiska språk ljudlagsenligt (i fortisstavelse under vissa förhållanden) övergått till *āw*, eger sin riktighet.

Redan härigenom faller, så vitt jag ser, v. Friesens teori för behandlingen av ljudförbindelsen *aiw*. Ty då denna förbindelse under vissa förhållanden blir *āw*, och då detta utan tvivel inträffar framför vokal (t. ex. nom. sg. **wairwu* > **wāwu* > **wāu* > isl. *vǫ*; jmf. Kock i Ark. nf. XIII, 360), så är själva kardinalpunkten i v. Friesens teori ohållbar, nämligen att *aiw* alltid framför vokal skulle övergå till *āw*.

Men andra, icke mindre viktiga anmärkningar kunna framställas mot denna teori.

Så till vida äro v. Fr. och jag ense, som enligt bägges vår åsikt germ. *aiw* oberoende av (eller åtminstone väsentligen oberoende av) *i*-omljudet i fornnord. språk blivit till *iō* : *ā* (jmf. s. 227).

Nu erbjuder sig jämförelsen med fornhögtyskan självmant. Got. nom. sg. *snaiws*, *saiws*, pret. *spaiw* (till *speiwan* "speien") motsvaras av

	fht.		isl.
	nom. <i>snēo</i> , <i>sēo</i>		nom. <i>sníór</i> , <i>siór</i>
	pret. <i>spēo</i>		pret. <i>spió</i>

rätt i att detta nyisländska uttryck snarare hör tillsammans med mht. *schæhe* "schielend". Ordet *á ská* har alltså intet vitsord angående utvecklingen av ljudförbindelsen *aiw*.

Allmänt erkännes, att i de fht. *snéo sêo*, *spéo* en ljudlagsenlig utveckling av ljudförbindelsen *aiw* med vokalisering av *w* föreligger. Då nu parallelismen mellan de anförda fht. och nordiska formerna är fullständig, förklarar den enkla konsekvensen, att även i de isl. *sníór*, *siór*, *spió* en ljudlagsenlig utveckling av ljudförbindelsen *aiw* med vokalisering av *w* föreligger.

Men enligt v. Fr. skall detta icke vara fallet. Den ljudlagsenliga utvecklingen skulle enligt honom ha givit **sneyr*, **seyr*, **spey*, hvilka former dock ingenstädes finnas. Men ej nog härmed. Han antar, att nom. *sníór*, *siór* och pret. *spió* skulle hava fått sin vokalisation på helt olika sätt. Sedan dat. sg. **snaiwē* blivit **snæiwe* > *snæwe*, skall enligt honom *æw* på analogisk väg hava överförts till nom. **snøyr*, så att man fått **snæwr*, hvarefter **snæwr* blivit *sníór*. Pret. *spaiw* däremot gav enligt hans mening ljudlagsenligt **spøy*, "en enastående preterital form, som snart ersattes med **spæiu*, liksom t. ex. den äldsta literära fvn. formen af *stíga* näml. *sté* ersattes med *steig*. Det supponerade **spæiu* > **spæu* > *spió*" (s. 44). — Under det att nom. **snæwr* (hvarur senare *sníór*) fick sitt *æw* från dat. *snæwe*, skall alltså — om man finge lita på v. Fr:s åsikt — pret. **spæiw* (hvarav **spæw* > *spió*) hava erhållit sitt *æi* från etymologiskt obesläktade ord med samma avljudsserie (*bíta* : *bæit* etc.).

Detta — att isl. *sníór* och *spió*, ehuru utgångna från likartade urformer (jmf. got. *snaiws* : *spaiw*), skulle hava utvecklats till samma slutresultat (med *ió*), men icke på ljudlagsenlig väg, utan på två vitt skilda analogi-vägar, allt trots den ljudlagsenliga utvecklingen i fht. *snéo*, *spéo* — detta tror jag mig med full rätt kunna karakterisera såsom icke möjligt.

Men vidare. Då man har en så brokig mångfald av former, alla utvecklade ur samma urform (-*aiw*-), som *sníór* :

snæ'r : *sniár* med *iō* : *æ* : *iä*, vidare *ā* t. ex. i *vø vá* och ytterligare isl. *ey*, *ei* "alltid", så är det en oeftergivlig fordran på hvarje teori till växlingens förklaring, att den vanligaste utvecklingsformen antages hava uppstått på ljudlagsenlig väg.

Nu är i vår diskuterade ordgrupp vokalisationen med *iō* obetingat den vanligaste. Fsv. literaturspråket har utslutande *sniōr*, *sn(i)ōr*; nysv. *sniö*, *snö*; fd. *sniō*, *sn(i)ō*. Isl. brukar *sniór* (dock även *snæ'r*, *sniár*), nyisl. prosa uteslutande *snjó*¹). Nynorska dialekter använda i regeln *snjo* (eller därur utvecklade former). — Fsv. literaturspråket har såsom simplex uteslutande *siōr*, *siūr*; nysv. *sjö*; fd. *siō* och nyda. det därur utvecklade *s(i)ø*. Isl. brukar *siór* (jämte *sæ'r*, *siár*), men nyisl. prosa uteslutande *sjór*¹). I nynorska bygdemål brukas i regeln *sjo* (eller därur utvecklade former). — Fsv. har utslutande *miōr*; fda. *miō-*, nyda. därav *mø-*. Redan i de äldsta isl. handskrifterna är (såsom v. Fr. s. 38 anmärker) *miór* den vanligaste formen. Nyisl. har uteslutande *mjó*. Nynorska bygdemål bruka *mjo(g)* (och det ur *mio-* utvecklade *mjaa*). — Fsv. använder blott *siōr*, *siō*, nysv. det därur uppkomna *slö*. I isl. brukas *siór* (jämte *slæ'r*, *siár*), i nyisl. blott *sljó*, i nyno. bygdemål vanligen *sljo* (eller därav utvecklade former). — Ett fsv. **friōr* förutsattes av det i ä. nysv. och i svenska bygdemål brukliga adjektivet *frö*. I isl. är *friór* vanligare än *fræ'r* (jmf. v. Friesen s. 36), och i nyisl. är det den enda brukliga formen. Nyno. mål ha *frjo* (och det därur utvecklade *frø*) jämte *fræv*. — Fsv. fda. nyda. substantivet *frō*, nysv. *frö* har uppstått ur *friō* (Kock i Ark. nf. II, 42 f.). Isl. använder *frió* jämte *fræ'*, hvilken senare form segrat i nyisl. I nyno. bygdemål möter *frjo* (och därur utvecklade former) jämte *fræ*. Om den faktiska användningen

¹) Se nedan s. 255 om nyisl. gen. *snjávar*, *sjávar*, hvilkas *já* (*iä*) i relativt sen tid utvecklats ur *iō*.

av de olika växelformerna jmf. v. Friesens förtjänstfulla sammanställningar s. 35 ff., F. Jónsson: Norsk-isl. skjaldespr. 28 f., 69.

En huvudinvändning mot v. Friesens uppfattning är nu, att han nödgas förklara alla dessa normalformer med *iō* på analogisk väg. Så skulle ju enligt honom t. ex. *snīōr* hava kunnat få sitt *iō* endast på så sätt, att *æw* på analogisk väg överfördes från dat. sg. *snæwi* etc. (som uppstått av **snaiwē* etc.) till nom. sg., hvarefter det sålunda uppkomna **snæwR* blev *snīōr*.

Däremot förklaras i dessa ord normalformen med *iō* (*snīōr* etc.) fullt ljudlagsenligt enligt den av mig omfattade teorien: **snaiw(a)R* blev ljudlagsenligt **snæiwR* > **snæwR* > *snīōr*.

Även *iō* i isl. *iór* "häst" nödgas v. Fr. s. 49 förklara på analogisk väg: från dat. sg. **ēwe*, pl. nom. **ēwR* etc. skulle *ēw* hava införts till nom. sg., som därigenom blev **ēwR*, senare > *iór*. — Enligt min i Ark. nf. XIII, 362 givna förklaring hava däremot nom. sg. **ehwR*, ack. sg. **ehwa* helt enkelt ljudlagsenligt blivit **ēwR*, **ēw*, senare > *iór*, *ió*.

Och å andra sidan: hvar anträffa vi i verkligheten den vokalisation, hvilken man med v. Friesens teori ljudlagsenligt väntar i de ytterst vanliga enstaviga formerna av dessa ord? Enligt honom skulle vi t. ex. i nom. sg. ljudlagsenligt hava fått **snøyr*, **søyr*, **møyr*¹⁾, **sløyr*, **frøyr*, **fīøy*. Nu anträffas i fornspråket ingen enda form med *øy* (*ey*) av dessa ord. De enda spåren av en *øy*-vokalisation utgöra det isl. *ey* "alltid", (sidoförm till *ei*, *æ'*, *é*) samt fyra ordformer (hvarav de tre med ytterst ringa geografisk utbredning) i moderna bygde-

¹⁾ Jag kan icke antaga v. Friesens sammanställning av isl. *miór* "tunn" med ags. *mearu* "tender, soft" (s. 20 f.). Betydelsen harmonierar föga, men det viktigaste är, att *r*-ljudet i *mearu* icke ljudlagsenligt skulle hava förlorats i isl. *miór*. Enligt min uppfattning existerar nämligen icke den av Noreen Ark. nf. II, 304 antagna ljudlagen för *r*-förlust framför *w*. Med ordet *haust* är det ett alldeles särskilt förhållande.

mål, nämligen det västerbottniska *sløy* "slö", de nygutniska *sloygur* "slö", *snoy* "snö"; subst. *froy* (*frøy*) "frö" i nygutn. och östsvenska dialekter; adj. *frøy* "fruktbar" i Nordlandet (och Helgeland?) i Norge¹⁾.

Jag tror mig ingalunda göra mig skyldig till någon överdrift, när jag säger det vara bestämt otroligt, att *øy*-vokalisationen skulle vara så ytterst svagt representerad, om *øy* ljudlagsenligt hade uppstått i den stora omfattning, som v. Fr. antar.

Ovan givna kritik har, såsom jag tror, visat, att oöverstigliga svårigheter stå i vägen för v. Friesens teori²⁾.

Till styrkande av sin teori har v. Fr. emellertid meddelat en exkurs "Om helrim bildadt af enbart lång vokal eller diftong i dröttkvætt". Då han synes lägga ganska stor vikt på denna exkurs, anser jag, att jag bör yttra mig även om den.

Som bekant uppfattar man regeln för helrim vanligen på så sätt, att för helrim fordras samma vokal + samma konsonant (eller konsonanter), t. ex. *friþrofs* : *ofsa*, *fiknum* : *riþri*. Halv-vokalerna *i* och *u* (*w*) äro likgiltiga för rimmet, vare sig att de efterfölja en konsonant eller en vokal (resp. diftong), hvadan rim sådana som *hiör* : *fiör*-vi, *hræ'* : *æ'*-vi, *mey* : *dey*-ia äro fullt korrekta. Vidare kunna alla flexions- och avledningskonsonanter lämnas ur spelet vid rim, hvarför t. ex. *vát*-r (med nom.-märket *-r*) : *bát*-i, *bál*-s (med gen.-märket *-s*) : *mál*-i kunna utgöra fullgoda rim. Jmf. Sievers: Altgerm. Metrik s. 94, Falk i Ark. nf. VI, 125 ff.,

¹⁾ Om det ytterst sällsynta, såsom första kompositionsled i fsv. ett par gånger använda *S̄*- ("sjö"-) se Kock i Ark. nf. XIII, 371. *sløy* i Oslo är, såsom v. Friesen s. 26 anmärker, en tvivelaktig form. Ännu tvivelaktigare äro nyno. *frøyð*, nysv. dial. *frøyðkvist* (Nyland) "ungt skott av tall", hvilka v. Friesen a. st. även själv anser vara ovissa.

²⁾ Om hans uppfattning av diftongen *iä* i växlingen *sníör* : *sníär* etc. skall jag först nedan uttala mig. Den är nämligen oberoende av de övriga teorierna.

Gíslason: Njála II, 926 ff., Kahle: Die sprache der skal-den 23 f.

Häremot vänder sig nu delvis v. Fr. Han menar nämligen — om jag förstår honom rätt — att, när (i dróttkvætt) helrim sådana som *mey* : *dey*-ia föreligga, detta oftast endast skulle vara ett sken, i det att handskrifternas *mey* : *dryia* skulle visa tillbaka på ett äldre språkstadium med rimmet **meyī* : *deyī*-a, och i harmoni härmed skulle (i dróttkvætt) även rim av typen *hræ'* : *æ'*-vi merendels ursprungligen hava utgjorts av **hræ'u* : *æ'u*-i, ehuru handskrifterna aldrig visa annat än *hræ'* : *æ'*-vi etc.

Emellertid skola de på detta sätt av v. Fr. teoretiskt konstruerade formerna av typen **meyī*, **þeyis* enligt hans egen åsikt icke vara gamla ljudlagsenliga former. Han yttrar nämligen (s. 54): "Formerna **meyī*, **þeyis* o. s. v. få icke uppfattas som de former, ur hvilka de handskriftliga *mey*, *þeys* etc. framgått och som i sin tur skulle återgå på urn. **mauiō*, **þauias* o. s. v. Dessa urnordiska former måste ljudlagsenligt ge **mā*, **þās*. Tvärtom måste **meyī*, **þeyis* betraktas såsom analogibildade former efter *meyiar*, *meyio* o. s. v., i och för sig lika möjliga som *mey*, *þeys*". Icke håller skola enligt v. Fr. t. ex. nominativer och ackusativer sådana som de av honom konstruerade **fræ'u* (: *æ'vi*), **hræ'u* (: *æ'vi*) vara ljudlagsenligt utvecklade ur **fraiwa* etc. Ett urno. **fraiwa* skulle ju efter hans mening bliva **frey*; **fræ'u* etc. skall därför enligt honom på analogisk väg hava fått *æw* från dat. *fræ'vi*, gen. pl. *fræ'va*.

Det har emellertid icke lyckats v. Fr. ådagalägga, att rim sådana som *mey* : *dey*ia merendels måste visa tillbaka på äldre **meyī* : *dey*ia, eller att rim av typen *hræ'* : *æ'*vi merendels måste visa tillbaka på äldre **hræ'u* : *æ'vi*. Jag tillägger dock redan här att, även om detta hade varit fallet, detta ej skulle hava utgjort något hinder för min åsikt om ljudförbindelsen *aiw*'s utveckling.

Hvad nu först rim av typen *mey* : *deyia* angår, så rimmar här enligt den vanliga uppfattningen en diftong (*ey*) med en diftong (*ey*). Men jag kan icke finna någon teoretisk grund för att rimmet *ey* : *ey* skulle vara underlägset t. ex. sådana ytterligt vanliga och allmänt såsom fullgoda erkända rim som *el* : *el* i *tel* : *dvelia* (Eysteinn Ásgrímsson, *Carmina norroena* s. 100 str. 98, 4). Ty i *mey* : *deyia* utgöres ju rimmet av vokalen *e* + det konsonantiskt använda *y*, och i *tel* : *dvelia* består det av vokalen *e* + det konsonantiskt använda *l*. Nu åtföljes i *dvelia* det i rimmet deltagande *l*-ljudet av ett *ɨ*-ljud, och så vitt jag vet, har ingen — ej håller v. Fr. — fordrat, att detta *ɨ*-ljud skulle ingå såsom beståndsdel i rimmet. Men då är det också omöjligt förstå, hvarför *ɨ*-ljudet i *deyia* med nödvändighet skulle deltaga i rimmet.

Men härtill komma också andra faktorer. Det synes mig vara höjt över hvarje tvivel, att man sedan gammalt riktigt bedömt förhållandet, då man satt rim sådana som *mey* : *deyia*, *tel* : *dvelia* i kausalsamband med *ɨ*-ljudets halv-vokaliska karakter. Man må för övrigt hava hvilken uppfattning som hälst om stavelsedelningen i det fornnord. språket (*tal-a* eller *ta-la* etc.), i alla händelser kan ej bestridas, att, om ett vokaltiskt ljud (såsom *e* i *deyia*) efterföljes av två halv vokaler + en vokal, stavelsedelningen *dey-ia* är vida naturligare och sannolikare än stavelsedelningen *deyɨ-a* (med en triftong, icke en diftong i penultima). Men avdelade man *dey-ia*, så är rimmet *mey* : *dey-ia* naturligt. Vidare kan man högeligen be tvivla, att i sådana av v. Fr. konstruerade former som **meyɨ* *ɨ*-ljudet omedelbart efter det konsonantiska, nära besläktade *y*-ljudet så mycket framträdde i uttalet, att det skulle kunnat anses såsom en nödvändig beståndsdel i rimmet.

Emellertid är dock, strängt taget, oppositionen mot v. Friesens teori om rimmen **meyɨ* : *deyɨa* icke behöfvig. Han medger nämligen själv (s. 55), att man kunde — och detta redan på 900-talet — bruka rim sådana som *freyr* : *dreyra*.

I *dreyra* har aldrig något *i* följt omedelbart efter *ey*; alltså kunde även enligt v. Fr. redan på 900-talet formen *freyr* (ej med nödvändighet **freyri*) förekomma. Vidare medgiver han (ib.) — och detta är det viktigaste — att i en vers sådan som

fleyvang til Ekreyia

av Sturla Tordsson det är "i öfvervägande grad sannolikt, att vi ha att göra med rimmet *ey : ey*". Men om ett ord sådant som *Ekreyia* här rimmar med *ey* ensamt (ej med **eyi*), så faller, så vitt jag ser, v. Friesens hela bevisföring. Ty då bör också *ey* i *deyia* vara ett fullgott rim till *ey* i *mey* etc. etc., och det är alldeles obehöfligt att uppkonstruera formerna **meyi* etc.

Men vidare, om nu rimmen *mey : deyia* etc. äro fullt korrekta, så talar detta kraftigt för att den gamla åsikten även däri har rätt, att rim av typen *hræ' : æ'vi* voro fullgoda. En lång vokal är ju i metriken i allmänhet likställig med en diftong. Då man nu kunde rimma *mey : deyia*, ansåg man, att även rimmet *hræ' : æ'vi* var korrekt. Man hade så mycket mera skäl härtill, som *w* i ord av typen *æ'vi* på grund av sin halv vokaliska natur kunde lämnas utan avseende vid rimmet.

Dock, detta teoretiska resonnemang är egentligen obehöfligt. Faktiskt föreligga helrim, i hvilka en lång vokal ensam rimmar med en lång vokal ensam. Från andra versarter än dróttkvætt finnas åtskilliga dylika exempel. Så rimmar t. ex. Óttarr Svarti i versen

fár má konungr svá (Carmina norroena s. 141)

má ("kan") med partikeln *svá* ("så"), ehuru i dessa ord intet *w* förlorats efter de ensamt rimmande *ā*-ljuden. Så rimmar ock Sighvatr skald i

blá segl víþ rá (Carm. norr. s. 41)

orden *blá* och *rá*. Jmf. Kahle s. 23.

Men än mer. v. Fr. anför själv s. 59 en dróttkvætt-vers,

där en lång vokal ensam bildar helrim med en lång vokal ensam, och där man icke genom att uppkonstruera äldre språkformer kan åstadkomma ett äldre helrim, bestående av lång vokal + konsonant. Han yttrar nämligen: "Rimmet

læ'baugs at því hlæ'ia Hkr. II, 379

bevisar, att redan på 800—1000-talen funnits dubbelformer *fræ' : fræ'v, sæ'r : sæ'vx* . . . Men funnos samtidigt jämte hvarandra formerna *fræ'* och *fræ'v*, så var därmed också villkoret för uppkomsten af rimmet *æ' : æ'* för handen".

Den i fråga varande versen i Hkr. är författad av Hárekr ór Þióttu och den syftar på en händelse, som timade år 1027. Här hava vi rimmet *læ'baugs : hlæ'ia*. Första kompositionsleden i *læ'baugs* utgöres just av ett ord, som tidigare haft *w* efter rotvokalen nämligen *læ'* "svek" (dat. *læ'vi*). Den äldre formen av *hlæ'ia* "le" var som bekant **hlahjan* (jmf. got. *hlahjan*). Men genom att i versen insätta dylika äldre former erhålla vi (såsom redan nämnt och såsom även v. Fr. insett) icke helrim, bestående av lång vokal + konsonant. Denna vers visar alltså, att man även i dróttkvætt hade rättighet att rimma en lång vokal ensam, ehuru denna efterföljdes av halvokal (*hlæ'-ia*).

Men då så är, så faller, så vitt jag förstår, även här v. Friesens bevisföring. Fick man rimma *læ'baugs : hlæ'ia*, så har man tydligen kunnat få rimma även *fræ' : æ'-vi* etc.

Dock, såsom nämnt, även om v. Fr. hade haft rätt i att rim av typen *fræ' : æ'vi* borde fattas såsom egentligen angivande rimmet **fræ'u : æ'ui* etc., så skulle detta icke hava stått i strid med min teori.

Enligt denna utvecklades nämligen **fraiw(a)* genom mellanstadierna **fræiw*, **fræw* ljudlagsenligt till *frío*. Skalderimmen skulle i så fall hava bevarat just den ljudlagsenliga utvecklingsformen **fræw*. Denna uppfattning synes v. Fr. just vilja avvärja, och såsom bevis för att de av honom i skalderimmen konstruerade **fræw* etc. fått *æw* på analogisk (och

ej på ljudlagsenlig) väg, anför han s. 58 följande:” Den konstanta formen *mæ'r* 'puella', bestyrkt af rimmen *mæ'r* : *bæ'ri*, *mæ'r* : *væ'ri* etc. Sighvat Tordsson m. fl., afgör saken till förmån för det senare alternativet [d. v. s. visar, att **fiæw* etc. fått *æw* från dat. *fræwi* etc.]: ty i *mæ'r* < urn. **māwīk* har *u* (*u*) bortfallit senare än i nord. **fraiwa*, se Kock IF. V, 158 ff.; och här funnos inga oblikva kasus, där *u* bevarades och från hvilka det åter kunde införas genom analogi i *mæ'r*”.

Härvid förbiser v. Fr. en mycket viktig omständighet. Det eger fullkomligt sin riktighet, att ett kortstavigt ord sådant som **māwīk mæ'r* förlorade sitt *w* senare än ett långstavigt ord sådant som **snīwīk snýr* (pres. sg. ”snöar”), såsom jag på anf. st. visat. Men ett sådant ord som **fraiwa* > **fraiw* > **fræiw* > **fræw* > *frió* är icke likställigt med ett ord av typen **snīwīk snýr*. Erfarenheten lär oss nämligen, att i **fræw frió* har *w*-ljudet vokaliserats, men i **snīwīk snýr* har det förlorats. Nu voro, såsom allbekant är, skaldernas anspråk på ljudlikhet vid rim ganska måttliga. Så rimma de t. ex. ofta ord, innehållande ett ursprungligt germ. *e*-ljud, med ord, innehållande *æ*-ljud, uppkommet genom *i*-omljud på *a* (t. ex. *veg* : *sægja* [*sægja*]), och de tillåta sig rim sådana som *oll* : *fulla*, d. v. s. att låta ett ord med ett genom äldre *u*-omljud uppkommet *o* rimma med ord med *a*. Vidare veta vi, att mellan **fræw* och isl. *frió* vissa mellanstadier med svävande diftong **fræū frëū* måste hava passerats (samma eller liknande mellanstadier antagas även av v. Fr.), alltså mellanstadier, där diftongens två komponenter hade lika (eller i det närmaste lika) expirationstryck och längd. Redan innan *w*-ljudet i **snīw(i)k* > *snýr*, **maw(i)k* > *mæ'r* förlorades, hade *æw* i **fræw* övergått till svävande diftong (**fiæū*). Det är under dessa förhållanden ytterst naturligt, om skalderna tilläto sig att rimma t. ex. (det ur **fraiwa* ljudlagsenligt utvecklade) **fræū* (med svävande diftong) med *æwi* (isl. *æ'vi*).

I detta sammanhang må även något yttras om v. Frie-

sens uppfattning av utvecklingen av *w*-ljudet i ord sådana som pres. sg. **snīwīr* isl. *snýr*, nom. sg. **mawīr* isl. *mæ'r*, ehuru detta icke har avgörande betydelse för den här diskuterade huvudfrågan¹).

Jag har i IF. V, 153 ff. visat, att kortstaviga ord av typen **mawīr* genom mellanstadiet **mawr* ljudlagsenligt bliva isl. *mæ'r* "mö" utan *w*-omljud. v. Fr. ansluter sig till denna mening, men anser, att mellanstadiet var icke **mawr* utan **ma-ur*, uttalat tvåstavigt och med *u*-ljud i ultima. Enligt honom skulle man nämligen vid förlust av *a* i ljudförbindelserna *-wa-*, *-ia-* alltid såsom resultat hava fått *u*, *i* (aldrig *w*, *ī*), t. ex. urnord. **harwar* > **harur* > isl. *horr*; urnord. **hariar* > **hariR* > isl. *herr*.

Här skall jag icke inlåta mig på denna mycket komplicerade fråga i hela dess omfattning. Jag tror emellertid, att man vid diskuterandet av densamma har begått ett principiellt fel. Man har nämligen i allmänhet antagit, antingen att *-wa-*, *-ia-* alltid skulle hava övergått till *w*, *ī*, eller att dessa ljudförbindelser alltid skulle ha blivit till *u*, *i*. Enligt min övertygelse är intetdera fallet. Fastmer hava vid *a*-förlusten i *-wa-*, *-ia-* dessa ljudförbindelser i viss ställning (mellan vissa ljud etc.), resp. under en viss språkperiod utvecklats till *w*, *ī*, men däremot i viss annan ställning, resp. under en annan språkperiod övergått till *u*, *i*. Då t. ex. **mawīr* havt utvecklingen **mawr* > *mæ'r*, hindrar detta icke, att t. ex. **hariar*-*skipa* kanske kunnat bliva **hari-skip*.

Såsom stöd för ljudutvecklingen **mawīr* > **ma-ur* > *mæ'r* anför v. Fr. särskilt s. 6 följande: "För jämförelse ställe man bred-

¹) v. Fr. menar s. 58, 60—61, att i versen *ýs sem kvikvīr tívar* av Sig-hvat ordet *ýs* bör emenderas till **iws* (en förhistorisk gen. till *ýr* "båge"), men att *w* i detta **iws* inkommit på analogisk väg från böjningen sg. nom. *ýr*, gen. *ýs*, dat. *ívi* eller *ý*, ack. *ý*, pl. *ívar* etc. — Versens form är omtvistad. Men även om v. Fr. har rätt i sin emendation, har förekomsten av ett dylikt **iws* naturligtvis ingen betydelse för frågan om utvecklingen av förbindelsen *aiw*.

vid hvarandra urn. **maw̄iR* och urn. **law̄na*. Om nu vid synkopen af ändelsevokalerna *u* i **maw̄iR* förblir *u*, liksom det bevisligen gör i *laun*, så borde **maw̄iR* utveckla sig till **maw̄R* lika väl som **law̄na* blir *laun*. Detta gör det emellertid — som bekant — icke, utan **maw̄iR* ger det historiska *māR*". Fastmer menar v. Fr., att **ma-uiR* blev **ma-uR*, "hvars *u* sedermera synkoperades samtidigt med *u* i *sunuR*".

v. Fr. besinnar härvid icke en mycket viktig faktor. Om *u* i (det ur **maw̄iR* uppkomna) **ma-uR* synkoperades samtidigt med *u* i *sunuR*, **lazur* etc., så frågar man sig: hvarför utövade det vid sin synkopering icke samma omljudande invärkan på rotvokalen som *u*-ljudet i **lazur*? Av **lazur* fick man *logr*, men av **ma-uR* fick man *mār* (ej, såsom man med v. Fr.s mening väntar, **mōR*). — Svaret på frågan måste bliva: detta stämmer icke, och detta lär oss, att något **ma-uR* aldrig funnits, utan att **maw̄iR* genom **maw̄R* blev *mār* (*mæ'r*).

Vid sin jämförelse av **maw̄iR* med **law̄na* går v. Fr. ut ifrån, att alla "konsonantiskt använda *u*-ljud" med nödvändighet skulle vara absolut samma ljud. Detta är emellertid icke fallet. Sievers yttrar i *Phonetik*⁴ s. 151 "... So stellt der laut in [engl.] *he* einen diphthong aus etwas offnerem und etwas geschlossenerem *i* dar, der in *who* eine ähnliche verbindung zweier *u* ... Für die umgekehrte folge können engl. beispiele wie ... *wool*, *wound* ... dienen; hier wird wie überhaupt da, wo vor einem vocal wie *i*, *u* der correspondierende 'halbvocal' gebildet werden soll (also bei gruppen wie *ji*, *wu*), der 'halbvocal' stets etwas geschlossener eingesetzt als der 'vocal'¹⁾, so dass hier zum theil engenbez. rundungsgrade erreicht werden, die bei den silbischen vocalen derselben sprachen sonst nicht üblich sind". Fastän alltså både första och andra ljudet i *wool* är ett *u*-ljud, så är det första (halvvokalen) "mera slutet" än det andra (vo-

¹⁾ Spärrat av mig.

kalen). I Englische Philologie I², 56 anmärker J. Storm: "Das frz. *ou* in *oui* ist mehr vokalisches als das engl. *w* in *we*, was besonders in der frz. aussprache von wörtern wie "tramway" (*tra-mouè*) wahrzunehmen ist".

Otvivelaktigt är, att i det ur **mawik* utvecklade **mawr* det efter *a*-ljudet följande ljudet icke var fullt identiskt med det efter *a* följande ljudet i **launa laun*. Att efter mera än tusen år absolut korrekt avgöra, hvilken skillnaden varit, detta är naturligtvis omöjligt. Men tydligen var det ifrågasvarande ljudet i **mawr* mindre vokalisches än ifrågasvarande ljud i *laun*, hvarför jag här betecknat dem med resp. *w* och *u*. Detta "mindre vokalisches" ljud i **mawr* > *mārk mēr* förlorades, under det att det "mera vokalisches" ljudet i *laun* kvarstod. Denna olika natur hos det tredje ljudet i **mawr* och *laun* överraskar alldeles icke, eftersom ljuden på urnordisk tid hade olika omgivning: i **mawik* stod *w*-ljudet intervokalisches; i **launa* omgavs *u*-ljudet av en vokal och en konsonant¹).

Den enda egentligen sakliga invändning, som v. Fr. framställer mot min uppfattning angående utvecklingen av ljudförbindelsen *aiw*, har jag i viss mån redan i korthet bemött (s. 242), men jag tror mig böra återkomma till densamma. v. Fr. resonnerar s. 68 f. på följande sätt. Det är osannolikt, att ljudförbindelserna *iw*, *āw* (i pres. sg. **snīwīk*, i **nāwa*- "nära") skulle hava övergått till *y*, *ō* (*ō*), med förlust av *w* (*u*) (isl. *snýr*, *nó*- såsom första kompositionsled), men däremot ljudförbindelsen *ēw* (i **snaiwar*, **snēwr*) och även *ēw* (i

¹) Härmed kan i viss mån jämföras, att även enligt Walde: Die german. auslautgesetze s. 125 "zwischen einem im Diphthonge und einem zwischen zwei Vokalen stehenden *y* doch ein bedeutender Unterschied ist. Ein aus *-ōye* schon urgerm. entstandenes *ōy* braucht durchaus nicht mit altem *-ōy* zusammengefallen zu sein." Håri har Walde rätt. Däremot vill jag här icke uttala mig om de språkhistoriska resultat, som han vill draga ur denna förutsättning.

Den här av mig framställda meningen om *w*- och *u*-ljuden i **mawr* och *laun* etc. torde vara den vanligen antagna, även om den icke förut blivit preciserad.

**ehwar* **ēwR*) hava utvecklats till *ið* (isl. *sniór*, *iór*). Detta skulle — menar han — vara tänkbart, endast om utvecklingen av *āw* och *ēw* till *ið* vore äldre än *w*-förlusten i **snīwīR*, **nāwa-*; nu kan emellertid ur skalderimmen en form med *ið* (av typen *sniór*) uppvisas först på 1100-talet.

Härvid förbiser v. Fr. en viktig sak, nämligen att (såsom han för övrigt själv i annat sammanhang antyder) övergången **snāwR* > *sniór* ingalunda försiggick med ett slag. Mellan **snāwR* och *sniór* ligga åtskilliga mellanstadier med svävande diftong (**snǣūR* **snēūR* etc.). Även om således ett uttal *sniór* genom skalderimmet *ómiós* : *liósi* kan styrkas först från omkring år 1150 (v. Friesen s. 59), så kan flera århundraden tidigare **snāwR* hava övergått till *snǣūR* med svävande diftong, och alldeles intet hindrar oss antaga, att denna utveckling inträdde, innan *w* förlorades i **snīwīR*, **nāw-* etc.

Härmed torde v. Friesens huvudinvändning mot min åsikt vara bemött. Dock menar han (s. 69 överst) att, även om **snāwR*, **ēwR* blevo *sniór*, *iór* före *w*-förlusten i **snīw[i]R*, man i alla fall ej rätt förstår, hvarför icke *īw* i **snīwīR* utvecklades till *ið*.

Härpå svarar jag följande. Ehuru t. ex. det äldre *w*-omljudet värkar både på *ā* och på *ī* (**nāwa-* > **nō-* > *nó-* "nära", **snīw(i)R* > *snýr* "snöar"), så värkar i isländskan det yngre *u*-omljudet visserligen på *ā* (*gáfu* > *gǫfu*), men däremot icke på *ī* (1. pl. pres. *drífum*; ej **drýfum*). Detta kan synas vara överraskande, och vi kunna icke angiva någon bestämd orsak härtill, utan vi måste nöja oss med att konstatera faktum. Och ändå betviflar ingen, att det äldre *w*-omljudet värkade både på *ā* och *ī*, men det yngre *u*-omljudet icke på *ī*. I språkhistorien finnas otaliga exempel på liknande förhållanden. Det är därför alldeles icke märkvärdigt, att ljudförbindelserna *āw*, *ēw* (i **snāwR*, **ēwR* etc.) med mellanvokalerna *ā*, *ē* vid en viss tidpunkt övergingo till svävande diftonger (**snǣūR*, **ēūR*), ehuru motsvarande ljudutveckling icke inträdde i ljud-

förbindelserna *āw*, *īw* (**nāw-*, **snīwR*) med de extrema vokalerne *ā*, *ī*. Senare fortsattes utvecklingen i den förra ordgruppen, så att man fick *sniór*, *iór*, under det att **nāw-* blev **nó-* och **snīwR* blev *snýr*.

Med anledning av v. Friesens skrift torde jag böra yttra något även om följande former och ord.

I nygutn. brukas *froy* "frö", som synes representera ett sammord. **frøy*, och ett dylikt sammord. **frøy* återfinnes under formerna *frøy*, *fröi*, *frøyj*, *fræi* i en mängd svenska bygdemål öster om Östersjön och Bottniska viken. Däremot representeras i alla östsvenska mål, så vitt jag av ordböckerna kan finna, de fsv. orden *sniör*, *siör*, ävensom *miör*, *slior* av former, som visa tillbaka på sammord. former med *io* (*iu*) eller *ia*. Så använder Vöråmålet *frøy* "frö" men *snø*, *stjø sjø* (Freudenthal: Vöråmålet). Gamla Karleby-målet *frøy* men *snø*, *sjø* (Hagfors: Gamla Karleby-målet s. 31, 52). Pargas-målet *fröy* men *snö*, *sjö* (Thurman i Sv. landsm. XV nr 4 s. 61, 84). Pedersöre-Purmo-målet *frøyj* men *snø*, *sjø* (Vendell: Ordbok). Närpesmålet *fröi* men *snøg*, *sjø* (Freudenthal: Ordbok). Målet i Estland *fræi fräi* "frö" men *snió sniú* "snö", *sió siú* "sjö" (Freudenthal och Vendell: Ordbok). Runö-målet *fræi* "frö" men *snió*, *sio* (Vendell: Ordbok i Sv. landsm. II nr 3). Nygutn. använder *froy* "frö", men dess form för "sjö" motsvarar fsv. *siör*; "snö" heter *snoy*, men i fgotn. brukas *sniä-* i det runristade *sniaval[ts]* (jmf. Pipping: Ardrestenarne s. 50, v. Friesen s. 43, 45).

Hvarför har nu det neutrala ordet "frö" i dessa östsvenska mål *øy*-diftongen, men de maskulina orden "snö" och "sjö" icke denna vokalisation? Detta förklaras enligt den av mig hyllade teorien på ett enkelt sätt.

Ordet "frö" har en gång böjts:

sg.		sg.		sg.
*fraiw[a]	>	*fræi w	>	*fræw
*fraiw[a]s	>	*fræiws	>	*fræws

sg.	sg.	sg.
*fraiwē	> *frāwe	> *frāwe
*fraiw[a]	> *fræiw	> *fræw
pl.	pl.	pl.
*frai[w]u	> *fræiu	> *fræiu
*fraiwa	> *frāwa	> *frāwa
*frai[w]um	> *fræium	> *fræium
*frai[w]u	> *fræiu	> *fræiu

Ett ord med betydelsen "frö" användes av lätt insedda skäl ytterst ofta i pluralis. Sedan ljudlagen "tautosyllabiskt *aiw* blir över *æiw* till *æw*" (**fraiw* > **fræiw* > **fræw*) upphört att värka, spred sig från nom. ack. pl. **fræiu* och från dat. pl. **fræium* den i dessa kasus ljudlagsenligt utvecklade diftongen *æi* till singularis, så att man å nyo fakultativt i nom. ack. sg. fick **fræiw*, i gen. sg. **fræiws*. Vid den ljudlagsenliga förlusten av *w* i **fræiw*, **fræiws* utvecklades senare dessa former enligt känd ljudlag till *frøy*, *frøys* (jmf. Kock i IF. V, 153 ff.) med den vokalisation, som de östsvenska målen alltjämt använda i *frøy*.

De maskulina orden "snö", "sjö" böjdes däremot sålunda:

	sg.	sg.	sg.
	*snaiw[a] _R	> *snæiwr	> *snæwr
gen.	*snaiw[a] _S	> *snæiws	> *snæws
	*snaiwar	> *snāwar	> *snāwar
	*snaiwē	> *snāwe	> *snāwe
	*snaiw[a]	> *snæiw	> *snæw
	pl.	pl.	pl.
	*snaiwar	> *snāwar	> *snāwar
	*snaiwa	> *snāwa	> *snāwa
	*snai[w]um	> *snæium	> *snæium
	*snaiwa	> *snāwa	> *snāwa

Ordet "sjö" hade samma flexion; dock är det möjligt, att det ännu vid ifrågavarande tid böjdes eller delvis böjdes såsom *i*-stam, hvilket dock ej skulle invärka på det här diskuterade spörsmålet.

I orden "snö" och "sjö" hade alltså diftongen *æi* ljudlagsenligt utvecklats blott i en enda kasus, nämligen i den

ej mycket brukliga dat. pl. Det är därför fullkomligt naturligt, att i de östsvenska dialekterna diftongen *æi* i dessa maskulina ord icke överfördes till nom. sg. **snæwR* etc., och att orden således i dessa mål ingenstädes utvecklade diftongen *øy*.

Redan i Ark. nf. XIII, 369 har jag antytt, hvarför gutniskan jämte *frøy* (*froy*) och **snïðr* använder så väl *snoy* "snö" som (det ur *snio*- utvecklade¹) *snia*-. Nygutniskan har (liksom fornisländskan) alltjämt ordet "snö" i pluralis i betydelsen "snöväder". Nu bruka vi ofta prepositionen *i* framför ord, som angiva en viss väderlek eller dylikt, t. ex. *i snö*, *i snöväder*, *i tö* (jmf. ordspråket "det som gömmes *i snö*, kommer upp *i tö*"), *i rägn*, *i ur och skur*, *i väta*, *i vindstilla*, *i storm*, *i torrväder* etc. På likartat sätt använde isländskan t. ex. *i grimmu frosti* (Bisk. II, 22: 34), *i logni* (olika exempel hos Fritzner²), *sá menn at blópi hafpi rignt i skúrinni* (Eb. 51), *i stormi miklum* (Fm. VI, 140: 21) etc. Det är därför otvivelaktigt, att man i fgutn. jämförelsevis ofta brukade dat. pl. av "snö" i uttrycket **i snai[w]um*, **i snæium*. Samtidigt med att **fræw*, **fræws* blevo **fræiw*, **fræiws* under påverkan av pl. **fræiu*, blevo därför nom. ack. gen. sg. **snæwR* **snæw* **snæws* under inflytande av dat. pl. **snæium* fakultativt till **snæiwR* etc., som ljudlagsenligt gävo **snøyR* etc. nygutn. *snoy*.

I Ark. nf. XIII, 368 f. har jag visat, att på samma väg det nygutn. adjektivet *sloygur* "slö" får en enkel förklaring. Detta adjektiv har i Västerbottensmålet samma vokalisation (*sløy*); om detta också är fallet med det nynno. *sløy*, torde vara mycket tvivelaktigt (jmf. v. Friesen s. 26). Den återfinnes emellertid i det nynorska adjektivet *frøy* "fruktbar" i Nordlandet (och Helgeland?). Att vokalisation med *øy* jämförelsevis icke så sällan anträffas i adjektiver, är fullkomligt i sin ordning. Adjektivena hade ju ändelsevokalen *u* i en massa kasus i bestämda formen (**slai(w)u*), vidare i obestämda for-

¹) Jmf. vidare nedan s. 253 ff.

men i nom. sg. fem. samt nom. ack. pl. neutr. (**slai(w)u*), dat. sg. mask. och hela dat. pl. (**slai(w)um*) ävensom i dat. sg. neutr. (**slai(w)u*). I alla dessa former uppstod ljudlagsenligt **slai-* **slæi-*, som spred sig till nom. sg. mask. (**slæwR*) etc., hvarefter det på så sätt uppkomna **slæiwR* blev **sløyR* (*sløy*) etc.

Här må ett par anmärkningar följa angående några av v. Fr. i diskussionen indragna ord med oviss etymologi och därför osäkra grundformer. Det är självklart, att ord av denna natur ej hava vitsord emot ord, hvilkas germanska grundformer äro klara (såsom *sníór* etc.). Med nedanstående vill jag emellertid framhålla, att dessa ord med tivelaktiga grundformer ingalunda strida mot den av mig hyllade åsikten om behandlingen av förbindelsen *aiw*.

Isl. *læ'* (dat. *læ'vi*) "skade, ødelæggelse" vill v. Fr. sammanställa med den mht. interjektionen *lêwes lês* "ack" och med ags. *lá* "ack"; isl. *læ'* skulle på urgerm. tid ha hetat **laiwu-*. Denna etymologi är mycket osäker, men om den är riktig, så förklaras *æ*-ljudet i neutr. *læ'* på samma sätt som *æ*-ljudet i neutr. *fræ'* urgerm. **fraiwa-*. — Detta gäller även om *æ*-ljudet i de isl. i Sn.-E. förekommande namnen *Hlæ'foppr*, *Hlæ'freyr*, om nämligen första kompositions-leden *hlæ'*, såsom v. Fr. s. 18 menar, är identisk med urnord. *hlaiwa* "gravhög". Etymologien är dock naturligtvis mycket tivelaktig.

I nyno. finnes ett subst. *gljo* m. "glöd", i nyisl. ett adj. *gljár* "glinsende, funklende, straalende" och dessutom ett adj. *glær* "lys, klar" (v. Friesen 37). Enligt v. Fr. s. 46 skulle dessa växelformer vara att återföra på en stam **glāwi-*. Om detta är riktigt, så har t. ex. nom. sg. **glāwīR* genom (det äldre) *i*-omljudet blivit **glæwR*, och liksom det ur **snaiwar* utvecklade **snæwR* senare gav upphov till *sníór* : *snæ'r* : *sníár*, så gav det ur **glāwīR* framgångna **glæwR* upphov åt *gljo* : *glær* : *gljár*.

Redan Hultman har i Ark. nf. XIII, 216 f. sammanställt fsv. *liör* "ljum" med isl. *hlæ'r* "blid, mild (om veir og vind)" (fht. *láo láwêr*) och antagit, att det genom *i*-omljud uppkomna *-æw-* t. ex. i nom. sg. mask. **læwR* ljudlagsenligt blivit *liör*, hvarvid han skilde fsv. *liör* från nyisl. *hlýr* "lunken, varm". v. Friesen är s. 38 tveksam om huruvida fsv. *liör* är att föra till isl. *hlæ'r* eller till nyisl. *hlýr*, fsv. *lýr* (det är dock något tvivelaktigt, om ett fsv. adjektiv *lýr* "ljum" funnits); snarast är han böjd för det förra antagandet. — Förhållandet mellan dessa ord är ej rätt klart. Om fsv. *liör* med Hultman (och v. Friesen) närmast är att sammanställa med isl. *hlæ'r*, så har (jmf. Hultman) nom. sg. **hlāwīR* genom *i*-omljud blivit **hlæwR* och detta ljudlagsenligt *liör*, under det att t. ex. ack. sg. **hlāwīan* blev **hlæwan* (isl. *hlæ'r*). Bedömandet av dessa ord invärkar emellertid på intet sätt på den här diskuterade huvudfrågan, d. v. s. behandlingen av förbindelsen *-aiw-*.

Isl. fsv. *skiör* "skata" f. finnes kvar i nyno. och nysv. bygdemål under formen *skjor*; i nysv. mål även *skjora* f. Dessutom brukas med samma betydelse i nyno. dialekter *skjær* f., i nysv. mål *skår* f. och i nydanskan *skjære* f. Ordets etymologi är omtvistad och omtvistlig. v. Fr. sammanställer det med got. *skēwjan* "gehen" och anser, att formerna utgått från ett urnord. **skāwīRīR* egentl. "flaxare, flygare" med det germ. suffixet *-isi(ō)*, *-izi(ō)* : *-usi(ō)*, *-uzi(ō)*. Detta är mycket osäkert¹⁾, men om man med v. Fr. vill utgå från en urnord. grundform nom. **skāwīRīR* : gen. **skāwīRōR*, så förklarar den av mig hyllade teorien växlingen *skiör* : *skjær* på mycket till-

¹⁾ Bland betänkligheter kan anföras att, om isl. *skiör* innehåller ursprungligt *R*-ljud, man snarast hade väntat en *R*-omljudad form (**skiōr*, icke *skiör*). Dock, om jag har rätt i min i Ark. nf. XI, 358 uttalade tanke, att (icke blott *a*, utan måhända även andra) gutturala vokaler och diftonger ljudlagsenligt icke underkastas *R*-omljud, när *a*-ljud följer i nästa stavelse, så har pl. *skiōRAR* etc. ljudlagsenligt bevarat *iō* (och ej fått *ió*), och det enstaviga *skiōR* (*skiōr*) har under påverkan av pl. *skiōRAR* bibehållit *iō*-dif-
tongen.

fredsställande sätt. Nom. sg. **skāwirīR* blev nämligen till **skāwirR*, gen. sg. **skāwirōR* etc. däremot (genom det äldre *i*-omljudet) till **skāwRAR* etc. Av **skāwRAR* utvecklades *skiōRAR*, liksom av [**snaiwar* >] **snāwR* blev *sniōr* (jmf. nyss ovan om *liōr*, *gljo*). Till *skiōRAR* överfördes *ē*-ljudet fakultativt från **skāwirR*, så att man jämte *skiōRAR* (isl. fsv. *skiōr*) fick **skāRAR* (nyno. *skjær* etc.).

Jag tillåter mig slutligen att i form av résumé sammanställa följande omständigheter, som kraftigt tala för riktigheten av den av mig hyllade teorien.

1. Liksom germ. **snaiwaz* ljudlagsenligt blivit fht. *snēo*, fsax. *sneo*, så har det ljudlagsenligt blivit isl. *sniōr*.

Enligt v. Fr. skulle däremot fht. *snēo* fsax. *sneo* å ena och isl. *sniōr* å andra sidan vara att förklara på olika vägar.

2. Liksom urnord. **snaiw(a)R* ljudlagsenligt utvecklats till *sniōr*, så har pret. urnord. **spaiw* (got. *spaiw*) ljudlagsenligt övergått till isl. *spió*; jmf. det ljudlagsenligt utvecklade fht. pret. *spéo*.

v. Fr. menar däremot, att *iō* i *sniōr* uppstått på analogisk väg, och att även *iō* i *spió* har analogien att tacka för sin uppkomst, men att alldeles olika analogi-inflytelser varit värksamma.

3. Den vanligaste vokalisationen i de ifrågavarande orden är diftongen *iō* (isl. fsv. *sniōr* etc.). Denna har ljudlagsenligt utvecklats ur *-aiw-* i de mycket vanliga kasus nom. ack. sg. (gen. sg.) av substantiv (*sniōr*, *sniō*, *sniōs*), i nom. sg. mask. och neutr., ack. sg. neutr. etc. av adjektiv (*miōr* etc.).

Enligt v. Fr. skulle däremot denna vanligaste vokalisation hava uppstått på analogisk väg.

4. Den blott mycket svagt representerade vokalisationen med *-øy-* (i isl. *ey* "alltid" och i få moderna bygdemålsformer; jmf. s. 236) har uppstått genom analogisk överflyttning av diftongen *æi[w]* från vissa kasus till andra.

v. Friesens teori fordrar däremot, att *øy*-typen ljudlagsenligt skulle hava utvecklats i de mycket vanliga kasus nom. ack. sg. av subst. (**snaiwar* etc.), nom. sg. mask. och neutr., ack. sg. neutr. av adjektiv (**slaiwar* etc.). Då blir det obegripligt, hvarför *øy*-typen är så ytterst svagt representerad.

5. Med min teori är ordet fsv. *sial*, isl. *sál* "anima" att uppfatta såsom ett inhemskt ord.

Med v. Friesens måste det förklaras såsom låneord.

6. *Last not least* har enligt den av mig hyllade teorien förbindelsen *aiw* ljudlagsenligt övergått till *ā* i finska *vaiva*: isl. *vø vá* m. fl. ord.

v. Fr. får ingen plats för denna ljudutveckling i sin teori.

Slutligen kommer jag till växlingen *siór* : *siár*, *sniór* : *sniár*, *sliór* : *sliár*, *miór* : *miár*, fsv. *siol* : *sial* "anima".

v. Friesen (s. 51, 69) menar, såsom redan antytt, att en äldre böjning *siór* : pl. *sióvar* ombildats till *siór* : *siávar* efter *mór* : pl. *mávar*, hvarefter *iā* inträngt även i nom. sg. *siár* etc. På likartat sätt skulle adjektiven *sliór*, *miór* hava fått sidiformerna *sliár*, *miár* under inflytande från adjektivet *hór* : ack. *hávan*. Då en liknande uppfattning framställts av Hultman, har jag redan i Ark. nf. XIII, 356 bemött densamma, och v. Friesens försök s. 69 att försvara den är säkert otillfredsställande. Han anför väsentligen, att den äldre böjningen *spónn* : *spánar* blivit till *spónn* : *spónar* efter *bógr* : *bógar*, och att *smótt* : gen. sg. *smóttar* efter mönstret *nótt* : gen. *náttar* ombildats till *smótt* : *smáttar*, senare nom. *smátt*.

Emellertid är ju böjningen *spónn* : *spónar* av helt annan art. Som bekant hade man från gammalt inom ordet självt en ljudlagsenlig växling nom. sg. *spónn* (< **spānuŋ*): gen. *spánar*. Senare spredo sig helt naturligt vokalerna *ō*, *ā* från de kasus, där de ursprungligen voro berättigade; därför gen. *spónar*. Detta kan också helt enkelt uttryckas så, att gen. *spónar* fått sin rotvokal från nom. *spónn*, ack. *spón*. Men

då utgör gen. *spónar* intet stöd för v. Friesens åsikt om *sniór* : *sniár*, ty här hade man ju både enligt hans och min uppfattning icke sedan gammalt någon växling *ió* : *iä*.

Hvad växlingen *smótt* : *smátt* vidkommer, så anser jag det ganska tvivelaktigt, om den av v. Fr. föreslagna¹⁾ förklaringen av *smátt* är riktig [formen synes förekomma blott som senare kompositionsled i *hofuþsmátt*, *ismátt*], men även om den skulle vara riktig, visar den i detta fall intet. Det är nämligen begripligt, att det mycket vanliga ordet *nótt* : *náttar* "natt" kunde meddela sin vokalisation åt det mycket ovanliga ordet *smótt* (*smátt* "the opening for the head in a shirt or smock-frock not open at the breast" enligt IED.). Men det är, så vitt jag ser, oförklarligt, att det föga brukliga ordet *mór* : *már* "mås" skulle kunna giva sin vokalisation åt de ytterst vanliga orden *siór* "sjö", *sniór* "snö".

Och detta antagande är också alldeles obehövt. Vi äro alla ense om att genom inflytande av ett följande *a*-ljud brytningsdiftongen *io* övergått till *ia* (*fiotrar* > *fiatrar* etc.). Antagandet, att den ur *-aiw-* utvecklade diftongen *io* i samma ställning blev till *ia*, ligger därför ytterst nära. Detta antagande har jag därför gjort i Ark. nf. XIII, 356 f.: nom. pl. *siowar* etc. blev *siawar* etc., och sedan spred sig *ia* till nom. sg. *siár* etc.²⁾.

¹⁾ Jmf. för övrigt redan Tamm: Fornord. feminina på *ti* och på *iþa* s. 47.

²⁾ Kvantitets-förhållandena hos brytningsdiftongen *io* och hos den ur förbindelsen *-aiw-* uppkomna diftongen *io* voro naturligtvis icke identiska. Ty brytningsdiftongen (som genom epentes utgått från den korta vokalen *e*) var under hela fornspråkets tid alltjämt kort, så att man hade *fioturr* etc. (icke **fióturr* etc.), även sedan huvudakcenten övergått från diftongens första till dess andra komponent (jmf. Kock: Svensk akcent II, 315 noten). Däremot var diftongens första komponent ursprungligen lång *i* (det ur **saiwr* utvecklade) **sæwr*, och även sedan diftongen blivit svävande, och t. o. m. sedan den övergått till en stigande diftong, var diftongen alltjämt lång, hvilket till fullo framgår av skrivningen *siór* (icke **siör*) etc. i isländskan. Att också de urgamla diftongerna i de fornnord. språken voro långa, visar som bekant den isl. skrivningen *liuga* (icke **liuga*) etc. Däremot ser jag intet bevis för

En synnerligen god bekräftelse härpå är jag numera i tillfälle att meddela. I Litteraturblatt für germ. und rom. philologie 1881, sp. 43 yttrar Finnur Jónsson om det nyisl. språkbruket: "Gen. von *sniór* ist nicht *snjós*, sondern *snjávar*, *snjóvar* oder am häufigsten *snjóar*. Dasselbe gilt von *sjór*". Enligt mig benäget meddelad muntlig uppgift av professor Jónsson är denna notis att förstå på följande sätt. Det nyisl. samtalspråket använder i nom. sg. *snjór*, i ack. sg. *snjó*, i gen. sg. *snjávar* (jämte *snjóvar* och — oftast — *snjóar*); i pl. *snjóar*. På enahanda sätt i nom. sg. *sjór*, i ack. sg. *sjó*, i gen. sg. *sjávar* (jämte *sjóar*, *sjóvar*), i pl. *sjóar*. Särskilt i komposita sådana som *sjávarsíða* etc. är gen. sg. *sjávar* bruklig.

Den enda kasus, i hvilken *já*-vokalisationen kan brukas i dagligt tal, är alltså gen. sg.; men i denna kasus efterföljes *já*-vokalisationen av *a* i ultima. Otvivelaktigt

att ännu i de fornnord. literaturspråken diftongen i ord av typen *siór* (som tidigare haft lång diftong) varit kvantitativt längre än diftongen i ord av typen *liúga*.

Men ehuru kvantitetsförhållandena voro i någon mån olika i brytningsdiftongen *io* (i *fiotrar* etc.) och i diftongen *io* i pl. *siowar* etc., utgör naturligtvis utvecklingen *fiotrar* > *fiatrar* etc. en slående parallel till ljudutvecklingen *siowar* > *siawar*.

S. 50 noten söker v. Fr. visa det oberättigade i Hultmans även som i Noreens mening, att det i diftongen i *sniór*, *siór* etc. ingående *o*-ljudet skulle vara identiskt med det isl. *o'*-ljudet (uppkommet genom *u*-omljud på långt *a*). Jag anser mig böra framhålla, att min uppfattning ej beröres av hans argumentation. I IF. V, 156 noten har jag nämligen antagit, att *o*-ljudet i *sniör* etc. var ett annat än *o*-ljudet i fsv. *hiön*, *Jön Jöhan*, *iö*, och i Ark. nf. XIII, 357 framhöll jag, att *ö*-ljudet i *sniör* etc. måste hava varit "mera *a*-liknande" än *ö*-ljudet i *stóll* etc. Därav följer ju alldeles icke, att dess kvalitet var alldeles identisk med kvaliteten hos *o'*-ljudet i isl. *o'* "amnis" etc.

Här må framhållas, att diftongen *ia* i det fsv. *diawul* delvis beror på en ljudutveckling *io* > *ia* framför *a* i följande stavelse, men den diftong *io*, som här övergått till *ia*, har lånats från främmande språk. Det ags. *deofol* (väl icke det fsax. *diuðal*) har under formen *diofull* lånats till isl. (jmf. Kock i Beitr. XX, 121); säkerligen har även fsv. en gång haft ordet under denna form (*diowul*). Av nom. pl. *dioflar*, gen. och ack. pl. *diofla* erhöi man ljudlagsenligt fsv. *diaflar*, *diafla*, och *ia* spred sig sedan till sing. Dock bidrog inflytande från det lat. *diabolus* till stadgandet av *ia*-vokalisationen i sådana kasus, där den ej var ljudlagsenlig.

intar nyisländska i detta avseende en gammal ståndpunkt, så att man även i fornspråket ursprungligen haft *ia*-(*iä*-)vokalisation blott i kasus med *a* i ultima, ehuru *iä* på analogisk väg, men jämförelsevis sällan, inträngde i andra kasus¹⁾.

Härmed harmonierar det förträffligt, att det ålderdomliga Burträskmålet i Västerbotten använder (jmf. J. V. Lindgren i Sv. landsm. XII nr 1 s. 53, 55) *sjö* (< isl. *siór*), *snjö* (< isl. *sniór*), *sljö* (< isl. *sliór*), *mjö*- (< isl. *mió*-), men däremot (såsom ett sockennamn) *Sjevar* av appellativet pl. *sia-var* "sjöar" med *ia*, emedan *a* följer i ultima.

I en fgotnisk runinskrift förekommer namnet *sniaval*[ts], hvars första kompositionsled synes vara "snö-" (jmf. Pipping: Ardre-stenarne s. 50, v. Friesen s. 43). Även här har man således diftongen *ia* i penultima och vokalen *a* i ultima.

Ytterligare kan härtill läggas, att fsv. *sial* "anima" (: run. *siol*) naturligtvis icke kan hava fått *ia* genom påvärkan från något svenskt ord med annan böjning. Dess vokalisation med *ia* är däremot med min uppfattning mycket naturlig. Nom. ack. pl. och gen. sg. **saiwlar* blev fullt ljudlagsenligt **sæiwlār* > **sæwlar* > *siolar*, som genom påvärkan av ultimas *a*-ljud övergick till *sialar*. Utvecklingen i gen. pl. **saiwla* > *siala* var härmed fullt analog. Från nom. ack. pl. och gen. sg. *sialar* ävensom från gen. pl. *siala* erhöll nom. ack. sg. *sial* diftongen *ia*. Jmf. Ark. nf. XIII, 364.

Jag vågar tro, att efter dessa anmärkningar icke minsta tvivel kan finnas om att den ur *aiw* utvecklade diftongen *io* ljudlagsenligt övergått till *ia*, när *a* följde i nästa stavelse.

¹⁾ Då fornisl. *mór*, *már* "mås" i gen. har *mós*, *más* (icke **mávar*) och nyisl. *máfr* "mås" enligt LED. i gen. heter *máfs*, kunna gen. *snjávar*, *sjávar* icke hava överförts från detta ord.

Bibliografi for 1900 ¹⁾.

Af O. S. Jensen.

I. Bibliografi, literaturhistorie og biografi.

- Andersen, D.* Nordgermanisch. 1898. (IFAnz. XI, 209—20.)
- Bergh, S.* Schweden. (Jahresberichte d. Geschichtsw. 21. Jahrg. III, 204—212.)
- Björöling, C. G., Dahl, Fr. og Motzfeldt, U. A.* Nordisk [retsviden-skabelig] Litteraturfortegnelse 1899. (Tidsskr. f. Retsvid. XIII, 439—484.)
- Grönblad, C.* Svensk kyrkohistorisk bibliografi 1898—1899. (Kyrko-hist. Årsskr. I, 362—9.)
- Gödel, Vilhelm.* Katalog öfver Kongl. Bibliotekets fornisländska och fornorska handskrifter. IV (slutet). S. 305—459. Sthm. 8:o. (I: Kongl. Bibliotekets handlingar. 22.) (Ann. Ark. XVIII, 187—192 af Kr. Kålund.)
- Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie. 21. jahrg. 1899. Dresden und Leipzig. 8:o. 439 s. 9 m. (S. 28—52: *A. Gebhardt*: Skandinavisch.)
- Jensen, O. S.* Bibliografi for 1898. (Ark. XVI, 283—315.)
- (*Kålund, Kr.*) Katalog over de oldnorsk-islandske håndskrifter i Det store kongelige bibliotek og i Universitetsbiblioteket (udenfor den Arnamagnæanske samling) samt den Arnamagnæanske samlings tilvækst 1894—99. Udgivet af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat. Kbh. 8:o. 65 + 517 s. 10 kr. (Ann. Cbl. 1900, 1737 af—nn—. — DLz. 1900, 2588—9 af A. Heusler. — Centralblatt f. Bibliotheksw. XVII, 434—7 af F. Justi. — Ark. XVIII, 93—94 af L. Larsson.)
- Kort bibliografisk Oversigt over arkæologisk Litteratur vedrørende de nordiske Lande i 1899. (Foren. t. norske Fortidsm. Bev. Aarsb. for 1899, 205—209.)
- Krørup, Alfr.* Fortegnelse over historisk Litteratur fra Aaret 1899, vedrørende Danmarks Historie. 37 s. (HTda. 7. R. III.)
- Lind, E. H.* Svensk literaturhistorisk bibliografi. XVIII. 1898. 15 s. (Saml. XXI.)
- Lundstedt, Bernhard.* Aperçu de la principale littérature bibliographique de la Suède. Rapport fait au Congrès international de bibliographie à Paris août 1900. Sthm. 8:o. 2 + 35 s.
- Mestorf, J.* Aus der nordischen [archäologischen] Literatur. (Archiv für Anthropologie. XXVII, 138—155.)
- Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtil utrykte. Udgivet ved *K. Erslev*. Bd. 3. H. 2. (1420—1437.) S. 273—512. Kbh. 8:o. 2 kr.

¹⁾ Om forkortelserne se Ark. XV, 278.

- Rørdam, H. F.* Om nogle Skrifter af danske Forfattere før 1550. (Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 399—401.)
- Schjøth, Hans.* Dänemark und Norwegen bis 1523. (1896/7.) (Jahresberichte d. Geschichtsw. 21. Jahrg. III, 177—185.)
 — Dänemark seit 1523. (1892/5.) (smst. 186—197.)
 — Norwegen seit 1523. (1894/7.) (smst. 198—204.)
- Schybergson, M. G.* Finland. (Jahresberichte d. Geschichtsw. 21. Jahrg. III, 213—220.)
- Setterwall, Kr.* [Svensk historisk] Bibliografi 1899. S. 323—347. (HTsv. XX.)
- Stock, Fr.* Zum neunhundertjährigen Jubiläum der ersten Entdeckung Amerikas. [Flateyarbók.] (Deutsche Rundschau für Geographie. 1900, 289—295.)
 — Die Flateyhandschrift in Kopenhagen. (Börsenblatt f. d. deutschen Buchhandel. 1900, 2612 ff.)
- Bing, Just.* I Oslo for 300 Aar siden. En literær Skole. (Dansk Tidsskrift. 1900, 760—68.)
- Brinchmann, Chr.* Littérature. (La Norvège, 503—31.)
 — Literature. (Norway, 486—514.)
- Craigie, W. A.* A Father of History [o: Ari Fróði]. (Scottish Review. 1900. Juli.)
- Faraday, W.* On the Question of Irish Influence on Early Icelandic Literature, illustrated from the Irish MSS. in the Bodleian Library. (Memoirs of the Manchester Literary & Philosophical Society. 1899—1900.) 22 s. (Ref. Revue celtique. XXI, 342—3.)
- Golther, W.* Bemerkungen zur Sage und Dichtung von Tristan und Isolde. (Z. f. franz. Sprache und Litt. XXII, 1—23.)
- Jensen, Jens J.* Tedeum i Danmark. (Dania. VII, 96—114.)
- Jónsson, Finnur.* Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie. Bd. 2. H. 4. S. 595—786. Kbh. 8:o. 3 kr.
- Klostermann, Aug.* Deuteronomium und Grágás. Rede. Kiel. 8:o. 25 s. (Univ.-Progr.)
- Olrík, Axel.* Bjarkemaal, Danmarks ældste Digt. (Dansk Tidsskrift. 1900, 1—8.)
- Olrík, Jørgen.* Sven Ågesøn (Aggesøn) og hans forgængere i dansk historieskrivning. (Udsigt over det philol.-hist. Samfunds Virksomhed 1894—1899, 25—37.)
- Storm, A. V.* The Revival of Old Northern Life in Denmark. (The Saga-Book of the Viking Club. II, 218—231.)

Aasen, Ivar.

Vor Ungdom. 1900, 110—119 af *Marius Hægstad*.

Jónsson, Eiríkur.

Ark. XVI, 319—20 af *Finnur Jónsson*.

Kamp, Jens.

Dania. VII, 233—5 af *A. Olrík*.

Mejborg, R.

Schriften d. Vereins f. schlesw.-holst. Kircheng. II. Reihe. 4. Heft.
S. 147—9 af *E. Michelsen*.

Rygh, Oluf.

Ark. XVI, 390—94 af *Gustav Storm*. — Foren. t. norske Fortidsm.
Bev. Aarsb. for 1899, 1—5 af *O. Montelius*. — Folkevennen.
48. årg. 177—190 af *G. A. Gn*.

II. Tidsskrifter og lærde selskabers skrifter.

- Arkiv för nordisk filologi utg. genom *A. Kock*. Bd. 16 (N. F. 12)
H. 3—4. S. 209—394. — Bd. 17 (N. F. 13) H. 1—2. S. 1—208.
Lund. 8:o. 6 kr.
- Dania. Tidsskrift for dansk sprog og litteratur samt folkeminder.
Udg. af *V. Dahlerup*, *O. Jespersen* og *Kr. Nyrop*. 7. bind. Kbh.
8:o. 252 s. 4 kr.
- Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmälen ock svenskt
folkliif. Tidsskrift utg. på uppdrag af landsmålsföreningarna i Upp-
sala, Helsingfors ock Lund genom *J. A. Lundell*. H. 68—71.
1900. A—D. Sthm. 8:o. 4,50 kr.
- Aarbog for dansk Kulturhistorie. 1900. Udgiven af *Poul Bjerge*. Kbh.
8:o. 188 s. 2 kr. (Anm. Dania. VIII, 111—2 af *Kr. Nyrop*.)
- Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1900. II. Række. 15.
Bind. Kbh. 8:o. 332 + 34 s. 4 kr.
- Árbók hins islenska fornleifafélags. 1900. Rvík. 8:o. 2 + 50 s. + 1
pl. 3 kr.
- Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och histo-
ria. H. 26. (Bd. 6. H. 5.) S. 433—563 + 1 pl. 1900. Gbg.
8:o. 5 kr.
- Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria utg. af Södermanlands
Fornminnesförening. XI. Sthm. 8:o. 145 s. 2 kr.
- Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring. Aarsberetning
for 1899. Krnia. 8:o. 213 s. + 5 pl.
- Fra Arkiv og Museum. Studier og Aktstykker vedkommende de dan-
ske Østifters Historie og Topografi. 1. Bd. 3—6. H. S. 89—
432. Kbh. 8:o. 4 kr. årlig.
- Meddelanden från Kalmar läns fornminnesförening. II. Kalmar. 8:o.
88 s. 1,50 kr.
- Meddelanden från Nordiska museet 1898. Utg. af *A. Hazelius*. Sthm.
8:o. 400 s. 4,50 kr.
- Nyland. Samlingar utgifna af nyländska afdelningen. V, B. S. 209—
328 + 14 s. Hfrs. 8:o. 2,50 m.
- Samlinger til jydsk Historie og Topografi. 3. R. 2. Binds 3—5. H. S.
225—575. Redigeret af *Chr. Villads Christensen*. Kbh. 8:o. 4 kr.
- Skrifter udgivne af Bergens historiske Forening. No. 6. Bergen.
8:o. 34 + 10 + 13 + 14 + 17 s. + 3 pl.
- Svenska fornminnesföreningens tidskrift. B. 11. H. 1. Sthm. 8:o.
140 s. 3 kr.

- Sønderjydske Aarbøger 1900. Udgivne af *H. P. Hanssen-Nørremølle, P. Skau* og *Gustav Johannsen*. Flensborg. 8:o. 318 s.
- The Saga-Book of the Viking Club. Vol. II. Part II. S. 127—240. January, 1899. London. 8:o. 5 sh.
- Upplands fornminnesförenings tidskrift. Utgifven af *Rolf Arpi*. XXI. (4. bd. 3. h.) S. 271—373. Med 3 pl. och 9 afbildn. Uppsala. 8:o. 2,75 kr.
- Historisk Tidskrift, utg. af Svenska Historiska Föreningen genom *E. Hildebrand*. 20. årg. 1900. 394 + 92 + (2) s. + Bilagor. Sthm. 8:o. 5 kr.
- Historisk Tidsskrift udg. af den norske historiske Forening. 4. R. 1. Bd. 1—2. H. Krnia. 8:o. 144 + 48 s. 4 kr.
- Historisk Tidsskrift, 7. Række, udgivet af den danske historiske Forening. Redigeret af *J. A. Fridericia*. Bd. 2. H. 5—6. S. 417—636. — 3. Bd. H. 1. 80 + 37 s. Kbh. 8:o. 4 kr.
- Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Hrsg. von *O. Behagel* und *Fritz Neumann*. 21. Jahrg. Lpz. 4:o. 432 sp. 11 m.
- Samlaren. Tidskrift utg. af Svenska Literatursällskapets arbetsutskott. 21:a årg. 1900. Upsala. 8:o. 4 + 104 + 15 s.
- Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland. 45. Förhandlingar och uppsatser. 13. 1899. Hfrs. 8:o. 65 + 254 s. 2 m.

III. Nordisk sprogvidenskab.

1. I almindelighed.

- Björkmann, E.* Scandinavian loan-words in Middle English. Part I. Akad. afh. Upsala. — Halle a. S. 8:o. 4 + 191 s. 5 m. (Anm. Anglia. Beiblatt. XI, 240—3 af *M. Förster*. — Cbl. 1901, 978—9 af *K. L.* — The Athenæum No. 3821 af *Toller*.)
- Bugge, Alexander.* Nordisk Sprog og nordisk Nationalitet i Irland. (Aarb. 1900, 279—332.)
- Collingwood, W. G.* Norse Place-Names in Wirral. (The Saga-Book of the Viking Club. II, 143—7.)
- Dahl, B. T.* Betydnings-Overgange indenfor Stødordenes Omraade. Kbh. 8:o. 64 s. Tillæg til "Vor Ungdom".
- Flom, G. T.* The dialectical provenience of Scandinavian loan-words in English, with special reference to Lowland Scotch. (Publications of the Mod. Lang. Ass. of America. XV, LXXVII.)
— Scandinavian Influence on Southern Lowland Scotch. A contribution to the study of the Linguistic Relations of English and Scandinavian. Akad. afh. Columbia University. New York. 8:o. 15 + 83 s.
- Karsten, T. E.* Studier öfver de nordiska språkens primära nominalbildning. II. Hfrs. 8:o. 7 + 283 s. 5 m.
- Kock, Axel.* Till de nordiska språkens historia. (Ark. XVI, 241—80.)
— En notis. (Ark. XVII, 96.)

- Kock, Axel.* Till frågan om brytning och nasalvokaler i fornnordiska språk. (Ark. XVII, 161—197. Tillägg och rättelser, smst. 385).
- Ljungstedt, K.* Språkets lif, inledning till den jämförande språkvetenskapen. Populär framställning. Sthm. 8:o. 2 + 155 s. 2,50 kr.
- Neckel, G.* Über die altgermanischen relativsätze. Berlin. 8:o. 8 + 96 s. 2,60 m. (= Palæstra. V.) (Anm. Ark. XVIII, 92—93 af E. A. Kock. — AfdA. XXVII, 137—143 af V. E. Mourek.)
- Noreen, Adolf.* Den fornnordiska vokalharmoniens fonetiska förklaring. (Ark. XVII, 207—8.)
- Norskans och danskans viktigaste afvikelser från svenskan i fråga om bokstäfvernes uttal. 8 s. 0,15 kr. (Tillägg till: Läsebok för folkskolans högre klasser utg. af *H. Schück* och *N. Lundahl*. 2:a delen.)
- Nörrenberg, Const.* Was bedeutet *Nord*? Aus "Globus", Band 77, Nr. 23 und 24. Braunschweig. 8:o. 24 s.
- Saxén, R.* Om namn och namnforskning. (FT 1900. I, 257—280.)
- Walde, Alois.* Die germanischen Auslautgesetze. Eine sprachwissenschaftliche Untersuchung mit vornehmlicher Berücksichtigung der Zeitfolge der Auslautsveränderungen. Halle a. S. 8:o. 4 + 198 s. 5,40 m.
- Wall, A.* A Contribution towards the study of the Scandinavian Element in the English Dialects. (Anglia. VIII, 45—135.) (Anm. Korrespondenzbl. d. Vereins f. niederdeutsche Sprachforschung. XX, 29—32 af H. Jellinghaus.)

2. Islandsk og oldnorsk.

a. Grammatik og leksikografi.

- Craigie, W. A.* On some Points in Skaldic Metre. (Ark. XVI, 341—84.)
- Gebhardt, Aug.* Fumer = boire. VIII. En Islande. (Mélusine. X, 186—7.)
- Jensen, Th. V.* Oldn. norr. (TfF. 3. R. IX, 41—42.)
- Jones, J. L.* The phonology of the Elis saga. Akad. afh. Chicago. 1897. 8:o.
- Jónsson, Björn.* Íslenzk stafsetningarorðabók. Að tilhlutun Bláðamannafélagsins. Rvík. 8:o. 6 + 64 s. 0,80 kr. (Anm. Þjóðólfur, 2. Nov. 1900 af Bj. M. Olsen. — Se endvidere smst. Nr. 21, 54—56, 58—60.)
- Jónsson, Brynjúlf.* Um kenningarnöfn Þórðar godða og Ólafs pá. (Árbók h. ísl. forn. 1900, 32—34.)
- Fram. (smst. 35.)
- Kahle, B.* Das christenthum in der altwestnordischen dichtung. (Ark. XVII, 1—40, 97—160.)
- Altisländisches Elementarbuch. (Neue [Titel-] Ausg.) Heidelberg. 8:o. 12 + 238 s. 4 m.
- Laut- und Formenlehre der altgermanischen Dialekte. Zum Gebrauch für Studierende dargestellt von R. Bethge, O. Bremer, F. Dieter, F. Hartmann und W. Schlüter, hrsg. von *F. Dieter*. 2. Halbband: Formenlehre des Urgermanischen, Gotischen, Altnordischen, Alteng-

lischen, Altsächsischen und Althochdeutschen. S. 345—790. Lpz. 8:o. 9 m. (Anm. MLN, XVI, 163—70 af F. A. Wood. — Revue critique 1900. II, 345—8 af V. Henry. — Tff. 3. R. IX, 181—183 af O. Jespersen.)

Nygaard, M. Verbets stilling i sætningen i det norrøne sprog. (Ark. XVI, 209—41.)

Thorkeleson, Jón. Supplement til islandske Ordbøger. 4. Samling. Kbh. 1899. 8:o. 8 + 194 s.

Wood, F. A. Germanic etymologies. [*dúsa.*] (Americana Germanica. III.)

— Etymologies. [bakki, bekr, banka, geta, dām, dáma, fjöl, faldr, fold, fjæl, — vafr, váfa, vömb.] (Modern Language Notes. XV, 95—101.)

— Etymological notes. [*bauta, gráta, grjótt, mólva, blautr, blautr, bljúgr, hlíf, elfr, lyskva, tin, tírr.*] (smst. XV, 325—30.)

b. Tekster, oversættelser og kommentarer.

Die Gautrekssaga in zwei Fassungen herausgegeben von *W. Ranisch*. Berlin. 8:o. 112 + 76 s. 5,50 m. (= Palæstra. XI.) (Anm. Museum. VIII, 330—333 af R. C. Boer. — Revue critique. 1900. I, 269 af L. Pineau. — Cbl. 1901, 1346—47 af —tz—.)

Diplomatarium Islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda þríf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. VI, 1. Rvík. 8:o. 384 s. 4 kr.

Diplomatarium Norvegicum. Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. Samlede og udgivne af *C. R. Unger* og *H. J. Hvitfeldt-Kaas*. 15. Samling. 2. Halvdel. Chrnia. 8:o. S. 417—919. 6 kr.

Fornsögupættir. III. — Íslendingasögur. II. Búid hafa til prentunar *Pálmi Pálsson* og *Þórhallur Bjarnarson*. Rvík. 8:o. 243 s. 1 kr.

— IV. Íslendingasögur. III. Rvík. 8:o. 240 s. 1 kr.

Grettis saga Asmundarsonar. Herausgegeben von *R. C. Boer*. Halle a. S. 8:o. 52 + 348 s. 10 m. (= Altnordische Saga-Bibliothek. VIII.) (Anm. Revue critique 1901. I, 269 af L. Pineau. — Folk-Lore. XI, 406—14 af F. York Powell.)

Íslendinga sögur. Búid hefir til prentunar *Valdimar Asmundarson*. 28. Grettis saga. Rvík. 8:o. 7 + 318 s. 1,40 kr. — 29. Þórðar saga Hræðu. Rvík. 8:o. 12 + 89 s. 0,50 kr.

Íslenzkir sagnapættir. I. Sérprentun úr Þjóðólfi 1898—1900. Rvík. 8:o. 96 s.

Króka- Refs saga. Útgefandi *Sigurbjörn Jónsson*. Selkirk, Man. 8:o. 23 s.

Landnámabók. I—III. Hauksbók. Sturlubók. Melabók m. m. Udgiven af Det kongelige nordiske oldskrift-selskab. Kbh. 8:o. 60 + 404 s. 6 kr. (Anm. Revue critique. 1901. I, 85—88 af E. Beauvois. — Cbl. 1900, 1946—7 af —nn—. — Litbl. 1901, 66—67 af W. Golther. — DLz. 1900, 2346—8 af A. Heusler. — Ark. XVIII, 193—4 af L. Larsson.)

Snorri Sturluson. Heimskringla. Nóregs konunga sögur. Udg. ved *Finnur*

- Jónsson, H. 8.* (= Bd. 1 S. I—LVIII, Bd. 3 S. 577—600, Bd. 4 S. 1—160). 6 kr. (Anm. Litbl. 1901, 325 af W. Golther.)
- Snorri Sturluson.* Edda. Udgiven af *Finnur Jónsson*. Kbh. 8:o. 12 + 237 s. 4,50 kr. (Anm. Litbl. 1901, 99—102 af E. Mogk. — Ark. XVIII, 182—7 af A. Heusler.)
- Die Geschichte von Hühnerthorir. Eine altisländische Saga übersetzt von *Andreas Heusler*. Berlin. 8:o. 3 + 92 s. 2 m. (Anm. Revue critique. 1900. I, 452—3 af L. Pineau. — DLz. 1900, 1701—2 af B. Kahle. — Litbl. 1901, 6—8 af A. Gebhardt.)
- Gudrunarkvida. Or den eldre Edda. Umskrivi av *Thorleiv Hannaas*. (Folkevennen. 48. årg. 220—227.)
- Kong Sverres Saga efter *Karl Jonsson* og *Styrme Prest*. Oslo. 8:o. 404 s. 2,50 kr.
- Petersen, N. M.* Historiske Fortællinger om Islændernes Færd hjemme og ude. 3. Udg. ved *V. Dahlerup* og *F. Jónsson*. H. 1—3. Kbh. 8:o. 192 s. 1,80 kr.
- Sagan om Gudrun. Tolkad från fornisländskan af *A. U. Bååth*. Gbg. 8:o. 191 s. 2,75 kr.
- Snorre Sturlassøn.* Olaf Tryggvesøns Saga. Oversat af Fr. Winkel Horn. Gjennemset og forsynet med et Tillæg om Nordboernes Skibe i Vikinge- og Sagatiden af Valtýr Guðmundsson. Med 7 Billeder. Kbh. 8:o. 148 s. 1,20 kr.
- Stories from the Northern sagas. Selected from various translations and edited by *A. F. Major* and *E. E. Speight*, with a preface by *F. York Powell*. London. 1899. 8:o. 180 s. 1 sh.
- The Story of Grettir the Strong. Translated from the Icelandic by *Eivíkr Magnusson* and *William Morris*. New ed. London. 8:o. 330 s. 5 sh.
- Bley, A.* Zur entstehung der jüngerer Islendingabók. (ZfdPh. XXXII, 336—49.)
- Jónsson, Finnur.* Þórsdrápa Eilífs Goðrúnarsonar. Fortolket. (Overs. d. Vid. Selsk. Forh. 1900, 369—410.)
- Knytlingasaga, dens Kilder og historiske Værd. Kbh. 4:o. 41 s. 1,80 kr. (= Danske Vid. Selsk. Skr. Hist. og filos. Afd. 6. Række. VI, 1.)
- Paul, H.* Die Þiðrekssaga und das Nibelungenlied. (Sitzungsb. d. bayr. Ak. d. Wissensch. Phil.-hist. Cl. 1900, 297—338.) Også i særtryk. 0,80 m.
- Zehme, A.* Die Individualität der Männer- und Frauencharaktere in der altnordischen Sage. (Z. f. d. deutschen Unterricht. XIV.)

3. Dansk.

a. Grammatik og leksikografi.

- Dyrlund, F.* Mer om Kantusse. (Dania. VII, 121—5.)
- Gigas, E.* Jakob von Tybo-sprog, projektmagerstil og Mester Bonifacius-dansk. (Dania. VII, 43—55.)

- Gjertsen, Fr. og Weiss, Chr.* Hr. frue. (Dania. VII, 237—8.)
- Jensen, Jens.* Lidt stedsnavnegranskning. 6 småstykker om jydsk stedsnavne. (Saml. t. jydsk Hist. og Top. 3. R. II, 316—325.)
- Jespersen, Otto.* Den psykologiske Grund til nogle metriske Fænomener. (Overs. d. Vid. Selsk. Forh. 1900, 487—530.)
- Kalkar, O.* Ordbog til det ældre danske sprog (1300—1700). H. 30—31. Bd. 3. S. 641—784 (*råd-skiden*). Kbh. 8:o. 4,50 kr.
- Kall, Rolf.* Lidt Maalstræv. (Militær Tidende. IX, 196—9, 229—31, 259—61, 278—9, 350—52.)
- Krey, Joh.* Die dänische Sprache im Herzogtum Schleswig. Sonderburg. 4:o. 18 s. Skoleprogram.
- Lau, Knud.* Et lille bidrag til klinkspillet historie og terminologi i København i begyndelsen af 70'erne. (Dania. VII, 126—130.)
- Lundbeck, T.* Dansk Retskrivnings- og Fremmedordbog. Med mange Illustrationer. Kbh. 8:o. 304 s. 2,50 kr.
- Madsen, E.* Udsigt over den geografiske Udbredelse af nogle i Danmark forekommende Stednavnsklasser. (Geogr. Tidsskr. XV, 153—177.)
- Nyrop, Kr.* Fremmede domme om dansk. (Dania. VII, 55—57.)
- Säby, V.* Store og små bogstaver. (Dania. VII, 1—19.)
- Sandfeld-Jensen, Kr.* Bemærkninger om definitiv genitiv i dansk. (Dania. VII, 20—26.)
- Siesbye, O.* Sprogbrugs-iagttagelser. [En ejendommelig brug af ordet *saa*.] (Festskrift til J. L. Ussing, 229—234.)
- Sørensen, Axel.* Udsagnsordenes flertalsformer. (Dania. VII, 145—209.) — Dansk rim-ordbog. Kbh. 8:o. 16 + 583 s. 10 kr.
- Vodskov, H. S.* Endnu en Dom om Dansk. (Dania. VII, 237.)

b. Tekster.

- Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middelalderen. Udg. ved *C. Nyrop*. Bd. 1. H. 2. S. 529—804 + 12 s. Kbh. 8:o. 2,15 kr.
- Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold. I Uddrag udgivne ved *L. Laurson* af Rigsarkivet. 1576—1579. Kbh. 8:o. 912 s. 8 kr.
- Lunds Domkapitels Stadgar af år 1590 på danska. Af *Otto Ahnfelt*. (Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 405—423.)

4. Norsk.

- Aasen, J.* Norsk Ordbog med dansk Forklaring. Uforandret Aftryk af anden Udgave 1873. 3. Oplag. H. 1. Krnia. 8:o. 32 s. 0,50 kr.
- Bödtker, A. Trampe.* Vokalharmoni i ubetonet *e*. (Ark. XVI, 281—2.)
- Falk, Hj.* Langue. (La Norvège, 491—502.)
- Language. (Norway, 474—486.)
- Kulturminde i ord. Krnia. 8:o. 7 + 73 s. 1,25 kr.
- og *Torp, Alf.* Dansk-norskens syntax i historisk fremstilling. Kra. 8:o. 19 + 368 s. 6 kr. (Anm. Ark. XVIII, 83—92 af A. B. Larsen.)

- Helland, A.* Navne i bergverksdriften. (Naturen. 1900, 172—5.)
- Hofgaard, S. W.* Omrids af lydlæren. Tillæg til norsk grammatik for middelskolen. 2. oplag. Krnia. 8:o. 78 s. 1,25 kr.
- Hegstad, M.* Hildinakvadet med utgreiding um det norske maal paa Shetland i eldre tid. Krnia. 8:o. 98 s. + 8 s. i autotypi. 2,80 kr. (= Vid. Selsk. Skr. 1900. Hist.-fil. Kl. No. 2.) (Ann. DLz. 1901, 1559—61 af B. Kahle.)
- Moe, Moltke.* Retskrivning og folkedannelse. Krnia. 8:o. 0,50 kr. (Ann. For Kirke og Kultur. VII, 636—7.)
- Poestion, J. C.* Lehrbuch der norwegischen Sprache für den Selbstunterricht. 2. Aufl. Wien, Pest, Leipzig. 8:o. 12 + 178 s. 2 m. (= Die Kunst der Polyglottie. 28.) (Ann. Allgem. Littbl. IX, 697—99 af H. v. Lenk. — Allg. Zeitung. Beil. 1900, No. 217. — Cbl. 1900, 2176 af —nn—. — Bulletin du Musée Belge. V, af Lecoutère.)
- Rygh, O.* Norske Gaardnavne. Oplysninger samlede til Brug ved Matrikelens Revision udgivne med tilføjede Forklaringer. 3. Bd. Hedemarkens Amt. Krnia. 8:o. 14 + 500 s. 3,20 kr. — 4. Bd. Kristians Amt. 1. Halvdel. Krnia. 8:o. 14 + 278 s. 1,80 kr. (Ann. Petermanns Mitth. Bd. 46, 118—119 af Y. Nielsen.)
- Taranger, Absalon.* Vort retsmaals historie 1388—1604. Et bidrag til vort skriftmaals historie. Krnia. 8:o. 35 s. 0,65 kr.

5. Svensk.

a. Grammatik og leksikografi.

- Andreen, G.* Det svenska språket i Amerika. (Verdandis småskrifter 87.) Sthm. 8:o. 18 s. 0,15 kr.
- Berg, R. G.* Runebergs språkbruk. (Pedagog. tidskr. XXXVI, 66—83.)
- Några anmärkningar om kollektiverna. (smst. 444—55.)
- Skolpojks- och studentslang. Sthm. 8:o. 48 s. (= SvLm. XVIII. 8.)
- Ett fall av attraktion. (Ark. XVII, 95—96.)
- Båtseglareordbok. En samling förklaringar, upplysningar och välmentade råd af C. S:th. Sthm. 1899. 8:o. 144 s. 1,50 kr.
- Cederschiöld, G.* Hur lägges grunden? Språkliga anmärkningar om våra folkskolebarns första lektyr. Lund. 8:o. 18 s. 0,25 kr.
- Om kvinnospråk och andra ämnen. Anteckningar och reflexioner. Lund. 8:o. 194 s. 2,75 kr. (Ann. Tff. 3. R. IX, 158—160 af H. Bertelsen.)
- Fort, Henri.* Elementary Swedish grammar. Heidelberg. 8:o. 176 s. 2 m. — Petite grammaire suédoise. Hdbg. 8:o. 4 + 176 s. 2 m. — Kleine schwedische Sprachlehre. Hdbg. 8:o. 169 s. 2 m.
- Förslag till förenklingar i den grammatiska terminologien utarbetadt af en utaf läroverkskollegium tillsatt kommitté. Sthm. 4:o. 10 s. (= Meddelanden från Statens profskola VIII, i: Årsredogörelse för Nya Elementarskolan 1899—1900.)
- Heikel, J. A.* Något om svenska språkets olika stilarter. (Tidskr. utg. af Pedag. Fören. i Finland. XXXVII, 62—70.)

- Hellquist, Elof.* Några svenska ortnamn. (Ark. XVII, 66—79.)
- Nordenstreng, Rolf.* Till frågan om vår finländska svenska. (FT. 1900. II, 184—200.)
- Norcen, Adolf.* Om våra ortnamn och deras ursprungliga betydelse. (NT. 1900, 135—46.)
- Norlander, Gust.* Å- och O-ljuden. (Pedagog. tidskr. XXXVI, 223—4.)
- Ordbok öfver svenska språket utgifven af Svenska Akademien. H. 14, 16. A, ark. 108—127. Sp. 1713—2032. *Ansikte-applåd.* H. 15. B, ark. 21—30. Sp. 321—480. *Barlufvud-lässning.* Lund. 4:o. 4,50 kr.
- Ordlista öfver svenska språket utgifven af Svenska Akademien. 7:o uppl. omarbetad och utvidgad. Sthm. 8:o. 12 + 327 s. 3 kr. (Anm. Pedag. tidskr. XXXVI, 58—64 af E. Brate.)
- Ottelin, Odal.* Studier öfver Codex Bureanus. I. Akad. afh. Upsala. 8:o. 10 + 172 s. + 8 pl. 3 kr. (Også i Upsala Univ. Årsskr. 1900.)
- Söderwall, K. F.* Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. H. 19. S. 649—744. (*Tilskrivelse—Fusand.*) Sthm. 4:o. 6 kr.
- Tamm, Fr.* Sammansatta ord i nutida svenskan, undersökta med hänsyn till bildning av förleder. Uppsala. 8:o. 159 s. (= Skrifter utg. af K. Hum. Vet. Samf. i Uppsala. VII, 1.)
- Wahlström, Lydia.* Petrus Lagerlöfs kollegium i svensk metrik. (Saml. XXI, 1—29.)
- Wenström, Edm.* och *Jeurling, Ossian.* Svenska språkets ordförråd eller 3,000 inhemska och främmande ord och namn med öfversättningar och förklaringar jämte uttalsbeteckning och accentueringar enl. Sv. Akad:s ljudenligaste stafsätt. Sthm. 16:o. 1096 sp. 2,75 kr.
- Westman, K. G.* Om förhållandet mellan subjekt och predikat i nysvenskan. (Pedagog. tidskr. XXXVI, 269—307.)
- Våra förnamn. Ett försök till reformation i Svenska almanackans namnlängd. Sthm. 8:o. 102 s. 1 kr.

b. Tekster.

- Conterfeije och Målare Skråå, Hwarefter the sig vthi alla Städer i Sweriges Rijke rätte och *regulera* skole. [Utg.] af *P. G. Vistrand.* (Medd. från Nord. Mus. 1898, 63—77.)
- Den vises sten. En hittils okänd rimdikt från 1300-talet. Efter en Upsalahandskrift från år 1379 utgifven af *Robert Geete.* Sthm. 8:o. 16 s. (Bilaga till Sv. Fornskr.-Sällsks årsmöte 1900.)
- 1500- och 1600-talens visböcker utgifna af *Adolf Noreen* och *J. A. Lundell.* V. K. bibliotekets visbok i 16:o. Upsala. 8:o. 106 s. (= SvLm. Bih. III. 1.)
- Handlingar rörande finska kyrkan och presterskapet. Med understöd af allmänna medel i tryck utgifna af *K. G. Leinberg.* 4. saml. 1652—1686. Hfrs. 8:o. 24 + 478 s. 5 m.

- Handlingar rörande Sveriges historia. 1:a serien. Konung Gustaf den förstes registratur. Utg. genom *Viktor Granlund*. XVIII. 1546—47. Sthm. 8:o. 906 + 68 s. 12,25 kr.
- Speculum virginum. H. 3. S. 385—618 + 27 s. Sthm. 8:o. 4 kr. (= Samlingar utg. af Sv. fornskrift-sällskapet. H. 115.)
- Svenska kyrkobruk under medeltiden. En samling af utläggningar på svenska öfver kyrkans lärobegrepp, sakrament, ceremonier, botdisciplin m. m. Efter gamla handskrifter utgifna af *Robert Geete*. Sthm. 8:o. 27 + 369 s.
- Svenska riksdagsakter jämte andra handlingar som höra till statsförfattningens historia under tidehvarvet 1521—1718. D. 3. H. 2. 1595—1596. Utg. genom *E. Hildebrand*. S. 511—700 + 1 pl. Sthm. 8:o. 4 kr.
- Sveriges ridderskaps och adels riksdags-protokoll. 16. delen. 1693, 1697. Sthm. 8:o. 6 + 487 s. 6,25 kr.
- Urkunder till Stockholms historia . . . utg. . . genom *Karl Hildebrand*. I. Stockholms stads privilegiebref 1423—1700. H. 1. Sthm. 8:o. 8 + 160 s. 3 kr. (Anm. HTsv. XX. Öfv. och gr. 27—29 af E. Hildebrand. — Hist. Vierteljahrsschrift. IV, 269—70 af M. G. Schybergson.)

6. Dialekter.

a. Grammatik och leksikografi.

- Bennike, V.* og *Kristensen, M.* Kort over de danske folkemål med forklaringer. H. 2. S. 25—40 + 8 kort. Kbh. 4:o. 2,50 kr. (Anm. TFF. 3. R. X, 30—31 af H. Pedersen.)
- Bjørset, Karl.* Syd-Lesje- og Nord-Dovremålets lyd- og formlære. Fremstillet i sine hovedtræk på grundlag af Joh. Storms "Kortere ordliste". Tillæg til Drammens offentlige skoles årsberetning for 1899—1900. Drammen.
- Erdmann, Axel.* Redogørelse för undersökningen af Upplands folkemål under år 1899. (Upplands FmfT. XXI, 271—277.)
- Feilberg, H. F.* Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. H. 18. [2. Bd.] S. 465—528. (*Lurepasse—mag.*) Kbh. 8:o. 2 kr.
- Jensen, Anker.* Folkemål og rigsmål i Sønderjylland. (Dania. VII, 65—95.)
- Jensen, J. M.* Et Vendelbomåls Lyd- og Formlære. H. 3. S. 129—192. Kbh. 8:o. 2 kr.
- Kristensen, Marius.* Lidt sprogligt. (Sønderjydske Aarbøger. 1900, 238—52.)
- Norges land og folk. VIII. Bratsberg amt. I. Krnia. 8:o. (Heri S. 374—379: Sproget.)
- Thurman, J.* Pargasmålets ljud- ock formlära. Akad. avh. Sthm. 1898—1900. 8:o. 175 s. (= SvLm. XV. 4.)
- Östberg, H. O.* Jämförande talesätt i Vestgötamålet. (Minnen från Västergötland, 169—176.)

b. Tekster.

- En folksaga på Vestgötamål. Meddelad af *A. Lampa*. (Minnen från Vestergötland, 192.)
- Grip, Elias*. Skuttunge- och Björklingemål. Folksägner upptecknade. Sthm. 1899. 8:o. 87 s. (= SvLm. XVIII. 3.)
- Några Uppländska bröllopskväden från 1600- och 1700-talen omtryckta och försedda med anmärkningar. (Upplands FmfT. XXI, 322—341.)
- Jæger, Peder*. Gillsjow. Skitser i jydsk Mundart. 2. Oplag. Aarhus. 8:o. 66 s.
- Sørensen Thomaskjær, C.* Alve na Sjow fræ Silkibaarre Skow. Silkeborg. 8:o. 200 s. 1,50 kr.

IV. Runekundskab, mytologi og sagnhistorie.

- Bugge, Sophus*. Runeindskriften paa en Guldmedaljon funden i Svardeborgs Sogn, Bohuslen. (SvFmfT. XI, 109—113.) (Ref. Archiv für Anthropologie. XXVII, 145 af J. Mestorf.)
- En nyfunden Gotlandsk Runesten. (SvFmfT. XI, 114—124.)
- Ölands Runeindskrifter. (Aarb. 1900, 1—15.)
- *Ulinispat* paa Rök-Stenen. (Ark. XVI, 321—40.)
- Norges Indskrifter med de ældre Ruuer. H. 5. S. 337—384. Krnia. 4:o.
- Finn, W.* Eine schwedische Runen-Inschrift auf der Insel Man. (Verhandl. d. Berl. Gesellsch. f. Anthrop. 1900, 587.)
- Gebhardt, Aug.* Ein angeblich gotisches alphabet. (ZfdPh. XXXII, 564—6.)
- Grienberger, Th. v.* Neue beiträge zur runenlehre. (ZfdPh. XXXII, 289—304.)
- Hempl, George.* The Møjebro Runic Stone, and the Runic Ligature for ng. (Publications of the Modern Language Association of America. XV, 216—220.)
- Nestle, Eb.* Ein angeblich gotisches alphabet (d. h. schwedisches runenalphabet) von 1539. (ZfdPh. XXXII, 140—141.)
- Söderberg, Sven.* Ölands runinskrifter granskade och tolkade. Med etsningar af Robert Haglund. H. 1. Sthm. 4:o. 88 s. + 17 pl. 4,50 kr.
- Bensow, O.* Den religionshistoriska betydelsen af myterna om striderna mellan asarna och vanerna. Profföreläsning. Upsala. 8:o. 23 s. 0,50 kr.
- Bugge, Sophus.* Bidrag til den germanske Heltedigtningens Historie. I. Begyndelsen af Volsunga saga. (Ark. XVII, 41—53.)
- Chadwick, H. Munro.* The Ancient Teutonic Priesthood. (Folk-Lore. XI, 268—300.)
- Chantepie de la Saussaye, P. D.* Geschiedenis van den godsdienst der Germanen vóór hun overgang tot het Christendom. Haarlem. 8:o. 8 + 302 s. 2,25 fl. (Ann. Volkskunde. XII, 225 af A. de Cock. —

- Dietsche Warande. 1901, no. 3 af Lenaerts. — Bulletin du Musée Belge. 1900, no. 9 af C. Lecoutere.)
- De ondergang en de vernieuwing der wereld in de Edda. (Dietsche Warande. 1900.)
- Doepfer, E.* und *Ranisch, W.* Walhall. Die Götterwelt der Germanen. Berlin. 4:o. 64 S. mit farb. Abbildgn. Geb. in Leinw. 20 m.
- Jiriczek, O. I.* Hamlet in Iran. (ZfVk. X, 353—64.)
- Jónsson, Jón.* Raknaslóði = Ragnarsslóði. (Ark. XVII, 53—66.)
- Lefevre, A.* Sur la mythologie germanique et scandinave. (Revue de l'École d'Anthropologie de Paris. 1900.)
- Otrik, A.* Danske Heltasagn. Tegninger af L. Frølich. Kbh. 4:o. 96 s. 6 kr.
- Schück, Henrik.* Till Lodbroks-sagan. (SvFmfT. XI, 131—140.)

V. Arkæologi, kulturhistorie og folkløse.

- Affaldsdynger fra Stenalderen i Danmark undersøgte for Nationalmuseet. Résumé en français. Af *A. P. Madsen, Sophus Müller, Carl Neergaard, C. G. Joh. Petersen, E. Rostrup, K. J. V. Stenstrup, Herluf Wingv.* Kbh. 4:o. 196 s. + 11 pl. 24 kr. (Anm. L'Anthropologie. XII, 451—4 af É. Cartailhac. — Cbl. f. Anthrop. VI, 108—111.)
- Almgren, Oscar.* De nyaste forskningarna om bronsålderns början i Norden. (Ymer. XX, 395—422.)
- Nyfunna brandgropar från la-Tène-tiden i Vestergötland. (SvFmfT. XI, 125—130.) (Ref. Centralbl. f. Anthrop. V, 297—8 af O. Almgren. — Archiv für Anthropologie. XXVII, 145 af J. Mestorf.)
- Ammon, O.* Zur Anthropologie Norwegens. (Centralblatt f. Anthrop. V, 129—137.) (Ref. L'Anthropologie. XI, 301—3.)
- Arbo, C. O. E.* Er der foregæet nye indvandringer i Norden? Forsøg på en anthropologisk besvarelse. (Ymer. XX, 25—49.) Også i særtryk. Krnia. 8:o. 49 s. 1 kr. (Anm. Centralbl. f. Anthrop. V, 212—3 af O. Almgren.)
- Arpi, Rolf.* Meddelanden från Uppsala universitets museum för nordiska fornsaker. (Upplands FmfT. XXI, 364—367.)
- Bendixen, B. E.* Bygdeborg i Ringsaker. (Foren. t. norske Fortidsm. Bev. Aarsb. for 1899, 69—73.)
- Blinkenberg, Chr.* Romerske Bronzekar med Fabrikmærke. (Aarb. 1900, 51—64.) (Ref. Archiv f. Anthrop. XXVII, 139 af J. Mestorf.)
- Romerske Bronzestatuetter. (smst. 65—82.)
- "Domarering" i Vads socken, Vadsbo härad, Västergötland. (Sv. turistför. årsskr. f. 1900, 361—2.)
- Finn, W.* Ein Fund aus dem älteren Steinalter in Dänemark. (Verhandl. d. Berl. Gesellsch. f. Anthrop. 1900, 584—5.)
- Alterthums-Funde in Norwegen und Schweden. (smst. 585—6.)
- Bronze-Funde in Schweden. (smst. 586—7.)

- Folmer, H. C.* Die ersten Bewohner der Nordseeküste, in anthropologischer Hinsicht verglichen mit den gleichzeitig lebenden Germanen in Mitteldeutschland. (Archiv f. Anthrop. XXVI, 747—63.)
- Gustafson, Gabriel.* Et fund af figurerede guldplader. (Foren. t. norske Fortidsm. Bev. Aarsb. for 1899, 86—95.)
- En stenalders boplads paa Jæderen. (Med 1 pl. og 32 fig. i teksten.) 27 s. 8:o. (= Bergens Museums Aarvog 1899. No. 1.) (Anm. Archiv für Anthropologie. XXVII, 142—3 af J. Mestorf.)
- Hackman, A.* Ur våra privatsamlingar. Ett silfverfynd från vikingatiden. (Finskt Museum. VII, 17—25.)
- Helliesen, T.* Oldtidslevninger i Stavanger amt (med 1 kart og 4 plancher). (Stavanger Museum. Aarsb. for 1899.)
- Heydeck, J.* Die Wikingergräber der Kaup bei Wiskiauten, Kreis Fischhausen. — Das Wikingerschiff von Frauenburg, Kreis Braunschweig. (Sitzungsberichte der A.-G. Prussia. H. 21, S. 60, 67.) (Anm. Centralbl. f. Anthrop. V, 304—6 af H. Kemke.)
- Kjær, H. A.* Nogle Vaaben fra den ældre Jernalder. (Aarb. 1900, 112—125.)
- Fund af Smedeværktøj i Grave. (smst. 126—129.)
- Koren, Aug.* Bydeborgen på gården Kasterud i Faaberg. (Folkevennen. XLVIII, 321—8.)
- Kröhnke, O.* Untersuchungen vorgeschichtlicher Bronzen Schleswig-Holsteins. 2. verb. Aufl. Hamburg. 8:o. 48 s. + 1 tvl. 1.80 m.
- Købke, P.* Et Museumsfund vedrørende Guldhornet fra 1639. (Aarb. 1900, 83—91.)
- Löwis of Menar, K. v.* Nachforschungen nach dem Grabe des Wikingerkönigs Ingvar von Schweden in Estland. (Sitzungsber. d. Gesells. f. Gesch. und Altertumsk. d. Ostseeprovinzen Russlands aus dem Jahre 1899, 142—43.)
- Madsen, A. P.* Gravhøje og Gravfund fra Stenalderen i Danmark. Bd. 2. Fyen og Jylland. Kbh. 4:o. 22 s. + 28 pl. 18 kr.
- Montelius, O.* Die Chronologie der ältesten Bronzezeit in Nord-Deutschland und Skandinavien. [III.] (Archiv für Anthropologie. XXVI, 905—1012.)
- Die Chronologie der ältesten Bronzezeit in Nord-Deutschland und Skandinavien. Mit 541 Abb. Sonder-Abdruck aus dem "Archiv für Anthropologie" XXV. und XXVI. Band. Braunschweig. 4:o. 239 s. 20 m. (Anm. Ymer. XX, 395—422 af O. Almgren. — Cbl. f. Anthrop. VI, 54—57 af Deichmüller.)
- Ett i Sverige funnet fornitaliskt bronskärl. Bidrag till vår kunskap om handelsförbindelserna mellan Skandinavien och länderna söder härom före vår tideräknings början. Med 104 fig. (SvFmfT. XI, 1—108.) (Anm. Centralbl. f. Anthrop. V, 296—7 af O. Almgren. — Archiv für Anthropologie. XXVII, 146—7 af J. Mestorf.)
- Der Orient und Europa. Einfluss der orientalischen Cultur auf Europa bis zur Mitte des letzten Jahrtausend v. Chr. Uebers.

- von J. Mestorf. H. 1. Sthm. 1899. 8:o. 6 m. (Ann. Centralbl. f. Anthrop. V, 235—8 af O. Almgren.)
- Montelius, O.* On the earliest Communications between Italy and Scandinavia. (Journal of the Anthropological Institute of Great Britain. XXX, 89—94.)
- Müller, Sophus.* Bronzebælter fra førromersk Tid. (Aarb. 1900, 130—139.) — En fremmed Halsring af Guld fra førromersk Tid. (smst. 140—43.) — Et bornholmsk Lerkar af klassisk Form. (smst. 144—47.) — Et Fund fra Overgangen mellem den førromerske og den romerske Tid. (smst. 148—53.) — Jydske Lerkar med klassiske Enkeltheder. (smst. 154—61.) — Fremmede Lerkar fra romersk Tid. (smst. 162—65.) — Dyrekogler fra Ligbaalet. (smst. 166—182.) — Astragal, Naalegjemme, Ornamentstempel, fra den romerske Tid. (smst. 183—88.) — En Støbeform til „Thorshamre”. (smst. 189—195.) — Drikkehorusbeslag fra Oldtidens Slutning. (smst. 196—202.) — Oldtidens Plov. (smst. 203—222.) — Vognaa til Trædyr. (smst. 223—234.) — Bidselstænger af Hjortetak. (smst. 235—239.) (Ref. Cbl. f. Anthrop. VI, 115—117 af Sarauw.)
- Nationalmuseet. Den danske Samling: Oldtiden. Vejledning for Besøgende. — Heftet indeholder de i Samlingen anbragte Etiketter, trykte i Bogform. Kbh. 8:o.
- Nationalmuseum. Führer durch die dänische Sammlung: Vorgeschichtliche Zeit. Das Heft enthält die deutsche Übersetzung der in der Sammlung angebrachten Etiketten. Kph. 8:o.
- Nicolaissen, O.* Undersøgelser i Tromsø amt 1899. (Foren. t. norske Fortidsm. Bev. Aarsb. for 1899, 34—42.)
— Oldsager, indkomne til Tromsø museum i 1899. (smst. 135—6.)
- Nicolaysen, N.* Udgravninger i 1899. (smst. 59—63.)
- Norges land og folk. VIII. Bratsberg amt. I. Krnia. 8:o. (Heri S. 566—572: Forhistorie.)
- Petersen, Siegw.* Temps préhistoriques. (La Norvège, 128—34.) (Ref. L'Anthropologie. XI, 613—5 af M. Boule.)
— Prehistoric Periods. (Norway, 121—126.)
- Petersen, Th.* Arkæologiske Undersøgelser i Namdalen 1899. Trondhjem. 8:o. 15 s. (= Norske Vid. Selsk. Skr. 1899. No. 8.)
- Retzius, G.* Våra förfäders kranieform. Crania suecica antiqua. (Ymer. XX, 76—87.)
- Rygh, K.* Spredte meddelelser fra oldsagsamlingen. Trondhjem. 8:o. 24 s. (= Norske Vid. Selsk. Skr. 1899. No. 9.) (Ann. Archiv für Anthropologie. XXVII, 144 af J. Mestorf.)
— Videnskabselskabets oldsagsamling i Trondhjem. Tilvækst i 1899 af gjenstande, ældre end reformationen. (Foren. t. norske Fortidsm. Bev. Aarsb. for 1899, 137—164.)
- Rygh, O.* Fortegnelse over de til universitetets samling af nordiske oldsager i 1899 indkomne sager fra tiden før reformationen. (smst. 165—204.)

- Splieth, W.* Inventar der Bronzealterfunde aus Schleswig-Holstein. Kiel. 8:o. 89 s. + 13 tvl. 5 m. (Anm. Cbl. f. Anthrop. VI, 57—59 af A. Hackman.)
- Thomsen, Thomas.* Vævede Stoffer fra Jernalderen. (Aarb. 1900, 257—78.)
- Yfirlit yfir muni, selda og gefna Forngripasafni Íslands 1899. (Árbók h. ísl. fornll. 1900, 43—46.)
- Aspelín, J. R.* Två sigillstampar från medeltiden. (Finskt Museum. VII, 64—65.)
- G. W. G.* Riksvapnet å Riksdagshuset. (Personhist. Tidskr. II, 36—38.)
- Hartmann, B.* Myntfundet fra Sand i Værdalen. Trondhjem. 8:o. 11 s. (= Norske Vid. Selsk. Skr. 1899. No. 6.)
- Hauberg, P.* Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146. Avec un résumé en français: Histoire monétaire du Danemark jusqu'en 1146. Kbh. 4:o. 264 s. + 13 tvl. 12,80 kr. (= Danske Vid. Selsk. Skr. 6. R. Hist. og fil. Afd. V. 1.)
- Hausen, R.* Finlands Medeltidssigill; i afbild utgifna af Finlands Statsarkiv. Hfrs. 4:o. 41 s. + 22 pl. 15 m. (Anm. FT. 1900. II, 226—9 af G. Gft.)
- Jørgensen, C.* Denar-Fundet fra Robbedale. (Aarb. 1900, 92—102.) — Romerske Guldmedailloner. (smst. 103—111.)
- Lagus, W.* Numismatiska anteckningar. II. Om mynt funna i finsk jord. Hfrs. 8:o. 4 + 264 s. + 7 pl. (Särtryck ur Finska Vetenskapssocieteten bidrag till kännedom af Finlands natur och folk. H. 60.) (Anm. FT. 1901. I, 324—9 af Th. Wænerberg. — Cbl. f. Anthrop. VI, 253—5 af A. Hackman.)
- Neovius, Ad.* Heraldiskt. (Personhist. tidskr. II, 124.)
- Olsson, P.* Förteckning öfver Östersunds högre allmänna läroverks mynt- och medaljsamling. VI. Moderna mynt. Europa II. Östersund. 4:o. 32 s. (I: Redogörelse för högre allm. lärov. i Östersund 1899—1900.)
- Svenska skriftprof från Erik den heliges tid till Gustaf III:s efter original i riksarkivet i ljustryck utförda vid generalstabens litografiska anstalt efter urval och med text af *Emil Hildebrand*. H. 2. Nyare tiden. 9 s. i 8:o + 29 pl. Fol. med 128 n.r. Sthm. 15 kr.
- Thiset, A.* Danske adelige Sigiller fra det 15., 16. og 17. Aarhundrede. Gjengivne ved Fototypi ved Pacht & Crone. H. 7—10. Hv. h. 4 s. + 5 tvl. Kbh. Fol. 10 kr.
- Wænerberg, Th.* Numismatik. (Finskt Museum. VII, 46.)
- Ahlén, Abr.* Mässingslagare och gördelmakare. (Medd. från Nord. Mus. 1898, 86—88.)
- Förgyllarne och målarämbetet. (smst. 88—89.)
- Förgyllare, spegelfabrikörer och målarämbetet. (smst. 90.)
- Alander, P. G.* Några ord om Skara läroverk i äldre och nyare tider.

- (”Minnen från Vestergötland”, utg. af Vestgöta nation i Upsala, 43—51.)
- Aspelin, J. R.* Från en bouppteckning i Wiborg för 250 år sedan. (Finskt Museum. VII, 28—29.)
- Bang f. Ellinger, Nina.* Til Narva-Handelens Historie i det 16de Aarhundrede. (HTda. 7. R. II, 541—58.)
- Bendixen, B. E.* Et omrids af Norges handelshistorie. Bergen. 8:o. 57 s.
- Bendtzen, Julius.* Guds Legems Lav eller Papegøjegildet i Aalborg. Kbh. 8:o. 46 s. 0,50 kr.
- Bildt, C.* Svenska minnen och märken i Rom. Sthm. 8:o. 8 + 317 s. + 14 pl. 5,50 kr.
- Boesen, J. E.* Dansk Adel, en Række Skildringer. II, 1—3. 38 s. Program. Sorø. 8:o.
- Brock, P.* Udstyrelsen af en Eremitage i Frederik den Tredies Tid. (Fra Arkiv og Museum. I, 89—97.)
- Carlgren, W. M.* Bidrag till Hernösands allmänna läroverks historia. Föredrag. 18 s. 4:o. (I: Redogörelse för allm. läroverk. i Hernösand 1899—1900.)
- Christensen, Chr. V.* Besættelsen paa Rosborg. En Heksehistorie. Med et Tillæg af Overlæge Fr. Hallager. (Saml. t. jydsk Hist. og Top. 3. R. II, 224—260.)
- Hvorledes en Hekseproces kommer i Gang. En Fortælling fra Agernæs Birk. (Fra Arkiv og Museum. I, 109—134.)
- En herredagsbondes riksdagsudgifter under frihetstiden. (HTsv. XX, 196.)
- Gaardboe, A.* De sidste Natmandsfolk i Vendsyssel. Aarhus. 8:o. 148 s.
- Grandinson, K. G.* Visby handelsförhållanden under hansetiden. (Sve- riges Allmänna Handelsfören. Månadsskr. 1900. N:o. 10, 5—8.)
- Gudmundsson, V.* Nordboernes Skibe i Vikinge- og Sagatiden. Med 7 Billeder. Kbh. 8:o. 28 s. 0,25 kr. (Særtryk Nr. 192 af Folkelæsning.)
- Gummerus, Jaakko.* Beiträge zur Geschichte des Buss- und Beichtwesens in der schwedischen Kirche des Mittelalters. I. Akad. Abhandlung. Upsala. 8:o. 88 + 68 s. 1 m.
- Gustaf Vasas hof- och husapotek. (HTsv. XX, 194—6.)
- Hansen, Ad.* En Notits om engelske Instrumentister ved Frederik den Andens Hof. (Tilskueren. 1900, 549—54.)
- Hillebrand, H.* Sveriges medeltid. Kulturhistorisk skildring. D. 3. H. 2—3. S. 161—480. Sthm. 8:o. 7 kr.
- Hoffmann, M.* Ausgaben einer Lübecker Gesandtschaft (1416 Kopenhagen). (Z. d. Vereins f. Lübeck. Gesch. VIII, 261—69.)
- Karlson, K. Fr.* Blad ur Örebro skolas historia samlade och utgifna. H. 5. 20 + 359 + 80 s. + 1 pl. Örebro. 8:o. (Anm. Kyrkohist. Årsskr. I, 343—52 af Joh. W—k.)
- Kerp, H.* Einfluss der Eiszeit auf das Natur- und Kulturbild der skandinavischen Länder. (Geogr. Zeitschr. VI, 129—139.)

- Lehmann, C. F.* Zur Brettchen-Weberei. (Verh. d. Berl. Ges. f. Anthrop. 1900, 299.)
- Lund, Troels.* Sundhedsbegreber i Norden i det 16. Aarhundrede. Kbh. 8:o. 271 s. 4 kr.
- Mackeprang, M.* Helsingør Bys Inventarium fra 1618. (Fra Arkiv og Museum. I, 426—8.)
- Madsen, E.* Studier over Danmarks Hærvæsen i det 16de Aarhundrede. III. Operative Forhold. S. 179—293. (Militært Tidsskrift. XXIX. Tillægshfte.)
- Møller, H. I.* Dansk Studehold og Studehandel i det 16de og 17de Aarhundrede. (Dansk Tidsskrift. 1900, 585—601.)
- Nervander, E.* En finsk säckpipblåsare på 1400:talet. (Finskt Museum. VII, 67—68.)
- Norges land og folk. VIII. Bratsberg amt. I. Krnia. 8:o. (Heri S. 401—8: Karakter og levemaade. S. 465—470: Klædedragt. S. 470—476: Madstellet. S. 476—501: Gammel norsk tidsregning og primstaven.)
- Olafsen, O.* De ældste Vidnesbyrd om Havedyrkning i Norge. (I Skrifter udg. af Bergens hist. Foren. VI.) 13 s.
— Veie og samfærdselsmidler i Norge i ældre tid. (For Kirke og Kultur. VII, 368—78, 414—25.)
- Olrik, Jørgen.* Et borgerligt Inventar fra Middelalderens Slutning. (Fra Arkiv og Museum. I, 429—32.)
- Pedersen, Holger.* Mandjævning hos Kelterne. (Festskrift til J. I. Ussing, 185—92.)
- Pluim.* De vrouw in de Oud-Germaansche samenleving. (Vragen van den Dag. 1900, April.)
- Rudberg, Aug.* Några drag ur det forna bylifvet i Vestergötland. (Minnen från Vestergötland, 152—7.)
- Scharffenberg, J.* Skarpretteren som Kirurg. (Bibliothek for Læger. 8. R. I, 161—182.)
- Schirmer, H. M.* Bumærker samt et brev af prof. Rygh [om "Lædermynter" m. m.]. (Foren. t. norske Fortidsm. Bev. Aarsb. for 1899, 66—68.)
- Schoenfeld, E. D.* Das Pferd im Dienste des Isländers zur Saga-Zeit. Eine kulturhistorische Studie. Jena. 8:o. 76 s. (Akad. afh. Rostock.) 1,50 m.
- Schüch, H.* Ur gamla papper. Populära kulturhistoriska uppsatser. Ser. 4. Sthm. 1899. 8:o. 214 s. 2,75 kr.
— Svenska Pariserstudier under medeltiden. (Kyrkohist. Årsskr. I, 9—78.)
- Sjögren, O.* Sveriges kulturhistoria för menige man. (Från äldsta tid till Gustaf II Adolf.) Sthm. 1898. 4:o. 206 s. 5 kr.
- Säve, P. A.* Samfærdseln på Gotland i gamla tider. Utg. af J. A. Lundell. Sthm. 8:o. 51 s. 0,35 kr. (= För skola och hem. Svensk bokskatt. 6.)
- Thoroddsen, Thora.* Nogle Ord om islandske Kvinders Udenlands-

- rejser og Kunstfid i Sagatiden. (Kvindernes Blad 24. Maj 1900 og Nordisk Ugeblad for kath. kristne. 1900, 427—31.)
- Wallensteen, J. P.* Ett bondbröllop i Danderyds socken i Uppland 1786. (Medd. från Nord. Mus. 1898, 49—58.)
- Wennersten, O. V.* Gotlands färmärken. (smst. 59—62.)
- Westling, B. G. W.* Hufvuddragen af den svenska folkundervisningens historia. Sthm. 8:o. 4 + 461 s. 4,50 kr.
- Alvrenberg, Jac.* Praktväfnaderna i Åbo slott under Johan III:s tid. (FT. 1900. I, 345—362.)
- Ambrosiani, Sune.* Försvarsanordningar på Uppsala domkyrka. (Upplands FmfT. XXI, 310—315.)
- Bendixen, B. E.* En Bemærkning om Mariakirkens malerier. (I: Skrifter udg. af Bergens hist. Foren. VI.)
- Bæhrendtz, Fabian.* Kalmar domkyrkas grafvar och epitafier. 85 s. (= Meddelanden från Kalmar läns fornminnesförening. II.)
- Charlier, C. V. L.* Bref [om Uppsala domkyrkas orientering]. (Upplands FmfT. XXI, 316—321.)
- Dahlgren, S.* Skara domkyrka. ("Minnen från Vestergötland", utg. af Vestgöta nation i Upsala, 66—75.)
- Ekhoff, E., Nicolaysen, N. og Schirmer, H. M.* Om den rette brug af betegnelsen stavkirke. (Foren. t. norske Fortidsm. Bev. Aarsb. for 1899, 48—58.)
- Friis, F. R.* Bidrag til dansk Kunsthistorie. H. 6. S. 321—384. Kbh. 8:o.
- Hermansen, Cajus.* De oldenborgske Kongers Sværd. Trykt som Manuskrift. Kbh. 8:o. 33 s. + 8 pl.
- Hälgonbilder på altarskåp i finska kyrkor. (Ateneum. III, 256—7.)
- Ingers, Enoch.* Skånskt korsvirkensarkitektur. (Finn, 56—59.)
- Jónsson, Brynjúlf.* Um höfðaletur. (Árbók h. ísl. fornl. 1900, 36—42.)
- Kjellberg, C. M.* Uppsala domkyrkas franska ursprung. (Upplands FmfT. XXI, 282—309.)
- Kornerup, J.* Om Middelalderens Altere og Altertavler. (Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 584—595.)
- Lindgren, Armas.* En lässkylt från 1578. (Finskt Museum. VII, 13—14.)
- Løffler, J. B.* Ruinerne af Vitskøl Klosterkirke undersøgte paa Foranstaltning af Nationalmuseets anden Afdeling. Med Afbildninger i Texten og fem Tavler. Kbh. Fol. 2 + 28 s. 8 kr.
- Mathiesen, Aage og Jensen, C. A.* Bremerholms Admiralsgaard udenfor gamle Østerport. (Fra Arkiv og Museum. I, 191—218.)
- Meinander, K. K.* Väggmålningarna på Jackarby gård i Borgå socken. (Finskt Museum. VII, 1—7, 47.)
- Meyer, Johan.* Indberetning fra en reise til Solliens kirke ved Atna og til Tryssils kirke. (Foren. t. norske Fortidsm. Bev. Aarsb. for 1899, 9—14.)
- [Utstein kloster.] (smst. 43—47.)

- Meyer, Johan.* Indberetning om arkitekt Johan Meyer og arkitekt Fred. Pettersens reiser sommeren 1899, samt om besigtigelse af Aardal kirke, Ryfylke, Moster og Hosanger kirker. (smst. 74—84.)
- Nervander, E.* Medeltida portrætter och vapensköldar i några finska kyrkor. (Finskt Museum. VII, 10—13, 38—43.)
- Ett kyrkokärl från katolsk tid. (smst. 14—15.)
- Kalkmålningar från medlet af 1700-talet i Tenala kyrka. (smst. 25—28.)
- Norges land og folk. VIII. Bratsberg amt. I. Krnia. 8:o. (Heri S. 457—461: Træskjærerkunst. S. 461: Kunstindustri i metal. S. 461—465: Rosemaling.)
- Olsen, Bernhard.* Tvillinggaarden Næs. (Meddelelser fra akademisk Arkitektforening. II, 169—176.)
- Petersen, J. Magnus.* De gamle Kalkmalerier i vore Kirker. Kbh. 8:o. 80 s. 1 kr. (Anm. Cbl. 1901, 114—5 af A. L.)
- Pettersen, Fredrik.* Alstadhaug kirke i Nordre Trondhjems amt. (Foren. t. norske Fortidsm. Bev. Aarsb. for 1899, 114—118.)
- Schirmer, H. M.* Kirken paa Kapitelsberget ved Skien og paa Stein paa Ringerike. (smst. 17—33.)
- Vore middelalderlige arkitekter og bygningsfolk. (smst. 98—113.)
- Skandinavische Holzbauten der Vergangenheit. (Die Denkmalspflege. 1900.)
- Solberg-Nielsen, C.* Helgenskrinene i St. Knuds Kirke i Odense. (Nord. Ugeblad for kath. Kristne. 1900, 401—7.)
- Stjerna, Knut.* Kompanihuset i Malmö. (Finn, 25—28.)
- Sylwan, Otto.* En svensk medeltidskonstnär och hans verk. (NT. 1900, 1—20.)
- Uldall, F.* Et 600 Aars Jubilæum. [En Klokke i Set. Knuds Kirke i Odense.] (Fra Arkiv og Museum. I, 281—4.)
- Upmark, G.* Die Architektur der Renaissance in Schweden (1530—1760). H. 5. S. 73—132 + 10 s. + 20 pl. Berlin. Fol. 20 m.
- Welin, Sanfrid.* Några märkliga Vestgötakyrkor — Husaby, Våmb, Skörstorp och Varnhem — (Minnen från Vestergötland, 76—82.)
- Vistrand, P. G.* Till silfverfuntens i Slottskyrkan historia. (Medd. från Nord. Mus. 1898, 80—84.)
- Stenhuggarämbetets i Stockholm mästarläda. (smst. 84—86.)
- Öhman, Hjalmar.* Medeltidens korstolar i Tyskland, Skandinavien och Finland. Akad. afh. Hfrs. 8:o. 6 + 126 s. + 24 pl. 4,50 kr.
- Bartels, Max.* Isländischer Brauch und Volksglaube in Bezug auf die Nachkommenschaft. (Z. f. Ethnologie. XXXII, 52—86.)
- Danmarks gamle Folkeviser. Danske Ridderviser efter Forarbejder af Svend Grundtvig udgivne af *Axel Otrik*. 2. Bd. 2. H. S. 129—304. Kbh. 8:o. 2,75 kr.
- Davidsson, Ólaf.* Íslenzkar kynjaverur í sjó og vötnum. (Tímarit. XXI, 159—188.)
- The Folklore of Iceland's Fishes. (The Scottish Review, October, 1900.)

- Doncieux, G.* La chanson du roi Renaud, ses dérivées romanes, sa parenté celtique et scandinave. (Romania. XXIX, 219—56.)
- Dyrlund, F.* Om stenkaste og troshöwe. (Dania. VII, 224—232.)
- Feilberg, H. F.* Paradisminder og Paradishåb. (AarbfdK. 1900, 1—56.)
- Folkminnen af *H. & E.* S. 309—372. (= SvLm. 69:e h. IX. 1.)
- Folkmusik från Norra Södermanland upptecknad af *K. P. Leffler*. II. Åttondelspolskor och gammalvalser. Sthm. 8:o. 145 s. 2 kr. (= Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. XI.)
- Freytag, L.* Das Pferd im germanischen Volksglauben. Berlin. 8:o. 79 s. Skoleprogr.
- Fyra folkvisor från Vestergötland. Meddelade af *J. W. Bergström* (Jan i Seltorp). Upptecknade och arrangerade af *Herman Palm*. (Minnen från Vestergötland, 177—182, 185—186.)
- Færøske folkesagn og æventyr udg. ved *Jakob Jakobsen*. H. 3. S. 321—480. Kbh. 8:o.
- Gallée, J. H.* Sporen van Indo-Germaansch ritueel in Germaansche lijkplechtigheden. (Volkskunde. XIII, 89—99, 129—145.)
- Göransson, J.* Ur Skånes saga och historia. Lund. 8:o. 6 + 105 s. 1 kr.
- Hammarstedt, Edv.* Lussi. (Medd. från Nord. Mus. 1898, 1—38.)
- Hammerich, A.* Studien über isländische Musik. (Sammel-Bände d. internat. Musikgesellschaft. 1900. I, 341—371.)
- Holland, A.* Norske folkeviser, digte og stæv til brug i skoler. Krnia. 8:o. 32 s. 0,10 kr.
- Hesselman, Bengt.* Från Uppländska afbygder. (Sv. turistför. årsskr. f. 1900, 255—74.)
- Jahnsson, Ninni.* Tvänne folksägner anknyttande sig till svenskarnes immigration till Pargas och Houtskär. (Finskt Museum. VII, 47—48.)
- Kahle, B.* Aus schwedischem Volksglauben. (ZfVk. X, 194—202.)
- Kristensen, E. Tang.* Danske Skjæmtesagn, samlede af Folkemunde. 1. Samling. (Aarhus.) Mølholm ved Vejle. 8:o. 272 s. 1,75 kr. — Vore Fædres Kirketjeneste, belyst ved Exempler, optegnede efter Folkemunde. Med et Tillæg om Præster og Degne og Studenter. Aarhus. 1899. 8:o. 256 s. 1,75 kr.
- Lampa, Sven.* Folketro om trolen. (Minnen från Vestergötland, 187—191.)
- Lundell, J. A.* Turisten och folklifvet. (Svenska turistför. årsskr. f. 1900, 1—21.)
- Mc Knight, George H.* Germanic Elements in the Story of King Horn. (Publications of the Modern Language Association of America. XV, 221—232.)
- Müller, Th. A.* Studier i danske folkeviser. (Dania. VII, 27—36.)
- Nervander, E.* Medeltidssagan om käringen, som hjalp te djæfvuln. (Finskt Museum. VII, 45—46.)
- Norges land og folk. VIII. Bratsberg amt. I. Krnia. 8:o. (Heri S. 408—412: Religiøse forestillinger. S. 412—423: Overtro og overnaturlige væsener. S. 423—437: Folkeviser og digtning. S. 448—453: Musik. S. 453—457: Telemarkens folkemusik.)

- Nyländska folkvisor ordnade och utgifna af *Ernst Lagus*. 3. (Supplementhäfte.) S. 209—328 + 14 s. Hfrs. 8:o. 2,50 m. (= Nyland. V, B.)
- Nyrop, Kr.* Forgørelse. (Dania. VII, 37—42.)
- Olrik, Axel.* Prøve af Sønderjyllands folkesagn. (Sønderjydske Aarbøger. 1900, 229—37.)
- Pineau, Léon.* Paysans scandinaves d'autrefois et paysans français d'aujourd'hui. (Revue des traditions populaires. XV, 497—502.)
- Sagnakver. Utgefandi *Björn Bjarnason*. Ísafjörður. 8:o. 10 + 104 s. 0,85 kr.
- Schück, Henrik.* En folkloristisk studie. (Ateneum. II, 113—127. Også i *H. Schück*: Ur gamla papper. 4. serien, 56—84.)
- Sigfússon, Stefán.* Íslenska glíman. (Tímarit. XXI, 132—158.)
- Sommerkursus ved universitetet [i Kristiania] 1899. Landsmålskursus. (Anm. Dania. VIII, 64 af A. Olrik.)
- Två folkdanser från Vestergötland. Meddelade af *J. W. Bergström* (Jan i Seltorp). Upptecknade och arrangerade af *Herman Palm*. (Minnen från Vestergötland, 183—4.)
- Whistler, C. W.* Survival of an Odinic Riddle. (The Saga-Book of the Viking Club. II, 151—2.)
- Wintzell, Knut.* Folklore i hem och skola. (Verdandi. XVIII, 178—184.)
- Visor och berättelser samlade af *Jödde i Göljaryd*. H. 2. Sthm. 4:o. 63 s. 2 kr.

VI. Ældre retsvidenskab, historie og topografi.

- Christensen, Chr. V.* Baareprøven. Dens Historie og Stilling i Fortidens Rets- og Naturopfattelse. Kbh. 8:o. 289 s. 4 kr. (Anm. Cbl. 1900, 1608 af O . . . — Zfvk. X, 234—5 af K. Lehmann. — Dania. VII, 220—3 af A. Olrik. — NT. 1901, 130—6 af O. Wanscher. — DLz. 1901, 484—7 af E. R. Daenell.)
- Estlander, E.* Bidrag till en undersökning om klander å lösöre enligt äldre svensk rätt. Akad. afh. Hfrs. 4:o. 7 + 315 s. 2,30 m.
- Fryxell, K. A.* Om svenska biskopsval under medeltiden. Akad. afh. Upsala. 8:o. 8 + 137 s. 1,50 kr. (Anm. Kyrkohist. Årsskr. I, 324—36 af N. Edén.)
- Hertzberg, E.* Odelsret og Odelslov. (Tidsskrift for det norske Landbrug. 1900, 545—53.)
- Mackeprang, M.* Dansk købstadstyrelse fra Valdemar Sejr til Kristian IV (forordn. af 1619). Kbh. 8:o. 285 s. 6 kr. (Anm. Hist. Zeitschr. LXXXVII, 526—9 af D. Schäfer. — Cbl. 1901, 918—9.)
- Matthias, Ernst.* Beiträge zur Erklärung der germanischen Gottesurteile. Burg. 4:o. 22 s. Skoleprogr.
- Munch, P.* Købstadstyrelsen i Danmark fra Kristian IV's tid til enevældens ophør (1619—1848). 1. del. 3 + 237 s. Akad. afh. — 2. del. 196 s. Kbh. 8:o. 15 kr. (Anm. NT. 1900, 330—33)

af C. V. Christensen. — Hist. Zeitschr. LXXXVII, 526—9 af D. Schäfer. — HTno. 4. R. I. Lit. 4—11 af A. Taranger.)

- Aurelius, E.* Adalbert, ärkebiskop af Hamburg-Bremen. (Kyrkohist. Årsskr. 1900, 205—224.)
- Bruns, Fr.* Die Lübecker Bergenfahrer und ihre Chronistik. Berlin. 8:o. 11 + 194 + 465 s. 12 m. (= Hansische Geschichtsquellen. Neue Folge. 2. Bd.) (Anm. Hist. Vierteljahrschrift. IV, 143—4 af W. Stein. — DLz. 1901, 1506—7 af E. Baasch.)
- Bugge, A.* Contributions to the history of the Norsemen in Ireland. I. The Royal Race of Dublin. Krnia. 8:o. 17 s. 0,60 kr. (= Vid. Selsk. Skr. Hist.-fil. Kl. 1900. Nr. 4.) (Anm. DLz. 1901, 1384—6 af H. Zimmer.)
- II. Norse Elements in Gaelic Tradition of Modern Times. Krnia. 8:o. 32 s. 0,80 kr. (= Vid. Selsk. Skr. Hist.-fil. Kl. 1900. No. 5.)
- III. Norse Settlements round the Bristol Channel. Krnia. 8:o. 11 s. 0,60 kr. (= Vid. Selsk. Skr. Hist.-fil. Kl. 1900. No. 6.)
- Billeder fra Nordmændenes storhedstid (Nordmændene i Irland). (Samtiden. XI, 1—18.)
- Minder om vore forfædre paa øen Man. (Samtiden. XI, 245—63.)
- Daac, L.* "Lendermænd" i — Jemteland? (HTno. 4. R. I. Lit. 43—46.)
- Om Affattelsestiden for nogle Afladsbreve. (Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 395—6.)
- Erslev, Kr.* Dagen for Arkonas Indtagelse. (HTda. 7. R. II. 597—600.)
- Fabricius, A.* Korstogte fra Norden til den spanske Halvø. (Aarb. 1900, 16—50.)
- Fabricius, Knud.* Bondeoprøret 1441. (HTda. 7. R. II, 455—519.)
- Fischer, Jos.* Kann Bischof Johannes aus Irland († 1066) mit Recht als erster Martyrer Amerikas bezeichnet werden? (Zeitschr. f. kathol. Theol. XXIV, 756—8.)
- Green, W. C.* The Norsemen in Suffolk. (The Saga-Book of the Viking Club. II, 147—50.)
- v. Gutzeit, W.* Die Rûs der arabischen Schriftsteller. Riga. 8:o. 16 s.
- Jørgensen, J. A.* Bornholms Historie. I. Fra Oldtiden til 1660. Rønne. 8:o. 255 s.
- Klitgaard, C.* Blade af Vendsyssels Historie. Historiske Skildringer i populær Form. Hjøring. 8:o. 314 sp. 3 kr.
- Knauer, Th. J.* Ueber den Ursprung der Benennung „Russ". [Nachrichten des XI. Archäologischen Congresses in Kiew 1899. Kiew. 1899.] (Ref. Archiv für Anthrop. XXVII, 294.)
- Koht, Halvdan.* Det norske kongedømes udvikling. (Samtiden. XI, 304—26.)
- Krøniker fra Valdemarstiden oversatte af *Jørgen Olrik*. Kbh. 8:o. 184 s.

- Körner, Fr.* Ein vergessener Erdteil. Grönländisch-normannische Geschichten nach isländischen Sagen und neuen Grönlandsfahrten. 2. Aufl. Gütersloh. 12:o. 112 s. 0,60 m.
- Lundström, H.* Hvilka äro våra äldsta domkapitel. (Kyrkohist. Årskr. I, 79—86.)
- Mecklenburgische Parteischrift über die Ursachen des Streites zwischen König Albrecht von Schweden und Königin Margaretha von Norwegen und Dänemark von Jahre 1394. (Die Chroniken der deutschen Städte von 14. bis ins 16. Jahrh. XXVI. Die Chroniken der niedersächsischen Städte. Lübeck. II, 355—378.)
- Melsted, Bogi Th.* Utansteftur og erindisrekar útlendra þjóðhöfðingja á Sturlungaöldinni. II. 1239—1264. (Tímarit. XXI, 57—131.) Ogsá i særtryk. Rvík. 8:o. 75 s.
- Þættir úr Íslendingasögu. Alþýðubók. H. 1. Kph. 8:o. 120 s. 1 kr. (Anm. Eimreiðin. VII, 65—70 af Jón Jónsson.)
- Monumenta Scaniae historica. Diplomatarium dioecesis Lundensis. Lunds ärkestifts urkundsbok. Utgifven af *Lauritz Weibull*. 3. bandet. På bekostnad af Lunds domkyrka. Lund. 4:o. 248 s. + 1 pl.
- Norges land og folk. VIII. Bratsberg amt. I. Krnia. 8:o. (Heri S. 572—591: Historia.)
- Norlander, Gust.* Historiska notiser. (Pedagog. tidskr. XXXVI, 225—6.)
- Olrik, Hans.* Knud den hellige i de ældre kildeskrifter og den senere overlevering. (HTda. 7. R. III, 55—80.)
- Olsen, Björn Magnússon.* Um kristnitökuna árið 1000 og tildrög hennar. Rvík. 8:o. 108 s. (Anm. Cbl. 1901, 653 af —nn—.)
- Saxo Grammaticus.* Die ersten neun Bücher der dänischen Geschichte. Uebers. und erläutert von *H. Jantzen*. H. 2. S. 161—533. Berlin. 8:o. 8 m. (Anm. Tff. 3. R. IX, 178—180 af A. Olrik. — Cbl. 1901, 1186. — Studien zur vergl. Literaturg. I af W. Golther.)
- Schütte, Gudmund.* Var Anglerne Tyskere. (Sønderjydske Aarbøger. 1900, 1—61.)
- Setälä, E. N.* När kommo svenskarne till Finland? (Ateneum. III, 336—355. — Samme på finsk. Valvoja 1900, 615—638. Ref. Cbl. f. Anthropol. VI, 287—289 af A. Hackman.)
- Steenstrup, Joh. C. H. R.* Danmarks Sydgrænse og Herredømmet over Holsten ved den historiske Tids Begyndelse (800—1100). Med et Kort over Sydslesvig og Holsten, samt et i Texten trykt Kort over Dannevirke-Egnen. Kbh. 4:o. 8 + 106 s. (Universitetsprogram.) Ogsá i særtryk. 2 kr. (Anm. Revue historique. LXXVI, 238. — Revue critique. 1901. I, 88—89 af E. Beauvois.)
- Venderne og de Danske før Valdemar den Stores Tid. Med et Kort over Østersølandene, samt en i Texten trykt Tegning af Byen Wollin. Kbh. 4:o. 122 s. (Universitetsprogram.) Ogsá i særtryk. 2 kr. (Anm. Revue critique. 1901. I, 89—90 af E. Beauvois.)
- Stein, Walther.* Beiträge zur Geschichte der deutschen Hanse bis um die Mitte des fünfzehnten Jahrhunderts. Giessen. 8:o. 151 s. 3,20 m.

- Stjerna, Knut.* Påfvebrevet om Sankt Eriks korståg. II. 6 s. (HTsv. 1900.)
- Storm, G.* Dronning Margretes Valg i Norge. (HTno. 4. R. I, 1—27.)
- Whistler, C. W.* The Norsemen in Somerset. (The Saga-Book of the Viking Club. II, 151.)
- Ahlenius, K.* Till kändedomen om Skandinaviens geografi och kartografi under 1500-talets senare hälft. Upsala. 8:o. 2 + 141 + 10 s. 2,25 kr. (= Skrifter utg. af K. Humanist. Vetensk.-Samf. i Upsala. VI. 5.) (Anm. HTsv. XXI. Ö. och gr. 14—16 af S. L.)
- Ambrosiani, Sune.* Smärre arkivaliska bidrag till Uppsala historia. (Upplands FmfT. XXI, 342—348.)
- Andersen, C. Chr.* Lidt om det gamle Kjøbenhavn. (Meddelelser fra akademisk Arkitektforening. II, 161—8.)
- Bang, V. og Hansen, S.* Meddelelser om Hornslet Sogn og Omegn i det 16de Aarhundrede. (Saml. t. jydsk Hist. og Top. 3. R. II, 437—62.)
- Bendixen, B. E.* Eyrasteinn. (I: Skrifter udg. af Bergens hist. Foren. VI.)
— Om nogle smaa kirker i Bergen. (smst.)
— Om St. Jørgens-hospital [i Bergen] i Middelalderen. (smst.)
- Berg, W.* Ruinen efter Karlsborgs fäste undersökt. (Bidrag till kändedom om Göteborgs och Bohusläns fornm. VI, 433—563.)
— Dragsmarks klosterruin. (Gbg's turistförenings årsskrift. 1900, 28—45.)
- Birger, Selim.* Några bilder från Skanör och Falsterbo. (Sv. turistför. årsskr. f. 1900, 163—74.)
- Blind, Karl.* The Earliest Traveller to the High North [Pytheas]. (The Saga-Book of the Viking Club. II, 198—217.)
- Broman, O.* "Helsingboken" (Prosten Bromans Gylisvallur.) Utdrag och innehållsöfversikt jämte inledning utgifvet af *K. Hegermarck*. Upsala. 8:o. 284 s. + 1 pl. 2,50 kr.
- Berendtz, F. J.* Kalmar slott. Beskrifning och historia i sammandrag. 2:a uppl. Kalmar. 8:o. 64 s. + 1 pl. 0,75 kr.
- Carlsson, C. A.* Anteckningar om Kristdala socken i Tunaläns härad och Kalmar län. Sthm. 8:o. 12 + 172 s. 3 kr.
- Daae, Ludvig.* Fra Kongsbergs fortid. (Folkevennen. 48. årg. 65—83, 151—173.)
- Fenger, L.* Kirken og Antoniusklosteret i Præstø. (Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 546—561.)
- Fra det gamle Fredriksstad. (Folkevennen. 48. årg. 254—259.)
- Grill, Claes.* Bohus. (Gbg's turistfören. årsskr. 1900, 46—53.)
- Hahr, A.* De svenska kungliga lustslotten Drottningholm, Gripsholm, Haga, Rosersberg, Rosendal, Tullgarn och Sofiero, deras historia, deras forna och nuvarande utseende . . . deras möblering, konstskatter och samlingar samt historiska minnen. Med omkring 600 illustrationer. H. 4—42. S. 73—1015. Sthm. 8:o. 11,70 kr.

- Hansen, S.* Gudena, Gudenkjær, Gudensø, Gudenfjord. (Saml. t. jydsk Hist. og Top. 3. R. II, 465—86.)
 — Nedre Bro, Nedde Aa og Wedthug Mark ved Vejle. (smst. 524—28.)
- Hildebrand, Karl.* En skildring af Upplands land och folk. (Upplands FmfT. XXI, 278—281.)
- Hjorth, R.* o. *Lindberg, G.* Barne häråd i Skaraborgs län. Beskrifning, historia, sägner och kulturbilder. Venersborg, 1899. 148 s.
- Hoff, J. A.* Tønsberg. Bidrag til Byens Historie. Tønsberg. 8:o. 8 + 253 s. 1,60 kr.
- Jónsson, Brynjúlf.* Rannsókn í Rangárþingi sumarid 1899. (Árbók h. isl. fornl. 1900, 1—8.)
 — Rannsóknir í Snæfellsnessýslu sumarid 1899. (smst. 9—27.)
 — Fornleifar í Hörgsholti. (smst. 28—29.)
 — Um Haugavað og Böðvarstóftir. (smst. 29—31.)
 — Athugasemd um Steinraudaarstaði. (smst. 34; se også Þjóðolfur. 52. ár, no. 11.)
- Kahle, B.* Ein Sommer auf Island. Mit zahlreichen Illustrationen und einer Karte von Island. Berlin. 8:o. 8 + 285 s. 4 m. (Anm. Revue critique. 1900. I, 155—6 af L. Pineau. — Eimreidn. VI, 146—7 af Þorvald Þoroddsen. — Cbl. 1900, 930—1 af —nn—. — PMLB. 1900, 75—76 af Thoroddsen. — DLz. 1901, 1511—12 af G. Neckel. — Litbl. 1901, 154—9 af A. Gebhardt.)
- Kier, A. Th.* Nordre Østerdalen. En historisk-statistisk studie over befolkningsforhold og næringsliv i Nordre Østerdalens fogderi. (Det norske geogr. selsk. aarvog. XI, 66—96.)
- Klitgaard, C.* Meddelelser om Slettegaard og dens Ejere. (Saml. t. jydsk Hist. og Top. 3. R. II, 261—292.)
- Kornerup, Th.* Islande. Monuments de l'antiquité. Nature. Itinéraires de touristes en langue anglaise. Copenhague. 8:o. 32 s. Ikke i boghand.
- Lindell, August.* Bidrag till historien om Norrbottens läns bebyggande och odling. Akad. afh. Lund. — Malmö. 8:o. 96 s. 1 kr.
- Lindström, Johan.* Jämtland och Härjedalen från äldsta tider till våra dagar. Sthm. 8:o. 80 s. 1 kr.
- Lose, E. V.* Historiske Fortællinger om Skeby og Otterup Sogne og til Dels deres nærmeste Omegn, især i ældre Tid. Odense. 8:o. 209 s.
- Lundberg, A. V.* Vadstena, Omberg och Alvastra. Anteckningar. Vadstena. 8:o. 136 s. 1,75 kr.
- Lönborg, Sven.* Några ställen hos Plinius och Tacitus och Nordeuropas geografi. (Eranos. IV, 20—27.)
- Müller, Sophus.* Halvkredsvolden ved Danevirke. (Aarb. 1900, 240—256.)
- Neergaard, Carl.* Helliggesthus og Duebrødrehospital i Roskilde. (Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 445—497.)
- Nielsen, A. C.* Vadgaard i Himmerland som Præstebolig og Bondehjem. Historiske Notitser. (Saml. t. jydsk Hist. og Top. 3. R. II, 401—436.)

- Rørdam, H. F.* Om Vardes Fortid, særlig i kirkelig Henseende. (Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 596—602.)
- Schiøtt, Fr.* Det kgl. Landslot Frydendal 1668—70. (Fra Arkiv og Museum. I, 219—251.)
- Schumann, Oskar.* Islands Siedelungsgebiete während der Landnáma-tid. Akad. afh. Leipzig. 8:o. 53 s. + 1 kort. (= Mitth. d. Vereins f. Erdkunde zu Leipzig. 1899, 85—141.) (Anm. PMLB. 1900, 132—3 af Thoroddsen.)
- Schäfer, Dietrich.* Die Ausgrabungen bei Falsterbo. (Hansische Geschichtsbl. 1899, 63—92.)
- Snöbom, A. Th.* Gotlands land och folk. Hufvuddragen till en teckning af Gotland och dess öden från äldre till nuvarande tider. 2. uppl. Sluthäftet. S. 257—378. Visby. 8:o. 0,60 kr.
- Stemann.* Randers Bys Indhegning i Slutningen af det 17de Aarhundrede. (Saml. t. jydsk Hist. og Top. 3. R. II, 293—325.)
- Randers Porte og Broer i sidste Halvdel af 17de Aarhundrede. (smst. 508—519.)
- Randers Helligaandshus. Et Kloster fra Katholicismens Forfaldsperiode (Slutning). (Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 294—339.)
- Storgaard Pedersen, P.* Ulfborg Herred. En historisk-topografisk Beskrivelse. Ringkjøbing. 8:o. 11 + 264 s. 2,50 kr.
- Storm, G.* Et brev til pave Nicolaus den 5te om Norges beliggenhed og andre. (Det norske geogr. selsk. aarbog. X, 1—13.)
- Svevia antiqua & hodierna.* Opus celeberrimum (a *Erico Dahlberg* editum), dirigente Hans Hildebrand, denuo editum. Pars XXI (ultima). S. 49—93 + 13 pl. Sthm. Fol. Kompl. 73,50 kr.
- Söderberg, E. N.* En gammal riksgränsbygd. (Sv. turistför. årsskr. f. 1900, 237—54.)
- Sørensen, S. A.* Det gamle Skiringssal. I. Stedets Beliggenhed. Krnia. 8:o. 100 s. + 1 Reproduktion af en gammel Pennetegning fra Aaret 1445. 1,60 kr. (Anm. Tff. 3. R. IX, 161—5 af Finnur Jónsson.)
- Thoroddsen, Þorvaldur.* Landfræðissaga Íslands. Hugmyndir manna um Ísland, náttúruskoðun og rannsóknir, fyrr og síðar. III, 1. Kph. 8:o. 112 s. 1,25 kr.
- Thrap-Meyer.* Notitser vedkommende ruinerne paa Storøen i Tyrifjorden. (Foren. t. norske Fortidsm. Bev. Aarab. for 1899, 6—8.)
- West, J. C.* Danmark i Fortid og Nutid. En populær historisk-topografisk Beskrivelse af Danmark fra de ældste Tider til vore Dage. H. 3—5. S. 97—160. Kbh. 8:o. 0,75 kr.

Tillæg.

Anmeldelser af tidligere udkomne arbejder.

- Beckman, Nat.* Språkpsykologi och modersmålsundervisning. Lund. 1899. 8:o. (Anm. Tidskr. utg. af Pedag. Fören. i Finland. XXXVII, 216—7 af L. Hagman.)
- Bilfinger, G.* Das altnordische Jahr. Stuttgart. 1899. 4:o. (Anm.

- Museum. VIII, 225—6 af R. Fruin. — Hist. Vierteljahrschrift. IV, 524—7 af E. Mogk.)
- Bugge, S.* The Home of the Eddic Poems. London. 1899. 8:o. (Anm. Journal of American Folk-Lore. XII, 301—3 af F. N. Robinson. — AfdA. XXVII, 146—9 af F. Detter.)
- Chadwick, H. M.* The cult of Othin. London. 1899. 8:o. (Anm. AfdA. XXVII, 205—6 af A. Heusler.)
- Collingwood, W. G.* and *Stefánsson, Jón.* A pilgrimage to the Saga-Steads of Iceland. Ulverston. 1899. 4:o. (Anm. Eimreidín. VI, 148—52 af Valtýr Guðmundsson.)
- Danske Folkeviser med gamle Melodier. Ved *Th. Laub* og *A. Olrik*. Kbh. 1899. 8:o. (Anm. Højskolebladet. 1900, 255—8 af K. Jørgensen.)
- Den ældre Edda. Overs. af *G. A. Gjessing*. Krnia. 1899. 8:o. (Anm. Ark. XVII, 373—4 af Finnur Jónsson.)
- Edén, N.* Om centralregeringens organisation under den äldre Vasatiden (1522—1594). Upsala. 1899. 8:o. (Anm. Cbl. 1900, 1601—2.)
- Erkebiskop Henrik Kalteisens Kopibog. Udg. ved *Al. Bugge*. Krnia. 1899. 8:o. (Anm. Cbl. 1900, 1971 af —tt—.)
- Erlingsson, Th.* Ruins of the Saga Time. London. 1899. 8:o. (Anm. Præhist. Blätter. XII, 58—59.)
- Feilberg, H. F.* Dansk Bondeliv. II. Kbh. 1899. 8:o. (Anm. Højskolebladet. 1900, 605—612 af S. Alkærsig.)
- Grohmann, W.* Herders nordische Studien. Berlin. 1899. 8:o. (Anm. AfdA. XXVII, 215—6 af E. Sch.)
- Hamlet in Iceland . . . ed. by *J. Gollancz*. London. 1898. 8:o. (Anm. Cbl. 1901, 1149.)
- Jespersen, O.* Fonetik. Kbh. 1897—99. 8:o. (Anm. Die neueren Sprachen. VIII, 144—52 af H. Klinghardt. — Ark. XVII, 374—82 af H. Pipping.)
- Kahle, B.* Isländische geistliche Dichtungen. Heidelberg. 1898. 8:o. (Anm. Litbl. 1900, 366—7 af E. Mogk.)
- Karter og topografiske tegninger vedkommende Trondhjem og Trøndelagen. H. 1. Trondhjem. 1899. Fol. (Anm. Foren. t. norske Fortidsm. Bev. Aarsb. for 1899, 211—212.)
- Kier, Chr.* Edictus Rotari. Aarhus. 1898. 8:o. (Anm. Nouvelle Revue historique de droit français et étranger. XXIV, 142—55 af R. Dareste. — Z. d. Savigny-Stiftung f. Rechtsgesch. Germ. Abth. XXI, 253—6 af M. Pappenheim. — AfdA. XXVII, 228—30 af R. Much.)
- Koren-Wiberg.* Det tyske Kontor i Bergen. Bergen. 1899. 4:o. (Anm. Foren. t. norske Fortidsm. Bev. Aarsb. for 1899, 209—210.)
- La Saga de Gunnlaug Langue de Serpent, traduite par *F. Wagner*. Gand. 1899. 8:o. (Anm. Ark. XVII, 383—4 af R. C. Boer.)
- Ljungstedt, K.* Grunddragen af modersmålets historia. Sthm. 1898. 8:o. (Anm. Verdandi. XVII, 49—51 af Lt.)

- Lund, Troels.* Himmelsbild und Weltanschauung. Lpz. 1899. 8:o.
(Anm. IFAnz. XII, 1—5 af E. Grosse.)
- Nordiska fornkväden övers. af A. Åkerblom.* I. Lund. 1899. 8:o.
(Anm. DLz. 1901, 1374—6 af F. Jonas.)
- Norcen, Ad.* Spridda studier. Sthm. 1895. 8:o. (Anm. DLz. 1900,
3045—8 af W. Ranisch.)
- Pineau, L.* Les vieux chants populaires scandinaves. I. Paris. 1898.
8:o. (Anm. Bulletin de Folklore. III, 112—128 af Eug. Mon-
sieur. — Archivio per lo studio delle tradizioni popolari. XIX.)
- Poestion, J. C.* Isländische Dichter der Neuzeit. Leipzig. 1897. 8:o.
(Anm. Cbl. 1901, 1724—5 af A. Gebhardt. — Journal of Germ.
Philol. III, 272—5 af P. Groth.)
- Retzius, G.* Crania suecica antiqua. Sthm. 1899. Fol. (Anm. Cen-
tralbl. f. Anthropol. V, 238 af O. Almgren. — VI, 166—168 af O.
Ammon.)
- Svendsen, R.* Ringsaker kirke. Krnia. 1899. 8:o. (Anm. Foren.
t. norske Fortidsm. Bev. Aarsb. for 1899, 212—13.)
- Sverris saga.* The Saga of King Sverri of Norway, translated by J.
Septon. London. 1899. 8:o. (Anm. Ark. XVII, 311—6 af R.
C. Boer.)
- Tamm, Fr.* Om avledningsändelser hos svenska adjektiv. Upsala.
1899. 8:o. (Anm. AfdA. XXVII, 92 af A. Heusler. — Litbl.
1901, 238—9 af A. Gebhardt.)
— Om ändelser hos adverb. (sst.)
- Tille, Al.* Yule and Christmas, their place in the Germanic Year.
London. 1899. 8:o. (Anm. Mélusine. X, 189—91 af H. Gaidoz.
— Hist. Vierteljahrschrift. IV, 524—7 af E. Mogk. — Litbl. 1900,
401—3 af E. Mogk. — ZfdPh. XXXIII, 251—6 af Fr. Kauff-
mann.)
- Torp, A. og Falk, H.* Dansk-Norskens Lydhistorie. Chrnia. 1898.
8:o. (Anm. Journal of Germ. Philol. III, 275—6 af P. Groth. —
Ark. XVII, 79—93 af M. Kristensen.)
- Wrangel, E.* Till belysning af de litterära förbindelserna mellan Sve-
rige och Tyskland. Lund. 1899. 4:o. (Anm. Z. f. vergl. Lit-
gesch. N. F. XIV, 385—6 af H. Jantzen.)
- Zwei Isländergeschichten . . .* hrsg. von A. Heusler. Berlin. 1897. 8:o.
(Anm. AfdA. XXVII, 230—4 af E. Mogk.)

Palaestra. Untersuchungen und Texte aus der deutschen und englischen Philologie. Herausgegeben von Alois Brandl und Erich Schmidt. XI. Die Gautrekssaga. Von Wilhelm Ranisch. Berlin 1900. 8.vo. CXII + 76 ss. Mk. 5,50.

Den kortere redaktion af Gautrekssaga udgives her for første Gang; den længere har været trykt i FAS. III, men genudgives her kritisk. I en udførlig indledning gør udg. rede for håndskrifter, redaktioner og kilder. Sagaen følges i hdskr. stadig af Hrólfs saga Gautrekssonar, der også findes i en kortere og længere form; efter den kortere Gautrekssaga følger i hdskr. den kortere Hrólfs saga, efter den længere G.-saga den længere Hr.-saga. Udgiveren af Hrólfs saga, Detter, har (Zwei Fornaldarsögur, Halle 1891, VIII ff.) vist, at den korte redaktion af denne saga er den ældste og grundlaget for den længere; Ranisch viser, at forholdet er det samme for Gautrekssagas vedkommende. — Foran den længere G.-saga + Hr.-saga går i hdskr. — eller har oprindeligt gået — den længere redaktion af Mágus saga, som ligeledes (Cederschiöld: Fornsögur Suðrlanda XIV) er yngre end denne sagas kortere redaktion. Det er måske ikke for dristigt at antage, at bearbejderen af de tre sagaer er en og samme mand (Ranisch XXXIX, note 2), og hvis dette er tilfældet, har man et middel til relativt at bestemme den yngre G.-sagas tilblivelsestid, idet bearbejderen af Mágussaga benytter Didrikssaga. Den yngre G.-saga er da ikke ældre end fra sidste halvdel af det 13:de årh., hvilket vil stemme med Ranisch's antagelse (LXXV), at Refssaga i den i den ældre G.-saga foreliggende form må være ældre end c. 1265.

Detter har (Z. F. XXXV) antaget Hr.-saga for et selvstændigt litterært produkt; i tilslutning dertil viser Ranisch, at G.-saga er forfattet senere og med benyttelse af Hr.-saga.

Gautrekssaga består væsentlig af to fortællinger, Gautapátr om Gautreks fader og Refssaga om den snilde islænder Refr, som blev gift med Gautreks datter; om Gautrekr selv, Hrólfs fader, får vi i sagaen, som bærer hans navn, ikke synderligt mere at vide, end hvad indledningen til Hr.-saga siger os; han er kun det led, som binder fortællingerne om Gauti og Refr sammen. — At G.-sagas forfatter ikke vilkårlig⁶ har knyttet Gauti—Gautrekr—Refr sammen, fremgår både af indledningen til Hr.-saga og af Saxos fortælling (8:de bog) om islænderen Refo, der kommer til den norske konge Goto og den danske Gotricus. Olrik har (Sakse II, 137) taget Saxos form af denne fortælling for den ældste og i sagaens form fundet en tydelig udvikling i eventyrlig retning. I tilslutning dertil fremdrager Ranisch en række eventyr af typen "Hans im Glück" (Brdr. Grimm, nr. 83) og slutter af den slående parallelisme mellem even-

tyrtypen og sagaen, at en prototyp for eventyret må have påvirket fortællingen om Refr, således som denne fremtræder i G.-saga. — Fjærnerne fra sagaen står eventyrene om guldgåsen og bøjlerprøverne, som R. sætter i forbindelse med fortællingen om Refs giftermål; kun en enkelt, siciliansk, eventyrform frembyder virkelig overensstemmelse, endda kun i et enkelt led; det vilde her være forsigtigere og rigtigere kun at anføre eventyrene som beviser for Refssagas helt igennem eventyrlige karakter. Om denne sagaens udvikling i eventyrlig retning helt er foregået i tiden mellem Saxos kildes og G.-sagas affattelse, er ikke ganske sikkert; Saxo tager af sin kilde kun det, som han kan bruge til sin danske kongehistorie; Refs besøg hos Rolv Krake og Ella kan han godt have kendt, men med forsæt udeladt, da disse konger jo ikke kunde være samtidige med Gotricus, Gorms søn; at Saxo ikke er bange for at tilskære fortællingen efter sit tarv, viser han ved at gøre Gauti til norsk konge, naturligvis fordi han har Gorm som Gautreks fader. Saxos kilde kan altså godt have stået sagaen nærmere, end vi nu kan se.

Selvfølgelig fejler Saxo ved at knytte Refssaga til den danske kong Gotricus; at derimod forfatteren af G.-saga ikke handler vilkårligt ved at knytte Refssaga til den Gautrekr, som efter Ynglingasaga (k. 34, ed. Jónsson) og Hrólfssaga (k. 1, ed. Detter) var søn af Gauti, det fremgår både af Háttalykill, hvis dette digt, som Ranisch mener (II), viser kendskab til Refssaga, og navnlig af Hrólfssaga, hvis indledning nødvendig forudsætter Refssaga bekendt (modsat Detter: Z. F. XXXV.).

Mere tvivlsomt er det, om forf. af G.-saga i sin fortælling om Gauti har holdt sig til nogen virkelig, til Gauti's navn knyttet tradition. — Gauti kendes udenfor sagaen kun som navn i genealogien Gauti-Gautrekr (se ovf.); sandsynligvis er det sagaens forf. selv, som for dog at fortælle noget om sin helt har knyttet hans fødsel til et eventyr af en meget udbredt type, om kongen, som kommer til den afsides levende bonde og avler en søn med hans datter (LXXVI ff.)

I en smuk undersøgelse (LXXXIII ff.) fører udg. Víkarssaga og Víkarsbálkr, der kun findes i sagaens yngre redaktion og ikke oprindeligt kan have hørt til den, tilbage til deres oprindelige skikkelse, før interpolatoren omarbejdede dem, og gør rede for den i sagaen forekommende form af Víkarssagnet uden dog at gå nærmere ind på dette sagns stilling blandt Starkadsagnene, som jo navnlig Müllenhoff (D. A. V.) og Olrik (Sakse II) har behandlet.

Som helhed er udgiverens resultater angående sagaens tilblivelse og kilder utvivlsomme; i enkeltheder går han måske under tiden for vidt i sin stræben efter at forklare alle de for sagaens form af sagnene særlige træk, som f. ex. når han i Gautapáttrs fortælling om forældrenes selvføring ser en afbleget erindring om den gamle skik at dræbe de svage og affældige i tilfælde af hungersnød (LXXVIII f.); det er hverken nødvendigt eller rigtigt

at søge historiske eller litterære forbilleder for alle de ny motiver, hver enkelt forfatter kan have udstyret sin form af et sagn eller eventyr med.

Gennem behandlingen af Gauti-Gautrekr kommer udgiveren ind på Hrólfs saga. Dette har (Z. F. XXXV ff.) fremdraget paralleller fra andre fornaldarsögur til de fleste af episoderne i denne saga; Ranisch viser (XLIV ff.), at sagaen i hele sin komposition er afhængig af Ragnars vikingesaga (Ólrik Sakse II, 129), og antager, at sagnkongen Hrólfr ikke er ældre end sagaen selv, der må være lavet i det 13:de årh. af en islænder, som nedledte sin herkomst fra Götland.

Det er muligt, at udg. har ret heri. Hrólfr kendes ganske vist udenfor sagaen fra en strofe i Hyndluljóð (24 ed. Jónsson), som sammen med Hrólfr enn gamli nævner Þórir jarnskjöldr og Grímr arðskafi; disse sættes også af sagaen i forbindelse med Hrólfr, og digtets Hrólfr enn gamli må da være den samme som sagaens Hrólfr Gautreksson. Nu er imidlertid strofen i Hyndluljóð sikkert uægte (Jónsson lit. hist. I, 200) og kan altså stamme fra sagaen, og at forholdet virkelig er således, er der et enkelt træk, der direkte taler for. Sagaens Þórir jarnskjöldr har efter Heinzel (ostgot. Heldens. s. 74) sit forbillede i Virginals Hildebrand; fortællingen om Þórir må da vel være ældre end Hrólfs saga, og rimeligvis er det først sagaforfatteren selv, som har sat Þórir i forbindelse med Hrólfr. Dette vil stemme med hele sagaens karakter som kompilation, og i samme retning peger det, at sagaens forf. tydeligt nok stiller sig kritisk overfor den eventyrlige beretning om Þórir, idet han (Z. F. s. 75) søger at bortforklare det overnaturlige i, at Þórir i så lang tid ingen søde tager til sig. — Hvis dette er rigtigt, må Hyndl. 24, som også knytter Þórir til Hrólfr, stamme fra sagaen, vist dog gennem mellemlid, idet tilnavnet arðskafi til Grímr og måske også nævnelser af andre, for sagaen ukendte helte i "hird Hrólfs en gamla" tyder på en videre udvikling af sagaens sagnform.

Hyndluljóð kan altså ikke bevise tilværelsen af en sagnhelt, Hrólfr Gautreksson, før sagaens tid. I sagaen selv påberåber forf. sig imidlertid flere steder tradition for, hvad han fortæller. S. 30, l. 17: "Höfum vér þat heyrð, at í þann tíma hafi eigi verið eitt skip skipat fleirum köppum en með Hrólfi konungi Gautrekssyni á drekanum Grímarsnaut, þóat vér kunnum fá at nefna eða frá at segja". S. 76, l. 11: "Höfum vér þat heyrð, at hann [Gautrekr Hrólfs] hafi herjat til Íslandz með styrk Asmundar, Skotakonungs, ok fengit þar ríki af Hrólfi Írakonungi, þá er hann gerðisk gamlaðr". S. 78, l. 3: "Svá segja fornir menn ok fróðir, at saga sjá sé sönn, þóat hón hafi eigi á tabulum skrifuð verið, eða á steinum klöppuð, ok hafa menn þó í minni lagt, ok mörg sé þau hreystiverk Hrólfs konungs Gautrekssonar, er eigi standa í þessi sögu; þrýtr fyrr seinan þenna en hans snildarverk". — Man vil

dog let se, at indholdet af denne mundtlige tradition, som forf. her henviser til, er temmelig intetsigende og navnlig ikke oplyser noget om sagaens hovedperson Hrólfr; der er næppe noget i vejen for at antage, at disse henvisninger kun skyldes forfatterens stræben efter at gøre sin fortælling så troværdig som muligt. På samme måde kan det opfattes, når forf. (s. 78, l. 8 ff.) søger at forsvare hele sagaens pålidelighed og begivenhedernes sandsynlighed (sml. fortalen til Didrikssaga).

Rimeligvis har da udg. ret i, at sagnkongen Hrólfr er en af sagaforf. selv opfundne figur; i hvert fald er alt, hvad der fortælles om ham, lånt andet steds fra, og det er en vilkårlighed af sagaforf. at gøre ham til en søn af den Gautrekr, han kendte fra Refs-saga. Med rette anser Ranisch genealogien Gauti-Gautrekr-Hrólfr for ung; genealogien i Landnáma viser dette, om den end ikke, som udg. mener, er tilstrækkelig til "Verdacht gegen die Person des Hrólfr zu erwecken". (XLII). Mistanke mod Hrólfs oprindelig-hed som sagnfigur vækkes snarere deraf, at intet af de i sagaen om ham fortalte træk gør indtryk af oprindelig at være knyttet til ham.

Ranisch's undersøgelser er både skarpsindige og grundige, og hans resultater vil utvivlsomt i alt væsentlig blive stående; arbejdet er som helhed et meget smukt bidrag til forståelsen af den nordiske sagnlitteraturs udvikling.

København, Februar 1901.

Henrik Bertelsen.

Ett beriktigande.

Som jag på grund av bristande, om icke just anledning, så dock tid ock lust hittills aldrig belamrat Arkivet med något svaromål i anledning av dess ärade huvudredaktörs kritik av mitt författarskap, så må det för en gång tillåtas mig att medelst skapan-det av ett undantag bekräfta regeln. Jag säger ett, ty jag förlitar mig uppå, att min vetenskaplige medbroder ock redaktionelle för-man, därest han godhetsfullt framdeles i samma grad som hittills uppmärksammar mina vetenskapliga försök, skall jöra det lätt för mig att hålla löftet att aldrig någonsin jöra så mera.

I Arkivets förra häfte s. 158, r. 3 f. uppjer Kock vid sin kritik av mitt "icke lyckliga försök" att förklara *r*-förlusten i *anna(r)t* m. m., att jag med "schwachtönige silbe" menar detsamma som Kock kallar "stavelse med svag *lev*is". Det förundrar mig en smula att finna, det en tärminologi, som jag — ock många med mig — nu i minst tio års tid använt ock i många arbeten definierat, icke är min kritiker mera bekant. I själva det kritiserade arbetet heter det nämligen (Aisl. gram. s. 31, r. 13—16 nedifrån; likaså Aschw.

gram. § 57, Grundriss I¹ § 23 och I² § 24, Inledning till modersmålets prosodi s. 11, Grunddragen af modersmålets prosodi s. 11): "eine silbe [kann] entweder haupttonig, stark nebetonig, schwach nebetonig oder unbetont sein. Die haupt- und stark nebetonigen fassen wir als starktonige, die andern als schwachtonige¹) zusammen". Härav framgår, att jag med "schwachtonigkeit" menar såväl "schwacher nebeton" (= Kocks både levis, vare sig stark eller svag, ock levior), som "unton" ("unbetontheit" = Kocks levissimus). I förevarande fall har jag — såsom av Aschw. gram. s. 53 r. 8 ("unbetonte ultima [hat] . . . in gewissen stellungen annar") framgår — särskilt tänkt på det sednare fallet ock sålunda, i likhet med vad Kock nu gör (s. 159), antagit, att *anna(r)t* haft "levissimus" på ultima.

S. 158 r. 8 f. påstår Kock vidare, att jag menar, det "*okkart*, *okkarn* etc. måhända varit formellt sammansatta ord med semifortis". Denna i sanning "obegripliga" åsikt tillskriver han mig på grund av följande — interpolerade — sitat från mig: "die *r*-formen [i *okka(r)n*, *okka(r)t*, *nokko(r)n* etc.] beruhen auf analogischer neuerung oder wie in *kofa(r)n* schosshund auf starkem nebeton". Härvid är att märka, dels att interpolatsjonen för att tillgodose min mening bör äga rum icke där Kock företar den, utan näst efter "neuerung"; dels att den välvillige läsaren tvevelsutan inser, att "wie in *kofa(r)n*" är att översätta med "såsom fallet är i *kofa(r)n* [men naturligtvis icke i de förut anförda orden]". Att man har rätt, att hos *kofa(r)n* förutsätta ett uttal med "semifortis" på ultima, bevisar det av Kock själv (s. 160) från Ångermanland m. m. anförda *köván*, som t. o. m. har "fortis".

Uppsala 6 des. 1901.

Adolf Noreen.

Svar.

I ovanstående Beriktigande klagar prof. Noreen över att jag i Ark. nf. XIV, 158 missförstått en punkt i hans Aisl. gr² § 240 s. 135 r. 2—3. — Jag anser fortfarande, att N:s ord på a. st. icke rimligtvis kunna förstås på annat sätt, än jag gjort, och N. synes i sitt Beriktigande själv finna, att orden lätt kunna så uppfattas.

Efter att hava nämnt, att redan Gíslason anmärkt *r*-förlusten i *annat* etc., i *okkat* jämte *okkart* etc., samt att man naturligtvis insett, att akcentueringen spelat en roll vid förlusten av *r* i dessa ord, yttrade jag i Ark. nf. XIV, 158 rad 1ff.:

"Noreens försök Aisl. gramm.² § 240 att förklara saken är icke lyckligt. Han menar, att *r* ljudlagsenligt skulle förloras i "schwachtoniger silbe", d. v. s. i stavelser med svag levis . . ."

¹) Spärrningen nu jord av mig.

Ehuru N. i sitt Beriktigande icke korrekt angiver förhållandet mellan hans och min akcent-terminologi, anmärker han med rätta mot detta mitt yttrande, att hans term "schwachtönige silbe" icke är identisk med min term "stavelse med svag levis". Detta mitt förbiseende förklaras (men ursäktas icke) därav, att N. i sin terminologi brukar de snarlika benämningarna "schwachtönige silbe" och "schwach nebentonige silbe"; det är hans "schwach nebentonige silbe", som väsentligen motsvaras av en stavelse med svag levis enligt min terminologi.

I ovan anförda citat ur Ark. nf. XIV, 158 bör uttrycket *svag levis* utbytas mot *svag levis, levior eller levissimus*. Då är mitt yttrande korrekt.

Men huvudsaken torde vara: hvilket inflytande hava dessa mina ord havt på min förklaring av utvecklingen *annart > annat* och av växlingen *okkarn : okkan* etc.? Svaret måste vara: *intet*.

Och vidare: är N:s förklaring av saken i Aisl. gr. § 240 eller i Aschw. gr. § 289,2 (och § 320,2) tillfredsställande, då man så, som sig bör, fattar uttrycket "schwachtönige silbe"? Svaret måste vara: *nej*.

N. menar enligt sitt Beriktigande med *schwachtönigkeit* 'såväl "schwacher nebenton" (= Kocks både levis, vare sig stark eller svag, ock levior), som "unton" ("unbetontheit" = Kocks levissimus)'. I Aisl. gr.² § 240 heter det: "*r* (urn. *r*) schwindet vor *n*, *t* in schwachtöniger silbe"; och i Aschw. gr. § 289,2: "*rn* > *nm* allgemein in schwachtönigem auslaut (dann zu *n* verkürzt . . .)". Dessa uttalanden äro alltså enligt N:s nyss anförda ord att översätta: "*r* (urn. *r*) förloras framför *n*, *t* i stavelser med stark levis¹), svag levis, levior eller levissimus" — och: "*rn* blir såsom slutljud "allgemein" till *nm* (senare förkortat till *n*) i stavelser med stark levis¹), svag levis, levior eller levissimus."

I motsats härtill anser jag, att i det äldre fornspråket slutljudande *rn*, *rt* blevo till *n*, *t* blott i stavelser med levissimus²) (icke i stavelser med stark levis, svag levis eller levior). Åsikten att *rn*, *rt* blevo till *n*, *t* blott i stavelser med levissimus, framställde jag i den diskuterade uppsatsen (Ark. nf. XIV, 159).

Denna uppfattning (hvarigenom såväl den tidiga utvecklingen *annart > annat* etc., som ock växlingen *okkarn : okkan* etc. i literaturspråken förklaras) hade, mig veterligen, icke förut av någon blivit framställd.

I sitt Beriktigande yttrar emellertid N.: "I förevarande fall har jag — såsom av Aschw. gram. s. 53 r. 8 ("unbetonte ultima [hat] . . . in gewissen stellung "annar") framgår — särskilt tänkt på det sednare fallet³) ock sålunda, i likhet med hvad Kock nu gör (s. 159), antagit, att *anna(r)t* haft "levissimus" på ultima".

Jag skall icke uttala mig om hvad N. "särskilt tänkt på".

¹) Min *stark levis* innefattas dock ej i N:s term "schwacher nebenton" enligt hans Aschw. gr. och Aisl. gr.; se nedan.

²) Om ord sådana som *A(r)nbjorn* (hvilka här icke diskuteras) se Kock i Ark. nf. V, 149.

³) N. åsyftar "unton" ("unbetontheit" = Kocks levissimus)'.
 ARKIV FÖR NORDISK FILOLOGI XXIII, NY FÖLJD XIV. 20

Men visst är, att av hans framställning (Aschw. gr. § 289,2; 320,2) på intet sätt framgår, eller att där på minsta sätt antydes, att han med *schwachtönig* i detta fall menat eller ens företrädesvis menat *unbetont* ("mit unton [= levissimus] versehen"). Icke håller i Aisl. gr. § 240 nämnes eller antydes, att utvecklingen *annart* > *annat*, *okkarn* > *okkan* etc. inträder blott eller företrädesvis i levissimusstavelser.

Det av N. nu anförda citatet nr Aschw. gr. s. 53 r. 8 (där det är fråga om akcentuering i allmänhet, icke om ljudförbindelserna *rn*, *rt*, och hvilket något utförligare lyder "Einzelne wörter haben wenigstens alternativ unbetonte ultima wie z. b. *nio* . . . *tio* . . ., *usal* . . . und in gewissen stellungen *annar*") står med 170 sidor skilt från hans regel om *rn* > (*n*)*n* (§ 289,2) och med 195 sidor skilt från hans redogörelse för *rt* : (*t*)*t* (§ 320,2), utan att någon hänvisning förekommer. (För övrigt hade jag redan i Ark. nf. I (1888) s. 74 uttalat den förmodan, att *annar* hade levissimus på ultima). Och de övriga orden fsv. *noko(r)n*, *okart* : *occat*, *iþart* : *iþan*? Icke ens 170 resp. 195 sidor längre framme i boken omtalas, att dessa ord kunde hava levissimus på ultima, än mindre under hvilka förhållanden detta var fallet.

Under dessa omständigheter och på grund av hvad jag i Ark. nf. XIV, 158 ff. framhållit, anser jag, att man med skäl kan beteckna N:s förklaring av växlingen *-rt* : *-t*, *-rn* : *-n* i Aisl. gr.² och i Aschw. gr. såsom "icke lycklig", och jag menar, att den utredning, som jag i Ark. nf. XIV, 158 ff. sökt giva, var i hög grad behöflig.

Eget nog har, som nämnt, N. i sitt Beriktigande (som klandrar, att jag inkorrekt återgivit hans akcent-terminologi) själf icke korrekt framställt förhållandet mellan hans och min akcent-terminologi. Han yttrar: "Härav framgår, att jag med "schwachtönigkeit" menar, såväl "*schwacher*¹⁾ nebenton" (= Kocks både levis, vare sig *stark*¹⁾ eller svag, ock levior), som . . ." — Den akcent, som jag kallar *stark levis*, låg på andra stavelsen av kortstaviga ord i det egentliga [samnord.] fornspråket, t. ex. på ultima av *vinir*, *dägar*; se t. ex. Kock i Ark. nf. XI, 209, Alt- und neuschw. acc. s. 117 stycket 7. Denna akcent (på ultima av *vinir* etc.) kallar emellertid N. för "*starker* nebenton" i Aschw. gr. § 57, II B. 1 = s. 51 stycket 4 och i Aisl. gr. § 51 anm. 1. Alltså innefattar enligt dessa skrifter N:s benämning "*schwacher* nebenton" icke min benämning *stark levis*, utan hans "*starker* nebenton" motsvarar både min *semifortis* (på ultima av *uttal* etc.; jmf. t. ex. Noreen: Aisl. gr.² § 51, 2 a; Aschw. gr. s. 51 stycket 1 med Kock i Sv. landsm. XIII nr 11 s. 2, Alt- und neuschw. acc. s. XII) och min *stark levis* (på ultima av *vinir*, *dägar* i fornspråket; jmf. citaten ovan).

Professor N:s ovanstående Beriktigande är delvis avfattat i en ton, som hittills icke varit vanlig i Arkivet. Då jag i detta mitt Svar sökt undvika denna ton, tror jag mig hava handlat i tidskriftens intresse. Lund.

Axel Kock.

¹⁾ Kursiverat av mig.

bayer — bayor.

Hr. Docent Th. Hjelmqvist har i sidste Hefte af "Arkiv för nord. Filologi" S. 125—28 sögt at påvise, at et i den danske Bearbejdelse af Satiren om den syge Messe åbenbart fejlskrevet Ord: "bayer" rettelig skal læses som "bayor". Måske må det i den Anledning være mig tilladt at meddele, at den samme Konjektur allerede for en Del År tilbage er bleven fremsat af nu afdøde Professor Christensen Schmidt, og at jeg i mine "Studier på den ældre danske Literaturs, særlig Skuespillets Område. 2. Række. Kbh. 1896" har givet den min Tilslutning.

Kjöbenhavn 9 December 1901.

S. Birket Smith.

Genmäle.

Med anledning af Dr Kr. Kälunds i seneste hæftet af denna tidskrift införda anmälan af min "Katalog öfver Kongl. Bibliotekets fornisländska och fornorska handskrifter", Stockholm 1897—1900, får jag härmed vördsamt anhålla, att följande genmäle blefve tidskriftens läsare meddeladt.

Det är icke min mening att ingå på en diskussion af alla de "bemärkningar", som anmälarén funnit för godt att göra. Det skulle, som vanligt är i dylika fall, endast leda till genmäle på genmäle. Min afsikt är endast att gent emot anmälaréns tilltrodda beriktiganden påpeka några faktiska förhållanden.

Å sid. 190 säger anmäl. på tal om Sverris saga, perg. fol. nr 8, att den "tilhört en Eggert Jónsson (G:s Einarr Jónsson?)". Jag vill hemställa till anmäl., om det icke varit ett något bättre tillvägagångssätt att antaga, att äfven en Eggert Jónsson skulle kunna letas upp någonstädes å handskriftens blad — det är ju i allmänhet godt om namn å de gamla isländska böckernas marginaler —, och sålunda låta Einarr Jónsson, som å bl. 46^r egenhändigt antecknat sig som bokens rättmätige ägare, få behålla sin existens. En senare fråga blir ju visserligen den, om denne nyupptäckte Eggert Jónsson kan vara far till den kände handskriftsammlaren Jón Eggertsson. Jo, säger anmäl., handskriften "er bleven benyttet af en Jón Eggertsson", och då ligger det antagandet nära till hands, hvaraf sedan följer, att "bogen er bleven fört til Sverige af handskriftsammleren Jón Eggertsson, uagtet den ikke findes opført på hans liste". Tyvärr är dock denna slutledning icke lika säker som lättvindig. Ty såvidt anmäl. åsyftar den Eggertsson, som å flere ställen i handskriften irriterat sitt namn — och det är väl meningen —, så är denne icke, hvad handstilen beträffar, identisk med handskriftsammlaren Eggertsson. Det fins således intet, som bevisar, att boken

förts öfver till Sverige af Eggertsson, något som man icke håller gärna väntar sig, när man vet, att den icke är upptagen & hans till Antikvitetskollegiet inlemnade förteckning.

På liknande sätt förhåller det sig med följande anmärkning: "Med hensyn til perg. 5, 4:to (Jónsbók m. m.) kan henvises til hvad der i den oftere nævnte "Indledning" (s. XXIV—V) er anført til støtte for, at dette håndskrift er nr 2, 8:vo på Jón Eggertssons liste". Anmälaren borde hafva hänvisat läsaren till s. XXXIV—V, men framför allt sökt öfvertyga honom genom en bättre bevisning, än hvad på nämnda ställe blifvit presterad. Boken "er sandsynligvis Stockh. perg. 5, 4to", heter det här, "da dette håndskrift (som bemærket af dr J. Þorkelsson) lige så vel som 5, 8vo er præsten Gottskålk Jónssons autograf, og bægge således kan antages udgåede fra samme samling". Jo, helt visst ha de båda *ursprungligen* utgått från samma samling. Men sedan? Det fins en håndskrift till, som hört hemma i denna 'autograf'-samling. Det är "Gottskålks Syrpa", nuvarande Cod. Add. 11242 4:o i British Museum (äfvén detta 'bemærket af dr J. Þorkelsson'). Men säkerligen vill anmälaren icke gärna påstå, att äfvén denna håndskrift varit med i Jón Eggertsson förvärf eller blifvit af honom bragt ut från Island i verlden.

Angående papp. fol. nr 22, Húsafellsbók, säger anmäl., att "det fremgår dog af AM. 317 4:to, som indeholder Arne Magnussons udførlige efterretninger om Husafellsbogen, at det pågældende håndskrift i Kongl. biblioteket i Stockholm må være erhvervet af Jón Eggertsson". I "Katalog over den Arnamagnæanske håndskriftsamling" lemnas ingen upplysning härom. Eller är det anmälarens mening att säga, att man där på vederbörligt ställe uraktlåtit att omnämna en notis af sådan vikt? Näppeligen lär dock den som läser anmälarens kritik fatta hans uttalande på det sättet, liksom han icke heller torde uppmärksamma det förhållandet, att den af anmäl. flerstädes åberopade "Indledning til Katalog over de oldnorsk-islandske håndskrifter i det store Kgl. bibliotek" utkommit, sedan hela mitt arbete, om man undantar registret, utgått från trycket.

När anmäl. (s. 191) säger: "Angående pap. 30¹, 4:to [oriktigt, bör vara 30⁷ 4:to] og 88, fol. foreligger der hos G. modstridende opgivelser, idet de for den pågældende teksts vedkommende angives som gensidig afskrevne efter hinanden", så ber jag härom få hänvisa till mina "Tillägg och rättelser" s. 459. — Vidare heter det: "Pap. 33, 4:to skal efter JS. bl. 44 indeholde et digt af Rugman "Draumur i Kaupmannahöfn 1665". Jo, man träffar i denna "Mauka—Stella" snart sagt hvad som helst. Hvad jag emellertid ansett vara af något slags litterär och personhistorisk vikt, har jag upptagit i förteckningen. Att den icke gör anspråk på att vara uttömmande, lär väl en och hvar finna af de inledande orden: "Af innehållet märkas". — När anmäl. (s. 192) säger: "Til pap. 79, 4:to kan bemærkes, at titlen bentyder til forfatterens navn Jón Olafsson

(fra Grunnavík)", så måste jag bekänna, att denna passus är mig alldeles oförståelig. Hvilken titel? Papp. 4:to nr 79 är en kartong, innehållande "Fragmenta varia islandica".

Anmälareren har i slutet af sin uppsats sammanfört "nogle formentlige tryk- eller læsefejl, berigtigede dels efter Jón Sigurdssons beskrivelse, dels efter formodning, i nogle tilfælde også grundet på selvsyn".

Hvad dessa beträffar, så har anmälareren i några fall rätt. Man torde väl alltid i ett omfångsrikt arbete och särskildt i ett sådant, som det ifrågavarande, kunna uppdaga ett eller annat tryckfel. Men de brukna vara förlåtliga, när de äro af sådan art, att de ej kunna missförstås och således utan svårighet rättas af läsaren själf.

I många af de anförda fallen åter skall jag lemna åt forskaren, om det skulle intressera honom, att afgöra, hvilken tolkning han anser riktigast. Kanske skall han icke känna sig tillfredsställd med någonderas vår tydning. Han torde också godt kunna vindicera en egen, en tredje mening, ty de värdslösa anteckningar å permnar, inhäftade permblad och svarta marginaler, om hvilka frågan här mestadels rör sig, lemna godt tillfälle till konjekturer. Hvad beträffar de speciella fall, där anmärkningarna gälla en upplöst form, vill jag hoppas att tack vare kursiveringen icke hafva fört någon bakom ljuset.

Däremot vidhåller jag med bestämdhet den tolkning, jag gifvit å följande ställen:

S. 22²⁰ oullum, ej aullum; 23² longa, ej langa; 33¹⁰ mattaz, ej mattar; 54²⁰ rædu, ej rædur; 60³² lannams (så äfven tolkadt i *Islendingasögur* 2, Kbhn 1847, s. 189 af Jón Sigurdsson. Det är något underligt, att hans auktoritet betviflas just i detta fall, där hans och min uppfattning öfverensstämman), ej lannama; 78² altid; 102⁵ næistast, ej næittast; 104²² vours [anmäl. uppgifver oriktigt: vourss]; 104²³ loyst, ej leyst; 112⁶ [anmäl. uppgifver oriktigt 112⁵] uerder, ej uerda; 118²⁷ skrifde, ej skrifade; 151¹¹ vpp-teikaz, ej vppteiknaz; 152⁸ Manó, ej Mand; 158³¹ mikum, ej miklum; 178¹⁸ Þing alp, ej Þingalp; 184⁸ gamall, ej gamalt; 230⁴ tydiur, ej tydin; 230⁵ Sampuktir, ej Sampicktir; 268⁵ Saganann, ej Sagan; 273⁷ radingngu þeirar, ej radningu þeira; 276⁶ Boenar, ej Boeiar; 281³¹ [anmäl. uppgger oriktigt 281³²] Sæmur; 286² Sa, ej Su; 286⁶ seiaburd þanna, ej leirburd þenna; 286²⁴ Þorla, ej Sturla; 298¹⁹ Sonar, ej Syni; 298¹⁹ Band, ej Banda; 298³⁵ þa, ej su; 335³ mægðum, ej mægða; 356¹² ho[n]dinn, ej hondina; 360¹² rad, ej rada; 360²⁸ þenn, ej þann; 361¹⁴ jssa, ej Israels; 361¹⁵ saklausra, ej saklausrar; 369²² [anmäl. uppgifver oriktigt 369²¹] þrenne, ej þrennur; 382²⁵ satt, ej sætt; 383⁹ Sogurar, ej Sigurðs; 383¹⁷ narfa (Anmäl. tillägger: "herefter er sandsynligvis af skriveren glemt "stodum". Jo, kanske det! Jag hade nästan väntat, att denna anmärkning skulle hafva riktats mot mig.); 388²⁷ sann, ej sannur; 388²⁸ Giæsku, r. græden, ej Giæsku - r. grædari.

Till stöd för det anmärkta stället s. 40²¹⁻²² har legat följande anteckning å handskriftens bl. 44: "Eyolfvr Jons son aa þessa Bouk . . . hana gaff mier saa ervsamj heijdvrs mann Eyvindvr minn hor son". Måhända är dock det näst sista ordet att anse som en felskrifning för "chor", ty å bl. 10^r återfinner man samma anteckning, som där slutar: "Eyvindvr minn kors son". Vare dock härmed huru som helst, men säkert skulle det intressera mången att höra, huru anmål. ur dessa anteckningar kunnat få fram en ägare till handskriften med namnet "Eyv. Kortsson". Och dock är väl detta liksom åtskilliga andra här tillbakavisade 'beriktiganden,' hvilka sakna ett "tilföjet spörsmålstegn", grundadt på "selvsyn".

Stockholm den 21 januari 1902.

Vilhelm Gödel.

Til dr. Gödels "Genmäle".

Angående dr. Gödels ovenstående indlæg skal jeg, da jeg ganske deler dr. G:s mening, at antikritiker med deraf følgende genmæler som regel er til liden nytte, fatte mig i korthed. Hensigten med min anmeldelse af dr. G:s katalog har, hvad dens form og indhold formentlig ret tydelig godtgør, ikke været at stille de flest mulige unøjagtigheder frem til beskuelse, men at tilføre katalogen en del oplysninger af forskellig art, som kunde være af interesse for æmnet og muligvis fremkalde videre undersøgelser. Det er langtfr, at enhver bemærkning i anmeldelsen tilsigter en udsættelse på dr. G:s arbejde, og selvfølgelig kan dette således ikke gælde henvisningerne til en af mig senere udgiven "Indledning" til Katalog over det store kgl. biblioteks håndskrifter, og endnu mindre hvad jeg nu har kunnet fremdrage om Husafellsbogen. Dr. G. polemiserer under omtalen af perg. 5, 4:to mod den af mig fremsatte formodning, at dette håndskrift skulde være det på Jon Eggertssons liste opførte 2, 8:vo (perg.), men glemmer mit vigtigste argument, at indholdet i 5, 4:to (væsl. Vedtægter, Forordninger, Islandsk lov) svarer til J. E:s angivelse om 2, 8:vo "Retterbøder og saadant adskilligt". Særlig vanskelig for dr. G. synes en i dette håndskrift forekommende notits, som i oversættelse lyder "Eyolfur Jonsson ejer denne bog; den gav mig den ærefulde hædersmand, min (d. v. s. min gode ven) Eyvind Chor son [= Kors son] (d. v. s. Kortsson, skrevet efter udtalen)". Heri udsiges altså, at Eyv. Kortsson har givet E. J. bogen, og hermed stemmer ganske Jon Sigurdssons opfattelse. Denne berigtigelse har jeg i min anmeldelse givet den kortest mulige form, da jeg ugærne vilde dvæle ved dr. G:s oprindelige læsnings fuldstændige umulighed, ifølge hvilken en fader til betegnelse af sin søn skulde bruge et af sprogets groveste skældsord. — En bemærkning til pap. 79, 4:to har

været dr. G. uforståelig; det beror på, at der istedenfor "titlen hentyder til forfatterens navn Jón Ólafsson" skulde stå "titlen til stykke VIII hentyder" etc. I titlen til VIII (Fortolkning af viserne i Grettis saga) forekommer nemlig "saman-tekitt af þeim, er þar ij Jaatadi O-full-komeik Sinn", og på denne måde antyder J. Ólafsson oftere sit navn gennem forbogstaverne. — At jeg angående forholdet mellem pap. 30⁷, 4:to og 88, fol. har oversat en berigtigelse i "Tillægg och rättelser", beklager jeg.

Mine henstillinger angående tryk- eller læsefejl skal hovedsagelig fremhæve de meningsløse ord og former, som i katalogen er anført uden nogen antydning af deres fejlagtighed, som ikke hjemmehørende i sproget. Disse formentlige berigtigelser beror kun ganske undtagelsesvis på selvsyn (i de af dr. G. påtalte tilfælde alene 40²¹⁻²², 60²², 78²), og et tilføjet spørgsmålstegn betegner blot konjekturens relative usikkerhed. Derimod støttes en del af dem som nævnt ved de i Jon Sigurdssons håndskrevne katalog forekommende citater, dette gælder således 13 af de af dr. G. fremdragne tilfælde (23², 54²⁰, 60²², 152⁸, 178⁸, 184⁸, 360¹², 361¹⁴, 361¹⁸, 382²⁵, 383⁹, 388²⁷, 388²⁸); for de steders vedkommende, hvor J. S. normaliserer, skal jeg dog ikke lægge nogen vægt på dette, men nøjes med at fremhæve, at i bogstavret gengivelse læser J. S. 60²² "lannama" (i modsætning til hvad der forekommer i udg.) og 152⁸ "Mand"; kun i ét tilfælde følger J. S. i modsætning til anm. dr. G., nemlig 369²², hvor J. S. læser "þrenni"; om et andet tilfælde, 178⁸ "Þing alp", bør måske bemærkes, at formen næppe er eksempellös. De øvrige fremdragne steder skal jeg — uden adgang til de pågældende håndskrifter — afholde mig fra yderligere at behandle, men overlade til kyndige læsere at skønne om, eller endnu hellere undersøge, de enkelte tilfælde.

Kr. Kålund.

† Sven Söderberg.

Den 24 April 1901 aflad utan föregående sjukdom professorn d:r Sven Otto Magnus Söderberg, docent i nordisk språk- och fornforskning vid Lunds universitet.

Sven Söderberg var född i Lund den 22 Mars 1849; fadern var stuteriveterinär. Efter att hafva åren 1861—1870 med mycken utmärkelse genomgått Lunds högre elementarläroverk blef Söderberg sistnämnda år student vid det sydsvenska universitetet. Han var då redan 21 år gammal, en mogen man¹⁾, som af sina kamrater²⁾ betraktades såsom något slutet och tillbakadragen.

Vid universitetet ägnade sig Söderberg mest åt språkliga och historiska studier.

Bland de filologiska disciplinerna blef den nordiska filologien — vid denna tid företrädd i Lund af Theodor Wisén och Knut Fredrik Söderwall — hans hufvudämne. Af icke-nordiska german-språk torde särskildt angelsaxiskan hafva fånglat hans intresse.

Inom historien, representerad i Lund af Claes Theodor Odhner och Martin Weibull, blef fornkunskapen — speciellt den nordiska fornkunskapen — Söderbergs älsklingsstudium. Måhända fick han impulsen till själfständig arkeologisk forskning; då han som ung student var närvarande vid en af numera Prof. Oskar Montelius företagen graföppning. Längre fram deltog han i flere af numera Riksantikvariern Hans Hildebrands arkeologiska undersökningar uti Skåne. De nämnda forskarna — den uppblomstrande svenska fornkunskapens förnämsta målsmän — blefvo Söderbergs egentliga lärare inom det arkeologiska området. Med båda stod han allt framgent i den vänskapligaste förbindelse.

I samband med Söderbergs historiska och arkeologiska studier må nämnas, att han år 1875 blef anställd såsom amanuens vid Lunds universitets historiska museum samt mynt- och medaljkabinett. Åt dessa institutioner ägnade han alltifrån nämnda år en högst betydande del af sin verksamhet.

Sina examensstudier bedref Söderberg med stor flit och grundlighet, men utan någon forcerad hast: nio år sammanlagdt användes på "kandidaten" och "licentiaten", en tidslängd, som dock ej torde hafva öfverskridit det under 1870-talet normala måttet. Innan han absolverade sistnämnda examen, hade han haft tillfälle att under en termin studera vid hvardera af Köpenhamns och Kristiania universi-

¹⁾ Att Söderberg jämförelsevis sent aflade mogenhetsexamen, berodde därpå, att han först vid tolf års ålder intogs i (det på Söderbergs tid tio-åriga) läroverkets lägsta klass och sedan, om man undantager, att han hoppade öfver en klass, gick sin jämna gång genom skolans olika stadier.

²⁾ Bland dessa märkes Axel Kock, den blifvande studiefränden.

tet. Vid det förra åhörde han vårterminen 1874 dåvarande Docenten Ludvig Wimmers föreläsningar öfver Gutalag och Gutasaga och fick af dessa, såsom han själf framhållit¹⁾, den första impulsen till sina egna undersökningar af forngutniskans ljudförhållanden. Vid det senare, som Söderberg besökte vårterminen 1878, voro fornforskaren Oluf Rygh och språkforskaren Sophus Bugge hans förnämste läromästare. Då den sistnämnde år 1878 offentliggjorde sina "Sproglige Oplysninger om Ord i gamle nordiske Love" (Nordisk Tidskrift for Filologi. Ny række 3), hänvisade han i fråga om ett par forngutniska ord till anmärkningar, som meddelats honom af kandidaten Söderberg; det är, så vidt jag vet, första gången, dennes namn påträffas i den språkvetenskapliga litteraturen.

Våren 1879 vann Söderberg doktorsgraden genom sin afhandling Forngutnisk ljudlära, ett arbete, som ej blott är det första, i hvilket en gammalnordisk dialekts ljudlära gjorts till föremål för monografisk behandling, utan äfven måste betraktas såsom för sin tid synnerligen förtjänstfullt, utmärkt såsom det var genom redig uppställning, sund metod, originella förklaringar och fruktbringande uppslag (jfr Noreen i Sv. Landsm. I: 691 och ff.).

Då Söderberg på grund af sitt doktorsspecimen sommaren 1879 blef efter ansökan utnämnd till docent vid Lunds universitet i nordisk språk- och fornforskning, hade hans ansökan förordats ej blott af Prof. Wisén — den bland Lunds nordiska filologer, som sedermera kom att stå honom personligen närmast — utan äfven af Prof. Odhner. Då den sistnämnde anbefalldes Söderbergs anställning såsom lärare i nordisk arkeologi, en vetenskapsgren, i hvilken denne ännu ej speciminerat med någon utgifven skrift, åberopade han särskildt den sökandes förtjänster om det historiska museet, hvars samlingar han till stor del ordnat och katalogiserat, äfvensom hans deltagande i Hans Hildebrands arkeologiska undersökningar.

Söderberg skulle alltså såsom docent söka lösa den onekligen svåra uppgiften att representera två, hvar för sig mycket kräfvande vetenskaper. Båda voro föremål för hans varma intresse. Omständigheterna föranledde emellertid, att han kom att egna större delen af sin tid åt arkeologien och i dennas tjänst företagna resor och undersökningar, medan hans läggning och håg — att döma af hans egna uttalanden — snarast drogo honom till språkliga studier.

Att Söderberg på en gång var fornforskare och nordisk filolog, var på sätt och vis hans styrka; det kom honom framför allt till godo vid hans arbete inom det forskningsgebit, som så att säga utgör den nordiska språkvetenskapens och arkeologiens gemensamma område: runologien. Å andra sidan kan man förmoda, att om Söderberg koncentrerat sina krafter på vare sig den ena eller den andra af de två vetenskaper, på hvilka han nu delade sig, han skulle kunnat efterlämna en kvantitativt mera betydande litterär produktion, än nu är fallet.

¹⁾ Se Forngutnisk ljudlära s. 3.

Söderbergs jämförelsevis ringa produktivitet bör dock enligt deras mening, som kände honom närmast, först och främst skrivas på räkningen af hans skarpt utpräglade kritiska sinne, som ej minst gjorde sig gällande mot honom själf¹⁾. Men äfven om han personligen var öfvertygad om riktigheten af de resultat, hvartill han kommit i någon undersökning, kunde han känna en kanske sjuklig motvilja mot framläggandet af dessa resultat inför offentligheten; han lät hellre sin uppsats ligga kvar i skrifbordslådan²⁾. Måhända har — sådant är åtminstone mitt enskilda intryck — Söderbergs olust att uppträda såsom författare stått uti något samband med en hos honom inneboende vis inertia, som trots hans stora flit och betydande arbetsförmåga vållade, att den kraftansträngning, som publicerandet kräfver, föreföll honom plågsam.

I kvalitativt afseende torde de arbeten, som Söderberg presterat, förtjäna ett mycket godt vitsord; de vittna, liksom redan hans gradualafhandling, om ett betydande skarpsinne, sund vetenskaplig metod, omfattande lärdom och originalitet. Äfven då han, såsom skedde i ett par af hans hufvudarbeten, anknöt sina undersökningar till uppslag, som gifvits af andra forskare, visade sig den sistnämnda egenskapen i det sätt, hvarpå han motiverade och tillämpade dessas satsar. Kringssyntheten, förmågan att räkna med alla faktorer för en företeelses förklaring, var hos honom ej så utbildad som tankeskärpan. Såsom en brist kan anmärkas, att han stundom — hufvudsakligen i sina föreläsningar och samtalsvis — väl kategoriskt och hastigt bröt stafven öfver andras från hans egna afvikande åsikter. Han torde hafva saknat den smidiga naturell, som lätt sätter sig in i andras åskådningssätt och tankegång.

Af hans arkeologiska skrifter är hans afhandling "Om djurornamentiken under folkvandringstiden" den mest betydande. I detta arbete, som är en frukt af vida mer omfattande studier, än man skulle vara frestad att tro på grund af dess jämförelsevis ringa volym, har författaren, därvid närmare utförande en redan af Hans Hildebrand framkastad tanke, sökt i opposition mot Lindenschmit och S. Müller visa, att folkvandringstidens germanska djurornamentik bör härledas från djurtyper, som användes i den romerska konsten. Af synnerligen stort intresse är Söderbergs försök att bestämma folkvandringstidens kronologi. De studier, som han framlagt i det nämnda arbetet, hvilatill stor del på autopsi, på personlig granskning af de skildrade föremålen: under långvariga och vidsträcktastudieresor, delvis såsom innehafvare af riksstatens större resestipendium och såsom Letterstedtsk stipendiat, hade han besökt Danmark, Holland, Belgien, Storbritannien och Irland, Tyskland,

¹⁾ "Det är ingen förtjänst att skriva mycket, men väl att skriva bra", så ungefär yttrade han sig en gång i ett samtal med författaren af dessa rader. I orden låg ett själf försvar.

²⁾ Efter hans död påträffades i hans gömmor ej så få opublicerade uppsatser.

Österrike-Ungarn, Italien, Schweiz och Frankrike. Öfverallt hade han systematiskt och grundligt studerat fornsakssamlingarna¹).

Bland Söderbergs öfriga arbeten i fornforskning må särskildt nämnas hans "Undersökningar vid Falsterbo" (i Hist. tidskr. f. Skåneland), den sista skrift, han själf publicerade. Den i denna uppsats utlofvade "fortsättningen" blef det honom ej förunnadt att offentliggöra, lika litet som den undersökning af den irländska djuornamentikens uppkomst, som han bebådadt i den förut omtalade afhandlingen Om djuornamentiken under folkvandringstiden (s. 88)²).

Såsom nordisk filolog var Söderberg hufvudsakligen intresserad af forngrammatiken (specielt ljudläran), den gamla litteraturen (i synnerhet den norröna diktningen samt de fornsvenska lagarna) och — sist, men mest — af runinskrifterna. De yngre språkskedena — jag tänker närmast på nysvenskan — tycktes han knappast vilja erkänna såsom erbjudande fullt lämpliga objekt för vetenskaplig behandling. Åtminstone voro de enligt hans mening i detta afseende ojämförligt mindre gifvande än de förutnämnda kunskapsgebiten, som mest fängslade honom själf. Den nu antydda uppfattningen, som för visso innebar en begränsning, framträdde dock mindre skarpt under Söderbergs senare år, då hans verksamhet såsom tillförordnad professor i nordiska språk föranledde, att han fick taga befattning äfven med nysvenskan.

Inom den bransch af filologien, som Söderbergs gradualafhandling tillhörde, publicerade han ännu en undersökning: "Några anmärkningar om *u*-omljudet i Fornsvenskan" (1890), en skrift, som utgjorde en utvidgad omarbetning af ett år 1883 i Lunds Filologiska Sällskap hållet föredrag. Den långa mellantiden mellan föredragets hållande och dess offentliggörande — i omarbetadt skick — berodde (se nämnda arbete s. 1) på hänsyn till en dansk forskare, från hvilken Söderberg fått impulsen till ifrågavarande undersökning, och som han ej ville förekomma, men vittnar ock i någon mån om den olust att publicera, som var utmärkande för Söderberg. Det är onekligen karakteristiskt för denne, att kretsen af fackmän erhöill sin första kännedom om hans *u*-omljudsteori, icke från honom själf, utan i en år 1888 af Kock offentliggjord afhandling: *I*-omljudet och den samnordiska förlusten af ändelsevokaler (se Ark. 4: 144 f.)

I sitt arbete om *u*-omljudet sökte Söderberg, anknytande sig till yttranden af Munch och Unger samt framför allt af Sæve, bland annat ådagalägga, att blott det *u*-omljud, som förorsakats af ett bortfallet *u* varit allmänt nordiskt, och att det utvecklats tidigare än det *u*-omljud, som berodde på ett i ändelsen kvarstående *u*,

¹) Se vidare hans Reseberättelse öfver sina stipendieresor såsom Letterstedtsk stipendiat (tryckt i Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Akademiens Månadsblad, årg. 20).

²) Se om Söderberg såsom arkeolog Hans Hildebrands uppsats i Nordisk Universitetstidskrift 1901.

hvilket senare omljud omfattat endast språket i en del af Norge och dess koloni Island; *u*-omljudet hade alltså utvecklats under två skilda perioder.

Såsom torde vara välbekant för denna tidskrifts läsare, gaf nu omnämnda arbete anledning till en ganska vidlyftig och ifrig vetenskaplig diskussion, i hvilken dock Söderberg — betecknande nog — ej själf deltog. Söderbergs teori, som angreps af E. Wadstein, förfäktades i hufvudsak af Kock, som (se Sv. Landsm. XII. 7: 4) förklarade sig vara ense med Söderberg i de flesta viktigare *u*-omljudsfrågorna.

Äfven de, som anse, att Söderberg i det ena eller andra detalj-spörsmålet eller möjligen i själfva hufvudsaken haft orätt, vilja nog ej förneka det skarpsinne och den kombinationsförmåga, som framtråda i hans *u*-omljudsanmärkingar.

Såsom man kunde vänta af en lärjunge till Theodor Wisén, var Söderberg ganska intresserad af den norröna skaldepoesien och dennas exegetiska och textkritiska behandling ¹⁾. Blott en gång har han själf offentliggjort ett bidrag till denna, nämligen den lilla uppsatsen "Adjektivum Örgrandr", i hvilken han ej blott belyser ett ord i Karleviinskriften utan äfven ett par ställen hos isländska skalder ²⁾.

Här må äfven erinras om hans fyndiga emendation af Hallfredr Vandræðaskálds

því hykk fleygjanda frægjan

till

hykk fleygjanda frakkna,

en rättelse, som han aldrig själf publicerade, men som tillgodogjorts och omnämnts i Wiséns Carmina Norrœna (1: 33, 135). Äfven Finnur Jónsson har uttalat sitt gillande däraf, se hans upplaga af Snorres Edda s. 92 ³⁾.

Söderbergs flesta språkvetenskapliga skrifter falla inom runologiens område och stå i det närmaste samband med hans arkeologiska forskning.

Det är framför allt Ölands och Gotlands runminnesmärken, som Söderberg behandlat. Här må särskildt framhållas hans tyvärr ofullbordade verk "Ölands runinskrifter", ett arbete, som af den mest kompetente domare erhållit de amplaste loford för sina såväl arkeologiska som språkliga förtjänster (se S. Bugge i Aarbøger 1900, s. 1). Den af Ölands runinskrifter, på hvars tolkning han nedlagt det mesta arbetet, är den märkliga Karleviinskriptionen ⁴⁾

¹⁾ Söderberg idkade äfven paleografiska studier, som dock ej satt frukt i någon publikation. Se Wisén, Några ord om den Stockholmska Homilie-boken 26; jfr Wulff, Le lai du cor, s. III f.

²⁾ Bugge har (se Runverser 266) slutit sig till Söderbergs uppfattning af Karlevistenens *urkrantari*; jfr Kock i Ark. 15: 354.

³⁾ Bland Söderbergs postuma arbeten finnes en afhandling, behandlande några ställen i Håleyggjatal, som möjligen kommer att offentliggöras.

⁴⁾ Söderberg har ej mindre än fem gånger behandlat denna inskrift (helt eller delvis), fyra gånger i af honom själf utgifna afhandlingar, dessutom i ett bref till Brate (tryckt i Runverser 263—265.)

med dess drottkvädna strof, som enligt honom diktats af en norsk skald.

Bland Söderbergs runologiska arbeten må vidare nämnas den lilla uppsats, i hvilken han redogör för den inskrift med äldre runor, som han år 1887 upptäckte på en guldfibula i Stuttgarts museum, samt hans edition af fjärde volymen af Stephens' runverk (publicerad 1901 efter Söderbergs död). Såsom sitt syftemål vid sistnämnda arbete hade Söderberg — se hans företal — uppställt att så troget som möjligt följa Stephens' manuskript och intentioner; han har dock någon gång bifogat egna kompletterande anmärkningar.

Jag har redogjort för Söderbergs författarskap. Nu äfven några ord om hans öfriga verksamhet.

Den 21 Januari 1888 förordnades han till föreståndare för Lunds universitets historiska museum samt mynt- och medaljkabinett. För det ansvarfulla arbete, som han utförde i denna egenskap, uppbar han från och med nämnda år ett af riksdagen beviljadt särskildt arfvode.

Såsom museiföreståndare var Söderberg vida känd, långt utanför universitetsstadens gränser, ja, man kan säga, att han fungerade som ett slags sydsvensk antikvitetsintendent, till hvilken man i första hand vände sig, då det gällde något nytt fynd eller någon annan arkeologisk angelägenhet. Med stort tillmötesgående och aldrig tröttnande intresse förevisade han de samlingar, som stodo under hans vård.

Jämsides med arbetet för museet fortgick Söderbergs docentverksamhet, som särskildt kom de nordiska språken till godo: han höll föreläsningar, gaf collegier, ledde seminarieöfningar. Från och med hösten 1895 togs han mer än dittills i anspråk för undervisningen. Han blef då förordnad att förestå professuren i nordiska språk och uppehöll under återstoden af sin lifstid — helt eller delvis — nämnda professur.

Söderbergs undervisning var, heter det i universitetets minnesruna öfver honom, "egnad både att hos lärjungarna väcka kärlek till ämnet och att vägleda dem till sjelfständiga studier". Hans föreläsningar, som hufvudsakligen behandlade forngrammatiken, den gamla litteraturen och runologien¹⁾, voro vetenskapliga, men genom sin klarhet och redighet afpassade äfven för den i ämnet mindre förfarne. Det drag hos honom, som verkade mest tilltalande på hans lärjungar, var hans lågande hänförelse för vetenskapen och dess upptäckter. Man kunde se, att han riktigt njöt, då han utvecklade en — för att använda ett af hans älsklingsord — finurlig, d. v. s. fint uttänkt och träffande, teori.

Söderbergs vetenskapliga förtjänster såväl som hans på grund af konjunkturena ringa utsikter att snart vinna universitetsbefor-

¹⁾ Under April och Maj månader åren 1893 och 1894 höll han offentliga föreläsningar i arkeologi.

dran föranledde, att Lunds akademiska konsistorium på förslag af professorerna Söderwall och Weibull år 1894 ingick till regeringen med en skrivelse, i hvilken man anhöll, att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen föreslå upprättandet af en personlig professur åt Söderberg i ämnena nordisk arkeologi och fornnordisk språkkunskap, med villkor att han fortfarande ägnade sin verksamhet åt universitetets historiska museum samt mynt- och medaljkabinett. Skrifvelsen lände dock ej till önskad påföljd och förnyades lika fåfängt flere följande år (senast år 1900).

Sistnämnda år rönt Söderberg dock det erkännandet, att han Oskarsdagen (den 1 December) erhöi professors namn, heder och värdighet. Ej långt därefter vederfors honom den utmärkelsen, att han valdes till medlem af Vitterhets- Historie- och Antiqvitets-akademien.

Den som första gången såg Sven Söderberg, frapperades måhända mest af den öfvertygelsens säkerhet, hvarmed han fällde sina stundom ganska skarpa omdömen. Man märkte, att han var en kritisk natur. Men om man lärde känna honom närmare, kunde man hos honom finna "en stor hjärtlighet och en välvilja, som icke blott tog sig i uttryck i ord, utan äfven i handling" ¹⁾. Med stor beredvillighet kunde han ställa sina kunskaper och sitt skarpsinne i dens tjänst, som i vetenskapligt syfte bad honom därom.

I umgängeslivet kunde Söderberg vara mycket fångslande, då han af samtalet fördes in på något älsklingsämne, t. ex. det engelska college-lifvet, som han kände af egen erfarenhet och hvarom han gärna talade. Vid andra tillfällen kunde han vara ytterst reserverad och sluten. Den ojämnhet i lynnet, som stundom framträdde hos honom, har säkerligen stått i samband därmed, att hans hälsotillstånd ej alltid var det bästa. — Söderberg afled ofgift.

Budet om Söderbergs oväntade bortgång väckte en med djup bestörtning blandad sorg. Man kände nu — ännu mera än förr — att han varit en prydnad för universitetet. Förlusten var så mycket svårare, som den hädangångne ryckts undan midt i sin lifsgärning, innan han ännu hunnit fullborda de arbeten, som vetenskapen af honom hoppades.

¹⁾ Citat ur Lunds Dagsblads dödsruna öfver Söderberg.

Versene i Halfredssaga.

Sagaen om Halfred vandrådeskjald er opbevaret på dobbelt måde (jfr. G. Vigfússons fortale til udgaven i Fornsögur 1860 og min litteraturhist. II, 474 ff.). Samlet findes den kun i ét hdskr. AM. 132, fol.; spredt — og delvis i en, især hvad ordlyden angår, bearbejdet form — er den optagen i den store Olaf Tryggvasons saga (Fms. II—III og Flat.); af disse stykker er så atter sagaen i AM. 557, 4:o sammenfikket.

I sagaen i 132 — dens bedste og ægteste form — findes en mængde vers, hovedsagelig af Halfred selv, nemlig 31 vers (dog ikke alle hele); heraf hører 3 til draper (et halvvers s. 93, et halvvers s. 112, to linjer s. 113); de øvrige er løse vers. Dernæst findes et vers (på 8 linjer) om Ingolf Torstenssön (hans skönhed) s. 86, et halvvers af Olaf Tryggvason, s. 92, samt endelig et vers af Halfreds modstander, Gríss Sæmingsson, s. 107—8¹).

De håndskrifter, der her kommer i betragtning, er, foruden 132 og 557, der allerede er nævnte, håndskrifterne af Olafssagaen, AM. 61, 53, 54, 62, samt Flatøbogen, for så vidt som versene findes i dem.

Fortolkning af versene findes i Fms. XII, Scripta hist. Isl. II—III samt i Fornsögur, og af flere af dem i K. Gíslasons Udvalg, men hverken tekst eller fortolkning kan siges at være sikker eller i alle måder antagelig²). Det er derfor ikke af vejen at underkaste versenes tekst en ny revision.

Hvad de sidst nævnte tre vers angår, er der ikke meget til dem at bemærke.

¹) I K. Gíslasons Fire og fyrretyve Prøver er sagaen udgivet og versene hyppigst bogstavret gengivne.

²) Behandlingen i Corp. poet. bor. er uden betydning.

Verset om Ingolf findes også i Vatsdoelas. (s. 61), men her findes kun dets første halvdel, og hvad l. 4 angår i den rigtige form. "Alle møer [unge, ugifte piger], alle, som voksne var, vilde med Ingolf gå [ægte]; den, der var for lille [ikke fuldt voksen] erklærede, at hun altid var elendig [o: over ikke at være voksen nok til at komme i betragtning]". Til denne lille, skælmsk-naive kvædling er der åbenbart senere tilføjet en anden "halvdel" af et temlig smagløst indhold, øjensynlig for at få en modsætning frem til de "for unge" piger, men uden hensyn til det unaturlige deri: "Jeg vil også, sagde kærtingen, gå med Ingolf, medens blot to tænder bliver hængende i min øverste gumme(!)". At Vatsd. her fortjæner større tiltro m. h. t. overleveringen, er klart; den er Ingolfs slægtsaga.

Olaf Tryggvasons vers er et svar på et vers af Halfred. Det findes i alle hdskr., undt. 54, og lyder i Hfr. (den særlige saga, der herefter betegnes således):

Enn í olpu grœnni	þann er hnakkmiða hnykkir —
ek fæ dreng til strengjar	hér er Akkerisfrakki.

Enn opfattes som *en* ("sed") både i Forns. og ShI., men i Fms. XII som *einn* (jfr. ShI. not. 4 "quid. cod. leg. *einn*, unum"). På grund af rimet og den betonedede stilling, ordet indtager, er det umuligt at læse *En* = Men. Men *Enn* = 'endnu' er uforståeligt. Det rigtige er utvivlsomt *einn*, der står i 62; og dette må med Sv. Eg. (Fms. XII) henføres til *dreng*; således også K. Gíslason i Udvalg s. 21. For *fæ* (i l. 2) står der *fekk* i 61, 53, Fl., hvilket er det eneste rigtige, da der her er tale om noget forbigangent, jfr. K. Gíslason sst. For *strengjar* har Fms.-Fl. *strengja*; bægge dele kan være rigtige; snarest bør dog vel det sidste foretrækkes. For *hnakkmiða* (l. 3) har Fms.-Fl. endelig plur. *-miðum*. Hvad *hnakkmiði* er, er ikke ganske sikkert. Rimeligvis har dog Sv. Eg. ret, når han gengiver det ved *akkerisduft*, Fritzner: ankerbøje (jfr. bemærkn. i ShI.). Ordet findes i NgL. II,

284, hvor der tales om et anker, hvori der "hverken er stræng eller *nakkmiði*"; heraf fremgår det tydelig, at der til ét anker hørte én *hnakkmiði*; sing. er derfor rigtigst.

Gríss' vers lyder således i Hfr.:

Nú þykkir mér nokkurr	hér hafa gestir gjörfa,
námskord vera orðinn,	gengr út kona þrútin,
lít ek á sumt um sveitir,	þerrir sjáligr svarri,
sveimr meðan ek var heiman;	slaug þungliga, augu.

Verset er ret gennemsigtigt og er et godt udtryk for Gríss' forbitrelse, efter at Halfred havde overnattet hos Kolfinna i sæteren. Det findes i alle hdskr. undt. 53. I den her givne tekst lyder l. 3 højst mærkelig; "jeg ser på (betragter) somme ting omkring i egnene" er tilvisse et skruet udtryk. I 61 lyder linjen: *lít ek hve svmt mnn sæta* (i de øvrige hdskr. mere el. mindre forvansket: *um sættir* Fl., *hvar sumr man sætv* 557, *sumr f. svmt* 54); dette er den eneste rigtige form (dog bör der måske læses *hvi*): "jeg ser nok, hvad somme ting (o: det her foregåede; *svmt* er en diskret antydning af det for Gríss smærtefulde) betyder". — I den sidste halvdel er der kun ét ord, hvortil der er variant. For *þungliga* har 61 *fiandzliga*, Fl. *fiandliga*, 54 *fiandligazst*, 557 *fiandligvst*; bægge de sidste er umulige (*slaug* er fem. og acc.) og viser kun afskriverlyst til superlativisme. *Fjand(z)-liga* er mulig at foretrække; det lyder i Gríss' mund endnu bitrere og harmfuldere; det har også K. Gíslason i Udvalg s. 23 foretrukket.

Hvad nu Halfreds vers angår, er det kun de løse vers — i alt 28 —, vi her vil beskæftige os med. De er alle digtede i drotkvædet versemål og svarer i form så vel som sprog til andre samtidige skjaldes vers. Der bör allevegne skrives former som *fyr* (præp., f. eks. 1 3, 5 5 osv.¹⁾), *séa* og lign. En for lang linje findes 2₆: *svá gæta menn til hennar*, men her bör der læses *geta*, "sligt formoder man om hende";

¹⁾ Verstillene angiver Halfreds løse vers efter udg. i Fornsögur.

gæta er simpelt hen uden mening; Fl. skriver *geta*; verset mgl. i Fms. V. 252 lyder i 132, Fl., 54, 557: *alldrengiliga fengit* (*fingit* ur. i 132), *o*: én stavelse for lang; 61 har det rigtige: *alldrengila*. V. 284 lyder: *sorglaust vissak borgit*; efter et ord som *sorglaust* *o*: $\text{ˆ} \text{ˆ}$ væntede man som ellers en kort betonet stavelse, men der kommer en lang (*viss-*); dette er åbenbart en undtagelse, om man vil, en fejl. For korte linjer er 124: *hrafnvíns fé mínu*, men her skal der læses *féi*, den fulde dativform; 53 skriver *fee*, der dog næppe betyder noget, og 274: *fjólerrin mik þerra*; hvis der ikke her foreligger en fejl, ligesom i 28 — digteren er jo syg, så fejlene bliver forståelige —, skal der mulig læses *fjólverrin* (sål. Sievers).

Rimene er meget regelmæssige. I de ulige linjer findes i Hfr. følgende rimmangler: 17 lyder *stæri ek brag fyrir* (læs *fyr*) *brúði*, men i 61, 53 hedder det sidste ord rigtig *búri*, jfr. K. Gíslason: Skj. digt. beskaffenhed 312. 107 hedder *nú em ek neyddr frá Njarðar*, hvor der må konstateres en rimfri ulige linje. 183 lyder *hvat kveða vitru vífi*, men her skal åbenbart de to sidste ord byttes om. 201 hedder: *Veitkað ek hitt hvat verða* — atter en rimfri linje; det samme gælder 231: *þá mun reyndr at ráðnu*, ti Fl.s *und røndu* (*randu*) er en ændring, der ganske vist afhjælper den metriske fejl, men indfører en, der er værre, ordene er nemlig ganske meningsløse i sammenhængen. Endelig findes der i 24 to linjer (l. 5, 7) uden rim. Disse rimløse, ulige linjer er kun, hvad man væntede. Der er ingen grund til at forsøge at ændre dem, fordi de er det. Anderledes forholder det sig med de lige linjer, hvis de findes uden rim. Der findes kun én sådan, 182: *kveð ek um hlut þenna*, men ved første blik viser det sig, at der her må foteliggende en fejl (*kveð ek ˆˆ*); Fl. har naturligvis det rigtige: *kveð ek enn* osv.; jfr. K. Gíslason, Helrim 19. Unøjagtige og svage rim findes: 28 *Kolfinnu mér renna*, men her skal der selvfølgelig læses *rinna* (Fl. har taget

konsekvensen af den yngre form og skriver, for at få helrim, *Kolfennu*(!). 3 2 hedder *áföll drepi stáli*; her mangler fuldstændig rimstavelser i et vers, der ellers er ganske regelmæssigt; der er således al grund til at antage en forvanskning, så meget mere som Fl. har — ikke *áföll* men — *afuöll*; K. Gíslason har i Nj. II, 229 not. rettet ordet til *álfold*, i det han dog mener, at *álföll* også kunde komme i betragtning, og dette har han optaget i Udvalg. Jeg foretrækker ubetinget det sidste, ikke alene fordi det grafisk ligger nærmere ved, hvad hdskr. byder, men også og især fordi det passer langt bedre som subjekt til et verbum som *drepa*; det er naturligere at sige, at 'havstrømningernes fald' o: de faldende, styrkende strømninger støder til skibet end at det er 'strømmenes jord', der gör det. 22 6 hedder *hrævins fyr því minna*, altså halvrim; men 132 har her *vinz*, hvilket tyder på et helt andet ord end *vins*. Men vi skal i det følgende komme tilbage til dette vers. Endelig lyder 26 4: *áfall tekit varla*; udtalen *valla* f. *varla* er langt yngre end Halfred, og næppe ældre end det 14. årh.; også dette vers skal blive behandlet i det følgende, da hdskr. her frembyder vidt forskellige læsemåder. Alt i alt må det siges, at helrimene er rigtig iagttagne.

Endelig skal bemærkes, at når det 26 8 hedder *aldan* med artiklen, er dette sikkert ikke oprindeligt, så meget mindre som et dertil hørende adj., *úrþvegin*, står i forvejen. Således vilde man knapt have udtrykt sig på prosa, endsige på vers.

De løse vers kan deles i forskellige grupper. For det første er der de vers, der handler om forholdet til Kolfinna og Gríss, fra forskellige tider; deriblandt nidvers om den sidste. Det er versene 1—3, 15—25. Dernæst de vers, der handler om forholdet til kong Olaf og den ny tro; de er i det hele meget interessante; det er v. 4—11. For det tredje

er der 3 vers om episoden med stimanden Önund, v. 12—14, og endelig Halfreds sidste vers, de vemodige vers om hans håbløse tilstand, døden og tilstanden efter denne, v. 26—28.

Den første gruppes første afdeling, v. 1—3.

Ang. v. 1 er der intet udover det anførte at bemærke.

Det 2. vers lyder i Hfr.:

Ráða rækimeidar
randaliðs at biðja,
ótti, eingadóttur
Ávalds, er þat skáldi;

síð mun surts um beiða,
svá geta¹⁾ menn til hennar,
kvánar byrr af kyrri
Kolfinnu mér rinna¹⁾

Verset findes kun i 132 og Fl. Indholdet forklares ikke ved den omkringstående prosafortælling. M. h. t. fortolkningen er man henvist til verset alene. Det er også temlig gennemsigtigt hvad meningen angår. Men det lider dog af flere vanskeligheder m. h. t. de enkelte ord og sætninger. I Fornr. er ordfølgen denne: 'Rækimeidar randaliðs' ráða at biðja 'eingadóttur Ávalds'; skáldi er þat ótti; síð mun 'Surts kvánar byrr' um beiða *mey* renna mér af kyrri Kolfinnu, svá gæta menn til hennar. Hvad den første del angår, er der i og for sig fornuft i opfattelsen. Derimod kan jeg ikke fatte meningen i den sidste del; især det af udgiverne indskudte *mey* er mig temlig uklart. Der er næppe nogen tvivl om, at den givne opfattelse, også af den første del, er på væsenlige punkter urigtig. Heller ikke henførelsen af *skáldi* til den første sætning, styret af *ráða* (Lex. poet.), er antagelig. Hvad nu overleveringen angår, hedder den 1. linje i Fl. *Bedkada ek rækimeidum*; for *ótti* står der *otta*, (f. *einga æinka*, uvæsenligt); i 4. linje hedder det: *aualldi þui skalldi*; *beiða* i l. 5 er rettelse af *biða* både i 132 og Fl., (Fl. har *sia* f. *suá* l. 6, ur.); endelig er *byrr af kyrri* i l. 7 Fl.s læsemåde; i 132 står der *byrs* (ikke *kyrs*, men *b* er noget klattet) *af* (ikke *at*) *keyri*.

Fl.s form for første linje må der særlig lægges vægt på,

¹⁾ Se ovf. s. 307, 308.

da det er næppe forståeligt, hvorledes *ráða* kunde være bleven ændret til *Ræðkaða ek*, hvilket naturligvis må forstås som *Ræðkat ek*. "Jeg råder ikke mændene til at fri til Avaldes datter" — er en fortræffelig tanke og i Halfreds mund passende. Han er så sikker på Kolfinnas følelser, at det kan ikke nytte andre noget at fri til hende, foruden at det naturligvis indeholder en trusel og selvfølelse hos digteren. Tanken falder udmærket i tråd med det øvrige. Men hvad er *randaliðs* og hvorledes er gen. *Ávalds* at forklare? *liðs* opfattes som gen. af *liðr* = *linnr* 'orm, slange'; 'skjoldormen' er sværdet; men *liðr* hedder i gen. altid *linns*; imidlertid er der næppe nogen udvej til at forklare ordet, der kræves af rimet, anderledes; det er da en analogiform, hvor *ð* er trængt ind fra nom. Kolfinnas fader hedder ellers altid, også i Ldn., *Ávaldi*, aldrig *Ávaldr*; gen. *Ávalda* (jfr. Fl.) må her være den oprindelige. Tanken "det er digteren (mig) en frygt" passer ikke til Halfreds karakter og selvfølelse; således kan han næppe have udtalt sig. Der er, forekommer det mig, to udveje til at få en fornuftig mening. Den ene er at rette *enga* til *engi* og læse: *ótti engi . . . er þat skaldi* "det (andres bejlen) er noget jeg ikke behøver at frygte". En rettelse bör dog, hvis muligt, altid helst undgås. Ifølge kilderne var Kolfinna *eingadóttir* "eneste datter". Fl. har *otta* og *þui*; spørgsmålet er, om ikke bægge dele er det ægte. Et verbum *ótta* findes, navnlig i medium: *óttask*. I prosa findes upersonl. *óttar mik*. Skulde der ikke have været et *ótta* med dativ i samme betydning som *ægja* = true? Det forekommer mig, at der her foreligger et eksempel på dette. Ordfølgen bliver da: *Ræðkat ek ræki-meitum randaliðs at biðja eingadóttur Ávalda; ótta því skaldi, "jeg fraråder mændene at fri til Avaldes eneste datter, hvormed de truer mig (hvad de truer mig med at ville)". Mening og sammenhæng bliver lige fortrinlig.*

Hvad den sidste halvdel angår, er opfattelsen i Fornr. omtrent rigtig bortset fra *um beiða mey* (hvor *beiða* måske

skal være et adj.; jfr *beiðr* i Lex. poet.) Ordene: "Síð mun Surts kvánar byrr (jættekvindens bör = sind, tanke) rinna mér af kyrri Kolfinnu" er jo tydelige nok; ("sent (d. v. s. aldrig) vil min tanke forlade den rolige (o: standhaftige m. h. t. elskoven til Hfr.) Kolf." (aldrig hører jeg op med at tænke på hende); *um beiða* "om den ombejlede" kan umulig være rigtigt; *um biða* er også fuldkommen meningsløst. En forvanskning er det her uundgåeligt at antage. Skulde det oprindelige ikke være *um (of) beiði*, hvor *beiði* hører til *kvánar*; *beiðikvín* "den hustru (kvinde), der begærer (sin mand, jætten)". Verset kommer nu til at se således ud:

Ræðkat [ek] røkimeidum	síð mun Surts of beiði-
randalíds at biðja	(svá geta menn til hennar)
(óttu) eingadóttur	-kvánar byrr af kyrri
Avalda (því skaldi);	Kolfinnu mér rinna.

Vers 3, der er digtet ved Halfreds afrejse fra Island eller snarere ude på havet (jfr. *njók skýtr Marnar Vakri* l. 3), og hvori han mindes sin elskov til Kolfinna, er for første halvdels vedkommende rigtig, med undtagelse af ordet *áfoll* (se foran). Den sidste halvdel lyder:

því at álgrundar endist	betr unnum nú nytja
áttgóðrar mér trúðu,	nærr en heitið væri.

Verset findes kun i 132 og Fl. For *þvíat* har Fl. *þóat*, hvilket ingen rigtig mening giver, for *grundar grindar*, hvorom det samme gælder; for *nytja* har Fl. *nytri*, hvilket er det eneste mulige, og endelig, for *en heitið, sem heitin*; her er *heitin*, som vi vil se, det rigtige. Opfattelsen i Forn. er: "því *vér* unnum nú *nýtri* [so cod. Flat.] betr en heitin væri . . . das Uebrige unverständlich". I Lex. poet. sammenfattes ordene *álgrundar endis* (sål.) *tróða*, hvor *álgrundar endir* skal betyde "finis oceani, serpens circumterraneus, it. annulus"; *endis* altså gen. af *endir*; allerede dette er fejl, ti gen. hedder altid *enda*, når ordet står for sig selv; i hdskr. skrives ordet *endiz* (132) eller *endizst* (Fl.). Jeg ser heri gen. af *Endill*, en søkonge; men *ál-* er heller ikke rigtigt; det er formentlig forvansket

af *eld-* (i hdskr. skrevet *ell-*). Endelig er *góðrar* naturligvis forvansket af *-góðri* på grund af det foranstående *grundar*, hvori man så en kvindekennung. Halvdelen kommer da simpelt hen til at lyde:

þvít eldgrundar Endils ¹⁾	betr unnum nú nýtri
áttgóðri mér tróðu	nær an heitiu væri,

d. e. þvít unnum nú áttgóðri, nýtri tróðu Endils eldgrundar (æ: grundar elds; 'søens ild' = guld) nær betr an væri heitin mér = ti jeg elsker nu den højbårne, udmærkede kvinde næsten mere end om hun var mig lovet til ægte.

Den anden afdeling af den første gruppe indeholder elskovsvers om Kolfinna og nidvers om Gríss.

I v. 15, der handler om, hvilken kval Kolfinna, der nu er gift med Gríss, må døje hos ham, den ramt svedlugtende (hentydning til dyret, hvis navn manden bærer) — "hos ham er hun som en svane på vandet med sorgsænket hoved". Dette vers er godt overleveret i det hele og er blevet rigtig forstået. Der er dog ét ord, der næppe er rigtigt, i den første halvdel:

Læggr at lýsibrekku	kvöl þolir blín hjá hönnum,
leggjaríss af Grísi,	heitr ofremðar sveiti;

det er *blín* i l. 3. Hvis dette var rigtigt, måtte der foreligge en halvkenning, da *leggjaríss* må henføres til *lýsibrekku*. Men halvkenninger er man hverken her eller andre steder for c. 1300 berettiget til at antage. Den oprindelige tekst er sikkert *hón* (*hín*), hvorved modsætningen mellem hende og ham bliver så meget virkningsfuldere. Fejlen er opstået ved, at man i *lýsibrekku* har sét en fuldstændig kenning og så savnet et ord, der kunde forbindes med *leggjaríss*.

M. h. t. v. 16 er der intet at bemærke; dog skal det anføres, at f. *skerðandi* (Fl.) har 132 fejlen *skidandi*, hvilket bl. så meget andet viser, hvor let fejl kunde opstå og det af en så meningsløs art.

¹⁾ Jeg har før tænkt på *álgrundar elda*, men finder det noget fjærnere.

V. 17 giver ikke anledning til megen tvivl; også det er midvers om Gríss. Den første halvdel — verset kun i 132 og Fl. — lyder:

Lítt mun halr enn hvíti hann muna aura eirar
hjalmsgrand fyr búr skalmask, án, ok Strútr enn gráni.

For *-grand* har 132 *-grandr* og Fl. *grannz*; der skal stå *-grands* som i fortolkningen i Forns.; det hele betyder 'sværdets'; hertil væntedes der et ord for at betegne en mand, men det kan *halr* ikke være; Fl. har *haulldr*, hvilket heller ikke er det rigtige, men peger i retning af dette; det oprindelige er *høðr*; samme fejl findes i et vers af Gunnlaugr (Isl. s. II, 251) o: "*høldr*" (v. l. *heiðr*, *heyðr*) *hjørþeys*. Meningen af halvverset er: "I ringe grad vil den hvide (= feje) sværdgud (ironisk farvet) skynde sig (egl. tage lange skridt) foran madkammeret og med ham hans grå hund, Strut"; digteren synes altså at bebrejde Gríss hans langsomhed og ringe energi. Heri er der god mening. Men når der så i den anden sætning tilføjes: "han vil ikke være uden, o: vil være i besiddelse af, kvinden", bliver sammenhængen dunkel og tanken lidet logisk. Jeg formoder, at der skal læses *mun*, a dittografi af det følgende *a* (*aura*); "Han vil være uden kvinden" betyder: aldrig vil han komme i rigtig besiddelse af kvinden og hendes elskov, ti hun tilhører mig, Halfred; og til denne sætning knyttes logisk den sidste halvdel: derimod ejer han virkelig sin kvægfold osv. — *Hjørfangs* i l. 8 forstår Sv. Eg. rigtig som forvansket af *-vangs*.

V. 18 findes i 132-Fl. Den første halvdel skrives i Hfr.:

Kolfinna lézk kenna, hvat kveda vífi vitru [se ovf.]
kved ek [ønn Fl.] um hlut þenna, valda? fúlt af skaldi.

Impf. *lézk* (132:s *lez*, Fl:s *let*) passer hverken til situationen — Kolfinna er nærværende — eller til de øvrige verber i verset. Der skal utvivlsomt læses *lézk*, præsens; således K. Gíslason i Udvalg. Efter *valda* skal intet spørgsmålstegn

sættes; sætningen er: *kveða hvat valda vífi vitru*, "man siger at der er noget, der bevirker det for den kloge kvinde" (hun har da også grund nok dertil o: til at mærke stanken fra Gríss). En ganske tilsvarende sætning findes i *Haustlög SnE. I, 308*: *hvat kvað hapta snytrir | hjalmfaldinn því valda*.

V. 19 findes i 132, Fl., 61, 54, 557. Den første halvdel lyder i Hfr.:

Lítt hirða ek, lautar	viggs, þótt verða[k] ¹⁾ högginn
lundr hefir hætt til sprunda	varr í höndum svarra.

Det hele er ret forståeligt og simpelt. Dog er der en ting, der sikkert ikke i Forn. (= Lex. poet.) er rigtig opfattet, kenningen *lundr viggs lautar*, o: skibets (!) (dals =) lands, = søens, træ = mand; en sådan kenning er uantagelig. Hertil kommer, at *varr* = forsigtig passer aldeles ikke i en sammenhæng som den, der her foreligger, hvor digteren siger, at han ikke bryder sig det mindste om at blive dræbt i sin elskedes arme. "Forsigtighed" var aldrig Halfreds dyd, og således kunde han overhovedet ikke betegne sig. Sagen er, at *varr* er stammen i subst. *vorr*, gen. *varrar*, og hører sammen med *laut*; *varrlaut* = søen; søens *vigg* (= lastdyr, hest) = skibets, dettes *lundr* = mand²⁾.

Den sidste halvdel lyder:

ef ek næða Sif slæðu	mákkat ek láss um ljósa
sofa karms meðal arma,	lind of trega bindast.

Láss er Fl:s læsemåde — der i øvrigt også findes i 61, 54, 557 — for 132:s *lioss*, der er meningsløst. I sidste linje måtte *of trega* i hvert fald skrives i ét ord, hvilket metrum kræver. Men for dette ord har alle øvrige hdskr. *of-ræktar* (*ofrækdar*). Hvad er nu at foretrække? K. Gíslason har allerede afgjort dette, og jeg må ganske slutte mig til

¹⁾ Det manglende k findes i de øvrige hdskr. I øvrigt er der ingen nævneværdige varianter.

²⁾ Jfr. i det hele K. Gíslason, *Njála II, 393 ff.*, hvor både *varr* og *láss* osv. behandles. Jfr. Udvalg 112.

ham, når han foretrækker *ofrækð*; dette ord betyder 'stærk omhu, omtr. lidenskabelighed o: lidenskabelig elskov'. "Jeg kunde ikke frigøre mig for (afholde mig fra) den hæftige elskov til den lyse kvinde". Der må også med K. Gíslason i l. 7 læses *mátkat* (*mátkað ek* 132, *matkadek* 54, 557; *matkat ek* 61), hvilken form er en ændring af **máttagat* for *máttigak*, der ellers findes.

V. 20 findes i de samme håndskrifter. Også dette vers er for største delen gennemsigtigt og rigtig opfattet; dog er næppe alt rigtig forstået i Fornr., hvor den første halvdel lyder:

Vefi]tkað ek hitt hvat verða	rennu[m] ást til unnar
verglóðar skal tróða,	unnardags, á munni,

hvilket forstås således: Verglóðar tróða! ek veitkat hitt hvat *mér* skal verða á munni — rennumk [rennr *mér*] ást til 'unnar unnardags', d. v. s. Kvinde (Kolfinna), jeg ved ikke, hvad jeg vil komme til at sige — jeg føler kærlighed til kvinden —, fortsættelsen er: "hvis man spørger, hvad der glæder mig" — hele verset skal være svar på Kolfinnas spørgsmål til den smilende Halfred: "hvad glæder dig nu?" Hvad der imidlertid er meget betænkeligt er, at *mér*, der er indsat i ordfølgen i Fornr., mangler. Det har man sikkert aldrig kunnet udelade hverken i prosa eller poesi. Hvad nu de andre hdskr. angår, findes der blandt her uvedkommende småvarianter læsemåden *moda* i 54 og 557, *modu* i Fl. Dette er af Sv. Eg. (Fms. XII, ShI) opfattet som dat. af *Móði*; 'guldets gud' (Mode Tors sön) er 'mand'. Dette er sikkert det eneste rigtige; på denne måde fremkommer det savnede *mér*. Hvis man beholdt *tróða*, måtte der læses *tróðu*, dat., men den logiske sammenhæng bliver derved mindre god. — For *rennu* i l. 3, som der står i 132, har de øvrige hdskr. *rennumz* undt. Fl., der har *rennig*. *Rennumk*, o: *Rinnumk*, = *rennr mér*, subj. er *óst*, er naturligvis det eneste rigtige. Kenningen for Kolfinna i den parentetiske sætning er ifg. 132: *Unnr unnar dags* (bølgelysets, guldets, Unnr), men *Unnr*

er ellers ukendt i klassisk digtning som gudindenavn eller valkyrjenavn, der kunde bruges i kvindekenninger; atter her finder vi det rigtige i de øvrige hdskr.; her står nemlig *ilmar* i 557 og Fl.; dertil slutter sig *ilma* i 61, 54, det er et velbekendt asynjenavn. Fejlen i 132 kan være opstået ad rent grafisk vej; dog er den vel snarest blot dittografi af det følgende ord, hvorved ønsket om at tilvejebringe rim i linjen mulig også har virket. Linjen bliver nemlig ved at optage den rigtige læsemåde rimfri, hvad dog ikke er påfaldende.

Til V. 21, der også findes i alle de foran nævnte hdskr., er der intet at bemærke, undt. at *ór* i l. 3, der findes i Fl., 61, 54, 557, er at foretrække for 132:s *frá*, samt at *allar* i l. 4 Forn. og ShI-Fms. ikke er stillet på den rette plads. Den rigtige ordfølge er: *Hirdinaumur sævar báls koma heim ór seljum, allar sléttfjallaðar; hams osv.*

V. 22 er digtet i anledning af Márs angreb på Halfred; denne mand, der var en af Gríss' bedste støtter, var en stor blotmand, og kaldtes Blót-Már. Verset findes kun i 132 og Fl. Den første halvdel lyder i Hfr. således:

Mjök tegast sveima ¹⁾ sökkvir,	vér munum dag hvern dýrra
snót verð ek þegnns fyrir hótum,	dulrækinns mik sækja,

men i Fl. således:

Mig tegar sætra siotla	dẽmilatrs at domi
snot uerd ek þegnns firir hoti	drekkiannde mer sekkia.

Som man ser, er afvigelsen her ganske betydelig, men ordlyden er meget dunkel. Efter 132 er jo sammenhængen lysende klar og måtte opfattes således: Seima sökkvir (guldforøderen, *o*: Már) tegask mjök, dulrækinns (indbildsk som han er), sækja mik; ek verð fyr hótum þegnns; vér munum, snót, dag hvern dýrra. Det eneste, der her er påfaldende, men vel at mærke i forhold til prosaen, er at Halfred tiltaler kvinden

¹⁾ Dette foreslås forstået som *seima*, hvilket sikkert er rigtigt.

(Kolfinna), ti efter prosaen var hun ikke mere tilstede, da verset skal være digtet. Men da det samme åbenbart er tilfældet med Fl:s tekst, må uoverensstemmelsen forklares, som flere steder ellers, derved at prosaens fremstilling er historisk mindre nøjagtig. Verset må være forfattet, før Halfred forlod Kolfinna i sæteren. Hele indholdet taler afgjort for dette. *Hoti*, sing., i Fl. er næppe det oprindelige, men er ensbetydende med *hótum*. I øvrigt er Fl:s tekst mig ganske uforståelig; den kan næppe være andet end en stærk forvanskning. *Dæmilátr*s kunde tyde på et adj. *dæmilátr*, hørende til *þegns* 'den, der gärne dömmet andre, eller vil have andre dömt' (?), men det øvrige er endnu vanskeligere at få mening i.

Den siste halvdel lyder således i Hfr.:

helldr mun hælibaldi	ván erumk slík, at sleikja
hrævíns fyrir því minna,	sinn blóttrygil innan.

Som ovf. bemærket, har 132 egenlig *-vins* i l. 2. I Fl. findes vigtige varianter. Anden linje hedder her: *hlokæirs firir pui mæira*, — for *slík* i l. 3 har det *slíks*, hvilket straks ses at være det eneste rette, — for *at: en* (efter komparativen); af underordnet art — og urigtigt — er *blod-* f. *blot-* i l. 4; *erumk* i l. 3 skrives i 132 *erumz*, i Fl. *erumzst*. Teksten gengives i Forn. så: 'hælibaldi hrævíns' mun heldr minna fyrir því at sleikja innan sinn blóttrygil osv. Men, som bemærket, *hrævíns* kan ikke, på grund af rimet (*víns: minn-*), være rigtigt; desuden er kenningen som sådan ikke alene enestående, men næppe mulig, selv om den gælder *blotmanden Már*, ti 'blod' er dog ikke det samme som 'offerblod'. Havde man kun teksten i 132, vilde man vistnok her formode *hrælinns* (jfr. bemærkningen i Lex. poet. og K. Gíslasons Udvalg). Her hjælper Fl. os vistnok på den rette vej. Ordet *hlokæirs* er ganske vist forvansket, jeg formoder af *hlautgeirs*; *hlaut* er jo det tekniske navn på offerblodet; *hlautgeirr* er det samme som *hlautteinn*, hvilket redskab Snorre

beskriver (Hkr. I, 187). Ordlyden bliver altså: Hœlibaldri hlautgeirs (blotmanden) mun heldr meira fyrir því (det vil blive ham betydelig vanskeligere, o: det at angribe mig), en sleikja sinn bló'ttrygil innan; vø'n erumk slíks.

V. 23 er digtet i anledning af den tvekamp, som Halfred skulde have med Gríss. Det findes kun i 132 og Fl. Den første del lyder i Hfr.:

Þá mun reyndr at ráðnu
róghnykkjundum þykkja

míns at malma sennu
minn hugr við Kolfinnu.

Der meddeles, at i 132 står der egl. *hnykkjandinn*; Fl. har *und raudu* f. *at ráðnu*, *rogherðundum verða* i l. 2, *mannz* f. *mins* i l. 3. Der er her flere vanskeligheder tilstede. I Forn. opfattes ordfølgen således: þá mun 'róghnykkjundum' þykkja mannhugr minn við Kolfinnu [so Flatb. — denne bemærkning må gælde *manns*] reyndr und röndu [so Flatb. — dette er jo ikke ganske rigtigt] at malma sennu. Hvad er *mannhugr við Kolfinnu*?, og hvad betyder *und röndu*? Bægge dele er højst unaturlige. Ikke mindre unaturligt er et udtryk som *róghnykkjandi*; man kan sige *at hnykkja sverði* el. lign., men ikke *at hnykkja rógi*, *orrostu* og lign. Derfor er *rógherðundum* i Fl. det rigtige, hvoraf følger, at der også med Fl. må læses *verða* (f. *þykkja*). Men dette forandrer ikke opfattelsen væsenlig. þá mun hugr minn verða rógherðundum reyndr at ráðnu ('sikkert, bestemt') at (dette kunde godt undværes) malma sennu = "da vil krigerne (mændene) finde mit mod bestemt prøvet i kampen" — er en fortræffelig sætning. De 3 ord, der er tilovers, kan vanskelig indordnes i den; *við Kolfinnu* kan til nød knyttes til *hugr*, der da måtte betyde 'sindsstemning', men fortsættelsen i den sidste halvdel strider herimod; *míns* er umuligt; *mannz* er ganske overflødig. Jeg er tilbøjelig til i disse ord at se en selvstændig sætning; skulde ikke *míns-mannz-at* være forvansket af *minnumk* (*miñūz*)? Drillende kunde digteren have indskudt denne sætning: "jeg kysser Kolfinna" — "også deri viser jeg

mit mod", "men man vil synes, at kampen først rigtig vil vise mit mod" — dette kunde være tankegangen.

Den sidste halvdel er heller ikke uden vanskeligheder. Den lyder i Hfr.:

ef svá at órr á eyri
uppsátrs boði máta,

vel hyggjum þat, viggjar
vísar mér at Grísi.

For *órr á* har Fl. *orrostu*, hvilket er en sædvanlig fejl læsning; for *boði máta* har det *boda at lata*, og endelig for *vísar vísa*. Opfattelsen i Forn. er: ef svá er, at órr [orr *Hds.*] 'uppsátrs viggjar boði' vísar mér á eyri [= á hólml] at Grísi; *vér* hyggjum því [þat *Hds.*] máta-vel. Der er ingen tvivl om, at opfattelsen af *órr* som *orr* (Lex. poet.) er rigtig; ligeledes er det rigtigt, at *á eyri* (acc.) betyder *á hólml*; jfr Gunnlaugs: Hér emk út á eyri osv. Kenningen *uppsátrs viggjar boði* 'tilbyderen, giveren, af skibskurets hest, = skibet' er også rigtig bestemt. Kun må det bemærkes, at dermed kan hverken Halfred eller Gríss menes, men en tredje mand, der ikke er omtalt i prosaen. Men hvad der ingenlunde går an, er det forstærkende *máta*; dette ord eksisterede ikke før end i det 14. årh. Fl:s *at láta* har derfor alt krav på at anses for det rette, og det passer godt i sætningen, der fuldstændig kommer til at lyde: hyggjum vel at láta þat, jeg er vel til mode med at lade det ske, gå for sig; *ef svá at* må vistnok forstås som i Lex. poet., hvor det hele forklares som identisk med det blotte *ef*; jfr. Forn.

Ang. v. 24 er intet at bemærke, undt. at Fl:s *ek se*, når dette omstilles til *sé ek o: sék*, hvad bogstavrimet kræver, er rigtere end 132:s *ser*. Dette smukke vers, hvori Kolfinna sammenlignes med en stolt sejlende snække, er ellers fuldstændig gennemsigtigt og rigtigt i 132:s tekst.

Det sidste vers i denne gruppe, v. 25, digtede Halfred efter at forliget med Gríss var kommet i stand og han dømt til at betale Gríss en eller anden kostbarhed; ikke engang ved denne lejlighed kunde han afholde sig fra at nide Gríss,

han kalder ham *matviss*, som om han kun forstod sig på mad. Verset findes, foruden i 132, i Fl., 61, 53, 54, 557. Til den første halvdel er der intet at bemærke, undt. hvad der ovf. er fremhævet angående l. 2, samt at *gæddan* i 132 i l. 3 er i Hfr. med rette ombyttet med de øvrige hdskr. *gjollu* (de har dog alle fejlen *giollnu*) og *ok* (l. 4) med *of* (sål. 61, 53, Fl., 557). Indholdet er: "I en ulykkestund har jeg erhværet mig rigdom, modtaget gaver af konge og jarl", og der fortsættes i den sidste halvdel: "hvis jeg nu skal betale den foderkyndige Gríss bøde for en højst ubetydelig vise uden at have (besidde) kvinden". "Kvinden" omskrives ved *gjalfrteigs mork* (*mork*=skov og et enkelt træ, ligesom *viðr* og lign.); *gjalfrteigr* betyder "brændingens mark" = søen; 'søens træ' kan umulig være en rigtig omskrivning for en kvinde. Der synes ganske vist at have været en antagelse hos teoretikere i det 14. årh., at sådanne kvindekenninger var benyttede, men det hele beror utvivlsomt på misforståelse, i det mindste for de ældre tiders vedkommende. Alle hdskr. læser *gjalfrteigs ok hefki eigi*; desuagtet må jeg antage, med Sv. Egilsson (i ShI III, 27) at *teigs* er forvansket af *leygs*; efter at dette var ændret til *teigs*, måtte helrimet reddes, og det, som jeg formoder, oprindelige *þeygi* ombyttedes med *eigi*; sammenhængen viser, hvor godt *þeygi* = 'dog ikke' passer, ja hvor påkrævet det ligefrem er. Angående formen *leygs* kan jeg henvise til Det norsk-isl. skj.-spr. s. 33.

Den anden gruppe, v. 4—11. Det første heraf er et halvvers, digtet ved det første møde med Olaf Tryggvason på havet (jfr ovf. ang. dennes svar). Der er intet at bemærke dertil, undt. at der sikkert i l. 1 skal indsættes den ældre form *órar* f. *várar*, samt i l. 2 *sæ-* f. *sjó-*; *sæ* findes i 61, 53, 62, Fl., 557. Ang. betydningen af *Akkerisfrakki* henvises til ShI II, 16.

V. 5 findes i 132, 61, 53, 62, 557, Fl. Den første halvdel lyder i Hfr. således:

Veit ek [at ¹⁾] vísu skreyti
víðlendr konungr ²⁾ sendi

nöktan hjör við nökkva
núflaustr burar Austra.

Her er alt i formel henseende i orden, og dog frembyder denne tekst de største vanskeligheder. Verset er digtet i anledning af det sværd uden skede, som digteren modtog af kong Olaf; de to første linjer er forståelige nok, *sendi* betyder ligefrem 'gav': men hvad er *nu flaustr*? I de andre hdskr. lyder l. 3—4 temlig forskellig, nemlig: *nökðan brand af nökkvi | nú ák (og 557, at Fl.) Sýrar mey dýra*. Denne tekst er simpel nok: *Sýrar mey* = *Hnoss* = 'kostbarhed' (sværdet); *af nökkvi* må her betyde "af en eller anden bestemt grund" ("for ligesom at drille mig en smule" K. Gíslason Udvalg 109) og høre til de forangående ord, skönt de er noget påfaldende. Men hvorledes er forholdet mellem disse tekster, der er så vidt forskellige? *við nökkva Austra burar* betyder "for (til gengæld for) dværgens skib" = for mit digt — en absolut passende tanke. "Nu ejer jeg en kostbarhed" er en temlig mager sætning. Jeg tager ikke i betænkning at antage Hfr:s tekst for den oprindelige. Det gælder at finde hvad *nu flaustr* er for noget. Meget forvansket kan ordet ikke være, da det skal begynde med *n* og indeholde bogstavforbindelsen *aust*. Jeg ser heri et ellers ikke forekommende ord *nu flaustr*, ntr. (adv.) af et adj. *núf-lauss*. I oldsproget findes *núfa* om en kvinde, som til straf er berøvet næse eller øren. Til et sådant vilde svare et masc. *núfr* (ligesom *stúfr* til *stúfa*). I norske dialekter (Åsen, Ross) findes *nuv* som adj. og subst.; adj. *nuv* forklares som 1) afstumpet, tvær, but, 2) mut, ordknap, noget ublid. Hos Ross findes subst. *Nuv* = "en som .nuvar; en but ublid person (hest)." Jeg knytter *núflauss* hertil og antager, at det betyder 'fri for ublidhed, tværhed' = munter, glad. Adv. *núflaust* vilde passe godt = 'uden tværhed'; kongen gav Halfred sværdet i en glad stemning. —

¹⁾ Dette findes i de øvr. hdskr.

²⁾ Sål. de øvrr. hdskr. for 132:s *mer*.

Endelig bemærkes, at *brand* er som et metrisk fyldigere ord mulig at foretrække for 132:s *hjør*.

Den sidste halvdel indeholder endnu større vanskeligheder. Den lyder i Hfr.:

verða hjölt fyrir herði, skelkvin[g] þá ek of skjálga,
höfum gram[r] kera framdan, skrautlig konungsnauti.

I 132 står altså *gram*, *skelkvin* (snarest *skelkiun* Prøver), og, som oplyst i note 2, *skrautligr*. Af varianter er der kun få og lidet vigtige, *gramr* står i alle andre hdskr. I disse skrives (i l. 3): *skalkvingum þa ek* i 61, *skaulkingum þa ek* 53, 557 (dog *-ving-*), *skolkuings vm þa ek* Fl., *skavgløngvm þa ek* 62; *skjálga* mgl. 61. Det hele opfattes således: Hjölt verða skrautlig fyrir hirði [dette står ikke i noget hdskr.] skølkvings, þá ek of skjálga konungs nauti; höfum framdan kera, gram! = Bullæ capuli splendent in manu gladii custodis, cum munus vibro regium; protensam habeo, rex, cuspidem. *Skølkvingr* opfattes som 'sværd' med henvisning til SnE-navneremsen (SnE. I, 566), hvor det hedder *skelkvingr* (*skelkingr* v. l.), og dette er utvivlsomt rigtigt. Men *þá* f. *þá er* (*es*) kan ikke gå an; og et vb. *skjálga* i betydningen "vibrare" eksisterer overhovedet ikke; endelig er *keri* 'en sonde' ganske uantageligt som betegnelse for det prægtige sværd. Hvor *keri* findes i prosa (se Fritzner), er betydningen helt anden end 'sonde' i egl. forstand. Opfattelsen i Fornr. er, med undtagelse af den sidste sætning, forskellig, nemlig: hjölt fyrir herði verða konungsnauti skrautlig; ek þá of skjálga skelking osv.; *hjølt fyrir herði* betyder vistnok 'hjalte på sværdet'. *skelkvingr* er opfattet som sværd og *skjálga* som svag form af adj. *skjálgr* (jfr listen over Sannkenningar s. 225), men hvad dette skulde betyde, oplyses vi ikke om; 'skelende, skæv' kan dog ikke sættes i noget rimeligt forhold til kongegaven. Som man ser, drejer vanskelighederne sig om ordene *kera* og *skjálga*, samt tildels om *herði*, som dog er let at forbinde med det øvrige. Jeg opfatter dette som det velkendte

nom. agent. til *herða*, styrende *skolkvings*, gen., som Fl. har; hermed mener Halfred sig selv; således opfatter Sv. Eg. i øvrigt ordene i Lex. poet. Sætningen bliver nu: skrautlig hjølt konungsnauti verða fyr herði skolkvings = Kongegavens prægtige hjalter 'bliver for', o: beføles og ses af, krigeren (mig); heri udtrykkes glæden over at være i besiddelse af en sådan kostbarhed. Den anden sætning er utvivlsomt: gramr hofum framðan = kongen har vist mig stor hæder. Endelig er orden "of þák kera skjalgá" at opfatte som den tredje sætning. Men med 'sonden' og 'skeleriet' kommer vi ingen vegne.

Den forklaring, jeg giver i det følgende, vil jeg ikke udgive for at være sikker, men sandsynlig forekommer den mig at være. Jeg opfatter *kera* som gen. pl. af *ker* 'kar'. I fiske- navneremsen SnE. I, 579 findes *skálgi* (v. l. *skalgr*, *skjalgr*; versemålet kræver et tostavellesord). Sværd omskrives som bekendt ofte ved hjælp af fiskenavne. "Karrenes fisk" = sværd er dog en enestående kenning, og jeg vilde ikke have ovovet at fremføre den, hvis vi ikke havde en antydning af, at rustninger — og vel også våben — gemtes i (store) kar; det hedder i Godr. hvøt 7: Kumbli konunga | ór kerum valði | síðar brynjur | ok sonum færði.

Ang. v. 6 er intet at bemærke.

Hvad v. 7 angår, er det let forståeligt og for det meste rigtig overleveret i Hfr. således:

Öll hefir ætt (hdskr. ort) til hylli	algildar man ek aldar
Ódins skipat ljóðum (hl- hdskr.),	iðjur várra niðja.

Her skal der mulig med 61, Fl., 53, 62, tildels 557 læses *gilda* l. 3 og *iðju* l. 4; *várna niðja* (vore forfædres) henfører jeg med K. Gíslason i Udvalg til *ætt*; den parentetiske sætning består af: *mank algilda iðju aldar*.

I den siste halvdel skal sætningerne ordnes således: en traudr legg ek fjón á frumver Friggjar, því at vald Viðris hugnaðisk skaldi vel — (og jeg gör det) því at þjónum Kristi.

V. 8 lyder i Hfr. således:

Höf[n]um hölda reifnir
hrafnblóts goða-nafni

þess er ól við lof lýða
lóm, or heidnum dómi

med den bemærkning, at for *reifnir* har 132 *reifar* og f. *blóts* *bloðz*. Verset findes også i 61, Fl., 53, 557; *höfnum* findes i 61 (forvansket i de øvrige: *höfum* Fl., *hæfum* 53, *hæfir* 557); *reifnir* findes i 61; *reifar* har Fl., men 53 har *ræfir* og 557 *reífir*; naturligvis er dette sidste den eneste rigtige form (jfr 132-Fl.); *reifnir* har aldrig eksisteret; *blóts* har alle hdskr. (undt. 132). Endelig her 61 i f. *ór* i l. 4. Opfattelsen i ShI er: *hölda reifir! höfnum goða nafni hrafnblóts* þess er ól lóm í heidnum dómi, við lof lýða = *Afficiens viros donis! repudiamus divinum nomen corvorum cultoris, qui, comprobantibus populis, versutiam exercuit in ethnicismo.* Altså: *höfnum* som opt., hvilket sikkert er urigtigt for indik., *goða-nafn* opfattes som 'guddommeligt navn' *hrafnblóts* som gen. af et *hrafnblótr* 'corvorum cultor', bægge dele lige unaturlige og mislige. Et subst. *blótr* findes ikke. I Forn. er opfattelsen vistnok den samme (*höfnum* dog snarest forstået som indik.), undt. for så vidt som ordene *ór heidnum dómi* stilles lige efter *hrafnblóts*, hvilket opfattes som Odin. Alle vanskeligheder ved opfattelsen forsvinder efter min mening, når man opfatter *goða* som gen. sg. af *goði*, masc., og *hrafnblóts* som gen. sg. af *hrafnblót* ntr. 'ravneblotets præst' er en betegnelse for Odin, der er let forståelig. Ordfølgen bliver: *Höldá reifir, höfnum nafni hrafnblóts goða ór heidnum dómi, þess es ól lóm við lof lýða* = Konge, jeg forkaster ravne-gudens navn fra den hedenske kultus (*ór* = hidrørende fra, er vel det ægte), ham som under mændenes lovprisning var svigfuld.

V. 9, første halvdel, lyder i Hfr.:

Mér skyli Freyr ok Freyja,
fjardlæt ek aðul Njardar,

líknist gröm við Grímni,
gramr ok Þórr enn rammi.

Der er kun det første ord i 2. linje, der her er tvivlsomt: *fjarðlát*. I hdskr. er der ingen varianter af betydning. Opfattelsen i Forn. af ordfølgen er rigtig, derimod ikke i ShI. Her forklares dog *fjarð(r)* som *firð(r)* 'remotus, abalienatus'. Jeg opfatter ordet på samme måde, nemlig som part. perf. (acc. pl.) af et vb. *fjarra*, dannet af *fjarr(i)* som *firra* af *ferr(i)*, og böjet som dette; der skulde altså skrives *fjorð* som et ord for sig. Jfr. Lex. poet. — Hvad den sidste halvdel angår, er det tilstrækkeligt at henvise til K. Gíslason, Skj. digt. besk. s. 303—4.

Hvad v. 10 angår, er der intet at bemærke, undt. at l. 7 lyder rigtigere i 61, 62, 53, 557 *verð ek ok neyddr* osv., end i 132, Fl.: nú em *ek neyddr* osv. — (Jfr. K. Gíslason: Udvalg).

Angående v. 11 er det tilstrækkeligt at henvise til K. Gíslasons behandling deraf i Nj. 180—81. Det er verset med de mange 'sværd' i.

Den tredje gruppe er de 3 vers, 12—14, der er digtede på rejsen til Sverrig. Til rejseledsager fik Halfred en mand, ved navn Audgisl; denne blev dræbt af en stimand, der også stræbte Halfred efter livet, så at denne til nødværge måtte slå ham i hjæl.

Ang. det første vers henvises til Nj. II, 238, 313.

Det andet vers, første halvdel, lyder i Hfr.:

Svá hefk hermila harma
hnigbaldr í gný skjalda,

baugs erum svipt at sveigi,
sárlinns rekit minna.

For *harma* har 132 *harmi*, for *hnig- hug-*, *svipt* er noget utydeligt i hdskr., — alle 3 ord: *harma*, *hnig-*, *svipt* findes i de øvrige hdskr. 61, 53, 54, 62, Fl. (her *hing-*). Opfattelsen i Forn. er: Svá hefig, 'hnigbaldr sárlinns', hermila rekit minna harma í 'gný skjalda' — erumk [er mér] svipt at 'baugs sveigi'. *Hnigbaldr sárlinns* opfattes vistnok som vokativ, men i følge prosaen henvendes verset til en kvinde, Ingibjörg — og her bærer prosaen tilforladelighedens præg på

grund af hele sammenhængen. *Hnig-*, *o*: stammen i det intrans. *hníga*, passer ikke godt i sammensætningen, man ventede *hneigi*. Jeg tvivler på grund af det anførte ikke om, at Sv. Eg. i ShI har truffet det rette, når han opfatter *hnig* som *hneig*, impf. til *hníga*; sætningen kommer til at lyde: sárlinns Baldr hné í gný skjalda; det ses let, hvor langt mere træffende det er at tilføje *í gný skjalda* her, end opfattelsen i Forn. — Den anden halvdel lyder i Hfr.:

at lofhnugginn liggja	ek hefnda svá okkar,
lét ek baldr roðins skjaldar,	Auðgísl hjá dauðan.

For *at* har 132 *en*, urigt., *at* korresponderer med *svá* i l. 1. De øvrige hdskr. har l. 6 således: *let ek sunnr (svendr 54) í dyn gunnar*; efter *ek* findes dér *of (um)*, hvilket bør optages. Endelig har de *Auðgísl (-gíls 53, 54, 62, Fl.) bana f. Auðgísl hjá*. Opfattelsen i Forn. er: at ek lét liggja [lofhnugginn 'roðins skjaldar Baldr' dauðan hjá Auðgísl; svá hefnda ek okkar. Her findes dobbelte læsemåder, hvorimellem der skal vælges; den ene eller den anden må være omdigting. Jeg tager ikke i betænkning at slutte mig til K. Gíslason i Udvalg og erklære 132:s tekst for urigtig og foretrække de andre hdskr. *Lofhnugginn* om Önund står i stærk strid med den følgende betegnelse, som man ikke kan antage at Halfred har brugt om den forhadte 'ry-berøvede' stimand og morder. Heller ikke er det ganske naturligt at sige at han har ladet Önund ligge død "hos Audgisl"; Halfred vilde næppe have parallelliseret dem således. Alt falder let og naturligt, når følgende tekst og ordfølge (jfr. ShI) foreligger: at létk sunnr í dyn gunnar (jfr. forangående vers) lofhnugginn bana Auðgísls liggja dauðan; ek of hefnda svá okkar.

Det sidste vers er temlig let forståeligt og teksten er for det meste, navnlig i den sidste halvdel, rigtig i Hfr. og rigtig opfattet. Derimod findes afvigelser mellem hdskr. (foruden 132: 61, 62, 53, 54, Fl.) i den første halvdel. *Skrækki*

i Hfr. f. *støkkvi* i de andre er naturligvis urigtigt; det er et ord, der ikke eksisterer. Linje 4 hedder i 132: hunds glævara mundar, en tekst som det er i virkeligheden umuligt at få nogen sund sans i (ek lagða hendr at hunds 'hundi glævara mundar' lyder opfattelsen i Forns.! uden at nogen forklaring af kenningen gives). Der er vel ingen tvivl om, at de andres *hundgeðjuðum undir* er den eneste rigtige form for linjen. Sammenhængen bliver den i ShI antagne: ek brá hundgeðjuðum støkkvi þna skeiðs elda undir af reiði — ek lagða hendr at hundi.

Den fjærde og sidste gruppe består af de 3 vers, som Halfred digtede lige før sin død, efter at have fået det slag af sejlstangen, som synes at have gjort udslaget. De findes alle i Fms. og Fl.

Det førstes første halvdel lyder i Hfr.:

Hnauð við hjarta ok síðu
hreggblásnum mér ási.

svá hefir yðr at oðru
áfall tekit varla;

her er der i l. 4 den ovenomtalte fejl, mangel på rim; den måde, hvorpå den i sætningen antagne tanke er udtrykt, er lidet tiltalende. De to linjer lyder da også i 61, 53, 54, 62, Fl. helt anderledes, nemlig: mjök hefir uðr (*yðr* dog 62, 53, Fl.) at oðru, | aflat (aflatzst 62, Fl.) báru skaffi. Desuden udelades *ok* i l. 1, og der læses i l. 2 *-blásinn*. Hvis dette sidste er rigtigt, hører ordet til *uðr* (jfr. ShI), jfr *hreggi hoggvin* i Þórsdr. 6, hvilket er det sandsynligste. Sikkert rigtigt er det at udelade *ok* og læse *hjarta-síðu* som ét ord: "den side, hvor hjertet sidder"; stangen har ramt Halfred i venstre side lige ved hjertet. L. 3—4 giver i Fms. udmærket mening, jfr. Nj. II, 437 og Efterl. skr. II, 264; *báru skaff* betyder nærmest "lange skumtoppede bølger, der ligger på overfladen ligesom langstrakte snedriver". Sætningerne bör adskilles således: ási hnauð (upers.) mér við hjartasíðu (i ShI tages *hreggblásin uðr* som subj. til *hnauð*); hreggblásin uðr hefr mjök at oðru aflat þóru skaffi, "åsen ramte mig ved hjertets side; det af

stormen opsvulmede hav har i høj grad frembragt skum-mende bølgerygge". *At þóru* er mig uklart; Sv. Eg. opfatter det som *endrar nær*, *alias* (ofte ellers), men hvad skulde det betyde i sammenhængen? Ordene må snarest betyde "under andre forhold", "idet det nu forholder sig anderledes med vejret end før", "efter at vejret har forandret sig", fra stille til storm.

Den sidste del lyder i Hfr:

marr (meirr hdskr.) hnauð mínum knerri,
mjök em ek vátr of látinn,
muna úrþvegin eira
aldan sínu skaldi.

Marr er optaget fra de andre hdskr. For *hnauð* har de *skotar*, hvilket sikkert er det oprindelige; *hnauð* er en urigtig gentagelse af samme ord i l. 1. Endelig hedder det i steden for *of látinn* i dem *af nøkkvi*. K. Gíslason har (Nj. II, 164) skrevet de to første linjer: Marr skotar mínum knerri | mjök (emk vátr) af nøkkvi, og derved truffet det rigtige; i ShI er ordfølgen urigtig. Ifølge K. G. er tanken: "Det er ikke for intet (ikke tilfældigt), at havet tumler mit fartøj — det er skæbnens vilje, at jeg nu skal dø".

I det andet vers mindes digteren Kolfinna og udtaler, at hvis han nu skal dø og sænkes i havet, vil hun med sit ædelsind tørre tårerne af sine øjne med sin lyse hånd. Verset er omtrent korrekt overleveret. For *mun* (o: *mun þerra*) har 61 fået fejlen *brá*. I l. 4 har 132 *mjök*, 61, 62, 53, 54, 557 *mér*, medens Fl. har *ser*. Dette sidste har Sv. Eg. anset for rigtigst, og derom kan der ikke være tvivl. Sætningen bliver: Fjølerrin hørdúks Rindr mun þerra hvítri hendi sér um mjúka brá. I øvrigt er verset rigtigt i Hfr.

Det sidste vers mangler i 132. Det er helt igennem klart og forståeligt. Digterens svanesang er ham værdig: "Nu vilde jeg på stedet (*senn* hører herhen; jfr ShI) dø uden bekymring, hvis jeg vidste min sjæls frelse — som ung har jeg været meget hvas i mine ord [derfor ængstes han nu].

Jeg ved dog, at jeg er ikke bange for noget — enhver skal jo dø —, undtagen helvede; men råde gud for, hvor jeg skal tilbringe evigheden”.

Hermed er undersøgelsen af Halfredssagas vers tilende. Det har vist sig, at de lider af flere større eller mindre fejl; i de fleste tilfælde hjælper håndskrifterne på hinanden, så at man sjælden behøver at ty til rene konjekturer. Det har ligeledes vist sig, at teksten i 132 på mange steder står tilbage for den tekst, som Olafssagaen frembyder; dennes samler har således haft et langt bedre hdskr. af sagaen end originalen til 132, hvad versene angår. Følgen heraf er atter den, at Sv. Egilssons fortolkning af de i Olafssagaen opbevarede vers, især den i ShI, gennemgående er bedre end den i Forn-sögur. Det har således ofte så at sige været opgaven, at forsvare og opretholde den første mod den sidste. Jeg håber, at dette på de fleste punkter er lykkedes. Alle de gamle skjaldevers fortjæner at gennemgå den kritiske undersøgelses skærsild for at kunne få deres ægte form, men Halfreds vers fortjæner det ikke mindst.

Khavn i novbr. 1901.

Finnur Jónsson.

Rättelser och förklaringar till Skogekär Bergbos dikter.

Diktverken *Thet Swenska Språketz Klagemål* ¹⁾, *Wenerid* och *Fyratijo små Wijsor* ²⁾, utgifna resp. 1658, 1680 och 1682 af pseudonymen *Skogekär Bergbo*, — som man utan fullt bindande skäl ³⁾ identifierat med presidenten Gustaf Rosenhane — föreligga, som bekant, uti rätt förvanskadt skick. Originalupplagorna, hvilkas handskriftliga förlag spårlöst förlorats, äro, särskildt hvad beträffar de båda förstnämnda diktverken, enligt Rosenhanes biograf, E. Meyer ⁴⁾, ”illa tryckta, fulla af fel och ofta otydliga bokstäfver, hvarjemte sjelfva texten ofta synes vårdslösad genom uteglömda ord och möjligen äfven verser samt regellös interpunktion och ännu inkonsequentare stafningssätt än hvad man får se i andra skrifter från samma tid”.

I den upplaga af de nämnda poemen, som år 1853 utgafs af G. Klemming, har interpunktionen ändrats efter moderna principer samt tryckfel rättats ⁵⁾. Dessutom har, såsom E. Meyer påpekat ⁶⁾, Klemming stundom afvikit från origi-

¹⁾ Citeras i det följande *Klag*.

²⁾ Citeras i det följande *Wijsor*. Siffrorna beteckna visnummer och strof. — I *Wenerid* citeras versrad.

³⁾ Jfr Schück, Bibliograf. och litteraturhist. anteckningar s. 4—16.

⁴⁾ Se dennes afhandling Gustaf Rosenhane s. 168.

⁵⁾ Se E. Meyers cit. arb., där några af Klemmings rättelser exempelvis anföras. Här må ytterligare påpekas: *Wenerid* 21: 10 *vårdigh* för *wänligh*, 43: 11 *et* för *at*, 45: 4 *kål* för *kal*, 99: 10 *sin* för *sigh*, *Wijsor* 39: 2 *ånger* för *unger*, *Klag*. B 3 a *wijsor* för *wijsar*.

⁶⁾ Förut har man ansett (se A. Kock, Språkhistoriska undersökningar om svensk akcent 2: 253), att Klemmings upplaga skulle vara ”bokstafsrikt aftryckt”. De af Klemming gjorda rättelserna torde emellertid ej vara af den beskaffenhet, att de inverka på hans upplagas användbarhet för sådana undersökningar som de af Kock i det cit. arb. företagna. — Hanselli har beagnat Klemmings upplaga, men själf gjort åtskilliga obefogade ändringar.

nalets text och företagit emendationer, "tillkomna — se E. Meyer cit. st. — efter hvad det synes i afsigt att göra ortografi och meter mera regelbundna". Tvifvelsutän har Klemming vid sina ändringar oftast träffat det riktiga. Någon gång torde dock hans rättelser vara obefogade. I det följande skall jag söka bemöta vissa af Klemmings ändringar samt meddela några rättelseförslag och textförklaringar. — De behandlade ställena ordnas efter de citerade skrifternas följd i den Klemmingska upplagan. Jag citerar efter originalupplagorna.

1.

"[Amor]

Som medh sitt skiutande sigh aldrig *nånten* hwijlar.
Wenerid 1: 4.

"Wil du *nåntin* älskad blifwa
Älska du och siälff en an."
Wijsor 20: 4.

"Dän som . .
Aldrigh kärer
Aldrigh *nåntin* skutin war."
Därs. 23: 2. ¹⁾

De kursiverade orden hafva af Klemming ändrats till resp. *nånsen*, *nånsin*, påtagligen emedan han uppfattat *t* i dessa ord såsom beroende på tryckfel. Att denna uppfattning ej kan vara riktig, framgår redan däraf, att *nånten*, *nåntin* påträffas tillsammans ej mindre än tre gånger (på *nånsen*, *nånsin* har jag ej kunnat finna något exempel i Skogekär Bergbos dikter), något som ej gärna kan bero på en tillfällighet. Härtill kommer, att *nånten* = någonsin äfven annars påträffas. Jag har funnit det hos Rålamb, Adelig Öfning,

Se E. Meyers cit. arb. 169. — Af metriska skäl har K. A. Melin, Om sonett-diktningen under det s. k. Stjernhjelmiska tidehvarvet s. 16 rättat 2 versrader i Wenerid.

¹⁾ Två af ofvan citerade ställen hafva påpekats för mig af Fil. Kand. Emil Olson, som för Svenska Akademiens Ordbok excerperat Skogekär Bergbos dikter.

hvarifrån jag kan citera följande språkprof: "Han . . får mycket mehr än han nånten hade förmodat." 13: 18 (1690); "Sådana Graan-Dijken wäxa innan några Åhr så frodigt och tätt, att de skyla och stängia en Trägård så wäl man nånten önskar." Därs. 33; "[Getterna] äta bätter Spijs än nånten andra". Därs. 64. [*Nånsin* påträffas hos Rålamb 8: 66 (1691)]. ¹⁾ Formen *nånten* = någonsin förekommer för öfrigt ännu dialektiskt uti Södermanland (jämte *nånstin*, se Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria 3: 73). Uti samma betydelse förekommer, i Finland *nantin*, som uppvisats från Vöråmålet (jämte *nansin*), se Freudenthal, Vöråmålet 37, från Närpesmålet, se Freudenthal, Ordbok öfver Närpesmålet 61 och från Gamlakarleby-målet, se Hagfors i Landsm. XII. 2: 62; jfr Rietz 475.

Näntin (*nånten*) synes mig lättast kunna förklaras såsom en kontamination eller kompromissform af *nånsin* (*nånsen*) och det därmed liktydiga *någon tid*.

Nånsin känner jag tidigast från 1600-talets början. J. de la Cardie skrifver *nonsen* (Oxenstiernska brevväxlingen 5: 52 (1613), Därs. 317 (1625)). P. J. Rudbeckius nyttjar skrifningen *nonsin* (se *Insignis adolescentia* B 8 b (1624)).

Någon tid kan följas tillbaka till fornsvenskan, där *nokon tidh* (*nakan tidh*, *nakon tidh*, *nogan tiid*, *noghen tidh*, *noger tid*) påträffas i betydelsen *någonsin* (se Söderwall, Ordbok 2: 114, 625). I äldre nysvenskan är *någon tid* = någonsin mycket vanligt, framför allt i nekande satser. Ex.: "Intit meenlight . . hafuer någhon tijdh kommit vthi mijn mwn." Apostlagerningar 11: 8 (Nya Testamentet 1526). "Ingen macht . . war någentijdh så högh [som Gustaf Vasas]." P. Svart, Ährapredikning 62 (1560). "The andre thorde aldrig mera någing-tid biuda sig fram." P. Brahe, Krönika 50 (c. 1585).

¹⁾ Bortsedt från ställena hos Skogekär Bergbo, har jag ej kunnat finna *nånten* belagdt i Svenska Akademiens språkprofsamlingar. Det har måhända påträffats flerstädes i den genomgångna litteraturen, men ej antecknats, emedan man ansett det bero på tryckfel.

”Then skam hon aldrih nåntidh kan förwinna.“
Reincke Fosz 127 (1621).

”Ingen Herre haar nåntidh än,
Min Lijke, hafft en troghen Swän“.
Därs. 144.

”[Barnmorskorna böra framhålla för barnaföderskorna] at the aldrih någon tidh kunna bättre döo, än äfwen (= just) i sådana nödh [barnsnöd], tå the äro stadde i theras rätta kall.” Emporagrius i Kyrko-ordningar och förslag dertill före 1686 II. 2: 39 (c. 1655). ”Af allom them, som någontidh något hafwa skrifwit.” Columbus, Bibliske Werld (2 uppl). P 2 b (1674).

”Troo inthet at iagh kan mehr någon tidh moveras
Aff någon ting nu är ell'r och som komma skal.“
Wenerid 57: 5 (1680).

”[På det att svordomar] så mycket någontid igenom Påbud och Plickt skee kan, måge hämmas och förekommas.” Kyrkio-Lag Kk 1 b (1687). ”De sämsta vägar jag någontid sett.” Topelius, Fältskärens berättelser 3: 51 (uti ett fingeradt bref, som föregifves vara författadt år 1700). ”Svenska Academien består af Aderton Ledamöter. Ej må thetta Tal någon tid förökas.” Svenska Akademiens Handlingar 1: 15 (1786).

Af de anförda språkprofven äro särskildt de från Reincke Fosz af intresse, emedan de visa formen *nåntid* (nånti'). Af de liktydiga *nånsin* och *nåntid* (nånti') har *nåntin* lätt kunnat uppkomma.

Utom den nu af mig påpekade möjligheten att förklara *nåntin* (*nånten*) finnes äfven en annan ¹⁾, som Prof. Kock haft vänligheten att muntligen göra mig uppmärksam på. Man skulle kunna fatta *nånten* såsom uppkommet af [icke, aldrig] *nånti'* + *än* [= ännu]. Jfr att i Sörbygdsmålet enl. Nilén 93 *någonsin* heter *nöggensti* jämte *nöggen-stinn*. Jfr äfven att

¹⁾ Att, såsom äfven föreslagits, förklara *nåntin* såsom uppkommet genom sammandragning af *någontiden* synes mig mindre tilltalande, så länge ett *någon tiden* (eller en fsv. motsvarighet därtill) ännu ej uppvisats, låt vara att ifrågasvarande uttryck låter tänka sig.

i ett af de från Reincke Fosz anförda exemplen *än* = ännu följer omedelbart på *nåntijdh*. Se Kocks analoga förklaring af fsv., isl. *aldrig(h)in* af *aldrig(h)* + *æn* (*enn*). (Arkiv 9: 161, 11: 124 ff.).

Uti svenska och finländska bygdemål påträffas en annan sidoform till *nånsin*: *nånstin* (*nånsten*, *nanstin*). Den är känd från Fryksdalsmålet, se Noreen, Fryksdalsmålet's ljudlära 50 ¹⁾), Skuttungsmålet, se Grip i Landsm. XVIII. 6: 128, Vätöområdet, se Schagerström i Landsm. II. 4: 22, Södermanländskan, se ofvan, Vöråmålet, se ofvan, Pargasmålet, se Thurman i Landsm. XV. 4: 19 m. fl. dialekter (se t. ex. Svensén i Landsm. II. 7: 13) ²⁾). *Nånstin* har, förmodar jag, fått sitt *t* på grund af inflytande från *nåntin* samt möjligen äfven från *nånstans* = någonstädes. — Hos O. Rudbeck d. ä. förekommer (se hans Bref 1: 32 (1664), Atland 1: 429 (1679)) *nåntzin*, som likaledes synes mig bero på sammansmältning af *nånsin* och *nåntin* ³⁾).

2.

”inthet kan man troo

På jorden uthan digh [o, sömn], här trijfwas wäl och groo
Om icke du osz wil bewägen digh bewijsa.“

Wenerid 56: 8.

I stället för *bewägen*, som här betyder ”benägen, nådig”, insätter Klemming *bevågen*. Att denna ändring är obehöflig, framgår af följande ställe hos Skogekär Bergbo, där *bewägen*, som äfven här tyckes betyda ”benägen”, är rimord:

“Är du intet än bewägen
Från dät hindret är vhr wägen
Som wår Kärlek stod emot?”
Wijsor 10: 1.

¹⁾ Formen *nånstiner* förekommer hos Fröding, Rägglar å paschaser 1: 41, 80 (1895).

²⁾ Själf har jag hört *nånsten* nyttjas i bygdemålsfärgadt skänst tal-språk. I blekingsmål förekommer *nå'n-sting*, se K. Nilsson, Ord och talesätt från Sydöstra Blekings strandbygd och skärgård 95, liksom äfven i småländska mål, se Landsm. II. 9: 26, 43, i Åsbomålet *nönstene*, se Billing i Landsm. X. 2: 159; från Wemmenhögs härad i Skåne kännes *nounstins* (se Landsm. II. 9: 92).

³⁾ Hagfors har i Landsm. XII. 2: 62 uttalat den förmodan, att det i finländska dialekter förekommande *nantin* skulle utgå från *nanstin*. Han

Bevägen (efter lågtyskans *bewegen*, part. brukadt som adj.) påträffas äfven annars någon gång i äldre nysvenska. Jfr t. ex.: "Then Menige man . . äre honom [Dache] så bijfellige och bewegne." Gustaf I:s registratur 14: 314 (1542).

"Iagh är bewägen vthan lön
I denna sak att höra din böön."
Asteropherus, Tisbe, 29 (1609).

3.

"En sådan Engels träl och thetz uthan ingas
Men hwadh skal iagh aff wäld til frijheet född så twingas?"
Wenerid 77: 11, 12.

Den första af de anförda versraderna är en stafvelse för kort, eftersom versen kräfver 13 stafvelser. K. A. Melin, Sonettdiktningen under det s. k. Stjernhjelmiska tidehvarvet s. 16, förmodar, att *tz* i *thetz* (v. 11) skulle kunna "tjäna såsom tillräcklig sänkning" och versen följaktligen vara i metriskt afseende fulltalig. Melin anför (cit. arb. s. 15 f.) såsom analogier, att *watn*¹⁾ och *botn* i Wenerid gälla såsom två stafvelser. Då emellertid *n* i dessa ord, som — äfven om det ej skulle ha uttalats såsom *en*²⁾ — i alla händelser betecknat ett själfjud (jfr Noreens inledning till Columbus, En svensk ordeskötsel s. XIX), ej kan anses vara analogt med *tz* i *thetz*, kan jag ej finna ofvan omnämnda förmodan sannolik. Jag föreslår, att i stället för *thetz uthan* insätta *thetz föruthan*, en form, som var vanlig i äldre nysvenska³⁾ och som ännu någon gång påträffas i arkaiserande framställning⁴⁾.

har dock ej närmare utvecklat, huru han tänkt sig förhållandet mellan de båda formerna.

¹⁾ Äfven i Wijsor 1: 4 förekommer *watn* såsom i metriskt afseende tvåstafvigt.

²⁾ Jfr Beckman i Landsm. XIII. 3: 55, i Arkiv 11: 222.

³⁾ *Dessförutan* (*täs förutan* o. s. v.) påträffas t. ex. i Gustaf I:s registratur 15: 455 (1543), i Lexicon lincopense (1640; under *alioqui*), hos Stiernhielm, Archimedes reformatus cap. 6 (1644), Arvidi, Poeterij 116 (1651), Rudbeck, Bref 1: 6 (1662) o. s. v.

⁴⁾ Ännu t. ex. hos Fryxell, Berättelser ur svenska historien 6: 277 (1833), Brunius, Gotlands Konsthistoria 2: IV (1865).

Genom det föreslagna ordbytet blir versen trettonstavig. Stafvelsen *för* har uteglömts vid sättningen eller fallit bort vid tryckningen. Jfr att enligt K. A. Melins förmodan (cit. arb. 16) i Wenerid 5: 11 ett enstavigt ord saknas på grund af tryckfel, liksom i Wenerid 31: 1 ett tvåstavigt ord skulle bortfallit på grund af samma anledning.

4.

Wenerid 80: 8 står *åga* såsom rimord till *plåga*, *låga* och *fråga*. Klemming ändrar oriktigt till *åga*. Jag hänvisar till P. J. Rudbeckius, *Insignis adolescentia* A 2 a (1624), Runicus, *Dudaim* 2: 36 (1712) och Nordenflycht, *Utvalda arbeten* 146 (1757), där *åga* förekommer. — Klag. C 1 a står rimparet *fråga*, *åga*, som dock ej torde böra ändra till *fråga*, *åga*; jfr att *frågha* påträffas hos Bureus, *Sumlen* s. 61 äfvensom enligt Norelius i *Arkiv* 2: 260 hos Dahlstierna samt ännu dialektiskt (se Rietz 164).

5.

Skogekär Bergbo säger till sin skrifpenna:

“Nu will man ha digh styf, för wille man digh miucka
Men war förnögd medh hwadh som man uthaf digh bedz
Så at du inthet mehr, widh ont än gått än ledz
Sorgfärian du som iagh, sielf Särigen måste upsluka.”
Wenerid 95: 5—8.

I den näst sista af de citerade verserna synes mig det dubbla *än* ägnadt att väcka anstöt. Bortsedt från kakofonien förstår man ej riktigt, hvad skalden velat säga med det senare *än* (= tidsbestämningen). Det vore ju besynnerligt, om han därmed velat antyda, att pennans tålmod en gång skulle tryta! Jag förmodar, att det senare *än* är tryckfel för *är*¹⁾ (jfr att samma tryckfel — rättadt af Klemming — förekommer i Klag. A 3 b). ”Att wara ledse vid något” = ledas vid något påträffas ej sällan i äldre nysvenskan. Se t. ex. följande språkprof: ”Alle wore leedze widh konung Karls rege-

¹⁾ I Wenerid 95: 3 står *ästtu*, men *du är* brukas t. ex. *Därs*. 55: 9.

mente." O. Petri, Krönika 221 (c. 1540). "De Poler voro ju så lehdze vidh krijgh som vij ähre." A. Oxenstierna, Skrifter 2: 138 (1613). "Tyskerne äre fuller ledze vidh oss, men myckitt mehra vidh Keijsaren." Svenska riksrådets protokoll 6: 391 (1636). "[Det kan anmärkas] at thessa Qvinnors tal äro alt för vidlyftiga, och kunna giöra ledze vid theras igenomläsande." Kolmodin, Biblisk Qvinno-Spegel 1: B 4a (1732). "[Harald hårdråde] var så väl som Sven Vlfson ledze vid et så blodigt krig." Dalin, Historia 2: 11 (1750). — Ännu i dag säger man ju "ledsen vid lifvet".

Att *ledse* i 1600-talets poesi kunde af metriska skäl förkortas till *leds*, framgår af följande vers hos Lucidor:

"J är wist wed eer Mödom ledz."
Helicons Blomster Pp 2 b (c. 1674).

6.

Ingen af de litteraturhistoriker, som behandlat Skogekär Bergbos diktning, har, så vidt jag kunnat finna¹⁾, anmärkt, att vissa af "Wijsorna" bilda en grupp för sig, så till vida som skalden i dem ej talar i sitt eget namn för att i olika variationer beskrifva sin kärlek och dennas växlande stämningar, utan i stället lämnar ordet åt en kvinna, som målar sina känslor gent emot den man, hon älskar²⁾.

Hvad beträffar två af visorna, äro de så påtagligt (den ena helt, den andra sannolikt helt eller åtminstone till största delen) lagda i kvinnomun, att det genast faller i ögonen. Att våra litteraturhistorici ej nämna något därom, beror naturligtvis ej på förbiseende, utan därpå, att de ej ansett förhållandet vara af så stort intresse, att det förtjänat påpekas.

Den första af dessa två visor är nr 11. Såsom E. Meyer (cit. arb. 174) upptäckt, är denna dikt skrifven i dialogform

¹⁾ Jag har rådfrågat arbeten af Lidén, Hammarsköld, Atterbom, Malmström, E. Meyer, Schück.

²⁾ Hvad en af Wijsorna beträffar (nr 18), har skalden själf genom utsatta personnamn angifvit den såsom en dialog mellan en herde och en herdinna.

(liksom den i närmast föregående noten omnämnda nr 18 samt nr 37, hvilken senare enligt E. Meyers tvifvelsutänkt riktiga observation utgör ett samtal mellan skalden, Venus och Amor).

I visan nr 11 uttalar en ej namngifven kvinna (naturligtvis en "herdinna") sina farhågor för att hennes älskade — Amadon är hans namn — ej besvarar hennes kärlek. Hon frågar:

"Huru skall iagh kunna tro
 At min amadon har mig kär,
 När han seer all min oro
 Hwar medh iagh än plägad är
 Seer migh särgse och bedröfwä
 Kan min Kärlek inthe pröfwä."

I andra strofen får den förälskade klagande tärnan af en väninna¹⁾ mottaga ett godt råd, hur hon skall kunna taga reda på den älskades känslor. I tredje strofen klagar den först talande, att Amadon nog ej visste, att kärlek till honom var anledning till hennes smärta. I den fjärde fortsätter väninnan sitt råd. Den femte strofen och troligen äfven den sjette äro lagda i hufvudpersonens mun och uttrycka hennes oro öfver, att den älskade skulle anse henne alltför fattig och obetydlig och upptändas af kärlek till en annan. I den sjunde strofen söker väninnan lugna henne med en hänvisning till kärlekens förmåga att förblinda:

"Straxt din Amadon skutin bler
 Håller han tigh wacker nogh . .
 Straxt han håller digh nog rijker."

I den åttonde strofen utbrister den älskande:

"Män ach huru kan dät skee
 At han skulle älska migh" o. s. v.

Hon får emellertid af väninnan i sista strofen den trösten, att om Amor så vill, kan hennes kärlekssorg vändas i glädje:

¹⁾ Att det är en *väninna* (och icke en manlig *vän*), nämnes ej uttryckligen i dikten, men är själfklart.

“Är han ärnad inga andra
Kan han intet långt wandra.“

Att visan nr är 16 lagd i en kvinnas mun, är alldeles ögonskenligt. Första strofen lyder:

“Jagh tror wäl dät du migh sade
Har dätt och aff andra hört
Rychtet war kring Staden fört
För än du dätt kungjordt hade
Nämblig hon är äy beskärd
Dän som iagh war mera wärd.“

Påtagligen äro dessa ord uttalade af en ”herdinna”, som säger till en väninna, att hon redan förut hört, hvad denna nyss meddelat angående en den talandes rival.

I de två sista verserna framträder, som ofta annars hos Skogekär Bergbo, en fatalistisk uppfattning af kärleken, som tänkes bestämd af skickelsen eller af Amor. ”Hon är äy beskärd” synes mig snarast böra tolkas — icke: ”hon är ej gifven”, utan: ”hon är ej bestämd att få”. Jfr:

“Cloris må då wara wärd
Huad Fillis äj war beskärd.“
Wijisor 19: 1.

Då den talande i det följande säger med anledning af hvad hon hört:

“Så weetn at migh inthet rörer
Dät som iagh äy hindra kan“

och förklarar, att hon visserligen förr hyst förhoppning om att den älskade skulle besvara hennes kärlek, men numera ”efter denna dag” ej hade behof att gissa, till hvem han vände sin håg,

“Efter han äy älskar migh“,

vill det synas, som om det rykte hon hört icke bort innehålla det för henne gynsamma meddelandet, att rivalen ej vunnit hennes älskade, utan snarare bort säga raka motsatsen. Måhända är *äy* i första strofens femte vers tryckfel för *nu*. Härför talar — se längre fram — poemets slutstrof. Jag medgifver dock, att äfven den öfverlämnade texten tyckes

gifva mening, låt vara att denna blir inkrånglad. Tankegången skulle då vara den, att meddelandet om rivalens svikna förhoppning ej kunde lända den talande till någon tröst, då föremålet för hennes kärlek i alla fall ej besvarade hennes känslor.

Femte strofen innehåller ett lofprisande af den älskade, som den talande alltjämt har kär. Och aldrig glömmer hon, huru mycket hon förr älskat honom. Hon hoppas emellertid, att Venus skall snart skänka henne hvila igän,

“När dhen migh fräntagen är
Som iagh hafwer haftt så kär.“

Ännu så länge är hon dock så full af kval och ängslan, att, heter det,

“migh inthet kan åthnöya
Mädan iagh äy stadigt är
Hoos dänna min Hiärtans kär.“

Därefter står följande något dunkla strof (den sista i poemet):

“Ingen lust föruthan henne
Finner iagh i värden mehr
At så framt dät icke skee [för *skeer*]
Dät iagh får migh straxt bekänna
Älskar iagh då Thursis min,
Lembnar Cloris wännen sin.“

Det i första versraden förekommande uttrycket ”föruthan henne” förefaller misstänkt. Om man, såsom ju ligger närmast till hands, uppfattar *henne* såsom syftande på en person och öfversätter ”föruthan henne” med ”i saknad af, skild från henne” ¹⁾ eller med ”utom, med undantag af henne” ²⁾, blir ju uttrycket meningslöst, då den ”Hiärtans kär”, som omtalas i föregående strofs sista rad, är en man. Om åter *henne* skulle referera sig till *lust* och syfta på den ”lust”, som skulle

¹⁾ Jfr: “Mig förutan kunnen I intet göra.”
Johannes evangelium 15: 5.

²⁾ Jfr: “Förutan dig är ingen känd,
Som kan af nöden hjälpa mig.”
Svenska Psalmboken (af 1819), 194: 1.

kunna sägas bestå däri, att den älskande fick vara i närheten af föremålet för sin obesvarade kärlek (se de förut citerade slutverserna i föregående strof), hade ju denna "lust" snarare bort utmärkas med det demonstrativa *denne* (*denna*) än med det personliga *henne*. För min del vågar jag tro, att *henne* är tryckfel för *denne* (*denna*) och att uttrycket "för uthan denne", skall betyda "med undantag af denna" (i det föregående antydda lust) eller möjligen "i saknad af" eller "utom *denne*" (den älskade, som enligt den sist gifna öfversättningen skulle betecknats såsom en lust, d. v. s. föremål för lust eller glädje).

At så framt i tredje versraden är en våldsamt af metriska skäl töretagen omändring af *så framt att*. Jfr: "The [ridderskapet] motthe gaa till en parth äff theris godz i ghen, saa framth at icke både kronen och ridherskaped skule platt fördherffuas." Gustaf I:s registratur 6: 159 (1529).

"Dock tackad jag min Gud, den milde och den store,
Så framt att detta nu min enda plåga vore."

Düben, Boileaus Satyrer 32 (1722).

Så framt att förekommer äfven hos Tegel, Gustaf I:s historia 1: 112 (1622) och hos G. Oxenstierna i den Oxenstiernska brefväxlingen 3: 124 (1627).

Bekänna i fjärde versraden står här liksom på flere andra ställen i Skogekär Bergbos dikter för att beteckna den älskandes yppande af sin kärlek. Jfr:

"Genom hwem skal hon få weta
Hwem är dän dät säya kan
Migh håller hon äy försan
Dät finge aldrig annat heta
När iagh siälff bekänna skal
Än dhet wore skämtan all."

Wijsor 15: 7.

"Män ach hwad ähr dätt iagh talar
Andra tanckar iagh straxt får
Så snart Thirsis ifrån migh går
Hwem är då som migh hugswalar.
Jagh må håller migh bekänna."

Därs. 22: 5.

"[Jag] Will migh bekänna och går til hänne."
Därs, 87: 10.

Äfven i Wenerid. Se sjätte sonetten, v. 6, 12.

Trots nu gifna förklaringar förefaller sammanhanget i strofen ganska svårutredt. Har den klagande herdinnan velat säga, att hon skulle kunna återvinna sin lefnadsglädje, om hennes älskade, som enligt strof 4 ej älskade henne tillbaka, vunne henne kär, så att hon fick bekänna sig (d. v. s. yppa sin kärlek) för honom? Thursis skulle då vara älskarens namn och Cloris i sista versen, som då möjligen skulle utgöra en villkorssats: "om Cloris o. s. v.", beteckna rivalen. Eller anspelar strofen på ett nytt kärleksförhållande? Thursis blir då namnet på det nya "föremålet", som, ifall denna tolkning är riktig, sannolikt redan åsyftas med sjunde strofens "dänna min Hiärtans kär". "Lämnar Cloris vännen sin" betyder då: "Jag afstår åt Cloris hennes vän".

För båda de anförda tolkningsförslagen passar det bäst, att första strofens femte vers har jakande innehåll.

För den senast framställda tolkningen talar, strängt taget, ordalydelsen i femte strofens två sista verser, om man urgerar, att herdinnan där talar om den kärlek, som hon förr bar till den kallsinnige herden. Jfr äfven följande verser i sjätte strofen:

"När dhen migh fräntagen är
Som iagh hafwer haft så kär."

Såsom ett argument för den senare tolkningen kan äfven anföras, att det i flere af visorna (se 19, 20, 27; jfr äfven 34) omtalas, hurusom en ny "flamma" efterträder en gammal, särskildt för den händelse att kärleken varit obesvarad.

Hvilkendera af de båda nu framställda uppfattningarna, som är den riktiga, torde på grund af textens dunkla och otympliga beskaffenhet vara omöjligt att bestämma. Så mycket synes mig emellertid vara sannolikt, att *henne* i sista strofens första vers är tryckfel för *denne*.

Den tredje visan, i hvilken Skogekär Bergbo låtit en kvinna i monologform tolka sina känslor, är nr 22.

Att skalden ej här talar i eget namn, är måhända ej så i ögonen fallande som i de två förut behandlade visorna, men framgår emellertid redan af namnet på den person, som enligt visan är föremål för den talandes kärlek. Han heter *Thirsis* (*Thyrsis*), ett vanligt, redan hos Theokritos¹⁾ (i formen *Thyrsis*) förekommande herdenamn, men aldrig, såvidt jag vet, brukadt om en herdinna. Jfr t. ex. att i U. Hiärnes roman om Celadon och Stratonice *Thyrsis* betecknar Erland Hiärne, att *Tyrsis* förekommer som herdenamn hos H. C. Nordenflycht, *Qvinligit Tanke-Spel* 1745, s. 19, *Tirsis* Därs. 1746—47, s. 149, 159, Därs. 1748—50, s. 85 samt hos Tengström, *Vittra skrifter i urval* 120 (1795). Jfr äfven att *Thursis* (en sidoförm till *Thirsis*) brukas som mansnamn i förut behandlade visa (nr 16)²⁾.

Men äfven visans inre beskaffenhet ådagalägger, att den måste tänkas lagd i en kvinnas mun. Skalden har velat ge ett uttryck åt en blyg ungmös ovilja att yppa sin kärlek, då han låter den talande utbrista:

”Willen i ehr dät inbilla
At iagh hafwer eder kär
Eder ägen skuld dät ähr
Thirsis om i fahren willa.

Dy aff intet kan dät dömmas
At iagh en skulle älska mehr

Än de andra som iagh seer
Och i bland oss nu berömas.

Däm gör iagh alt lijka ähra
Aff en wanligh höffighet
Ingen doch i synnerhet
Alla ära lijka kära.”

Men hennes likgiltighet är mera låtsad än verklig:

”Män ach hwad ähr dätt iagh talar
Andra tanckar iagh straxt får

¹⁾ Se Lagerlöfs öfversättning s. 1, 179.

²⁾ Hos O. v. Dalin brukas *Tirsis* appellativt. ”Du [en musch] var en trogen älskare: Hwad öfvergår en beständig kärlek? Om den Sköna rådnade eller bleknade, var mild eller förifrad, hvilade eller rörde sig, log eller gret, så var du dock lika fastlimmad, lika oryggelig från ditt ställe. Mången *Tirsis* håller icke dermed ut från morgon til afton et helt dygn.” *Vitterhets-Arbeten* VIII. 2: 424 (c. 1753).

Så snart Thirsis ifrån migh går
 Hwem är då som migh hugswalar.
 Jagh må häller migh bekänna
 Och nu ropen in igän
 Hwij skall iagh låta döliat än
 Och så både två oss bränna.”

Att Tirsis i första strofen tilltalas med *I*, passar bättre, ifall det är en kvinna, som talar. Den blyga tärnan har användt det artigare tilltalsordet ¹⁾. Jfr E. H. Tegnér i Arkiv 5: 305 f.

Ropen in i sista strofen står sannolikt för *rop'en in* (= *ropa* honom in). Man hade snarast väntat *ropa'n*. Jfr emellertid det vid sidan af *fråga'n* förekommande hundnamnet *fråg'en*. (Se Nordlander i Landsm. I. 9: 51, Wranér, Stue-snack 63). — Omöjligt synes dock icke, att *ropen in* står för *ropen in'n* eller *ropen'n in* ²⁾.

Den fjärde visan bland Skogekär Bergbos ”kvinnodikter” är nr 31.

Dennas första strof lyder:

”Hwem är dän iagh skulle mer
 Än min Alidor behaga
 Ibland alle däm iagh ser
 Vthaff Kärlek sigh beklaga
 Ingen seer iagh såsom hon
 Söka hälst hwad iagh begärar
 Ingen eller migh mehr ährar
 Ingen migh mehr älska kan.”

Att en kvinna här skulle tänkas såsom den talande, tyckes vid första påseende motbevisas däraf, att kärleksföremålet i femte versraden betecknas med *hon*. Detta *hon* är emellertid rimord till *kan* (i vers 8) och bör följaktligen ändras till *han* ³⁾.

¹⁾ Såväl i Wenerid som i visorna nyttjar skalden, då han talar i eget namn, alltid *du* till sin älskade.

²⁾ Då *-en* kan syfta äfven på ett femininum (se E. H. Tegnér, Om genus i svenskan 217), följer ej af detta ställe ensamt, att den omtalade är en man.

³⁾ Jfr att *han* i Klag. A 1 b står som tryckfel för *hon* (rättadt af Klemming).

För diktens egenskap af en kvinnas känslouttryck talar för öfrigt namnet *Alidor* i andra versraden; detta namn bör sammanställas med sådana mansnamn som *Belidor* (förekommer t. ex. i "Den Förnuftige Fritänkaren 1767, s. 103), *Filodor* (herdenamn hos Weckherlin, se dennes Gedichte 2: 371 (Bibliothek des litterarischen Vereins CXCI (1648)), *Lucidor* o. s. v. — På ett missförstånd — framkalladt af ofvan påpekade tryckfel (*hon* för *han*) — beror det, att E. Meyer (cit. arb. 169) anför *Alidor* uti ifrågavarande vers såsom ett bland namnen på skaldens älskade.

Vidare må hänvisas till diktens innehåll.

Andra strofen lyder:

"Hwad är dät dhe påcka på
Sina många fränder höga
Sina många Godz och så
De migh doch förnöja föga
Ringa woro då min gunst
Om hon där medh kiöpas kunde
Om migh något annat bunde
Vthan en rätt Kärlekz brnst [för *brunst*]."

Det blir ju ingen mening, ifall man skulle antaga, att de personer, som sägas pocka på sina fränder o. s. v., skulle vara kvinnor. Det är naturligtvis frågan om friare. En ädel kvinna, så vill skalden säga, skänker ej bort sin hand för gods och guld.

Jfr äfven följande ställe i sista strofen:

"Inthet älskar iagh dän dygd
Som ens förre fäder hade
Män dän samma til en blygd
Om han intet där til lade."

Han i sista versen talar ju äfven till förmån för den uppfattning, som här ofvan visats vara nödvändig.

Med den redogörelse för fyra af Skogekär Bergbos dikter, som nu lämnats, har jag sökt ådagalägga, att de ansatser till psykologisk analys, som af en föregående forskare

påvisats såsom karakteristiska för Wenerids skald¹⁾, ej inskränkt sig därtill, att skalden tecknat mannens känslolif, sådant detta gestaltar sig under inflytande af kärleken, utan äfven — i nu behandlade visor — gjort ett försök att tolka den älskande kvinnans känslor — och detta ej, såsom annorstädes, genom att låta älskaren beskrifva dem (se Wijsor, nr 7) — utan genom att låta henne själf i monologens (eller dialogens) form gifva ett uttryck däråt.

7.

Den sjuttonde bland Skogekär Bergbos visor intager, såsom särskildt E. Meyer (cit. arb. 171) framhållit, ett ganska högt rum i estetiskt afseende. Sedan i den första strofen skaldens "lustige spel och liuflige sång" beskrifvits såsom mäktiga att fördrifva "sårger och qwida" samt i stånd att framkalla glädje, ägnar författaren i den andra strofen en hänförd hyllning åt vinet:

"Dät finnes ingen så ädel rubin
Som liknar en dråpe aff dätta Wijn
Däm [tryckfel för *dän?*] ²⁾ iagh vppå Naglarna sätter
Så röd och så skön så söt i min mund
En siuk där aff blefwe snart frisk och sund
Han dricke här aff så blifwer han bätter."

Därpå följer såsom tredje och sista strof:

"Anskådar nu iagh dänne Käraste skatt
Så önskar iag straxt min Jungfru god natt
Dän iagh och äger alena
Behagar hon ingen mehra än migh
Skal hon ingen kärare finna åth sigh
Så länge iagh äger den ena."

E. Meyer, som (cit. st.) framkastat den förmodan, att ifrågavarande visa skulle förhårliga ej blott sången och vinet, utan äfven kärleken, anmärker om den tredje strofen, att denna, "som borde förkunna kärlekens lof", är "till sin begynnelse så dunkel, att man ej förstår dess mening, hvilket

¹⁾ Se Schück, Illustrerad svensk litteraturhistoria 1: 320.

²⁾ B. E. Malmström (Samlade skrifter 1: 81) har rättat till *den*.

särskildt gäller om tredje raden". Han tillägger: "det förefaller dock, som om de tre första raderna hänförde sig till den i andra strofen uttalade tanken, och som endast den sista hälften af strofen rörde kärleken."

Jag tänker mig sammanhanget i den verkligen något dunkla och klumpigt tillkomna strofen på följande sätt. Skalden säger, att, om han ser på denna käraste skatt, d. v. s. det i föregående strof skildrade vinet, så önskar han strax godnatt¹⁾ till sin jungfru, d. v. s. ger henne, som vi nu skulle uttrycka oss, "en god dag", ger henne afsked, låter henne fara; vinet är ett värdigare föremål för hans böjelse. Att han dock endast under en viss förutsättning vill glömma sin kärlek till henne för vinet, framgår af den tredje versraden, om denna betraktas i sitt sammanhang med strofens senare hälft. "Dän iagh och äger alena" bör nemligen enligt min mening fattas som en relativbestämning till *skatt* i första versraden, en relativbestämning, som af metriska skäl flyttats från sin rätta plats²⁾. Vinet är — vill skalden tillägga — till råga på dess öfriga förtjänster en skatt, som han äger allena, d. v. s. utan att behöfva frukta någon rival, som tar ifrån honom hans "skatt". Men så — detta är enligt min mening den underförstådda tankegången — förhåller det sig icke med skaldens "jungfru": hon delar sin gunst mellan flera,

¹⁾ Uti äldre nysvenskan ingår "god natt" ej sällan i bildliga uttryck, som betyda "ge på båten, låta fara" o. s. v. Jfr: "Thet oss dogh storlegha förundra at tu tettha paa thin egen hals Göre wil, epther tw ingin Konungh eller herre hafwer, som ther före anthwarde [ansvara] kan then tw her tiil dagx hafth hafwer [Kristian II] hafwer sacth tiigh Goda nath." Gustaf I:s registratur 1: 79 (1523). "Biudha then onda werlden godh natt." Phrygius, Thet Himmelska Lifzens. . Affrijtelse 137 (1615). "Biud nu all synd god natt." Runius, Dudaim 1: 76 (c. 1710). Ännu hos C. F. Dahlgren, "Jag visdomen sade god natt." Samlade arbeten 2: 3 (1837).

²⁾ Onekligen läge det på grund af ordföljden närmare till hands att fatta "Dän iagh och äger alena" såsom en bestämning till "jungfru". Skalden kunde velat framhålla, att han var så säker på sin jungfrus kärlek, att han tryggt kunde lämna henne för att ägna sig åt njutningen af vinet. Mot denna uppfattning tala emellertid de tre sista versraderna, som kräfva en motivering.

som hon älskar lika mycket, och så länge hon gör detta, vill skalden gärna säga henne godnatt för att ägna sig åt njutningen af vinet. Men Skogekär Bergbo har icke förlorat allt hopp, att den älskade skall blifva hans och ingen annans. Därför tillägger han:

"Behagar hon ingen mehra än migh
Skäl hon ingen kärare finna åth sigh
Så länge iagh äger den ena."

Behaga har här den hos Skogekär Bergbo vanliga (numera föråldrade) betydelsen "tycka om, vara kär i, ha sin lust i". Jfr:

"Hwad andra plägar draga
Til hafwa någon kär
Kan inthet iagh behaga
Ehwad dät då hälst är."

Wijsor 26, 1.

"Hwem är dän iagh skulle mer
Än min Alidor behaga."

Därs. 31: 1.

"Hwi skulle iagh behaga mehr
Clorinde när hon inthet föllier migh."

Därs. 35: 3.

"Behagar hon ingen mera än mig" är dubbeltydigt; antingen kan det tolkas: "älskar hon ingen annan än mig" eller också: "älskar hon ingen mera, än hon älskar mig." Sammanhanget talar afgjordt för den förra af dessa två tolkningar. Om den senare skulle vara den riktiga, har skalden ej uttryckt sin tanke fullt exakt. Den älskande kan ju ej nöjas med, att ingen får högre gunst än han: han vill äga en gunst, större än den någon annan får åtnjuta.

Kär i andra versraden från slutet står här i aktiv betydelse "som älskar". Konstruktionen med *åt* var fordom vanlig. Jfr fornsvenskans *kär at*, kär i (se Söderwall, Ordbok 1: 711). — Från sextonhundratalets litteratur kan t. ex. anföras följande parallelställe:

"Hugna sig och blifwa kär
Åt alt thäd gott ock wackert är."

Columbus, Bibliske Werld (2 uppl.) D 4 a (1674).

Från en senare tid må citeras:

"Jag blef så kär åt henne första gången jag fick se henne, at jag intet viste til mig sielf." Lagerström, Den Giruge 11 (1731).

"Ren i vett, åt dygden kär;
 Detta alt kan man dig kalla."

Nordenflycht, Qvinligit Tankespel 1745, s. 163.

"Hvarje Prins, hvars blick åt stora bragder kär,
 Til Alexanders Thron djerfs lyfta sit begär."

Kellgren, Samlade skrifter 3: 18 (1792).

"Den ena" [= den enda] i sista versen bör jämföras med samma uttryck i Wenerid 47: 14:

"[Jag] täncker tijdh och Stund allena på dhen ena."

Meningen af de tre sista raderna blir alltså den: [Om min jungfru ej låter mig vara den ende, som njuter hennes gunst, då må hon gärna fara], men om hon älskar mig ensam, skall hon icke finna någon, som älskar henne mera, så länge jag [ensam] äger henne, den enda [= det enda föremålet för min kärlek].

Den tanke, som skalden velat uttrycka, är besläktad med den som möter oss i följande verser:

"Kärlek är alena thet mästa som
 Kärlek gör."

Wijsor 14: 3.

"Kärlez värde Kärlek är
 Wil du älskas haff en kär."

Därs. 19: 3.

"Ingen Kärlek är så stor
 At han skulle längre wara

Hoos migh om du dätta tror
 Än han lijka hoos digh bor."

Ett gott råd wil iagh digh gifwa

Håppas du dät tager an.

Wil du nåntin älskad blifwa

Älska du och siälff en an."

Därs. 20: 3, 4.

8.

"Kärlek alle ting omwänder
 Så är dät migh gådt i Händer
 Jagh är worden annan Man
 Kastat swärdet från min sijda

Cydalis will annors strijda
 Mars han flydde Venus nam."

Wijsor 29: 3.

Rimmet i sista versraden är felaktigt. Härtill kommer, att *nam*, som utgifvarna sannolikt ha tänkt sig såsom preteritum

till *nimma*, ej gärna kan ha haft en betydelse, som passat i detta sammanhang¹⁾.

Jag förmodar, att *nam* står för *wan* (= vann), som både ger god mening och återställer rimmet²⁾.

9.

I visan nr 32 klagar skalden i första strofen öfver den älskades kallsinnighet.

"Mädan iagh, dän käre wäns behagh,
Så längan tijdh, och stadeligh,
Hafwer nu sökt, fast både Natt och Dagh
Täncker hon där inthet myckit på" o. s. v.

Andra strofen utgöres till större delen af en uppmaning från skaldens älskade, att han måtte glömma henne:

"Hwij kan du då inthet förgäta migh?"

Skalden förklarar emellertid i den sista strofen:

"Näy dätt är inthet vthi min macht
At kunna så ifrån digh gå . .
sköne Jungfrw".

Af det nu sagda framgår, att i andra strofens första versrad:

"Män iagh weet, han leer där äfta ith
Och säger migh" o. s. v.

han måste vara tryckfel för *hon* (syftande på skaldens älskade, som sedan framställer den i det föregående omtalade uppmaningen).

10.

"Jagh [Svenska språket] . . .

Är nu snart som okänder,

I Swerige allenast quar,

Ty när iagh bleff förändrat,

Ther vthe och förwänd;

(Ther mädan iagh har wandrat,

War offta wäl bekänd.)

Gaff iagh migh hem tillbaka,

At sättia i bättre Roo;

Och kunde ey försaka,

The Göthar som här boo."

Klag. A 3 a.

¹⁾ I betydelsen "fatta, taga" förekommer visserligen *nimma* på följande ställe (citeradt efter F. A. Dahlgrens Glossar):

"Äplet hon [Eva] nam aff ormsens hand."

Psalmboken af år 1572, s. 98 b.

Denna betydelse sammanfaller dock ej med den här lämpliga "få i sitt våld, "eröfra" med underförstådt objekt.

²⁾ Skrifningen *wan* förekommer Wijsor 14: 2.

Då *sättia* i tredje raden från slutet ej synes ge mening, förmodar jag, att det är tryckfel för *sittia*.

11.

"Wijs hölts then [Grek] intet wara,
Som hade ey Greska lärt,
Och intet galt förswara
Thet Mål han hade kärt".

Klag. A 4 b.

Galt i tredje versraden synes misstänkt, då hvarken *gälla*¹⁾ eller *gälda* annars har den betydelse och användning, som här möter. Jag antager, att *galt* står genom tryckfel för *gatt* eller *gat*. Jfr:

"Han [visornas fader] kände oss inthet igän och gat oss inthet höra."
Skogekär Bergbo, Wijsorna tala til Läsaren, v. 11.

Formen *gatt* (för *gat*) är ej ovanlig i äldre nysvenska. Se t. ex. P. Swart, Gustaf I:s Krönika 130 (1560; men *gaatt* s. 121, *gaat* s. 160), Sigfridi, Gåås Kong A 3 a (1619), U. Hiärne, Vitterhetsarbeten (utgifna af Hanselli) 43 (1668).

Märkas bör särskildt, att *gatt* förekommer i det bröllopskväde vid Karl XI:s och Ulrika Eleonoras förmålning, som på något ovissa grunder tillskrifvits G. Rosenhane.

"Iagh gatt ey längre dröya."

Hanselli 2: 286.

Gatt (med kort vokal och förlängd konsonant) är som bekant den ljudlagsenliga formen, *gat* beror på analogi. Se Kock, Studier öfver fornsvensk ljudlära 389.

12.

"På elfwe Språk nu trykkes,
Calpijn, migh vthelagt."
Klag. C 1 a.

Calpijn står här för *Calepino* (*Calepinus*), egentligen namnet på författaren till en latinsk ordbok, oegentligt om denna senare, som i yngre upplagor utvidgades till ett polyglottlexikon. Jfr följande språkprof från en af Lektor L. Larsson excerperad handling i Växjö domkapitels arkiv: "Han togh

¹⁾ *Galt* af *gälla* (= valere) påträffas hos Skogekär Bergbo. Se Wenerid 59: 12.

Calepinum vndecim lingvarum till köps af min man." M. Bengtzdotter Axelrooth (1679).

Att Calepinos arbete varit mycket känt, intygas af följande hos P. Syv, Aldmindelige Danske Ordsproge 1: 303 (1682) förekommande jämförelse: "Mange som stavelser i Kalepin."

Lund i Januari 1902.

Theodor Hjelmqvist.

Om naturmytiska element i Hymiskvida.

De forskare, som behandlat det i den poetiska Eddan förekommande Hymeskvädet, äro icke fullt eniga om, huruvida detta är en enhetlig dikt eller sammansmid af flera sådana. Enligt Edzardi ¹⁾ skulle nämligen episoden om Tor och midgårdsormen vara hämtad från en äldre dikt, som ginge tillbaka på Ulfr Uggasons Húsdrápa, och alltså vara en interpolation i det ursprungliga Hymeskvädet. Mot denna åsikt vänder sig Finnur Jónsson ²⁾, som anser, att såväl kompositionen som den mytiska uppfattningen förutsätter en enda författare. Jag har icke någon anledning att i detta sammanhang söka afgöra, hvilken mening som har de största skälen för sig, utan nöjer mig med att framhålla, att Edzardi — såvidt jag kan förstå — icke kunnat bindande bevisa sin mening.

Viktigare för oss är däremot, att samtliga författare, som yttrat sig i frågan, således utom Edzardi och F. Jónsson (se senast Ark. 17: 225) äfven E. Jessen ³⁾ och E. Mogk ⁴⁾, i den punkten äro ense, att sångens innehåll är kombineradt af flera Torsmyter, nämligen — enligt Edzardi och delvis E. H. Meyer ⁵⁾ — åtminstone följande: 1) Kittelhämtningen,

¹⁾ Germania 28: 421—40.

²⁾ Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie 1: 157 f.

³⁾ Zeitschrift für deutsche Philologie 3: 70—71.

⁴⁾ Pauls Grundriss ² 3: 362.

⁵⁾ Germanische Mythologie s. 207.

som är hufvudmotivet, 2) Tor och Tyr, döljande sig under kittlarna med tillhjälp af jättekvinnan ¹⁾, 3) Tors fiskafänge, 4) kastandet af kalken, 5) bockarnas förlamande ²⁾, 6) sammanställandet af kittelhämtningen med Ägirs gästabud. Den sista anser E. kunna sedan gammalt sammanhänga med den första, men håller det icke för omöjligt, att denna som myt bestått i och för sig.

Det är nu myten om kittelhämtningen — hvilken väl allmänt erkännes vara diktens hufvudmotiv —, som jag här med några ord skulle vilja behandla.

De flesta mytologer hålla före, att den har naturmytisk bakgrund, och de äro tämligen samstämmiga i fråga om dess innebörd. Den är, säger N. M. Petersen, ³⁾ lätt att förstå: hela myten är åskvädret i strid med det vilda upprörda hafvet, och mera bör enligt hans mening knappast inläggas i densamma. Mytens betydelse utföres närmare af Uhland ⁴⁾. Hymir är en köld- och isjätte, Ägirs kittel det öppna hafvet. Men så länge bukter och sund äro tillfrusna, befinner sig den stora kitteln i vinterdemonen Hymirs ego. Därför måste den 'sommarkraftige' Tor, människornas vän, draga ut att hämta honom. Äfven Luning ⁵⁾ förlägger skådeplatsen för Tors verksamhet i denna myt till det yttersta Ishafvet. Öfver detta härskar Hymir också enligt Golther ⁶⁾, och kitteln är hafvet i det vinterliga istäckets bojar. Denna kittel, säger Mogk ⁷⁾ i anslutning till Uhland, befrias af Tor vid vårbräckningen från de vinterliga makternas välde, i det han krossar dess isfjättrar och för den till den varmare årstidens hafsgud (Ägir) och människorna (asarna).

¹⁾ Jfr Bugge Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse 1: 24.

²⁾ Jfr äfven Rydberg Undersökningar i germanisk mythologi 1: 639.

³⁾ Nordisk Mythologi s. 314 (København 1849).

⁴⁾ Schriften 6: 91 följ.

⁵⁾ Die Edda s. 62.

⁶⁾ Handbuch der germ. Mythologie s. 175.

⁷⁾ Pauls Grundriss ¹ 3: 363.

Äfven Simrock ¹⁾ hyser en liknande mening om mytens innebörd. Åskvädrets sommarlige gud betvingar här vinterjätten. Men denna årstidsmyt har utvidgats till en myt om kampen mellan lifvet och döden: åskguden nedstiger till underjorden liksom Herkules till Hades. Kitteln ställer han i samband med egennamnet *Hellekessel*: den är hälvetets afgrund, hvilken också tänkes som ett fat, från hvilket i forn-tyska skådespel djäfvulen predikar.

En helt annan uppfattning företrädes af E. H. Meyer ²⁾. Kitteln symboliserar enligt denne forskare icke hafvet, utan är liksom *Hvergelmir*, liksom *Mimis-* och *Urðarbrunnarna* samt liksom Suttungs *Óðrerir* åskmolnet. I dessa molnkittlar brygga jättarna, af hvilka en kallas *Olvaldi*, sitt öl, och ett sådant *skapker* fyller geten *Heiðrún* med klart mjöd. En sådan kittel är för öfrigt äfven den ofvan omtalade tyska *Hellekessel*.

I detta sammanhang torde lämpligast den tolkning refereras, som framställts af Viktor Rydberg ³⁾. Bland nordiska myter, som enligt denne forskare äro af indoeuropeiskt ursprung, nämnes äfven Tors kittelhämtning. Han anser det antagligt, att denna myt sammanhänger med den om den indiske guden Indra, som genom att döda det farliga jättväsenet *Çushna* — boende på andra sidan af den flod, som skilde jättelandet från den öfriga skapelsen — bemäktigade sig den för gudagillena behöfliga *krivi*, hvilket ord tolkas som en lägel för det mytiska mjödets bevarande. *Çushna* har äfven en hjord kor, som han stulit från himmelen — symboler af morgonrodnadsdiserna och de näringsgifvande molnen.

Mera sällan ha mytologerna yttrat sig om anledningen till Tyrs, och ännu mindre hans moders, uppträdande i myten.

¹⁾ Handbuch der deutschen Mythologie s. 285 f. (Bonn 1864).

²⁾ Germanische Mythologie ss. 89, 159; jfr äfven ss. 162, 191.

³⁾ Undersökningar i germanisk mythologi 2: 108 följ.

Uhland ¹⁾ menar, att djärfhetens gud vore det lämpligaste sällskapet för Tor på ett besök i de fjärran ishafven, som äfven för den oförskräcktaste nordiska sjöfarare måste te sig som ett oerhördt vågstycke. Men i fasans hem har djärfhetens gud fränder — d. v. s. där känner sig den djärfve hemmastadd. Den fysiska tydning af gudamodrens vistelse hos Hymir, som här tydligt är den enda riktiga — hvarom nedan —, afvisas däremot. Till Uhlunds tolkning synes Gödecke ²⁾ vilja ansluta sig. Den uppfattningen, att Tyr här uppträder som djärfhetens representant, förefaller dock, lindrigt sagdt, något sökt, om man betänker, att Tyrns första bragd i jätteboningen bestod i att krypa under kitteln för att dölja sig för den hemvändande jätten.

Den ende nyare forskare, som egentligen i sitt försök till förklaring af myterna — eller åtminstone en af dem — i Hymeskvädet tagit hänsyn till Tyrns deltagande i färden till Hymir, är Bugge ³⁾. B. nämner dock intet om kittelhämtningen, men tolkar myten om Tors kamp med midgårdsormen såsom beroende på en sammansmältning af grekisk-romerska och judisk-kristliga föreställningar. Den har sin grund i den under den kristna medeltiden utbredda legenden om Gud fader eller Kristus, som får Leviatan på metkroken. Men förknippningen af denna sägen med jätten Hymir har försiggått under inflytande af en grekisk saga om *Oeneus* eller, som man i medeltidslatinet kunde skriva, *Yneus*, den man, hos hvilken Herkules kämpade med Achelous. Denne, som under striden förvandlade sig till en orm, har i nordbornas föreställning förblandats med Leviatan och Midgårdsormen. *Oeneus* (*Yneus*) blef genom folketymologi *Hymir*, och hos denne lät man nu på grund af nämnda sammanblandning Tor fiska efter Midgårdsormen. Men *Oeneus'* son hette

¹⁾ Schriften G: 93.

²⁾ Edda ² s. 291.

³⁾ Studier osv. 1: 11.

Tydeus, och till följd af denna namnlighet blef *Tyr* i Hymiskviða Hymirs son. Han är sålunda här till sin upprinnelse att skilja från stridsguden Tyr.

Mot denna hypotes synes man mig böra göra den allvarliga invändningen, att Tyr alls icke förekommer i den del af Hymeskvädet, som handlar om Tors fiskafänge. Han gömmer sig under kittlarna, när Hymir nalkas, upptäckes så af denne och är sedan alldeles "ute af sagan". Just i denna omständighet har man väl en af de starka grunder, som tvinga oss till det antagandet, att — som ofvan framhållits och de flesta forskare taga för gifvet — myterna om kittelhämtningen och Tors fiskafänge ursprungligen alls ej höra tillsammans. Ej håller uppträder Tyr som bekant i Snorraedans framställning af denna senare myt: den om kittelhämtningen omnämnes där icke med ett ord. Om för öfrigt prof. Bugges tolkning är riktig eller ej, därom har jag icke någon skyldighet att i detta sammanhang yttra någon mening, då hufvudmotivet i Hymiskviða där icke kommer till något omnämmande, och det är detta, som här närmast skulle sysselsätta oss.

Då jag nu går att framställa den uppfattning om denna myts innebörd, som synes mig rimligast — icke minst därför, att den, som jag tycker, osökt förklarar Tyrs och hans moders uppträdande, har jag att utgå från grundtanken i en tydning, som redan för många år sedan framstälts af en framstående mytolog, nämligen Wilhelm Mannhardt i hans arbete *Germanische Mythen* ss. 102—105¹⁾. Denna har emellertid — synes det — fallit i en oförtjänt glömska, eller också måtte den — där den varit känd — ansetts böra stå tillbaka för de nyare tolkningar, som ofvan refererats. I alla händelser finner jag den icke omnämnd i den litteratur, som varit mig tillgänglig.

Då jag emellertid tror, att den gängse uppfattningen af

¹⁾ Berlin 1858.

Hymirsmytens innebörd — sådan som den tager sig uttryck i de nu lättast tillgängliga handböckerna i nordisk mytologi — är i väsentliga punkter oriktig, har jag ansett det löna mödan att en gång sammanställa de olika uppfattningarna i frågan samt med några ord motivera och belysa den, till hvilken jag själf kommit, äfven om jag härvidlag i en viktig punkt endast har att följa en föregående författare i spåren.

Detta sker så mycket hällre, som myten om kittelhämtingen bär alla kriterier på att hafva urgamla anor och därför är särskildt ägnad att väcka vårt intresse. Med rätta framhåller Uhland ¹⁾, att äfven om Hymeskvädet själf af flera skäl icke kan räknas till de äldsta eller äldre Eddasångerna ²⁾, det icke är tillräcklig grund för att beteckna det af dess mytiska innehåll, som icke öfverenstämmer med Snorraeddan, såsom misstänkt eller oäkta. Äfven E. H. Meyer talar om 'der uralte Kessel' ³⁾.

För öfrigt må med afseende på den följande framställningen den anmärkningen förutskickas, att författaren är lifligt medveten om de svårigheter, som äro förbundna med hvarje försök att utfinna den egentliga kärnan i en myt och inom densamma afskilja ursprungliga element och senare utsmyckningar. I den form, i hvilken vi känna våra myter, är det — som F. Jónsson Ark. 16: 247 riktigt anmärker — mycket litet kvar af det ursprungliga naturgrundlaget, för såvidt ett sådant kan antagas. "Den fysiske forklaring af de kendte myter bör derfor inskrænkes til det mindst mulige".

¹⁾ Schriften 6: 91.

²⁾ Härom äro nästan alla forskare öfverens. Jfr utom Uhland äfven Simrock Handbuch der deutschen Mythologie s. 285. F. Jónsson Litt. hist. s. 158 förlägger kvädet till de sista årtiondena af det tionde århundradet. Jessen ZfdPh. 3: 71 däremot anser det väl möjligt, att det författats först i 13:de årh. Utan grund räknar sålunda R. M. Meyer Die altgerm. Poesie s. 376 (Berlin 1889) dikten till de äldre af Eddasångerna.

³⁾ Germ. Myth. s. 145.

För att nu återvända till Mannhardt, innehåller första hälften af detta verk, benämnd 'Gewittergottheiten', ¹⁾ en utförlig och detaljerad framställning af de onekligen slående öfverensstämmelser, som äfven i de minsta enskildheter existera mellan den indiske åskguden Indra och den nordiske Tor. Denna öfverensstämmelse har för öfrigt insetts redan af ännu äldre mytologer ²⁾ samt framhålles äfven af Rydberg i hans ofvan citerade stora arbete ³⁾. Hänvisande till Mannhardts arbete för öfrigt erinrar jag nu blott om följande af denne författare själf ⁴⁾ som särskildt viktiga betecknade likhetspunkter.

Båda gudarna bära ett flammande eldskägg, båda använda den af alfer, resp. ribhuer, förfärdigade åskhammaren, som, när den kastas, återvänder i egarens hand. Den starka törsten ⁵⁾ är gemensam för dem båda, så ock den strykande aptiten ⁶⁾. Liksom Indra mjölkar Tor "molnkor" samt gör den dödade "molnkon" (bocken) åter lefvande. Båda befria sol, måne och molngudinna ur himmelska demoners våld. Sedda hvar för sig — menar Mannhardt — skulle man kunna förklara dessa drag ur liknande utveckling af likartad, hvar för sig själfständig naturåskådning. Men om man betraktar summan af dessa öfverensstämmelser, måste de anses — åtminstone in nuce — hafva tillhört det gemensamma urfolket.

En af dessa för de båda gudarna gemensamma myter är enligt Mannhardt följande.

Den indiske guden Tvashtar vaktar gudarnas odödliga somadryck, *Amrita*, molnvattnet. Han har förfärdigat en

¹⁾ Ss. 1—242.

²⁾ Ib. s. 1 noten.

³⁾ Se hans ofvan refererade tolkning af Hymirsmysten samt 2: 1—201 passim.

⁴⁾ Anf. arb. s. IX.

⁵⁾ "Der Durst auf das Himmelsgewässer".

⁶⁾ Ett ex. se anf. arb. s. IX.

underbar skål, som tjänar till att vid gudarnas församling förvara denna dryck och som Indra med våld röfvar från ägaren. Denna skål är enligt Mannhardt himlahvalfvet ¹⁾. I en yngre dikt, Nirukta, omtalas vidare, att den store Varuna håller somakaret doldt, blott visa män kunna fatta dess fasta botten. Denna senare mera filosoferande myt, som uppenbarligen härstammar från en mycket senare period, kommer nedan åter till omnämnande.

Härmed sammanställles nu ²⁾ myten om Tor, som hämtar hem bryggkitteln. Men denna är himlahvalfvet, i hvars rundning det himmelska mjödet alstras. Tor drager ut och bemäktigar sig densamma i en strid med demonen, d. v. s. han befriar och rensar i åskvädret det molnbetäckta himlahvalfvet och kommer regnskuren att strömma ned. I hans sällskap befinner sig Tyr, det klara solbelysta firmamentets gud.

Det torde väl emellertid vara ovisst, om dessa båda myter — den nordiska och den indiska — böra direkt sammanställas. Vid en granskning af dem finner man nämligen äfven synnerligen stora olikheter ³⁾. Därtill kommer, att Mannhardts tolkning af skålen såsom himlahvalfvet ingalunda är höjd öfver allt tvifvel ⁴⁾. Dock kunna myterna ha spirat upp ur ett gemensamt frö.

I det följande ansluter jag mig alltså till Mannhardt endast för den nordiska mytens vidkommande och anser den indiska på sin höjd kunna tjäna som en parallell.

Denna gamla nordiska myt om kittelhämtningen förefaller mig synnerligen viktig och märklig, därför att den är en af de få kvarlevorna i vår mytologi från de aflägsna tider, då Tyr icke var krigets, utan den strålande dagshim-

¹⁾ Se utförligare anf. arb. s. 96 följ.

²⁾ S. 104.

³⁾ Här är icke plats att närmare ingå på dessa, utan hänvisas till framställningen af Tvashtar hos Oldenberg *Die Religion des Veda* s. 233 följ., Macdonell *Vedic Mythology* s. 116 följ.

⁴⁾ Se t. ex. Hillebrandt *Vedische Mythologie* I.

lens gud¹⁾. Mera säker blir dock efter mitt förmenande Mannhardts tolkning af densamma först genom att — hvad man i allmänhet underlåtit — ställa honom i samband med sin "moder", som han hos Hymir träffar samman med.

Hon skildras som bekant såsom *algullin*²⁾ och *brúnhvít* (som Balder!) — gyllne med skinande panna. Redan Umland³⁾ anser det ligga nära till hands, att i henne se ett sommarligt, i köldjättens hem fångat ljusväsen, men anser sig böra afvisa denna tydning af hennes natur⁴⁾. Det är emellertid förvånande, att alla öfriga forskare på området synas hafva varit blinda för det faktum, att vi här ha före oss en variant af den ständigt återkommande myten om en ljusgudomlighet, om solljuset, som lefver som fånge hos mörkrets makter. Jag erinrar blottad de många sagana om Freyr och Gerðr, Svipdagr och Menglōð⁵⁾, Sigurðr och Sigrðrifa, om prinsen och prinsessan Törnros samt — i annan form — om drakarna, som vakta gyllene skatter. Det nämnes visserligen icke i Hymiskviða, att den strålande kvinnan befrias ur sin fångenskap, men vi känna ej heller i detalj den ursprungliga formen af den myt, som här ligger fördold. Den

¹⁾ Namnet Tyr är som bekant liksom sskr. *dyáus* 'himmel', gr. *Zeús* lat. *Ju(piter)* bildadt af den ie. \sqrt{div} 'stråla' i t. ex. sskr. *dívayati* 'lyser'. Ett annat minne af Tyr som himmels gud är äfven hans svärd, en symbol af solen (se Mogk Pauls Grundr.² 3: 326), hvilket som attribut äfven tillkommer Freyr (jfr Noreen Uppsalastudier s. 216). Möjligen har Tyr's svärd varit en medverkande orsak till den metamorfos, som guden sedermera undergick. — Om Tyr som den germanske himmelsguden må bl. a. hänvisas till Hoffory Eddastudien s. 145, Golther Handbuch der germ. Mythologie s. 200 följ., Mogk Pauls Grundr.² 3: 313 följ. Dock innebär denna hänvisning icke ett instämmande i alla där anförda detaljer, särskildt ej i härledningen af Ingvinernas, Istevonernas och Herminonernas namn.

²⁾ *Algullin* äro också de äpplen, som i Skirnismál Gerðr genom Skirnir får mottaga som gåfva af solguden Freyr och som säkerligen äro symboler af solen; jfr Wislicenus Symb. von Sonne und Tag s. 32, citerad efter Mogk Pauls Grundr.² 3: 321.

³⁾ Schriften 6: 94. Jfr Lex. Myth. s. 192.

⁴⁾ Se äfven Simrock Handbuch der deutschen Mythologie s. 285. Enl. E. H. Meyer Germ. Myth. s. 145 är hon det ljusa molnet.

⁵⁾ Se bl. a. Noreen Uppsalastudier s. 220.

version, som föreligger i kvädet, har förvanskats af det ofta återkommande sagomotivet om jättehustrun, som döljer och hjälper de människobarn, som förirrat sig in i jättens boning ¹).

Som bekant framställles denna ljusgudomlighet i Hymeskvädet som Tyrns moder. Om detta drag förekommer i den ursprungliga myten, kan ej nu afgöras, men säkerligen har hon där på ett eller annat sätt ställts i frändskapsförhållande till himmelsguden ²). I alla händelser är den myt, som gör Tyr till Odens son, af ungt datum.

Man har med skäl framhållit den jämförelsevis obetydliga roll, som Tyr spelar i myten om kittelhämtningen, och vidare det påfallande i den omständigheten, att han sedermera vid fiskafånget alldeles försvinner från skådeplatsen. Häri har man velat se ett stöd för den uppfattningen, att han ursprungligen icke hört hemma i dikten. Hvad hans frånvaro vid Tors och Hymirs fiske beträffar, har man här som nämnt allena ett bevis på, att denna myt först senare förbundits med den om kittelhämtningen. Att däremot i kvädets första del hans konturer förefalla något dimmiga, måste till en väsentlig del bero därpå, att för det relativt sena kvädets författare Tyrns uppträdande säkerligen föreföll ganska omotiveradt. Om han tänkt sig den grund härtill, som Uhland utpekulerat, hade han säkerligen icke placerat honom under den skyddande kitteln.

Hela det sätt, hvarpå Tyr här för öfrigt skildras, är ett bevis på, huru djupt han sjunkit i anseende sedan den tid, då han nedsteg från sin strålande himmelstron. Jag utgår nämligen från det — som mig synes — mycket säkra antagande, att Tyr här i Norden verkligen lidit en dylik degradation. Till de allmänt bekanta stöd härför, som framställts i den mytologiska litteraturen, vill jag lägga ett.

¹) Jfr Bugge Stud. 1: 26, E. H. Meyer Germ. Myth. s. 145.

²) Med afseende på Tyrns ställning som 'styfson' till Hymir kunde man erinra därom, att Tvashtar ju var fader såväl till Indra som Agni.

I ett under tryckning varande arbete ¹⁾ har jag sökt uppvisa, att åtskilliga svenska sjönamn — särskildt från trakten vid Tiveden — bildats af detta gudanamn ²⁾. Om också dessa härledningars riktighet skulle betviflas, torde det likväl stå fast, att skogsnamnet *Tiveden*, fsv. *Tiviper*, *Tyviper* är sammansatt med detsamma. Men nu inträffar det egendomliga, att medan namnet sålunda är representeradt i urgamla skogs- och sjönamn, det icke en enda gång finnes belagdt i något svenskt gårdnamn, medan däremot sådana, där gudanamnen *Oden*, *Tor*, *Frö*, *Njord* och *Ull* ingå, äro mer eller mindre vanliga. I samma arbete framhålles nämligen efter Steenstrup, att gårdnamnen *Tistad* och *Tisby*, i hvilka bl. a. Grimm ser gudanamnet Tyr, icke kunna vara danade af detta: inga fornordiska gårdnamn på *-stad* eller *-by* äro nämligen sammansatta med gudanamn. Detta förhållande kan efter min mening icke förklaras på annat sätt än så, att det på den tiden, då namnen *Odensåker*, *Torsharg*, *Frövi*, *Ullersäter* och *Närdalunda* uppstodo, guden Tyr åtminstone i Sverige icke längre ansågs värdig att gifva namn åt en gård eller också var alltför litet känd för att något sådant kunde ifrågasättas. Men då hans namn det oaktadt uppträder i skogs- och sjönamn, som nödvändigt måste vara äldre än dessa gårdsnamn, så är detta ett stöd för den meningen, att hans värde under tidernas lopp betydligt reducerats. Dock må erinras därom, att han dock enligt Prokopius så sent som i 6:te århundradet gällde som skandinavernas högste gud.

Utgående från hvad ofvan nämnts, fattar jag sålunda myten om kittelhämtningen på följande sätt.

Himmelsguden Tyr och åskguden Tor draga vid sensommartiden ³⁾ ut att hos den vid himlens ända boende Hymir

¹⁾ Studier öfver de svenska sjönamnens härledning och historia (Sv. landsm. XX. 1).

²⁾ Så *Tibon*, *Tigotten*, *Tisan*, *Tisaren*, *Tynn* och *Tisjön*.

³⁾ Af alla tolkningar, som framkommit af Cod. reg. *harmeitip*, synes mig ändå Egilssons den säkraste (: **hørmeitidr* 'linskörd'). Af samma mening har tydligen äfven Gering varit, då han i andra upplagan af sitt edda-

hämta en milsvid kittel, i hvilken hafsdemonen Ägir åt gudarna skulle brygga öl till gille. Denna kittel kan icke — såsom vanligen antages — vara hafvet, ty om tilldragelsen passerar under sensommaren eller hösten, hvilket jag anser för afgjordt, befann sig ju detta vid denna tid redan i Ägirs våld, och för öfrigt synes mig denna sammanställning äfven från andra synpunkter synnerligen långsökt. Ej heller kan här, såsom E. H. Meyer antager, vara fråga om åskmolnet. Hela situationen ger nämligen vid handen, att Ägir, som ju högst ovilligt går in på Tors förslag, att han skulle anordna ett gästabud åt gudarna, nu ville gifva Tor en uppgift, som han hoppades, att denne ej mäktade utföra. I dikten är det nu emellertid Tyr, som gifver Tor rådet att bemäktiga sig Hymirs kittel, men om Ägirmsmotivet ursprungligen sammanhängt med myten om kittelhämtningen, är det säkerligen egentligen Ägir, som styrt om eller rent af gifvit Tor i uppdrag att hämta intet mer eller mindre än den på sensommaren ofta af digra åskmoln betäckta himlakupolen själf, som då befann sig i molnjätten Hymirs ego och som betydligt osöktare ingifver föreställningen om en för brygd lämplig skål eller kittel än det vattenuppfyllda hafvet.

Här må några ord inflickas om namnet Hymir.

Det synes mig stå orubbligen fast, att detta äldst verkligen lydt *Hymir*, såsom angifves af Cod. Arnamagn. nr 748 4:o af den poetiska eddan och fyra gånger i codex regius af Snorraeddan, och att afskrifvare på grund af okunnighet i öfriga handskrifter af Snorraeddan förblandat namnen *Hymir*

glossar strök de två frågetecken, med hvilka han i den första försett denna tolkning; de ha emellertid återinsatts i hans nyutkomna Wörterbuch zu den Liedern der Edda. Andra förklaringar se Wadstein Ark. 15: 163 följ. och där citerad litteratur. Wadsteins invändning mot att tyda ordet som 'linskörd', att linet icke skäres, utan uppryckes, torde icke vara afgörande: äfven ordet *skörd* betyder ju egentligen, såsom ofta ännu i fsv., 'skärande', men har det oaktadt länge använts äfven om linet.

och *Ymir* ¹⁾). Det får emellertid af metriska skäl ej, såsom vanligen skett ²⁾, läsas *Hymir*, utan *Hymir* ³⁾, såsom äfven F. Jónsson Sn. Edda skrifver. Namnet kan sålunda ej — som man oftast antagit — vara direkt afledt af isl. *hím* 'skymning'. Däremot står det sannolikt i afjudsförhållande till detta ord och betyder då 'höljaren, betäckaren' ⁴⁾). Det är bildadt som jättenamnet *Gymir*, eg. 'den gapande l. sväljande', af en germansk rot *gum*, som med annan vokalisation uppträder i fht. *goumo* 'gom' ⁵⁾). Fjärmare besläktadt med jättenamnet *Hymir* är säkerligen det germanska ordet för *himmel*. *Hymir*: isl. *himenn* ungefär = *Gymir*: isl. *gíma* eg. 'gap'. Andra liknande agentiska bildningar äro demonnamnen *Hrungnir*, *Ymir*, båda med betydelsen 'larmaren' samt — af *n*-stammar — *Beli*, *Fárbauti*, kanske äfven *Loki* ⁶⁾).

Hymir är sålunda den demon, som har den molnbetäckta himlen i sitt våld. Han bär efter min mening namnet 'höljaren, betäckaren' aldeles som den grekiske *Ὀυρανός* (= *οὐρανός* 'himmel) och den indiske *Varuna* (= albanesiska *varena* f. 'omhöljande, betäckning'), hvilka namn höra till roten *ver* 'omsluta, betäcka' ⁷⁾). I detta sammanhang kan jag ej under-

¹⁾ Se Gislason Vidensk. selsk. skr. 5 R., hist.-filos. afd. 4 b 11: 437 följ., F. Jónsson Litt.-hist. 1: 157 (mot Edzardi och Jessen).

²⁾ Grimm D. Myth. ³ 1: 496, Uhland, N. M. Petersen, Lüning, Müllenhoff D. Altertumskunde 1: 36, Weinhold Riesen s. 30, Bugge Norr. fornkv. s. 105 m. fl.

³⁾ Se Sievers Berichte über die Verhandl. d. kön. sächs. Gesellsch. d. Wissensch., phil.-hist. Classe, 46: 130.

⁴⁾ Af *√(s)ku*, hvaraf som bekant t. ex. gr. *σκῆτρος* 'skinn', fht. *scá-r* 'skydd', sv. *hu-d* osv.

⁵⁾ Öfriga närmare eller fjärmare släktingar se Noreen Sv. etymol. ss. 34, 36.

⁶⁾ Jfr Mogk Pauls Grundr. ³ 3: 347.

⁷⁾ Om den gamla sammanställningen af *Varuna* och *Ὀυρανός*, vid hvilken jag tillåter mig fasthålla, se senast bl. a. Brugmann Grundriss 2: 154, Prellwitz Et. wb., jfr äfven Macdonell Vedic mythology s. 28. Den betvivlas af bl. a. Oldenberg Die Religion des Veda s. 194 och Uhlenbeck Et. wb. d. altind. spr. *Ὀυρανός*, dor. *ὠρανός* förutsätter väl emellertid ett äldre *ὀφορανός*, som förhåller sig till *sskr. Varuna* liksom t. ex. *ὄρνυμι*: isl. *vika* = *ὄλκως*:

låta att erinra därom, att — såsom ofvan nämnts — Varuna enligt en yngre indisk myt äfven håller det kar fördoldt, där gudarnas somadryck förvaras. Men Varuna 'höljaren' anses af många som identisk med Uranos ¹⁾, och denne gud är — såsom Mannhardt ²⁾ framhåller — enligt grekisk föreställning fader (eller väl rättare farfader) till Zevs, ursprungligen den blå dagshimlens gud ³⁾. Det kunde under sådana omständigheter onekligen tyckas mycket frestande att reellt sammanställa Uranos och Varuna med 'höljaren, betäckaren' Hymir, hvilken ju i Hymiskviða säges vara fader till Tyr, den germanske himmelsguden, hvars namn är identiskt eller åtminstone nära besläktadt med det grekiska gudanamnet Ζεύς ⁴⁾. Varuna anses allmänneligen vara himlahalvfvet's gud ⁵⁾ och såsom den, som kommer regnet att nedströmma, snarast den molnbetäckta himlens ⁶⁾. Denna sammanställning vill jag dock ej urgera, ehuru den icke torde sakna fog för sig ⁷⁾,

: lit. *ligå* 'sjukdom' osv.; jfr Brugmann Griech. Gramm. ³ s. 147 f. (där dock icke sammanställningen med *Varuna* förekommer). Om Varuna såsom hörande till *V*er se den hos Macdonell anf. arb. s. 29 citerade litteraturen.

¹⁾ Jfr dock s. 365 not 7.

²⁾ Germ. Myth. s. 99.

³⁾ I den speciellt grekiska mytologien är dock som bekant Zevs allmänneligen åsk- och blixtgud.

⁴⁾ Mannhardt däremot ser (s. 104) i Hymir och Ägir blott två olika varianter af den indiska Vrta—Ahi, hvilka demoner han identifierar.

⁵⁾ Oldenberg Die Religion des Veda s. 193 och, som det synes, äfven Hardy och Hillebrandt betrakta dock numera Varuna som månggud, och den förre lutar t. o. m. åt den uppfattningen, att han skulle ha inkommit i den indo-iranska föreställningskretsen genom semitiskt inflytande. Jfr dock Macdonell Vedic mythology s. 27.

⁶⁾ Jfr Mannhardt i Quellen u. Forschungen 51: 274.

⁷⁾ Varuna = Uranos 'betäckaren, höljaren' Hymir 'betäckaren, höljaren', förvararen af somakaret. | förvararen af ölkitteln.

Zevs

=

Tyr

Alltså Varuna = Hymir.

Man skulle i detta sammanhang kunna erinra om öfverensstämmelserna mellan Tor och Indra (se ofvan) samt om de lika slående mellan Heimdallr och Agni samt mellan Ymir och Purusha, om hvilka senare se Rydberg Unders. 2: 25 följ, 74 följ.; jfr Detter i Ark. 6: 112.

utan nöjer mig med att konstatera, att Hymir såväl af formella som reella grunder bör betraktas som en det molntäckta himlahvalfvets gudomlighet ¹⁾). Att döma af det nära släktskapsförhållande, i hvilket han synes stå till Tyr, anser jag honom för öfrigt snarast vara ett till demon nedsjunket gudaväsen — möjligen helt enkelt en annan form af denne, en **Tiwaz hum(x)jaz*.

Vi återvända så till Hymeskvädet med några små slutanmärkingar.

Uttrycket, att Hymir bor vid himlens ända, syftar antagligen på de vid horisonten sig upptornande molnen. I alla händelser är väl den nihundrahöfdade mormodern en mera fantastisk molnformation ²⁾, liksom naturligtvis jättens boskap symboliserar olika slags moln ³⁾.

Framställningen af Hymir som ett slags vintergubbe med fruset skägg, i hvilket istapparna skrällde, beror däremot säkerligen på senare förvanskning af den ursprungliga myten.

Om sammanställningen af kittelhämtningen med Ägirs gästabad är ursprunglig, kan vara ovisst ⁴⁾, men det synes mig troligt. Huru som hälst finner jag det dock sannolikt, att — såsom äfven vanligen antages ⁵⁾ — mjödet vid gudarnas gillen egentligen åsyftat molnvattnet, regnet, och är detta riktigt, finna vi ett nytt stöd för den uppfattning, att kitteln, som gudarna behöfde för sitt gästabad, var det regndigra himlahvalfvet. Föreställningen om en berusande gudadryck

¹⁾ Härför talar äfven det i Lokasenna förekommande uttrycket "*Hymis meyar*", som hade hafsguden Njördr till "håndtrog" — alltså antagligen molngudomligheter. Rydberg Unders. 2: 306 tolkar dem som 'fjällströmmar'. Jfr äfven Golther Germ. Myth. s. 240.

²⁾ Jfr E. H. Meyer Germ. Myth. s. 145.

³⁾ En annan uppfattning t. ex. den helsvarte tjuren *Himinhrjóðr* se Uhland Schriften 6: 92. Jag har dock mycket svårt för att i honom se 'ein hochgezackter Eisblock'. Åter en annan uppfattning — mera närmande sig den ofvan framställda — företrädes af Rydberg Germ. Myth. 2: 104, 106.

⁴⁾ Jfr s. 364.

⁵⁾ Så Mannhardt Germ. Mythen s. 105, E. H. Meyer Germ. Myth. s. 92, Rydberg Unders. 2: 66 osv.

tyckes — som Oldenberg menar ¹⁾ — gå tillbaka till den indo-europeiska urtiden. Denne författare är dock mera böjd att häri se det jordiska mjödet, som på grund af sina för naturfolken hemlighetsfulla egenskaper upphöjts till värdigheten af gudadryck.

Till grund för hufvudpartiet af Hymeskvädet ligger alltså en urgammal höstmyt, däri himmelsguden Tyr och åskguden Tor uppträda i fientlig motsats till molnhimlens demon Hymir, i hvars våld en ljusgudomlighet, "Tyrns moder", befinner sig. Den är för öfrigt en pendang till den likaledes urgamla vårmyten, som vi känna från Skírnismál ²⁾.

De båda dikterna hafva äfven det gemensamt, att nordmännens öfvergud Oden icke i någon af dem uppträder ³⁾, ehuru väl han i Skírnismál omtalas.

Slutligen må nämnas, att därest den här framställda tydningen icke skulle visa sig hållbar, Rydbergs sammanställning med den indiska Çushna-myten synes mig på grund af flera slående öfverensstämmelser vara den mest tilltalande af de tolkningar, som framställts af den nordiska myten om kittelhämtningen. Dock äro äfven olikheterna ganska stora; jfr den kortfattade öfversikten af de mest framträdande dragen i Çushna-myten hos Macdonell Vedic mythology s. 160 följ.

¹⁾ Die Religion des Veda s. 175.

²⁾ Det förefaller mig mindre sannolikt att med Noreen Uppsalastudier s. 270 tolka Gerðr som norrskenlågan. Som en vårmyt fattas Skírnismál senast af Niedner ZfdA 30: 192.

³⁾ Jfr i fråga om Skírnismál Niedner ZfdA 36: 288.

Lund i September 1901.

Elof Hellquist.

Walde, Al., *Die germanischen Auslautgesetze. Eine sprachwissenschaftliche Untersuchung mit vornehmlicher Berücksichtigung der Zeitfolge der Auslautsveränderungen. VI u. 198 SS. 8°. Halle a. S. 1900.*

Die germanischen Auslautgesetze aufs neue und in einer besonderen Schrift zu behandeln, beweist einen nicht geringen Mut und ein nicht kleines Selbstvertrauen. Denn die Fragen, um die es sich hier handelt, gehören zweifelsohne zu den schwierigsten der germanischen und indogermanischen Sprachgeschichte, weil sie eine genaue Untersuchung des Thatbestandes, eine weitgehende Kenntnis der idg. Grammatik und eine grosse Kombinationsgabe erfordern. Es gibt eben hier Nüsse zu knacken, wie sie so hart nicht allzuhäufig vorkommen, und zudem muss der Forscher ein gutes Mass von Resignation besitzen, denn die Hauptfrage ist gelöst, und es handelt sich jetzt um die Einzelheiten schwierigster und feinsten Art, bei denen viele sich nicht überzeugen lassen, sich vielmehr mit dem weisen, aber auch so bequemen non liquet begnügen werden. Ich fürchte, dies wird Dr. Walde bei vielen passieren, und darum will ich gleich betonen, dass eine ganz respektable Summe geistiger Arbeit, eine Fülle von Scharfsinn und ausserdem ein grosser Fleiss in diesem Buche steckt, dass der Verfasser, mit allen wünschenswerten Eigenschaften ausgestattet, eine Reihe von Fragen zweifellos gefördert, anderen wenigstens ein anderes Gesicht abgewonnen hat.

Da es sich um Probleme handelt, mit denen ich mich vor Jahren beschäftigt, so habe ich die mühevollen Arbeit, eine Anzahl der Fragen an der Hand von Waldes Buch noch einmal durchzuarbeiten, und mich, soweit es anging, von ihm belehren zu lassen, nicht gescheut, obgleich mich in der letzten Zeit ganz andere Probleme beschäftigt haben. Es ist dies auch der Grund, weshalb die Anzeige verhältnismässig spät erscheint. Ich hoffe aber daraus, dass mir die Probleme lange fern gelegen haben, den Nutzen ziehen zu können, dass ich sie einigermassen objektiv betrachte.

Der Verfasser stellt sich bei seiner Betrachtung der germanischen Auslautgesetze auf den Boden der "Akzenttheorie", deren erste Anfänge auf Scherer und Mahlow zurückgehen, die dann durch Leskiens Nasaltheorie fast ganz verdrängt wurde. Die erste klare Erkenntnis findet sich bei Hanssen Kuhns Zschr. 27, 612 ff., aber ich darf doch wohl daran erinnern, dass Hanssens Theorie seiner Zeit fast allgemein abgelehnt wurde, und dass Kluge in Pauls Grd. 1, 358 ff., Streitberg Germ. Komparative auf -ōz, Brugmann Grd. 2, 528, Jellinek Beiträge zur Erklärung der germ. Flexion neue Erklärungen aufstellten, die jetzt wohl alle der Vergessenheit anheimgefallen sind, während sich die Akzenttheorie eines ziem-

lichen Beifalls erfreut. Auch für Walde bedarf diese keines Beweises mehr, womit er ja vielleicht bei jenen Forschern, die nicht an sie glauben, Anstoss erregen dürfte.

Ich kann nun nicht im Rahmen dieser Anzeige auf alle Probleme eingehen, die Walde behandelt, und ich will hauptsächlich das herausgreifen, worin ich dem Verfasser nicht beistimmen kann.

Zuerst bespricht er die Schicksale auslautender nasaliertter und unnasaliertter Längen, vornehmlich im Westgerm. Es handelt sich da zunächst um die Schicksale des akuierten \bar{e} , die noch unsicher sind. W. sucht sie durch die Heranziehung der endungslosen Dat.-Lok. wie ahd. *hūs*, ags. *hām* zu enthüllen. Er setzt für sie eine Grundform auf $-\bar{e}'$ an, die er durch litanische Lokative wie *vilkē* stützt. Diese sollen nämlich nur auf idg. $-\bar{e}'$ zurückgehen können, weil sie mit Akzentverschiebung aus *vilke* entstanden seien, und nur alte gestossene Längen den Ton auf sich ziehen. Er setzt diese Lokative mit Dehnstufe bei den *e/o*-Stämmen dann weiter solchen der *men*-Stämme auf $-\bar{mēn}$ u. s. w. gleich. Das ist aber m. E. ganz unmöglich. In der *o*-Deklination kann sich keine Dehnstufe im Lokativ einstellen, weil ja hier der Vokal, der bei den *men*-, den *ei*-, den *eu*-Stämmen geschwunden ist, erhalten blieb. Ein endungsloser Lokativ der *e/o*-Stämme konnte nur auf \bar{e} auslauten, und damit würden wir bei den germanischen Formen ganz gut auskommen, wenn es nicht an und für sich sehr unwahrscheinlich wäre, dass sich solche Formen nur sollten im Germanischen erhalten haben. Denn auf das Litauische ist kein Verlass. Im Ostlitanischen gehen diese Lokative auf $-i$ aus, was Baranowski zum Ansatz von $-en$ als Lokativendung führt. Ob er damit Recht hat, ist mir freilich zweifelhaft, aber jedenfalls sind die Formen auf $-\bar{e}$ nicht gemeinlitanisch, und es müssten erst die litanischen Verhältnisse klar gelegt werden, ehe man die Formen zu weiteren Schlüssen benutzen könnte.

Für die Behandlung des urgerm. \bar{e}' kommen also diese Formen nicht in Betracht, und ich kann demnach auch nicht zugeben, dass \bar{e}' auch nach kurzer Wurzelsilbe geschwunden ist. Die Schicksale des auslautenden $-\bar{e}'$ bleiben daher noch immer dunkel, da auch die Präteritalformen nichts entscheiden.

Die endungslosen Dative selbst möchte ich am liebsten für in der Enklise entstandenen Formen halten, wie gerade die formelhaften Verbindungen ags. *tō dæz*, anord. *í dag* nahe legen.

Walde behandelt dann die Frage, weshalb die durch Nasal gedeckten gestossenen Längen stets erhalten sind. Ich möchte mich hier gleich gegen eine Bemerkung des Verfassers wenden, die vielleicht manchen Beifall finden dürfte. Er sagt S. 18: "(Durch Schwund des Nasals) wäre \bar{o}^n dreizeitig geworden, und somit sicher mit $-\hat{o}$ quantitativ zusammengefallen. Denn bei ursprünglichem $-\bar{o}^n$ Entwicklung zu zweieinhalbzeitigem \bar{o} anzunehmen, wird sich niemand entschliessen. So sauber das auf dem Papiere sich ausneh-

men mag, so dürfen wir doch der lebendigen Sprache keinen Unterschied zwischen 2-, 2 ¹/₂-, 3- und vielleicht gar noch 3 ¹/₂-zeitigen Längen zumuten". Was wir der Sprache zumuten dürfen, darüber geben keine allgemeinen Erwägungen Aufschluss, sondern nur die Thatsachen, und ich kann Walde darauf hinweisen, dass der litauische Grammatiker Jaunis in einem Aufsatz, der uns fast unzugänglich ist, und dessen wesentlichen Inhalt daher Leskien demnächst in den Idg. Forsch. bekannt machen wird, für den litauischen Dialekt von Ponėvėž 5 Quantitäten unterscheidet, nämlich reduzierte Kürzen, Kürzen, mittelzeitige Längen, einfache Längen und Überlängen, und ich selbst kann aus eigener Beobachtung im Ostlitauischen hinzufügen, dass man mit unseren gewöhnlichen Quantitätsbestimmungen absolut nicht auskommt. Mich schrecken demnach die Ansätze, die Walde ablehnt, nicht. Auch das zeigt das Litauische mit völliger Deutlichkeit, dass bei allen Veränderungen des Auslauts die ursprünglich verschiedenen Quantitäten streng geschieden bleiben. Die Schrift von Walde hat es mir aber wieder sehr nahe gelegt, dass das Germanische dem Litauischen in dieser Beziehung nicht nachsteht.

Auf den weiteren Inhalt dieses ersten Kapitels kann ich hier nicht eingehen, da ich versuchen müsste, die Verhältnisse auf Grund der von Walde abgelehnten Möglichkeit darzulegen, was zu viel Raum erfordern würde.

In seinem zweiten Kapitel (s. 32—53) behandelt Walde den Nom. Plur. der feminin. *ā*-Stämme im Westgerm., d. h. die schwierigen Formen ahd. *blinto*, alem. *kebo*, ags. *zōda*. Ich habe letztere als Analogiebildung nach dem Pronomen erklärt, was Walde ausführlich bekämpft. S. 50 sagt er: "Machen wir die Rechnung: In allen drei Geschlechtern war Pronomen und Adjektiv schon seit urwestgerm. Zeit lautlich geschieden: mask. **blindē* — **pai*, fem. **blindā* — **pō* (wegen des Haupttons), ntr. **blindu* — **pai*. Ein Grund, weshalb nur im Fem. eine Einwirkung auf das Adjektivum erfolgt sein sollte, nicht aber im Mask. und Ntr., ist mir vollkommen unerfindlich." Diesen allgemeinen Bemerkungen gegenüber möchte ich zunächst den Gedankengang darlegen, der mich auf meine Ansicht gebracht hat. Es besteht im Germanischen das Bestreben, die pronominalen Endungen auf das Adjektivum zu übertragen; weshalb dies geschehen, ist bis jetzt unklar, ich glaube aber, die Sprache strebt dem Ziele zu, Adjektiv- und Substantivformen völlig zu scheiden. In unsern Grammatiken kommt diese Entwicklungsgeschichte noch nicht recht zur Anschauung, weil nur die reinen pronominalen Formen durch den Druck hervorgehoben werden. Auf meine Veranlassung hat aber Streitberg in seinem gotischen Elementarbuch dreifachen Druck angewendet und unterschieden zwischen Formen, die rein pronominal sind, solchen, in denen Pronominal- und Substantivformen zusammenfallen, und reinen Substantivformen. An letzteren existieren im Gotischen

blinds, blind, blinda, blindis, blindai, blindans, blinda, blindōs, während die übrigen Formen schon pronominal sind. Wir sehen nun im Ahd. den Prozess fortschreiten und finden für *blinds* — *blintēr*, *blinda* — *blintiu*, *blindai* — *blinteru*, N. Plur. *blinda* — *blintiu*, Akk. *blindans* — *blinte*. Das heisst, es hat eine Übertragung der pronominalen Form überall da stattgefunden, wo es noch möglich war. Im Gen. Sing. musste *blintes* bleiben. Daraus schloss ich, dass auch in dem rätselhaften *blinto* eine Pronominalform stecke. Eine solche Pronominalform liegt in ahd. *deo*, *dio* nicht direkt vor, wohl aber dürfen wir für got. *þōs* eine ahd. Entsprechung **do* erwarten. Die Existenz eines urgerm. **þiōz*, mit der Walde arbeitet, halte ich für sehr problematisch, kann aber hier auf die Erklärung von *deo*, *dio* nicht weiter eingehen. Ich kann meine Erklärung nicht für erschüttert ansehen, da sich die angenommene Analogiebildung durchaus im Rahmen dessen bewegt, was wir sonst finden. Ich denke, das wird auch Walde anerkennen. Immerhin würde ich meine Erklärung aufgeben, wenn Walde etwas ganz schlagendes böte, aber die Annahme eines germ. Akk. Plur. auf *-ōnz* scheint mir doch sehr problematisch.

Im dritten Abschnitt (s. 54–57) bespricht Walde die Frage nach der Monophthongisierung der Endsilbendiphthonge im Westgerm. Sie muss in der That mindestens urwestgermanisch sein, zum Teil möchte ich sie sogar für älter halten. Eine aus Kontraktion entstandene Länge brauchte nicht notwendig mit den alten zweimorigen Längen zusammenzufallen, jedenfalls setzt got. *haitada* einen Monophthong voraus. Ob es wirklich so schwer ist, got. *faura* und ahd. *fora* zu trennen, kann ich jetzt nicht entscheiden.

Wichtiger als dieses kurze Kapitel ist die unter IV (s. 58–72) folgende Auseinandersetzung, ob die Verkürzung der idg. Langdiphthonge urgermanisch sei. Auch hier bekämpft der Verf. im wesentlichen meine Aufstellungen. Zunächst ist er aber in einen Irrtum verfallen, wenn er s. 59 sagt: "Dass nämlich auslautendes *-ō* schon vor seiner Verkürzung im Nord. oder Westgerm. zu *-ū* oder nahezu zu *-ū* geworden war, wird dadurch gesichert, dass wie bekannt, der Auslaut *-ō* der Feminina in slavischen Lehnworten durch *-y* wiedergegeben erscheint, vgl. *buky* 'Buchstabe' = urgerm. *bōkō* u. s. w." Nun sind aber diese Worte nicht aus dem Germ., noch viel weniger aus dem Westgerm., sondern einzig aus dem Got. entlehnt, und die Form auf *-y* entspricht der got. auf *-ō*, dem Nom. Sg. der schwachen Feminina. Dieses *-ō* kann mit dem westgerm. *-u* aus *-ō* gar nicht verglichen werden, kann für dessen Qualität also auch nichts beweisen.

Die Hauptfrage ist aber: hat das Kürzungsgesetz der Langdiphthonge eher als das Morenkürzungsgesetz gewirkt oder umgekehrt? Ich habe mich für jene Annahme entschieden, Walde nimmt das zweite an, kommt aber dabei zu Ergebnissen, in denen ich ihm nicht folgen kann. Ich kann ihm nicht darin folgen, dass in der

urnord. Form. *swestar* noch die Länge $-æ$ vorliege. Denn wenn das Gesetz von der Verkürzung der Langdiphthonge noch nicht gewirkt hätte, so hätte *swestē'r* doch durch den Stosston verkürzt werden müssen. Den Unterschied zwischen *wolfar* und *swestar* hat m. E. Bugge ganz richtig erklärt, indem er in dem *a* von *wolfar* einen reducierten Vokal sah, der doch die Vorstufe zu dem Schwund gebildet haben muss. Auch hier bietet das Litauische die beste Parallele, in dem der Dialekt von Pompany (Ponėvež) nach Jaunis 4 Murrevokale hat (*dárbas, sūkate, sūki, sūnūs*), die man gewöhnlich *a, e, i, u* schreibt.

Ausserdem liegt in urnord. *kunimu(n)diu* (Tjurkö) die Kürzung von *eu* thatsächlich vor. Der Ausweg, die Kürzung in mehreren Akte zu zerlegen, — vor *u* sei gekürzt, vor *r* nicht — heisst ohne Not die wirkenden Ursachen häufen.

Den stärksten Beweis dafür, dass meine Ansicht die richtige ist, sehe ich noch immer in der Behandlung der \bar{o} -Diphthonge. Ich sehe nämlich nicht ein, wie aus urgerm. $-oi$ got. *-ai, gibai*, ags. *-e ziefe* hätte werden können, ohne frühzeitige Verkürzung. Ich kann den Wandel von $-oi$ zu *-ai* nur mit dem allgemeinen Wandel von *o* zu *a* in Verbindung bringen. Meine ganze Auffassung setzt allerdings voraus, dass Streitbergs Gleichung got. *fjands*, ahd. *friant*, und was damit zusammenhängt, falsch ist. Es ist vielmehr anzunehmen, dass eine wesentliche Verschiedenheit zwischen betonten und unbetonten Vokalen bestand. Während das urgerm. \bar{e} und *e* got. in betonter Silbe zu geschlossenen \bar{e} und *i* werden, werden sie in unbetonter Silbe offen, daher 3. Pl. *haband* aus **habēnd*, Dat. *anstai* aus **anstēi*, *sunau* aus **sunēu* u. s. v. Umgekehrt im Westgerm. und Nordischen. Hier sind \bar{a} und offenes \bar{e} geblieben oder entstanden, in unbetonter Silbe aber entsteht geschlossenes \bar{e} und *i*, daher anord. *faðir, kunimundiu*, ahd. *suniu* u. s. w.

In dem 5. Abschnitt (s. 72—88) sucht Walde für die nordischen und westgermanischen Dative auf $-u$ (*kerlingo*, ahd. *blintu*) eine Urform auf $-\bar{ou}$ wahrscheinlich zu machen, eine Form, die er in dem oft besprochenen Dativ der *o*-Stämme auf $-u$ im Slavischen wiederfindet. Ich muss hier meinen vollen Unglauben bekennen. Zunächst würde wieder das Kürzungsgesetz der Langdiphthonge in Frage kommen. Allerdings nimmt Walde an, dass *ou*, wie *ei* zu e^2 , frühzeitig zu \bar{u} geworden wäre, aber weder anord. *kýr* noch got. *ahþūda* beweisen dies. Für letzteres ist Brugmanns Erklärung aus **ahþūda* höchst unwahrscheinlich, und *kýr* lässt noch andere Auffassungen zu. Aber wenn man auch die Möglichkeit zugibt, so ist es doch nichts weniger als einleuchtend, dass neben dem Dativ. auf $-\bar{oi}$, dem Instr. auf $-\bar{o}'$ noch eine Form auf $-\bar{ou}$ bestanden haben solle. Ich sehe auch durchaus keinen ausschlaggebenden Grund, die Norensche Erklärung (Grd. I² 609), dass $-u$ hier durch eine besondere Betonung erhalten sei, abzulehnen.

Die Schicksale von Nasalen im nordischen Auslaute (Nr. VI,

s. 88—100) wird im wesentlichen richtig bestimmt. Bemerkenswert ist, dass Walde aus got. *ainnokun* und anderen Formen eine urgermanische Synkope des *a* zwischen zwei Nasalen erschliesst, worin er Recht haben wird. Dadurch erklärt er auch die Flexion des got. Stammes *mann-* und anderes. Der siebente Abschnitt (100—110) behandelt die alten Längen im Altnord., namentlich in Bezug auf die Chronologie. Doch bleibt hier auch nach Walde manches zweifelhaft. Meine Bedenken gründen sich auf das, was ich schon oben ausgeführt habe, dass nämlich in *swestar* (Opedal) noch *-ē* vorliege.

Nummehr VIII (110—126) wendet sich der Verfasser wieder zum Gemeingerm. und bespricht die Behandlung der ungedeckten auslautenden Kürzen. Es handelt sich um die Frage, ob hier wenigstens teilweise urgermanischer Schwund vorliege, wie Sievers Btr. 5 angenommen hat. Man darf natürlich den Ausdruck urgermanisch nicht zu stark pressen. Genauer müsste man fragen, ob der Schwund desselben kurzen Vokals zu verschiedenen Zeiten stattgefunden hat, und da scheint es mir unbedingt sicher zu sein, dass man verschiedene Epochen annehmen muss, ein Vorgang, der sich dann im Nordischen wiederholt.

Der neunte Abschnitt (126—161) behandelt die durch *-s* gedeckten Kürzen im germanischen Auslaute, setzt also das Problem des Vorhergehenden fort. Am ausführlichsten werden darin die Schicksale des auslautenden *-s* im Wgerm. und die Flexion der *j*-Stämme besprochen. Für ersteres stellt Walde die Regel auf: "Der *s*-Laut fällt, unabhängig vom Vernerschen Gesetze, auf dem Wege über *z* ab nach kurzem oder geschleiftem langen Vokale ursprünglich letzter Silben, sowie nach Konsonant (*n*); er bleibt nach gestossener Länge und nach kurzem Vokale, der erst durch den Schwund eines auf den *s*-Laut folgenden Vokales in die letzte Silbe geriet." Diese Fassung der Regel ist eigentlich nur bedingt durch die Erklärung von ahd. *neritūs*, *nāmīs* und *beramēs*. Dabei muss aber Walde die Gleichung 2. Sg. ahd. *wili* = got. *wileis* aufgeben, er möchte *wilt* für die ältere Form halten, die in ags. as. an. *vilt*, aofr. *welt* vorliegt. Das scheint mir doch bedenklich zu sein. Im ahd. erscheint *wilt* zuerst bei Williram, ist also entschieden jung, und im Altnord. ist *vilt* auch jünger als *vill*. Ebenso ist im Altsächsischen im Heliand *wili* die gewöhnliche Form, während die jüngere Gen. einmal *wili*, einmal *wilis thu* und viermal *wilthu* hat. Dieser Thatbestand lässt Waldes Hypothese als sehr unwahrscheinlich erscheinen, und damit würde seine Regel fallen. Wichtig sind die Ausführungen über die *j*-Stämme. Ich kann dem Verfasser hier fast ganz beistimmen. Er kommt fast ganz mit den Endungen *-jas* und *-ijas* aus und lässt *-is* nur in den Partizipia necessitatis got. *brüks*, aisl. *fyndr* zu.

Als dritter Teil schliesst sich X (162—181) die Frage nach dem Schicksal der durch *-n(m)* gedeckten Kürzen im germ. Auslaute

an. Den Ausführungen über den Wechsel von ahd. *-un, -on, -an* muss man beistimmen. Es macht sich, wie ich auch schon lange glaube, der Einfluss eines folgenden dunklen Vokals geltend, einen Einfluss, den Walde mit Recht in das Urgerm, verlegt. Streitbergs Herleitung von *hanun* aus **hanen* halte ich auch für falsch. In einem Exkurs werden noch die got. Feminina auf *-i* besprochen. Die Ausführungen des Verfassers zeigen in sofern etwas richtiges, als er den Unterschied zwischen *-i* und *-ja* mit idg. Verhältnissen zusammenbringt, diese aber nicht richtig beurteilt; mit dem auf s. 181 erwähnten Schmidtschen Gesetz, dass in zweiter Silbe hinter dem Ton stärkere Reduktion eintritt, als unmittelbar nach dem Ton, steht es sehr bedenklich. Da der Verf. kein Zitat gibt, so weiss ich nicht, ob nicht bei ihm eine Verwechslung vorliegt. Das eigentliche Schmidtsche Gesetz, auf das er oft zurückgekommen ist, bezieht sich auf die Silben vor dem Ton, und für Waldes Meinung kann ich nur eine Stelle in der Sonantentheorie 24² anführen, die aber doch etwas wesentlich anderes besagt. Jedenfalls steckt in dem Unterschied von *bandi* und *sibja* der von griech. *-ya* und *-ja*, wenn auch nicht in unmittelbarer Fortsetzung.

Zum Schluss (XI, s. 181—195) kommt der Verfasser auf die Kürzen in Auslautsilben des Nordischen zu sprechen. Es handelt sich zunächst um die Frage, ob in den *jo-* und *wo-*stämmen nach dem Schwund des Endvokales *j* und *w* vokalisiert sind oder nicht. Er entscheidet sich für die zweite Auffassung, die von Brate BB. 11, 193 gegen Hoffory aufgestellt ist. Aber das Beispiel *jór* 'Pferd' scheint mir doch nicht so eindeutig zu sein, um eine Entscheidung zu gewähren, und das Verhältnis *sitr* zu *nifr* auf dem Röksteine darf man gar nicht heranziehen, da die ursprünglichen Formen ganz verschieden waren. — S. 187 stellt dann der Verfasser eine neue Erklärung für den *i*-Umlaut des Nordischen gegen A. Kock auf, in dem er nicht so sehr verschiedene Epochen annimmt, als vielmehr die Quantität der Wurzelsilbe verantwortlich macht. Er nimmt folgendes an: 1. Umlautperiode: Umlaut wird bewirkt durch schwindendes *i*, sofern nicht kurze Stammsilbe ihm widerstrebt. 2. Umlautperiode: Umlaut bewirkt durch erhaltenes *i*. Vor die erste Umlautperiode fällt die *i*-Synkope in haupttonigen langsilbigen ersten Zusammensetzungsgliedern, vielleicht auch in eben solchen kurzsilbigen, in welch letzteren natürlich auch Synkope zur Zeit der ersten Umlautperiode lautlich möglich ist." So weit ich sehe, kann man auch mit dieser Ansicht durchkommen, aber streng beweisen lässt sie sich nicht, und so wird man erst weitere Forschung abwarten müssen, die vielleicht die Entscheidung bringen wird.

Alles in allem wird man aus dieser Übersicht gesehen haben, dass Walde den schwierigen Problemen nirgends aus dem Wege geht, sondern sie mit grosser Energie anpackt und fördert. Sein

Buch ist keine leichte Lektüre, aber es ist sicher anregend und nutzbringend, und ein Schritt weiter zu der definitiven Lösung der germanischen Auslautgesetze.

Leipzig-Gohlis.

Herman Hirt.

Karl Mortensen, Studier over ældre dansk versbygning, som bidrag til den danske litteraturs historie før Arrebo. I. København 1901. Nielsen & Lydiche. 4 + 208 s. 8:o. Pris kr. 3,50.

För tre år sedan hade jag att inför Arkivets läsare anmäla N. Bures omfångsrika arbete öfver den svenska knittelversen. Om jag då med ett visst vemod konstaterade en del grundläggande metodiska brister, som orsakat, att resultatet i förhållande till forskarens flit måste betecknas som otillfredsställande, så är det min glädje att här strax i början kunna ställa mig sympatisk gent emot författarens sätt att fatta sin uppgift.

Han begynner med en kort inledning, i hvilken han till en början karakteriserer de tre hufvudperioderna i nordisk diktning: 1) allitterationsversens period med bestämda regler både för kvantitet och accent, 2) knittelns period, då blott höjningarna räknas och 3) renässansversens¹⁾ period med bestämda regler för de särskilda takternas stafvelsetal. Förf:s nu utgifna arbete skall syssla med de två första perioderna; dess uppgift skall vara att beskrifva de särskilda versformerna, att uppsöka deras utländska förebilder och, om möjligt, utreda förhållandet mellan de utländska och de inländska formerna. Inledningen avslutas med det befogade uttalandet, att man vid sidan af de förut diskuterade möjligheterna: rent avtokton utveckling och ren öfverflyttning af främmande former, måste upptaga till diskussion det tredje alternativet: modifikation af inländska former under inflytelse af de utländska.

Förf:s framställning öfvergår sedan (s. 7) till en granskning af allitterationsverserna. I ett lifligt skrifvet kapitel kastar han blicken utom det germanska området och konstaterar, att allitterationen är vidt utbredd både i andra germanska språk och i språk till och med utanför det indoeuropeiska området. För vår del skulle vi vilja lägga särskild vikt vid de spridda allitterationer, som funnits i det klassiska latinet t. ex. hos Livius, äfven utanför citatet af uråldriga formler, äfvensom hos Seneca. Då det väl utan tvifvel är säkert, att allitterationen som regelbunden metrisk prydnad uppkommit ur en allitteration, använd blott som tillfällig klang-effekt, så tyckes det viktigt fasthålla, att äfven latinet under pen-

¹⁾ Detta ord skulle rec. vilja föreslå till antagande i stället för det vilseledande "regulier vers."

ultimaregelns period kan bilda allitterationer. Det tyckes mig nämligen förefinnas en viss böjelse att alltför okritiskt låta den konstnärligt utvecklade allitterationsteknikens regler gälla äfven de äldsta tiderna och att på detta antagande bygga förhastade slutsatser, till hvilka vi då räkna Mortensens påstående, att allitterationen med nödvändighet förutsätter, att den särgermanska betoningen af rotstafvelsen ersatt den äldre germanska fria accenten.

De följande kapitlen äro ägnade åt undersökningen af runinskrifternas material. Det närmaste (kap. II) behandlar de samnordiska inskrifterna med de äldre runorna. Det innehåller också (s. 25 ff.) en diskussion af språkbruket, speciellt ordföljen, i runristningarna, med hvilken förf. åsyftar att vinna syntaktiska kriterier på poetisk form. Utan tvifvel förtjänar uppslaget erkännande. Kauffmann, som Metrik s. 8, Arkiv 11: 310 f. ställer sig absolut afvisande mot teorien om vers i runristningar och lagar, stöder sig särskildt på de svenska urkundernas språkform. Någon fast punkt tror M. sig icke själf ha funnit, och hans förmodan, att språkbruket i denna punkt först skulle ha förskjutit sig i det poetiska språket och därefter "sat sig fast som det normale", tyckes ej synnerligen lofvande. Har männe förf. glömt, att hvad som skrives på vers, är försvinnande väl ej mot hvad som skrives, men mot hvad som talas på prosa?

Mera lyckadt tyckes författarens försök (s. 35 ff.) att på grundval af Schücks och Olriks utredningar få kriterier i ristningarnas innehåll och tillblifvelsetid. Det förefaller mig nämligen, som om fall skulle kunna uppvisas, i hvilka prosaisk framställning är regel och en eventuell enstaka allitteration måste antagas bero antingen på tillfälligheter eller på ordstafsliknande formers användning.

Efter detta gifves en kort framställning af de mera säkra runversernas metrik. Som äldst anger han s. 42

*Mistivis dóttir oft móður sina
Haralds hins góða Gorms sunar kona,*

hvilket (om vi rätta misstaget, att första stafvelsen skulle vara kort) rytmiseras så:

$$\begin{array}{cccc} \text{—} & \times & \times & \text{—} & \times & \times & \text{—} & \times & \text{—} & \times \\ \text{—} & \times & \times & \text{—} & \times & \times & \text{—} & \times & \times & \text{—} \end{array}$$

Denna form är, som synes, icke absolut regelrätt efter den isl. metriken lagar, men afviker ej mera, än man i betraktande af olikheten i öfrigt mellan östnordiskt och västnordiskt kan finna rimligt. För enstaka fall påvisas 5-stafviga och 6-stafviga verser, snarlika de från isländskan bekanta. Däremot ställer förf. sig afvisande mot försöken, att på östnordiskt område uppvisa verser i ljóðaháttur. Den närmast diskuterade raden

enn vá með hann vapn hafðe

vill förf. mot vanliga regler för förhållandet mellan versslut och syntaktisk gräns afdelas efter *hann*, så att han får den i fornyrdis-

lag. En sådan afdelning måste dock utan tvifvel afvisas. Säkra exempel på en dylik versdelning stå knappast att finna, och raden torde hellre uppföras i serien på osäkra fall än på antydda sätt rubriceras ¹⁾.

Förf:s sammanfattande afslutning (s. 55 f.) på denna afdelning påvisar först det faktum, att en efter från annat håll kända sannolikt samgermanska principer byggd vers varit känd och utbredd i Norden både före och efter det äldre runalfabetets öfvergång i det yngre. Troligen har denna poesi äfven på östnordiskt område haft strofisk form. Mot Sievers söker han häfda, att runskrifterna dock äro ett säkrare grundlag — oafsedt omfånget — än handskriftstexterna: "runeskrifterne er samtidige kilder og nærmer sig så stærkt begrebet avtentiske versopskrifter, som dette ifølge forholdenes natur er muligt," och detta i långt högre grad än angelsaksiska, forntyska och isländska handskrifter.

Det följande kapitlet, det sista i första afdelningen, behandlar stafrimmet, för såvidt det finnes utanför runverserna. Här är materialet rikt och resultaten säkra, om än ej alltid så nya. Förf. har först en ganska rik samling exempel på allitterationer hos Saxo och andra latinskrifvande författare, men bygger ingenting säkert på sina listor, utan stannar vid en förmodan, att allitterationen är afsedd och tillkommen under inverkan af en nordisk tradition. Resultatet torde ha kunnat göras säkrare genom en rent statistisk jämförelse med någon lämplig latinsk text, där germanskt inflytande icke kunnat tänkas. Så genomgås lagarna; därvid konstateras, att de danska äro mindre ursprungliga, dvs. ha bevarat färre rim. Äfven i ordspråk är som bekant allitterationen mycket använd, och en gammaldags versform kan i dem ibland föreligga. Sak samma gäller om de bekanta allitterationerna i det fornsvenska legendariet, om hvilka anm. blott ville tillägga, att vi med texträttelserna i Cod. Bildstenianus för ögonen lätt kunna visa, att de måste antagas redan i närmaste original ha varit flere än i vår text ²⁾.

Äfven i folkvisor förekomma allitterationer, men på goda af v. d. Recke och Steenstrup förut anförda skäl tror förf., att dessa äro på litterär väg inkomna och ej bero på gammal tradition. — Med afseende på metriken i inskränkt mening framhåller förf., och med rätta, att hvarken lagar, ordspråk eller andra texter äro i sådant skick, att några framgångsrika restitutionförsök kunna göras

¹⁾ På samma gång förf. afvisar tanken på en ljödhåttvers, kritiserar han (s. 49) det af Brate anförda skälet mot antagandet af sådan, att versen icke stämmer med den i senare tid gällande kadensregeln om slut på \angle eller \sphericalangle x. Skulle anmälan ha rätt i sin förmodan (Ark. 15: 69), att den egendomliga kadensregeln utgör en anpassning till melodiens taktstarka hvilopunkter, så vinner Brates antagande betydligt i sannolikhet, då kadensregeln i så fall icke gärna kan vara en ung, specifikt isländsk utveckling.

²⁾ Obs. t. ex. *Kerare hafa helin än barnin*, hvori *helin* rättats till *döðhin*. Leg. s. 476.

såsom grundlag för undersökning af de östnordiska fornspråkens verslära.

Trots materialets torftighet och trots sin berömvärda försiktighet, kan förf. nog anse sig ha bjudit skäl för den meningen, att ända in på 1200-talet en stafrimmad poesi varit hörd i Sverige och Danmark. Men just under detta århundrade komma också de första knittelverserna, några grafverser, en anteckning i Kölnerbreviariet från 1270 — och så icke minst legendariet med dess högst intressanta Sång om Kristi pina.

Frågan är: hur har övergången skett? Den är för hela vår litteraturhistoria så viktig, att de få minnesmärkena från övergångstiden borde på det allra noggrannaste undersökas. Anm. sökte också för mer än 9 år sedan företaga en dylik undersökning af nämnda sång om Kristi pina. Den började med en rent statistiskt-matematisk undersökning af i dikten mötande allitterationer, åsyftande att tillse, om dessa genom själva sitt antal dokumenterade sig såsom afsiktliga. Det preliminära resultatet var till förmån för antagandet af afsiktighet, men det definitiva svaret kräfde dels en del för en icke-matematiker ganska afskräckande kontrollkalkyler, dels en efterforskning af diktens hittills icke funna men väl dock sannolikt latinska original — allt saker, hvartill jag icke funnit och knappast finner tid. Så mycket mer gläder det mig, att frågan af Mortensen blifvit undersökt på ett sätt, som i allt hufvudsakligast måste gillas. Se särskildt s. 84 följ.

Liksom anm. tyckes Mortensen gå ut ifrån, att om än en visufjordung i fornyrdslag måste äga åtskilliga egenskaper (alliteration, skarpt markerad takthvila och långa höjningar), som, så vidt vi veta, aldrig voro obligatoriska för en knittelvers eller latinsk hymnvers, så hade å andra sidan den förra, såvidt vi kunna erinra oss, icke en enda egenskap, som gjorde den oanvändbar som knittelvers, och ofta ej heller något, som stred mot hymnversens rytmik. Därest nu, såsom anm. alltid tagit för gifvet, en tid fanns, då inhemska alliterationsverser samt importerad knittelvers och hymnvers samtidigt hördes, hvad var då naturligare, än att man utsmykade sin egen knittel med de välbekanta prydnaderna? Detta behöfde icke ske såsom i isländskan genom att strängt genomföra både den nationella och den utländska versteknikens lagar, men så att man grep till de inhemska prydnaderna, så snart det gick an.

På ett sådant stadium tyckes sången om Kristi pina stå; detta framgår nu ännu tydligare än förr, sedan Mortensen genomfört en rytmisering af hela sången. Jag skall diskutera några punkter i denna rytmisering. En fråga, som behöft undersökas, är, om förf. med rätt eller orätt rytmiserat ord med svarabhaktivokal som tvåstafviga. I betraktande särskildt af verser som

aldar þin aldar var mœpa ok þrang

är jag böjd tro, att det är riktigt, som skett. Några få felaktiga kvantitetsbeteckningar förekomma men inverka knappast på resultatet.

Däremot har förf. såsom relativt normal upptagit en vers, som tyckes mig höra till de svåraste. Den lyder:

þit lif som hans suæþ skal ginum ganga

och rytmiseras af Mortensen:

$\times \underline{\text{L}} | \times \times \underline{\text{L}} \quad \times \cup | \underline{\text{L}} \times$

Detta måste vara oriktigt. Jag vet ej, hur M. översätter, och har själf icke kunnat finna någon annan tolkning, än denna: "Ditt lif liksom hans (lif) skall ett svärd genomstinga." Om så är meningen, får tydligen *hans* hvad v. Kræmer kallar "öfveruppdrag," dvs. skyldigheten att jämte egen betydelse uppbära ett utelämnadt ords. Men "öfveruppdrag" medför i vårt språk alltid starkton; att så varit förhållandet äfven i andra språk visa de s. k. själfständiga pronomina i franskan och engelskan (*le mien, mine* mot *mon, my*, delvis äfven *moi* mot *me*) och detsamma torde väl då ha varit fallet i fornsvenskan. Men på det sättet få vi tre prosodiskt starktoniga stafvelser i versen, och den afsedda rytmiseringen blir oviss.

Tvifvelaktig tyckes mig ock rytmiseringen

Guf þiúpar os háua han iui ált mæ'ran.

Att flytta den första ictus till *Guf* går lätt för sig; värre är att *han* nog får som starktonigt led sättas i spetsen för andra halvversen. M. tyckes ha tänkt, att *han* går tillbaka på *Guf*, men meningen är tydligen Kristus¹). På liknande sätt läser jag några rader längre ned

háua hán kærare liue varo

Jag tror, att man i dylika fall hellre bör lyssna till örat än till de af Sievers uppställda reglerna för olika ordklassers betoning. Att *han* oftast står i sådan ställning, att det som följd därpå är svagt betonadt, visar ingalunda, att det äfven i andra fall skall så vara. Därför godkänner jag obetingadt Mortensens rytmisering.

háns lif æn várt skal ós vara kærna.

Af liknande skäl vill jag läsa några rader längre ned:

mér skúlde iak þinom dœþ varkunna

hvarigenom vi få denna vers något oregelbunden, dock ej särdeles markeradt, då *dœþ* nog kan öfverglidas; *þinom* däremot står i påtaglig antitetisk betoning, mot ett föregående *moþor*.

Betydelselös för hufvudresultatet blir min läsning: *þa hon skúlde mík* etc. Däremot skulle en, språkhistoriskt sedt, rätt sannolik läsning *nykómen* och *nyfðdar* bringa två verser något närmare den vanligaste formen.

Till bevisen på förf:s berömvärda försiktighet hör, att han icke velat företaga texträttelser utan låtit texten vara, som den i handskriften är. Emellertid ligga ibland rättelserna "snublende nær." Så har M. afstått från att rytmisera första hälften af raden:

firi þæt mæst nutum vi þinna napa.

Kristi försoningsdöd har väl emellertid ej haft till följd utan till

¹) En obetydlig metrisk vinst af min läsning är en allitteration. Det är naturligtvis ej det som bestämt mig.

orsak Kristi nåd; dess följd har varit Guds nåd. *Pinna* kan därför skäligen misstänkas att vara en tanklös interpolation, och versen kan restitueras till:

firi þæ't mæ'st¹⁾ nitum vi náþa

Något längre ned måste kanske läsas:

Som Farao konung þam i kóm

då *i* här är adverbialt prefix.

En enkel texträttelse vore väl att utesluta *vara* i

þe sagþo þik vara galin.

Att förf. icke fallit för frestelsen att efter senare rytmisk accentuering omsätta en vershalfva af formen *þe vitu þik út þu vast* ländertill hans heder, hvaremot jag ej kan finna mig öfvertygad om, att

þu sat þinna moþor ganga

kan läsas med mer än tre höjningar.

I öfverensstämmelse med hvad jag förut anfört, läser jag:

þa Herodes vilde þik fanga;

modern led för att han var förföljd.

Denna detalj-granskning har jag vågat att göra utförlig, icke därför att hvarje anmärkning syntes mig så viktig, utan därför, att anmärkningarnas fåtalighet och ibland på statistiken i motsatt riktning verkande natur måtte visa mina läsare, att vi här verkligen ha ganska säkra resultat.

Tillsvidare befinner jag mig alltså i den bästa endräkt med förf. Det finnes ingenting i vår äldsta rimvers, som förbjuder att tänka på ett historiskt sammanhang med allitterationsversen. Däremot kan jag icke vara med om, att utvecklingen skulle vara i den grad själfständig, som han anser. Möjligheterna för utländsk påverkan äro nog större och flere, än han tror. Att t. ex. den franska versens fasta stafvelsetal icke öfverförts, utgör intet hinder för inverkan från det hållet, ty hvad som därvidlag skulle verka, vore icke närmast den franske verskonstnärens mer eller mindre medvetna principer, utan den rytm, som den svenske efterbildaren uppfattade vid åhörande och främst vid läsning af hans dikt.

Hittills har förf. rört sig på områden, där källorna ha varit sparsamma. Följden har varit, att han måst göra många exkurser särskildt in på svenskt område; nu komma vi in på områden, där en mer diplomatisk historia kan skrivas. Hans arbete blir därför mer specifikt danskt, och en svensk anmälare måste låta granskningen mera träda tillbaka för referatet. M:s närmaste uppgift är nu att undersöka knittelversen, särskildt sådan den förekommer i episka diktverk, hvarvid han som typ valt "dvärgkungen Lavrin." Statistiskt utreder han (s. 111) latituden för stafvelseantalet, hvaraf framgår, att i omkring $\frac{3}{4}$ af fallen begränsas växlingen inom om-

¹⁾ Att få in en allitteration genom att läsa *næst* är väl för dristigt.

rådet 8, 9 och 10 stafvelser, under det den återstående fjärdedelen är fördelad på högre och lägre tal.

Därefter konstaterar han, att rimordet ofta står inkongruent. Dock går han på denna punkt en liten smula ytligt tillväga, i det han sammanblandar ord af mycket olika typ. En stark biton på rytmiskt afstånd från hufvudtonen, alltså *Hildebrand: bland* är ju för oss ett felfritt rim. Något osäkrare är det med ord på *-lig*. I alla händelser borde dessa två grupper ha skilts från ord sådana som *klenodia*, där den rimbärande stafvelsen på sin högsta höjd har rytmiskt bitryck af lägsta grad. En statistisk beräkning af dessa ords frekvens i rimslutet, jämförd med deras frekvens i det hela, skulle nog ha gjort det möjligt att se, hvad som berodde på rimnöd, och hvad som öfverensstämde med språkets lagar.

Därefter vidtager undersökningen af den danska rimkrönikans vers. Kompositionen är här icke rapsodisk utan strofisk, och detta jämte andra omständigheter framkallar frågan: var denna vers till sin byggnad en sångvers? M. ger därvid en vacker samling exempel på tryck, som uttryckligen beteckna med rimkrönikans öfverensstämmande former som afsedda för sångföredrag, och han anser sig berättigad sluta, att rimkrönikan var diktad i för sång byggda strofer. Det är en omständighet, som han härvid icke tagit till intäkt för sin teori, men som åt denna skänker en icke obetydligt ökad sannolikhet. Under det den förut undersökta rapsodiska och parvis rimmade knitteln, då kvinnligt rim användes, låter sista höjningen falla på rimordets tonstafvelse, så får man här "i det öfvervägande flertalet fall" fram en fjärde höjning blott genom att utsträcka rimordet öfver två takter. I min verklära § 25, anm. 4 har jag visat, att detta rytmiseringssätt har sin grund i musikens fordran att få melodiaslutningen på stark takt del. Det är mycket antagligt, att de kvinnliga rimorden just beteckna melodians fastaste hvilopunkter. Är detta antagande riktigt, få vi naturligtvis för de fåtaligare verser, som utan rimordets utdragning på två takter naturligt läsas fyrtaktigt, antaga ett öfverglidande i sångföredraget af någon prosodiskt stark stafvelse.

Det sista kapitlet behandlar reformationstidens, särskildt skoldramats, knittelvers. Genom en exkurs på tyskt område får förf. tillfälle uppvisa, det man nu uppställt och sökt efterleva en stilregel, enligt hvilken korta verser passade för skämt och munterhet, långa verser däremot för höga, allvarliga ämnen. Detta är tydligen ett steg i den afbrutna utveckling, som kunnat leda till att knittelversen utvecklats inifrån till verklig konstform i stället för att nu ersättas af importerade former, alexandrinen och hexametern.

Allra sist behandlar förf. den öfvergångstid, då man sökte rädda sig ur regellösheten genom att på franskt sätt räkna stafvelserna. Förf. är här särskildt hemma; han har af Köpenhamns universitet erhållit guldmedalj för en afhandling öfver detta ämne. Förhållandena äro i det hela desamma som i det samtida Sverige.

Endast en fråga har större principiell betydelse; det är den: för hvad slags föredrag skrefs denna vers? Det tyckes oss, som förf. vore inne på rätt väg, då han häfdar, att man icke får glömma att se frågan i belysningen af den föregående utvecklingen.

Anm. tänker sig saken så: I alla tider diktat man dels efter medveten teori, dels efter gehör. Är teorien riktig, så skall den blott utgöra en begreppsmässig formulering af hvad örat inger; dess roll blir alltså en hjälpande. Är däremot teorien oriktig, så händer det ofta, att den lägger nya svårigheter till dem, som ligga i sakens natur, men den kan ofta genomföras utan att örat såras. Om man t. ex. noggrant genomför förbud mot positionslånga stavvelser i svenska daktyler, så får man besvär, man får färre uttrycksmedel, men versen låter rytmiskt bra. Annorlunda är det, om teorien gillar, hvad örat förkastar; då kan en doktrinär skald begå verkliga fel. Det är väl t. ex. intet tvifvel, att Runeberg af en falsk teori om spondeer i svenskan förledts att trots örats protest skrifva och trycka en vers som:

Både som sväger till mig och som én bösskunnig och känd man.

Nu är min mening, att denna tids diktare hade sitt gehör bestämdt af den föregående tidens 4-taktiga vers. De som så kunde, tillgodosågo både detta gehör och den nya teorien; det gaf former, som i de flesta fall kommo renässansversen nära, och som kunde läsas väl. Andra skrefvo verser, som antingen blefvo orytmska eller måste skanderas språkvidrigt, med andra ord dåliga verser. Då som nu ha väl olika personer valt olika kompromisser mellan de stridiga intressena.

Allra sist ger M. en utredning af Arrebos verskonst under dess tidigare utveckling, en framställning som bjuder goda skäl för, att den danske diktaren stått vida mer själfständig gentemot de samtida tyska strömningarna, än man brukar vilja antaga.

Vi ha varit utförliga i denna granskning. Vi ha icke så sällan haft andra meningar än förf. och särskildt ibland ansett, att redan på forskningens nuvarande ståndpunkt bestämdare uttalanden kunnat göras, eller att rätt enkla metoder kunnat utfinnas för att fylla luckor i hans framställning. Men vi hoppas att läsarens totalintryck skall vara, att Mortensen lämnat ett mycket värdefullt arbete, som utgör en god utgångspunkt för blifvande undersökningar, dessa må nu komma att göras af honom själf eller af andra.

Upsala i November 1901.

Nat. Beckman.

Paul Herrmann. *Erläuterungen zu den ersten neun Büchern der dänischen Geschichte des Saxo Grammaticus. Erster Teil. Übersetzung. Mit einer Karte. Leipzig. W. Engelmann 1901.*

Dem vielfach gefühlten bedürfnisse nach einer deutschen übersetzung der für die sagenforschung wichtigsten lateinischen quelle des skandinavischen nordens wurde in kurzer zeit in zwiefacher weise abgeholfen. Bald nachdem Dr. Jantzen eine übersetzung der ersten neun bücher Saxos herausgegeben hat, übergibt Dr. Herrmann seine bearbeitung der öffentlichkeit. Die neue übersetzung ist nach der älteren keine überflüssige arbeit, denn sie verfolgt zum teil andere zwecke. Während Jantzen einen leicht lesbaren text herzustellen versucht und eine erste einföhrung in das studium Saxos bezweckt, auch wol in den anmerkungen allbekannte tatsachen mitteilt, wobei für ihn das sagengeschichtliche in dem vordergrund der forschung steht, wünscht Herrmann die schriftstellerische tätigkeit des autors allseitig zu beleuchten und stellt er sich die aufgabe, dem wortlaute des verfassers so viel wie möglich gerecht zu werden. Aber auch abgesehen davon ist die vergleihung zweier oder mehrerer übersetzungen lehrreich und dazu geeignet, den leser zu überzeugen, dass er an schwierigen stellen, welche er auszunützen wünscht, niemals auf eine übersetzung sich verlassen darf, sondern sein eigenes urteil über den sinn der stelle sich zu bilden genötigt ist. Man braucht nur eine beliebige seite aufzuschlagen, um in den verschiedenen bearbeitungen auf abweichungen nicht bloss des ausdrucks sondern auch des sinnes zu stossen. Ich erwähne nur ein paar beispiele. Gleich im anfang des dritten buches (Holder 69, 15) sagt Saxo von Hotherus: *agilitate pollebat, haud minus exercicio, quam viribus potens*. Jantzen übersetzt: "denn er war eben so sehr auf die Übung, wie auf seine Kräfte selbst bedacht". Herrmann: "kraft verlieh ihm eifrige Übung ebenso wie seine Naturanlage." z. 19—20. *Ad quoscunque volebat motus . . . humanos impellebat affectus*. Jantzen: ". . . wusste er die menschlichen Leidenschaften zu jeder Erregung hinzureissen." Herrmann ähnlich, nur richtiger "Gemüt" anstatt "Leidenschaft", und auch *volebat* ist übersetzt: "zu jeder von ihm gewollten Erregung." z. 27 ff. (von den wegen der liebe): *Aliis decor, aliis animi virtus, quibusdam arcium usus voluptatis iter aperit*. Jantzen: "Den einen eröffnet Anmut, den andern Geistesgaben, manchen die Pflege der Künste den Zugang zum Genuss". Herrmann: "dem einen öffnet die Thür zur Lust die Wohlanständigkeit, dem andern der Mut, dem dritten der kunstreiche Sinn." An solchen stellen hat Herrmann in der regel wie hier die richtigere übersetzung; er verdankt sie der treue, mit der er sich an das original hält, und dem fleisse, mit dem er sich in Saxos sprachgebrauch versenkt hat. Ähnlich Holder 70, 15.

Die walküren erzählen: *Sepe enim se nemini conspicuas preliis interesse clandestinisque subsidiis optatos amicis prebere successus.* Jantzen: "denn oft wohnten sie, für niemanden sichtbar, heimlich den Treffen bei und gewährten durch ihre Unterstützung ihren Freunden die gewünschten Erfolge." Herrmann: "Oft seien sie, für niemand sichtbar, mitten im Kampfe, und durch unbemerkte Unterstützung verschafften sie ihren Günstlingen glücklichen Erfolg." Die beziehung des *clandestinis* nach dem beispiele der vorlage auf *subsidiis* ist wortgetreuer als die aufnahme des begriffes in den vordersatz, wo er ohnehin durch *nemini conspicuas* schon vertreten ist.

Ein vorzug der Herrmannschen übersetzung ist die behandlung der verse, welche er gleichfalls in poetischer form und zwar in derselben, in der sie bei Saxo erscheinen, mitteilt. Ein vorzug ist das, sofern die treue der übersetzung dadurch nicht beeinträchtigt wird; wenn eine solche übersetzung gelingt, so wird dadurch eine grosse ähnlichkeit mit dem originale erreicht. Soweit ich die verse verglichen habe, scheinen sie mir sehr gelungen zu sein.

Die absicht, Saxo als schriftsteller kennen zu lehren, zeigt sich vor allem an den stilistischen untersuchungen von der hand des Prof. C. Knabe am schlusse des bandes. Ich getraue mich nicht über diese zusammenstellungen, welche Saxos wort- und formelschatz beleuchten und zeigen, welche klassischen schriftsteller seine muster waren, ein urteil auszusprechen.

Die verhältnissmässig geringe anzahl anmerkungen unter dem texte beziehen sich zum grossen teil gleichfalls auf Saxos sprache. Sachliche erläuterungen sind einem zweiten bande vorbehalten, in welchem ein vollständiger mythologischer und sagengeschichtlicher commentar in aussicht gestellt wird. Jener commentarband wird gewiss für manchen Saxo-forscher der wichtigste teil der ausgabe sein. Wenn er mit gleicher sorgfalt wie der text bearbeitet wird, so dürfte er sich als ein sehr nützlichendes hilfsmittel beim studium der sagenkunde erweisen.

Schon diesem bande ist ein namenverzeichniss beigegeben worden, welches die namen in lateinischer und isländischer resp., sofern sie nicht altnordisch sind, in deutscher form, zum teil auch in deutscher übersetzung mitteilt.

Amsterdam.

R. C. Boer.

Rättelser. Läs 143: 18 efter vokal slutjudande — 148: 14 balanslagarna.
